4

Revnakoğlu'nun İstanbul'u

İstanbul'un İç Tarihi

FATİH

Mustafa Koç

Revnakoğlu'nun İstanbul'u
İstanbul'un İç Tarihi, Fatih
Cilt 4

Fatih Belediyesi Kültür Yayınları no: 14

Yayıncı sertifika no: 49172

ISBN 978-605-70414-6-3 (4.Cilt)
ISBN 978-605-70414-1-8 (Takım)

1. Baskı, İstanbul, Kasım 2021

Hazırlayan
Prof. Dr. Mustafa Koç
İstinye Üniversitesi

Yayın Koordinasyon
Abdullah Kargılı

Editör
Ubeydullah Kısacık

Kitap Tasarım
Abdüsselam Ferşatoğlu

Grafik Uygulama
Onur Melih / *Fotografika Güzel Sanatlar*
Abdi Paşa sokağı 14[A] Kısıklı Üsküdar İstanbul
fotografika.com.tr

Baskı
Seçil Ofset
100. Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi 4. Cadde No:77 Bağcılar İstanbul
Tel: +90 212 629 06 15
www.secilofset.com
Sertifika no: 44903

Fatih Belediye Başkanlığı
Copyrigth © Her hakkı mahfuzdur.

Akşemsettin Mahallesi
Adnan Menderes Bulvarı (Vatan Caddesi)
No:54 Fatih İstanbul
Telefon: +90 (212) 453 1453
www.fatih.bel.tr

4

Revnakoğlu'nun İstanbul'u

İstanbul'un İç Tarihi

F A T İ H

Mustafa Koç

TAKDİM

"Bir şehri sevmek, bir hayatı, bir zamanı, bir dünyayı sevmektir." der Ahmet Hamdi Tanpınar. İstanbul tarih sahnesinin tam orta yeridir. İstanbul'u, sadece büyük mimari anıtları ve doğal güzellikleriyle değil, tarihi ve onun ortaya çıkardığı estetiği, mimarisi, müziği ve edebiyatından oluşan bütünlüklü bir eser olarak anlamak gerekir.

Yahya Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar, Refik Halid Karay, Tahirü'l Mevlevi gibi Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan bir hayat yaşamış, kültür taşıyıcısı aydınlarımız, giderek yok olan bir medeniyetin temsilcileri olarak İstanbul'a bu gözle bakmış ve bizlere bu kıymetli eseri sevmeyi, korumayı öğretmeye çalışmışlardır.

Modern hayatın zaman ve mekânı ayırması, İstanbul'un pek çok değerini yok etmiş, şehre ait bütünlük ve aidiyet duygusu neredeyse kaybolmuştur. Eski İstanbul'a dair korunacak emanetler sadece mimari ve sanat eserleri değil, bu şehrin caddelerinde, sokaklarında yaşanan hayatın hatıralarıdır.

Merhum Cemaleddin Server Revnakoğlu, bahsettiğimiz bu kültür terkibini oluşturan bütün unsurları bir bir tanıyıp arşivlemeye gayret eden değerli bir kültür tarihçimizdir. Notlarında "İstanbul'un İç Tarihi" ifadesini kullanan Revnakoğlu, İstanbul'u anlatan diğer araştırmacılardan farklı olarak şehri birçok cephesiyle ele alır. Şehrin deruni tarafını, manevi yüzünü öne çıkarır.

Musikişinaslar, dergâhlar, kütüphaneler, büyük şahsiyetler, mezarlıklar, camiler, şairler, mektuplar, edebî notlar ve fotoğraflardan meydana gelen Revnakoğlu arşivi İstanbul'umuz için paha biçilemez bir hazinedir.

Merhum Revnakoğlu'nun notlarından yola çıkılarak hazırlanan 5 ciltlik bu muhteşem külliyatı kültür hayatımıza armağan etmekten iftihar ediyoruz.

Bu vesileyle kendisini rahmet ve şükranla anıyor, başta eseri yayına hazırlayan Prof. Dr. Mustafa Koç olmak üzere emeği geçen arkadaşlarıma teşekkür ediyorum.

M. Ergün Turan
Fatih Belediye Başkanı

İÇİNDEKİLER

TAKDİM ▸ 1513

DOKUZUNCU GÜZERGÂH

Saraçhane ▸ 1521
Mimar Ayas Camii ▸ 1522
Ebü'l-Fazl Mahmud Efendi Medresesi ve Türbesi ▸ 1526
Hoşkadem Camii ▸ 1532
Hattat Behcetzâde Mustafa Efendi haziresi ▸ 1533
18 Sekbanlar ▸ 1536
18 Sekbanlar Mektebi ▸ 1540
Bukağılı Dede Türbesi ▸ 1543
Fevziye Çarşısı ▸ 1546
Şekerci Cemil'in Dükkânı ▸ 1547
Acemioğlanlar Kışlası ▸ 1549
Üryani Dede Türbesi ▸ 1549
Sakallı Cemil'in Çardak Kahvesi ▸ 1551
Osman Baba Türbesi ▸ 1552
Fevziye Kıraathanesi ▸ 1557
Musiki-i Osmani Mektebi ▸ 1559
Vidinli Tevfik Paşa Konağı ▸ 1561
Kırtasiyeci Rıfkı'nın Dükkânı ▸ 1563
Müdafaa-i Milliye Tiyarosu ▸ 1564

İstanbul Kültür Okumaları
Tulûatta Şeyhler, Sufiler ve Diğerleri ▸ 1567
Temaşa ve Tulûatı Aşağılamak Hastalığı ▸ 1577
Naşid ▸ 1580
Revnakoğlu'nun Karagöz ve Hacivat, Tulûat Üzerine Bazı Yazıları ▸ 1583
Âsım Baba ▸ 1594
Şehzadebaşı Âlemi ▸ 1600

Sekbanbaşı Camii ▸ 1603
Hekim Çelebi Tekkesi ▸ 1604
Hatice Usta Camii ve Çeşmesi ▸ 1606

Osman Keşfî Efendi Tekkesi - Kemter Baba Tekkesi ▸ 1609
Derunî Mehmed Efendi Tekkesi ▸ 1613
Helvâî Tekkesi ▸ 1616
Kalenderhane Mektebi - Arpaemini Mustafa Efendi Mektebi ▸ 1621
Molla Hüsrev Camii - Taştekneler Camii ve Hüsrev Kethüda Dârülkurrâsı ▸ 1624

İstanbul Kültür Okumaları
Vefa Bozacısı ▸ 1626

Darüttedris Mektebi ▸ 1630
Şeyh Vefa Camii ▸ 1632
Sarı Beyazıt Camii ▸ 1645
Hançerli Sultan ▸ 1647
Payzen Yusuf Paşa Türbesi ▸ 1651
Revanî Çelebi Camii ▸ 1653
Şeyh Teberrük Camii - Yahya Güzel Camii ▸ 1665
Voynük Şüca Camii ▸ 1668

İstanbul Kültür Okumaları
Kâtip Çelebi - Keşfü'z-zunûn ▸ 1669

Hızır Bey Mescidi - Hacı Kadın Tekkesi ▸ 1673
Yavuz Er Sinan Camii - Sağrıcılar Camii ▸ 1675
Üçmihraplı Camii - Kazancılar Camii ▸ 1678

ONUNCU GÜZERGÂH

Aksaray'dan Topkapı'ya ▸ 1683
Tokmaklı Dede Tekkesi - Hamidiye Tekkesi ▸ 1684
Oğlanlar Tekkesi - Gavsî Tekkesi ▸ 1687

İstanbul Kültür Okumaları
İstanbul'da Bir Dilci Şeyh: Mehmed Râşid Kudretullah Efendi ve Çalışmaları ▸ 1706

Kuşadalı İbrahim Efendi - Şâmîler Tekkesi ▸ 1716
Zıbın-ı şerîf Tekkesi (Zıbın-ı Saâdet Tekkesi - Taşkasap Tekkesi - Nuri Efendi Tekkesi) ▸ 1725

İstanbul Kültür Okumaları
Revnakoğlu Notlarında İstanbul'un Zakirleri, Kıyamcıları... ▸ 1733

Molla Güranî Haziresi ▸ 1758
Hekimbaşı Ömer Efendi Medresesi ve Mektebi ▸ 1763
Karamanî Pîrî Mehmed Paşa Camii ve Tekkesi ▸ 1774
Fındıkzâde Tekkesi ▸ 1781

Fındıkzâde Tekkesi ▸ 1784

Hacı Feyzullah Efendi Tekkesi ▸ 1788

İstanbul Kültür Okumaları
Revnakoğlu Notlarında Küçük Hüseyin Efendi ve Çevresi ▸ 1796

İnadiye Tekkesi - Şeyh Râşid Efendi Tekkesi ▸ 1799
Hüdâiyye Tekkesi - Cafer Ağa Tekkesi ▸ 1811
Ceylanlı Tekkesi ▸ 1821
Hulvi Tekkesi ▸ 1823
Remlî Baba Tekkesi - Karakullukçu Şeyh Mustafa Efendi Tekkesi ▸ 1832

İstanbul Kültür Okumaları
Bir Devrin Zakirbaşılığını Ebediyyete Götüren Adam: Yorgancı Şeyh Râşid ▸ 1836

Yavaşça Mehmed Ağa Zaviyesi ▸ 1843
Mecidiye Karakolu - Baltalı Baba ▸ 1848
Attar Halil Camii - Köprübaşı Camii ve Çeşmesi ▸ 1849
Pazar Tekke ▸ 1851
Ümmî Sinan Tekkesi ▸ 1862
Harbî Mescidi - Kıllı Yusuf Tekkesi ▸ 1872

İstanbul Kültür Okumaları
İstanbul'da Burhanla Meşhur Ayni Ali Baba Tekkesi ve Mazhar Osman ▸ 1879

ON BİRİNCİ GÜZERGÂH

Şerbetdar Tekkesi ▸ 1889
Fenâî Baba - Fenâî Dede Türbesi ▸ 1902
Şeyh Taha Tekkesi ▸ 1903

İstanbul Kültür Okumaları
Revnakoğlu Dosyalarında Halil Nihat Boztepe Biyografileri ▸ 1907
Terceme-i Hâl-i Halil Nihat ▸ 1911

Başçı Hacı Mahmud Tekkesi ▸ 1915
Kadızâde Tekkesi ▸ 1921
Şeyh Tavîl Mahmud Efendi Tekkesi ▸ 1930

İstanbul Kültür Okumaları
Takvimci Ziya – Ahmed Ziya Akbulut ▸ 1931

Şeyh Abdullah Efendi Tekkesi - Odabaşı Tekkesi - Koruk Mahmud Tekkesi ▸ 1938
Saatçi Tekkesi ▸ 1945
Beşikçizade Tekkesi ▸ 1947
Sinnî Halil Efendi Tekkesi ▸ 1952
Seyyid Baba Tekkesi ▸ 1953
Bayram Paşa Tekkesi ▸ 1957
Keyci Hatun Camii ve Tekkesi ▸ 1964
Hekimoğlu Ali Paşa Tekkesi - Abdal Yakup Tekkesi ▸ 1968
Yolgeçen Mescidi ve Tekkesi ▸ 1975
Şeyh Revvas Tekkesi ▸ 1976
Bekâr Bey Tekkesi ▸ 1979
Gümüş Dede Tekkesi - Taşçı Tekkesi - Hasan Halife Zaviyesi ▸ 1985
Kadem-i şerîf Tekkesi ▸ 1988
Etyemez Tekkesi ▸ 1994
Sancakdar Hayreddin Baba Mescit ve Tekkesi ▸ 2004
Çınar Tekkesi ve Mescidi ▸ 2011

Revnakoğlu'nun İstanbul'u

DOKUZUNCU GÜZERGÂH

Bu güzergâh, Aksaray'dan başlar, Macar Kardeşler Caddesi, Şehzadebaşı Caddesi, Gençtürk Caddesi, 15 Temmuz Şehitleri Caddesi, Vidinli Tevfik Paşa Caddesi, Büyük Reşitpaşa Caddesi, Darülfünun Caddesi, 16 Mart Şehitleri Caddesi, Bozdoğan Kemeri Caddesi, Cemal Yener Tosyalı Caddesi, Vefa Caddesi, Sarı Beyazıt Caddesi, Atatürk Bulvarı, Hacı Kadın Caddesi ve Ragıp Gümüşpala Caddesi'ni içine alır. Bu caddelere bağlanan sokaklarla Kemalpaşa Mahallesi, Balabanağa Mahallesi, Molla Fenari Mahallesi, Kalenderhane Mahallesi, Molla Hüsrev Mahallesi, Hacıkadın Mahallesi, Hoca Gıyasettin Mahallesi, Molla Hüsrev Mahallesi ve Yavuz Sinan Mahalleleri güzergâhın üzerinde kısmen veya tamamen bulunur.

Güzergah üzerindeki mekanları, başlıkların altında verilen **Mahalle, ada ve parsel** bilgilerini Fatih Belediyesi coğrafi bilgi sistemleri web sayfasında ilgili bölüme girerek harita üzerindeki yerini tespit edebilirsiniz.
https://gis.fatih.bel.tr/webgis/

Saraçhane

İstanbul'un fethinden az sonra klasik hayatın etrafında döndüğü at sanayii Saraçhane'de tesis edilmişti. Saraçlık, at takımları, eyer, koşum gibi malzemeleri yapma sanatıydı. Şehzade Camii ile Fatih Camii arasında teşkilâtlanan bu çarşıdan günümüze sadece Fatih'e doğru bazı sokaklarda esnaf teşekküllerine ait adlar kaldı.

Çarşı, Kapalıçarşı'nın üstü açık şeklini andırıyordu, müşterek işlerin yürütüldüğü dükkânlardan müteşekkil sokaklar şeklindeydi. 1908'de büsbütün yanmadan önce dükkân sayısı 320'ydi. Etrafında erken dönemden itibaren yapılan cami, hamam, medrese ve tekkelerle içtimaî hayatın bütün tezahürleri bu çarşıda görülebiliyordu.

Atatürk Bulvarı'nın açılması, büyükşehir belediye binasının yapılması, Fevzipaşa - Macar Kardeşler Caddelerinin genişletilmesi gibi faaliyetlerle birçok tarihî yapı bu çevrede ortadan kaldırıldı, eski ana ticarî merkezin bir kısmı da Saraçhane Parkı olarak yeşil alana dönüştürüldü.

Not düşelim, "Fevziye Caddesi" adındaki "Fevziye" için Reşad Ekrem Koçu'nun İstanbul Ansiklopesi'nde "Ahmediye Caddesi" maddesinde şu açıklamaya yer verilir: "Yeniçeri ocağı kanlı bir şehir muharebesiyle kaldırıldığında vakada büyük yararlığı görülen Ahmed Fevzi Paşa'nın adına nisbetle yeniçerilerin kışlalarının (eski odaların) bulunduğu yere Fevziye ismi verilmişti."

Saraçhane, İstanbul'un iç dünyasının merkeziydi, buradan Vezneciler'e uzanan güzergâhı, fetihten sonra teşekkül eden Acemioğlanlar kışlasına doğru, Tanzimat sonrası da Direklerarası'na açılıyordu. Şehzadebaşı Camii, bu peyzajın en belirgin, görünen eseriydi. Yine Saraçhane'den Fatih'in içine doğru, Edirnekapı'ya ilerleyen güzergâh, şehrin daha derunî dünyasına açılıyordu. Unkapanı'na ve Aksaray'a açılan diğer cepheleriyle Saraçhane tam dört yolun buluştuğu ve ayrıldığı müstakil bir âlemdi, İstanbul'un neşeli köşelerindendi.

Saraçhane Çarşısı'ndan

Mimar Ayas Camii

Macar Kardeşler Caddesi'nde Horhor Caddesi'ni dönmeden Saraçhane Parkı'nın önünde, şimdi cadde üzerinde kalan kısımda Mimar Ayas Camii vardı.

Şehri okumadı şehre hükmedenler. Tarihin, medeniyetin, insanların asırlarca şeklini verdiği İstanbul, bu talihsizliği geçen asır hep tecrübe etti. Zevki insanlarıyla beraber giden İstanbul'u hattına yabancılaşan, manasına uzaklaşan, mimarîsi ve musikisine sağır ve kör kesilen eller yakıp yıkıp zevksizliğe teslim ettiler. Şimdi çok defa apartman yığınları arasında tesadüf edebildiğimiz mazi bakiyeleri bu şehrin bir zamanlar saltanatlı ihtişamının silik silüetleri olarak kaldı. Mimar Ayas Camii, şehrin İslâm devrinde açılan mabetlerdendi. O kadar asır ayakta durmuş bu ilk mirasa da kazma kürek devri tahammül edemedi.

Halk arasında (231:9) daha çok "Saraçhane Camii" diye bilinen mabedin banisi Mimar Ayas (ö.892-1487) Fatih devri mimarlarındandı. Revnakoğlu, onun Fatih Camii'nin ilk inşasında Atik Sinan'la beraber çalıştığını, Fatih Darüşşifası'nın da onun eseri olduğunu kaynak vermeden yazar.

Muhafazası veya taşınması hususunda bir yığın neticesiz yazışmalardan sonra cami önünden geçen caddenin genişletilmesi uğruna 1957'de imar faaliyetleri için belediye tarafından yıktırıldı. Cami, şehrin en kadim kısımlarından birinde fetih yadigârıydı, kıymet görmeliydi, hiç değilse bugün geniş bir yeşil alan olan parkta bir köşeye taşınabilirdi, ona çok görüldü.

Mimar Ayas Ağa Camii yola gitmiş, cadde genişletilmiştir

Caminin yıkılmadan önceki adresi Babahasanalemi Mahallesi, Şehzadebaşı Tramvay Caddesi'ydi; 942 adada, 4. parseldeydi. Revnakoğlu, Tarih Dünyası'nda (15 Kasım 1950) yıkılmadan önce bu camii kitabeleri, Mimar Ayas'ın mezar şahideleri cephesinden notlar, yazısında âdeta kitabelerin imlâsıyla hesaplaşmaktadır (192:55):

Mimar Ayas Ağa'nın baş taşı (Konyalı arşivinden)

> Fatih'in mimarlarından olup 892 Rebiülahirinin 18'inde vefat etmiştir. Saraçhanebaşı'nda kendi adını taşıyan câmi'-i şerîfin arkasında, bulvara bakan taraftaki duvarı yıkılmış bakımsız hazirede medfundur. Etrafı demir parmaklıkla çevrili ve çift şahideli kabrinin kitabesi devrin en eski yazılarındandır, fakat Fatih'in mimarı olduğu bu kitabeye yazılmamıştır. Sonradan yazdırılan iki ayrı kitabede bu cihetin tasrih edildiğini görüyoruz. Zamanının kıymettar ve orijinal sülüs celîsi ile meydana getirilen birinci Arapça kitabede ne yazık ki imlâ yanlışı vardır. Baş şahide şöyle başlamakta:
>
> *"Mâte'l-merhûmu'l-magfûr el-Mi'mâr Üstâz Ayas..."*
> *Ayak şahidesinde:*
> *"Rahmetullâhi aleyhi rahmeten vâsia fi's-sâmini aşer fî Rebîülâhire, 892"*

Hazirenin Horhor Caddesi'ne bakan altı pencereli yüzünde ise sonradan konulmuş oldukça eski bir sülüsle yazılı küçük kitabe insanı sinirlendirecek derecede bozuk ve galattır. Okuyalım:

"Metfun Ebü'l-Feth Sultan Muhammed Han-ı Gazi hazretlerinin mimarı üstaz Ayas, sene H.892"

Baştaki "metfun" kelimesi eski harflerin imlâsına göre "dal" ile yazılması lâzım gelirken "hattât-ı fâsidimiz" bunu "t" yapmış, "üstaz"a bir de "vav" katmış, "Ayas" adının sonundaki "sin"i de "se"ye çevirmiş, yani pek hünerli ve muvaffakiyetli bir ifsat adaptesi meydana çıkarmıştır. Allah razı olsun...

Câmi'-i şerîfin tramvay caddesindeki yüzünde iki pencere arasında ve yukarıda bir üçüncü kitabe daha vardır ki diğerlerine göre sonuncusu ve en yenisi olmak itibarıyla hamdolsun imlâsında birden fazla yanlış yapılmamış, fakat ne garip, ne acayip bir tesadüftür ki bunun da tarihi doğru yazılmamıştır. Yarısı Osmanlıca, yarısı Arapça olarak tertip edilen şu kitabeye bakınız:

"Cennet-mekân firdevs-âşiyân ve ceale'l-cennete mesvâhu Ebü'l-Feth Sultan Muhammed Han hazretlerinin mimarı sâhibü'l-hayrât üstat Mimar Ayas merhumun rûhıyıçun ve cemî'-i ehl-i îmân rûhıyıçun rızâen lillâhi taâlâ el-fâtiha, 873"

Ayas Ağa Camii'nin "metfun"lu kitabesi (Konyalı arşivinden)

Yazısı nesihtir. Görüyorsunuz ki üç kitabe de birbiriyle yanlış yarışına çıkmıştır. Koca mimara doğru dürüst bir taş yazdırılamamış, bu okuduğumuz sonuncu kitabede de vefatından tam 20 yıl önce toprağa sokulmuştur.

Biraz yüksekte ve köşe başında olan câmi'-i şerîf, *Hadîka*'nın yazdığına göre Fatih Sultan Mehmed tarafından yaptırılmıştır. Minberi Saraçhane halkının Evkaf'a istidası üzerine sonradan konulmuştur.

Revnakoğlu, 1953'te "İstanbul'da Yatan Fatih Adamları" başlıklı radyo konuşmalarında da bu yapıya ve hemen hemen biyografisi meçhul kalan mimarına temas edecektir (157:391-92):

> Bu da mühim bir sanatkâr. Fatih devrinin en büyük mimarı ve zamanındaki sayılı üstatların kendi sözleriyle "medâr-ı iftihârı." Saraçhanebaşı'nda kendi namına, kendi eliyle yaptığı câmi'-i şerîfi, İstanbul'un içinde ve dışında vücuda getirdiği diğer hayratı, bunların vakfiyeleri, şehrin içinde ve merkezî bir yerinde bulunan mazbut, muayyen mezarıyla bize kadar geldiği ve bütün şahsiyetiyle önümüzde durduğu hâlde membaların susmasından, kendisi hakkında en az bilgimiz olan talihsiz bir adam, hakkında en az yazı yazılan, sanat ve şahsiyeti hususunda bugüne kadar hemen hiç konuşulmayan mazhariyetsiz bir sanatkâr.
>
> Fatih Camii'nin birinci yapılışında Usta Sinan'la birlikte çalıştı. Caminin etrafındaki "Sahn-ı Semân", "Semâniyye", daha sonda "Medâris-i Osmâniyye" denilen sekiz medreseyi, her medresenin arkasındaki "tetimme" tabir olunan diğer küçük medreseleri, câmi'-i şerîfin batı tarafındaki darüşşifayı, tabhaneyi, misafirhaneyi ve kütüphaneyi Mimar Ayas yaptı. Sanatı, eserleri beğenildiğinden kendisine "mimarbaşı" unvanı verildi. Devrinin üstatları onunla övünür oldular.
>
> Devrine en yakın bir yazı istifi karakterini, kezâ süsleme tarzının şekil ve üslûp hususiyetlerini ihtiva etmesi bakımından orijinal kıymetler taşıyan mezar taşındaki Arapça kitabenin ayak şahidesine ait ikinci parçasında okuduğumuza göre "el-merhûmu'l-magfûr Üstâzü'l-Mi'mâr Ayaz…" 892 Rebiülahirinin 18'inde yani 1484'te eceliyle göçüp Saraçhanebaşı'nda Horhor'a inen caddenin yukarı tarafında kendi adına yaptırdığı caminin haziresine gömüldü. Fakat *Sicill-i Osmânî*'nin "Ebü'l-Feth Sultan Muhammed Han hazretlerinin mimarı 928'de vefat etmiştir" demesi bittabi doğru olamaz.
>
> Caminin yapılış tarihine dair *Hadîkatü'l-Cevâmi*'de bir kayda rastlayamıyoruz, ancak tramvay caddesi tarafındaki kitabede okunduğuna göre câmi'-i şerîf 872'de yani mimarının vefatından 20 yıl önce meydana getirilmiş.

Mimar Ayas Ağa Camii (Belediye arşivinden)

İbrahim Hakkı Konyalı'nın Başbakanlık Arşivi'nde gördüğü ve Tarih Hazinesi'nde bir münasebetle yayınladığı kayda nazaran Hicrî 1272'de tamir edilmiştir. Saraçhane halkının istidası üzerine minberi sonradan Evkaf tarafından konulmuş, avlunun ortasındaki sekiz musluklu küçük mermer şadırvan da Hicrî 1314'te yağlıkçı esnafından Hacı Ali Ağa tarafından yaptırılmıştır.

Cümle kapısı tâkında Hırka-i şerîf hatibi merhum Ömer Vasfi Efendi'nin sanatkâr kaleminden çıkmış bulunan "Efdalü'l-a'mâl..." ilâ âhirihi hadîs-i şerîfi ile Filibeli Hacı Arif Efendi'nin meşhur ketebesini taşıyan şadırvan kitabesi eski güzel yazımızın en güzel örneklerinden sayılır.

Buna karşılık mezar taşının imlâsında meselâ "üstâz" kelimesinin eliften sonra "vav"la yazılması, "Ayas" isminin "Ayaz" olası, "medfun"un "dal" yerine "t" ile "metfun" şekillerinde taşa geçirilmesi gibi eski Türk harflerinin ve yazısının imlâ usullerine çok aykırı büyük yanlışlıklar yapıldığını içimiz üzülerek görüyoruz.

İstanbul mezarlıklarında görülen kitabelerin en eskilerinden biri olan bu taşların son tamirde kendi yerleri ve kitabe yüzleri değiştirilmekle büyük bir tarih ve üslûp hatası işlenmiştir.

Ayas Ağa, İstanbul'daki eserlerinin bir kısmını bazen Sinân-ı Atîk ile beraber yapmış, bir kısmını da kendi başına meydana getirmiştir. Afyonkarahisar'daki cami ve külliyesini kendisinden bir yıl önce vefat eden sanat arkadaşı Samsunlu Hasan b. Abdüssamed'le birlikte vücuda getirmiş bulunuyor.

Ebü'l-Fazl Mahmud Efendi Medresesi ve Türbesi

İstanbul Büyükşehir Belediyesi avlusundaki havuzun önünde, şimdi Şehzadebaşı Caddesi üstünde Ebü'l-Fazl Mahmud Efendi Medresesi ve Türbesi vardı.

Medresenin banisi 17.yy'ın ilk yarısında İstanbul kadılığı, Anadolu ve Rumeli kazaskerliklerinde bulunmuş Ebü'l-Fazl Mahmud Efendi'ydi, Karaçelebizâdeler ailesine mensuptu.

H.1077 - M.1666-67'de Rumeli kazaskeri Ebü'l-Fazl Mahmud Efendi'nin yaptırdığı medrese 1894 İstanbul depreminde ilk darbeyi yemiş, Direklerarası'na giden yolun açılması sırasında da bir kısmı yıkılmıştı. 1953'te başlanan belediye binası inşası gerekçesiyle medrese büsbütün yıkıldı.

Revnakoğlu bu medreseyi ve banisinin mezarını medrese ortadan kaldırılırken kendisi oradadır, bütün bir hayhuyun ortasındadır. Kendi şahsî teşebbüslerini de anlatan bir dilekçede vaziyeti anlatır (82:107-108):

> Muhterem Teftiş Heyeti Yüksek Makamına,
>
> Şehzadebaşı'nda belediye sarayı inşaatına tahsis edilen geniş sahanın içinde kalan ve bundan dolayı son zamanlarda yıktırılmasına lüzum ve zaruret görülen Ebü'l-Fazl Kara Çelebizâde Medresesi'nin bitişiğinde bu medreseyi yaptıran Ebü'l-Fazl Mahmud Efendi'nin kendine mahsus kubbeli taş türbesi vardı.
>
> Sırasıyla Galata ve İstanbul kadılıklarında bulunduktan sonra yine sırasıyla Anadolu ve Rumeli kazaskerliğini yapmış ve bu vazifelerde daha çok tanınmış, nihayet "reîsü'l-ulemâ" rütbesine kadar yükselmiş bulunan Ebü'l-Fazl Mahmud Efendi, Kara Çelebizâdeler soyundandır ve aynı künyeyi taşımaktadır, zira şeyhülislâmlar içinde aynı zamanda tarihçiliği ile ayrı bir şöhret kazanmış olan, *Ravzatu's-Safâ*, *Ravzatu'l-Ebrâr* ve *Süleymannâme* isimli meşhur tarihlerin müellifi Kara Çelebizâde Abdülaziz Efendi'nin kardeş çocuğudur, bundan dolayı ona da "Kara Çelebizâde" derler, 1063 Zilkadesinde göçtü.
>
> Kendisinin tarihî şahsiyeti ve diğer hayır yapıları arasında bu medrese ve türbe de aynı isimle söylenilmekteydi, "Ebü'l-Fazl" ve "Kara Çelebizâdelik"le meşhur olmuştu.
>
> Belediye sarayının temel atma hazırlıklarına başlandığı sıralardaydı. "Patrona Halil" adı ile daha çok bilinen meşhur Beyazıt Hamamı gibi bu medresenin de yıktırılmaması hakkında hayli söz söylendi. Günlerce devam eden ihtilâflı münakaşalardan sonra alınan müsbet ve müsmir neticeye göre bütün İstanbul'un bildiği gibi kazma kürek faaliyeti durdurulmuştu.

Ebü'l-Fazl Mahmud Efendi Medresesi (Encümen arşivinden)

Medrese de türbe de kısmen yıktırılmış hâli ile ve yarım kubbesiyle bir müddet öylece bırakıldı. Fakat ne yazıktır ki biraz arka taraflarındaki Ankaravî Medresesi'nin önüne rastlayan tarihî hazire gibi burası da neticede kazma salgını afetinden kurtulamadı. Hâlbuki cadde üzerinde müstesna ve mücessem bir servet hâlinde yükselen bu emsalsiz abide, küçük bir imar hareketiyle pek alâ yeniden ihya olunabilir, millî ve tarihî varlığımıza eski ve klasik şekliyle küçük bir himmetle iade edilebilirdi. Bu yapılmadı, yapılamadı.

Ebü'l-Fazl'ın hususî bir oda hâlinde demir parmaklıklı, yüksek pencereli büyük taş türbesi evvelâ kubbesinden, sonra da bünyesinden parça parça edilmek suretiyle aşağı indirildi ve ortada fevkalâde bir zaruret olmadığı hâlde benzerlerine de pek çok muhtaç olduğumuz bir zamanda ne kadar hazindir ki derhâl yok edildi.

Kendi devrinin tarih eserleri ve hayır yapıları arasında orijinal bir kıymet taşıyan bu türbenin içinde ve orta yerinde mermer sanduka tarzında, yerden ziyaret penceresine kadar yükselen Kazasker Ebü'l-Fazl Efendi'nin çift şahideli mezarı görülüyordu. Baş şahidenin pencereye kadar yükselmiş bulunması kitabenin pencere dışından rahatça okunabilmesini temin ediyordu.

Ankaravî Medresesi'ne ait hazirenin naklinde olduğu gibi bize ne resmî ne hususî şekilde hiçbir surette bildirilmediği için türbenin ne zaman yıktırılacağını günü gününe bittabi bilmiyordum.

Fakat bir tarih hizmetkârı olmam ve bu gibi işlerle öteden beri zaten meşgul bulunmam itibarıyla ilgisiz kalamazdım. Daha önceden oraya gidip şahsî ve hususî olarak medrese ve türbeden birkaç poz tesbit etmeyi unutamazdım, nitekim bunu yaptım. Yeni Sabah gazetesiyle mensup bulunduğum Tarih Dünyası mecmuasının foto muhabiri Osman Özcan ile bir gün gidip bu işi tamamladık (Nisan 1954)

Bir başka gün yine oradan tramvayla geçiyordum. Türbenin hemen yere kadar indirildiğini, oraların bir moloz yığını hâline geldiğini ve Kara Çelebizâde'ye ait baş ve ayak taşlarının da bir arabaya yükletilerek Kadı Hüsameddin Câmi'-i şerîfinin yanındaki 18 Sekbanlar'a doğru götürülmekte olduğunu içim sızlayarak gördüm.

Tramvay Allah'tan olacak, önüne çıkan bir maniadan dolayı biraz ağırlaştı. Hemen atladım, koşarak arabaya yetiştim. 18 Sekbanlar'ın haziresine geldik. Bir de ne göreyim, Ebü'l-Fazl'ı gömmek için buraya yeni bir mezar açıyorlardı.

Meseleyi anlamak için sordum:

- Ne olacak, kim imiş bu zat?

- Fatih'in hocası imiş… dediler.

Bu şekildeki cahilâne cevap beni büsbütün sinirlendirdi. Zaten üzüntü içindeydim. Hemen daireye koşup müdür beyi gördüm, vaziyeti arz edip bu işi mutlak surette durdurmamız lâzım geldiğini kendilerine teklif ve rica ettim. Zaten eski bir maarif adamı olan müdür bey bu heyecanlı alâkamdan pek mütehassis kaldı. Büyük takdirkârlık gösterdi, tekrar tekrar müteşekkir olduğunu bildirerek yanıma Kontrolör Yunus Bey'i terfik etti. Yeniden 18 Sekbanlar'a geldik. Arz ettiğim gibi oraya gömülmek üzere bulunan Ebü'l-Fazl'ın arabaya konulmuş iki mezar taşını oradan aldık ve mahallî tarihin kaybolmaması için Saraçhabebaşı'ndaki Mimar Ayas Câmi'-i şerîfinin haziresinin önüne getirdik.

Evkaf'ın henüz haberi ve müsaadesi olmadığından mezar taşlarını hazireye almaktan haklı olarak imtina eden hademenin rıza ve muvafakatini temin etmek için hayli uğraştım. Ve zaten tıklım tıklım dolu olan hazirede Ebü'l-Fazl

için müsait yeni bir yer bulabilmek de ayrı bir mesele oldu. Bundan dolayı hava kararıncaya kadar mezarlıkta kaldım. Arabacının, yanındaki çocuğun ve orada toplanan halktan birkaç kişinin yardımıyla taşları arka duvardan kalan kalaslarla hazirenin içine alabildik. Duvar hayli yüksek olduğundan elimizde işe yarayacak iyi bir alet de bulunamadığı için bu iş pek güç oldu. Fakat bu nakil esnasında bütün gayret ve alâkaya rağmen Ebü'l-Fazl'ın yere indirilen muazzam taş türbesinden yeni mezarının başına getirilen sadece iki taştı, çünkü arabaya bunlardan başka bir taş konulmamıştı. Zaten türbesi aynen yapılmadığına, yeniden de ihyası düşünülmediğine göre tarih noktasından en lüzumlu, en kıymetli olan madde, hazretin talik yazı ile yazılmış kitabesini ihtiva eden baş şahidesiydi. Defalarca hamdolsun ki bu taş, türbenin ve medresenin birbirine karışmış moloz ve enkazı altında nasılsa kalmamış ve ayrılabilmişti de şimdi bunun yerini yeniden tarihe ve cemiyete gösterebiliyoruz.

Fakat şunu da bilhassa ilâve etmek lâzım gelir ki o gün tramvayda tesadüfen bu hadiseyi görmemiş olsaydım, tanındığı tarihe göre 1040 ricalinden bulunan bir kazaskeri bu şekilde unutulmayacak bir gafletle fethin şühedası ve ordunun sekbanları arasında göstermek edebiyete kadar düzeltilmeyecek bir garabet vesikası hâlinde taşlaşıp kalacaktı. Tesadüfün lutfuna, lutufkâr irşadına çok borçluyuz.

Memleketin tarih ve ilim hayatıyla ilgili çok şerefli hizmetlerde bulunmak için çatısı altında vazife aldığım bir idarenin muamele şeklini insafsızca tenkit ve tahtie etmiş olmak için söylemiyorum, fakat bunlar zamanında bildirilmiş olsaydı bu gibi yanlışlıklara asla meydan ve imkân verilmiş olamazdı.

Yıktırılan muazzam türbenin yanındaki tarihi medresenin kamyonlardan taşan ve taşımakla bitirilemeyen enkazı arasında Ebü'l-Fazl Efendi'ye ait bir pehle taşının sonraki mezara getirilmediğinden şikâyet ediliyormuş!

Getirilseydi ne olacaktı?

Parça parça edilmiş müstakil bir bina hâlindeki koca bir taş türbeden uzun veya kısa bir mermer parçasını nakletmek acaba ne işe yarayacaktı, memleket ve tarih namına nasıl bir mana ifade edebilecekti?

Bir defa Ebü'l-Fazl Mahmud Efendi'nin mezarında pehle taşı değil, yukarıda tarif ettiğim gibi ancak üzerinde delikli kapak taşı vardı. Uzunluğu baş taşıyla ayak taşının arasını kaplayacak kadar genişti ve kalıncaydı. Zaten bu mezar mermer sanduka şeklinde olmadığı için orada pehle taşı bulunamaz ve aranılamazdı.

Bir tek tabir veya kelimenin mana hususiyetlerini burada derinden derine incelemek belki lüzumsuz gibi görünürse de raporun mevzu ve muhtevası aslında ilmî mahiyettedir, binaenaleyh sırası ve zamanı gelmişken bunun da izahını yapmak faydalı olur:

Ebü'l-Fazl Mahmud Efendi Medresesi (Encümen arşivinden)

Vücudun iki yanından her birine Fârisîde "pehle" veya "pehlû" denilir, koltuk ile kalça başlarının arasında kalan kısımdır. "Pehlevan" kelimesi bu kökten gelir. Mütefekkir dostum Erzurumlu Sıtkı Dursunoğlu, Noel Baba hakkında ibda ettiği cidden pek mükemmel bir hicviyesinde bu kelimeyi fevkalâde bir kudretle istimal ve istihdam eylemiştir: "Şimdi küşâde pehlû şimdi küşâde sîne - Arz eyleriz visâli Noel Baba'ya karşı"

Bu işin böyle olacağı sanki kalbime doğmuş gibi o günlerde müdüriyete takdim ettiğim raporda: "Ebü'l-Fazl'ın muntazam kapaklı mermer lahdi baş ve ayak şahidesiyle hususî şekli ve kıymeti bozulmadan, güzel bir talik ile yazılı kitabesi zedelenmeden yine o çevredeki Mimar Ayas Câmi'-i şerîfi haziresine nakledilmesinin her bakımdan uygun olacağını yüksek tensip ve tasvibinize arz..." şeklinde bu keyfiyeti hususî surette belirtmek ve dikkate arz etmek istemiştim. Fakat bir başka şekilde içimi yakan Ankaravî haziresi gibi bu iş de ne yazıktır ki böyle oldu. Ben kendi kendime yanıp tutuştum, kendi kendimi parçaladım. Fakat memleketin tapu senetleri olan bu çapta ve bu değerdeki eserlerin göz önünde ve amele elinde parçalanmasına ne kadar söylediysem de mani olamadım ve bittabi bu kifayetsiz hâlimle de olamazdım.

18 Kasım 1954 tarihini taşıyan bu mevzuya dair eski raporumun bir suretini lüzum görülürse tedkîk-i âlîlerine arzen takdim edebilirim.

Hürmetlerimle, 10 Mart 1056.

Kitabeler Uzmanı
Cemaleddin Server

Ebü'l-Fazl Mahmud Efendi Medresesi (Encümen arşivinden)

Encümen dosyasında bu medresenin 1936'daki vaziyeti için Ali Saim Ülgen'in şu notları yer alır: "Bu medrese klasik üslûpta sade ve güzel bir esermiş. Ortada 12 direkli bir avlusu olup murabba şekildeymiş. Sokak cephesinde harici tonozlu dükkânlar ile medrese kapısı varmış. Bu kapının tam mukabilinde dershane olup bunun yüksek tamburlu büyük bir kubbesi vardır. Dershanenin kapısı yeşil porfir ile mermerden mütekabil zambak üslûplu oyma taş şekilleriyle kemer teşkil edilmiştir. Sütun başlıkları maiü'ş-şekl ve çok sadedir. Revaklı kısım ise yan talebe odaları gibi kubbeliymiş. Hey'et-i umûmiyyesi güzel bir esermiş."

Ebü'l-Fazl Medresesi'ne dair son çalışma 1965'te Semavi Eyice tarafından "İstanbul'un kaybolan bir eski eseri: Kazasker Ebü'l-Fazl Mahmud Efendi Medresesi" başlığıyla neşredildi.

Hoşkadem Camii

Büyükşehir Belediye binasını geçince sola dönen Bukağılı Dede Sokağı'na giriyoruz. Sokağın ilerisinde solda Hoşkadem Camii önündeyiz. (Kemalpaşa Mahallesi, 930 ada, 10 parsel)

Fatih devri sekbanbaşılardan Mehmed Ağa - Hoşkadem Ağa'nın banisi olduğu bu cami, uzun süre devam eden harap hâlinden ilk hâline ait hususiyetlerini yitirerek gelebildi. Yakınındaki belediye binasının yapımı sırasında alâka gören cami 1977'de de tamirden geçirildi (157:390):

> Hoşkadem Ağa, Ebü'l-Feth'in sekbanbaşılarından Mehmed Ağa'dır ki Şehzadebaşı'nda 18 Sekbanlar'ın arkasına rastlayan Selim Paşa Yokuşu'nun başında, 97 numaralı kendi camisinin haziresinde ehli "Havva Hatun" ile beraber yatıyorlar.
>
> Yanındaki fevkanî mekteple helâya ve abdest musluklarına giden su teşkilâtı bakımsızlık yüzünden bugün battal olmuştur.
>
> Karşısında Şeyhülislâm Ankaralı Mehmed Emin Efendi'nin H.1119'da yaptırdığı şimdi pek harap olmuş olan darülhadisi ile Defterdar Sebili, bunların karşısında da Kasım Ağa isimli bir hayır sahibinin medresesi vardır. Perişan haziresinde zamanının "İkinci İmâd"ı sayılan tanınmış hattatlardan Behcetzâde Mustafa Cevdet Efendi (vefatı H.1201) yatıyor.

Hoşkadem Camii (Encümen arşivinden)

Hoşkadem Mehmed Ağa'nın *Sicil*'deki vefat tarihi 882 olduğu hâlde mezar taşına 857 yazılmış.

1950 Ramazanında yaşlı Müezzin Ali Rıza Efendi'nin himmetiyle caminin iç duvarlarının biraz tamir edildiğini görüyoruz.

Revnakoğlu bir başka notunda Hoşkadem Ağa'nın mezarını ve kitabesini de tesbit eder (157:402):

Câmi'-i şerîfin sağına düşen minarenin yanındaki hazirede ve geride taflan ağacıyla kaynaşmış hâlde, sülüsle yazılı baş şahide: "Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî - Ebü'l-Feth merhûmun sekbanbaşısı ve bu mescid-i şerîfin banisi sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât merhûm ve magfûrun leh Hoşkadem Ağa rûhıyıçun rızâen lillâhi taâlâ el-fâtiha, 857.

Câmi'-i şerîfin sağ yanında (157:402) fevkanî bir mektep ve onun yanında da helâsı vardı. Yarım asra yakın bir zamandan beri kapalıdır ve arsadır.

Hattat Behcetzâde Mustafa Efendi haziresi

Hoşkadem Camii'nin karşısında Hattat Behcetzâde Mustafa Efendi haziresi vardı (Kemalpaşa Mahallesi, 940 ada, 2 parsel)

Revnakoğlu, Behcetzâde Mustafa Efendi'nin mezarının taşınması için aşağıdaki dilekçeyi kaleme alır (105:64):

Müdüriyet Yüksek Makamına,

Şehzadebaşı'nda Selim Paşa Yokuşu'nun üst kısmında ve köşede, yine belediye inşaatı sahası içine giren Fatih'in sekbanbaşılarından Hoşkadem Mehmed Ağa'nın yaptırdığı küçük mescidin tam karşısında pek harap bir hâlde bulunan Şeyhülislâm Ankaravî Mehmed Efendi Darülhadisi ile Kasım Ağa Medresesi ve Defterdar Sebili arasında uzunca bir köşe teşkil eden yüksek hazirede dîvân-ı hümâyûn hâcelerinden Hattat Behcetzâde Mustafa Cevdet Efendi yatmaktadır.

17 Rebiülahire 1201'de vefat eden ve kitabesinde zamanının "İkinci İmâd"ı sayıldığı yazılı bulunan bu sanatkâr adamın talik yazılı tek şahideden ibaret kabir taşıyla mezarının diğerleri gibi yine Mimar Ayas Câmi'-i şerîfi haziresine naklinin pek lüzumlu ve yerinde olacağını ihtiramatımla arz eylerim.

10-11-1954

Tarihî Mezarlar ve Kitabeler Raportörü
Cemaleddin Server Revnakoğlu

Hoşkadem Camii karşısında Hattat Behcetzâde Mustafa Efendi'nin de medfun olduğu hazirenin yok olmadan önceki hâli, sağda Ankaravi Mehmed Paşa Medresesi'nin girişi (Encümen arşivinden)

Şimdi belediye binasının arkasında otopark olan hazire, sadece eski fotoğraflarda görülebiliyor.

Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*'de Behcetzâde Mustafa Efendi ve babası hakkında şu bilgileri verir:

Büyükşehir Belediye binasının arkasında, Hoşkadem Camii'nin karşısındaki hazire (157:393)

Behcetzâde Mustafa Efendi, "Acem Kılıcızâde" denmekle meşhur Mehmed Behcet Efendi'nin oğludur. Mehmed Behcet Efendi, İmrahor Tekkesi mensuplarındandı, divanî, siyakat ve hurda talikte şöhreti vardı. Vefat ettiğinde Ankaravî Mehmed Efendi Medresesi'nin bitişiğindeki evinin yakınındaki hazireye defnedildi.

Mehmed Behcet Efendi'nin oğlu Behcetzâde Mustafa Efendi de hatta babasının yolunda ilerlemiş, daha çok talikte kendini göstermişti. Dedezâde Seyyid Mehmed Efendi'nin hat icazeti verdiği dördüncü öğrencisiydi. Defterdarlığı yanında ok atmak, tüfekçilik gibi sporlarda maharet sahibiydi. H.1201'de vefat ettiğinde babasının yanında defnedildi.

Revnakoğlu okla işaretli bu fotoğrafın altına "Hoşkadem Câmi'-i şerîfi karşısındaki yüksekçe hazirede sanatlı, nakışlı mezar taşları. Okla gösterilen mihrabiyeli, ziynetli taş, Hattat Mustafa Behcet Efendi'nin babası Behcet Efendi'ye aittir" notunu düşer (179-1:487)

18 Sekbanlar

Tekrar Şehzadebaşı Caddesi'ne dönüyoruz. Belediye binasını geçtikten sonra sağda 18 Sekbanlar haziresi önündeyiz. (Kemalpaşa Mahallesi, 947 ada, 1 parsel)

Refik Fersan (1893-1965) hatıralarında yer alan (*Refik Fersan ve Hatıraları*, hz. Murat Bardakçı), geçen asrın başlarındaki Şehzadebaşı, Revnakoğlu'nun anlattıklarıyla kesişecektir:

Şehzadebaşı Karakolu'ndan Saraçhane Caddesi'ne doğru giderken sağda köşe başında çocukluğumda daima bardak şekeri, kutu macunu, badem ezmesi ve o tarihlerde tanesi beş paraya satılan incecik çikolata vesair şekerlemeler almak üzere uğradığım Şekerci Ömer Efendi'nin dükkânı vardı. Ömer Efendi şişman, top sakallı, göbekli, güler yüzlü bir adamcağız idi. Dükkânının önünden geçerken "Buyurun küçük beyimiz" diye beni davet eder, dadım ve lalamla birlikte girer, alacaklarımız alırdık.

Dadım beni ekseri karşı köşe başındaki Bukağılı Dede'nin türbesine götürür, türbedarı yeşil sarıklı, nur yüzlü zata nazar değmesin diye okutur üfletirdi. Cadde üzerinde bir berber dükkânı vardı ki aynı zamanda dişçiydi. Bu dükkânın camekânında tesbih gibi iplere dizili bir sürü azı dişlerden ve kara yılan gibi simsiyah kerpetenlerden ödüm kopar, hep karşı tarafa geçerdim. İki dükkân sonra babamın adamlarından meşhur muhallebici Ahmed Ağa'nın dükkânı ve bunun tam karşısında ufacık bir meydancık ve büyücek bir kahvehane vardı. Ramazân-ı şerîfte bu kahvede karagöz oynatılırdı. Karagözcü meşhur Hakkı Necip -eski İstanbul Opereti sanatkârlarından- bu kahvede ben küçücükken senelerce karagöz oynatmıştı. Ramazanda ekserî geceleri gider, seyrederdim.

Revnakoğlu'nun yukarıda bahsettiği kitabe (157:393)

Bu meydancıkta bir de su terazisi vardı. Bizim konağımızn bahçesi bu terazinin tam arkasındaydı. Evin asıl harem kapısı arkadaki Taş Mektep Sokağı'ndaydı. Burası şimdi İstiklâl Lisesi'nin bulunduğu sokaktır.

İttisalimizde Şekerci Udî Cemil Efendi merhumun kayınpederi meşhur Bektaşî Nuri Baba'nın, onun ittisalinde de Doktor Kadri Raşid Paşa'nın pederi Raşid Paşa'nın evi vardı.

Nuri Baba, Mehmed Ali Baba'dan evvel Merdivenköy Bektaşî Tekkesi'nin babasıydı. Gayet şişman, fevkalâde ehl-i dil, daima gülen çehresiyle, top sakalıyla bugün gibi hatırımdadır. Her geldiğinde bana bir oyuncak getiririrdi. Damadı bestekâr, udî meşhur Şekerci Cemil Efendi'nin o devirde büyük bir şöhreti vardı. Şehzadebaşı'n-

da gayet süslü bir dükkânı vardı ki alafranga şeker ve şekerlemelerini kibar aileler bu dükkândan tedarik ederlerdi…

Şehzade Camii'nin karşısında, İstanbul'un fethinde şehit düşmüş 18 sekban askeri için tanzim edilmiş şehitlik yer alır. Burası hakkında en etraflı ve ilk malûmatı yine Revnakoğlu verir (157:391):

İstanbul muhasarasında ve fethinde büyük yararlıklar göstermiş, İstanbul uğruna kanlarını akıtmış 18 Sekban, Şehzadebaşı Karakolu'nun arkasına düşen Muhtar Paşa Akaretleri'nin bulunduğu sokakta, eski adı "Çamaşırcı Mescidi" olan Kadı Hüsamüddin Câmi'-i şerîfinin mihrabı önünde, son tamirler münasebetiyle biraz derlenip düzenlenen büyük çevirmede yatıyorlar. Bakımsızlıkla geçen uzun yılların biriktirdiği ve yükselttiği toprak yığınları altında kabirleri belirsiz hâle gelmişti.

Sultan II.Mahmud'un tamiri zamanına ait sanatkâr bir elin enfes sülüs celîsi ile istiflediği mermer kitabeye bakılırsa nimelceyşten bulunan yani İstanbul'un fethinde ve Fatih'in maiyetinde hizmetleri geçen bu 18 yiğitin şehit düştükleri mübarek yer de burası. Bakınız kitabe bize neler söylüyor:

"Ebü'l-Feth Sultan Muhammed Han aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân hazretlerinin maiyetinde bulunan "Ve leni'me'l-ceyşü zâlike'l-ceyş" medîha-i Nebe-

Sekbanbaşı haziresi ve arkada Çamaşırcı Hüsameddin Camii (Encümen arşivinden)

Bir zamanlar Sekbanbaşı Hızıroğlu Hamza'nın mezarında keçi otlarken (157:238)

viyyesine mazhar olan zevattan olup bu mahalde nûş-ı şehd-âbe-i şehâdet eden 18 Sekbanların ervâh-ı şerîfesiyiçün el-fâtiha"

Birbirini tamamlayan yangınlar, birbirini kovalayan ihmaller yüzünden mezar kitabeleri zamanla kaybolmuş. Sekbanbaşı Hızıroğlu Hamza'dan başkasının isimlerini bilmiyoruz.

Revnakoğlu Tarih Dünyası'nda (15 Kasım 1950) 18 Sekbanları daha geniş ele alır (192:54-55):

18 Sekbanlar: Bu kelime Farsçadır, "köpeğe bakan" demektir. Fatih'in maiyetinde gelip fetihte şehit düşen 18 nefer sekbandır ki "seğmen" de denilirdi. Bunlar ayı avlamaya mahsus köpeklerin muhafazasına memurken sonradan orduda rütbe alarak bir nevi tüfekli asker olmuşlardır. 34 ortadan yani bölükten ibaret bulunup komutanlarına "sekbanbaşı" tabir edilir: 18. sekban bölüğünün diğer bir adı da "kâtib-i sekbânân"dır. 20. bölüğüne "kethüdâ-yı sekbânân" adı verilir. 33. bölük aynı zamanda avcıdır, bunların başındaki amire "ser-şikârî" derler.

Şehzade Karakolu'nun yanından giren Kemal Paşa Caddesi üzerinde hâlen Fatih türbesinin son türbedarı merhum Hafız Hasan Efendi'nin ailesinin oturduğu Kadı Hüsameddin Câmi'-i şerîfinin mihrabı önünde, şehit düştükleri gayet büyük hazirenin (Bu kelimenin Türkçe karşılığı "ağıl"dır, fakat burada cami, tekke, türbe mezarları gibi etrafı duvarla çevrili hususî kabristan manasına gelen bir tabir olduğundan aynen kullanıyorum) içinde yatmaktadırlar. Müteaddit yangınlardan sonra kabirlerinin yeri belirsiz hâle gelmiştir. Sonradan hepsinin namına bir taş yazdırılarak pencerelerden birinin önüne konulmuş olduğunu görüyoruz. Filizî renkte, dört köşeli mermer üzerine nesih ile yazılmış kitabe şudur:

"Fatih Sultan Muhammed Han hazretleriyle maan teşrif buyurup bu mahalde şehîden vefat eden on sekiz nefer sekban aleyhimü'r-rahmetü ve'l-gufrân hazretlerinin rûh-ı pür-fütûhlarıyıçun el-fâtiha" (Tarih yoktur)

Hazirenin 18 Sekbanlar Sokağı'na bakan yüzünde ise sıra ile 10 penceresi olup soldan ikincisinin üstünde yine mistarlı, beyaz mermer üzerine sanatkâr bir elin güzel bir sülüs ile istiflediği üç satırdan ibaret bir kitabe daha okumaktayız ki yazısı gerçekten güzel ve değerlidir:

"Ebü'l-Feth Sultan Muhammed Han aleyhimü'r-rahmetü ve'l-gufrân hazretlerinin maiyetinde bulunan "ve le-ni'me'l-ceyşü câlike'l-ceyşü" medîha-i ne-

18 Sekbanlar'da Hızır b. Hamza'nın mezarı (157:393)

beviyyesine mazhar olan zevattan bu mahalde nûş-ı şehd-âbe-i şehâdet eden on sekiz sekbanların ervâh-ı şerîfesiyiçün el-fâtiha, sene 857"

Bu güzel kitabenin bulunduğu pencerenin biraz arkasında yatan Sekbanlar kethüdası Hızıroğlu Hamza'nın baş şahidesinde de sülüs celîsi ile şunlar yazılıdır:

"Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî - Kethüdâ-yı şühedâ-yı sekbân Hamza b. Hızır hazretlerinin rûhuna fâtiha, sene H.857"

Kitabe güzel yazılmış olduğu gibi başındaki yeniçeri kavuğu da sanatkârane sarılmıştır.

Diğerlerinin kabirleri kitabeleri mevcut olmadığı için isimlerini bilemiyoruz.

1950'de 18 Sekbanlar haziresi duvar kitabesiyle (157:393)

18 Sekbanlar Mektebi

18 Sekbanlar haziresi önünde kimilerince 18 Sekbanlar Mektebi denilen bir yapı vardı, Şehzadebaşı Camii ile karşı karşıyaydı, Gençtürk Caddesi'nin başındaydı.

18 Sekbanlar haziresi önünde yıkılmadan önceki fotoğrafları belediye arşivinde bulunan bu mektebe dair Revnakoğlu'nda ve diğer kaynaklarda pek bilgiye rastlanmaz. Hakikatte burasının mektep olduğu da şüphelidir. Yerinde bulunmayan bu yapının fotoğraflarını vermekle yetinebiliyorum:

18 Sekbanlar Mektebi'nin arka kısmı
(Belediye arşivinden)

18 Sekbanlar Mektebi'nin Şehzadebaşı Caddesi'ne bakan kısmı (Belediye arşivinden)

18 Sekbanlar Mektebi yıkılırken (Belediye arşivinden)

Önde 18 Sekbanlar haziresi, arkada 18 Sekbanlar Mektebi (Salt arşivinden)

Bukağılı Dede Türbesi

15 Temmuz Şehitleri Caddesi'nden Bukağılı Dede Sokağı'na döner dönmez sokağın ortasında Bukağılı Dede Türbesi vardı.

Bugün 18 Sekbanlar haziresinde ona ait mezar görülmektedir. Tuhaf bir şekilde cahillerce bir hayal mahsulü olarak mezar taşına Kubbe Tekkesi'nde şeyhlik yaptığı var sayılan Muhammed Bağdadî'nin Bukağılı Dede olduğu işlenmiştir!

Revnakoğlu bu yatırın sahibi Bukağılı Dede'ye dair bir yazısında, onun Bizans'tan kalma bir miras, Hristiyan bir aziz olduğuna işaret eder (140:132; 105:89,130-31):

> Fetihle, Fatih'le ilgileri kesin olarak bilinemeyen Bukağılı Dede, Uryanî Dede, Tezveren Dede gibi hüviyetleri belirsiz birtakım yatırların masal ve hayal mahsullerinden ibaret türbelerini yeniden ihya ve onarma masrafı olarak en azı 2.400 liradan 5.000 liraya yakın bir para gitti. Bunların içinde Bukağılı Dede gibi Bizans azizlerinden veya havarilerden olduğu bile rivayet edilen bu sonradan çıkma ululuların yakıştırma ve uydurma mezarları birçok maddî külfetlerle yeni baştan yaptırıldı, yani bir hiç uğruna dünyanın parası harcandı...
>
> Bukağılı yahut Bukağılu Dede, ayağı zincirli demek, fakat niçin?
>
> 18 Sekbanlara komşu olan, fakat ana kaynakların hiçbirinde adı bile geçmeyen bu zat hakkında güvenilir, sağlam malûmat verecek eski - yeni dayandığımız yegâne şey, efsane ve hikâyeden ibarettir. Bu zatın Bizans devri azizlerinden olduğu bile söylenilir. Hıristiyanların mübarek saydığı, ziyaret ettiği bu yatırı fetihten sonra biz Türkler de hürmeten şehit gibi kabul etmişizdir. Bu saygı ve teberrük (mübarek bilme) duygusundan ortaya müşterek bir ziyaretgâh çıkmıştır.
>
> Bir rivayete göre Bizans zamanından kalma bir müslümandır. Bilinmeyen bir sebeple, belki de müslümanlığı dolayısıyla kendisine eziyet etmek için Bizans hıristiyanları tarafından zindana atılmış, ayaklarına bukağı vurulmuştur. İstanbul alı-

Bukağılı Dede'nin yıkılmadan önceki türbesi (105:57)

nırken sağ olduğu görülerek vefatından sonra üzerine türbe yaptırılmıştır.

Ziyaret penceresi üstünde, türbelerin kapanışına kadar herkesin gördüğü , şunun bunun yazdığı nakkaş levhasına bakılırsa Bukağılı Dede güya Fatih'in adamlarındandır, fetihten sonra bir müddet daha yaşamıştı ve kendisini ibadet ve riyazete vermiş, Allah'ına yakın bir kimse olduğundan riyazet sırasında (ibadet maksadıyla aç durma) uyumamak için ayaklarını zincirlermiş.

Şehzadebaşı Karakolu'nun yanından 18 Sekbanlar'a kıvrılan Muhtar Paşa Sokağı'nın başındaki çökmüş, çürümüş ahşap türbesi fetih yılı hürmetine bu defa tuğla ile yeniden yaptırıldı.

Bukağılı Dede'nin Bizanslı olduğu hususunu daha ileri götüren Revnakoğlu, notlarında Osmanlı arşivinde buna dair bir vesikanın bulunduğunu da kaydeder (105:91):

İstanbul Başvekâlet Arşivi'nde kıymetli bir mütehassıs olan Erzurumlu Musa Bey merhum, Bukağılı'nın Bizans azizlerinden olduğunu gösteren bir arşiv vesikası bulmuş ve buna dair Cumhuriyet gazetesine bir yazı göndermişse de neşrolunmamıştır. Bu hadise bir öğle paydosunda yemek masası etrafında görüşülürken bizzat orada bulunup meseleyi dinleyen arşiv memurlarından emekli Ahmed Hamdi Maral, Derviş Albar, Bekir Ağazâde Kitapçı Ahmed Hamdi Beyler, hamdolsun hayattadırlar, kendilerinden sorulabilir.

Revnakoğlu bahsi şöyle bitirir (105:130):

Bukağılı Dede de Kara Baba gibi aslında Bizans azizlerinden bulunduğu için mezarları batıya bakıyordu. Üzerlerine türbe ve sanduka yapıldıktan sonra başları kıbleye çevrildi. Belediyece onarılan fetih şehitleri ve bu devre ait bü-

Fetih ordusunun, ilk sokak muharebelerinde şehit olan on sekiz yiğiti, bu günkü Şehzadebaşı Karakolu'nun arkasında, Bukağılı Dede Mescidi'nin yanında, çöplük haline gelmiş bir mezarlıkta yatıyorlar. Mahalle halkından biri, sabah sabah bizim bulduğumuz bir kafatasını eline almış, «Peygamberimizin müjdelediği fethin ilk şehitlerinin âkibeti bu mu? Böyle mi olmalı idi bu kahramanların sonu?.. diye düşünüyor. Mahallenin küçük Şevki'si bile bu işe şaşıp kalmış...

1950'lere ait bir haberde 18 Sekbanlar (157:238)

yüklerin mezarları arasında Bukağılı Dede'nin mezarı betonla yaptırılmış ve 2.465 lira ve beş kuruş gitmişti.

Revnakoğlu aynı isimde bir başka Bukağılı Dede'nin Üsküp'te yatırı olduğunu da kaydeder (105:91):

> Bir Bukağılı Dede de Üsküp'te vardır, kendi namıyla bilinen Bukağılı Hasan Dede Tekkesi'nde yatar. Tekke, Üsküp'ün Şeyh Çayırı semtinde, Hacı Gazi Mahallesi'nde, Yahya Paşa Câmi'-i şerîfi kıble kapısı karşısında ve dibinde olup Sinâniyye tarikatındandır. Mimar Sinan âsârından bulunan Yahya Paşa Câmi'-i şerîfinin artakalan enkazıyla yaptırıldığı söylenilir. Kanunî devrinden kalma çok eski bir türbedir. Çarşamba günü akşamı - perşembe gecesi âyîn-i şerîf icra olunurdu. Şimdiki şeyhi Kadri Efendi'dir (23 Nisan 1953). Halkın bir kısmı "Bukayılı Baba" derler.

Fevziye Çarşısı

Gülsoy Oteli'nin önünde, Şehzadebaşı Caddesi'ne karışan alanda Fevziye Çarşısı vardı.

Yeniçeriler devrinde eski odalara uzanan bu saha mahiyet değiştirmiş, Acemioğlanlar Kışlası'nın yeniçeriliğin ortadan kaldırılmasından sonraki çıplak arsasına vakıf dükkanları yapılmıştı. Burası artık "Fevziye" adıyla anılıyordu, "Fevziye" ismi de buradaki çarşının, kıraathanenin adı olarak geçen asrın ilk yarısına kadar muhafaza edilmişti. Sermet Muhtar, 1 Kânûn-ı sânî 1939 tarihli Akşam'da burada "1310 zelzelesinde Kalpakçılarbaşı'ndan kaçanların barındıkları"nı kaydediyordu.

Revnakoğlu 1940'ta kitabesi Râkım'a ait bir çeşmenin bu çarşının arkasında olduğundan bahseder (38:107): "Şehzadebaşı'nda, Fevziye Çarşısı arkasında, Mahmudiye Çeşmesi Sokağı'nda, 1940 yılında yıktırılmış, geniş mermer kurnalı, tek lüleli güzel çeşmenin celî kitabesi..." Bu çeşmenin tam yeri, Mahmudiye Çeşmesi Sokağı'nda 7A numaralı yapının bulunduğu alandı.

Not düşelim, Babanzâde Ahmed Naim'in evi Fevziye Çarşısı yanındaydı ve Ahmed Amiş Efendi o evde vefat etmişti.

Şehzade Camii minaresinden çekilen fotoğrafın en solda tarafında bugün büyükşehir belediyesi binası bulunan Münir Paşa Konağı, önünde de İbrahim Paşa Hamamı (Encümen arşivinden)

Şekerci Cemil'in Dükkânı

Fevziye Çarşısı'nın bitişiğinde Şekerci Cemil'in dükkânı vardı. Eski kayıtlarda dükkânın adresi, Şehzadebaşı Caddesi, no 3'tü.

İbnülemin ve Suphi Ezgi'nin kayıtlarına göre 1867'de doğan Cemil Bey'in çocukluğu önce bedestende kuyumcu dükkânında, sonra bir şekerci dükkânında çıraklıkla geçmiş; bu arada Udî Basri ve Hanende Kel Ali'den de musiki meşk etmişti. Onu daha sonra Mediha Sultan'ın dairesinde imam ve Muzika-i Hümâyûn'da ud hocası olarak görüyoruz. Emekli oluncaya kadar 1898-1911 yılları arasında burada çalışmış, aynı yıllarda Şehzadebaşı'ndaki dükkânında şekercilikle meşgul olmuştu. Abbas Hilmi Paşa'nın davetiyle gittiği Kahire'de 1928'de vefat etti. Orada da bir şekerci dükkânı açmıştı.

Revnakoğlu notlarında Şekerci Cemil için şu bilgiler yer alır (148:61):

> Şekerci Cemil Bey, İstanbulludur ve Şehzadebaşılıdır. Bir müddet Mısır'da bulunduğu için oralı tanındığından "Mısırlı" derler. Şehzade Camii karşısında, son istimlâklarda yıktırılan meşhur Çinili Fırın'ın yanında çifte kapılı büyük bir şekerci dükkânı vardı. O zamanki piyasanın tanınmış, tutunmuş birinci sınıf şekercilerinden biriydi. Cemil Bey burada hem müşterilerini karşılar hem bestelerini yapardı.
>
> Cemil Bey'in babası Şehzade Câmi'-i şerîfi imamı, dersiam Hasan Tâhir Efendi, Vefa'da Küçük Kovacılar'da otururdu. Vefatında Eyüp'te Kırkmerdivenler'de gömülmüştü.
>
> Cemil Bey'in çocuklarından Şekerci Mehmed Ali Bey 1958'de vefat etti. Diğer evlâdı yine Şekerci Nureddin Bey ile Perveriş Hanım, Kadıköy'de oturuyorlar.

Not düşelim, Cemil Bey'in çocukları İstanbul'da birçok yerde "Cemilzade" adıyla babalarının şekercilik mesleğini devam ettirmektedir.

Şekerci Cemil Bey

Şekerci Udî Cemil ve oğlu Mehmed Ali'nin Kahire'deki dükkânı

جميل زاده
محمد علي عثمان نورالدين
شهزاده باشنده فوزيه چارشيسى اتصالنده ، نومرو ٢
بر شكر ايچون غايه نه در ؟
طالى طاتلى يتدكدن صوكرا معدهيه راحتسزلق ويرمهمك .
ايشته بزم ياپديغمز شكرلر بو غايهيه واصل اولشدر .
چونكه بوتون مواد ابتدائيهمز تميز ، حيلهمز وك نفيس جنسدندر .
فقط بز او غايهيى ده تجديكمزى ادعا ايدهرز .
زيرا شكر وياستهلريز معدهيه راحتسزلق ويرمهدكدن باشقا بر شفا بى وجودى ده بسلر .
رجل ، شربت ، طوندرمه ، شكر ، پاستيه لازمسه هپ اورادن آليكز .

Şekerci Cemil'in Şehzadebaşı'ndaki dükkânının reklamı (Şehbal, 15 Eylül 1325)

Acemioğlanlar Kışlası

Acemioğlanlar Kışlası buradaydı. İstanbul'un yeniçeri kışlalarından biri olan Eski Odalar'ın yeri Şehzadebaşı'ndan Vezneciler'e kadar uzanır, bu hizanın Laleli'ye bakan tarafları yeniçeri odalarını teşkil ederdi. Acemioğlanı adını alan devşirmeler, usta birlikleri dediğimiz sınıfa geçmek, ücretli ve daimi kadrolu yeniçeri olmak için hazırlık safhasını, acemilik dönemini burada tamamlardı. Vezneciler'deki bu kışla hamamı, yeniçerilikten geriye kalan son eser 1990'larda ağır ağır yanındaki otel tarafından sarmalandı, gözden kayboldu...

Acemoğlu Hamamı (Encümen arşivinden)

Üryani Dede Türbesi

Şehzadebaşı Caddesi'nden Gençtürk Caddesi'ne giriyoruz. Bu caddenin sola dönen ikinci sokağı Onsekiz Sekbanlar Sokağı'dır. Bu sokağa giriyoruz, hemen sağda Uryanî Dede Türbesi önündeyiz. (Kemalpaşa Mahallesi, 790 ada, 16 parsel)

Şimdi bakımsız, soğuk, alâkadan mahrum hâlde dükkânlar arasında kalmış türbesinde medfun bu ermiş kişiye ait Revnakoğlu'nda şu notu buluyoruz (227:210):

> Uryanî Dede: İsmi Mustafa'dır. Şehzadebaşı'nda 18 Sekbanlar sırasındaki bugünkü kubbeli taş türbesi vaktiyle sadrazam çukadarlarından Ahmed Ağa'nın (Ahmed Ağa'nın oğlu Şeyh Şakir Efendi, şair ve müelliftir) oturduğu evin altındaydı. Çevresine "Eski Odalar" denilirdi ki sonra Fevziye Çarşısı oldu. Türbesi 1953'te tamir edildi ve bugünkü şekli verildi.

1941'de Uryanî Dede Türbesi (Encümen arşivinden)

Revnakoğlu dosyalarında "Yâ Hazret-i Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî kuddise sırruhu" yazılı hat (93:72)

Sakallı Cemil'in Çardak Kahvesi

Şehzade Camii avlusunda Sakallı Cemil'in çardak kahvesi vardı. Tekkelerde zakirlik yapan Sakallı Cemil Efendi'nin hem zakirliğinden hem de bu kahvesinden Revnakoğlu dosyalarında bahis yer alır (116:50-51):

> Siyah, gür sakallı, gösterişli bir zattı, Şehzade Câmi'-i şerîfi avlusundaki çardak kahveyi işletirdi. Zamanın kalem efendileri ve tekke mensupları, ekseri zakirler bu kahveye devam ederlerdi. Burası tiryakileri memnun eden köpüklü ve okkalı kahve yapmakla da meşhur olmuştu.
>
> Cemil Efendi merhum (Müştakzâde, Sakallı), pek çok meşhur olmamış, fakat dümtek usulüyle metotlu bir tarzda zikre riyaset etmekle tanınmış ve ileriye geçmiş usta bir kıyam reisiydi. Tekkelerde fazla görünmezdi, yalnız Matrak Dergâhı'na gelir, zikri idare ederdi. Tarikaten amcası Müştakzâde Ahmed Efendi'ye müntesipti. 1323'te altmışa yakın bir yaşta göçtü. Pek mütevazı insandı, hiçbir varlığı yoktu. Kalem efendisi terbiyesiyle görünürdü. Mengene'nin Cevad Bey merhum, bu zattan yetişmedir.

Revnakoğlu, Eyüp - Şah Sultan Tekkesi'nde (112:227)

Osman Baba Türbesi

Şehzadebaşı Caddesi'nin Fevziye Caddesi'yle kesiştiği yerde, İbrahim Paşa Sebili'nin tam karşısında, Şehzadebaşı Caddesi'nin Vezneciler'e gidiş kısmının üzerinde Osman Baba'nın türbesi bulunuyordu.

Direklerarası'nı gösteren yağlı boya resim, gravür ve fotoğraflarda dikkat çeken bu mezar, H.1197 (M.1782-83) tarihinde vefat eden Osman Baba'nındı. 1914'te tramvay yolunu genişletme çalışmaları sebebiyle, mezar Şehzade Camii'nin haziresine taşındı. Revnakoğlu notlarında Osman Baba da yer alır (227:20-21):

> Osman Baba, mecâzibden bir zat olup yalın ayak gezer ve Direklerarası'nda medfeninin bulunduğu yerde iğne satarmış. Direklerarası'nın alt başındadır. Sultan I. Abdülhamid devrinde yaşamıştır, mazinneden bir zattır, kerameti görülmüştür. Zamanın vüzerâ, vükelâ ve ricâl konaklarına sellemehüsselâm girer ve girdiği konağın en mutena bir odasının yine en hususî ve en güzel minderi üstüne çıkar otururmuş. Asıl hayret edilen tarafı, ayakları çamur içinde olduğu hâlde bağdaş kurarak oturduğu mindere çamur bulaştırmazmış. Kendisinin bir eve, bir konağa girmesini herkes teyemmün eder ve Osman Baba'dan bir ikbal ve devlet beklermiş (*Kibâr-ı Evliyâ*'dan, s. 118) Kırklardan bilinir.

Osman Baba, solda demir kafesli türbe (1838 tarihli *Constantinople And The Scenery Of The Scenery Of The Seven Churches Of Asia Minor*'dan)

> Elektrikli tramvayın işlemeye başladığı senede Şehzade Câmi'-i şerîfi hazıresine kaldırıldı, Şehremini vekili Tevfik Bey zamanındadır. Yazılı mezar taşı ustuvane şeklindedir. Son türbedarı Yahya Efendi de biraz meczupçaydı.

Yukarıda Osman Baba'dan iktibasa yapılan *Kibar-ı Evliya*, Kenan Rifâ'î'nin oğlu Kâzım Büyükaksoy'un eseridir. Revnakoğlu, tarikat pîrlerinin biyografilerinde Kâzım Büyükaksoy'un bu eserinden istifade etmiş, dosyalarında onun bu kitabının parça parça hemen tüm istinsahı yer almıştı. *Kibar-ı Evliya*'dan kaydıyla yazdığı bu kısımların uzun zaman müellifini tesbit edememiştik, 187:117'de "Şeyh Kenan Beyzâde Kâzım Bey'in *Kibâr-ı Evliyâ*'sında..." notu eserin müellifini tesbite imkân sağladı.

Kazım Büyükaksoy'un kısa biyografisi Revnakoğlu dosyalarındaki bir gazete kupüründe şöyle yer alır (82:24): "İstanbul'da Karagümrük'te Ümmü Kenan Dergâhı şeyhi meşhur Kenan Bey'in oğludur. Kendisi Eczacı Okulu mezunu olmakla beraber maarife intisap etmiş ve oradan emekli olmuştur. Okuyuşu ve tavrı merhum Hafız Sami Efendi'nin yoludur. İnce, kıvrak ve tatlı sese sahip olan arkadaşımızın güzel mevlid okuyuşunun yanında musiki bilgisi de bir hayli geniştir. Bir zamanlar meşhur üstat Mahmud Kemal İbnülemin Bey'in evindeki haftalık mutat musiki ve sohbet toplantılarında Kâzım Büyükaksoy'un büyük bir vukuf içinde fasıl idare ettiği ve güzel gazeller okuduğunu görür ve dinlerdik. Ses vüsati iki oktav civarında olan bu arkadaşımızın mevlid okuyuşu da nevi şahsına münhasırdır. Devrin üstatlarından Muallim Kâzım Bey, Eyyûbî Ali Rıza Bey gibi hocalardan musiki meşk etmiştir."

Tekrar Osman Baba'ya dönüyor, onu asıl kaynak olan Kâzım Büyükaksoy'un *Kibâr-ı Evliyâ*'sından okuyoruz (227:22):

> Osman Baba: Mecâzibden bir zat olup yalın ayak gezer. Ve I. Sultan Hamîd devrinde bulunmuş, o devirde yaşamıştır. Rivayete göre kendisi mazinneden bir zat imiş.
>
> Osman Baba, zamanının vüzerâ ve ricali konaklarına sellemehüsselâm girer ve girdiği konağın en mutena bir odasının minderine çıkar otururmuş.
>
> Osman Baba'nın kerameti, ayakları çamurlu olduğu hâlde oturduğu mindere bir parça olsun çamur bulaştırmamasıymış. Sonra kendisinin bir eve veya bir konağa girmesini herkes temenni eder ve Osman Baba'dan bir ikbal ve devlet beklermiş. Osman Baba, kendi medfeni olan Direklerarası'nın alt başında iğne satarmış.
>
> Bu vakanın nâkili o zamanın sadrazamının kavasbaşısı Ahmed Ağa'dır ki bunun oğlu II.Sultan Hamîd devrinde vefat eden, Büyük Çarşı'da mahfazacılık edip yüz yaşına kadar bir müddet yaşamış olan Şakir Efendi'nin babasıdır. Ahmed Ağa, Şakir Efendi'ye hikâye edip Şakir Efendi'den de nakledilmiştir.

1835'te Osman Baba, solda (Bartlett'in *The Beauties Of The Bosphorus*'undan)

Osman Baba'nın yol ortasında kalan mezarının taşınması gerektiği 23 Ağustos 1325 tarihli Muhibban'da kalabalık ahalinin geçiş yeri olan Direklerarası'nın başındaki bu türbenin yol ortasında kaldığı ve lâzım gelen hürmetin esirgenir olduğu, artık mezarın bir başka yere kaldırılması gerektiği ifade ediliyor, etrafta söylenip duran bir söz aktarılarak bunun hakikati olmadığı söyleniliyordu: "Osman Baba, kabrini nakletmek isteyenleri çarptığına dair dallı budaklı bir hikâye vardır. Vallâhi yalandır, Kur'an'da böyle bir şey yoktur!".

Bu yazıdan bir süre sonra, 1914'te burada tramvay yolu açılırken taşınma işlemi gerçekleşti.

İhtifalci Ziya (II,45), "Üstü kubbe şeklinde demir ve tel kafeslerle setr edilmiş, mükellef sandukalı" mezarın "bir gece alelacele hedm ve merhûm müşarünileyhim pek muntazam, gayet metin ve vasi lahdi açtırılarak bakiyye-i izâmı büyük bir sandık içerisine alınıp Şehzade Camii avlusuna, Fevziye Caddesi'nden Vefa'ya giden yolun iç köşesine nakil ve defin edildi" bilgisine yer verir.

Osman Baba'nın Şehzadebaşı Camii haziresinin İbrahim Paşa Sebili'ne bakan köşesindeki Mevlevî sikkeli mezar kitabesinde sülüsle "Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî - Meczûb-ı ilâhî merhûm ve magfûrun leh Derviş Hafız Osman Velî rûhıyıçun el-fâtiha, 1197" yazısı görülür:

Ludvig Hans Fischer (ö.1915) tarafından yapılan yağlı boya resim

19. yy'a ait ismi bilinmeyen bir yağlı boya resimde Osman Baba ve Şehzade Camii

Osman Baba

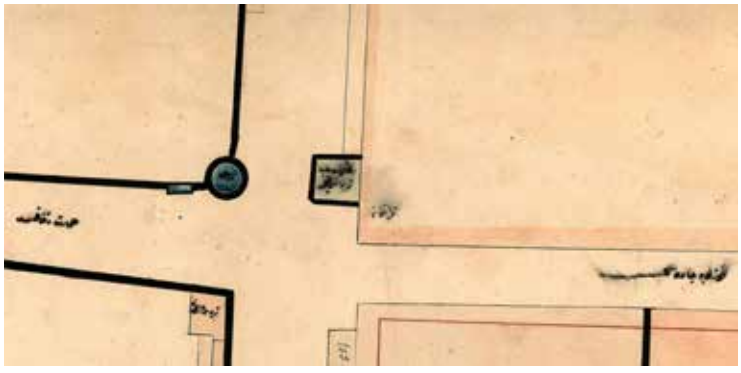
Fevziye Kıraathanesi

Osman Baba Türbesi'nin hemen arkasında, sonradan yola giden Fevziye Kıraathanesi bulunuyordu.

Osman Baba Türbesi'nin arkasında, Şehzadebaşı Caddesi'nin Fevziye Caddesi'yle kesiştiği yerde, İbrahim Paşa Sebili'nin karşısında, Hamidiye Hotel'in Şehzadebaşı Caddesi'ne bakan 1A'nın önündeydi. Şimdi üzerinden Şehzadebaşı Caddesi geçiyor.

Kuruluş tarihi tesbit edilemeyen bu kıraathane, 19.yy'ın son çeyreğinde İstanbul'un en meşhur yerlerindendi. Reşad Mimaroğlu, Reşat Ekrem Koçu'nun hazırladığı İstanbul Ansiklopesi'nde burayı şöyle anlatır:

> Kapısı o zamanlar Direklerarası denilen Şehzadebaşı Caddesi'ndeydi. Fevziye Caddesi üzerinde bir bahçesi vardı, bahçenin yanında da yüksek riyaziye (matematik) hocası Vidinli Tevfik Paşa'nın konağı vardı.
>
> İçi gayet genişti, yüz elli kişi kadar alırdı, fakat müşterisi az ve kibar, münevver tabakadan kimselerdi. Senede bir ay, Ramazanlarda pek cazip bir sanat, musiki mahfili olurdu. Kadir gecesi müstesna her gece İstanbul'un en seçkin profesyonel sazende ve hanendelerinin musiki fasılları pek meşhurdu. Fasıl ya Kemençeci Vasilaki'nin yahut Kemanî Memduh Efendi'nin idaresinde bulunurdu.
>
> Çalan ve okuyan meşhurlar da şunlardı: Memduh yahut Vasilaki Efendilerden biri, Kanunî Selanikli Berber Şemsi (berber dükkânı Direklerarası'ndaydı), Udî Astikzâde Bogos, Nısfıyezen Kirkor, Lavtacı Övrik Efendiler.
>
> Hanendeler: Ahmed Bey, Ortaköylü Musevî Karakaş Efendi, Kara Bogos Ağa.
>
> Şemsi Efendi'nin icrası kolay olmayan kanunu hiç falsosuz çalışı, zamanının musiki üstatları tarafından daima övülürdü. Bazı geceler okuyuculara amatör bir sanatkâr olarak Hafız Osman Efendi de katılırdı. Bazı geceler devrin büyük şöhretlerinden Tanburî Cemil Bey, Ali Rifat Bey, Rauf Yekta Bey, Şekerci Cemil Bey, Rahmi Bey, Lemi (Atlı) Bey, Lemi Bey'in dayısı Hanende Muhib Bey ve sair amatör musiki müntesipleri de Fevziye fasıllarını gelip takip ederlerdi ki alelâde bir sazlı kıraathane olmadığına delildir.

İbrahim Paşa Sebili'nin karşısında işaretlenmiş Osman Baba ve arkasında Fevziye Kıraathanesi (Atatürk Ktp. Hrt_005930)

Fevziye Kıraathanesi'nin ince saz heyeti: Soldan sağa Kemençeci Aleko, Lavtacı Andon, Lavtacı Aleksan, Hanende K. Hüseyin, Udî Parsak, Kanunî Osman

> Kıraathanede yalnız kahve, çay, şurup verilirdi. Pek muntazam idare edilir, her akşam dört saat kadar sürerdi ve yalnız iki makam üzerine tertip edilir, bir musiki ziyafeti olurdu…

Kıraathanenin müdavimlerinden Ahmed Rasim, Resimli Şark'ta (Ocak 1932) buraya temas ediyor, müdavimleri arasında Zekâî Dede'nin de olduğunu söylüyordu:

> Şöhret-i fâika kazanmış olan Fevziye Kıraathanesi, bir zaman İstanbul'un darülelhanı olmuştu. Kâzım Efendi namında sarışın, nazik, halûk bir zatın taht-ı isticârında bulunduğu zamanlarda müdavemete başlamıştım. Burada Kemençeci Vasil'in, düğün savanlardan Yahudi Kemal'in, Kemanî Usta Mike'nin saz heyeti çaldılarsa da en ziyade payidar olanı Kemanî Tatyos'un takımıydı. Tatyos, musikimize pek çok hizmet etmiş, makbûl-i zamân olmuş, peşrev, semaî, ara nağmeleri güzide şarkıları vücuda getirmiş ustalardan Hanende Bogos Efendi'nin pederi, meşâhîr-i bestekârândan Astik ile Kanunî Şemsi, Tanburî Ovagim, sonraları Karakaş, Hacı Karabet, Kuzguncuklu Artin, Seatik… bulunurdu. Fevziye Kıraathanesi gitgide bir musiki mahalli ehemmiyetini haiz olarak bazen Zekâî Dede, Hünkâr imamı Medenî Aziz Efendi, Hacı Arif Bey, Hacı Faik Bey, Sermüezzin Rifat Bey, Behlül, Kiramî Efendiler gibi esâtîze ile Kel Ali, Nedim, Kör Hüsameddin Beyler, zamanın sair bestekârları, meşhur sazende ve hanendeleri gelirler, bilhassa Ramazan gecelerinde her taraftan yüzlerce erbâb-ı nezâhet ve merak toplanırlar, oturulacak yer, sandalye bulunmadığı pek çok vaki olurdu…

Kıraathanede Ramazanlarda, kış gecelerinde kukla oynatıldığını belirten Mahmud Yesari (Yedigün, 1936), Meşrutiyet'in ilânında Heveskârân Heyeti'nin burada tiyatro oynadıklarını, İbnürrefik Ahmed Nuri, Muvahhid, Rafet merhumlarla Şâdî'yi ve Nureddin Şefkatî'yi burada seyrettiğini söyler.

Beyoğlu'ndan sonra ilk sinema filmi Fevziye Kıraathanesi'nde Kâtip Salih'in karagöz

perdesinde gösterildi. İlgi görmesi üzerine sinema işlevi de gören kıraathanede gösterime giren filmlerin reklam ilânlarına da yer verilmişti:

"Şehzadebaşı'nda kâin Fevziye Kıraathanesi'nde Belçika'dan şehrimize gelmiş olan Sinematograf Kumpanyası tarafından her gece menâzır-ı latîfe irâe edilmektedir, ayrıca kanto ve düetto" (1 Ekim 1909)

"Yazıları Türkçe sinematograf. Bu kere Pathe Freres Fabrikası'na sipariş edilen gayet cesim kordelalar Şehzadebaşı'ndaki Fevziye Kıraathanesi'nde her gece gösterilmektedir. Fiyatlar 1 ve 3 kuruştur" (20 Aralık 1911)

Fevziye Kıraathanesi 1914'te Millî Sinema olmuştu. Bu sinema daha sonra sırasıyla Güneş, Emperyal, Felek ve Türk adlarıyla devam etti. Revnakoğlu, Rifâ'iyye'den Odabaşı'nda Koruk Mahmud Sokağı'ndaki Abdullah Efendi Tekkesi - Koruk Tekkesi şeyhi Ahmed Muhtar'dan bahsederken sinemaya giden şeyhlerin de adlarını verir (111:28):

"Gayet rint olduğundan sazı sözü sever, Yenikapı şeyhi Bakır Dedeefendi ve Merkez şeyhi Ahmed Efendi ile birlikte sinemaya giderlermiş."

Musiki-i Osmani Mektebi

Fevziye Kıraathanesi'nin üst katında Musiki-i Osmanî Mektebi kurulmuştu. Ser-sâzende-i şehriyârî İsmail Hakkı Bey (ö.1927) tarafından 1909'da kurulan cemiyet, ertesi yıl mektebe dönüşmüştü. İzzeddin Hümâyî, hocası İsmail Hakkı Bey'den nota dersi almış, Mûsikî-i Osmânî Mektebi'nde kendisine müdür muavini ve meşk muavini olmuştu. Bu mektep, İstanbul'da verilen birçok konserin şekillendiği, devrin meşhur hanende ve sazendelerin yetiştiği meşkhanelerden biri oldu. Daha önce Karagümrük'te Dört Yol'da Hasan Ağa'nın kahvesini gayrıresmî bir mektebe dönüştüren Muallim İsmail Hakkı, 1912'de Mûsikî-i Osmânî Mektebi'nin Eyüp'te bir şubesini de açmıştı. Neyzen Amca İhsan Bey (Büyük İhsan, Kahveci İhsan), Udî Fahri (Kopuz), Kanunî Ahmed Nazım Bey gibi şöhretlerle on yıl faaliyet gösteren bu mektep musiki tarihimizin bir sayfasıydı.

Mûsikî-i Osmânî Mektebi hocaları (132:97)

Musavver Hale'de Mûsikî-i Osmânî Cemiyeti fotoğrafı (1 Kânûn-ı evvel 1325)

Vidinli Tevfik Paşa Konağı

Fevziye Kıraathanesi'nin arkasındaki konakta (Kemalpaşa Mahallesi, 922 ada, 112 parsel) Vidinli Tevfik Paşa kışın kalırdı. Yazlık konağı Feneryolu'nda bugün de ayaktadır. Paşa 1901'de Şehzadebaşı'ndaki bu konakta vefat etti. 1 Kânûn-ı sânî 1939 tarihli Akşam'da konaktan bahseden Sermet Muhtar Alus, o sırada buranın "talebe yurdu" olduğunu söyler:

Vidinli Tevfik Paşa (317:7)

> Direklerarası nihayetlenince sol gene bir çıkıntı yapardı: Osman Baba Türbesi. Aman ya rabbi, öyle sakar bir türbedarı vardı ki ömrü günü sokaktan geçenlerle sataşmak. Karşısı Sadabatçı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın sebili.
>
> Osman Baba Türbesi'nin arkasındaki Fevziye Kıraathanesi'nin önünden Laleli'ye giden yola sapalım. Az ötede, solda namlı riyaziyeci Vidinli Tevfik Paşa'nın konağı (bugün talebe yurdu). Karşısında meşhur dahiliyeci Dr. Feyzi Paşa'nınki.

Pervititich haritasında konak, "Leyli Talebe Yurdu" olarak işaretlenmiştir. Konağın arsası üzerinde şimdi Hamidiye Hotel'i bulunuyor. Revnakoğlu konağı ve konağın sahibine şöyle temas eder (317:16):

> Vidinli Hüseyin Tevfik Paşa merhum: Yâver-i ekrem, müşir. Şehzadebaşı'nda Fevziye Caddesi'nin başında büyük beyaz konak kendisinindi. Bir zamanlar "Türk Lisesi" olmuştu, şimdi talebe yurdudur. Bu dört katlı gayetle sağlam konağı paşa bizzat başında durarak yaptırtmıştı. Fennin ve estetiğin bütün sanat inceliklerini içinde toplamıştı. Nakışlı, yaldızlı tavanlardaki tezyinat görülecek şeydi. Sonradan 160 bin liraya satıldı. Katırcıoğlu Hanı'nın yeni sahipleri aldılar.

Revnakoğlu, paşanın mezar yerini ve kitabesini de tesbit eder (317:16):

> Eyüp, ana caddeden Feridun Bey Türbesi'ne gelirken köşe başındaki Abdurrahman Ağa Türbesi'nin arkasından Feridun Bey Türbesi'ne doğru 27 metre ileride kısa duvar önünde sağlam, muntazam, başlıksız, ustuvane şekilde, mistarlı beyaz mermer şahide (alt kısımları ziynetlice) nefis bir sülüs celî ile yazılmıştır:
>
> "Hüve'l-Bâkî - Teftîş-i askerî komisyon-ı âlîsi a'zâsından ve müşîrân-ı izâmdan Vidinli Hüseyin Tevfik Paşa'nın rûhıyıçun rızâen lillâhi el-fâtiha, 29 Saferü'l-hayr 1319, yevm-i pazar." (Tesbit tarihi 18 Haziran 1958)

Sağ yanında validesi Şerîfe Emîne Hanım: 27 Rebîü'l-evvel 1297.

Kerimesi Sâliha Hanım: 26 Cumâde'l-âhire 1307. (317:17)

Vidinli Hüseyin Tevfîk Paşa merhum, *Osmanlı Müellifleri*'ne göre "1309'da irtihal eylediler, civâr-ı Hazret-i Hâlid'de Bostan İskelesi Caddesi'nde Feridun Bey Türbesi'ne giden sokağın sağ tarafında medfundur."

Bostan İskelesi'nde değil, Abdurrahmân Ağa Türbesi'nden! Muallimler Birliği Mecmuası'nın ikinci senesinin 22. sayısında mufassal hâl tercümesi yazılmıştır. c 2, s. 259 (317:19)

Vidinli Tevfik Paşa konağı, sağda dört katlı görülen beyaz bina (Salt arşivinden)

Kırtasiyeci Rıfkı'nın Dükkânı

Kırtasiyeci Rıfkı'nın dükkânı, Direklerarası'nda Turan Tiyatrosu'nun yanındaydı (187:35-37):

Hacı Rıfkı merhum (Mehmed Rıfkı Akbaba), aslen Üsküdarlıdır. Altunizade imamı Hafız Kâmil Efendi'nin beş evlâdından en büyüğüydü, "İmamzâde" derlerdi, çini mavi gözleri biraz şehlâ baktığından daha ziyade "Şaşı Rıfkı" diye tanınmıştır. Bahriye binbaşılığından emekliye ayrıldıktan sonra Şehzadebaşı'nda Naşid merhumun Turan Tiyatrosu'nun yanında kırtasiye mağazası açmıştı. Hocası Muallim İsmail Hakkı Bey'in oğulları Darüşşafakalı Muallim Kâzım Bey, Muallim İzzeddin Hümâyî Bey, Muallim Kemanî Faik Bey, Eyyûbî Ali Rıza Hoca, Hanende Balatlı Feyzi Kaptan, Hanende Arap Hüsnü, kardeşi kıyam reisi Arap Ali, Hanende Zakir Celâl, Zekâîzâde Münir Bey, Zekâîzâde Hafız Ahmed İlhamî Efendi, Yeraltı hatibi Hafız Ali Efendi, Beyazıt başimamı Hâlid Bey, Hafız Kemal, Hafız Sadeddin, Darbukacı Hasan Tahsin, Aktör Şadi, İstanbul müftüsü Mehmed Fehmi Efendi, Altıncı hukuk reisi Şeyh Kemal Bey, Kevâkibîzâde Salâhaddin Molla, Neyzen Tevfik, Salahattin Pınar, eski hanendelerden Adliyeli Edhem Bey, Karagümrüklü Zakir Hacı Şeref, kardeşi Hattat Hafız Salâhaddin, Kavuklu Ali Bey, pişekârı Küçük İsmail Efendi, Hayalî Şefik Safi, Kemanî Memduh Bey, Karababa Tekkesi postnişini ve kendisinin şeyhi Ali Haydar Bey merhumlar bu dükkândan ayrılmazlardı.

Muallim İsmail Hakkı Bey merhumdan yetişmişti. Sesi biraz falsolu olmakla beraber hayret edilecek derecede gürdü ve kuvvetliydi. Uzun zaman çevgânî, zilzen ve hanende olarak vazife gördüğü mehter takımında sesi sazın üstünde yüzerdi. Çok da şuul bilirdi, bunun için hanendeliği zengin ve ustalıklı, zakirliği cemiyetliydi. Son zamanlara kadar sesinin kuvvetini, musiki bilgisini ve hafızasını kaybetmemişti, ihtiyar hâliyle defi eline alır almaz faslı sürüklerdi. Zakir postunda da duyulmamış ilâhîler atar ve saatlerce devam ettirirdi.

Her şeyde istidadı olan, her şeyde kendini denemek isteyen bir adam olduğundan taklitteki mahareti de fevkalâdeydi. Pek güzel Yahudi taklidi yapardı. Hevesinden dolayı amatör olarak hayal ve hokkabaz yardaklığı yapar, şöhret sahibi sanatkârlardan fazla hüner gösterirdi. Hele perde arkasında tasvir sürüldüğü zaman klasik tavırda taksim etmesi, kezâ perde gazelleri emsalsizdi.

Nadide güfteleri seçerdi. Şef hanende olarak idare ettiği fasıllarda çok defa eski sazende ve hanendeler kendisini takip edemezlerdi. İstanbul tekkelerinde kıyam zikrinin idaresini de zakirbaşılar ekseriyetle ona bırakırlardı. İki haccı vardır.

Tekkelerin sırlanmasından biraz önce Karababa şeyhi Ali Haydar Bey merhumdan istihlâf edildiği zaman cemiyetinde fakir de bulunmuştum. Çok ka-

labalık olmuştu. Hilâfet duasını şeyhinin yakın dostu olan İstanbul müftüsü ve Nakşî şeyhzâdesi Mehmed Fehmi Efendi hocamız yapmışlardı. Meşâyih arasındaki fâtiha taksimi iki saatten fazla sürmüştü.

Son zamanlarda hastalandı, ayağındaki romatizma arttı, gözlerine kara su indi. Beş sene Sultanahmet'teki evinde kapalı kaldı. Nihayet 1945 Kânûn-ı sânîsinde 75 yaşında olarak göçtü. Edirnekapı dışında Nakşibendiyye hulefâsından kayınpederi Sultanahmetli Hacı Behcet Efendi'nin haziresinde yatıyor, ayrıca taşı yoktur.

Müdafaa-i Milliye Tiyarosu

Şehzadebaşı Caddesi'nde 1 numaralı Celal Ağa Konağı Hotel'in 1A-1E arasındaki kapılarının kaldırım ve cadde üzerinde kalan kısmında Müdâfaa-i Milliye Tiyatrosu vardı.

Bir süre sonra adı "Millî Sinema" olacaktır. Tiyatronun bu ilk isim değişikliğini Ahmed Esad Ben'im'in *Ramazan Geldi Hoş Geldi*'sinden (s.36) öğreniyoruz.

Cemal Sâhir, Müdâfaa-i Milliye Tiyatrosu'nun olduğu yerde daha sonra Sâhir Opereti'ni kurmuştu.

İstanbul şarkılı müzikli tiyatro olan operete ilgi duyuyor, Batıdan gelen bu tiyatro türünü şark enstrümanlarıyla icra eden temsiller Direklerarası'nda icraya konuyordu. Revnakoğlu'nun *Güzideler Kafilesi* adlı çalışmasında operetin bizdeki hikâyesi Cemal Sâhir'in biyografisiyle beraber anlatılır. İlk sanatçılar, ilk teşebbüsler, hafız olarak yetiştirilirken kendisini Macaristan ve Viyana'da opera çalışırken bulan Cemal Sâhir'in dünyası hep Revnakoğlu'nun Sâhir'in jübilesi için yazdıklarında yer alır.

İstanbul'un bugün çağrışımları büsbütün başka olan Çarşamba - Fethiye muhitinde geçen asrın başlarında garp tiyatrosunu, musikisini bize taşıyan simalar da yetişiyordu. Mesnevihane Sokak'ta 34 numaralı binanın bulunduğu yerde Cemal Sâhir doğmuştu. Operetçilik bizde biraz da Cemal Sâhir'le başlamıştı.

Revnakoğlu tiyatro tarihimizin meşhurlarından olan dostu Cemal Sâhir'e dair birkaç yazı neşretti. İlk yazısını "Cemal Sâhir Jübilesi - Türk Sahnesinde Garp Operetini Tesis Eden Adam..." başlığıyla 3 Kânûn-ı evvel 1940 tarihli Vakit'te yayımladı:

> Baba Behzat, Muhsin, Galip, Kemal Küçük, Naşid, Eyüp Sabri, Emin Beliğ, Burhanettin Tepsi ve yakında yapılacak Afife Jale jübileleri arasında Türk operetinin banisi rejisör ve müellif Cemal Sâhir'i unutmamak pek yerinde bir kadirşinaslık olmuştur.
>
> Bugünkü salı günü Şehir Tiyatrosu'nun komedi kısmında Şehir Tiyatrosu artistleriyle birlikte Naşid, Nivart, İrma Toto bu jübilede vazife göreceklerdir.

Cemal Sâhir operet uğrunda hayli fedakârlıklara katlanmak metanetini göstermiştir. Türk sahnesinde Şekspir evlâdı Otello Kâmil, Molyer mümessili Behzat, Hâmid'in hailelerinde at koşturan Burhanettin Tepsi, Musahipzâde'ye şan veren M. Kemal Küçük, kafesten sahneye geçen Afife Jale ne ise Cemal Sâhir de odur. O bizim sahne müziğimizde Muhlis Sabahattin'in şarkılı komedilerini ilk defa sahneye koyan eski İstanbul Opereti'nin değerli çocuğu Ömer Aydın'dan sonra Türk sahnesine opereti getirmiş ve öğretmiş adamdır. Opereti ve operetçiliği idame yolunda her yokluğa tahammül etmiş, mahrumiyetleri hiçe saymış, kendi kendini yetiştirmiş, her şeye rağmen bütün manileri ezerek sanatı sürüklemek muvaffakiyetini göstermiştir.

Opereti evvela Macar artist akademisi denilen Peşte Konservatuvarı'nda tahsil etmiş, Viyana'da Burg ve Ronhan tiyatrolarında staj görmüş, aynı zamanda Macaristan'dan ticaret tahsili yaparak döndüğü için Milli İktisat Bankası'ndaki vazifesini bırakarak sahneye intisap etmiş, musiki üstatlarından merhum İsmail Hakkı ve Kaptanzâde Ali Rıza Beylerin tekliflerini kabul ederek İstanbul Opereti'ne üçüncü dereceden artist olmuştur.

Birkaç sene evvel *Güzideler Kafilesi* (İlâhiyat, edebiyat, dil, tarih, şiir ve sanattan Türk temaşası ve tiyatroya kadar her bilgi kolunda ilerlemiş Türk büyüklerinin eserlerini, el yazılarını bizzat tesbit edilmiş mufassal hâl tercümelerini ihtiva edecek büyücek tahlilî bir eserdir, henüz basılmamıştır) adlı eser için konuşmasında ısrar ettiğim zaman bana şu hikâyeyi nakletmişti:

"İstanbul operet heyetinin temsiline bir hafta kalmıştı. İstanbul halkı sabırsızlıkla bu yeni doğacak alaturka operet heyetini bekliyorlardı. Safi Çelebi (Musahipzâde'nin *İstanbul Efendisi* komedisinde baş kahraman) rolüne hazırlanmakta olan İsmail Faik nedense umumî provalarda aksıyor, şarkıları okuyamıyor, rejisörü, sahne müdürünü müşkül vaziyetlere sokuyordu. Ben kendisine ait şarkılardan başka diğer rolleri de ezberlemiştim. Bir provada üstat Fehim bağırıyor:

- Olmuyor! Bu böyle gitmeyecek! Bu role bir genç lâzım! diyordu.

Ben teşne, fakat ürkek:

- Muvafık görürseniz bendeniz oynayabilirim, dedim.

İçim güm güm ötüyordu. Bir taraftan gülüşmeler, alaylar başladı. Rejisör hayrette, sahne müdürü şaşkın. Bir türlü inanamıyorlardı.

Ben yılmadım:

- Müsaade buyurun, müzik çalsın, ben de seyirci önündeymişim gibi oynayayım, tetkik edersiniz dedim.

Cemal Sâhir
(Taha Toros arşivinden)

Fehim Efendi tecrübeden çekinmedi, usulcacık omuzuma vurdu:

- Haydi oğlum, göreyim seni dedi.

Safi Çelebi'yi oynamış değil, giymiş ve benimsemiştim. Derhâl ilânlar değişti, baş rolü bana verdiler. İlk temsil Ferah Tiyatrosu'ndaymış. Ömrümde görmediğim bir kalabalığın önünde, Türkiye'nin en büyük tiyatrosunda seçkin bir zümre önünde en büyük role çıkan ben, ertesi günü gazetelerde, bilhassa Yarın ve Tanin'de "Türk sahnesi genç ve yeni bir eleman kazandı. Eserin en ruhlu parçalarını müstesna bir istidâd-ı fıtrî ile temsil eden bu genç artistin Türk temaşa hayatının âtîsi için ne kadar kıymetli bir uzuv olacağını takdir ve teslim etmelidir..." şeklinde sena ediliyordum.

Bundan sonra sahneye konan operetlerin hepsinde baş rolü bana veriyorlardı. Musahipzâde'nin *Kaşıkçılar, Yedekçi, Macun Hokkası, Atlı ve Ases, Lâle Devri* gibi operetlerinde uzun yıllar tenor vazifesi bana tahsis edilmiş gibiydi. Müellifin teveccühünü kazandığıma da ayrıca memnun oluyordum, zira bizim sanatta en mühim mesele müellifi memnun etmektir. Bunu yapabildiğim için iftihar ediyordum.

Muvaffakiyetim alâkadarların gözünden kaçmadı, beni üçüncü sınıftan çıkarıp birinci sınıf artist yaptılar. İstanbul Opereti de yürüdükçe yürüyordu. Fakat bu tarz bir türlü beni tatmin etmemişti, çünkü ince sazla operetin bir arada yürümeyeceğine kani idim. Bir yandan Peşte'de seyrettiğim Macar tiyatro muharrirlerinden Frens Martos'un *Paçirta* isimli şaheserini tercümeye başlamıştım. Bunu *Bülbül* adıyla adapte ettim ve müziğinde bazı değişiklikler yaparak 1337'de sahneye koydum. "Hacer"i Nivart, "Sâhire Hanım"ı Agavni Necip, "Ressam Şemsi Bey"i bizzat ben oynayacaktım. Sazımız on sekiz kişilikti. Şark Musikisi Mektebi Orkestrası firmasını taşıyan bu heyette Viyolensel Udî Fahri, Neyzen İhsan, Kemençeci Ruşen Ferit, Kuddüm Ali Rıza Bey gibi muallim ve sanatkâr şahsiyetler vardı. Orkestrayı şef olarak Muallim İsmail Hakkı Bey idare ediyordu. Bütün bu salâhiyetler bir araya gelince bittabi, rağbet görecektik, nitekim öyle de oldu. Yalnız *Bülbül*'ü bu Ramazan on beş defa tekrar ettik.

Fakat ben istediğim alafranga müziği sahnede göremediğim için üzülüyordum. Nihayet istifa ederek şimdiki Millî Sinema'nın (Ertuğrul Sineması) bulunduğu yerde Sâhir Opereti'ni kurdum. İlk eser olarak da *Çardaş* operetini ilân ettim (1921). Bu suretle ilk garp operetini Türkiye'ye getirmiş ve tanıtmış oluyordum."

Cemal Sâhir tiyatro edebiyatımıza da hizmet etmiş velût bir muharrirdir. Telif, tercüme ve adapte olarak kırka yakın eseri vardır. Birkaçı basılmış, senaryoya alınmış ve İstanbul'un muhtelif tiyatrolarında defalarca temsil edilmiştir. Sanat arkadaşlarının gösterdiği alâkayı takdir ile anıyoruz.

Not düşelim, Sâhir Opereti binası daha sonra da Millî Sinema ve Ertuğrul Sineması olacaktır.

Tulûatta Şeyhler, Sufiler ve Diğerleri

Tulûat tekkeye kadar giren sanattı.

Revnakoğlu notlarına göre şehir, mihraptan sahneye, posttan perdeye, zikir halkasından tulûata geçen sûfî-meşrep bir yığın simaya şahit oldu. Orta oyunu, tiyatro ve kantoyu bünyesinde toplayan kumpanyalarda bu müslüman şahsiyetler isimlerinin önüne aldıkları "komik" sıfatıyla sahne almışlar, temaşa sanatını icra ederken temaşadan tiyatroya geçişte umumî seyirciye hitap edebilmişlerdi. Çok zaman bir metne bağlı kalmadan kendilerini muhayyilelerine, yaratıcılıklarına teslim eden bu sanatçılar hayattan çekilmeden önce İstanbul'u eğlendirmiş, dinin müsamahakâr cephesini, İstanbul'u şekillendiren mizah peyzajını tamamlamışlardı. Aksaray'da dükkânının önünde toplananları güldüren Abdürrezzak, Kadıköy'de yoğurt satan ve saçlarının seyrekliğiyle anılan Kel Hasan Efendi, Cerrahpaşa'da hem cami imamı hem şeyhken bütün bunları bırakıp başında püsküllsüz fes ve ayağında patiska donla sahneye çıkıp göbek atan Hakkı Efendi hep bu seyri takip etti. "Tekke şeyhi ve dervişlerinden olup da Türk temaşası hayatında isim yapmış, meselâ Salkımsöğüt'te Aydınoğlu Tekkesi postnişini Hayalî Şeyh Fehmi Efendi, Haseki'de Zindanarkası'nda Gülşeniyye'den Başçı Mahmud Efendi Tekkesi'nin postnişini İmam Hakkı Efendi gibi estetik tarafları olan sanatkâr şahsiyetlerdendi." Tekke, tulûattan tiyatroya, oradan sinemaya uzanan sahne sanatında sade müsamahakâr değil, kurucu, yapıcı bir rol üstlenmişti.

Karagöz üstadı Hayalî Fehmi Efendi (259:688-93) top sakalı, öksürüklü sesi, parlak ve yuvarlak yüzüyle çok güzel olan ve bilhassa kara gözleriyle tıpkı karagöze benzeyen bu zarif, rintmeşrep, zevk ehli ve deryadil adam aynı zamanda devrinde büyük kudret gösteren hayal üstadıdır. Karagözcüler arasında "el peşrevi" yahut "el şerbeti" tabir edilen bir nev perdeye tasvir sürme ve çekmelerde büyük mahareti olduğu söylenilir.

Üstat Fehmi Efendi'den zamanın hemen bütün hayalîleri bilhassa bu hususlaki kültüründen daima faydalanmış, bu tasavvufî eğlence üzerinde bir hayli bilgi edinmişler ve her hafta mukabeleden sonra da şeyh odasında kalıp şeyhten hayal meşk etmiş, onun tasavvufî nüktesi ve incelikleri hakkında ondan bir hayli ders ve usul dinlemişlerdir.

Son zamanların büyük şöhreti olan Beyceğizli Şefik Sâfî ile zennede büyük kudret göstermiş olmasından kendisine "Zenne Mehmed" de denilen ve ayrıca "Pire Mehmed", "Tezgâhçı Mehmed" adlarını da taşıyan meşhur Neyzen ve Hayalî Mehmed Efendi merhumlar, şeyhin meşkine muntazam devam etmiş olanlar arasında ileri gitmişlerden sayılır.

Meşihat makamını işgal eden bir zatın hayal oynatmasını münasip görmeyenler, şeyhi Meclis-i Meşâyih'e şikâyette bulunmuşlar. Esasen piyasaya çıkmayıp sarayda yalnız sultan şehzadelerine ve şeyh çocuklarının düğünlerine kendisine yapılan ısrarlara

dayanamayıp hususi mahiyette ve büyük sanat hadisesi hâlinde bazen ve çok seyrek olarak perdeler kuran ve bu küçücük beyaz bezin üzerinde en aşağı yirmiye yakın tasvir sürerek bunları birbirine karıştırmadan bülbülleştiren, saatlerce sanat ve zarafet harikaları yaratan bu büyük sanat ve tarikat adamı Meclis-i Meşâyih'in tezkiresine karşılık vermiş:

-Yahu erenler, bu iş büsbütün neşemizi tatminden ibaret kalmıyor, dergâhın kıt kanat taamiyesinden fukarayı doyuramıyoruz, buradan gelen mangırla lokma yapıp (sofra kuruyor), ihvanla cünbüşleniyoruz (yiyip içiyoruz.) Böyle hayırlı zuhurattan ne istiyorsunuz? Kafamı kızdırmayın ha, perdeyi kaldırır Millet Bahçesi'nde (şimdiki Sultanahmet parkının tramvay caddesi tarafındaki birinci bölümü) kurarım" demiştir derler.

Revnakoğlu bir başka yerde Şeyh Fehmi için şunları söylüyordu (259:277,272,282,287):

Şeyh Fehmi, orta boylu, top sakallı, beyazı çok, siyahı az, esmerü'l-levn, balık eti. Sesi karagöze benzerdi... Şeyhin hayal üstadı Sultan Aziz'in hayalcibaşısı cerrah binbaşılarından Salih Efendi'dir.

Tarakçı Dellâl Rıza, Tezgâhçı Mehmed, Sultan Hamîd'in muzika-i hümayunda oynattığı hayal oyunlarına giden Latif Ağa (Uzun fesi ve koca püskülü ile meşhurdu. Musiki esâtizesinden İsmail Hakkı Bey merhumun hocası olan, muzika-i hümâyûndan mütekait Latif Ağa başkadır, bu zat, Dellâlzâde'den, Dellâlzâde de Dede Efendi'den yetişmiştir), Ermeni Usta Karanfil, Kâtip Salih bu hayal sanatkârları o zaman Fehmi Efendi'nin dergâhına gelirler, mukabeleden sonra şeyhten hayal meşk ederlerdi.

Şeyh merhum, karagöz değneklerini tesbit için göğsünde kuşak kullanırdı.

Fehmi Efendi, bütün taklitlerde fevkalâde mahareti olduğu hâlde kız taklidini çırağı Tezgâhçı Mehmed'e bırakırdı...

Şeyh Fehmi Efendi, eski Çiçek Pazarı'nda Karamanlı ve kırmızı burunlu Lefter'in hayalciler kahvesine devam ederdi. Serçe Mehmed, Abdürrezzak, Hayalî Kâtip Salih, Arap Ömer bu kahveye daima gelir giderlerdi. Kel Hasan Efendi arada gelirdi.

Şeyh Fehmi Efendi'nin hayal oynattığı yerler: 1296-1297 arası bir yaz Ramazanında Divanyolu'nda, şimdiki Şark Mahfili'nin bulunduğu, eski valilerden Akif Beyzâde Macid Bey'e ait büyük arsada; Sultanahmet'te şimdiki parkın cadde tarafındaki kapısından Vilhelm Çeşmesi'ne kadar olan kısımda, Millet Bahçesi denilen ilk belediye bahçesinde; Saraçhanebaşı'nda, eski adıyla Saraçlar Kapısı karşısındaki setli kahvede. Pek eski olan bu uzun kahve son zamanlara kadar Erzurumlu Ahmed Efendi'nin bakkal dükkânıydı, şimdi muhallebici dükkânıdır. 1295'ten itibaren on beş Ramazân-ı şerîfte devamlı olarak Beyazıt'ta Karakulak Hanı'nda; bilhassa Sultanahmet'te Binbirdirek yahut Fazlı Paşa Konağı denilen yerde meşhur Hürriyet Bahçesi'nde; 1305'ten 1308 senesine kadar da Şehzadebaşı'nda Acemoğlu Hamamı'nın karşı tarafındaki arsada; üç dört Ramazan Eyüp'te Eski Yeni Caddesi'ndeki bir kahvehanede hayal oynatmıştır.

Şeyh Fehmi Efendi, dergâhta mukabeleden sonra sohbet odasında çırağı ve kafadarı Çınar Dergâhı şeyhi Tahir'le ihvan arasında taklit yaparlar, ağızlarıyla havan döverlermiş. Bu gayet mahirane yapılır, herkesi hayrette bırakırmış. Şeyh Fehme, Şeyh Tahir'in hayalde ustasıdır.

Şeyh Fehmi, Sofular'da Ekmel Tekkesi'nin hulefâsındandır. Hasan Ünsî evlâdından olup çok şuul ve ilâhî bilirdi. Sevdiği ve şeyhleriyle ahbap olduğu dergâhlara geldiği zaman meşâyihe mahsus cenah postuna geçmez, devranda şeyh halkasına girmez, hemen daima zakir postuna oturur, zakirlik ederdi. Zekâsı, Arabîsi, Farsîsi kuvvetliydi. O devirde cami dersleri görenlerin birinci derecede gelenlerindendi. Hayal oynatma tarzı tamamıyla eski usuldeydi. Dergâhın dervişlerinden Abdi – Abdullah Ağa adında güzel sesli bir yardağı vardı, tekkelerde zakirlik ederdi, perde arkasındaki taksimleri o derece emsalsizdi..

Meşhur Hayalî Şefik Sâfî Bey (138:87-93), Kızlarağası Mehmed Ağa Tekkesi Şeyh Necmeddîn Efendi'den arakiye giymişti.

Üsküdar'da Rifâ'iyye tarikatından meşhur Debbağlar - Tabaklar Tekkesi'nin kıdemli dervişlerinden Kambur Mehmed Efendi (190:83-90) isimli bir zat vardı, her yerde kendisinden bahsedilir, sohbeti dinlenilir sevimli bir insandı. "Kambur Dede" de derlerdi. Aynı zamanda devrin tulûat sahneleri ve orta oyunu sanatkârları arasında eski şöhret sahiplerinden biri olarak tanınmıştı, orta oyunlarında kavukluya çıkıyordu. Karşısında pişekâr oynayan Tenekeci İsmail Hakkı da kamburdu. Bunlara "çifte kamburlar" derlerdi. Üsküdar'da Bağlarbaşı'nda bir Ermeni'ye ait yazlık gazinoda devamlı olarak beş altı sene oyunlar verdiler. Cuma, pazar günleri buraları seyircilerle tıklım tıklım dolar, sokaklar tıkanır, yollardan geçilmez bir hâl alırdı.

Kambur Dede kısacık boylu, ufak tefek, küçücük bir adamdı. Tuhaflık olsun diye onu zembile koyarak veya omuza alarak oyuna çıkarırlardı. Kamburu sağ taraftaydı, irice burunlu olup gözlerinin arası dardı. Hiçbir şey söylemeden bu hâli güldürmeye kâfi gelirdi. Sırtında ekseriya nar çiçeği renginde, kolları uzun kırmızı bir cübbe bulunurdu. Yaz günleri tekkede ve dışarıda turnagözüne çalan kolsuz haydariye giyerdi. Saf gibi görünürdü, fakat çok zeki, içinden gülümseyen, keskin bakışlı ve duygulu bir insandı. Gözlerinde daima derin, manalı, imalı zekâ parıltıları sezilirdi.

Türk temaşası hayatında orta oyunlarında herkesçe bilinen ve takdir gören sanatkârlık tarafı ve sanat şahsiyeti gibi nüktedanlığı, hazırcevaplığı ve kalendermeşrepliliğiyle sevdikleri arasında meşhur olmuştu. Hazırcevaplığına kolay kolay cevap veren bulunamıyordu. Meslekten sanat arkadaşı olan Tenekeci İsmail Hakkı vefat edince meydanda kendi başına kalması onu pek üzmüştü.

Bir müddet çaresiz kalarak zamanın meşhur tulûat komiği Abdi Efendi'nin kumpanyasına geçti. Bu sefer de onunla Kuşdili Çayırı'nda, Yoğurtçu'da orta oyunlarına devam ettiler ve Ramazan geceleri ayrıca eski Direklerarası'nda (Şehzadebaşı'nda) Abdi Efendi ile perdeli oynadılar, yani tulûatçılara mahsus olan şekilde sahneye çıkarılan eserleri suflörsüz temsil ettiler, yaratana sığınarak saatlerce karşılıklı çene yarıştırdılar, seyirciyi gülmekten katılttılar.

Abdi Efendi de Kambur Mehmed Efendi gibi Rifâ'î dervişlerindendi. Hem tekkede hem sahnede candan arkadaş olan bu iki sanatkâr birbirlerini pek severlerdi. Mehmed Efendi ölene kadar Abdi Efendi'nin yanından ayrılmadı.

Abdi Efendi tam aksine iri yapılı, gösterişli ve uzun boyluydu. Yolda beraber giderlerken Mehmed Efendi onun yanında pek ufacık kaldığı için Abdi Efendi, Mehmed Efendi'ye latife olsun diye:

- Ulan Mehmed, derdi, seninle yan yana geldik mi on numara oluyoruz!

Karagöz Ressamı Baha Bey (Yeni Kitap'tan,1 Kânûn-ı evvel 1927)

Abdi Efendi ile karşılıklı yoğurt yemeleri de pek meşhurdu.

Mehmed Efendi tekke hizmetinde destur aldığı, manen izinli olduğu için hasta da okurdu. Temiz kalpli, saf insan olduğu için nefesinin iyi geldiğini söylerlerdi.

Abdi Efendi yine Mehmed Efendi'yi kızdırmak için ona "Püfçü Mehmed Efendi" ismini takmıştı. Tekkede ve meclislerde:

- Şu Püfçü Mehmed Efendi değil mi, onu bana sorun, ne mal olduğunu ben bilirim! diye onu ikide bir kızdırmak isterdi.

Mehmed Efendi ufak tefek olmasına rağmen vücudu zikre de yatkındı. Tekkede kendisine verilen vazifelerin ifasında kusur etmediği gibi Üsküdar ve çevresi dergâhlarında tanınmış, eskimiş sayılı kıyamcılar arasında onun da adı geçerdi...

20 Teşrîn-i evvel 1324 (Ekim 1906)da vefat ettiği zaman bir hayli yaşlanmıştı. İnadiye'de Celvetiyye'den Bandırmalızâde Tekkesi önünde Selim Baba Türbesi'nin arkasına rastlayan cadde tarafında yatıyor. Kendisi gibi küçücük mezar taşında ufacık bir Aziziye fesi konulduğunu gördüğümüz talik yazılı kitabesi şöyledir: "Yâ Hû - Bu cihânda bulmadım hiç râhatı - İhtiyâr ettim onun için rıhleti - Kimse gülmez, kimse dahi gülmeye - Zevkine değmez cihânın mihneti - Tarîk-i Rifâ'iyye'den Derviş Kambur Mehmed Efendi'nin rûhuna el-fâtiha, fî 20 Teşrîn-i evvel 1324" Kabir numarası 1387'dir.

Ayakapı'da Halvetiye'den Sirkeci Baba Tekkesi'nin son postnişini Şeyh Mehmed Hasib Efendi'nin büyük damadı Ressam Baha Bey (140:238) uzun müddet Bahriye Matbaası ressamlığında bulunmuş, mazimize ait hatıraları ve eski âdetleri canlandıran pek kıymetli tablolarıyla meşhur olmuştu. Karagöz gazetesinin ilk zamanlarda bütün karikatürlerini kendisi çiziyordu, bundan dolayı "Karagöz Ressamı Baha Bey" diye tanınmıştı. Musikişinastı, iyi ud çalar, zakirlik ederdi. Pek sanatkârane bir şekilde yaptığı karagöz tasvirleri ve resimleri gibi dostlar meclisinde bizzat perde kurup karagöz oynatması fevkalâde kudretteydi. Perdeye sürdüğü şahısların türkü ve şarkılarını ekseriya kendisi okurdu. Güzel, hazin bir sesi, üstadane tavrı vardı, ancak kendi dergâhı dışında zakirlik etmediği için tekkeler muhitinde pek tanınmadı. Binbaşı rütbesiyle Bahriye Matbaası ressamlığını yapmaktayken 14 Mart 1927'de vefat etti. Hatuniye Tekkesi'nde kayınpederinin ayak ucuna defnedildi. Ne Hasib Efendi için ne de kendisi için taş dikildi.

İsmail Hakkı (71:144...) ilk defa Komik Abdi'de "sirar"ı yani genç âşık rolünde baş rolü oynamış, sonra Yenibahçe'de Kehhalin Bağı'nda (Bu tiyatro binası şimdi Natuk Baytar Parkı'nın Vatan Caddesi'ne bakan önüne denk gelir, Adnan Menderes, Vatan Caddesi üzerinden geçti.) temsiller veren Küçük İsmail'in kumpanyasında uşağa soyunmuş, "komik" olmuştu İsmail Hakkı. Zamanın polis müdürü Agâh Bey oyunda Hakkı Efendi'yi görünce hayret ve hiddetten fena hâlde sinirlenmiş:

- Hakkı, seni bir defa daha burada bu şekilde görürsem doğru sürgün ederim! diye bağırmıştı.

Bu tehdit üzerine hemen sonra ayrı bir kumpanya kurarak Girit'e, oradan Anadolu'ya geçen ve seyahatini köylere kadar götüren bu adam, daha önce oturduğu şeyh postunu, cami imamlığını 150 liraya satıp kendisini sahnede bulan Gülşenî şeyhi İsmail Hakkı Efendi'ydi ve artık adı da Komik Hakkı'ydı. Gençliğinde gittiği hacdan dönüşünde o çok sevdiği Keşfiye Hanım'ı boşamış, zamanın meşhur şantörlerinden Marika'nın kardeşi Tireje'ye gönlünü kaptırmıştı. Boşadığı Keşfiye Hanım, daha sonra Diyanet İşleri başkanı olacak olan Şerefettin Yaltkaya'nın ablasıydı. Uzun siyah kirpikleri, gayet güzel gözleriyle yakışıklı, cazip bir delikanlı olan Hakkı, simsiyah sakalını da kestirdikten sonra 25 yaşında bir delikanlı hâlinde tulûat sahnesine intisabıyla başlayan yeni hayatı pek karışık ve maceralarla geçmiş, gençliğinde "Hafız Hakkı", "İmam Hakkı", "Hacı Hakkı", sonra da "Komik Hakkı", "Kavuklu Hakkı" diye anılmış ve nihayet "Yağcı Hakkı" ismiyle Yağcı Mahmud Efendi'nin yağhanesinde tezgâhtarlık yaparken 1915'te, seferberlikten bir sene sonra vefat etmişti.

İsmail Dümbüllü, bir defasında Ulunay'a şöyle demişti (147:107): "Bir de İmam Hakkı Efendi vardı, hem imam hem tekke şeyhi hem hatipti. Bir gün Abdi'yi, Kel Hasan'ı, Küçük İsmail'i tekkeye davet etti. Hep beraber gittik. Diğer dervişlerle beraber biz de ayak zikrine girdik, hay hûy... Adamakıllı coştuk. Zikir bittikten sonra bizi selâmetlerken "Her Pazar beklerim" dedi. Kendimi orta oyununda sandım..."

Babası Hekimoğlu Ali Paşa Camii'nin hatibi olan Komik Abdi (Abdürrezzak Efendi) (111:65; 190:358;249...) ise Odabaşı Rifâ'î Tekkesi şeyhi Abdullah Vehbi'nin dervişiydi. Tekkesinin eşiğine uzanıp soranlara "Hakk'a şükürler olsun, erenlerin sayesinde aman kapısının paşmakçılığını yapıyorum!" diyen, "Bugün Nûrî imâm oldu uyan gelsin bu

Komik Abdi (249:63)

meydâne" mısralarıyla başlayan ilâhîyi dinlerken boğulacak derecede ağlayan adamdı Abdi... Sahnede, sarayda o kadar kalmış, Meşrutiyet'le sönen yıldızından sonra 12 Eylül 1914'te şeyhi Ahmed Muhtar Efendi'nin kollarında gözlerini kapamıştı.

Odabaşı Tekkesi şeyhi Ahmed Muhtar Efendi (ö. 1928) de gayet rint olduğundan sazı sözü sever, Yenikapı şeyhi Bakır Dedeefendi ve Merkez şeyhi Ahmed Efendi ile birlikte sinemaya giderdi...

Surlar İstanbul'u ilk sinema filmini 1897'de Fevziye Kıraathanesi'nde seyretmişti. Filmler burada Kâtip Salih'in karagöz perdesinde seyrediliyordu. Karagöz perdesinden sinema perdesine intibak eden ahalinin hevesi ile bu kıraathane 1914'te Millî Sinema'ya dönüştü, ardından Güneş, Emperyal, Felek ve Türk adlarıyla devam etti.

Hafız Kenan Bey (Öztireli) (128:216), "Kambur Kenan" derlerdi, usule vâkıf eski hanende ve zakirlerdendi. İyi, musikişinastı. Elinde def, fasıl idare eder, saz çalar, mukabele okur,

Hayalî Küçük Ali

mevlid okur, minbere çıkar hutbe olur, tekkede zakir postuna oturur, zikri açar ve yürütürdü, ayrıca taklit yapar, karagöz oynatır, hayrete şayan bir insandı.

Yâ Vedûd Türbesi'nin maruf bir türbedarı da Kızıl Mescit ve Zal Mahmud Paşa hatibi Hafız Mustafa İsmail Efendi'ydi (241:87-88). Fevkalâde rintmeşrep, hoş-gû ve hazırcevap bir zat olan Mustafa Efendi, Eyüp çevresinin imam ve hatipleri arasında en yaşlı bulunmasından kendisine "şeyhü'l-hutabâ" unvanı verilmişti. Ayvansaraykapısı yanındaki Muhammed el-Ensârî Türbesi'nin de baştürbedarı idi, aynı zamanda Eyüp Hazret-i Hâlid Câmi'-i şerîfinin ferraşlığını da yapan pek mütevazı insandı. O derece deryadil, ehl-i zevk bir kimse idi ki Bahriye Nazırı Bozcaadalı Hasan Hüsnü Paşa'nın Balcı Yokuşu'ndaki evinde ve bir defa da Kızıl Mescit yanında vaktiyle beygir değirmeni olan arsada civarın fakir çocukları için yapılan sünnet düğününde komşusu Kavuklu Hamdi Efendi ile karşı karşıya pişekâr oynamış ve onunla saatlerce çene yarıştırarak Hamdi Efendi'yi bir hayli yormuş, terletmiştir. Hicrî 1335'te (14 Şubat 1333-1916) doksan yaşlarında iken göçtü.

Hacı Kirâmîzâde Cemal Şâdî, diğer maruf adıyla Arap Cemal (182:98), meşhur hanendelerden ve İmrahor Tekkesi halifelerinden Hacı Kirâmî Efendi'nin oğluydu. Babası Kirâmî, 1909'da Sultan Reşad tahta çıktığında sarayın başmüezzini olacağını ummuş, bunun olacağı haberi etrafa yayılmış, dostlarından da tebrikler almıştı. Ancak umduğu gibi çıkmayınca teessüründen kendisini bahçesinde tut ağacına asmıştı. Cemal Şâdî, Şehzadebaşı'nda eski Asaf Eczanesi'nin yanındaki sokağın başında Gümrüklü Şişman Azmi Bey'in işlettiği kahvede uzun yıllar hayal oynatmış ve ara vermeden Balkan harbine kadar perdesini burada şulelendirmeye devam etmişti.

Hayalî Küçük Ali (128:421) posta müvezziliğinden emeklidir. Tarsus Tekkesi son şeyhi Mücellit Mehmed Hayri Efendi merhumun dervişlerindendi. Zakirliği peyrevânedir. Kara Baba'ya da gelirdi. zakir postuna oturur, zikri açar ve yürütürdü, ayrıca taklit yapar, karagöz oynatır, hayrete şayan bir insandı.

Kubbe Tekkesi'nin son şeyhi Haydar Bey'in halifelerindendi Fatih Belediyesi tahrirat kâtiplerinden Yahudi Cemal Bey (96:38). Sarayda huzurda oynanan orta oyununda Yahudi taklidine çıktığından bu nam ile meşhur olmuştu...

1954'te vefat eden Üsküdar Tabaklar (Debbâglar) Tekkesi şeyhi Hayrullah Taceddin Yalım (190:382), eski temaşa hayatımızla da meşgul olmuş, bu mevzuda bazı yayınlar ve tetkikler yayınlamış, bir de tulûat tiyatroları için piyes yazmıştı. Babası Şeyh Tevfik Şuâ'î Efendi'nin eski dervişlerinden ve Komik Abdi Efendi'nin sahne arkadaşlarından Kambur Mehmed'in kavukluya çıktığı orta oyununda yine bir defasında pek rica etmiş olmalarına dayanamayarak Dümbüllü İsmail Efendi ile karşı karşıya pişekâr oynadı. Eski edebiyatın lafız sanatlarını meydana getiren telmih,

tevriye bakımından pek değerli olan ince cinasları, edibane açmazları ile ortalığı kırıp geçirmiş ve maruf sahne kurdu Dümbüllü'yü de hayret ve takdirler içinde coşturmuş ve biraz da şaşırtmıştı.

Uzun yıllar orta oyununda kavukluya çıkan Kambur Mehmed Efendi (190:364) ise Rifâ'î'ydi, başına daima ortadan kılıçlı (tek dilimli) beyaz arakiye giyer, üzerine Rifâ'îlere mahsus siyah şemle sarardı, Üsküdar Debbağlar Tekkesi'ne intisaplıydı.

Meddah Sürurî ve Kavuklu Ali Bey (96:2) zamanının iyi zikircilerindendi, beraber Kubbe Tekkesi'nde yan yana zikre girerlerdi. Meddah Sürûrî Efendi, bu tekke ve mahalledeki adıyla Ayı Kemal, tekkenin şeyhi Molla Bey'in biatlı dervişlerindendir; vücudu zikre yakıştığından iyi tevhid edenler arasında sayılırdı.

1938 Kânûn-ı sânîsinde vefat ederek Edirnekapı dışına gömülen Şeyhü'l-meddâhîn Aşkî Efendi merhum (81:46), Mesnevîhân Şeyh Râşid Efendi'den Arapça, Farsça ve *Mesnevî-i şerîf* okumuştu. Şeyh Râşid Efendi, Kefevî Tekkesi'nde şeyhti.

Meşhur klasik komiklerimizden Sepetçi Ali Rıza (85:62), Rifâ'iyye'den Beşikçi Tekkesi şeyhi Terzi Şeyh Rıza Efendi'nin dervişiydi.

Kasımpaşa Mevlevîhanesi hücre-nişîn dedegânından Tekbıyık Sabri Dede (288:32), piyasaya çıkmamış olmakla beraber, hususî mahallerde anlattığı taklitli hikâyeleri ve meddahlığı fevkalâdeydi. Fasılasız dört beş saat süren hikâyeleri ile dinleyenleri güldürmekten kırar geçirir, zamanın meddahlarını da hayrete düşürürdü. Aynı zamanda inşaatçı ve sanatkârdı, cami pencerelerini tamir eder veya yeniden döküp yapardı.

Aktör Nizameddin Karakaya (116:43), orta derecede sayılan kıyam reislerindendi. Ekseriya kanada ve daha ziyade kanat altına girerdi. Düzgün zikir ederdi, hareketleri çevik ve ahenkliydi, bilhassa baş atışları güzeldi, dikkati çekerdi. Yorulmadan, bıkmadan saatlerce zikirde kalırdı. Tevhîd-i şerîften çıkar, ism-i celâle girer, terini kurutmadan yeniden terlerdi. Tevhîdhaneden çıkmak, zikirden ayrılmak istemezdi. Sa'diyye tarikine mensuptu. Bursa'da Dondurma Tekkesi'nin postnişini Şeyh Cemil Efendi'nin hulefâsından, İstanbul'da Kapalıçarşı esnafından Şeyh Galip Efendi'ye intisap etmişti. Tulûat panayırlarında oynardı, kavukluya da çıkardı. Peltek konuştuğu için aktörlüğü pek muvaffakiyetli olmamıştı, fakat geçimi bu yüzdendi. Vefatına kadar sahneyi bırakmadı. Dergâhların sırlanmasından sonra tekkeleri kötüleyen bir eser kaleme aldı ve bunu evvelâ Şehzadebaşı'nda, sonra gezdiği yerlerde kendisi sahneye koydu.

"Türk Fakiri" diye ünlenen Aziz Ensârî (173:148-151), Kasımpaşa'da Aynî Ali Baba Tekkesi şeyhi Muhammed Ensârî'nin büyük oğlu, son şeyhi Muhittin Ensârî'nin kardeşiydi. Mevlevîlik'e de intisap etmiş, Kasımpaşa Mevlevîhanesi semazenlerinden Yaver Dede'den sema çıkarmıştı. Kendi tekkesinde, Üsküdar Rifâ'î Asitanesi'nde ve Kâdirîhane'de sema ederdi. Kasımpaşa Mevlevîhanesi'nde mukabele günleri âyîn-i şerîfte bulunup orada da tennure açtığı olurdu. Zayıf, ince bedenli olduğundan sülün gibi süzülerek çarh atması çok cazip görünürdü. Hiç ara vermeden bu hâl üzere üç saatten fazla semada kaldığı görülürdü. Hazin tavırlı, titrek ve ince sesiyle bazen zakirlik de ederdi. Kasımpaşa ve çevresi tekkelerinden başka Yeniköy'deki Raûfiyye'den İsmail Efendi Tekkesi'nde bir müddet zakirliği vardı. Pek terbiyeli, ince ruhlu, hassas, kibar bir insandı. Tekkelerin kapanmasından sonra bir müddet Kasımpaşa'da kahve işlettiyse de yapamadı. Anadolu'ya çıkan tiyatro

(Tarihî Türk Temaşâ Gecesi)
"Büyük Orta Oyunu,, Hey'eti Şehrimizde!
Meşhur Dümbüllü İsmail ve Komik Ahmet
KARŞI KARŞIYA
Kemal baba, Eyyüb Sabri, İsmet zade Kadri, Zenne Cevdet Safer Mehmet, Nedim, Monolog Sıret, Üsküdarlı İhsan ve diğer arkadaşlarile tam kadro olarak iştirak edeceklerdir.
1 — Konferans
" Temaşâmızı tanıtma yolunda "
2 — Meddah ve Monolog
3 — Karagöz
4 — Orta Oyunu
Muhterem Bursa halkını hürmetle Davet eder.
Bursa Halkevi

Revnakoğlu'nun da konuşma yaptığı Bursa'da 1940'taki temaşa merasimi programı (138:60)

truplarında "fakirizm" gösterileri yaparak hayatını kazanmak zorunda kaldı. Ağzında yumurta pişirmek, başına bıçak saplamak, keskin kılıçların ve çivilerin üstüne yatmak gibi şaşılacak hünerleri icra ediyordu. Bir dergiye verdiği mülâkatta o da içinde büyüdüğü tekkelerin aleyhinde konuşmuştu...

Sultan Hamîd devrinin hayal ustalarından Bektaşî Hamamcı Süleyman Efendi (126:308) vardı, Musahip Said Efendi'nin yetiştirmesi. Beşiktaş'ta vapur iskelesi sokağının sonundaki Lambi'nin gazinosunda hayal oynatırdı. Gazino, kayıkhanelerin üstündeydi. Ziya Paşa'nın buraya rakı içmeye geldiği söylenilirdi. Kavuklu Hamamcı Süleyman 1900'ların başında Üsküdar Bağlarbaşı'nda Ata Bey Gazinosu karşısında palanga tabir edilen salaş tiyatroda orta oyunu oynamıştı. Hamamcı Süleyman'ın Bahaaddin adında güzel sesli bir de yardağı vardı, bilhassa perdeye Tuzsuz Deli Bekir tasviri geldiği zaman "İçtim aşkın şarâbın aman aman!" şarkısını pek güzel okurdu. Aksaray taraflarında oturan Hamamcı Süleyman Efendi üzerinde yeşil entari, Ankara sofunda haydariye benzeyen uzunca yazlık cübbesiyle zayıfça, orta boylu, seyrekçe sakallı, musallî, mütedeyyin, ağır, baba adamdı. Kalp rahatsızlığı olduğu için karagöz oynatırken arada bir durur, tasvirleri kaldırır, üzerine su serpilir, tekrar karagöze başlardı. Bektaşî olduğu için "huzûr-ı hâzırân, cemiyet-i irfân, vakt-i safâ-yı yârân"daki "vakt-i safâ-yı yârân"ı "vakt-i safâ-yı merdân" yapardı. Yaşı yetmişindeyken 1885 civarında vefat etti.

Karyağdı Bektaşî Tekkesi'nin şeyhi Yaşar Baba'nın ise sahneyle doğrudan ilgisi yoktu. Tüm İstanbul ona tutkuluydu. İlâhî aşkın, tasavvufun zamanında ilk büyük mektebi ve klasik musikimizin biricik konservatuvarı sayılan eski dergâhların, dergâhlara mahsus zikir âlemlerinin hakikaten yüzünü güldürmüş adamdı. Yaşar Baba'nın erenler meydanında bir görünmesi zikrin zevkini arttırır, herkese bir başka coşkunluk getirirdi. Öteden bu işin üstadı bilinen eski zakirler, zakirbaşılar onun bulunduğu yerde bu sebeple zikir açamazlar, yanında ilâhî atamazlar, onun usul tertibinden dışarıya çıkamazlardı. Meşk hocaları bile unuttuklarını tamamlamak için Yaşar Baba'ya gelirlerdi. Keza yıllarca ve defalarca meydan açmış, devran sürmüş, zikir şekillerinin her türlü usul ve erkânına vâkıf kıdemli şeyh efendiler Yaşar Baba'nın idaresi altında yürüyen mukabele ve âyîn-i şerîflere ufacık bir müdahalede bulunmaktan çekinirlerdi; zikrin usul ve ahengini bozmamak için kıyam olsun, devran olsun meydanda her şeyi tamamıyla ona bırakırlardı. Son yıllarında hayatı çok sıkıntı içinde geçmiş,

Aktör Şâdî Bey bu eski üstadını himayesi altına almıştı, Şehzadebaşı'nda işlettiği Ferah Tiyatrosu'nda ona küçük bir vazife verdi. Tiyatroya gelenlerin biletlerini yakıyor, salonda yerlerini gösteriyordu. Fakat bu iş ona ağır geldi, yapamadı, dayanamadı nihayet bir şeker bayramının arefe gününe rastlayan Ocak 1934 tarihinde akşam ezanı ile yatsı arası kendi muhiblerinden Mübaşir Nihad Baba'nın evinde bir muhabbet sırasında birden göçüverdi, yaşı yetmişti ...

Mehmet Akif Ersoy (188:142) da orta oyununa giderdi. Revnakoğlu, Neyzen Tevfik'ten dinlemişti: Musa Kâzım Efendi, orta oyununda ara sıra Neyzen'i yanına alır, Beykoz'a Ahmed Midhat Efendi'ye giderlermiş; kendilerini ekseriya Muallim Naci karşılarmış. Manyasîzâde Refik Bey, İbnürrefik Ahmed Nuri Bey, Ahmed Rasim Bey ve arkadaşları sonradan gelip katılırlarmış, hep beraber orta oyunu oynarlarmış. Ahmed Rasim Bey ekseriya kavukluya yahut pişekâra çıkarmış. Taklitler çıkarken ve oyundan sonra Neyzen'e de ney üfletirlermiş. Bazen Akif de gelirmiş, başını Musa Kâzım Efendi'nin omzuna koyar, kendilerinden geçer bir hâlde Neyzen'i dinler imiş. İkisi de o dereceye gelirlermiş ki bazen yerde diz üstü otururlar, gözlerini de açarak ve hiç konuşmadan sükût ve huzur içinde Neyzen'i dinlemeye devam ederlermiş. Tiyatroyu, bilhassa Türk temaşa sanatını pek seven ve onunla da meşgul olan Ahmed Midhat Efendi bu oyunlardan hoşlanır ve bitmesini hiç istemezmiş. Oyunları uzun müddet seyre daldığını, sonra dayanamayıp birkaç taklide birden çıktığını ve ustalıklı makyaj yaptığını Neyzen anlatırdı.

Tarsus'un Mehmed Efendi (116:39-42), doğma büyüme Mevlanakapılıdır. Adı Mehmed Fethi, soyadı Usal'dır. Tarsus Rifâ'î Tekkesi'nin son postnişini "şuul torbası" Mücellit Mehmed

Neyzen Tevfik

Hayri Efendi'nin dört oğlundan en büyüğü olduğundan "Tarsus'un Mehmed", "Tarsus'un Mehmed Efendi" derlerdi. Son zamanların orta derece kıyam reislerindendir. Her tekkeye gitmezdi, daha ziyade babasının yolu olan Rifâ'î-Sayyâdîlerin zikrinde bulunurdu.

Kısa boylu, ufak tefek yapılı bir zat olduğu için kıyam tevhîdine pek girmezdi. Kalbî ism-i celâlde, hele Beyyûmî zikrinde coşkunluklar gösterirdi, âşıkane hâlleri vardı. Zikri idaresi ustalıklıydı, yorulmak usanmak bilmezdi. Tekkelerin sırlanmasından sonra üniversiteye kaloriferci olmuştu, bu vazifede iken 1 Ocak 1953 tarihinde göçtü. Vefatında yetmişine yetmişti. Gençliğinde bir müddet seyyar tulûat kumpanyalarında komiklik etmişti.

Deli Esad (182:136-37), Muzıka-i hümâyûndan mütekaitti. Okurken elini daima kulağının altına koyardı. Zamanında çok fazla şuul bilen bir zakirdi. Hemen her tekkeye gelip gittiği hâlde muntazam olarak bir yerde zakirliği görülmemiştir. Meşrutiyet başlarında göçtü. Muzıka-i hümâyûndayken sarayda oynanan orta oyunlarında, bilhassa bayram gecelerinde tertip edilen eğlencelerde taklitlere de iştirak eder ve bu sahada şaşılacak muvaffakiyetler gösterirdi. Beşiktaşlı Hacı Nuri Bey kendisinden birkaç durak ve şuul geçmiştir. Muallim İzzeddin Hümâyî bu zattan bazı şuulleri geçmiştir; Yaşar Baba da kendisinden meşk etmiştir. Küçükpazar'da Hacı Kadın Camii imamı meşhur Hopla'nın talebesidir.

Ordinaryüs Mustafa Şevket Yunt'un kardeşi Cemal Bey (72:193), pek güzel yüzlü bir delikanlıydı. Bazen Hayalî Kör İzzet'in orta oyunlarında İzzet kavukluya çıkar, Cemal Bey de onun karşısında zenne oynardı. Bilhassa talebe-i ulûmun icazet merasimlerinde yapılan orta oyunlarında daima zenneye o çıkardı.

Birkaç on sene sonra bu zevat unutulmaya yüz tuttu. İstanbul Belediyesi Tarihî Merkadleri Islâh Cemiyeti, Cihangir'de Coşkun Sokak, 17 numaralı Füruzan Apartmanı'nda mukim ve aynı zamanda Sahne Sanatkârları Cemiyeti reisi Vasfi Rıza Zobu'ya 1956'da bir mektup yazdı. Mektupta Kel Hasan, Naşid, Fehim ve emsalinin mezarlarının nerede olduğu soruluyordu. Cemiyette o sırada Süheyl Ünver, Reşat Ekrem Koçu, Kadircan Kaflı ve Reşat Beyatlı vardı...

Çemberlitaş Şâzelî Tekkesi'nin arsası tulûâtın mekânlarındandı (263:50): Sultan Mahmud Türbesi'nin karşı köşesinde Köprülüler Türbesi'nin yanında, son zamanlarda yaptırılan yeni pembe apartmanın bulunduğu yerdeydi. Tekkenin arsası uzun müddet boş kaldıktan sonra apartmanın yapıldığı tarihe kadar "Fikret Bahçesi" ismiyle yazlık kahve olarak kullanılmıştı. Merhum Kavuklu Ali Bey bu bahçede bir hayli temsiller verdi, Meddah Sürurî Efendi hikâyeler anlattı, Fethiyeli Hayalî Şefik Sâfî Bey merhum karagöz oynattı...

Mehmed Avni Bey merhum (202:59): İçerenköy'de Rifâ'î tekkesi şeyhi Rıza Efendi'nin (ö.22 Nisan 1930) küçük oğludur. Eski Darülbedayi aktörlerinden Tayyareci Siret Atıf Fişenk (Uzun Atıf), Fantoma Memduh (Cihangirli Memduh Fikret Bey), Eşref ve Neşet Beylerle birlikte "Tenvîr-i Hissiyât" adındaki temsil trupunu teşkil edenlerden biriydi. Bu heyet "Şücaeddin" mahlasını alan Neşet Bey'in idaresinde çalıştı. Çanakkale harbinde askerdi. Mehmed Avni sonradan tulûata intisap etti, komik ve düetto oynardı, bilhassa Keklik Düettosu'nda çok muvaffak olmuştu. İzmir taraflarında dolaştı. 1333 yılında henüz 26 yaşındayken verem döşeğinde vefat etti. Tekkede büyükannesinin koynundadır.

1940'larda bazı çevrelerde tulûat sanatımızı aşağılamak modaydı, aşağılayanlar arasında Kemal Emin gibi tiyatro sahasında yetkin isimler de vardı. Revnakoğlu, konferansını takip ettiği Kemal Emin'in tezlerine karşı aşağıdaki metni kaleme aldı. Yazı, tulûat sanatının yeni dünyada müdafanamesidir (71:3-6):

Temaşa ve Tulûatı Aşağılamak Hastalığı

Biz zannediyorduk ki geri çağları geçtik, sanata yumruk sallayan zihniyetlerden uzaktayız. "Aktör"ü istihfaf lügati diye kullanan, "sanat"ı maskaralıktan, "sanatkâr"ı soytarıdan sayan ve ona cemiyet hayatında hiçten başka yer vermeyen tamtakırlar artık baş kaldıramazlar, çünkü makbûlu'ş-şehâde değildir diye bazen idamına fetva veren mehâkim-i şer'iyyelerin, bâb-ı fetvâların yeller eser şimdi yerinde.

Fakat bu hâl ne yazık ve ne şâyân-ı hayrettir ki son zamanlarda münevverlerimize arız olmaya başladı hem de onlardan daha korkunç bir şekilde, çünkü eskilerin bir meziyeti vardı, samimî ve hasbîydiler. Bugünküler bunu da yapamadıklarından zannediyorlar ki "tiyatro"yu yükseltmek için "temaşa"yı batırmak, bayağı göstermek lâzımdır ve bu, bugünün telakkisinden, asrın icaplarından olan bir zarurettir!

Şaşıyorum, sahnede başkalarının sözlerini tekrarlamak sanat da -yaradana sığınıp- saatlerce çene yarıştırmak neden sanat değil? Kitaba, suflöre, rejisöre bağlı sanatkâr kıymet ve hüviyet taşıyor da kafasından ve zekâsından başka bir şeye metelik vermeyen tulûatçı neden bir şahsiyet olamıyor? Bu ezelî suali halletmiş bir adama rastlayamadım.

Geçen gün Beyoğlu Halkevi'nde bu işlerde ihtisasıyla tanınan Kemal Emin'in konferasında bulundum. Zevkle, lezzetle dinlemedim dersem haksızlık olur. Zaten kim inanır ki? Muhakkak lüzumlu, isabetli, kültür ve salâhiyete dayanan çok faydalı bir konuşma. Fakat beni müteessir eden de burası değil mi? Yani yine bu sütunlarda değerli sanatkâr Galip'e söylediğim gibi kültürlü bir adamdan dinlediğimiz bu birbirini tutmayan acaip sözler, temaşa hakkındaki bilgileri temaşaya düşman kesilmekten ibaret olan Selâmi ve Subhi Nuri gibilerden sadır olsa kimse aldırış etmez ve ben de ehemmiyet vermem. Fakat saçlarını tiyatro sahasında ağartmış Kemal Emin gibi cidden kıymetli bir adama yakışmıyor. Bakınız ne diyorlar:

"... Bizde tiyatro Süleymaniye Bimarhanesi'nde karagözün canlanmasıyla başlamıştır, çünkü orta oyunu karagözden alınmadır. Karagöze karşılık kavuklu, hacivata muadil pişekâr aynı sözleri, aynı oyunları tekrarlayarak maskaralık ederler. Bundan sonra Aksaray'da dükkânının önüne toplananları güldüren Abdürrezzak ile bunun bu hâlini gören ve biraz da aynı karakterde yaşayan, Kadıköy'de yoğurt satan ve saçlarının seyrekliği dolayısıyla bir başka adla meşhur olan Hasan Efendi, hem cami imamı hem şeyh olan Şevki Efendi (Komik Şevki), daha sonra Cerrahpaşa imamlığını bırakarak kaşlarını sekiz şekilde yaparak başında püskülsüz bir fes ve ayağında patiska donla

Kemal Küçük, Musahipzade Celâl, Revnakoğlu

-şeklini tarif edemeyeceğim- bir kılığa girerek sahneye çıkıyor ve göbek atıyor. Komiklik buradan kalmadır..."

Artık yazamayacağım. Görülüyor ki Kemal Emin tulûatı yalnız bilmeyenlerden değil, ona karşı hıncı olanlardandır. Ne yazık ki bu cümleler, bu kelimeler ve göz önündeki tarih yanlışları (çünkü Kanunî devrine ait bimarhaneyi Adlî Mahmud zamanına indirmiştir) bilhassa "maskaralık" tabiri mefhum ve lafız itibarıyla tamamen kendilerine aittir.

Edebiyat, tiyatro, müzik ve Fransız dili gibi güzel sanatların birbirini tamamlayan birçok şubelerinde derin bilgisini bildiğim Kemal Emin'in baştan başa irtical ve espri olan orta oyununu maskaralıktan sayacağını sekiz saat düşünseydim aklımdan geçirmezdim.

Bu kıymetli maarifçi nasıl oldu da nükte ve zarafetin canlanmış şekli olan orta oyununun tımarhane delilerine değil, güzelden anlayan dirayetli, ferasetli insanlar cinas ve irtical gibi bedii inceliklere, dil ve edebiyat unsurlarından nükte servetine ve hazırcevaplık kabiliyeti taşıyan müstesna kafalara hitap ettiğini unutuyordu, hâlâ hayretteyim.

Gerçi orta oyuncuların arasında böyle bir rivayet vardır, onlar neden bilmem oyunun mebdeini ta Kanunî devrine kadar götürmekte ısrar ederler. Fakat nereden çıktığı malûm olmayan bu rivayeti Kemal Emin hocamız pek eminâne bir dirayetle pek alâ reddedebilirlerdi, ben kendilerinden bunu beklerdim. Esasen bu amiyane sözün ilim vesikası olarak alınması için Kemal Emin olmaya lüzum yoktur, çünkü elimizde *Enderun Tarihi*'nin verdiği yegâne malûmattan başka orta oyununun mebdeini esaslı surette tayin edecek tek vesikaya da sahip değiliz. Zaten aktörlerinin çoğu rakkase ve curcunabazların ibaret bulunan bu oyunun adı da "orta oyunu" değil, "kol takımı"dır. Fakat tarih sahibinin anlattığına göre orta oyununa pek yakından benzerliği vardır, nitekim Selim Nüzhet de bu malûmatı kitabında aynen tekrar eder.

Elde edebildiğimiz mahdut vesikaların şehadetleri nisbetinde orta oyununun zuhuru hakkında edinebildiğimiz malûmat şudur: Bu oyun hangi devre ait olursa olsun evvelâ Enderun'da başlamıştır; zayıf bir kayda göre III. Sultan Selim zamanından da başlatabiliriz. Fakat en doğrusu II. Mahmud'a kadar sarayda kalmış, Tanzimat başlarında yani Abdülmecid ve Abdülaziz zamanlarında terakki ve inkişaf ederek her tarafa yayılmıştır ve bu suretle de üstadın telakkisine münafi olarak "maskaralık"ın değil, Türk komik ve komedyasının başlamasına sebep olmuştur. Eğer bu hususta pek sevdiğim temaşa için

bîtaraflık yapamayacağımı zannediyorlarsa kendilerine pek naçiz gayretimle yaptırdığım Fatih Halkevi'ndeki "Temaşa Haftası" konferanslarımda birer birer saydığım seksen beş Türk muharrir ve mütefekkirinin yazdıklarını değil, Prof. Dr. Ignác Kúnos, Prof. Dr. Hellmut Ritter, Prof. Dr. Kahale, Menzel, İngiliz müsteşriki Yakob, Fransız edip ve müverrihi Théophile Gautier, İbn Danyal'in *Tayfu'l-Hayâl*'ini Almancaya çeviren Alman müsteşrik Süssheim gibi ecnebî muharrir ve müelliflerinin karagöz adına bastıkları risaleleri ve 1898'de Paris'te çıkan bir Fransız mecmuasında karagözün hüviyet ve karakterine dair yapılmış etüdü, yine 1886'da Peşte'de ve 1936'da Paris'te neşredilmiş "Gölge Tiyatrosu" başlıklı yazıları bir defacık tetkik buyurmalarını kendilerine hatırlatmak isterim.

Gelelim Komik Şevki merhumun hayalhane mahsulü olan Cerrah Paşa imamlığına. Şeyhlikle, imamlıkla hiçbir alâkası olmayan, sülâlesi içinde de imam, şeyh olmayan Şevki merhumun eski tulûatçılar arasında bilinen adı "Büyük Şevki"dir. İmam Şevki'ye gelince, Cerrah Paşa imamlığı bir yana, Cerrahpaşa semtinde veya çevresinde bile oturmamıştır. Cerrahpaşa'da oturanlar İmam Hakkı, Hayalî Memduh, Terzi Salih ve bugünkü son kavuklumuz Ali Bey'dir. Şehir tiyatrosundaki Şevkiye May, Şevki merhumun kızıdır, kendisiyle görüşmeniz faydalı olacaktır.

Görülüyor ki zât-ı âlîlerinin Abdi, Hamdi, Küçük İsmail, Büyük Şevki, İmam Hakkı gibi klasik temaşamızın büyük şöhretleri hakkında bildikleri ezberedir.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e tulûatın cemiyette ve devlette gördüğü muamele bir seviyede ilerlemez, tulûat lehinde ve aleyhinde vaziyet alanlar hiç eksik olmayacaktır. İki devre arasında sanatçının kadim olandan yeni olana geçişi sıkıntılı olacak, Naşid'in şahsında, onun ve birkaç kuvvetli simanın tesiriyle, karagöz sanatçısının, orta oyuncusunun itibarı iade edilecekti. Bu mevzuya Revnakoğlu 22 Mart 1938 tarihli Son Telgraf'ta Naşid üzerine yazısında temas eder. Yazının sahibi Revnakoğlu henüz 21 yaşındadır ve yazısında Naşid'in yaratıcı şahsında tiyatro sanatında değişimi var eden sanatçıları hatırlatır, iki devrin muhasebesini yapar, Naşid'in hakkını teslim eder. Yazısının bir bölümünü aktarıyorum:

Naşid

30 seneden beri sanatına dört elle sarılıp bin bir mihnet ve meşakkate rağmen "Sabit kademim, yine o reyin üzerinde" mazmununa bir an inhiraf etmemiş bir sadakatle medlûl olan Naşid bugün yılların yıprattığı yorgunluğunun karşılığını görüyor, namına devlet eliyle anılar ve ihtifaller yapılıyor. İnsanlığın, kudrete inanmanın, hak ve kıymet tanımanın, tek kelime ile sanatseverliğin bütün temayül ve tahassüsleri heyecanla haykırılıyor, "kaza"ya kalmış "fazilet tarzları"nın edasına başlanıyor.

Eskiden sanat "cerâim"den sayılır, sanatkâr ile mücrim hemen hemen müradif manalarda kullanılırdı. Yaşayış âleminde hiçbir kıymeti olmayan, insanlığın maatteessüf bu en bedbaht, talihsiz ve mevkiisiz adamı medenî hukuktan iskat edilir, ancak sabıka sicilindeki sırada yer alırdı. Kadı ve naibin, "mesmû'u'ş-şehâde değil" (tanıklığı kabul edilmez) diye hükmettiği bu cemiyet mahkûmuna akîde-i avâmda da "namazı kılınmaz" itikadı beslenirdi. "Filozof"un dinsiz manasına alındığı gibi, maskara, mezzâk, mezâh'ın muharrifi soytarı ve palyaço da "sanatkâr" lafzı ile aynı hizaya yazıldığından bu tabirler düne kadar örf dilinin müradifleri arasında kullanılırdı...

Atatürk kültürü geri çağların istihfaf lügatı olan "aktör adamı" bugünkü dile "büyük sanatkâr" diye çevirdi. İşte çağımızın fikir fazileti. Binaenaleyh biz Naşid'i alkışlamakla yalnız onun sanatkâr şahsiyetini, iktidar ve kabiliyetini değil, bizzat tes'id ve ilân ederek anladığımız telakki ve tefekkür medeniyetimizi de alkışlamış oluyoruz.

"Tulûat", edebiyatın "irtical" dediği sünûh serveti, halk dilinde biz bunu "düşünmeden bulmak" manasına hazırcevaplık ve doğuşât diye kullanırız, yaratılışın ve yaratma kudreti olan, fıtratın çok az kimselere müyesser kıldığı bu kabiliyet Hamdi ve Abdi'den sonra bizde maalesef basmakalıp mazbut klişelerin ezberciliği manasına alınmış ve bugüne kadar da yine esefle söylüyorum aynı şekli muhafaza etmiştir....

İlk isyan Naşid'in başkanlığı altında başladı. Binaenaleyh kadrini çok sonra anladığımız bu adamı ben bu janrın ne eskileri arasında

sayıyor ne de eskilerin kopyası olan şimdiki papağanlar fasîlesine karıştırmak istiyorum. Ben onu bir tulûatçı olmaktan ziyade tulûatta teknik ve temeddün kuran bir inkılâpçı, bir sanat kahramanı olarak alıyorum.

Düşünün bir kere, tam 35 sene durmadan, dinlenmeden, dinlenmeyi düşünmeden, yaz tatili yapmadan, yapmadığı hâlde usanmadan senenin bütün sezonunca işleyen bir hançere. Sınıfsız, imtiyazsız her dilden konuşan, her kafaya hitap eden, hitabını dinleten, düşündüren, güldüren, güldürürken öğreten, en basit insanda bile hayret, takdir uyandıran bir kafa 35 sene mütemadiyen çalışıyor, kudret kaynayan ve zekâ fışkıran istidadıyla her insanda sempati yapıyor.

Ahmet Vefik Paşa'nın ilk kalkınmasıyla başlayan sanat seferberliği evvelâ Reşat Rıdvan'a, sonra rahmetli Kemal'e, daha sonra Fahri ve Naşid'e intikal etti. Kalkış kafilesine paşadan sonra kumanda eden Reşat Rıdvan, Kemal Küçük, Fahri İsmet ve Naşid'ler başka başka yollardan aynı gayeyi güttüler. Hepsinin kafasında aynı ihtilâlin imzalanmış planları, zabta geçmiş notları, zafer vaat eden krokileri vardı.

Kemal yaşasaydı tiyatroda fikrî inkılâp yapacak, kültür kuracak, tiyatro akademisinin ilk müessislerinden olacaktı. Geniş kültürlü Fahri bu uğurda epeyce ter döktü. Naşid daha acil davranmış, veraset intikalini beklemeden işe başlamıştı. Arkadaşları ayrılınca arta kalanı tamamladı, onların kafalarında tasarlanan ve tatbiksizlikten kabuk bağlayan fikrî inkılâbı o tek başına fiilen yaptı.

Onun bu fedakârlığı yalnız kendinde kalmamış, meslektaşlarından da yardım görmüş olsaydı gaye tamamlanacak, ortaya noksansız çıkacaktı. Fedakârlık diyorum, çünkü yirmi küsur senedir gedikli bir anane

Naşid

hâlinde teneke devirmekle güldürülmeye alıştırılmış bir kitleyi bu defa ağır piyeslerle piyazlamak, aynı neşeyi alışılmamış bir vasıtayla aksatmadan iade etmek her hâlde kolay değildi. Bunu biliyor ve düşünüyordu.

Güvendiği istidadını bütün ihtirasıyla kullandı. Kendini yalnız seyrettiren değil, dinleten bir adamdı. Emellerini yapmakta, kabul ettirip tatbike başlamakta güçlük çekmedi. Fakat yalnızdı. Didinirken müzaheret şöyle dursun, "Allah razı olsun", "İşini rast getirsin", hatta sadece "Kolay gele yahu, yaptığın nedir?" diyen çıkmadı. Fakat kıskananlar, diş bileyenler, önüne çıkanlar, yolunu kesenler, fikrinden caydırmak isteyenler oldu.

O bize tiyatro medeniyetini düşünmüş, tasarlamış değil, bizzat getirmiş adamdır.

Şehir tiyatrosu gibi devlet delâletiyle, resmî himayetle değil bizzat kendi teşebbüsü, kendi aşkı, kendi varlığı ve kendi fedakârlığı ile yapmıştır. Kendi başına çırpınmış, kurmuş, yapmış ve yaşatmıştır. Nazariye serdetmek, kafiye yuvarlamak, mütalaalarda bulunmak gibi, lâf u güzâfla çene çalmakla değil, 35 senenin 365 gününden müteşekkil her senesinde sıhhat ve istirahat kaydı düşünmeden olanca kudretiyle, kafasıyla, nefesiyle, hırpaladığı hançeresiyle binnefis yapmış ve tahakkuku için parçalanırcasına çalışmıştır. Binaenaleyh kendi zaferinin abidesini kendi muzaffer eliyle diken Naşid, istidadı gibi bu hususta kimseye borçlu değildir. Tiyatro tarihimizde ondan bahsedecek kalemler onu yalnız bir müceddit, bir inkılâpçı değil, bilfiil kurduğu halk tiyatrosu ile bir sanat banisi olarak kaydedeceklerdir.

Neler yaptı? Bunları sıralamak uzun gider. Hiç yazmamak, o da doğru değil. Halkın her seviyedeki tabakasını tatmin eden sahnesinde hep beraber memnuniyetle seyrettiğimiz bu şeylerden bazılarını hatırlayalım:

Temsillerine aynı saatte başlayan, aynı saatte biten muayyen bir intizam verdi. Dekorları "nakkaş"tan boşaltıp "ressam"a nikâhladı. Ziya teşkilâtı yaptı. Peruz'dan başlayıp Şamram Hanım'a kadar gelen kartlaşmış kantolar yerine Laz, zeybekçi, sepetçi ve kazaska gibi millî rakslar koydu. Müzikli kuvaretler, varyeteler gibi asra uygun oyunlar yaptı. Halkı "ayak oyunları" denilen oyunlarıyla birlikte oynanan Anadolu türkülerine, oyun havalarına, horalara, sazla çalınan yerli koşmalara alıştırdı.

Köy düğünü deyince hatıra gelen bütün bir köylünün meydanda toplanışı, köyün ağası, eşrafı, imamı, muhtarı, hacısı hocası, kadını kızanı bütün erkânıyla köy meydanına çevirdiği sahnesinde toplayıp hepsini teker teker lehçe, şive, eğlence, anane, sazıyla sözüyle, kostümlü oyunlarıyla muazzam revüler hâlinde karşımızda sıraladı.

Eski Darülbedayi'in talebe ve zabitan gecesine mukabil, kendi tiyatrosunda da haftada bir gece halka mahsus ucuz biletli ve zengin programlı halk geceleri tertip etti.

Her gün başka bir tipin hâlet-i rûhiyesini canlandırmak ve her defasında değişen başka bir karakterin meşrep ve mizacını mükemmeliyet derecesindeki iktidarıyla yaşatmak suretiyle tulûatı yeknesaklıktan kurtardı...

Revnakoğlu'nun Karagöz ve Hacivat, Tulûat Üzerine Bazı Yazıları

1930'larda itibaren Karagöz ve Hacivat'ın tarihî şahsiyetler olup olmadığı, bu hayal oyunun kökeni meselesiyle beraber ele alınmış, vaziyet Revnakoğlu için rahatsız edici bir hâle dönüşmüştü, bilhassa Selim Nüzhet'in bu yolda iddialarından sonra. Cemaleddin Server, câmiü'l-eşyâ bir şehrin bütün mütemmimlerini yoklarken Karagöz ve Hacivat'ı da ihmal etmedi. Ölmeye yüz tutmuş bu kadim kültürü ihya etmek için her türlü teşebbüsü sürdürürken bir süredir Karagöz'ü Türklerden almaya çalışan, Osmanoğullarının Türklüğüne şüpheyle bakanlar türemişti. Revnakoğlu, zamanla perişan hâllere düşmüş Karagöz'ün kırık mezar taşının peşine düşüp onu müzeye kaldırtan adamdı. Artık Köprülü'yü, Selim Nüzhet'i karşısına alarak yazması icap ediyordu. Nihayet Yeni Sabah'ta, 26 Haziran 1940 - 1 Temmuz 1940 arasında "Karagöz Yaşamış mıdır? Mühim Bir Tarihî Tetkik" başlığıyla altı yazı tefrika etti:

Karagöz var mı yok mu? Hatırımda kaldığına göre bu mesele şöyle başlamıştı: Karagöz'ü pek seven Hâzım Körmükçü asil bir hareketle Karagöz'ün kabrini tamir ettirmek istemiş, Bursa Halkevi ile temasa geçmiş, bunun için de Karagöz'ün mezarına sarf edilmek üzere verilecek müsamerede Bursa'ya gidecek, Karagöz oynatacak, toplanan para ile Karagöz'ün ta Meşrutiyet'ten beri Fuad Bey merhumun teşebbüsüyle başlanıp yarıda kalan kabri yeniden imar görecek, Hâzım da "bânî-i sânî" yahut "sâlis" olacaktı.

Şimdi Bursa mebusu olan *Türk Tababet Tarihi* müellifi Osman Şevki Uludağ, o zaman Bursa Belediye Sanatoryumu'nda röntgen mütehassısı ve Bursa Halkevi'nde aza bulunuyordu. Hâzım'ın necibane teklifi halkevi içtimaında görüşülürken asırlardan beri ademoğullarından sayılan Karagöz'ün muhayyel bir şahsiyet, mezarının da uydurma olduğu söylendi. O gün bu gündür Karagöz uydurma; uyduran da meşhur oldu (Ağustos 1932).

Sebep de şu: "Karagöz oyunu evvelâ Çinliler tarafından icat edilmiş!" imiş. Kimin kimden aldığını bilmiyorum. Selim Nüzhet de aynı kanaatte olacak ki Osman Şevki'nin mütalaasından iki sene evvel çıkan kitabında şöyle diyor, güya her şeyin bidayetini ararsan muhakkak Çin'i bulurmuşsun, binaenaleyh hayalin bidayetini araştıranlar da Çin gölgelerini bulurlarmış.

Pekâla efendim, amma dava bu değil ki! Karagöz oyunu başka, Karagöz'ün oyun ve uydurma olmayan şahsı başkadır. Karagöz oyunu, Karagöz'ü hayat sahnesinden ibret perdesine çıkaran Şeyh Küşterî ile başlar. Bu oyunun "Çin gölgeleri"nden intikal etmesi Karagöz ile Hacivat'ı ne diye muhayyel yapsın? Esasen bu bilinmemiş bir hakikat mi? Şeyh Küşterî bizzat kendileri de "Hazret-i Sultan

Orhan'dan beri mevki'-i icrâda hikmet gösterir bir ibretiz" demiyorlar mı?

Gölge oyunlarının Çinlilerden Moğollara, Araplara, Acemlere, onlardan da bize sirayet ettiğini bilmek için ulemâ-yı kirâmdan olmaya lüzum yoktur. Karagöz oyununun gölge oyunu olduğunda tereddüt edecek kimse kalmamıştır. Fakat Türklerde Karagöz oyunundan evvel ona benzer bir başka oyun yok muydu acaba? Muhakkak ki vardı. Olmamış da olsa bunların Karagöz'ün kendi şahsiyeti ile ne münasebeti var? Her gölge oyunu, Karagöz oyununu mu ifade eder? Etmiş midir?

Fakat biz daha çok şuna hayretteyiz: Yegâne halk komiği Karagöz'ü kovan yer halkevi, inkâr eden bir doktor. Dava "Karagöz", delil "Karagöz oyunu", huccet "Çin gölgesi".

Yıllardır sinesinde yattığı toprağı ona çok gören de Bursa, yani Karagöz'ün doğup büyüdüğü, Hacivat'ın yerleştiği ve nihayet onları hakikaten daha canlı bir hayal hâlinde asırlarca tanıtan Şeyh Küşterî'nin yattığı yer: "Hayret ile pâyân veririm hayrete tekrâr"

Bir de mehazlara bakalım: Evliya Çelebi'ye göre "Karagöz, İstanbul tekfuru Kostantin'in sâisidir, asıl adı Seryozlu Bali Çelebi'dir. Yılda bir kere Alâüddin Selçukî'ye gider "bir mîr-i sâhib-kelâm ve ayyâr-ı cihân kıptî"dir.

Çok defa tarihe mehaz olan anane diyor ki Bursa'daki Ulu Cami inşa edilirken Karagöz'le Hacivat, cami yapan ustalar arasında çalışmaktadır.

Padişah caminin süratle ikmalini mimarına emrettiği hâlde inşaat bir türlü ilerlemiyormuş, çünkü Karagöz'le Hacivat'ın bitmek tükenmek bilmeyen karşılıklı latifeleri, münakaşaları ameleyi işinden alıkoymakta imiş. Mübarekler bir defa başladılar mı amele işlerini bırakır, güle bayıla onları dinlerlermiş. Bunu haber alan Yıldırım Beyazıt, Karagöz'le Hacivat'ı işçilerin yanından ayırmış ve ancak bundan sonra caminin inşasına devam edebilmiş.

Diğer bir rivayette de bu zavallılar, padişahın gazabına uğrayarak çalıştıkları caminin temel taşları önünde idam edilmişlerdir.

İmdi Evliya'nın kıbtîlik isnadını tekzip etmek için Karagöz'ün kara gözlerine bakmak kâfidir.

İkinci rivayete gelince, "Bunun nereden çıktığı malûm değil" deniyor. Ciddî bir vesika ile de tevsik edilemiyormuş. Varsın edilmesin. Kütüb-i sitte hadislerini karıştırmıyoruz ki ravisine ehemmiyet verelim. "Ateş olmayan yerden duman çıkmaz" derler, Karagöz ve Hacivat varmış ki bunlar söylenmiş.

Hacivat hakkında elimizde mevcut bulunan malûmat da şudur: Hacivat, Selçukî Türklerindendir. Asıl adı Halil Yörükçe'dir. Onun da Karagöz gibi sâîliği vardır. Yetmiş sene müddetle Mekke'den Bursa'ya gidip gelmiş. Ecdadı "Efelioğulları" adıyla şöhret bulmuştur. Ailesi köpek beslemeye meraklı olduğundan bir hayli cins köpek beslemiş ve terbiye etmişlerdir. Efelioğulları'nın zağarları meşhurdur. Darbımesellerimiz arasında söylenen "Efelioğlu zağarı gibi ne yılarsın" sözü bu şöhretten kinayedir. Uzun yıllar Bursa'da kalan Hacivat'ın birkaç kere hapse girmesi, hayal oyunundan evvel kendine "Hacı İvaz" yahut "Hacı İvad" denmesine sebep olmuştur. Perdeye çıktıktan sonra "Hacivat"a çevrildiğini görüyoruz. Bunun da aslı "Haci-vad" yahut "Hacivat" değil, "Hacı Evhad"dır. "Hacivat gazeli" tabir olunan bir perde gazelinin: "Burusa semtidir aslım, Hacı Evhad dinür namım - Safa meddahıdır tab'ım, zehî bir tane geldim ben" beyti de bunu gösteriyor. Sanatı mimar ustalığı idi. Çok okumuş, zarif, nüktedan, güzel yüzlü, neşeli, ince ruhlu, hassas bir adamdı.

Rivayete göre dostu Karagöz idam olunduğu zaman yetmiş yaşında bulunuyordu. Sevdiği arkadaşının ölümünden müteessir oldu. Kalbindeki derin yeisi gidermek için ruhunu tesliye etmek lâzım geliyordu. Bu şifayı Beytullah'a yüz sürmekte buldu. H.710'da Bursa'dan çıktı, kara yolundan hacca gitti. Fakat hac zamanı bittikten sonra yola çıktığı ve katılacak kervan bulamadığı için Harameyn arasında yalnız başına giderken Arap eşkıyası tarafından soyulup katlolundu. Huneyn ile Bedir taraflarında bir yere defnedildi.

Diğer bir rivayette bu deryadil adamın yanında köpeği de vardı. Köpek, sahibinin vahşiyane bir surette öldürülmesine şahit olmuştu. Onu öldürürken bedevîlerin üzerine atılıp kurtarmaya çalıştı. Katiller, Hacivat'tan aldıkları eşyayı Şam çarşısında satarlarken bu köpek yanlarında idi. (Evliya Çelebi, bu eşyanın âfitâbe, ibrik, sapan, teber, kantura, rübaba benzeyen bir saz, zil ve Bursa'ya götüreceği mektuplardan ibaret olduğunu söylüyor.) Kudurmuş bir kinle üzerlerine atılıyordu. Hadise çarşı halkının nazar-ı dikkatini celbetmişti. Şam zabıtası bu hâlden şüphelenerek Arapları tevkif etti. Sirkat ve katilleri tebeyyün edince idama mahkûm oldular ve Sinaniye Çarşısı önünde asıldılar. Hacivat'ın Karagöz'le beraber Bursa'da idam edildiğine dair başka bir rivayet varsa da zayıftır. Köpeğin idam sehpası altına gelerek uluduğu ve orada terk-i hayât ettiği de söylenir.

Hacivat'ın Bursa'dan beş kilometre uzakta "Bağdat Çarşısı" denilen yerde Konya Caddesi üzerinde Kapılıkaya suyu sahilinde metruk bir han harabesi vardır, bu hanın Hacivat'ın şahsî emlâkından olduğu bugün tesbit edilmiştir. Şu hâlde bu adam yaşamıştır.

Karagöz'ün Salâhaddin-i Eyyûbî'nin vüzerasından birinin karikatürü zannederek Müslüman bir Türk olduğuna inananlar; sivri sakallı, sivri külâhlı Hacivat'ı süslü çarığına, renkli ve çeşitli elbisesine bakarak XI. Lui'nin karikatürüne benzetenler olmuştur. Fakat hayat ve şahsiyetinden şüphe eden yoktur.

Şimdi irfan ve insaf sahiplerine soruyorum: Bütün bu rivayetler, menkul olsun, mevsuk olsun, Karagöz'ün yaşadığını mı gösterir yaşamadığını mı?

Evliya Çelebi hakikate hayal karıştırmayı zevk edinmiş bir artist, bu malûm. Fakat her sözüyle istişhat edilen maruf seyyahın bu rivayetine neden inanılmıyor? *Mevlid* sahibi Süleyman Efendi'nin "Sarımsakçızâde" olduğunu söyleyenler de bu adama dayanmadılar mı? Her sözü doğru da Karagöz - Hacivat rivayeti mi yanlış?

Ona bakılırsa Nasreddin Hoca'nın varlığı da tarihî bir rivayetten ibarettir. Şahsına atfedilen fıkraların hangisinde imzası var? Selçukî Türklerinden midir? Daha sonra mı gelmiştir? Meselâ Hacı Bektaş asrına yetişmiş midir? Akşehir'de kimsenin gülmeden geçtiği rivayet edilen türbe hakikatte onun mudur? İhtifalci Ziya'nın *Yenikapı Mevlevîhanesi*'ni yazarken yaptığı gibi bu sandukayı kaldırıp altına bakan mı olmuştur? Timurlenk devrini idrak etti diyenlere ne cevap verildi? 1933'te onun namına ihtifal tertip eden Rıfkı Melûl de Hâzım gibi hata mı etmiştir acaba?

Ancak efsanevî hayatını tesbit edebildiğimiz İncili Çavuş da böyle değil mi? Hâlâ mezarı bulunamayan, doğumu, ölümü tasrih edilemeyen Yunus, Dertli ve Karacaoğlan hakkında ne biliyoruz?

Uzağa gitmeye ne hacet! Kavuklu Hamdi daha dünkü adam. Şahsı ve sanatı hakkında bütün bildiğimiz "miş"ten ibaret değil mi? İki senedir bu adamın ve Kâtip Salih'in mezarlarını arıyorum, bulamıyorum. Eyüp'te, Beykoz'da sormadığım adam kalmadı. Kudeması,

yerlisi, yabancısı, imamı, mümessili, hepsiyle görüştüm, mezarcıların en yaşlısını buldum, yine bir Hızır yahut Akşemseddin çıkıp da burasıdır demedi.

Abdi Efendi, Hasan Efendi, Sepetçi Rıza, Eyyam Hakkı, Büyük İsmail, Küçük İsmail, İsmet Fahri, Rıfkı İnce, Şeyh Fehmi, Şefik Safi, Meddah İsmet, Meddah Şükrü, Süruri, Aşkî ve nihayet düne kadar aramızda yaşayan Kavuklu Ali hakkında tarihlerimiz ne diyor? Kozmik Ahmed, Dümbüllü kimdir biliyor muyuz? Naşid hakkında fikrimiz nedir? Papağan gibi bellenmiş basma kalıp sözler değil mi? Hâlâ adamcağıza büyük artist, tulûatçı deyip duruyoruz. Bu yanlışı düzeltmek isteyen memlekette iki adam gördüm, biri Mahmud Yesari, diğeri de Baltacıoğlu.

Şimdi bütün bu yanlış işlere bakıp da bu adamlara yaşamamış mı diyeceğiz?

1933'te Bursa'da tetkik yapıyordum. Evkaf kütüğünde Karagöz b. Abdullah, Karagöz b. Yani, Karagöz b. Satı - Satılmış gibi isimler gördüm. Bizim Karagöz'ün bunlardan biri olmadığı ne malûm?

Bursa'da doğup büyüdüğü meşhur ve menkul olan Karagöz'ü aynı derecede meşhur ve menkul olan bir rivayetle reddedebiliyor muyuz? Anane ve tevatürden kuvvetli tarih mi olur? Demin saydığım şahsiyetler tarihin meçhulüdür, buna rağmen malûm ve meşhur olmuşlardır.

Her şeyi tarihî kaynakların lutfuna bırakır, yalnız onun şehadetinden yardım beklemeye kalkarsak hâlimiz dumandır. Üstadım ve velinimetim Hamamîzâde'nin bir eserinde söylediği gibi "Çoğumuzun babamızdan yukarısının adı Abdullah'tır." Tarih, Karagöz'ü tanımamış değildir, fakat tarih nüfus kütüğü değildir ki Karagöz adına nüfus kâğıdı çıkaralım.

Müteşairin birine sormuşlar: "Bu kafiye neden düşük?" diye. "Zarûret-i vezin var efendim!" demiş. Muhatabı zarif adam lafın altında kalır mı, derhâl yapıştırmış: "Güzel amma zarûret-i vezne ne gerek vardı?"

Soruyorum, Karagöz'ün yaşamadığını kabul ve ısrarda acaba ne zaruret var? Yedi yüz yıldan beri kâinata ibret perdesinden bakan bu mizah dâhisinin millî kalpte yer alması kâfi değil mi? Tarihte olmayan neler var ki yaşıyor. Teracim ve tezakirin kaç senelik mazisi olduğu malûm.

Ali Şir Nevaî'den, Sehî'den evvelkiler nerede? Eskilerde güzel bir ilim metodu varmış, tarihin sustuğu mesailin karşısında "Burada icmâ'-ı ümmet var" derlermiş. Ne kadar iyi.

Burada tarihin sustuğunu, ananeye hürmetkâr kaldığını görüyoruz. Fakat şunu da biliyorum ki icmâ'-ı ümmet değil, icmâ'-ı millet ve belki de icmâ'-ı kâinât vardır. Şimdiye kadar Karagöz'ün yaşamadığı, garplı şarklı tek adamın kafasından geçmemiştir. Bursa şehri yeni fetholundu, bu hakikatler çok sonraya kaldı da bugün mü meydana çıktı? *Güldeste-i Riyâz*'ın çiçekleri soldu da bûy-i hakîkat mi alamaz olduk?

Bugüne kadar bizden ve başka milletten bir müverrih Bursa'ya gitmedi mi, Karagöz'ün orada medfun olduğunu duymadı mı? Mevlidi Süleyman Efendi giderken veya dönerken "Karagöz'ün kabri" denilen yeri gördü de neden bir şey demedi? Hep allâmeler bu devrin mahsulü mü? Asırlar ve insanlar insanlar umumiyetle gaflette miydik? Ne derin uyku imiş!

Bir zamanlar da Sinan hakkında söylendiği gibi Karagöz, Türk değildir teranesi tutturmuşlardı. Sanki ismi Karagöz değil de Çeşm-i Siyâh, Ayn-ı Esved yahut da Evliya'nın dediği gibi Kostantin çocuğu Sofyozlu kıptî imiş gibi. Uzaklara ne gidiyoruz, daha dün

Osmanoğulları'nın sulbünden şüphe eden dehrîler türemişti.

Ali Rıza Seyfi'nin seyfinden kurtulmuş olsalardı sıkılmadan bunda da ısrar edip duracaklardı. Fuzulî'nin Şiî olup olmadığı Ali Emirî, Fuad Köprülü, Süleyman Nazif, İbrahim Aşkî ve Abdülbaki'nin uzun tetkiklerine rağmen hâlâ taayyün etmiş değildir. Acaba neden? Yaşamadıklarından mı? O hâlde Karagöz'ü hurafe yapmanın ne manası var? Yaşayanı öldürmek için mi?

İşte görülüyor ki tarihî kaynaklar bize her zaman aynı kudret ve salâbetle huccet olamıyorlar. Hem hayalî bir varlığın hayat ve hakikat üzerine ne üstünlüğü olabilir ki yaşamadığı hurafesi müreccah görülsün. Filhakika yaşamamış da olsa halkın inanına hürmetkâr kalmak için aynen kabul etmek lâzımdır, çünkü halk bunu böylece kabul etmiş. Asırlardan beri bir tek allâme çıkıp da buna itiraz eden olmamıştır, Uludağ'lı doktordan başka: "Yaşadığını kabulde zarar olacağını bilseydim bunların hiçbirinde ısrar etmezdim!"

Kıymeti yalnız Karagöz'e ait olmaktan ibaret bulunan yazılarımı indî bulanlar olacaktır, biliyorum, fakat yeni bir şey yapmak, ananeyi modernize etmek sevdasıyla onun yaşamadığına inanmış görünenler daha mı az indiyât yapıyorlar acaba! Onlardan evvel söyleyeyim ki eski Türklerde filhakika böyle Karagöz gibi fazla sevilen şahsiyetlere mezardan başka bir de makam yapıldığı vakidir, nitekim Anadolu'nun birkaç yerinde birden yatan, mezardan başka müteaddit makamı olan Yunus'un Emir Sultan'a girerken sağda Karamezak Sokağı'nın sonunda böyle bir makamı ve zaviyesi olduğunu biliyorum. (Bunlardan bir tanesi Galatasaray Lisesi bahçesinde şimdiki Fikret büstünün bulunduğu yerin karşısında idi. Fikret namına yapılmış, etrafı altı ay evvel ölen talik üstadı Hulûsî Efendi'nin nefis yazısıyla süslenmişti. Müdürümüz Fethi Bey tarafından kaldırıldı ve yerine büstü dikildi.) Fatih Sultan Mehmed'in bile hakikî mezarının Fatih Camii önünde olduğunu, ilerideki türbesinin makam mahiyetinde yapıldığını söyleyen tarihçilere rastlamıştım.

Fakat unutulmasın ki bunların hiçbiri mevhum şahsiyetlere ait değildir. Ananane mantığı Karagöz'ün yaşadığını ispat ediyor, işte o kadar.

Mezar Taşının Müzeye Nakli: 1933'te Bursa'da bulunuyordum. Yaptığım tetkikler arasında Bursa müverrih ve edibi Mısırlı Şeyh Mehmed Şemseddin'i her zaman şükranla yâd edeceğim, ilmî yardım ve irşatları sayesinde Karagöz'ün hakikî kabrini buldum.

Hakîkî kabri diyorum, çünkü o zamana kadar Bursa'nın yerlileri de dahil olduğu hâlde Bursa'dan İstanbul'a yazı gönderen Bursa muhabiri, oranın matbuat mensupları, halkevi erkânı hepsi Çekirge'de Ahmed Vefik Paşa Hastahanesi karantina memurluğundan mütekait İsmail Hakkı Efendi'ye ait etrafı küçük duvarla çevrili, üzerinde demir telle tutturulmuş lastik fabrikalarından birinin boyalı reklam tenekesi asılı bir mezarı Karagöz'ün kabri diye tanıyorlar, soranlara burayı gösteriyorlar, hatta İstanbul gazetelerine muhabir Musa'nın yaptığı gibi Karagöz'ün kabri olarak buranın resmini alıp gönderiyorlardı. Gazete koleksiyonları karıştırılırsa bulunur, mamafih 24 Ağustos 1932 tarihli Cumhuriyet'te vardır.

Cumhuriyet muhabiri bu komik levha ile Karagöz'ün tuhaflığı arasında bir münasebet görmüş olacak ki... "Galiba muzibin biri Karagöz'ün mezarına bile herkes gülsün diye bu levhayı takmış..." diyordu.

Hâlbuki Karagöz'ün asıl mezarı yine o civarda, fakat mezarlığın içinde değil, caddeye bakan

sırtın üzerinde yani *Mevlid* sahibi Süleyman Efendi önünden Çekirge'ye giden caddenin sağ tarafında "Çivicinin Konağı" denmekle maruf konağa varmadan sağda idi. Meşrutiyet'te "Karagöz" gazetesi sahibi Fuad Bey tarafından yapılan ihtifal de burada yapılmıştı.

İşte bu sıralarda yani Karagöz yaşamış mı yaşamamış mı münakaşasının devam ettiği ve bir hayli dedikoduya sebep olduğu sırada *Mevlid* sahibi Süleyman Efendi ile Karagöz, Şeyh Küşterî, Molla Fenarî ve Bursa kütüphaneleri üzerinde yaptığım tetkikatı genişletmek üzere Bursa'ya gitmiştim. İstanbul gazeteleri muhabir malûmatına istinaden Karagöz'e ait mezar taşının Yunan istilâsında parçalanarak Türbedar İsmail Efendi'nin evine götürüldüğünü yazıyorlarsa da taşın Hüdavendigâr imamı Hafız Mehmed Efendi'nin meşrutasında saklı ve sağlam olduğunu biliyordum. İlk işim ona sormak ve aramak oldu. Hakikaten fazıl ve kıymetşinas bir zat olan Hüdavendigâr imamı bu taşı Yunan işgali sırasında tahripten kurtararak evine götürmüş, bilâhare taşı diken zatın yani Peder Seyyid Mustafa Tevfik Efendi'nin Nakşî dervişlerinden olması ve Çekirge'deki Lâmiî Dergâhı mensuplarından bulunması dolayısıyla bu dergâha teslim etmiş.

Tekkelerin seddinden sonra aynı taş nasılsa oradan alınarak yine Çekirge'de benim bulunduğum sırada askerimizin işgali altında bulunan Lâmiî Mescidi'nin imamı Ankaralı diğer Mehmed Efendi'nin evine götürülmüş, ve orada tahrip edilmişti. Bu defa üç parçaya ayrılan taşı bu ikinci Mehmed Efendi'nin evinde bahçe, bodrum, taşlık ve odunluk gibi yerlerde değil, eşeğini bağladığı ahırda bulmuştum.

Hüdavendigâr imamının himmeti eliyle tahripten kurtarılarak muhafaza edilen zavallı taş burada katledilmiş, her parçası bir yana atılmış ve renk renk yosun tutan pislikten okunmaz bir hâle gelmişti. (Böyle bir faciayı da Osman Ergin'in Muallim Cevdet hakkında yazdığı kitapta görüyoruz: "Çarşamba'da şair ve hukukşinas Zekeriya ve Yahya efendilerin nefis makbereleri parça parça edilmiş, kitabelerinin müzeye nakli için olsun delâlette bulunularak şöylece bir tarafa konulmasına lüzum görülmemiştir. *Muallim M. Cevdet'in Hayatı, Eserleri ve Kütüphanesi*, s. 260)

Taşın bu vaziyette kalmasına gönlüm razı olmadı. Mehmed Efendi'nin gönlünü yaparak parçaları buldurttum, sıcak su ile yıkattım, hoca efendiyi de güç hâl ile getirip yanına oturttum, evinin bahçesinde taşa desteklik eden ağacın altında bir de fotoğrafını tesbit ettikten sonra taşı evden çıkardım ve kenetletmek üzere taşçıya yolladım. Maksadım onu imam ahırından kurtarıp müzeye nakletmekti.

Allah ulemaya zeval vermesin, aklı evvel ukaladan bazılarının, bilhassa Selim Nüzhet ve Bursa Müzesi'nin fazıl müdürü Mahmud Nedim Beyler gibi taşın kıymetsizliğinde ısrar eden zevatın iddialarına rağmen yalnız Karagöz'e ait olması bir kıymettir. Bir şeyin tarihî olması için mutlaka yosun tutması lâzım gelmez.

Peder Mustafa Tevfik adlı hayalînin şahsî himmetiyle dikilmesi, 1310'da Bektaşî Râşid Ali Kemterî'nin tasavvufî nüktelerle dolu gazelini ihtiva etmesi (Meşhur perde gazellerinden olan bu şiire Mısırlı Şeyh Şemseddin'in naziresi ve Hamamizâde'nin tahmisi vardır) ve kazazede olarak işgalden kurtulması, bunlar hepsi ayrı ayrı manalar ifade eder. Haksız bir hükümle onu istihfaf edemeyiz. İmam ahırında durması doğru olamaz, katiyen kalkması lâzımdır dedim ve kaldırttım (21 Eylül 1933). Şimdi Bursa Müzesi bahçesinde kırık taşlar arasında bulunuyor. 28 Temmuz 1938 tarihli Cumhuriyet'te Salâhaddin Güngör'ün "Bursa Müzelerini Gezerken" başlıklı yazısında buna dair malûmat vardır.

Bu hususta bana yardımda bulunan müzenin nazik müdür muavini Avni Akbuğ ile o zaman Bursa Halkevi tarih ve edebiyat kolu başkanı olan Mısırlı Şeyh Şemseddin'e, Hakkın Sesi ve Yeni Fikir gazeteleri başmuharriri Rıza Ruşen'e pek minnettarım.

Yine dosyamda görüyorum ki çok değerli Osman Şevki o zamanki beyanatında: "Selim Nüzhet'in malûm kitabı ortaya çıktıktan sonra dünyada Karagöz isminde birinin yaşamış olduğu iddiası pek kuru bir dava olurdu, fakat bir defa söz açıldıktan sonra söyleyenleri de ister istemez dinleyin" demişti. Şaşılacak şey, muhterem doktorun ya arkadaşına pek fazla itimadı var yahut da kitabı tetkik etmeden evvel söylemiş olacak. Kitapta anlatılan şey, gölge oyunlarıdır. Karagöz'ün hayatı hakkında Evliya Çelebi'nin, ananenin ve İhtifalci Ziya'nın verdiği malûmata tek satır ilâve edilmiş değildir. Şeyhü'l-Ekber, Molla Fenarî ve Ebussuud Efendi'ye ait fetva metinleriyle diğer vesâik, Bursalı Tâhir'in, Ali Rıza Bey'in, Ahmed Refik'in yazılarında, Ahmed Rasim, Doktor Konoş ve Refik Ahmed'in kitaplarında, bir kısmı da rahmetli Kemal Küçük'ün pek vâkıfane yazdığı tetkiklerde yıllarca evvel tesbit edilmiş şeylerdir.

Bu kitabın yegâne kıymeti bunları bir araya toplamasından, bazıları hakkında da küçücük bibliyografi yapmasından ibarettir, yoksa içinde son temaşa artistlerine yapılan indî teşhişler: Hind, Kirman ve Secistan arasında bir beldenin ismi olan Sind'in "senet" okunması, Naşid'in canlı Karagözünden bahsedilirken "Naşid Bey, Hacivat rolünü oynadığı bir komedi tertip etmiş ise de muhatap bir Karagöz bulamadığından bu eseri yüz üstü kalmıştır" gibi tulûat, Naşid ve canlı Karagöz hakkında tek fikri olmayan, insanı Naşid'den fazla güldüren komik sözler ve her hâlde buna binaen olacak Naşid'in 69. sayfaya konan Karagöz kılıklı resmine "Hacivat rolü" denmesi, perde gazellerinden çoğunun yanlış ve vezinsiz dizilmesi gibi mazbut metinleri, manayı tahrif eden kelime hataları bile vardır. Buna rağmen kıymetlidir, çünkü nevinin tekidir.

Hâzım'dan öğreniyoruz, yedi sekiz sene evvel şimdi Boğaziçi Liseleri olan Feyziâtî Lisesi'nde Fuad Köprülü, Karagöz'ün tarihçesi hakkında verdiği bir konferansta Karagöz'ün yaşadığını ve yedi yüz sene evvel Bursa'da idam edildiğini söylemiştir. Selim Nüzhet de bizzat Hâzım'a Karagöz'ün yaşadığını ve Bursa'da medfun olduğunu söylemiştir. Ne şâyân-ı hayrettir ki bugün bunların ikisi de sözlerinden nukul ile aksini iddia ediyorlar.

Daha garibi var, Meşrutiyet başlarında Karagöz gazetesi sahibi Ali Fuad Bey, Karagöz'ün Bursa'daki kabrini ziyaret için bir seyahat tertip etmişti. Kabrin imarı için mezar başında yapılan ihtifalde İstanbul'dan, Bursa'dan gelen âlim, şair, müverrih, mütefekkir birçok zevat hazır bulunuyordu. Seçme ilim adamlarının huzurunda Karagöz'ün hakikî hayatına dair uzun tahliller yapıldığı, nutuklar söylendiği hâlde itiraz eden olmamıştı, hâlbuki davetliler arasında Osman Şevki Bey de vardı.

Bundan daha tuhaf mesele de şudur: Son güne kadar Karagöz'ün yaşamış bir adam olduğuna inanan, "Karagöz'ün yaşamış bir şahsiyet olduğuna dair tarihte bir kayıt buldum, bunu Osman Şevki Bey'e göstereceğim" diye feryat eden, lahit şeklinde yaptıracağı mezarın kalın mermer taşlarını mavnalarla Bursa'ya gönderdiğini iftiharla söyleyen Avukat Rami Başaran, avukatlığını deruhte ettiği Karagöz için: "Karagöz'ün mezarını yaptırmakta ısrar ediyorum. İcap eden mermerleri yaptırdım. Pazar günü lahitin temel atma merasimi yapılacaktır. Hıdırellez günü de resm-i küşâdını yaptıracağım" (11 Şubat 1933 tarihli

Cumhuriyet'ten) dediği hâlde bugün kanaatini değiştirmiş bulunuyor. Kim bilir belki o da diğerleri gibi Karagöz'ün uydurma olduğuna dair bir kayıt bulmuş olacak!

Hiç düşünülmüyor ki mevhum ve muhayyel bir şahsı bütün teferruatıyla asırlara devretmenin imkânı var mıdır? Onu yaşamamış göstermekten ne kazanacağız acaba?

Heykellerinin Bursa'da yapılmasını istemek, onun orada doğup büyüdüğü rivayetini kabul etmek değil midir? Şu hâlde anmasını istemek onun orada doğup büyüdüğü rivayetini kabul etmek değil midir? Şu hâlde aramızda bir şey kalmıyor demektir.

Fakat onların asırları güldürmüş ve güldürecek olan sempatisini, bu taş veya maden mümessiller temsil edebilecekler mi dersiniz? Bu da bir mesele.

Netice itibarıyla Karagöz'ü heyecandan seven Hâzım'ın şahsî hamiyeti, doktor beyin inkârı, Selim Nüzhet'in selim felsefesi, Fuat Köprülü'nün ve Avukat Rahmi'nin dönekliği, yedi göbekten gelen Karagöz'ü bir anda mahvetti öyle mi? "Eyvâh bu bâzîçede bizler yine yandık!"

Şu hâlde rivayeti düzeltmek lâzım: Karagöz, Yıldırım asrında değil, zamanımızda katledilmiş oluyor: "Varayım sahibine haber vereyim!"

Burada en şâyân-ı dikkat cihet, sadece Asya'nın, şark ve İslâm âleminin değil, Avrupa'nın, Japonya'nın, hülâsa bütün dünyanın tanıdığı Karagöz'ü bizim inkâr etmemizdir. "Kendi elimle yâre kesip verdiğim kalem - Fetvâ-yı hûn-ı nâ-hakkımı yazdı ibtidâ" diyen şair haklıymış meğer.

Revnakoğlu, sönmeye yüz tutmuş bu sanatı canlandırmak, arkasında sürüklediği gençlerin başında bulunmak istiyordu. Bir nisbette muvaffak da olmuştu. Mücadelesini bir taraftan kalemle yürütüyor, gazetelerde tarihini, ustalarını anlattığı yazılarıyla ayakta tutuyor, bir yandan da bu kültürü ete kemiğe büründürecek gençleri etrafında topluyor, son kudretli hayalcilerin tezgâhında yeni istidatların bu yolda ilerlemesini teşvik için faaliyet sürdürüyordu. İşsiz kalmış, takipçisi kaybolmuş son karagözcülerin istihdamı başlıca emellerdendi. Karagözü modaya uydurma teşebbüslerine karşı muhafazakârdı da. Aşağıdaki yazısı Yeni Sabah'ın 1 Haziran 1940 tarihli nüshasında (yazının daktilo hâli 128:152-56) çıkmıştı. Üst başlığı "Yine Karagöz Hakkında"ydı, alt başlığı yazının etrafında döneceği mihverlere işaret ediyordu: "Emektar karagözcüler paçaları sıvadılar - Halkevlerinin şâyân-ı şükrân faaliyeti - Karagözle hacivatı yeni kılıklara sokmak isteyenlerle hasbihâl"di:

Şeyh Küşterî neslinin son evlâdı olan hayal üstatlarından bahsederken onları ayrı ayrı tanıtmak istemiş, sanat kıymetleri, hâl tercümeleri, yaşayışları ve yakından tanıdığım şahsiyetler hakkında kısaca malûmat vermiştim. Kendilerinde temaşa tarihimizi, halk kültürümüzü alâkadar eden malûmatın mevcut bulunduğunu, bunların kaybolmaması için yardıma muhtaç vaziyette bulunan bu zavallıları himaye etmemiz icap ettiğini söylemiştim. İçlerinden bazılarının isim ve hüviyetlerini tasrih ederek geçinme yüzünden sanat ve meslekleriyle irtibatı olmayan birtakım işlerle meşgul bulunduklarını anlatmış, bu elim vaziyetten kurtarılmaları için halkevlerine öğretmen tayin edilmeleri tavsiyesinde bulunmuştum.

Gayemiz tahakkuk etti, evvelâ Fatih Halkevi, Safa Yordamoğlu'ndan; Şişli Halkevi, İrfan Açıkgöz'den, Sarıyer Halkevi'yle bir iki ilk mektep Yorgancı Mehmed'den istifade etti.

Bunlardan başka Muallim Şinasi Okur'la ilerinin kuvvetli bir sanatkârı olarak yetişen Hikmet Demirsöz gibi karagözü ibret perdesine çıkaran genç hayalîlere sahip Şehremini Halkevi de bugünkü hayal üstatlarının üstadı ve Evliya Çelebisi Sefer Mehmed'in kültürlü kafasından müstefit olmakta devam ediyor.

Memnuniyetle öğrendiğimize göre iş bununla da kalmamıştır. "Amatörler şeyhi" dediğim Şinasi Dede, şuh komedyen Demirsöz, temaşa öğretmenleri Sefer Mehmed kafa kafaya verip şu kararı vermişler: Evlerinde bir karagöz kürsüsü kurulacak, bu kürsüden her isteyen ders alacak. Karagözlere vurgun olanları ihya edecek bir müjde.

18 Mayıs akşamı onlarla beraberdim. Şinasi Okur'un semadan Şehremini sahnesine indirdiği *Mayıs Güneşi* onlara ne hayat getirmişti bilseniz. Şinasi - Hikmet'in, Hilmi ve Mustafa'nın meclislerini dinlerken aldığım haz hâlâ hatırımdadır. Sahneyi sevmiş, sanatı benimsemiş bu amatör çocuklar henüz pek yeni olmalarına rağmen başlarında kuvvetli bir rejisör bulunmadığı hâlde neler vaat etmiyorlar ki? Eserin küçük bir tarih hatası, fakat bu hatayı kökünden temizleyecek çok candan bir üslûbu vardı. Geçmişle gelecek, eski ile yeni, geri ile ileri ve ölü ile dirinin ayrı ayrı tellerden çalan dilleri, sahne dışında da bu kadar pürüzsüz konuşulabilirdi. Kendi bildiğinden şaşmayan bu iki zıt ve muannit fikrin bütün ihtiraslarını hiç külfete sapmadan bir perdelik revüde canlandırmak sanatını gösteren "sahne-şinâs"ı müellife, sonu barış ve anlaşma ile biten bu müthiş çarpışmayı bize olduğu gibi dinleten çocuklara sempati duymamak mümkün değildi.

Nitekim böyle oldu, sahnenin sihirli dilinden bu karışık tipleri konuşturmanın hikmet ü esrarını keşfeden ve bunu da yalnız kendilerine medyun olan çocuklar üst üste alkışlandılar.

Halkın takdirkârlığında bütün yorgunlukları unutturacak tesir vardı. Gençler bu haklı kazancın süruruyla pürneşe etrafımı sardılar ve pek hararetle bahsettikleri yeni teşebbüsleri hakkında şunları söylediler:

- Biz artık şem'a başına geçecek her hayalinin diplomalı olmasını istiyoruz. Bunun için de ilk iş olarak Yeni Sabah'ta yazdığınız gibi halkevlerinden başladık ve derhâl karar verdik, karagöz kürsüsü açacağız. Karagöz geceleri, konferans filân derken en münasip yolu bunda bulduk. Yalnız perde üzerinde sıkışıp kalmak mahdut oluyor, her bakımdan yapmak, tanıtmak, kültür ve tekniğini öğretmek istiyoruz. Klasik tarzın, yeni şeklin, Kâtip Salih'le başlayan değişikliklerin her nevini göstereceğiz; temaşanın da tiyatro gibi kültür meselesi olduğunu isbat edeceğiz, davamız bu. Hüsn-i niyet, aşk ve inan yerinde olduktan neden muvaffak olmayalım? İlk dersi sizden bekliyoruz. Bizi şem'a başına çağırdığınız gibi biz de sizi ve sizin gibi her manasıyla karagözlere meftun, onu canlandırmaya candan taraftar olanları kürsü başına çağırıyoruz. Evimizin kapısı ardına kadar açık, "Duyan gelsin bu meydana!"

Şeyh Küşterî şem'asına candan pervane olan ve ideallerinin tahakkuku için akademi azası gibi çalışan gençlere sordum: "Neler okutacağız?" Bir yığın isim saydılar. Evvelâ Karagöz'ün kendi yaşamış mı yaşamamış mı bu halledilecek, sonra tarihî hüviyeti, tekniği, kültürü, folklor, mizah ve edebiyat bakımından kıymeti, vesikalar, Şeyh Küşterî'nin şahsiyeti, tarihte karagöz, İstanbul'da karagöz, Cumhuriyet'te karagöz, karagöz piyesleri, piyes yazanlar, oynatanlar, karagöz neşriyatı, bibliyografisi, basılmış basılmamış fasıllar, şarkılar... Beygir, sığır, dana ve deve derilerinden tasvir imal etmek (tasvir kesmek için kullanılan ucu gayet keskin bir alet), "nevregân" kullanmak,

germek, kurutmak, boyamak, daire çalmak, semai okumak, ışkırlak pişirmek, kızartmak, hayalî tecsim ettirmek, perde kurmak, şem'a yakmak, daire çalmak, ışkırlak sektirmek (Orta oyununda kavuklu tarafından yapılır. Kavuğu yere düşürmeden küçük bir baş hareketiyle devirme hüneri, çok güldüren ve yapması güç bir harekettir. Hamdi'nin ustaca yaptığı rivayet olunur. Rahmetli Ali Bey'de bunun pek muvaffakiyetlisini gördüm), el şerbeti (Hayalciler buna "el peşrevi" de derler. Tasvir sürmek, hayali tecsim etmek, parmak ve değnek hüneriyle söz ve harekete uygun mizansen yapmak sanatı. Eskilerden Şeyh Fehmi, Kâtip Salih, Serçe Mehmed, benim yetiştiğim ustalardan rahmetli Şefik Sâfi bunda pek mahirdi), ara muhaveresi. Hülâsa telmih, tevriye, cinas ve kinaye gibi edebî sanat inceliklerine varıncaya kadar her bahse dair dersler var...

Ben onları şem'a başına çağırmıştım, onlar da beni ve benim gibi karagöze âşık olanları kürsü başına çağırıyorlar. İstikbalin Şeyh Küşterî nesli de diplomalı olacak demek. Öyle ya karagöz kursu, karagöz dersi, karagöz meşki, kürsüsü, enstitüsü... Tiyatroyu kıskandıracak bir tekâmül doğrusu. Kalbimin her güzel şeyle beraber çarptığını bilen Şehreminili dostlar bu teşebbüsleri hakkında benden de hizmet bekliyorlar. Büyük zevk bildiğim bu teklifi hatırlamamış olsalardı da yapacaktım. Onların pek takdir ettiğim mesailerini yalnız karagöze hasretmek suretiyle değil, temaşanın diğer şubeleri olan meddah ve orta oyunu için de aynı şekilde çalışacaklarını ümit ettiğimi söylemekle vicdanî bir haz duyuyorum. Kuracakları temaşa enstitüsü için her hususta onlarla beraberim. Tekrar edebilirler: "Duyan gelsin bu meydana"

Diğer taraftan Eyüp, Üsküdar ve Şişli halkevlerinin bir karagöz gecesi hazırlamakta olduğunu öğreniyoruz. Bütün bu sevinç getiren haberlerden sonra hatırlatmak istediğim bir nokta var: Karagöze ölmüş diyenlerden de değilim. Muhalledin ölümden münezzeh olduğunu bilirim. "Karagöz kalmamıştır" sözünün hakikatin ifadesi olmaktan çok uzak olduğunu birkaç defa söyledim, tiyatro ve temaşaya ait konferanslarımda da ayrıca izah ettim.

Ancak iyice bilmek lâzım gelir ki karagözü diriltmek demek, onun ananevî hüviyetine karşı tahrif kasdında bulunmak demek değildir. Karagöz bize sabit unsurlarıyla yani perdesi, şem'ası, semaisi, muayyen tipleri, eşhası, ışkırlak ve çakşırı ile geldiği zaman karagözdür. Onun şark mizahını temsil etmesi için kılık değiştirmesi, bir başka lügat tekellüm etmesine ihtiyaç yoktur, bilakis kendine mahsus ve muayyen olan şekilden ayrılmaması lâzımdır. Karagözün bizi kahkahaya boğması için bildiğimiz şekilde pencereden sarkması, yâr-ı vefâdârına "Hacı Cavcav!" demesi kâfidir.

Biz hakikaten karagözü diriltmek ve bizden sonrakilere klasik ve orijinal şekilde tanıtmak istiyorsak onu tanımadığı adamlarla Şeyh Küşterî meydanına çıkarmak değil, "Yâhû"sundan "Yâ Hak hû"suna kadar her nükte ve lehçesine muhafazakâr olmamız icap eder. Hacivat'a Karagöz'den, Karagöz'e Hacivat'tan başka tip aramak gaflettir. Onu asır-dîde arkadaşlarından ayırarak zevkini ve neşesini bozmaya, biricik şark komiğini zorla sahtekâr yapmaya ne lüzum var?

Bir zamanlar kavukluya silindir, pişekâra bonjur giydirmek isteyenler vardı, şimdi de karagözü diriltmek ve "asrın icaplarına uydurmak" bahanesiyle onu kendinden uzak tiplerle arkadaş etmeye çalışanlar oluyor, sanki bir zaruretmiş gibi! Karagöz bu hâliyle hangimizi istiğnaya mecbur etmiştir ki ona bir halef veya yardımcı bulmak zarureti tevehhüm ediliyor? Biz onun sayesinde yetişmediğimiz

Direklerarası, tramvay yolu açıldıktan sonra

devirleri görüyor, onları lehçe ve şiveleriyle beraber dinlemek zevkine varıyorsak hata mı ediliyor? Bundan kim şikâyet etmiş, kim istiğna göstermiştir ki ikide bir bu bayat nesne ortaya sürülüyor?

Baltacıoğlu, sahneye çıkan Karagöz'ün eliyle sakalını tutup kolunu sallamasının bir facia olduğunu söylüyor. Onun ananevî asaletini tahrif ederek yeniden tasvir kesmenin, böyle bir cinayet olduğu unutulmasın. Orta oyunu da aynı davadır. Kavuklunun bize neşe sunması için elinde şemsiyesi, sırtında zembili, başında büyük dilimli, alaca destarlı kavuğu, uçları beline sokulmuş kırmızı binişi, önde giden aptal cücesi ile görünmesi yeter. Onun bu vaziyette yani tecahül ve tahayyür istiğrakı içinde iki eliyle huzzârı selâmlayarak dolaşması, neşenin en beliği, komedinin en büyüğüdür. Seyirciyi kahkaha tufanına boğan bu kerametin sırrı da sanatkârın ibda kabiliyetinden sonra hiç şüphe yok, sırtındaki cübbede, binişinde, kavuğunda, çedik papuçta ve belki de aptal cücenin tuttuğu işkembe fenerdedir. Yenilik, ananâtı bozmak değil, tahrifsiz ibda yapmaktadır.

Hayalî dediğimiz Şeyh Küşterî evlâdının himmetli eli ve sanatkâr diliyle tanıdığımız karagöz, tam karagözdür, asildir, orijinaldir, tarihî şahsiyetinde asırların imzası vardır. Diriltmek, ananeye sadık kalmak suretiyle, onun karakter ve asaletini iade etmekle olur, yoksa tarihi modaya uydurmak uygunsuzluğuna hacivatın külâhından daha sivri akıllılar bile parmak ısırır. Esasen lüzum ve zaruret mukabili olmayan işlerde fayda aramak abestir. Manasızlıkta mana bulmak sevdasından vazgeçersek mantığımıza da hizmet olacak, zira şaşırmaktan kurtulacak.

Âsım Baba

Son tulûatçılardandı Âsım Baba. Neden sonra 18 Mayıs 1941'de bir pazar günü Şehir Tiyatrosunda jübilesi yapıldı. 55 yıl tulûat sahnesine emek verdikten sonra ihmal edilmiş bu adam, tablasıyla karamela satıyordu. Jübilesinden önce Nusret Safa Coşkun onu jübilesinden önce Yenikapı'da seksenlerinde "bir insan enkazı" hâlinde görmüştü, o "Koluna iki tarafı camekânlı bir kutu geçirmiş, bastonuna dayanarak iki büklüm yürümeye çalışan bembeyaz sakallı, nurani yüzlü ihtiyar, halk tiyatrosunun en güzide ve en kıdemli sanatkarı Âsım Baba'ydı." Revnakoğlu, tulûatın bizdeki mahiyetini ele aldıktan sonra Âsım Baba'nın hayli ince biyografisine yer verir. Bu yazı Vakit'in 18 ve 19 Mayıs 1941 tarihli nüshalarında "Jübilesi Münasebetiyle Tulûat nedir? Âsım Baba kimdir?" başlığıyla yayımlanır.

Hele şükür Âsım Baba'yı da düşünmek kabil oldu. Şehir Tiyatrosu aktörlerinden ve sırasıyla jübileleri yapılan Naşid, Eyüp Sabri, Burhaneddin Tepsi ve Cemal Sahir'den sonra zavallı ihtiyarı sefil perişan dolaştırdıktan, bir hayli de ıstırap çektirdikten sonra "Ba'de-harâbi'l-Basra" görüyoruz ki ona da bir jübile yapılıyor. Zavallı babamız, yukarıda ismi geçen zevatın en eskisi, en yaşlısı olduğu hâlde jübilesi en sonraya bırakıldı. Bir jübile hak etmeye bir Âsım Baba olmak kâfi değilmiş gibi.

Karagözde hoş bir muhavere vardır. Karagözün karısı, top sakallı tonton kocasına içeriden çıkışır:

- Herif sana vardığım varalı ne etim kaldı ne butum! Ezen küpü gibi bıllık bıllıktım, her tarafımı yedin bitirdin, üstelik açlıktan da canımı çıkarıyorsun. Şu hâlime bak bir kere, iğne ipliğe döndüm. Eti kasapta, şekeri bakkalda görüyorum. Hay olmaz olaydın inşallah!

Karagöz pişkin, deryadil adamdır, hiç aldırış eder mi? İşin daima alay tarafını kollar ve şöyle cevap verir:

- Hâline şükret!

- Neden?

- Ne olacak, ya kör olsan da onları görmesen!

Ne hikmettir bilinmez, bizde tiyatro denince derhâl Şehir Tiyatrosu ve artist denilince Tepebaşı aktörü hatırlanır. Resmî teşekkül dışında çalışan ve kendi yağlarıyla kavrulan biçare sanatkârları arayıp soran olmaz. Hele tulûatçılar! Onlar sanatın üvey evlâdıdır, önüne gelen diş biler. Eskiden mesleğin içinde bulunup biraz refah görmüş olanlar bile bu eski arkadaşlarına "kerizci" der, sanki Şehir Tiyatrosu dışında çalışmak, tulûatçı olmak bir suç ve kabahatmiş gibi. Tulûatı kötülemek moda hâlindedir, bilen bilmeyen söyler.

Onun hakkında geri bir tiyatro hükmünü verenler, bu sanatın ne olduğunu bilmeyenlerdir. Türk tiyatrosu tulûat ile başlar; tulûat halkın tiyatrosudur. Halk orada kendini bulur. Halk şehir tiyatrosuna gitmez, gitse bile memnun olmaz, neden? Sahteden hoşlanmaz da ondan.

Göğsümü gere gere söyleyebilirim ki bugün bizim Ressam Muazzez'in "Arnavut"u, Naşid'in "Sürpik"i, Komik Ahmed'in "Zenne katığı", Said ve Cevdet'in "Zenne"leri, Hattat Hakkı'nın "Kürt"ü, Hafız Mehmed Ali'nin "Ayvaz"ı, Siret'in "Sirar"ı, Fahri İsmet'in açmazları, bilhassa Ballı Baba'da Hasan Efendi'yi sahneye getirmesi, Rıfkı'nın, Kavuklu Ali'nin ve nihayet son klasik komiğimiz Dümbüllü'nün çene kavaflığı, bu şaheser adamların her türlü hâli bizim alaylıların sığındığı Şehir Tiyatrosunun değil, dünya sahnelerinin hiçbirinde ibda edilemez ve edilmemiştir de. Abdiler, Hamdiler, Büyük Şevkiler, Kel Hasan Efendiler, Sepetçi Rızalar, Büyük ve Küçük İsmail Efendiler ve bunların son vârisleri Asım, Fahri, Rıfkı, Naşid, Mehmed Ali, Ahmed, Dümbüllü ve Kemal Baba gibileri, bu adamlar Türkiye'de millî tiyatronun tesisine sebep olmuş, ilk mübeşşir olarak tanınmaya hak kazanmış şahsiyetlerdir. Bunlar sahneyi irtical encümeni hâline koymuş adamlardır. Bilmeliyiz ki tulûatçı, mazbûtâtçı değildir, o başkasının dili ile konuşmaz, usta malı satmaz, ne söylerse kendisinindir.

Bol ışıklı, muhteşem dekorlu sahnelerde, tahsisatlı, imtiyazlı tiyatroda herkes aktör olabilir. Hüner, onların yaptığını yapmak, yoklukta varlık göstermektir. Tulûatçının bugün bile hâlâ dekor kullanmadığını görüyoruz, neden? Zevâhirle işi yoktur da ondan! Müstesna kabiliyeti o kadar zengindir ki onu dekordan müstağni kılar. Tulûat, irtical sanatıdır, kültür ister, zekâ ister; kendine güvenemeyen bu işe giremez. Orada yaşamak, şöhret yapabilmek için geniş kabiliyet lâzımdır.

Tulûatçılık kendi kendine medyun olmak, kendi kendine ibda yapmak demektir ki bu büyük meziyettir.

Bir piyes mümessilini, bahusus devlet tiyatrosu aktörünü tulûat artisti ile ölçmek hata olur. O,

Âsım Baba

başkasının kitabından ezber okumaz, onun ihtirasları başkasının değildir, kendi kendine söyler. Heyecanı kendinin, irfanı kendinin, kültür ve kabiliyeti, bilhassa sanat kudreti hepsi kendisinindir. Üzerinde rejisör hakkı bulunmaz.

Aktörü müelliften aldığını satan papağana benzetmek, sanatı anlamamaktır. Unutulmasın ki muharririn yazdığı da tulûattır, fakat alem manasına değil bittabi, artist sahnede tulûat yapmazsa yaşayamaz, çünkü onun en asil ifadesi odur.

Tulûat yapmayan, yapamayan aktör âcizdir, başkasının ağzıyla konuşan mankenden farksızdır. Türk zekâsı, Türk kafası tulûatta belli olur. Tulûat millî ve ananevî harsımızı ifade eden yegâne mahsuldür. Türk zevkinin inceliği, Türk dilinin zenginliği, bir kelimeden sayısız manalar çıkarmak hususundaki müstesna istidat ve karakteri onunla anlaşılır. Şarkın servetidir tulûat.

Tulûatçı, suflöre de ehemmiyet vermez. Onun sahne planında aktörün aczini gizleyecek hileler yapılmamıştır, her şey olduğu gibi, gün

Son pişekâr Âsım Baba

gibi aşikârdır. İbda zaafını telâfi edecek rejisör yardımı, suflör gayreti ve metöransör muaveneti yoktur. O yalnız kendine güvenir.

Hakikî üstatları azaldığı hâlde bugün bile bir tulûat komedisi, bir orta oyunu seyredersek tiyatro sanatının, şark zekâsının, bilhassa sahne dediğimiz er meydanının tamamen aktörden ve aktör dehasından ibaret olduğunu görürüz. Onlar mert adamlardır, makyaj hüneriyle, aksesuar servetiyle adam aldatmazlar; ışıkla göz kamaştırmayı henüz tecrübe etmemişlerdir bile. Fıtratın hüzne değil, neşeye mail olduğunu bilen arif insanlardır. Bundan dolayı seyircilerine her şeyden evvel gülme ziyafeti hazırlamışlar ve devirleri güldürmüşlerdir. "Komik-i şehîr"e "udhûke-perdâz" denilmesinin hikmeti de budur ve vazifesi güldürmek, ortalığı neşeye boğmaktır. Espri yapar, cinas söyler, nükte savurur, lakırdı sarraflığı yapar, lastikli konuşur ve durmadan söyler.

Saat tutmacasına üç saat çene yarıştıran, espri yapan dâhiler tanırım. Rahmetli Fahri, İsmet, Rıfkı, Kavuklu Ali Bey ve bugünkü Asım, Naşid, Komik Ahmed, Eyüp Sabri, Mehmed Ali, Kemal Baba, Dümbüllü bunların başında gelir. Yetişmez ve yetişilmez üstatlardır.

İşte şahsına haklı bir neşriyat yapılan Âsım Baba bu türlü sanat mektebinin yani Türk sahnesinin ve kendine mahsus adıyla "meydân-ı sühan" denilen klasik tulûatın yarım asırlık mahir, kâdir bir mîr-i kelâmı ve yeni dünyanın en eski adamıdır. Bu janrın yıllarca pişekârlığını yani her manada pîşdârlığını yapmıştır. Fakat onun asıl kıymeti ise bunda ne eski bir sanatkâr olmasında ne de bugünküler arasında baba vasfını kazanacak derecede ihtiyar olmasındadır. O her şeyden önce bir kültür adamıdır. Mesleğinin bütün inceliklerini bilir. Kafasındaki malûmat tesbit edilse ciltler dolar. Eski temaşa ve tulûat hayatımız hakkında en doğru, en salâhiyetli mehazdır.

Bu canlı tarihten neler öğrenmeyiz ki... Yeter ki onun yetmiş beşlik dimağında şâyân-ı hayret bir intizamla sıralanan malûmat metaının alıcısı olsun. Talebeliğimden beri bu işleri tetkikten zevk alan ve içlerinde bizzat yaşayan bir adamın sanat ve salâhiyeti ile söylüyorum, temaşamız üzerinde yani malûm anasırıyla karagöz, meddah, orta oyunu, tulûat ve eski kavuklular, hayalîler hakkında tetkik yapacaklar mutlaka onun zengin hafızasından istifade etmelidir.

Âsım Baba'nın bilgisi meslek kültüründe de ibaret (değildir.) Gençliğinde iyi tahsil görmüştür. Hocazâdedir, babası devrinin sayılı hattatlarından ve ulemadan "Kafkaslı Hoca" yahut "Fesli Hoca" denilmekle maruf Çerkes Mehmed Rüstem Efendi'dir. Rüstem Efendi'nin mantık ve tasavvufa dair basılmamış eserleri, kıymetli yazma enâmları, levhaları ve bunlar arasında Beyazıt Camii'nde mihrap önünde duran büyük bir Kur'ân-ı kerîmi vardır ki pek kıymetlidir.

Asım küçük yaşta tahsile başlamış, ilk tahsilini Yüksekkaldırım Kalenderhane Taş Mektebi'nde, orta tahsilini Kocamustafapaşa Askerî Rüşdiyesi'nde ikmal etmiştir. Ayrıca babasından Arapça, Farsça okumuş ve hususî surette Fransızca öğrenmiştir. Tarih ve edebiyata merak ederek Vefik Paşa'nın

Lehçe'sini, *Tuhfe-i Vehbî*'yi ve *Gülistan*'ın bazı parçalarını ezberlemiş ve kendi kendine tercümeler yapmıştır. Cevdet Paşa'nın, Yenişehirli Avnî Bey'in, Muallim Naci'nin, Namık Kemal'in divan ve eserlerinden istifade etmeyi unutmamıştır.

Onu sahnede bir defa dinlemek, tahsil ve terbiyesi hakkında fikir hasıl etmeye kâfi gelir.

İlk tanışmam: Bu muhterem üstatla ilk defa 1930'da Etyemez'deki evinin bahçesinde kendi eliyle yetiştirdiği çiçeklerin latif kokuları arasında görüşmüş ve *Güzideler Kafilesi* isimli eserim için kendisinden hâl tercümesine ve sanat hayatına dair bazı notlar almış ve 1934'te Kemal Küçük merhumla beraber vasiliğini yaptığımız Otello Kâmil'in ölümünden biraz evvel ilk defa Milliyet'te neşretmiştim. O gün bana şöyle dediğini hatırlıyorum:

"Gençliğimiz çok acayipti. Tiyatrolar kontrol altındaydı, başımızda istibdat belâsı. Ne söylesek kabahat sayılır. Millî ve tarihî bir eseri okuyup temsil etmek şöyle dursun, huzur ve emniyet içinde mütalaa edebilmek hakkını bile kazanamazdık. Meselâ Namık Kemal'i okumak başına püsküllü belâyı almaktı. *Akif*'i, *Celâl*'i, bilhassa *Kara Belâ*'yı mütemadiyen ararlardı. Gümrükten mal kaçırır gibi iç çamaşırlarımızda saklardık; birçoğuyla beraber yatardık. Allah esirgesin, elde filân görülecek olsa en yakını Fizan! İki küreğimizin arasında kaçırır, öyle oynardık."

Âsım Baba'nın hususiyetleri: Âsım Baba gençliğini hep ilim adamlarıyla birlikte geçirmiştir. Devrinin nüktedanlarıyla ahbap olmuş, edip, şair ve münşilerle arkadaşlık etmiş, âlim babasıyla devam ettiği ulema meclislerinden istifade fırsatına kavuşmuştur. İyi tarih bilmesi, güzel inşad etmesi bundandır. Kelimeleri bilerek söyler, söylerken çiğnemez. İlme, edebiyata dayanan şeye aklı erer, cinasları edibanedir, bir söylediğini bir daha söylemez, o günün mahsulüdür.

Basmakalıplık yoktur, açmazları, tekerlemeleri tamamen kendisinindir. Sahnede gizli rejisörlük eder. Arkadaşları oynayacakları eseri evvelâ ondan geçerler. Kulis arasında provada dikte ettirir.

Fahri İsmet merhum bir gün bana "Söylediklerimiz hep onun kopyasıdır, ondan aldıklarımızı satıyoruz, ne biliyorsak onundur" demişti. Cidden böyledir, tulûatta ondan istifade etmeyen yoktur.

Etrafını kollamasını da bilir, komiki söyletir, sıkmadan idare eder. Kuvvetli bir hafızaya malik olduğu için maziye ait ne olsa sorulabilir; konuşan hatırat kütüğü gibidir. Temiz İstanbul şivesi, latif ifadesiyle eski kalem efendilerini andırır, ananevî terbiyesini hâlâ muhafaza eder. Fevkalâde çelebi-haslattır ve belki dünyanın en mütevazı adamıdır. Herkesi tatmin ettiği, her şöhrete destek olduğu hâlde bunların hepsinden gafil görünür. Hiçliğine kanidir, velinimetlik ettiklerine bile tevazu gösterir.

Pek velûttur, cinas küpü hâlinde saatlerce söyler. Naşid, Fahri, Behzad gibi büyük şöhretlerin hocasıdır. Hamdi, Abdi, Kör Mehmed, Kavuklu Agâh, Sepetçi Rıza, K. Hasan ve muakkipleri zaman zaman istifade etmişlerdir. Ben bu hakikati Küçük İsmail'in sağlığında da söylemiştim.

Bugüne kadar Türk temaşası otuza yakın kavuklu ve pişekâr görmüştür. Bunların en zarifi ve en irfanlısı rahmetli dostum Ali Bey'di; orta oyununun banisi olan pîşekârların da en kültürlüsü Âsım Baba'dır.

Eserleri: Uğrunda hayatını verdiği tulûat tiyatrosu için yazdığı yirmiden fazla eseri vardır. Bir kısmı halk komedilerinden ve bir kısmı orta oyununa ait muhavere

girizgâhlarından ibaret ve hâlâ Naşid Bey'in kütüphanesinde duran bu eserler basılırsa halk tiyatrosuna pek kıymetli bir hizmette bulunulmuş olur.

Şimdiye kadar aldığı roller: Bunu adetle tesbit etmek kabil değildir. Hâlen yetmiş sekiz yaşında olan pişekârımız sanatın her şubesinde tecrübe yapmıştır. Tulûatçıların maruf tabiriyle söylemek lâzım gelirse "uşağa soyunmuştur", yani komik oynamış, "tirik"e çıkmış, açmaz açmış, parçacı (komiki konuşturan nükte üstadı) olmuş, suflör olmuş, rejisörlük etmiş ve en ziyade pişekârlıkta karar kılmıştır, esasen onun en muvaffakiyetli tarafı da budur.

Âsım Baba nasıl artist oldu ve kimlerle çalıştı: Âsım Baba on sekiz, on dokuz yaşlarında komşuları Adliye memurlarından Ömer Efendi'nin delâletiyle Adliye ikinci hukuk dairesine mülâzemeten devama başladı. Bir sene sonra vezne kâtibi olan kardeşi Ahmed Refik Bey'in tavassutuyla İstanbul liman riyaseti muhasebe kalemine yüz kuruş maaşla kâtip oldu. Bu sıralarda "Kehalin Bağı" denilen yerde yazlık temsiller veren Temâşâhâne-i Osmânî kumpanyasına sık sık gider, ahbaplık ederdi. Bu arada Girit'ten gelen Leylo Mustafa adında birisiyle tanıştı. Bu adam tiyatro patronuydu, İstanbul'dan heyet götürecekti. Âsım Baba'nın suflörlük istidadını fevkalâde bulduğundan ona bu heyette vazife vermek istedi. Âsım Baba ilk defa olarak bu heyette suflör vazifesini aldı ve Mahmud Celâleddin Paşa'nın Girit valiliği zamanında oraya gitti (1307).

Bir yıl kadar Girit'te Hanya'da "Hünkar Meydanı" denilen yerde Sabunhane Tiyatrosu'nda temsiller verdiler. Bu heyet pandomima da oynuyordu. Bütün Rumeli'yi, Selanik'i, Yanya, İşkodra ve mülhakatını dolaştılar. Bulgaristan beylik olduktan sonra Filibe, Sofya ve civarında turne edildi. Daha sonra Arabistan'a kadar uzanıldı. Âsım Baba suflör vazifesiyle beraber ihtiyar rollerini de deruhte ediyordu.

Tam yedi sene bu şekilde gurbet gezdikten sonra İstanbul'a döndü. Üsküdar'da Çifte Kamburlar'dan Kavuklu Kambur Mehmed'in Bağlarbaşı'ndaki orta oyunu takımına girdi. İki yıl Kambur Mehmed'le ve Pişekâr Dursun Efendi'nin vefatından sonra uzun müddet Eyüplü Hamdi ve Abdi Efendilerle çalıştı. Bilâhare "zuhurî kolu"nun ilk kavuklusu Çingene Agâh Efendi'ye, yirmi sene kadar da K. Hasan Efendi ile Sepetçi Ali Rıza merhumlara pişekârlık etti.

Bugün de ihtiyarlığına rağmen hâlâ Naşid Bey'le çalışıyor ve tulûatın bu eşsiz çocuğuna yirmi senedir hocalık ediyor. Burada bir noktaya işaret etmek isterim, Eyüplü Hamdi Efendi yanlış olarak bellendiği gibi "zuhurî kolu"nun kavuklusu değil, "han kolu"nun kavuklusudur ve güya Hamdi'ye atfedilen "Kol geliyor! Ne kolu o? Zuhurî kolu!" tarzında uydurulan fıkranın da aslı yoktur. İkisi de aynı devrin kavuklularındandır.

Hamdi Efendi, Üsküdar'da, Merdivenköy'de, Mama Mesiresi'nde, Göksu'da; Agâh Efendi de ekseriya yaz günleri Bayrampaşa taraflarında oynamıştır. Hususî heyeti ile turneye çıktığı vakit komik oynadığı da vakidir.

Âsım Baba'nın son oyunu ve son arkadaşları: Âsım Baba meşhur selefi Küçük İsmail Efendi'nin vefatından sonra (1931) Kavuklu Ali Bey merhumla ve kıymetli sanatkâr Rıfkı İnce'nin irtihalinden sonra da (1938) İsmail Dümbüllü ile pişekâr açtı ve açıyor.

Son oyununa gelince. Son rolünü evvelce de söylenildiği gibi 18 Mayıs pazar günü akşamı Fransız Tiyatrosu'nda oynamış oldu. Eski tahsil hayatını karikatürize eden "Afacan yahut Nasreddin Hoca" isimli Naşid'in belki yüzlerce

defa oynadığı ve ezber ettiği bir komedide her günkü gibi ihtiyar rolünde ve yine komike ders verir, akıl öğretir vaziyette göründü ve bu suretle yetmiş sekiz yıllık sanat kitabı kapanmış oldu.

Fakat bilmeliyiz ki pîr-i sanat Pişekâr Asım Efendi'nin son veda hatırası bu değildir. Onun meydân-ı sühandan çekildiği son tarih, benim naçizane gayretimle yapılan, Fatih Halkevi'nde tertip ettiğimiz Tarihî Türk Temaşası Haftası'nın dördüncü gününe yani 29 Mayıs 1940 perşembeye rastlar. O gün Dümbüllü İsmail ve arkadaşlarıyla saatlerce çene yarıştıran ve memleketin en güzide seyircisi önünde nükte ve zarafetten kahkaha tufanı yaratan bu sanatkar, şakşakını bıraktığı o tarihî günün tarihe mal olan saatinden sonra bir daha meydanda görünmedi. Onun asıl sanat hüviyetini alâkadar eden bu tarihtir, çünkü Âsım Baba ile Pişekâr Vasfi hemen hemen müradif manada sayılır.

Âsım Baba'nın yüksek feragati ve acıklı hâli: Âsım Baba bu sanatın çok cezasını çekmiştir. Ben onun yüksek ahlâk ve feragatini sufiyyenin fenâ fillah ve bekâ billah dediği mertebeye yükselen ehl-i hakîkatin hâline benzetirim. Oyundan sonra gece yarısı Büyükdere'den Etyemez'deki evine yayan yürüdüğü vakidir. Mamafih onun bu hususdaki gayretinden aşağı kalmayan bir arkadaşı daha vardır: Komik Hafız Mehmed Ali. Tulûatın pek kıymetli uzvu olan bu kalender adam da elinde baston Gedikpaşa'dan Eyüp'teki evine yayan gider, yayan gelir. Dümbüllü dostumuzun dediği gibi "Sabah namazı zamanı da Eyüp Camii'nin önündedir." Fakat aradaki farkı unutmayalım, Babamızınki ıztırarîdir, Hafızınki zevkî ve itiyadî.

Şurada itiraf etmek lâzımdır ki Âsım Baba'nın ıstırapla geçen günlerinde meslektaşları arasında ona en çok şefkat eli uzatan rahmetli Kavuklu Ali Bey'le bugün aramızda tulûatın son direği olarak yaşayan ve sanatkârlığı kadar insanlık ve efendiliğindeki fazileti itibarıyla da söylemeye lâyık olan Naşid dostumuz olmuştur. Onun yaptığı gibi Kavuklu Ali Bey rahmetlinin de birçok defalar kendi payından vazgeçerek Âsım Baba'ya bıraktığını bizzat bilirim.

Âsım Baba jübileleri: İnsaf ederek söylememiz icap eder ki Âsım Baba büsbütün terk edilmiş değildir. Onun ilk jübilesi 31 Mart 1929 pazar günü akşamı Şehzadebaşı'nda Millet Tiyatrosu'nda (bugünkü Turan) yapılmış, Darülbedayi "Teyze Hanım" komedisini, Naşid ve arkadaşları da "Karnaval Çiçekleri"ni oynamışlardır. Kavuklu Ali Bey'in vefatından birkaç sene evvel aynı jübile Turan Tiyatrosu'nda tekrar edilmiş ve onun namını taşıyan büyük bir orta oyunu müsameresi programa hususiyet vermiştir. Ne yazık ki onun namına yapılan ve bütün sanatkârların iştiraki temin edilmek suretiyle mühim hasılat getiren jübileler, Âsım Baba yerine, onun sırtından geçinen ve onun şöhretinden istifade fırsatını kaçırmayan "dükkâncı"lara yaramıştır. Tulûatçılar, tiyatro binasına "dükkân"; patron ve sahibine "dükkâncı" derler. Temenni ediyoruz inşallah bu son jübile onun hakkında hayırlı olmuştur.

Şehzadebaşı Âlemi

Her sınıf insanla dolup taşan Şehzadebaşı ve etrafının tiyatro ve kıraathaneleri, birçok esnaf dükkânlarıyla beraber şehri içine çeken, şehrin bu âlemle kendi dışına çıktığı Şehzadebaşı kültürü, Ahmed Esad Ben'im (Ahmed Esad es-Sa'dî) kaleminden çıkan 1949 tarihli *Ramazan Geldi Hoş Geldi* isimli hatırat eserinde de yer alır. Yazarı, eseri 1952'de Revnakoğlu'na (197:140) "Muhterem kardeşim, temiz kalpli ve temiz dilli muhibb-i âl-i beyt dostum Cemaleddin Server Bey'e hürmet ve sevgilerimle" diyerek imzalamıştı. Kitabın Şehzadebaşı âlemini anlatan bir kısmını buraya aktarıyorum:

Biraz Darüttalim'e baksak mı şöyle ayak üstü?

Kapıdan girdiler. Kıraathane lebalep dolu. Kapının tam üstüne gelen loca gibi bir yerde saz heyeti var. Kır sakallı, sevimli yüzlü bir bey (Merhum İsmail Hakkı), elinde def, sazı idare ediyor. Fasıl hicaz. Peşrev icra edilmiş, besteler okunmuş, Udî Fahri taksim yapmış, şarkılara geçilmiş.

Hanendeler ellerindeki defleri düyek usulünün oynak velvelesiyle şıkırdatarak o zamanın çok moda bir şarkısını okuyor: "Adalar sahilinde bekliyorum..." Fasıl fevkalâde, hanende ve sazendeler o devrin en tanınmışları. Kanunda bir harika çocuk olan Ferid (Ferid Alnar), kemanda Cevdet (Cevdet Çağla), udda Fahri, Neyzen İhsan, Hanende Memduh, Yaşar...

Bu yıl meddah biraz ileride Müdafaa-i Milliye Tiyatrosu'nun üst tarafındaki Niyazi Bey'in kıraathanesinde.

Kıraathanenin yanındaki sokakta Mari Ferha Hanım'ın zevci meşhur Komik Şevki Efendi'nin oturduğu ev var. Çalışamayacak vaziyette rahatsız olan Şevki'nin zengin bir gardrobu vardır. Amatörler ve birçok tiyatro heyetleri ondan gardrop kiralarlar. Bazen de Fahri Bey'le beraber Galata'da Amerikan Tiyatrosu'nda yahut Beşiktaş'ta Akaretler'de temsiller verir, şöhretine koşan halka kısa rollerde gözükür.

Hasan Efendi'nin kardeşi olduğu söylenen Recep Safa Bey ise tarihî piyes mütehassısıdır. Onun "Sultan Osman" veya "Yavuz Sultan Selim" eserlerinde sol elini testi kulpu gibi kılıç kayışının üstüne dayayarak sağ eliyle ara sıra göğsüne vurarak şahane ve celâdetkârane bir tavırla ve Çeşmemeydanı aksanıyla bir manzume okuyuşu vardır: "Bir kere dikkat et bana karşındaki Osmanlı'dır!"

Benliyan Operet Kumpanyası, Beyoğlu Odeon Tiyatrosu'ndadır. Kumpanyanın primadonnası ve Benliyan Efendi'nin madaması Rozali Hanım boylu poslu, beyaz tenli, uzun kumral ipek saçlı bir şark güzelidir. Sesi ise hem gür hem de tatlıdır. "Leblebici Horhor", "Arif'in Hilesi", "Köse Kâhya", "Aşçıbaşı Tosun Ağa", "Ali Baba", "Çapkın Kız", "Himmet Ağa'nın İzdivacı", "Memiş Çelebi", "Bir Fidan İki Yılan", "Hocanın Telâşı" bu kumpanyanın en rağbette piyeslerindendir. Kambur Sadi, Rasih ve Baltazar Efendiler de en sevilen aktörlerinden. Hele Ömer Aydın'ı kadrosu içine alarak Musahipzade Celâl'in "İstanbul Efendisi" operetini ilk defa Tepebaşı Tiyatrosu'nda tıp fakültesi menfaatine oynadığı gün yer yerinden

oynadı. O salaş tiyatro halkın izdihamından, alkış ve heyecanından az kalsın yıkılayazdı.

Burhaneddin Bey'e gelince, geçen sene bir defa Şark Tiyatrosu'nda (şimdiki Hilâl Sineması) Ertuğrul Muhsin Bey'le birlikte "Silâh Omza Arş" piyesini oynadı. Aynı sene Müdafaa-i Milliye Tiyatrosu'nda (şimdiki Millî Sinema) "Fener Bekçileri"ni sahneye koydular. Muhsin Bey aynı tiyatroda zamanın en güzel simalı, en mütenasip endamlı, en güzel Türkçe şiveli kadın sanatkârı olan Sara Mannik Hanım'la birlikte daha birçok piyesler, ufak komediler temsil etti.

Burhaneddin Bey bu sene kurduğu zengin kadrolu bir başka heyetle daha az sanatkârane fakat daha şatafatlı piyesleri sahneye koyuyor. Hele Beyoğlu'ndan bir sürü güzel kadın getirerek "Neron" piyesinde bir Roma âlemi sahnesi yapıyor, bütün seyirciler hayran. Repertuvarında en başta gelen eserler Abdülhak Hamid'in "Eşber"i, "Nesteren"i, "Finten"i, Şiller'in "Haydutlar"ı; "Sultan Osman Han-ı Gazi", "Feth-i Celîl-i Kostantiniyye", "Yavuz Sultan Selim yahut Çaldıran Seferi", Enver Kemal'in "Turgut Reis", "Çöpçatan", "Dördüncü Madde", "İçgüveyleri" namındaki piyesleri, Hasib'in "Falcı" adlı eseri, Niyazi Bey'in "Dişi Kaplan"ı; tercüme eserlerden "Büyük Fredrik", "Kleopatra", "Muzaffer Almanya", "Şerlok Holmes"

Müdafaa-i Milliye Tiyatrosu'nun yanında Bekçi Ömer Ağa'nın kardeşi İbrahim Ağa'nın sucu dükkânı var. Meraklılar Karakulak ve Taşdelen'in halisini burada bulurlar.

Karşıdaki Ferah Tiyatrosu'nun sahibi Salâhaddin Molla Bey, Şehzade'nin en meşhur, en sevimli simalarından biridir. Ufacık boyu, ince sesi, kara sakalı ve güler yüzüyle herkesten hürmet ve saygı görür.

Ferah Tiyatrosu'nu bu yıl da Hasan Efendi'nin patronu olan öksürüklü Kâmil Bey tutmaktadır. İkisi de âdeta birbirlerinin lâzım-ı gayr-i müfârıkıdır. Bu kadronun en esaslı şahıslarından biri de kapıda oturan ve içeriye ahbaplar ve resmî bedavalar müstesna biletsiz kuş uçurtmayan Yunus Ağa'dır.

Ferah'ın altında Kırtasiyeci Kadri Cemali'nin dükkânının önü ahbaplarla, kardeşleri olan küçükler ve onların küçük arkadaşlarıyla her zaman doludur: Esad, Cevad, Mehmed Ali, Osman, İzzet, Muhtar, Kemal, Baki. Hem Mercan Sultanîsi'nde talebe olan hem de kırtasiyeci dükkânı işleten Hayri ve Nafiz kardeşlerin dükkânları da böyle ahbap ve mektepli uğrağıdır.

Titizliği kadar temizliği ve temizliği kadar da çayının nefaseti meşhur olan Mersin Efendi'nin ufacık dükkânı ise hiç boş kalmaz. Ercümend Ekrem Bey, Hafız Besim Bey, Hattat Rakım Bey, Sadullah Bey, Cemil Bey, Suyolcu Mehmed Pehlivan, Evkâf-ı mülhaka başkâtibi Halid Bey, eski müddeiumumîlerden Sakallı Mazhar Bey, Şehremaneti sicil mümeyyizi Şık Rauf Bey, Üsküdarlı Kambur Şeref Bey, Köstence şehbenderi Kadri Bey, Doktor Asım Paşa, Şark Tiyatrosu sahibi Şükrü Bey, Maliyeli Ressam Nuri Bey, Hekim Çelebi Medresesi baskını kahramanı Gözlüklü Paşa Nazım Bey, İhtifalci Ziya Bey, Mecelleci Büyük Haydar Efendizâde ikinci ceza reisi İbrahim Bey, Evkaf müsteşarı Şevki Bey, Salâhaddin Molla Bey, Şehremaneti muhasebecisi Saim Bey, Keresteci Şerif Alizâde Murad Bey, Gazcı Hasan Bey, Düyûn-ı Umûmiye pul müdürü Nüzhet Bey, Hacı Muhiddin Bey devamlı müşterilerindendir. Yalnız bunlar mı? Yer bulabilen ve Mersin Efendi'nin dükkân adabına uymayı göze alan herkes oardadır. Hele sigaranın külünü bir silkele yahut çay fincanının altındaki tabakta kalmış iki damla suyu yere dökmeye kalk, papuçların ters çevirilir, yolun kabasını alıverirsin.

Türk ananesinde çayhane adabının son mümessili bu Mersin Efendi merhumdur. Onun biraz ilerisinde yemişçi dükkânının ötesinde de Çaycı Kâmil Efendi'nin devamlı müşterileri arasında Hafız Kemal, Doktor Cemil ve Gümrükçü Nimet Beyler vardır; Camcılalili Hafız Hasan, İmam Mehmed Efendiler de uğrarlar.

Şule Kıraathanesi ise iskambil, prafa, altmışaltı, tavla meraklılarının salonudur. Mercan Sultanîsi'nin küçük talebesi bazen bunun kapısından içerisini gözetlerler ve birbirlerini kollarıyla dürtüşleyerek kıs kıs gülerler, çünkü talebeleri görmesin diye salonun derinliğindeki en kuytu masayı seçmiş yahut daha doğrusu o köşeye sinmiş olan sevgili hocaları Kemal Bey, Muid Şükrü ve Tâhir Beyler orada prafa oynamakta, gündüzki yorgunluklarını dinlendirmektedirler.

Bu talebenin en muzipleri Babalık Hayri, Gözlüklü Hamid ile Mustafa'dır. Hele kısa pantolonu ile Küçük Cemil ne afacandır. Süleyman Şevket Bey onu sever, ama Necip Hoca ile Mekki Efendi bu küçükten neler çektiler. Giritli Rasim, Ördekçi Kâzım, Tavukçu Suad, Topçu Esad, Dalkavuk Naşid, kardeşi Abdurrahim, Sönceley, Said Burhan, ağabeyi Galip, Kedi Mesud, Zerzevatçı Mecdi, Ziya, Merculülbatın Tevfik, Fehmi Şinasi, Daniş. Sarı Edip ne cici çocuktur, ne iyi kalplidir bu Edipcik. Aziz, Mümtaz, Sırrı. Bütün bu çocuklar şimdi memleketin en tanınmış hariciyeci, vali, doktor, profesör, avukat, eczacı, gazeteci, mühendis ve dişçilerdir. Yalnız Galip öldü, Allah rahmet eylesin...

Şehzade'nin o devri hatırlanınca sayılı şöhretlerden olan Şamlı Tatlıcı Hacı Baba, Turşucu Cemal, Şekerci Cemil, Aşçı Abbas, Aşçı Agop, Eczacı Sokrat ve Eczacı Lefter, Çaycı Hacı Efendileri de saymadan geçemeyiz.

Tiyatro meraklıları arasında ise müsamereci Ziya merhum, Ertuğrul Sadi, Doktor Neşet, Rıfkı merhum, Necdet, Fahri Bey'in muavini Kemal Sahir, Operetçi Cemal Sahir, Sezai Namık ve Ömer Aydın merhumlar ilk hatıra gelenlerdir. Bir de siyah kıvırcık saçlı esmer çocuk vardı ki Beyazıt Nümunesi'ndeki mektep temsilinden başlayarak şair monoloğunu söylemekle şöhret kazanmaya başlamıştı. Ramazan günlerinde elinde tesbih camilerden ayrılmayan bu çocuk, Beyoğlu Alman Mektebi'ne devamı sırasında babasından gizli Hamalbaşı'ndaki Darülbedayi'e kaydedildi. Bugünün Vasfi Rıza'sı odur. Ondan az kabaca, altın sarısı saçlı, mavi gözlü, gözlerinden zekâ fışkıran bir başka çocuk da Karagözcülerin peşinden, tiyatro kulislerinden ayrılmak istemezdi, bu da merhum Hâzım'dır.

Küçük İsmail Efendi, Fehim Efendi gibi üstatlar sağdı. Meclisleri, sahne hâlleri gibi nükte ve neşe meclisiydi.

Hele bir Etyemezli eczacı miralayın oğlu Âdil vardı, arkadaşı Kıvırcık İhsan'la beraber tiyatro derdinden Millet Tiyatrosu binasının merdivenlerinde gecelerlerdi.

Hâlin olduğu gibi müstakbelin ediplerini, muharrirlerini de Şehzadebaşı'nda sık sık görürdük. Ali Nihad, Peyami Safa, Mesud Cemil, Hayri Muhiddin...

Tiyatro meraklıları ve Şehzadebaşı'nın müdavimleri arasında ise Babanzade Naim Bey, Yağcı Şefik Bey, Doktor Rıza Nur Bey, Ayan başkâtibi Maliyeci Cemil Bey, Doktor Feyzi Paşa, İsmet Molla Bey, Millet Tiyatrosu'nun (şimdiki Turan Sineması) sahibi Eczacı Kâzım Bey merhumlarla Terbiyeci İsmail Hakkı ve Evkaf mümeyyizi Nurullah Beylere kolaylıkla rastlamak kabildi.

Şehzadebaşı'nın o devrini yazmaya koskoca bir kitap ister, bu işi inşallah bir ehli idare eder...

Sekbanbaşı Camii

Vidinli Tevfik Paşa Caddesi'ne dönüldüğünde şimdi üzerinden caddenin geçtiği Sekbanbaşı Camii vardı.

Revnakoğlu, bu kaybolmuş camii dostu Mehmed Nüzhet Ortanca'dan notlarına kaydeder (157:398):

> Şehzadebaşı'nda Acemoğlu (Acemoğlanlar) Hamamı'nın caddeye çıkan köşesinde, çatısı ahşap, genişçe bir câmi'-i şerîf idi. Acemoğlu Hamamı Sokağı'nın başında bulunması münasebetiyle kendi esas isminden ziyade halk arasında "Acemoğlu Câmi'-i şerîfi" denilirdi. İki yüz kişi kadar alıyordu. Son imam vekili "Rüsûmât imamı" denilen Kalender Hasan Efendi'ydi. Yeşil sarıkla gezerdi, kırmızıya çalan bir sakalı vardı. Cami sonra harap oldu ve yapılmadı.

Acemoğlu Hamamı (Encümen arşivinden)

Hekim Çelebi Tekkesi

Büyük Reşitpaşa Caddesi'nde İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesinin Kurultay Sokağı'na bakan kısmında, caddeden fakülteye girilen dış merdivenlerinden hemen sonraki alanda Hekim Çelebi Tekkesi vardı.

Ayverdi haritasından da tesbit edilebilen bu tekkenin adresini ve son vaziyetini Revnakoğlu şöyle ifade eder: (186:300):

> Bu dergâh-ı şerîf Koca Ragıp Kütüphanesi'nin karşı istikametinde şimdiki Harikzedegân Apartmanları'nın arka tarafında Aksaray yangınında yanan Çukurçeşme Hamamı'nın üst tarafında idi. III. Mustafa zamanında tekkenin şeyhi bulunan Seyyid Abdülvehhâb Efendi tarafından medreseye tahvil olundu ve medrese iken Aksaray yangınında yandı.

Tekkenin ilk şeyhi Hekim Çelebi'ydi. İstanbul'a Nakşibendilik'in Ahrâriyye şubesini getiren Emir Ahmed el-Buharî'nin halifelerinden ve "Hekim Çelebi" olarak tanınan bu şeyhin tam adı İznikli Mehmed b. Ahmed'di. "Hekim Çelebi - Hakim Çelebi" şeklinde tanınması, onun hikmet ilmine aşinalığından ileri gelir. Önceden "fil damı" bulunan yerde tekkenin inşasından bir yıl sonra Hekim Çelebi vefat eder: (186:300):

> Koska civarındadır. Mescid-i mezbûru Sultan Süleyman Han, Hekim Çelebi'ye bina eylemiştir. Kanunî devrine rastlayan H.973'te bina olunmuştur. Hekim Çelebi'nin taşında vefatı tarihi H.974'tür: "Reft hayf ân tabîb-i ehl-i dilân." Şeyh Vefa türbesine girerken medhalin sol yanında medfundur.

Hekim Çelebi'nin mezarı bugün de yukarıda bahsedilen yerdedir. Mezar taşındaki tarih ibaresinin ebcet değeri "973", ancak mermerde rakamla verilen tarih 974'tür.

Emir Ahmed Buharî'nin İstanbul'a taşıdığı Nakşibendîlik, onun damadı ve halifesi Mahmud Çelebi ve diğer halifesi Hekim Çelebi ile ilk teşkilâtlanmasını gerçekleştirdi.

Hekim Çelebi'nin H.974'te vefatından sonra posta halifesi Mustafa Efendi geçti. H.979'da vefat ettiğinde Baba Nakkaş Köyü'ne defnedildi. Fatih devri nakkaşlarından Nakkaş Baba'nın ismine ve türbesine istinaden bu adı alan köyde şeyhin defin sebebi her hâlde Nakkaş Baba'nın soyundan gelmesindendi, nitekim kaynaklar Mustafa Efendi'nin şöhreti için "nakşbendzâdelikle şehîrdir" ifadesini kullanır. Revnakoğlu, Kâzım Büyükaksoy'un *Kibâr-ı Evliyâ*'sından (s.139) şeyhin biyografisini aktarır (186:302):

> Şeyh Mustafa, İstanbul kurbünde Baba Nakkaş denilmekle maruf karye-i ma'mûreye sebeb-i iştihâr olan Bayram Acemî'nin halef-i salâh-güsteri ve Derfterdar Çelebi'nin birâder-i kihteridir. Ulemâ-yı asrın hizmetlerinde iştigal ve Şeyhülislâm Ebussuud Efendi asitanesine ittisal eyleyip tahsîl-i kemâl üze-

rineyken Hekim Çelebi ile sohbet eyleyip feyz-i nazarlarından behre-yâb şerbet-i inâyetleriyle şifâ-sâz-ı dili bî-tâb olmuştu.

974 senesinde Hekim Çelebi rıhlet edip zaviyelerinde seccâde-nişîn-i meşihat oldu. 979 senesinde mahmil-bend-i âlem-i âhiret oldu. Baba Nakkaş karyesinde biraderinin inşa ettiği câmi'-i şerîf haziresinde medfundur.

Azîz-i Nakşibendîdir. Vâkıf-ı ulûm, âlim, âbid, mütevekkil, zahid ve kâni', halim ve selim ve mütevazı idi. Biraderinden gelen taamı kabul etmez ve onlar gurûr-ı câh-ı devletle haftada bir defa ziyaretine gelirlerken bir kere hanesine gitmezdi. Onlar dahi 980 Cemaziyelevvelinde intikal eyledi.

"Ferzend-i Acem" olmakla câme-i isti'dâdı tırâz-ı kâbiliyyet ile mualim-i hoş-tab' ve hoş-sohbet ve dervîş-nihâd ve salih ve sâfî-ahvâl idi.

Şeyhülislâm Yâsîncizâde Abdüvehhâb Efendi

Revnakoğlu, muhtelif tomarlardan derleyerek bu tekkenin şeyh silsilesini çıkartır:

Daha sonra tekkeye Yakup Efendi (İlâhîzâde, ö. H.990 - M.1582-83), Mehmed Efendi (Kavaklızâde; Hekim Çelebi hulefasından), Ahmed Efendi (Müftîzâde, Tire müftüsü Şeyh Ahmed Efendi'nin oğlu; İlâhîzâde Yakup Efendi'nin halifesi. ö.1024 - 1615-16), oğlu İbrahim Efendi, Osman Efendi (Bosnalı, ö H.1074 - 1663-64; Silivrikapı haricine medfundur), Mustafa Efendi (Esîrî'nin damadı. ö.1120 - 1708-09), Muabbir Hasan Efendi (Bosnavî Şeyh Osman Efendi'nin halifesi. Edirnekapı dışındaki Emir Buharî Tekkesi şeyhi de olmuştur. ö.1102 - 1690-91, zaviyesi civarında medfun), Feyzullah b. Abdullah (Fatih'te Emir Buharî Zaviyesi şeyhi iken zamîme olarak bu zaviye dahi tevcih olunmuştur. ö.1121 -1709-10, Tûr-ı Sînâ'da medfun), Mehmed Çelebi (Ayasofya kürsü şeyhi, tabî'at-ı şi'riyyesi var imiş. ö.1122 - 1710-11), Abdurrahman Çelebi (Şeyhzâde. *Hadîka*'nın yazdığına göre Akşemseddin Camii civarında Hurrem Çavuş Mescidi derununda medfundur. ö.1162 - 1748-49. Bu da babası gibi Ayasofya kürsü şeyhidir. Tekkede kırk sene meşihatı vardır), oğlu Şeyh Mehmed Emin Efendi (ö.1167 - 1753-54. Hurrem Çavuş Camii haziresinde babasının yanına gömülmüştür.)

Tekkenin son üç şeyhi sırasıyla Seyyid Mustafa Efendi (Yâsînhân; Ayasofya Câmi'-i şerîfinde Yâsînhândı; Sinop'ta yatan Seyyid Bilâl hazretlerinin neslindendir), oğlu ulemadan Seyyid Osman Efendi (Yâsîncizâde; ö.1178 - 1764-65) ve onun da oğlu Seyyid Ahmed Abdülvehhâb Efendi (Yâsîncizâde) oldu.

H. 1249'da - 1833'te vefat eden Yâsîncizâde Abdüvehhâb Efendi, iki defa şeyhülislâmlık yapmıştı. Onun zamanında Hekim Çelebi Tekkesi medreseye - darülhadis (Hekim Çelebi Medresesi) çevrildi. Vefatında Topkapı haricinde Sakızağacı civarında babasının yanına defnedildi.

Tekke-medrese, 1914'ten sonra artık yerinde değildi.

Hatice Usta Camii ve Çeşmesi

Tekrar Şehzadebaşı Caddesi'ne dönüyor, ilerliyoruz. Darülfünun Caddesi'nde şimdi karakol olarak kullanılan 17 numaralı yapının bulunduğu yerde Hatice Usta Camii ve Çeşmesi vardı. (Balabanağa Mahallesi, 581 ada, 16 parsel)

Burada cami, çeşme ve mektepten mürekkep bir camia vardır, cümlesinin banisi Hatice Usta'ydı. Yapı manzumelerinin arkasında Yahnikapan Sokağı bulunur. 1944 tarihli Encümen dosyasında cami, çeşme ve mektepten bahsedilirken sokağa adını veren şahsiyete de temas edilir:

1944'te Hatice Usta Camii (Encümen arşivinden)

Vaktiyle burada ikamet eden Defterdar Abdülkerim Paşa'nın "Yahnikapan" diye anılı olmasından mahalle de aynı şöhretle yâd olunmuştur. Bu Abdülkerim Paşa önce softa taifesinden ve tâlib-i ilim kısmından olup Beyazıt İmareti'nde yemek yerken şiddet-i hücûmundan "Yahnikapan" lakabını almış ve çok zaman Beyazıt Camii'nde hatiplik eyleyip Ekmekçizâde Ahmed Paşa başdefterdar iken intisap eylemiş ve kendisi mâil-i fenn-i dünyâ ve mâhir-i fenn-i istîfâ olmakla çok hizmetlere karışıp mâl-ı Kârûn'a malik olup Ekmekçizâde Ahmed Paşa'nın vefatından sonra kuvve-i mâliye ile cami hatipliğinden çekilip IV. Sultan Murad devrinde bilfiil başdefterdar olmuş ve vezaret rütbesini almıştır. Zamane şairleri, "Ekmekçizâde kıldı dünyâyı nâna muhtâc - Ahir simât-ı devlet Yahnikapan'ın oldu" beytini hakkında söylemiştir (H.1034).

Sipahi isyanında "azil ve müsadere ferman buyuruldu." "Akçe canlı bir adam olmakla malını ikrar etmediği

için hapishanede işkence olunup hadîd safhalarını kızdırıp ateş önünde oldukta uryan bedenine bastırıp vucudunu bu vech ile dâg-ber-dâg edip bu gûne tazip ile malını" söyletmişler ve emvâlini mîrîye kabzetmişlerdir. "Fakir Yahnikapan bu azaptan sıhhat bulmayıp fevt olup yerine Ebubekir Efendi defterdar olmuştur." (*Hadîkatü'l-Cevâmî'*, I, 225; *Naîmâ Tarihi*, II, 354-55)

Cami, I. Sultan Mahmud devrinde Türk sanatında vuku bulan bir değişme sitilini taşımaktadır. Cami zemini kadim kemerli bodrum olup cami fevkanî olarak yapılmıştır.

Caminin cenup köşesinde yine caminin banisi olan Hatice Usta'nın hayratı olarak bir çeşme vardır ki Lâle devrini tanzir eder. Ayna taşı üzerinde lâle motifleri vardır. Cami binasının mimarî hususiyette emsali binalardan daha fazla ışık tevziatı verilmiş olmasıdır. Bina yonma taşından yapılmıştır. Bu caminin bir tarafında bir de kârgir mektep mevcut idiyse de mürûr-ı zamânla yıkılmıştır.

Hatice Usta tarafından yaptırılan çeşme 1956'da yıktırıldı. Revnakoğlu bu yıkım sırasında oradadır ve çeşmenin son hâlini de fotoğraflar.

Hatice Usta
Camii ve Çeşmesi
1956'da yıkılırken
(258:439)

Revnakoğlu, Hatice Usta Çeşmesi'nin kitabesini okurken (258:436)

Hatice Usta Çeşmesi (Konyalı arşivinden)

Osman Keşfî Efendi Tekkesi - Kemter Baba Tekkesi

Geri geliyor, Şehzadebaşı Caddesi'ne dönüyor, bu sefer sol tarafta 16 Mart Şehitleri Caddesi'ne giriyor, Hallâc-ı Mansur Çıkmazı'na dönüyoruz. Solda, şimdi Adalet Meslek Yüksek Okulu'nun arka hizasında 7 numaralı Osman Keşfî Efendi Tekkesi - Kemter Baba Tekkesi'ni görüyoruz. (Molla Fenari Mahallesi, 664 ada, 24 parsel)

Bu tekke, Aziz Mahmud Hüdâî'den sonra asitanenin postuna oturan Cennet Efendi'nin halifelerinden Niksarlı Osman Keşfî Efendi tarafından uyandırıldı, bu itibarla tekkenin ilk neşesi Celvetiyye'dendi. Keşfî Efendi, Memleketi Niksar'da hâlen adıyla anılan camiyi yaptırmış ve orada vefat etti (197:234):

> Şeyh Osman Efendi (Niksarî), Celvetiyye'dendir ve Hazret-i Hüdâî halifelerindendir, Niksar'da medfundur. Vefatı H.1127. Niksar'da Yeni Mahalle'de, çarşı içinde kendi yaptırmış olduğu Keşfî Câmi'-i şerîfinin cümle kapısının yanında ve girerken solunda medfundu. Son zamanlarda yol açılması zaruretiyle câmi'-i şerîfin kıble tarafının sağ köşesine nakledildi.
>
> 1312 senesinde Niksar'a hâkimlikle gelmiş bulunan eski şer'iyye hâkimlerinden Vanlızâde Hacı Salih Efendi merhum, câmi'-i şerîfin toprak damını yıktırıp ahşaptan kubbe yaptırmıştır. Bu câmi'-i şerîf sonradan Hacı Yusuf Niksarî tarafından tamir edilmiştir. Bunun için dualarda ve salavatlamalarda "Muammir-i sânî el-Hâc Yusuf Niksarî" diye yâd edilir.

Revnakoğlu, Tokat'ın meşhur tarihçilerinden Halis Turgut (Cinlioğlu) vasıtasıyla temin ettiği bilgilerle bu şeyhe ait daha geniş malûmat verir:

> Meşhur halk rivayetlerine göre, Şeyh Osman Keşfî Efendi, İstanbul'dan icazet aldıktan (Hazret-i Hüdâî'nin başhalifesi Cennet Efendi'den de ayrıca icazetlidir) ve tahsilini bitirdikten sonra memleketi olan Niksar'a dönmüş ve orada şimdiki câmi'-i şerîfin yanındaki medresede tedrisata başlamıştır. Bu sıralarda medreseye bitişik çayırlığı tamamıyla satın alarak yarısına bugünkü câmi'-i şerîfi yaptırmış, yarısını da yazlık mescit hâlinde yine camiye vakfetmiş ve kıble tarafına da minare yüksekliğinde, oralarca "kavlağan" denilen dallı kollu ulu bir ağaç yetiştirip bırakmıştır. Öteden beri yakın zamanlara kadar söylenildiğine ve hatta birer birer sayılmış olduğuna göre bu ağacın üzerinde yüzden fazla leylek yuvası bulunur ve gövdesindeki deliklerde de yine bir hayli kuş yuvası görülmekteydi.

Keşfî Osman Efendi'nin Niksar'daki mezarı (197:22)

Meşhur halk rivayeti şudur ki câmi'-i şerîfin temelini kazdırmak maksadıyla elindeki dayağı (dayanağı, asasıyla) ile yerini çizmiş ve medresedeki odasına dönmüştür. Biraz sonra halktan beş on kişi gelerek muziplik yapmak için çalışan ustalara kıble yerinin yanlış olduğunu söylemişler ve şeyh efendinin güya yanlışını düzeltmek gayesiyle kıbleyi yeniden çizmişler, ustaları bu yeni gösterilen yerden çalıştırmaya başlamışlar. Bu sırada şeyh efendi hücresinden ayrılıp yapı yerine geliyor ve muziplerin yaptığına fena hâlde canı sıkılarak hiddet ediyor ve ustabaşıyı yanına çağırarak çıkışıyor ve sert bir tavırla:

- Gel şu ayağımın üstüne bas da gör bakalım, kıblemiz neresiymiş?

Bunun üzerine kıblenin esas yerini şeyh efendinin ayağı üstünde yükselerek gören hıristiyan ustabaşı ayağının üstünden iner inmez tekrar ayaklarına kapanarak itizar ediyor ve hemen müslüman oluyor. Bundan dolayı şeyh efendiye "Keşfî" adı verilmiş.

Minarenin eğri olduğunu taziben söylemeleri üzerine getirttiği bir halatla minareyi düzelttiği dilden dile dolaşan rivayetler arasındadır.

H.1196 Cibali yangınında yanan tekke yeniden yapıldı.

Tekkeye bu sefer Nureddin Asitanesi şeyhlerinden Abdülaziz Efendi'nin halifesi Uzun Hafız Mehmed Efendi geldi. Muhyiddin Efendi, onun uzun süre boş kalan tekkeye geldiğini, H.1252'de Halil Paşa'nın sûrunda vazifenin tevcih olunduğunu, şeyhin H.1259'da irtihalinde Edirnekapı haricine defnolunduğunu söyler. Fahreddin Erenden, şeyhin vefat tarihini H.1269 diye kaydeder, mezarının Sır Tekke'de olduğunu söyler.

Mehmed Efendi'den sonra oğlu Mehmed Efendi, liyakati olmadığı gerekçesiyle posttan el çekmiş, yine Nureddin şeyhi Abdülaziz Efendi'nin bendelerinden Malatyalı Ali Dede (Harputlu Şeyh Ali Efendi) posta çekilmiştir. Kendisi Camcı Şeyh Ali Efendi'nin halifesiydi, sıla niyeti ile memleketi olan Malatya'ya gidip orada vefat etti.

Malatyalı Ali Dede'nin oğlu daha sonra gelip tekkeyi istediyse de verilmedi, on sene boş kaldıktan sonra sade arsası olan tekkeye Seyyid Mehmed Raif Ali Efendi tayin edildi. Revnakoğlu 20 Mart 1890'da vefat eden bu şeyhi de Muhyiddin Efendi'den aktarır (197:236):

> Şeyh Seyyid Mehmed Raif Ali Efendi: Mumaileyh bedesten tellâlıdır. İnâs tarafından Şeyh Hüseyn-i Evhadî sülâlesindendir. Hazret-i Hüdâî şeyhi Ruşen Efendi'nin arzıyla arsa hâliye olduğu hâlde verilmiştir. 27 Recep 1307 perşembe günü rıhlet edip Hazret-i Merkez Kabristanı'nda Şeyh Hüseyn-i Evhadî'nin kurbünde medfundur.

Mehmed Raif Ali Efendi'den sonra kendisi gibi "Tellâl" olarak anılan oğlu Mehmed Kâmil Efendi posta geçti. Kendisi Reji idaresi kâtiplerindendi (197:239). Meclis-i Meşâyih tekke şeyhliğini Kâmil Efendi'ye arsa halinde bulunan Keşfî Osman Efendi Zaviyesi'ni kendi parasıyla inşa etmesi, buna muktedir olamazsa bir başkasına verilmesi şartıyla 11 Zilkade 1307'de (29 Haziran 1890) tevcih etmişti. Kâmil Efendi, tekkeyi yapamadı.

Tekkenin son şeyhi Kemter Baba'ydı. 1899 Temmuzunda tekke kendisine teslim edildi. Meşhur Bitlisli Müştak Baba'nın oğlu Edhem Baba'nın halifelerindendi. Şeyhin diğer adı "Mehmed Müştak"tır. Revnakoğlu, Bitlisli Müştak Baba'yla akrabalık bağları ve hilâfeti kaynağı konusunda Meclis-i Meşâyih reisi Muhyiddin Efendi'nin Kemter Baba için "Kâdiriyye'den Müştak Baba halifesidir" şeklinde verdiği yanlış bilgiyi düzelterek şu bilgiyi aktarır (197:239):

> Müştak Baba, divan sahibi olan Bitlisli Mustafa Müştak Baba'dır, Kemter Baba'nın ceddidir. Kemter Baba, Müştak'ın kızkardeşinin çocuğudur ve Müştak Baba'nın değil, onun oğlu Edhem Baba'nın halifelerindendir. Kendisini Kâdirîhane şeyhi ve Reîsü'l-meşâyih Ahmed Muhyiddin Efendi posta çekmiştir. Kabakulak'ın Şeyh Hakkı Efendi ile Kürt Necmeddin Efendi rehber oldular. Süleymaniye hatibi mevlid-i şerîf okudu ve dua eyledi 16 Rebiülahir 1319 Cuma.

Kemter Baba'nın Niksar'da yaptığı camii, biyografisi, menkıbeleri hakkında Revnakoğlu'nun derlemeleri hem şeyhin oğlu Cavid Bey'den hem de Halis Turgut'tan aldığı malûmata istinat eder (197:240-42;235-37):

> Kemter Baba kelimenin tam manasıyla erbâb-ı mahviyyetten, bihakkın derviş ve seyr ü sülûk ashabındandı. Tıbb-ı kadîm ile, havas ile meşgul olduğundan ekseri günlerini Beyazıt Kütüphanesi'nde kitapların tetkik ve mütalaasına hasretmişti. Şiirlerinde, nutuklarında "Kemterî" mahlasını kullanırdı. Bastırılmamış divanı oğlu musikişinas Cavid Bey'dedir.
>
> Erzurum belediye reisliğinde bulunmuş olan meşhur Mehmed Ali Paşa, Erzurum'da Habib Baba Dergâh-ı şerîfinin şeyhi Ahmed Efendi'ye damat ve halife olduktan sonra İstanbul'da Kemter Baba'dan da ayrıca istihlâf olunmuştu. Mehmed Ali Paşa'nın Habib Baba Hankahı'nda kayınpederinden sonra bir müddet şeyhliği vardır. Kemter Baba'dan:
>
> *Nâmıma Kemter Baba derler bu dûn-ı dehrde*
> *Gör ne aşka mazharım ki nâm u şân kalmaz bana...*

Vakfiye şartı gereği Celvetiyye'den olan şeyhlere tahsis edilen tekkenin şeyhliğini ancak Hazret-i Hüdâî şeyhi Şehabeddin Efendi tarafından verilen hilâfetnameyle alır. Aslen Kâdirî olan şeyhin artık ikinci tarikatı Celvetiyye'dendir. Revnakoğlu, Celvetî şeyhi Cennet Efendi'den Kemter Baba'nın ayrıca icazesi olduğundan yukarıda bahsetmişti.

Kemter Baba, tekkeyi arsa hâlinde alır ve yeniden inşasında bilhassa halifelerinden Mehmed Ali Paşa'nın (ö.1901) yardımını görür (197:244):

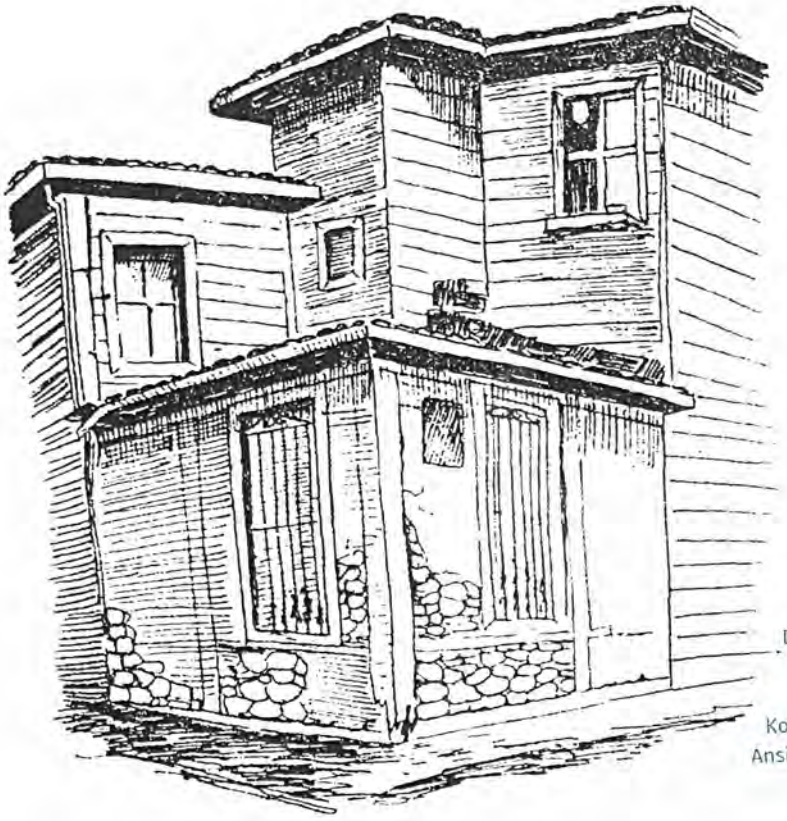
> Bu hususta kendi halifesi ve hünkâr yaveri Erzurumlu Mehmed Ali Paşa'nın da büyük yardımı olmuş, hatta mevcut parasına ilâveten İmparator Vilhelm'in kendisine hediye ettiği pek kıymettar bir altın kalemini satarak onun da parasını tamire katmıştır.

Kemter Baba (197:242): "28 Haziran 1342 (1925)te vefat eyledi. Topkapı dışında meşhur Hoca Neşet Efendi'nin sofası yakınına sırlandı, taşı yoktur."

İki not düşelim:

Bu tekke hakkında Esin Demirel'in kıymetli bir yazısı vardır.

16 Mart Şehitleri Caddesi, adını İstanbul'un 16 Mart 1920'de İngilizler tarafından resmî işgali günü yaptıkları katliamda şehit düşenlerin anısını taşır.

Derunî Mehmed Efendi Türbesi (Reşad Ekrem Koçu'nun İstanbul Ansiklopedisi'nden) →

Derunî Mehmed Efendi Tekkesi

Aynı sokakta, Keşfî Osman Efendi Tekkesi'nin karşısında Derunî Mehmed Efendi Tekkesi vardı.

1925'te Keşfî Osman Efendi Tekkesi karşısında yer alan bu tekkenin bulunduğu alana Zooloji Fakültesi yapıldı, tekke arkasında hiçbir iz bırakmadan kayboldu gitti. Revnakoğlu tekkenin yeri ve ayin günü için şu notu düşer (85:5):

> Vezneciler'de Camcı Ali Mahallesi'nde Kemter Baba Tekkesi'nin karşı köşesindedir. Türbesi tam sokağın köşe başını teşkil etmektedir. Zaviyenin ayin günü pazartesi iken üçüncü postnişini Hacı Veliyüddîn Efendi zamanında perşembeye tahvil edilmişti.

Derunî Mehmed Efendi'nin türbe kitabesi

1236 Muharreminin başında (9 Ekim 1820) vefat eden bu ilk şeyhin türbesinin dosyalarda yer alan tavsifi de şöyleydi:

> Kendi adı verilmiş olan Deruni Mehmet Efendi Sokağı ile Hallaç Mansur Sokağı'nın birleştiği köşede Derunî Türbesi'nin Hallaç Mansur Sokağı yüzündeki ziyaret penceresinin üst yanında dört köşeli, mistarlı beyaz mermer üzerine sülüs kitabe:
>
> *Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât merhûm*
> *ve magfûr eş-Şeyh Derunî el-Hâc*
> *Mehmed Efendi'nin mescid-i şerîfi ve Nakşibendî*
> *zâviyesi. Merhûmun rûhuna el-fâtiha*
> *Gurre-i Muharrem 1236*
>
> Türbe-i şerîfe 19 numaralı tekke süknâsına bitişiktir (Mart 1953)

Kâzım Büyükaksoy, *Kibâr-ı Evliyâ*'da (s. 233) bu tekkenin ilk şeyhi Derunî Mehmed Efendi'yi menakıbıyla beraber anlatır (85:8-9):

> Derunî Mehmed Efendi hazretleri, Nakşibendiyye meşâyihinden olup ehl-i dil mübarek bir zattır. 1136 senesinde inşâ-kerdesi olan Nakşibendî dergâhının sahasında türbe-i mahsûsada medfundur. Evliyâulahtan Veliyyüddin Efendi dahi burada medfundur. Dergâhın zikrullah ayini günü perşembedir.
>
> Derunî Mehmed Efendi hazretleri kısa boylu, zayıf vücutlu, az sakallı, irice gözlü, sevimli yüzlü, çok kaşlı, serîü'l-hareke, halîku'l-lisân, fasîhü'l-beyân idi. Tarz-ı kibârânede daima sikke-i Mevlânâ ile gezer ve beyaz sarık sarardı. Ekseri vakti mütalaa ve sohbet ile geçirir; geceleri nafile namazı kılmak-

Derunî Mehmed Efendi Türbesi

la, ibadetle meşgul olur, hususî günlerinde tefsir, hadis, fıkıh, *Mesnevî*-i şerîf okuturdu. Rüya tefsir etmez, nüsha yazmaz, hasta okumaz, ölü için pişirilen lokma vesair yemekten yemezdi, hatta müritlerini de menederdi. Kadınlardan inabet isteyenlere teberrüken zikir ve tesbih dahi vermezdi.

Dergâhı civarında hanesi bulunan Hırka-i şerîf Câmii hademesinden Sadullah Efendi'nin henüz dünyaya gelen çocuğu ağlamaz imiş. Annesi merak etmiş, hazret-i mürşide götürüp nefes ettirmesini zevcinden rica etmiş. Hazret-i şeyhin mesleği yukarıda yazıldığı vechile malûm olduğu için zevci bu talebe razı olmamış. Annesi çocuğunu alarak bizzat dergâha gelmiş, müsaade ile hazret-i şeyhin huzuruna girerek vukû'-ı hâli beyan ile nefes buyurmasını pek çok yalvarmak suretiyle rica ve istirham etmiştir. Hazret-i şeyh çocuğu kucağına alarak: "Sen uslu çocuk olduğun için ebeveynini izaç etmemek üzere ağlamıyorsun. Ama oğlum, ne yapalım, görüyorum ki validen merakından ağlayacak!" diye mübarek eliyle çocuğun dudağına hafifçe vurmuş ve o andan itibaren çocuk ağlamaya başlamış. Çocuğu annesi bu hâl ile hanesine götürmüştür. Gariptir ki bir müddet sonra da hiç susmuyor diye hazret-i şeyhe müracaat eylemiştir.

Meclis-i Meşâyih reisi Muhyiddin Efendi, bu ilk şeyh için (85:6): "Mumaileyh sâillikten teraküm ettirdiği akçesiyle bir zaviye bina eyleyip öylece vaktini geçirmiştir. Fakat bir mahalden ahz ve nisbeti olmayıp lâkin irtihalinde başına Nakşî taçla taş dikilmiştir. Vefatı 1236 Muharremindedir" bilgisini verir.

Tekkede bu defa posta "Horoz Şeyh Mehmed Efendi" diye de bilinen Mehmed Efendi posta oturdu (85:6):

Derunî Mehmed Efendi Tekkesi (Necdet İşli arşivinden)

Mehmed Efendi (Horoz Şeyh Mehmed Efendi), mumaileyh Kapan-ı dakîk'te Ahmed el-Buharî şeyhi Şeyh Rıfkı Efendi'nin kahvecisi iken (kahve nakibi) Nakşibendiyye-i Behcetiyye münasebeti ile ve şeyh-i mezkûr-ı ma'rûfun iltimasıyla tevcih olunmuştur. Rıhleti H.1282 (M.1865-66).

Bundan sonra tekkede Veliyyüddin Efendi, oğlu ve torunu şeyh oldu (85:6-7):

Şeyh Hacı Veliyyüddin Efendi, Üsküdar Selimiye şeyhi Ali Behcet el-Konevî'nin halifelerindendir.

Oğlu Şeyh Bekir Efendi, Eyüp Nişancısı'nda mektep hocasıdır. Hisar Tekkesi şeyhi Hafız Şükrü Efendi vekil tayin olunmuştur. 2 Şaban 1323 (2 Ekim 1905) Pazar günü rıhlet eylemiştir. Tekkesinin türbesinde medfundur. Kanlıca Tekkesi şeyhi merhum Vecihî Efendi'nin çocukluğunda kendisine niyabeten o dergâhta bir müddet şeyhlik etmiştir.

Oğlu Arif Efendi, mezbûr sagir olup Beyazıt'ta Kâğıtçılar içinde mücellit ve hattat Hacı Arif Efendi müteallikatından bulunmakla vekâleten tayin edildi. Her ne kadar mûmâileyh tarîk-i Rifâ'iyye hulefâsından ise de Erdi Baba şeyhinden hatm-i hâceye mezuniyet istihsal ederek buraya 1323 Zilhiccesinde vekil nasb olunmuştur.

Helvâî Tekkesi

16 Mart Şehitleri Caddesi'nden ilerliyoruz, Bozdoğan Kemeri'ni geçer geçmez sağa dönüş yaparak Bozdoğan Kemeri Caddesi'ne giriyoruz. Sağda şimdi arsası görülen yer, Helvâî Tekkesi'ydi.
(Kalenderhane Mahallesi, 664 ada, 8 parsel)

İstanbul'un en eski Bayramî tekkesiydi, son yarım yüzyılda sürekli yanan, yakılan, korumadan hep mahrum edilen bu tekke resmî alakadan mahrum metruk hâliyle 2004 Aralığında çıkan bir yangınla tamamen yandı. Büyükşehir belediyesinin eski eserleri tesbit büroları bu tekkenin tam arkasındaydı!

Tekke, Melâmî-Bayramî şeyhlerinden Pîr Ali Aksarayî'nin halifelerinden Şeyh Yakup Helvâî tarafından uyandırılmıştı. "Helvâî" denilmesine sebep, şeyhin babası Helvacıbaşı Ahmed Ağa'dan ileri geliyordu. Kaynaklarda onun "helvacı" olduğu, ziyarete gelenlere "helva" ikram ettiği söylenilerek "Helvâî" ifadesi anlamlandırılmaya da çalışılır. Revnakoğlu, bu hususu ve şeyhin kimliğini tekkenin son şeyhine sorar (62:89):

> Dergâh-ı şerîfin son şeyh-i fâzılı Mehmed Tâhir Beyefendi'nin bu bapta uzun uzadıya yaptıkları tetkiklerinin neticesi olarak fakire söylediklerine göre: Şeyh Yakup Efendi'ye "Helvâî Baba" denilmesi kendisinin helvacılık etmiş olmasından değildir, tekkesini ziyarete gelen padişaha helva ikram etmeyi âdet eylemiş bulunmasındandır. Ve "Helvâî" adıyla şöhret bulması kayınbiraderi Şeyh İsmail Maşukî'nin şehadetinden sonradır.
>
> Yine Şeyh Tâhir Beyefendi'nin lutfuyla gördüğümüz bazı kayıtlarda tesbit edilmiş bulunduğuna göre: İsmail Maşukî'nin padişah tarafından İstanbul'a daveti üzerine Pîr Ali Aksarayî'nin halifesi ve damadı Helvâî Yakup Baba, yine Aksarayî'nin hulefâsından Eyyûbî Ahmed Efendi hep birlikte İstanbul'a gelmişler, irşadata başlamışlardır.

Revnakoğlu, Kâzım Bey'in *Kibâr-ı Evliyâ*'sından da (s.112) Şeyh Yakup Helvâî'nin kısa biyografisini aktarır (62:105-106):

> Pîr Ali Aksarayî - Pîr Ali Dede hazretlerinin halifesidir. H.1000 senesi hududunda fevt olup Eski Saray kurbünde kemer altında medfundur. Bu zât-ı muhterem, bahşende-i hubb-ı Hudâyî eş-Şeyh Yakup Helvâî hazretleridir ki ihvan arasında "Helvâî Baba" denmekle maruftur.
>
> Pîrinin icazetiyle İstanbul'a gelip Kalenderhane Mahallesi'nde irşat ile mukayyet olmuştur. Bunların ehl-i telattuf ve sâhib-i tasarruf olduğuna bu mana dâlldir:

Merhum Vaiz Emir Efendi hikâye eyledi ki:

Seyahatim hâlinde sâhib-i hâl tecessüs ederdim. O arzu ile Yemen diyarlarına varınca azmetmiştim. Her çend öyle kimseye rast gelmek mümkün olmadı. Bilâhare meyus olmak mertebesindeyken bir gece âlem-i ma'nâda bana bir külâhlı kimse gösterilip "İşte zamanımızda mutasarrıf budur!" dediler. Nice zaman tecessüsler edip her çend öyle kimse görmedim.

İstanbul'a geldikte Helvâî hazretlerine rast geldim. O heyet ve kıyafeti onda mevcut görünce taaccüp ile dururken keşfedip:

- Emir Efendi, Yemen ile bu diyar zahirde uzaktır, yoksa velâyet âlemine nisbetle yakındır! Deyip ahvalimi bana şerh eyledi. Gayet kaviyyü'l-hâl kimseydi. Vâlid-i merhûmun şeyhiydi. Bu fakire sabâvetimde vâlid ile meclislerinde hâzır olup hayır dualarını almak defeat ile müyesser olmuştur. Eski Saray kurbünde, Bozdoğan Kemeri altında zaviyesinde medfundur. Vefatı 997 tarihinde vuku bulmuştur.

Şeyh Yakup Helvâî'den sonra silsilelerde tekkede Celvetî Şeyh Hafız Mustafa Efendi'nin posta oturduğu görülür. Revnakoğlu, şeyhin H.1154'te postta olduğunu kaydeder (62:90): "Manisalıdır. Tarîk-i Celvetiyye'den Vezneciler'de tekkesi bulunan Osman Keşfî Efendi'nin halifesidir. Vezneciler'de şeyhin zaviyesinde medfundur."

Mustafa Efendi'nin arkasından posta oğlu Abdülhalim Efendi geçer. Muhyiddin Efendi'nin tomarına göre daha sonra Kâdiriyye'den Şeyh Emin Efendi şeyhlik makamındadır (62:90): "Şeyh Emin Efendi: Mumaileyh tarîk-i Kâdiriyye'den olduğu mervi ise de nisbeti henüz malûm değildir. Üsküdar'da Karacaahmet civarında Selimiye Tekkesi karşısında medfundur. Vefatı 117?"

Tekke Emin Efendi'den sonra tekrar Celvetiyye'ye geçer, Şeyh Hafız Mustafa Efendi gibi yakındaki Keşfî Tekkesi şeyhi Osman Keşfî'nin bir başka halifesi olan İbrahim Efendi posta oturur.

Revnakoğlu, daha önce ikinci ciltte aktardığımız Hâcegî - Hocazâde Tekkesi kısmında Cerrâhiyye'den Şeyh Hacı Mustafa Helvâî Efendi'nin daha önce Helvâî Tekkesi şeyhi olduğunu, bu sebeple Hâcegî - Hocazâde Tekkesi'nin de "Helvâî Tekkesi" adıyla da tanındığını kaydetmişti (188:825):

Şeyh Hacı Mustafa Helvâî Efendi: Sadeddin Efendi halifelerindendir. Bedestenli idi. Bozdoğan Kemeri'ndeki Helvâî Tekkesi postnişini iken buraya gelmiş ve uzun müddet burada şeyhlik etmiş olduğundan tekkeye isim bırakmıştır, "Helvâî Tekkesi" denilmesi bu zatın zamanında başlar. 16 Receb 1207 (9 Mart 1793) tarihinde göçmüş, tekkenin haziresine sırlanmıştır.

Yine Revnakoğlu, bu tekkeden bahseden silsilelerde adı geçmeyen Şeyh Hafız Mehmed Efendi'nin postnişinliğinden bahseder (62:91): "Şeyh Hafız Mehmed Efendi: Dergâhın son şeyhi merhum Tâhir Bey'in lutfuyla tetkik ettiğim temessüklere göre bu zat

H.1208'den H.1220'ye kadar icrâ-yı meşîhat eylemiş ve bu tarihlerdeki temessükleri mühürlemiştir."

Eyüp'te Sertarîkzâde Tekkesi'nde, Fatih'te Hâcegî Tekkesi'nde ve burada Helvâî Tekkesi'nde şeyhlik yapmış olan Cerrâhiyye'den Hasan Hamdi Efendi dikkat çeker. Vefat ettiğinde Hâcegî Tekkesi'ne defnedilmişti (188:823):

> Şeyh Hasan Hamdi Efendi: Bu zata da "Helvâi Şeyhi" derler, pîr makamı postnişinlerinden Abdurrahman Hilmi Efendi halifesidir. "Tükürüklü Şeyh" diye tanınmıştır. Hırslandığı, sinirlendiği zamanlarda ağzından kelime-i küfr çıkmaz, sadece "tû tû!" dermiş, bundan dolayı "Tükürüklü Şeyh Hamdi Efendi" demişler. 11 Zilkade 1248'de (1 Nisan 1833) göçtü. Tekkenin haziresinde yatıyor.

Tekkede bu sefer sırasıyla Nakşibendiyye'den iki şeyh postnişindir: Hudaverdi Efendi'den hilâfetli Şeyh Osman Efendi ve oğlu Şeyh İbrahim Efendi. Sonuncusunun vefat tarihi H.1266'dır.

Nakşibendiyye'den sonra tekkenin şeyhliği Rifâ'iyye'ye mensup dede-baba-torun bir hanedanın tasarrufundadır: Mehmed Tâhir Efendi b. Şeyh Ahmed → Şeyh Ali Dedeefendi → Şeyh Mehmed Tâhir Efendi.

Yukarıda ismi geçen ilk Rifâ'î şeyhi Mehmed Tâhir Efendi'yi Revnakoğlu, Muhyiddin Efendi'nin tomarından nakleder. Mehmed Tâhir Efendi, Kubbe Tekkesi şeyhi İsmail Efendi'nin halifesidir (62:93):

> Mehmed Tâhir Efendi b. Şeyh Ahmed: Müşarünileyh Helvâî Tekkesi'nin türbesi karşısında o vakit Devlet kethüdası Hâlet Efendi'nin konağı iken onda kuyumculuk hizmeti ile sakin olup Rifâ'iyye'den ba'de'l-hilâfe türbe-i mezkûr meşihatı ile be-kâm olunmuştur. Kubbe şeyhi İsmail Efendi'nin halifesidir. Tekkede türbede medfundur.
>
> Mezkûr konak Hâlet Efendi'den sonra Mısırlı meşhur Mustafa Paşa'ya geçmiştir, vefatından sonra hicrette muhacir iskân olundu, artık zâr hükmüne girdikte enkazı satılıp hâlen arsa-i hâliye kalmıştır.

Mehmed Tâhir Efendi'den sonra "Öküz" lakaplı oğlu Ali Dedeefendi tekkenin postnişini olur. O da Kubbe Tekkesi'nden hilâfetlidir (62:93-94):

> Şeyh Ali Dedeefendi: eş-şehîr be-Öküz. Mumaileyh de tarîk-i Rifâ'iyye'den Kubbe Tekkesi şeyhi Büyük İsmail Hilmi Efendi'nin halifesidir. Bâlâda muharrer Helvâî Şeyh Yakup Efendi'den mezbûr Ali Dedeefendi'ye kadar güzerân eden meşayihin burada ancak türbedarlık namıyla mukim olup mezkûr Ali Dede 1228 tarihinde meşihat vaz' eylemiştir. Vefatı H.1238.

Ali Dedeefendi'nin vefatıyla onun oğlu ikinci Mehmed Tâhir Efendi tekkeye gelir.

Kendisi babası ve dedesi gibi Rifâ'iyye'den Kubbe Tekkesi'nden hilâfet almıştır, o tekkenin şeyhi Hamdi Efendi'nin halifesidir. Şeyhliği sırasında Bayramiyye'den damadı "Şerif Efendi" diye şöhret bulan Muhyiddin Efendi'ye tekkeyi teslim eder, tekke kendisinden sonra tekkenin ilk neşesine avdet eder.

Not düşelim, Muhyiddin Efendi tomarında Şeyh Muhyiddin'in adı "Bahaüddin" geçse de şeyhin mezar taşında ismi "Muhyiddin"dir. Kâdirîhane şeyhi, bu şeyhin babasının adıyla şeyhin adını karıştırmıştır!

Tekkenin bu devresi dosyalarda şöyle yer alır (62:94-95):

> Şeyh Mehmed Tâhir Efendi (Rifâ'iyye'den): Kubbe şeyhi Hamdi Efendi'nin halifesidir. Hayatında Himmetzâdelerden Seyyid Efendizâde Şerif Efendi'yi damat ediniyor. Ömrü encama reside oldukta namizac bulunduğu hâlde hususî celp eder, "Bu tekke Bayramiyye'dendir." Damadına hitaben de "Sen de Bayramiyye'densin, burada âyîn-i Bayramî icra olunsun, fakat benim ecdadım burada Rifâ'î ayini icra eylemişler. Ayin gününün gecesi de âyîn-i Rifâ'î olunmasını rica.." diye takrir eder. İşbu takririni o vakit hususa gelen kâtip efendiler ilâma tahrir ve derc ederler. Şeyh Tâhir Efendi tekkeyi damadı Şerif Efendi'ye keff-i yed eder. O zaman Şerif Efendi on altı yaşındadır. Binaenaleyh ilâm mucebince beratı da o yolda çıkar yani hem Bayramiyye'den ve hem de âyîn-i Rifâ'î icra olunması diye.

Tekkenin ikinci Mehmed Tâhir Efendi'den sonraki post hikâyesi bir hayli karışıktır. Vekiller ve iç çekişmelerle geçen tekkenin tarihi, Bahaüddin (Şerif) Efendi'nin Bektaşî olup serseri bir hayatla son bulan ömrü, Muhyiddin Efendi'nin tomarında akis bulur (62:97-99,104):

> Damadı Bahaüddin Efendi (doğrusu Muhyiddin Efendi!): "Şeyh Şerif Efendi (Himmetzâde)" derler. İrtihali H.1303'tedir, 28 yaşında olduğu hâlde bir kandil gecesidir.
>
> Badehu mezbûr Şeyh Tâhir Efendi irtihalinden sonra tarîk-i Bayramiyye'den Seydâ Efendi ile tarîk-i Rifâ'iyye'den Matrak Tekkesi şeyhi Mehmed Coşkun Efendi mezbûr Şerif Efendi'ye vekil nasb olunurlar. Vekillerden Hüsam Efendi Bayramiyye, Coşkun Efendi Rifâ'iyye usulü icra etmişlerdir.
>
> Vekiller irtihalinde yine tarîk-i Bayramiyye'den Mehmed Ağa Tekkesi şeyhi Yekçeşm Hacı Reşid Efendi ve Rifâ'iyye'den Said Çavuş Tekkesi şeyhi Atâ Efendi vekil olurlar.
>
> Bu esnada Himmetzâde Şerif Efendi'nin kayınvalidesi yani merhum Şeyh Tâhir Efendi'nin zevcesi bir gün esnâ-yı zikrde kafesten bağırarak "Ben bayraklı istemem!" yani Bayramî usulü istemem diyerek rezaletle zikri men' eder. Bunun üzerine Hacı Reşid o gün tekkenin kapısını öper, çıkar, mahalline gider. Şeyh Atâ Efendi dahi vekâletten nükûl eder.

Badehu Meşayih'in mazbatasıyla Şerif Efendi'nin amcazadesi Himmetzâde Tekkesi şeyhi Hüsameddin Efendi (Şeyh Hüsameddin Efendi bilâ-veled vefat etmiştir) vekil olur (2 Cemaziyelahire 1305).

Bu aralıkta Rifâ'îler, "Bu tekke Rifâ'î tekkesidir!" diye hayli kazan kaldırırlar ise de sudûrdan Nâzır-ı Meclis Asım Efendi müdafaa eder. Nihayet Hüsameddin Efendi 18 ay vekâlet eder, amma kesesinden kahve ve kömür ve zakir akçesi vermekten ibâ gelir.

Bu esnada meclisin heyeti değişip rengi başkalanır, Asım Efendi gider, Ebülhüda Efendi gelir badehu Zerdeci gelir. Hâsıl-ı kelâm Şeyh Hüsam Efendi de istifa eder.

H.1294 tarihlerinde mezbur Şerif Efendi bunlardan taalluku kat' edince Kıztaşı'ndaki Dülgeroğlu şeyhi Rifâ'iyye'den Şeyh Sırrı Efendi'den Şerif Efendi bunlara rağmen hilâfet alır, hatta "Tâc giydi mühtedîden mübtedî" diye tarih düşmüştür. Artık serseriliğe düşer, bir aralık da Gümülcine'ye gider, Bektaşî olur, sağını solunu şaşırır, işrete vurur, pejmürdelik yakasına çöker. Hâsılı icrâ-yı âyîn nasip olmadan genç yaşında ahirete kendini atar. Vefatı H.1303. Tecâvezallahu an seyyiâtihi.

Şeyh Şerif'in tam vefat tarihi ve defin yeri, "Recep leyle-i regaip 1303 Perşembe. Merkez Efendi"dir (62:96):

"Merkez Efendi'de 6. adada en arkada ve duvar dibinde, etrafı çevrili toprak mezar. Baş ucunda beyaz mermer üzerine yeni harflerle:

"Allah Hû - Himmetzâdelerden Helvâî Yakup Baba şeyhi Mehmed Muhyiddin Efendi'nin rûhıyıçun el-fâtiha, vefatı 1303"

Revnakoğlu, Muhyiddin (Şerif) Efendi'nin Bayramiyye'den olan soyuna da temas eder (62:98):

Not: Şeyh Mehmed Muhyiddin Şerif Efendi'nin babası İzmit'te Himmetzâde Tekkesi'nin şeyhi Mehmed Bahaüddin Efendi'dir. Onun da babası Şeyh Mecdüddin Efendi'dir, kendisine "Seydâ Efendi" derlerdi, H.1289'da göçmüştür, Yenibahçe'deki Himmetzâde Tekkesi şeyhiydi. Bu zatın da babası yine Yenibahçe Dergâhı'nda postnişin olan Mehmed Muhyiddin Efendi'dir ki H.1259'da rıhlet eylemiştir.

Tekkenin son şeyhi üçüncü Mehmed Tâhir'dir. Revnakoğlu bu şeyhle temas hâlindeydi (62:98):

Oğlu Sagîr Mehmed Tâhir Bey (Himmetoğlu): Şeyh Şerif'in tek oğludur. Tâhir Bey, Belediye Bedesten Müdürlüğü'nden 1944'te tekaüt edildi. Velâdeti 1295 Safer. Tekkenin son şeyhi olan bu zata meşihat 1328 senesi Cemaziyelevvelinin sekizinci günü imtihanla tevcih olunmuştur 28 yaşındayken.

Kalenderhane Mektebi - Arpaemini Mustafa Efendi Mektebi

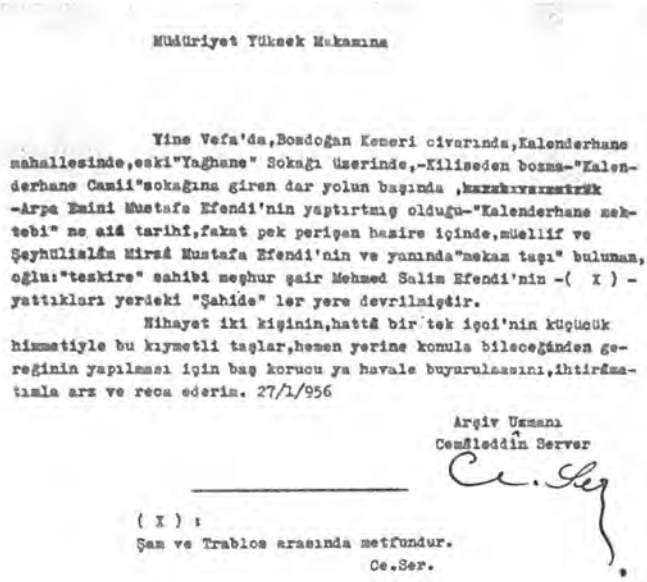
Bozdoğan Kemeri Caddesi'nden geri dönüp sola sapan Cemal Yener Tosyalı Caddesi'ne giriyoruz. Kalenderhane Mektebi (Arpaemini Mustafa Efendi Mektebi) haziresi önündeyiz. (Kalenderhane Mahallesi, 651 ada, 43 parsel).

Mektebin tarihine temas eden İbrahim Hakkı Konyalı şu bilgileri verir (Konyalı, Belediye Yazmaları, B0033, s.409-10):

> Hafız Mustafa Çelebi Mektebi - Taş Mektep: Şehzadebaşı'nda Bozdoğan Kemeri'nden Kalenderhane Camii avlusuna (Yeni Şehzade parkına) açılan kapının sağında iri kesme taşlarla yapılmış harap bir bina vardır. Karşı köşesinde Jandarma kumandanı İbrahim Paşa'nın muazzam ahşap konağı görülür. Mektep binasındaki asalet Sinan eseri olduğunu haykırıyor. Fakat ben bu binanın adını bile bilen bir tek adama bile rastlamadım. Nihayet bunun "Taş Mektep" adını taşıdığını öğrendim. Evet bu mektep de Sinan'ın eseridir. Sinan mektep, sebil ve çeşme gibi küçük eserlerini Sâî'ye dikte ettirmemiş ve kendisi de bıraktığı listede göstermemiştir.

Kalenderhane Mektebi (Arpaemini Mustafa Efendi Mektebi) (Belediye arşivinden)

Müdüriyet Yüksek Makamına

Yine Vefa'da,Bozdoğan Kemeri civarında,Kalenderhane mahallesinde,eski"Yağhane" Sokağı üzerinde,-Kiliseden bozma-"Kalenderhane Camii"sokağına giren dar yolun başında ,[illegible] -Arpa Emini Mustafa Efendi'nin yaptırtmış olduğu-"Kalenderhane mektebi" ne aid tarihî,fakat pek perişan hazire içinde,müellif ve Şeyhülislâm Mirzâ Mustafa Efendi'nin ve yanında"makam taşı" bulunan,, oğlu:"tezkire" sahibi meşhur şair Mehmed Salim Efendi'nin -(X) - yattıkları yerdeki "Şahide" ler yere devrilmiştir.

Nihayet iki kişinin,hattâ bir tek işçi'nin küçücük himmetiyle bu kıymetli taşlar,hemen yerine konula bileceğinden gereğinin yapılması için baş korucu ya havale buyurulmasını,ihtiramatımla arz ve reca ederim. 27/1/956

Arşiv Uzmanı
Cemâleddin Server

(X) :
Şam ve Trablos arasında metfundur.
Ce.Ser.

Sicill-i Osmânî sahibi, Mustafa Paşa'nın hâl tercümesini yazarken "946 Saferinde fevt oldu, Taş Mektep'ine defnedildi. Mahdumu Abdurrahman Çelebi'dir" diyor. Ayvansaraylı Hüseyin Efendi de Mustafa Çelebi'nin Rumelihisar'daki camisini yazarken diyor ki "Merkadi İstanbul'da Kalenderhane kapısında vaki kendi hayrı olan "Taş Mektep" denmekle şehîr mektebinin yanında bahçesinde defnolunmuştur, "Ve keffir annâ seyyiâtünâ" târîh-i vefâtıdır, 949."

Mektebin üstü kubbeydi. Kırk elli senedir bu mahallede oturanlar ismini bile bilmedikleri bu binayı böyle harap bulmuşlardır. Cadde tarafına altlı ve üstlü dört, Kalender Sokağı'na iki penceresi vardır. Kapısı çıkmazın içindedir. Kapı yarısına kadar toprağa gömülmüş, mektebin içi de enkazla dolmuştur.

Mektebin sol tarafında birçok kıymetli mezar taşları vardı. Bunların birçokları bugünlerde yok olmuştur. Banisi Mustafa Çelebi'nin mermer sandukalı ve yuvarlak taşlı mezarı mektebin solunda ve cadde üzerindedir. Baş taşındaki kitabeyi aynen kopya ediyorum:...

Sinan'ın bu kıymetli eseri ufak bir masrafla kurtarılabilir.

Revnakoğlu bilhassa mektebin haziresine odaklanmış ve harap hâlden kurtarılması için resmî girişimlerde de bulunmuştu (48:34):

Müdüriyet Yüksek Makamına,

Yine Vefa'da, Bozdoğan Kemeri civarında, Kalenderhane Mahallesi'nde, eski Yağhane Sokağı üzerinde kiliseden bozma Kalenderhane Camii sokağına giren dar yolun başında Arpaemini Mustafa Efendi'nin yaptırmış olduğu Kalenderhane Mektebi'ne ait tarihî, fakat pek perişan hazire içinde müellif ve şeyhülislâm Mirza Mustafa Efendi'nin ve yanında makam taşı bulunan oğlu tezkire sahibi meşhur şair Mehmed Salim Efendi'nin (Şam ve Trablus arasında medfundur) yattıkları yerdeki şahideler yere devrilmiştir.

Nihayet iki kişinin, hatta bir tek işçinin küçücük himmetiyle bu kıymetli taşlar hemen yerine konulabileceğinden gereğinin yapılması için baş korucuya havale buyurulmasını ihtiramatımla arz ve rica ederim. 27-1-1956

Arşiv Uzmanı
Cemaleddin Server

Revnakoğlu bu hazirede başka birkaç mezar kitabesini daha tesbit eder (48:46,48,50):

Ustuvane şeklinde çift şahideli, muntazam mermer kapaklı, kaideli mermer mezar. Şahideler biraz eğrilmiştir; kitabesi talik yazı ile yazılmıştır: "Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî - Sâbıkan sadr-ı Anadolu merhûm ve magfûr ve fezâil ve kemâlâtla meşhûr Ebü'l-haşme Abbas Efendi hazretlerinin rûh-ı pür-fütûhlarıyıçun ihlâs ile el-fâtiha, 1176"

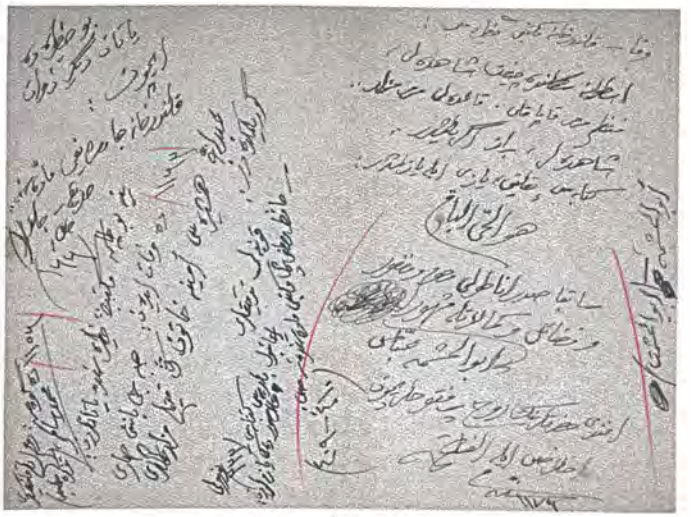
Başlıksız, ustuvane şeklinde kalın çift şahideli muntazam mermer lahit. Baş taşında istifli ince sülüsle:

Eyleyip şehr-i Saferde mülk-i fânîden sefer
Azm-i ukbâ kıldı defterdâr-ı sâhib-lutf u cûd

Üstüne sahbâsın çöktü ... ebr-i bahâr (Bu satır kırık!)
Döne döne anunıçun eyledi çarh-ı kebûd

Nola gark eylerse onu Hak taâlâ rahmete
Kim muhît-i rahmetine yokdurur hergiz hudûd

İrtihâlinin dedi pîr-i hıred târîhini
Mustafâ'nın rûh-ı pâkin şâd ede Hayy-ı Vedûd

Revnakoğlu'nun Kalenderhane Mektebi haziresi notları (48:46)

Bu zat, Rumelihisarı'nda Arpaemini Camii'ni ve Topkapı civarında sonradan Matrak Tekkesi olan Emîn-i cev Mescid-i şerîfini yaptırmıştır. Vefatı 949 Saferindedir.

Yine bu taş mektebin haziresinde yatanlardan 1163'te vefat eden Cebecibaşı Sarı Abdullah hemşiresi Emine Hatun'un kıymetli mezar taşları görülmektedir.

Büyük ağacın altında, dört köşeli, kalın mermer taş, kitabesi nesih: "Hâzâ merkadü Şeyhülislâm Müfti'l-enâm Mirza Mustafa Efendi el-merhûm el-mebrûr el-vâsıl ilâ rahmeti rabbihi'l-gafûr leyletü'l-cum'ati'l-ûlâ min Saferi'l-hayr an şühûri seneti hamse ve selâsîne ve mieti ve elf. Cealallâhu'l-cennete mesvâhu bi-hürmeti'l-fâtiha (H.1135) (Tesbit tarihi 3 Şubat 1956).

Yanında sülüs yazılı tek şahide, başında cesîm kallâvi (Meşhur tezkirenin sahibi olan zattır): "Sâbıkan Rumeli kazaskeri merhûm ve magfûrun leh Mehmed Salim Efendi'nin rûhuna el-fâtiha, 1156"

Molla Hüsrev Camii - Taştekneler Camii ve Hüsrev Kethüda Dârülkurrâsı

Cemal Yener Tosyalı Caddesi'nde ilerlemeye devam ediyoruz. Caddenin Taştekneler Sokağı ile kesiştiği köşede Molla Hüsrev Camii - Taştekneler Camii ve Hüsrev Kethüda Dârülkurrâsı bulunur.
(Molla Hüsrev Mahallesi, 570 ada, 5,18 parsel).

Orijinal hâlini kaybeden İstanbul camilerindendir. Molla Hüsrev'in (ö.1480) İstanbul'daki üç camisinden biri olan bu mabet, 1978'de elden geçirilmişti. 1956'da Revnakoğlu dikkatleri bu camiye ve bitişiğindeki Hüsrev Kethüda Dârülkurrâsı'na çekmek için teşebbüslerde bulunur (48:29):

> Müdüriyet Yüksek Makamına,
>
> Vefa'da vüzeradan Ekmekçi Ahmed Paşa sebil ve türbesinin karşı köşesine rastlayan tarafta, halkın "Taş Tekneler Camii" diye bildiği tarihî bir mabet vardır. Bu ibadetgâhı yaptıran İstanbul'un ilk kadısı Hızır Bey'den sonra İstanbul kadısı olan, yirmi seneden fazla şeyhülislâmlık eden, Fatih devrinin gayetle meşhur ve mühim ilim adamlarından Molla Hüsrev'dir.
>
> Aslen Tokatlı bir Türkmen olan Hüsrev Mehmed Efendi'ye Fatih pek ziyade saygı gösterir, ondan bahsettiği zaman "Zamanın Ebû Hanife'sidir!" derdi.
>
> Caddeye bakan duvarının bir kısmını yanındaki apartmanda oturan Filiz ve Dikmen Şarap Fabrikasının sahibi, hayırsever bir zat olan Kâmil Dikmen, hazire önündeki kurumuş çeşme ile birlikte kendi kesesinden tamir ve tanzim ettirmektedir. Fakat bu tamir esnasında geçen gün bizzat gördüğüm gibi hazire duvarına yüklenen ağaç dalları, duvarın bir köşesini ve pencere parmaklıklarını yeniden baskı altına almaktadır.
>
> En tehlikeli tarafı, câmi'-i şerîfin yanında yine Molla Hüsrev'in hayratından olan dârülkurrânın kubbesindeki kurşunları çalmak gayretiyle hazireye kolayca atlayabilmek isteyenlere basamak vazifesi görmekte olmasıdır.
>
> Müdürlüğümüz idaresinde bulunan bu hazirenin harimini tecavüzden korumak ve arz etmiş olduğum gibi kubbe kurşunlarının da mütevali surette çalınmasını önlemek için duvarın üstüne gelen ağaçların fazla dallarının budanmasını ve zaten ağaç budama mevsiminde bulunduğumuzdan bu iş için de yine başkorucunun hemen vazifelendirilmesini saygılarımla teklif ve rica ederim. 26-1-1956.
>
> Arşiv Uzmanı
> Cemaleddin Server

Molla Hüsrev Camii - Taştekneler Camii, solda Ekmekçizâde Ahmed Paşa Medresesi (Belediye arşivinden)

Caminin bitişiğindeki dârülkurrâ için Revnakoğlu'nda şu kayıt yer alır (48:48):

> Şeyhülislâm Molla Hüsrev - Taştekneler Câmi'-i şerîfine bitişik Hüsrev Kethüda Dârülkurrâsı'nın iç kapısı tâkında eski tarz sülüsle, mistarlı müstatil mermer üzerine pek girift şekilde istif edilmiş kitabe şöyledir:
>
> *Bi-fazlillâh çü Hüsrev ol sâhibü'l-hayrât*
> *Nazîri yok cihân içre meğer firdevs-i a'lâda*
> *Yapıp bu dâr-ı kurrâyı bir ev edindi ukbâda*
> *Emânî nola târîhi bunun derken dedi hâtif*
> *"Mübârek dâr-ı kurrâdır" bu târîh oldu dünyâda, 973.*

Vefa Bozacısı

Gazateci Kandemir, Vefa Bozacısı'nın hikâyesini ikinci nesilden idarecisi İsmail Vefa'yla mülâkat yapar. Bu dükkanın ve bozasının tarihi bu mülâkatta yer alır (48:114-115):

Vefa'nın bozası! Vefa'yı hiç görmemiş, bozayı hiç tatmamış olan bile bu şöhreti bilmez mi? Ya kış kıyamette ta Moda'dan, Şişli'den, Bebek'ten kalkıp çamurlara batıp çıkarak yahut avuç dolusu taksi parası ödeyerek bir bardak boza içmek için Vefa'ya gidenler... Ya Yedikule'deki, Pendik'teki, Eyüp'teki evine, çoluk çocuğuna Vefa bozası götürebilmek için kucakladığı şişe veya güğümle sıraya girip dakikalarca nöbet bekleyenler...
Ya Anadolu'nun en uzak köşelerinden bir sürü masrafı göze alarak "o duruşunda başka, akışında başka, süzülüşünde başka haz, içiminde başka lezzet, hazmında başka keyif olan" Vefa bozasına kavuşmak için mektuplar, telgraflar yağdıranlar...

- Geçenlerde Siirt valisi Halûk Bey'e gönderdik. Götüren adam yollarda oyalanmış, bir ayda Siirt'e varmış. Fakat aldığımız cevaptan anladık ki yine makbule geçmiş...

Bunu söyleyen Vefa bozasının bugünkü sahibi İsmail Vefa'ya sordum:

- Ezelden beri her tarafta boza yapılıp satıldığı hâlde sizin boza bu şöhrete ne münasebetle, ne şekilde, ne zaman, niçin ve nasıl ulaşabilmiştir anlayabilir miyim?

İstanbul Güreş Kulübü'nün de reisi olan sıcakkanlı, güler yüzlü muhatabım, yanaklarını ve çenesini hafif tertip süsleyen sakalını sıvazlayarak:

- Peder merhum Hacı Sadık Efendi dedi, genç yaşında sokak sokak dolaşarak sahlep, kayısı hoşafı, kışın da geceleri mısır buğdayı, boza satarmış. Bir müddet böyle çalıştıktan sonra şimdi yerinde yeller esen eski Vefa Meydanı'nda bir küçücük dükkân açmış, yine şıra ve boza satmaya başlamış. Fakat bozayı kendi yapmaz, o devirde şöhreti her tarafı tutmuş olan Taksim'deki Bozacı Tevfik Efendi'den alır getirirmiş.

- Tarih?

- 1293. Evet peder merhumun Vefa'daki ilk bozacı dükkânını açışı 63 sene evveldir. Burada Taksim'den alınan boza, olduğu gibi satılmazmış. Peder çok titiz ve temiz bir insan olduğu için Taksim'den getirdiği bozayı bir parça bekletir, sonra üste biriken suyu döker, böylece daha olgun, daha halis, daha saf bir hâle getirir, müşteriye öyle verirmiş. Vefa, Çırçır ve etrafı kibar, zengin, muteber ve ağızlarının tadını bilen insanların konaklarıyla dolu olduğu için meşhur Taksim bozasına tutulmuş ve alışmış olan bu insanlar, pederin bozasını içtikleri zaman tabiatıyla onu daha hoş, daha tatlı, daha lezzetli bulmaya başlamışlar ve bu doğru hüküm ağızdan ağıza, kulaktan kulağa yayıla yayıla...

- Şöhret getirmiştir.

- Hayır sade bu kadarla değil. Pederin müşterileri arasında bulunan Sultan Hamîd'in sikkezenbaşısı Fettah Efendi sık sık dükkânda mola verir, sohbet esnasında da sarayda şerbet, limonata, sahlep gibi şeylerin nasıl yapılıp nasıl içildiğinden bahsedermiş. Bütün bu

Ekmekçizâde Medresesi'nin yanındaki İlim Yayma Yurdu'nun yerine yapıldığı ahşap konak (Belediye arşivinden)

Solda Vefa Bozacısı, sağda yanında Mimar Mehmed Ağa Camii
(Kayıhan Türköz, Salt arşivinden)

malûmattan hisseler kapan, dersler alan peder, bir gün Fettah Efendi'den şunu dinlemiş: Vaktiyle Aksaray'da hoşafçı bir hacı baba varmış. Bu adam hoşafı bir hamam kurnasına koyar, öyle satarmış. Bu hoş buluş yüzünden de az zamanda pek meşhur olmuş.

Bu fikir pederin pek hoşuna gitmiş. Sonra önündeki boza fıçılarına bakarak bir hayli düşünmüş, düşünmüş, neticede gözlerine pek sakil görünmeye başlayan fıçıları kaldırarak bozayı mermer küplerde satmak kararını vermiş. O zamana kadar hiç görülmemiş olan bu mermer küplerin de Vefa bozasının şöhretinde hayli tesiri olduğunu kabul etmek lâzımdır.

- Demek ki bu şöhretin kerameti bir mermer küple bir parça bekletmede...

- Sade o kadar değil. Düşününüz ki o bolluk ve ucuzluk zamanında bile şeker yerine sakkarin kullananlar, sabuna iltifat etmeyenler az değilmiş. Peder işe amcam Hacı İbrahim Efendi ile birlikte dükkânı genişleterek, bozayı da kendileri imal etmeye başladıkları zaman yine her şeyin en iyisini, en halisini ve her şeyini kendi elleriyle tertemiz yaparak şöhret kazanmışlardır. 1334'teki büyük yangında bizim dükkân da yandığından 1339'da burayı kurduk. Peder yedi sene evvel rahmet-i Rahmân'a kavuştu. Amcam sağ, fakat

rahatsızdır. Şimdi ben onların gösterdiği yolda azamî itina ile yürümekteyim.

- Bozanın yapılışı?

- Darı, şeker, su!

- Başka?

- Bu üç madde, sonra da tahammür. İşte o kadar. Darı temizlenir, yıkanır, öğütülür, ıslatılır, şekerlenir ve tahammüre terk edilir, bir haftada boza olur.

- Bozanın ana yurdu, tarihi?

- Bazı müverrihlere göre çok eski zamanlarda Orta Asya'da kımız gibi boza da içerlermiş. Hasan Reşid Bey de bu fikirdedir. Eski Osmanlı mebuslarından Kozmidi Efendi de Bizanslılar zamanında Ayasofya Kilisesi'nin kapısında bozacılar bulunduğunu, hele pazar günleri ayinden çıkanların mutlaka durup birer bardak içtiklerini ve o devirde bozanın pek makbul olduğunu kitaplardan naklen anlatırdı.

- Şimdi İstanbul bozayı yine eskisi gibi seviyor mu?

- Seven çoktur, pek çoktur, fakat bundan yirmi sene evvelkine nazaran boza içenlerin sayısı azalmıştır.

- Sebep?

- Gayet basit, eskiden evlerde bir kış hayatı vardı, herkes evinde oturur yahut evlerde toplantılar olurdu. Kış gecelerinin hemen hemen tek içkisi de bozaydı.

Sevimli muhatabım gülümseyerek ilâve etti:

- Şimdi kucağında çocuğuyla ta Unkapanı'ndan, hatta Cibali'den çamurlara, karlara bata çıka Şehzadebaşı'ndaki sinemaya gidenler şuradan önümüzden geçiyorlar, fakat dönüp bozaya bakmıyorlar bile! Fakat her şeye rağmen merhum tıp üstadı Feyzi Paşa'nın dediği gibi "müştehi, mugaddi ve hâzım olan" bozanın ağzının tadını bilenler nezdinde rağbetten düşmesine imkân yoktur.

Vefa Bozacısı'nın yanında Mimar Mehmed Ağa Camii görülür (Molla Hüsrev Mahallesi, 962 ada, 21 parsel). Bu cami Cibali yangınından sonra uzun süre harap kalmış ve adı çok defa "Sinekli Medrese Mescidi" olarak bilinmişti (48:161). Fatih'in ruznamçecisi Zeynî Mehmed Efendi'nin yaptırdığı Sinekli Medrese'nin dershanesiydi. Bu yapının karşısında oturan Mimar Mehmed Ağa tarafından Cibali yangınında hasar gören bu dershane H.1169 (M.1755-56) tarihinde elden geçirilmiş, minare ilâvesiyle mescide dönüştürülmüştü. Geçen asrın ilk yarısında bir süre ahır, nalbant dükkânı olarak kullanılan mescit, 1960'da ve nihayet 1980'deki son tamiriyle bugünkü şeklini aldı.

Darüttedris Mektebi

Vefa'da *Lügat-ı Remzî* yazarı Hüseyin Remzi'nin (ö.1936) açtığı Darüttedris Mektebi vardı.

İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı'ndan 1940'ta mezun olan Misbah Hanım (Fatma Misbah İçinsel), mezun olduğu yıl, 10.IX.1940'ta Revnakoğlu'na dedesi Hüseyin Remzi'ye dair aşağıdaki mektubu gönderir (188:147-48):

Muhterem Beyefendi,

Masamın üzerinde bulduğum yazılarınızı okudum. İstediğinizi bu çok kısa zamanda mümkün mertebe tamamlamaya çalıştım.

Büyük babamın telifle iştigal ettiği senelerde henüz pek küçük oluşum ve aynı memlekette bulunmayışım, bütün eserlerinden bir kısmının ismini dahi bilmemekliğime sebep oluyor. Bu itibarla ismine izafeten her sene çıkardığı takvimler hariç tutulursa ismini bilmediğim dört eserinden ancak ikisinin telif tarihini vazıh olarak yazabileceğim. Bunlar:

Lügât-ı Ecnebiyye İlâveli Lügât-ı Osmâniyye, İstanbul, Matbaa-i Hüseyin Remzi, 1298 (Dokuz forma tab' olunmuş.)

Lügât-ı Remzi Resimli, İstanbul, Matbaa-i Hüseyin Remzi, 1305, 2 cilt, 104 sayfa.

İlm-i Hâl-i Tıbbî.

Mîzânu'n-Nüfûs "Tabirname"

Hüseyin Remzi takribî olarak 1856'da Rumeli'de Tolca'da doğmuş, bir yaşındayken İstanbul'a gelmiştir. Babası gemi ticaretiyle iştigal eden İsmail ve büyük babası Veli Efendi'dir.

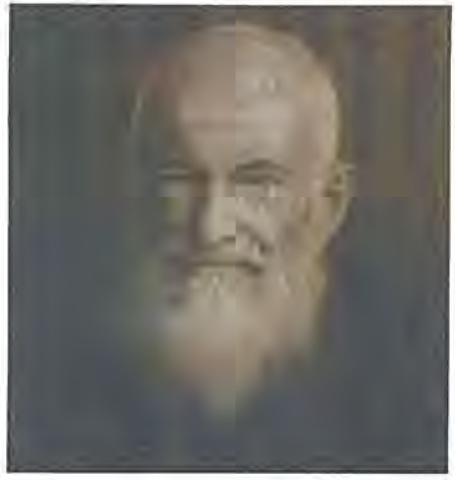
Rüşdiyeyi Cerrahpaşa'da o zaman mevcut mektepte bitirmiştir. İdadîyi nerede okuduğunu bilemiyorum. Bilâhare hukuk ve tıp fakültelerine yazılmış, evvelâ hukuktan ve 26 yaşındayken 1297'de de tıp fakültesinden mezun olmuştur.

Henüz tıbbiyenin son sınıfındayken Hâkim Muhtar Molla'nın kızıyla evlenmiş, dokuz ay sonra hareminin lohusalıktan vefatıyla ikinci defa Mutasarrıf Necip Paşa'nın kızını almıştır. Birinci ailesinden bir kızı, ikincisinden iki oğlu olup elân hayattadırlar.

Pederim, 8 ile 12 yaşı arasında 8 tane Mushaf yazdığını bir gün bilmünasebe anlatmış ve sülüs, rika, nesih, talik ilh. yazı şekillerine de vâkıf olduğunu ilâve etmişti.

İlk vazifesi defterhanede kâtiplikmiş, sonra Maliyeye geçmiş. Vergi tahrir

kaleminde evvelâ kâtip, bilâhere de mümeyyiz olmuş. Bir taraftan vazifesiyle meşgul olurken diğer taraftan Rodos'a nefyine kadar devam eden Vefa'da Darüttedris adlı 1-9 sınıflı hususî bir mektep açmış ve 1324'te Mikyâs-ı Şerîat adlı haftalık gazetesini çıkarmaya başlamıştır.

Dr. Hüseyin Remzi (Lezgi) (188:149)

Gerek yazdığı kitaplar ve gerekse gazete kendi el yazısıyla yazılmış olup aynı zamanda ismine izafeten açtığı Süleymaniye'deki matbaasında yine kendi tarafından taş basmasıyla basılmıştır.

Nihayet 31 Mart vakasında gazetesine yazdığı siyasî bir makaleden dolayı Rodos'a nefyolunmuş, üç sene orada kaldıktan sonra Sultan Reşad zamanındaki afv-ı umûmî ile tekrar İstanbul'a gelmeye muvaffak olmuştur. Bundan sonra takriben 1328'de tekaütlüğünü isteyerek Suadiye'ye yerleşmiştir. Uzun seneler telif ile uğraşmaksızın vaktini tetebbu ile ve bağı ile meşgul olarak geçirmiş ve nihayet seksen yaşındayken 1936'da ölmüştür. Medfeni Erenköy'dedir.

Size *İlm-i Hâl-i Tıbbî* adlı kitabından takdim etmek çok isterdim, fakat bulunduğu evde mevcut nüshası olmadığından şimdilik buna imkân göremiyorum. Bir ay sonra taşınacağımızı tahmin ettiğim Suadiye'deki evinden getirerek takdim edeceğimi vadediyorum.

El yazısı olarak bulabildiğim bu nüshayı ve yegâne resim olarak da mevcut şu küçük vesika fotoğrafını ileride iadesi ricasıyla size bırakıyorum.

Şayet *İlm-i Hâl-i Tıbbî* hakkında izahat almak lâzım gelirse bu eseri Üniversite Kütüphanesinde bulabileceğinizi tahmin ediyorum. Fazla izahat için aşağıda yazdığım oğlunun adresine müracaat edebilirsiniz.

Saygılarımla.

Misbah Lezgi
Adres: Fatih Altınbilek
Hava Okulu öğretmenlerinden - Eskişehir

Revnakoğlu'nda Hüseyin Remzi'ye ait şu not da yer alır (188:152): "Son günlerini Erenköy'de geçiren *İlm-i Hâl-i Tıbb-ı Nebevî* sahibi Doktor Hüseyin Remzi Bey, Beyazıt'ta Maliye Nezareti içindeki vezne dairesinde 1286'da Fransa'dan celp edilen orman mütehassıslarından Mösyö Tas riyaseti altında çalışan ormancılar heyetinin küşat ettiği üç senelik Orman Mekteb-i Âlîsi mezunlarındandır. Sonra tıbbiyeye girmiştir. Besim Ömer Paşa'nın *Nevsâl-i Afiyet*'inde kendi hakkında yazı ve resim vardır."

Şeyh Vefa Camii

Vefa Caddesi'nde ilerliyor, Şeyh Vefa Camii önünde duruyoruz. (Hacıkadın Mahallesi, 535 ada, 5,6 parsel)

Fetihle beraber İstanbul'un mistik nizamında Zeyniyye, Halvetiyye ve Nakşibendiyye şeyhleri de vazife aldılar. Fatih ve II. Beyazıt devirlerinde şehrin sakinlerinin bir kısmını sufî-meşrep karakterde tebaaya dönüştüren bu tarikat müesseselerinin en müessiri Zeyniyye yoluydu. Fetihten itibaren yarım asır sürecek bu tesirin esas şahsiyeti de Şeyh Vefa oldu. İlmiyeden, saray ricalinden ve şairlerden Vefa'ya müntesip mühim bir kadro, İstanbul'u da şekillendiren ilk zümreydi. Vefa, birkaç sayfalık risaleleriyle değil, ahlâkıyla yanına yaklaşan herkeste hürmet uyandıran şeyhlerdendi. Müstağni hâlleri, devletle temassızlığı, dünya saltanatına tamahsızlığı tekkesini cazibe merkezi yapmıştı. Hâlinde şeriata mugayir bir hâl yoktu.

Tekkesinde ardından gelen şeyhler içinde kuvvetli bir simayla Şeyh Vefa'nın şöhretini öteye taşıyanlara rastlanmadı, menkabesini kaleme alan bir metin de vücut bulmadı, ama İstanbul'un manevî tarihinde, mimarî cephesinde mahallesiyle beraber Şeyh Vefa diğer erken devir isimlerinden Akşemseddin kadar tek başına hâkim bir unsur olarak varlık gösterdi.

Tekke, medrese ve camiden müteşekkil yapı, semte adını bırakmış, bitişiğindeki Atıf Efendi Kütüphanesi, yakınında kiliseden dönüştürülen Molla Gürani Camii, haziresinde medfun mühim simalarla beraber sur içi İstanbul'unun merkezî bir muhiti, hususî bir merkezi hâlini almış, yakın zamana kadar da konaklarıyla güzide bir semt olarak tanınmıştı. İstanbul'un taşralaşmasından ilk nasibini alan yerlerden birisi de burası oldu. Zevksiz gecekondu hanlarla çirkinleşen manzarası yakın zamanlardaki şehircilik faaliyetleriyle bertaraf edilse de eski güzel hâli büsbütün kaybolmuştur. Uzun zaman arsası kalan Şeyh Vefa Camii yeniden inşa edilmiş, türbesi de ihya edilmiştir. Medresesinden birkaç duvar hâlâ ayaktadır.

Revnakoğlu, Şeyh Vefa'nın biyografisine, adına inşa edilen camiye ve sufî şahsiyeti ile takipçilerine dair şu notları yazdı (140:131-177):

> "İstanbul'un İç Tarihinden Bir Köşe: Fatih Devrinin Büyük Sofilerinden Şeyh Vefa, Vücuda Getirdiği Eserler, Meşhur Tekke ve Türbesi, Yıkıntı Artığı Hâlindeki Camii, Çifte Hamam'ı, Şimdi Tamamıyla Kaybolmuş Bulunan Tekke Çevresinde Yatan Türk Büyüklerinden Birkaçı"
>
> Fetihle, Fatih'le ilgileri kesin olarak bilinemeyen Bukağılı Dede, Uryanî Dede, Tezveren Dede gibi hüviyetleri belirsiz birtakım yatırların masal ve hayal mahsullerinden ibaret türbelerini yeniden ihya ve onarma masrafı olarak en azı 2.400 liradan 5.000 liraya yakın bir para gitti. Bunların içinde Bukağılı Dede gibi Bizans azizlerinden veya havarilerden olduğu bile rivayet edilen

1941'de Şeyh Vefa Camii yıkıkken (Encümen arşivinden)

bu sonradan çıkma ulların yakıştırma ve uydurma mezarları birçok maddî külfetlerle yeni baştan yaptırıldı, yani bir hiç uğruna dünyanın parası harcandı. İstanbul'un 500. Fetih yılı münasebetiyle o devre ait fetih şehitleriyle yani meşhur büyüklerin mezarları arasında meselâ Çandarlızâde İbrahim Paşa'nın vefatı üzerine Sultan II. Beyazıt'a veziriazam olan Mesih Paşa da İstanbul Vakıflar Müdürlüğü'nce Fatih'in veziri sanılarak türbesi pek güzel bir şekilde yeniden yaptırıldı ve farkında olunmayarak güzel bir hayır işlendi. Bunlara karşılık Fatih devrinin dünyaca tanınmış büyük âlim, şair, müellif, mütefekkir, hatip şeyh ve sofilerinden koca Türk velisi Şeyh Vefa'nın İstanbul'un en meşhur ziyaret yerlerinden biri olan tarihî türbesi yıllardır utandırıcı perişanlığını, bakımsızlığını bugün de muhafaza etmektedir.

Fatih yangınından beri yıkıntı hâlinde bulunan, millî tarzımıza, zevkimize mahsus Türk işçiliğinin en güzel ve mükemmel eserlerinden biri olan çok kıymetli caminin ve çilehane duvarlarının olsun bu son tamirlerde ihya edil-

memesi hakikaten çok şaşılacak, esef olunacak şeydir. Hâlbuki Şeyh Vefa, Fatih'in cenaze alayında bulunmuş, II. Beyazıt'la tabutun altına girmiş ve Fatih'in cenaze namazını bizzat kıldırmıştır.

Fatih devrinin başta gelen irfan ve tasavvuf adamı, her veçh ile mübarek, muazzez insanı, İstanbul halkının büyük velisi Ebü'l-Vefa Mustafa Muslihuddin yahut herkesçe bilinen ismiyle sadece "Şeyh Vefa":

Bir rivayete göre annesinin adı Vefa olduğundan kendisine ayrıca "İbn-i Vefa" da denilmiştir. Menbalarda ikisinde de rastlıyoruz, fakat anne adı ile tekniye (künyelenmek) usulü pek âdet olmadığına göre bu rivayetin sıhhati olmasa gerek.

İstanbul'un en eski, meşhur bir semti olan Vefa'daki meşhur hankahı, cami ve türbesini, Recaî Efendi Mektebi karşısındaki erkek ve kadınlara mahsus Çifte Hamam'ı Fatih devrinin mimarları yaptı, zira Hoca Sadeddin Efendi'nin *Tâcü't-Tevârîh*'i başta olmak üzere Şem'dânîzâde Fındıklılı Süleyman Efendi'nin Kâtip Çelebi'nin *Takvîmü't-Tevârîh*'ine geniş bir zeyl olarak yazdığı *Mür'i't-Tevârîh*'i, kezâ Ebubekir Efendi'nin meşhur haritası ve diğer ana menbalar Vefa adına yaptırılmış ve hayratına katılmış olan hususî mahiyette küçük bir manzume teşkil eden bu eserleri Fatih'in meydana getirdiği hayır yapıları arasında saymaktadırlar. Binaenaleyh "câmi'-i hâkâniyye" terkibinin gösterdiği H. 881 (1476) tarihinde yaptırılan ve H.1171 (1757)de esaslı tamir gören câmi'-i şerîfi *Hadîkatü'l-Cevâmi'* sahibinin, Evliya Çelebi'nin sözüne kanarak Fatih'in oğlu Sultan II. Beyazıt'a nisbet etmesi ancak bir zühul eseri olabilir. Sultan Beyazıt'ın yaptırdığı ilâveler şadırvan ve medreselerdir ki fevkanî hücrelerinin kısmen mevcut olduğunu görüyoruz.

Bu caminin Usta Sinan'ın (Sinân-ı Atîk) elinden çıktığı hakkındaki söylentileri kabul etmek de doğru olamaz, zira bu Sinan, Kumrulu Mescit haziresinde mezarının baş ve ayak şahidesinde yazılı Arapça kitabeye göre 876 Rebiülevvelinin 27'sinde yani 4 Eylül 1471'de (öldü ki bu tarih), Vefa Camii'nin yapılışından beş yıl önceye, Mimar Ayas'la birlikte yaptıkları birinci Fatih Camii'nin inşasından bir yıl sonraya gelir.

Fakat caminin harimine girerken güney kapısı üzerinde gördüğümüz tamir kitabesinde "Hazret-i Şeyh Vefâ mürşid-i ashâb-ı safâ - Hâce-i Fâtih iken ya'nî o zât-ı yektâ" denildiği gibi Hazret-i Şeyh Vefa, "hâce-i Fâtih" değildir, Fatih'e hocalığı yoktur, hatta müteaddit davet ve ricalara rağmen saraya gitmediği, kendisini ziyarete gelen padişahı da "Seyr ü sülûka mani oluyor!" diye tekke kapısından geri çevirdiği için onunla bir defa olsun görüşmemiş , kendisine teveccüh etmiş ve edecek bütün dünya nimetlerini, ikbal ve ihtişamı padişah tarafından da olsa hiçe sayacak kadar manevî büyüklükler, eşsiz olgunluklar göstermiştir ki bu da ancak gerçek velinin kârıdır. Dünyayı hiçe saymayan, bunu yapamaz.

İlk defa "Debbağlar İmamı" denilen Edirneli Şeyh Muslihuddin Halife'ye intisap etmişti, sonra Şeyh Abdüllatif-i Kudsî b. Abdurrahman'dan hilâfetname alarak irşada mezun oldu. Abdullatif-i Kudsî, Bursa'da Zeynîler semtinde yatan Zeynüddin-i Hâfî'nin başhalifesidir.

Hazret-i Şeyh'in İstanbul'a getirdiği Zeyniyye tarikatı ilk zamanlar buralarda yerleşmiş ise de lüzumu kadar yayılamamış, sonraları inkıraz bulmuştur. Bu sebeple İstanbul'da Zeyniyye tarikatına mensup tekke ve zaviyeler çoğalamadı, bunların da sonradan başka tarikatlara göre ayin icra ettiklerini görüyoruz. Evliya Çelebi'nin yazdığına bakılırsa Zeynîler'den bir zümre İstanbul'un fethine iştirak eylemiştir.

Şeyh Vefa, tarikat ve içtihat sahibi bir pîr olmaktan ziyade devran zikrinde kendi usulü olan "Vefa devrini" koymuş olmakla bilinir.

Yakınlarından birine not ettirdiği *Evrâd-ı Vefâiyye* isimli yazma eserinin mukaddimesinde kendi söylediğine göre Ahmed Şemsedddin Efendi adında bir zatın oğludur, onun da babası Konyalı Hacı İsa Sadri Efendi'dir.

Şer'î ve İslâmî ilimlerin başında gelen fıkıhta,, kelâmda, tasavvufta tasarruf-ı kâmile sahibi olduğu gibi şiirde, musikide, fenn-i inşâda, hitabette, hususiyle riyaziyede derin bilgisi ve mahareti bulunduğu tarihçe sabittir. Hemen bütün menbalarda onun faziletlerinden bahsedilirken "Kudvetü'l-etkıyâ, zübdetü'l-evliyâ, gevher-kân-ı safâ, ulûm-ı zâhire vü bâtınede sâhib-i yed-i tûlâ, asrında kâmil ve mahir, müstecâbü'd-da've bir aziz, envâ'-ı kerâmât ile müteârif ve esrâr-ı kulûba vâkıf bir pîr-i kesîrü'l-maârif, mazhar-ı tecelliyât-ı Zi'l-celâli ve'l-ikrâm" gibi saygılı sözler kullanmışlardır.

Meselâ bunlardan biri olan Latifî ne diyor: "Ka'be-i sıdk u safâ, kudve-i ehl-i tecrîd ü bekâ Hazret-i Şeyh Vefa egerçi zât-ı kudsî-sıfâtı envâ'-ı fezâile şâmil idi, buyurmuşlardır:" "Cennet ve hûr ve küsûr için tâât ve ibâdât hevâ vü hebâdır ve merd-i Hakk'a zâtullâhtan gayrı nesne murad etmek ayn-ı hatâdır."

Şakâyık müellifi de şunları söylüyor: "İlm-i fıkhta tasarrufât-ı kâmile sahibiydi. Musikide, şiir ve inşada mahir idi. Bayram ve cuma hutbelerini ahenktar bir eda ile okurken cemaat kendilerinden geçerlerdi. Halvethanesinde tenha halâyık ve alâyıktan cüda olarak ömr-güzerân idi. Muayyen saat haricinde kimse ile kat'â görüşmezler idi."

Bursalı Lâmiî Çelebi ise *Nefehât Tercümesi*'nde şeyhin kayda şayan gördüğü bazı menkabelerini yazdıktan sonra kendi hakkında hayra yorduğu bir hatırasını nakletmektedir: "Bu hakir cuma günü mihrapta otururken mübarek ellerini öpüp nazar-ı iltifâtlarıyla mütena'im oldum. Ümittir ki ahir vakitte o nazardan medet erişe."

1941'de Şeyh Vefa Camii arsası ve Şeyh Vefa Türbesi (Encümen arşivinden)

Eserleri:

Makâm-ı Sülûk: Ahlâk ve tasavvufa dair talimî mahiyette Türkçe manzum eser.

Evrâd-ı Vefâiyye: Yakın mensuplarından birine dikte ettirdiği takrirlerini muhtevidir. Kendi tarikatı olan Zeyniyye'nin zikir usullerini, adap ve erkânını öğretir. Sadreddin Konevî tarafından şerh edilmiştir.

Sâz-ı İrfân: Türkçe rubaî, ilâhî ve manzumelerini ihtiva etmektedir.

Rûznâme-i Vefâ: Sanatlı, hünerli bir tarzda daimî devri gösterir. Güzel bir takvim risalesi olan bu eserin *Miftâh-ı Rûznâme* isimli bir şerhi vardır.

Şeyh Vefa'nın hiçbiri bastırılmamış olan bu dört eserinden başka yazma dergilerde, eski tekke zakirleri tarafından meydana getirilmiş ilâhî mecmualarında ona ait bir hayli ilâhî, münacat ve na't-ı şerîflerin yazılı bulunduğunu ve pek çoğunun da bestelenmiş olarak zikir esnasında okunduğunu biliyoruz. Nitekim Lâmiî de yine *Nefehât Tercümesi*'nde Hazret-i Şeyh'in "Arapça, Farsî, Türkî beliğ ve muğlak haylice eşârı" olduğunu söylemektedir.

Yunus'un acem makamında, düyek usulünde meşhur bir ilâhîsi olan "Yâ Muhammed cânım pek sever seni - Yâ Muhammed cânım arzular seni" nakaratlı medh-i nebevîsine nazire mahiyetinde yazdığı şu na't-ı şerîf son zamanlara kadar İstanbul tekkelerinde devran ve cumhur ilâhîsi olarak zakirler tarafından okunurdu. Hacı Faik Bey merhum tarafından evc makamında bestelenmiş olan bu ilâhî, Yahya Efendi Dergâhı'nda mevlid cemiyetlerinde miraç bahrinden sonra okunurdu:

Mefhar-i cümle cihânın ey şefâat madeni
Mekke'de doğdun Medîne içre kıldın meskeni
Vuslatınla biz fakîri eyle mesrûr yâ Ganî
Düştü gönlüm yâ Muhammed cânım arzular seni

Cürm ü isyân ile geldik şânına düşen kabûl
Hem şefâattir recâmız hazretinden yâ Resûl
Reddedip bizi kapından etme sultânım melûl
Düştü gönlüm yâ Muhammed cânım arzular seni

Enbiyânın serverisin yâ Muhammed Mustafâ
Nûr-ı zât-ı pertevin hep âleme verdi ziyâ
Âsitânında kulundur bu İmâm Şeyh Vefâ
Düştü gönlüm yâ Muhammed cânım arzular seni

Ekseriya kelime-i tevhîdde okunan ilâhîlerden biri de şuydu:

Evvel tevhîdi zikr et
Sonra cürmünü fikr et
Var yoluna doğru git
Dervîş olayım dersen

Bir zât-ı kâmil ara
Gezme tozma âvâra
Tamâm sıra bu sıra
Dervîş olayım dersen

Gaflet işe çalışma
Çok gezmeğe alışma
Kem sözlere karışma
Dervîş olayım dersen

Dostunda kusûr görme
Ak yüze kara sürme
Başına çorap örme
Dervîş olayım dersen

Hayrın bir ise binle
Vakt-i seherde inle
Pend-i Vefâ'yı dinle
Dervîş olayım dersen

İrşat ve teslîk için söylenilen bu didaktik sözlerden başka mesel, vecize mahiyetinde müfred nutukları da var: "Yak beni aşk âteşine yâ Vedûd - Kül olunca cümle eczâ-yı vücûd"; "Yazdığın çünki ezelde dost tagyîr eylemez - Her ki âriftir bu remzi bildi tedbîr eylemez"; "Düşmüşüm aşkın oduna tâ ezel - Kendi düşen ağlamaz vardır mesel"

İçlerinde rindane olanlarına da rastlıyoruz: "Nazarın ihtiyâcı var nûra - Ben fedâyım o çeşm-i mahmûra"

Bu büyük Türk velisi "Rabbinin rahmetine ulaştı" manasındaki "ilâ rahmeti rabbihi" sözlerinin bildirdiği 896 Ramazân-ı şerîfinin ikinci pazartesi günü Hakk'a intikal etmiş, şeyhliğinde, imam ve hatipliğinde bulunduğu hânkâh-ı şerîfinin (tekkesinin) yanında, şehrin ve tarihin tanıdığı bugünkü harap türbesine sırlanmıştır.

İçeride kendi sandukasına bakan pencerenin üstünde Hicrî 1297 tarihli, Ali Paşa'nın kızı Selma'nın ketebesini (imzasını) taşıyan talik ile yazılmış şu beyti okuyoruz: "Muktedâ-yı ehl-i ma'nâ Muslihuddîn Bü'l-Vefâ - A'yün-i uşşâka hâk-i merkadidir tûtiyâ"

Büyük tahta sandukasının başında zeytunî renkte, sivri asabeli, 33 terkli ve birer parmak aralıklı olan sırma dikişli, üst ortası kendi çuhasından tek düğmeli, cüneydî tarzda sarılmış koyu yeşil destarlı Zeyniyye tâc-ı şerîfi vardır.

1951 Nisanında "Cem Sultan" filmi hazırlanırken pek kıymetli dostum Sadeddin Kaynak'ın arzu ve niyazı üzerine yıllardan sonra tekrar toza toprağa bulanarak yeniden tetkik ettiğim bu tarihî türbenin içinde yan yana beş sanduka bulunmaktadır. Bazı eserlerde üç sanduka gösterilmesi yanlış ve eksiktir. Ortada duran cesîm tâc-ı şerîfli en büyük sanduka Hazret-i Şeyh'in kendisine mahsustur. Sağ ve solundaki iki sandukadan biri kendisinden sonra tekkenin şeyhliğine gelen ve "Ravza-i rahmet" sözünün gösterdiği H.917'de göçen baş halifesi Şeyh Ali Dede'ye tahsis olunmuştur. Diğeri yine halifelerinden Şeyh Davud Vefaî'ye ait bilinir. Yine sol tarafa düşen sandukanın altında Ali Dede'nin vefatıyla posta geçen Abdüllatif Efendi yatıyor, vefatı Hicrî 929. Onun yanındaki yemenili sandukanın bu iki şeyhten birinin haremine ait ol-

mak ihtimali varsa da kim olduğunu bilemiyoruz.

Civarında oturan sâlihâttan yaşlı bir hatunun sevabına arada bir temizlediği bu bakımsız, havasız, ışıksız ve iki manasıyla Allahlık türbenin levhasız sandukaları şimdi tamamıyla çürümüş, yeşil çuhaları ele alınmaz hâle gelmiş, döşeme tahtaları küften ve rutubetten parça parça olmuş ve artık dikicisi, yapıcısı kalmamaktan bir eşi bugün müzelerimizde bile bulunmayan Türk'e ve şarka mahsus iğneden işleme sanatının son klasik örneklerinden biri ve sonuncusu olan tâc-ı şerîflerin koyu neftî destarları, dikişli pamukları ciritçi farelerin hünerli dişleriyle didik didik edilmiştir!

Sultan II. Selim'in hocası olması itibarıyla "muallim-i sultânî" unvanını taşıyan Hoca Atatullah Efendi ile Kanunî'nin damadı Sadrazam Rüstem Paşa'ya *Mesnevî* okutan Emir Buhârî halifelerinden, "Hekimbaşı", "Hekim Çelebi" isimleriyle meşhur Şeyh Seyyid Mehmed Efendi de bu türbenin medhalinde yan yana yatıyorlar.

Muallim-i sânînin İstanbul'da maruf bir aile teşkil eden çocukları, torunları "Muallimzâdeler" diye şöhret bulmuştu.

Hekim Çelebi'nin Laleli'de şimdiki Harîkzedegân apartmanlarının arkasında padişah tarafından yaptırılan tekkesi de Sultan III. Mustafa'nın zamanında tekkenin şeyhi bulunan Şeyhülislâm Yasincizâde Ahmed Abdülvehhab Efendi tarafından medreseye çevrilmiş, büyük Aksaray yangınında ise tamamıyla yanmıştır.

"Şeyh" lafzının gösterdiği H.910 (1504)te irtihal eden Ali Dede için *Nişancı Tarihi* "Mübârekü'n-nefes, makbûlü't-tarîka bir azizdir" diyor.

Şeyh Vefa Zaviyesi'nin Şeyhleri (140:254-56):

Şeyh Ebü'l-Vefa hazretleri: Hazret, Zeyniyye'dendir ve Hazret-i Sünbül Sinan ile muasırdır. Şa'bâniyye'den olduğu rivayeti mevsuk değildir. "Vefa devri" kendisinin irtihalleri gününde Hazret-i Sünbül tarafından keşfen devran sırasında ihdas olunmuştur. İrtihâl-i âlîleri 896 Ramazân-ı şerîfinin ikinci pazartesi günüdür, "İlâ rahmeti rabbihi" terkibi vefatına tarih düşmüştür.

Şeyh Ali Efendi (Ali Dede): Şeyh Vefa'nın halifelerindendir. Yanında medfun bulunan bu zat, kendisinden sonra şeyh olmuş ve "şeyh" lafzının gösterdiği 910 tarihinde irtihal etmiştir.

Şeyh Abdüllatif Efendi: Şeyh Ali Efendi'den sonra postnişin olmuş, 929'da vefat ederek oraya defnedilmiştir.

Diğer Şeyh Abdüllatif Efendi: 1009 Cumadelûlâda kandilden ateş sıçrayarak muhterikan vefat eyledi.

Şeyh Mehmed Efendi: Türbedar ve Süleymaniye Câmi'-i şerîfinin muarrifi idi.

1941'de Şeyh Vefa Türbesi (Encümen arşivinden)

Revnakoğlu, Şeyh Vefa Türbesi'ne dair aşağıdaki bilgi notunu "Bu türbeyi "Sultan Cem filmi dolayısıyla ve pek değerli dostum Sadeddin Kaynak'ın teklifi üzerine son tetkik 18 Nisan 1951" notunu düşerek o tarihte kaleme alır (140:251):

> Malûm ve meşhur türbesinin hemen yakınındaki câmi'-i şerîfin dahilinde olup Zeyniyye'dendir. Şa'bâniyye'den olduğu rivayeti de varsa da Şeyh Vefa'nın kendisinin bizzat Zeyniyye hulefasından bulunması dolayısıyla burada da Zeyniyye usulünün icra edilmiş olması daha uygun, daha kuvvetli görülebilir. Zaten sandukasının başındaki de 33 terkli, asabesi yeşil ve yüksekçe, üstü kendinden düğmeli Zeyniyye tâcıdır. Terklerin araları birer parmak açık olup dikiş aralarında sarı sırma vardır. Asabenin ve cüneydî tarzdaki destâr-ı şerîfin üstünden görünen kısmı Halvetîlerde olduğu gibi yayvan olmayıp yüksekçedir.Yanındaki halifelerin terkleri 31'dir.
>
> Şeyh Vefa'nın hulefâsından Şeyh Ali Efendi'den ve onun halifelerinden Abdüllatif Efendi'den bir müddet sonra meşihat inkıraz bulmuştur.
>
> 1315'te yeniden ihya olunarak câmi'-i şerîfin imamı ve türbenin türbedarı meşâhîr-i Melâmiyye'den Şeyh Hacı Salih Efendi'ye verilmişti.
>
> Türbesinin iç tâkında evvelce yazılı bulunan şu beyti Ahmed Kâmilî söylemişti: "Merkad-i pâkin ziyâret eyleyip ettim duâ - Eylemez red Kâmil'ini Hazret-i Sultân Vefâ"

Neredeyse bir asır boyunca yıkık kalmış ve sade arsası kalmış cami ve medreseden ayakta durabilen Şeyh Vefa'nın türbesiydi. Bugün hemen neredeyse ziyareti unutulan bu türbe eski İstanbul'un sur içinde halkın rağbet gösterdiği müstesna yatırlardandı.

1941'de Şeyh Vefa Türbesi (Encümen arşivinden)

Artık cemaati de olan camisi ayağa kaldırıldığı hâlde meskûn nüfustan, mahalle hayatından mahrum bu türbe, alâka gördüğü geçmişte türbedarlarıyla da meşhurdu. Son türbedarları Zakirbaşı Osman Efendi ve Melâmiyye'den Salih Efendi, Revnakoğlu tarafından da tesbit edilmişti (140:257-58):

> Şeyh Vefa türbedarı Osman Efendi merhum: Üstad Osman Efendi bilhassa çok şuul bilen bir zakirbaşıydı. İsteyenlere meşk ederdi. Meşhur Kırımlı Hacı Hafız Efendi (Yalelli Hafız Mustafa) bu zattan meşk etmişlerdir. Vefatı 1307 - 1888. Şeyh Vefa haziresine defnedilmiştir. (Ergun, 487)
>
> Şeyh Hacı Salih Efendi merhum: Vefa Câmi'-i şerîfinin imamlığında ve türbesinin son türbedarlığında bulunmuş, manevî kemaliyle tanınmış mübarek bir zattı. Melâmiyye büyüklerinden olarak bilinmiş, bir müddet ilm-i havâs ile meşgul olmuş, çok yaşamış, herkesin sevdiği saydığı ve pek iyi tanıdığı muhterem bir zattı. "Vefa Şeyhi" veya "Vefa Türbedarı" diye anılırdı. Tekkelerin seddinden sonra Horhor'daki Kızıl Minare Câmi'-i şerîfine imam olmuştu. 1938'de göçerek Topkapı haricinde Sarı Abdullah Efendi'nin yakınlarına defnolundu. Şehremini'de Caferiye Câmi'-i şerîfine meşihat koyan Tarsus Tekkesi şeyhi Karasarıklızâde Şeyh Ahmed Safi Efendi'nin bir gecede cihazladığı sekiz halifesinden biridir.

Revnakoğlu'nun dostlarından, onun kaynaklarından Şinasi Akbatu, "İstanbul'un Kaybolan Camileri" başlıklı yazı dizisinin 28.sinde Vefa Camii'nin Revnakoğlu dönemindeki vaziyetini şöyle kaydetmişti (140:253):

Vefa'da Vefa Caddesi üzerinde kâin Atıf Efendi Kütüphanesi'nin cenup cihetinde kubbeli bir cami idi. Hâlen camiden eser kalmamıştır, fakat zengin bir müştemilât ihtiva eden bu külliyeden bazı kısımlar elân mevcuttur.

Caminin banisi Şeyh Vefa, Fatih devri şahsiyetlerindendir. Bu caminin II. Beyazıt devrinde inşa edildiğine dair Evliya Çelebi'nin veriği malûmat, başta *Hadîka* olmak üzere birçok eserlere aynen geçmiştir. Hâlbuki cami, Fatih devrinde yapılmıştır; II. Beyazıt devrinde yapılan, medresedir. Bu husus rahmetli Abdülkadir Erdoğan, *Şeyh Vefa* adlı eserinde müdellel bir şekilde ispat etmiştir.

Cami, Meşrutiyet'in ilk yıllarında "mâil-i inhidâmdır" diye yeniden yaptırılmak üzere yıktırılmıştır, lâkin araya harpler girdiğinden tekrar inşa edilememiştir.

Yalnız cenup ve garp ciheti duvarları duran medresenin elân mevcut kitabesinden Vefa külliyesinin I. Abdülhamid devrinde yandığını ve tamir edildiğini öğreniyoruz.

Külliyenin diğer binalarından hamam da tamamen kaybolmuştur. Evliya Çelebi bu hamam için "Fetihten sonra yaptırılan üçüncü hamamdır" der.

Şeyh Vefa hazretlerinin zatına mahsus kapalı türbe oldukça mamurdur. Yanında iki sanduka vardır. Halvethane de hâlâ mevcuttur. Mezarlığın Vefa Caddesi tarafı duvarları muntazam olup ikisi eski yazı, bir yeni Türkçe olmak üzere üç kitabe vardır.

Bu mezarlıkta eski devirlerin birçok maruf şahsiyetleri medfundur. Evvelce mevcut olan kütüphanenin kitapları hâlen Atıf Efendi Kütüphanesi'ndedir.

Revnakoğlu, birçok sayfası eksik bir yazısında bu muhitte mezarı olan mühim şahsiyetleri tesbit eder (48:4-9):

Burada rastladığımız kıymetli mezarlar ve kitabeler arasında meselâ Hekim Çelebi'nin halifelerinden, "merâtib-i keşf ü sülûk" sahibi Mudurnulu Şeyh Şaban-ı Nakşibendî (ö.1003),

hemen o civarda kendi camisinin haziresinde yatan, İstanbul kadılarından, Fatih'in hazinedarı Sarı Beyazıt,

Unkapanı'na doğru biraz aşağılarda Voynuk Şüca Câmi'-i şerîfi haziresinde Nasreddin Hoca'nın torunlarından, İstanbul'un ilk kadısı Çelebi Hızır Bey,

onun karşısında *Keşfü'z-Zunûn* müellifi Kâtib Çelebi,

yıkılmış caminin yol kenarındaki haziresinde, Evliya Çelebi'nin tarifine nazaran Şeyh Vefa Türbesi'nden aşağıda, Unkapanı yolu üzerinde eski Pehlivanân Tekkesi civarında medfun sultânu'ş-şuarâ Necati Bey, damadı Sehî Bey,

İşretname sahibi Edirneli Revanî Şüca Çelebi (yattığı yer dümdüz edilmiştir),

Baki'den sonra devrinin en şöhretli şairi Malkaralı Yahya Nev'î Efendi ki bu zat *Şakâyık-ı Nu'mâniyye*'ye zeyl yazan, hamse sahibi Atâî'nin babasıdır (taşı ortada yoktur, pek perişan hazirenin taş yığınları arasında bulunması muhtemeldir),

tefsir sahibi Kazasker Şemseddin el-Ensârî (vefatı 1009),

zamanının maruf riyaziyecilerinden Niksarlı Mehmed Muhyiddin Efendi,

yine Niksarlı olup Evliya Çelebi'nin "Fatih ulemasından ulu sultandır" dediği Şeyh Mehmed Muhyiddin b. İbrahim Hasan Efendi,

Heşt Behişt'i yazan Bitlisli İdris'in kardeşi Şeyh Hüsameddinzâde Dürrî Ahmed Efendi,

büyük Vefa yangınında yandıktan sonra "Viran Türbe" ismini alan hususî taş türbede medfun Payzen Yusuf Paşa (Atatürk Bulvarı açılırken Küçük Kovacılar caddesi üzerindeki bu türbe de yola gitmiştir),

Hattat Hasan Tıbbî,
Sadrazam Lala Mehmed Paşa,
Lala Ramazan Paşa,
Hususî taş türbesinde yatan vüzeradan Ekmekçizâde Ahmed Paşa, Ekmekçizâde'nin çocukları, torunları,

Sultan III. Selim'in validesi Mihrişah Sultan'a kethüdalık etmiş meşhur Yusuf Ağa'nın zevcesi Mehpare Kadın,

mevlidhân-ı şehriyârî yani padişahın hususî mevlidcisi ve Süleymaniye Câmi'-i şerîfinin başmüezzini olup na'thânlık, Muhammediyehânlık cihetleri de üzerinde bulunan Hızırzâde Hafız Mustafa Efendi,

yanında kendi oğlu ve padişahın başmevlidcisi Hızırzâde Mehmed Sadık Efendi,

Sadrazam Koca Yusuf Paşa'nın biraderi, "Kethüdâ-yı bevvâbîn-i hazret-i şehriyârî" Selman Beyefendi (vefatı 1233; taş yazısı pek güzeldir),

Yusuf Paşa'nın biraderzâdesi Müderris Kâmil Efendi,

"Yegâne hâce-i dîvân" Güftî Ahmed Efendi (ö. 1152; yazı fevkalâde sanatlıdır, fakat ne yazıktır ki yıkık ve batıktır),

Bursa kadısı Yalvacî Mehmed Efendi (vefatı 1240),

Süleymaniye ve Hazret-i Ebî Eyyûb el-Ensârî müderrisi, Şeyh Vefa mütevellisi olup Molla Güranî'de Sarı Musa Mescidi'ne minber koyan Mehmed Çavuşzâde Hacı Feyzullah Efendi (vefatı 15 Cemaziyelahir 1181),

Tersâne-i âmire emini ve ser-bevvâbîn-i dergâh-ı âlî Mehmed Emin Ağa (Taşının dört cephesi de yazılıdır: "Ref'-i engüşt-i şehâdetle oku târîhîn - Hemnişîn oldu Muhammed ile cennette Emîn", 1206),

kendi tekkesinin haziresinde yatan Bayramiyye ricalinden Helvâyî Yakup Baba,

Vefa haziresine en yakın bir cami olan Kilise Camii'nin karşısındaki demir parmaklıklı mezarlıkta ise Hünkar delisi Ahmed Efendi (vefatı 1150),

Vefa Türbesi haziresinde, Atıf Efendi Kütüphanesi'nin karşı köşesinde, harap sebilin bitişiğindeki taş mektebin banisi Şahkulu Mehmed Efendi ki Beyoğlu'nda büyük bir mahallesi, yeni tamir gören camii, bir de medresesi vardır.

Atpazarı civarında - Kırkçeşme civarında Hüsambey Mahallesi'nde "Tezgâhçılar" da denilen Hüsam Bey Bey Camii'nin bahçesinde İskilipli Hacı Sunullah Efendi (vefatı 8 Safer 1021),

yine o çevrede Bozdoğan Kemeri yanında Kalenderhane Mektebi'ne ait küçük hazirede Şeyhülislâm Mirza Mustafa Efendi,

yanında oğlu Mirzâde Salim yani meşhur tezkirenin sahibi Rumeli kazaskeri Mehmed Salim Efendi'nin namına bir taş dikilmiş olduğunu görüyoruz ki kendisi burada medfun değildir,

yine Bozdoğan Kemeri'nde kendisi Şam ile Trabluşşam ile Bursa kadısı Dıhkî Mustafa Efendi,

karşısında Kilise Camii haziresinde ise fukahâdan Serezli Kız Mustafa Efendi...

Şeyh Vefa, Koca Mustafa Paşa Sünbülî Asitanesi'nde iki usulün vücut bulmasına da vesile olmuştu:

Vefa Devri (172:227): Halvetiyye devranındaki "Vefa devri" rivayete nazaran şöyle olmuştur: Hazret-i Sünbül Sinan bir gün devran sırasında muasırı bulunan Şeyh Ebü'l-Vefa'nın irtihalini keşfen müşahede eder. Bunun üzerine hemen ayak vurup devranı durdururlar, "â, î, û" diye yeni bir zikir tarzına başlarlar. Kendisinden sonra bu usul, hulefasından Şeyh Yakup Germiyanî tarafından "Hayy Hayy Hû"ya çevrilmiştir ki son zamanlara kadar icra olunurdu. *Mâ-Hasal-ı Ömrüm*'de (s.455) ise şöyle deniliyor: Vefa devrindeki "Hayy Hayy Hû" olmayıp aslında "Hûy Hûy"dur ve o dahi hüviyyete işarettir ve hurûf-ı hece üzerine ism-i Ahmed'le devrdir, zira âdemiyyet sağa, melekiyyet ise sola devr eder."

Vefa Ayini (172:226): "Vefa devri"nden başkadır, Hazret-i Sünbül Sinan Hankahı'na mahsustur. Kandil ve bayram geceleri, cuma geceleri gibi mübarek gecelerde zikirden sonra ve tevhîdhanenin haricinde yapılır. Sultânân efendilerimizin merkad-i mübârekleri etrafında toplanılır, parmaklıklar tutularak herkes olduğu yerde fakat çok yüksek sesle ism-i celâle başlanır, arkasından daha yüksek perdeden ism-i Hû okunduktan sonra gülbank çekilir ve biter. Bu usulün yapılması için Kanunî zamanında yazılmış vakfiyenamesi vardır.

Sarı Beyazıt Camii

Atıf Efendi Kütüphanesi'nden sonra solda Sarı Beyazıt Caddesi'ne dönüyoruz. Biraz ileride sağda Sarı Beyazıt Camii önündeyiz (Hoca Gıyasettin Mahallesi, 506 ada, 20 parsel).

Daha çok *Hadîka*'dan aldığı bilgilerle bu camiyi kısaca anlatan Revnakoğlu, bilhassa caminin banisi Fatih devri ulemasından Sarı Beyazıt'ın mezar kitabesine odaklanır. Son olarak 1962'de gördüğü tamirle bugüne gelen cami için Revnakoğlu şunları söyler (48:95-96)

> Sarı Beyazıt Câmi'-i şerîfi
>
> "Sarı Baba" da derler. Atıf Efendi Kütüphanesi'nin sağındaki sokağın içindedir. Küçük bir câmi'-i şerîftir.
>
> Haziresinde, cami duvarının dibinde, iki pencere arasında ve büyük bir incir ağacının altında, başında cüneydî destarlı cesîm ilmiye kavuğu, çift şahideli, ince nesih yazılı muntazam mezar. Hazire câmi'-i şerîfin solunda, Sarı Beyazıt Camii Sokağı'na bakan taraftadır:

Sarı Beyazıt Camii ve etrafı (Belediye arşivinden)

el-Fâtiha

Sitambul fâtihi Sultân Muhammed Han Gâzî'nin
Hazînedârı Sarı Bâyezîd'e Hak ede rahmet

Müsellem kâdî-i şehr-i Sitambul olduğu demde
Bu ra'nâ mescidi yaptı li-vechillah edip himmet

Lebîb-âsâ okurlar mısra'-ı târîh-i ta'mîrin
Yeniden ola ihyâ kabr-i zîbâ bî-riyâ niyyet, 1160.

Câmi'-i şerîfin cümle kapısı tâkında mistarlı, beyaz mermer üstüne talik yazı ile, kenarları sonradan sıva ile örtülmüştür: "Sâhibü'l-hayrât Sarı Bâyezîd-i Velî hazretlerinin câmi'-i şerîfi olup bu defa müteveffa Mısır Çarşısı'nda Kabakulakzâde Hüseyin Efendi câmi'-i şerîfin bânî-i sânîsi. 7 Rebiülevvel 1277.

Hadîka'dan: "Sarı Beyazıt Câmi'-i şerîfi, der-kurb-ı Süleymaniye. Banisi Fatih ulemasındandır, kabri dahi ondadır. Minberini Darüssaade ağası Maktul Beşir Ağa vaz' eylemiştir. (c. I, s. 135)

Hançerli Sultan

Tekrar başa dönüyor, Cemal Yener Tosyalı Caddesi'nde ilerliyoruz. Recai Efendi Mektep ve Sebili'nin arkasında ve bitişiğinde eski Oksijen Fabrikası'nın metruk hâli görünür. Bu fabrikanın bir tarafı Cemal Yener Tosyalı Caddesi'ne, diğer tarafı Akif Paşa Sokağı'na bakar. Fabrikanın Akif Paşa Sokağı'na bakan tarafında Hançerli Sultan'ın mezarı vardı. (Kalenderhane Mahallesi, 960 ada, 33 parsel)

26 Kasım 1955'te Revnakoğlu Mezarlıklar Müdürlüğü'ne mezarın bulunduğu arsa ve mezarın kendisi için şu dilekçe - raporu sunar (48:39;162:12):

Müdüriyet Yüksek Makamına,

Vefa'da Büyük Kovacılar Caddesi üzerinde Defterdar Hattat Mehmed Emin Recai Efendi'nin şimdi oksijen fabrikası deposu olarak kullanılan harap mektep ve sebilinin yanındaki boş arsada görülen ve öteden beri "Hançerli Sultan" denilen bu tek mezar, yeni olmayıp eskidir ve son yıllarda imar ve ihya edilmek suretiyle meydana çıkartılmış uydurma bir eser değildir.

Vaktiyle Bahriye ser-veznedarı Ali Şükrü Efendi'nin "Veznedarın Konağı" denilen büyük konağına bitişik yerde ve Revanî Çelebi vakfından 50-60 metrelik bir arsa üzerindeydi. Baş taşı kitabesi ve etrafında parmaklığı vardı.

27 Ağustos 1334'teki büyük Vefa yangınında tamamıyla kül olan 300'den fazla ev, dükkân, iki hamam ve birkaç cami arasında Veznedarın konağı da yandı, Hançerli Sultan'ın kabri tek başına ortada kaldı. Baş şahidesindeki sülüs kitabe bu yangında çatlayarak parça parça kırılmış, sonra da tamamıyla kaybolmuştur.

Hançerli Sultan'ın mezarı kaldırılmadan önce (48:101)

İhtifalci Ziya Bey merhum, *İstanbul - Boğaziçi*'de (c.2, s.53) buralardan bahsederken Hançerli Sultan için şunları kaydetmektedir:

"Bahriye Nezareti mühimme müdürü merhum Hafız İsmail Efendi'nin büyük ahşap hanesinin ittisalinde tahminen 3,5 arşın arsa ve 3 arşın derinlikte, aralıkta "Hançerli Sultan" namıyla maruf bir kadının mezarı vardır. Kitabesi de okunur

Recai Efendi Mektep ve Sebili (Konyalı arşivinden)

idi. Bu medfen, harikten sonra kısmen hasarzede olarak hâlen pek yakınındaki Recai Efendi Mektebi haziresinde duruyor."

Yalnız Hançerli Sultan'ın mezarı Hafız İsmail Efendi merhumun ahşap hanesinin ittisalinde olmayıp yukarıda yerini tesbit ettiğimiz Veznedarın konağının yanındaydı, Ziya Bey'in eserinde nasılsa zühulen böyle çıkmıştır.

Hakikate uygun olmamakla beraber çevre halkının eskilerden naklettiğine göre Hançerli Sultan, Kanunî'nin hemşiresiymiş. Yine mevsuk olmayan halk rivayetlerine bakılırsa merhumenin efsaneleşmiş bir şahsiyeti var, güya saraydaki cariye ve gözdeleri paşasından kıskandığı için belinde hançer taşırmış.

Halkın pek ilgilendiği, ananevî hüviyetine binaen her gece çerağını uyandırdığı Hançerli Sultan'ın artık şahsın mülküne geçmiş hususî bir arsada yatması muvafık olamayacağından kabrinin yine o civarda birçok Türk meşhurlarının tarihî mezarlarını içinde toplayan Şeyh Vefa Türbesi haziresine naklini ve lâzım gelen masrafın istida sahibi bulunan Veznedarın kızları Saime ve Saadet Hanımlardan alınmasının uygun olacağını saygılarımla arz ve teklif ederim. 16-11-1955

Arşiv Uzmanı
Cemaleddin Server

Not: *Hadîka*'da (c.I, s.257) ayrıca bahsedilen Hançerli Sultan Sarayı, Yavuz'un kızı Şah Sultan'a ait olup Eyüp Bahariye yolu üzerinde yaptırmış olduğu cami ve tekkesinin yanındaki sahilsaraydır.

Hançerli Sultan için Reşat Beyatlı'nın görüşü istenmiş, Beyatlı'nın 14 Aralık 1955 tarihli raporu Encümen riyasetinden Mezarlıklar Müdürlüğüne 21 Aralık 1955'te gönderilmişti: (48:32):

Havale buyurulan işbu evrak tetkik edildi. Bahsedilen Hançerli Sultan mezarının merhum Recai Efendi sebili yanında olduğı malûm-ı âlileridir.

Hâl-i hâzır vaziyeti itibarıyla bu mezar iptidaî bir şekilde sonradan halk tarafından yapılmıştır. Tarihî bir kıymeti olduğuna dair de kati bir malûmat yoktur. İhtifalci Ziya Bey merhumun zühulü de bu hususta vaki değildir, bilakis meşhûdâta müstenittir. Diğer rivayetler ağızdan ağıza intikal eden bir şekildir.

Esasen Süleyman-ı Kanunî'nin üç kızkardeşi vardır:

Bunlardan biri, *Târîh-i Âl-i Osmân* müellifi Lutfi Paşa'nın zevcesi Şah Sultan'dır ki Cerrahpaşa ve Bahariye'de iki camii vardır.

İkincisi, Topkapı'da camii olan Kara Ahmed Paşa'nın zevcesi Fatma Sultan'dır ki camii sur dibinde hâlen harap bir hâldedir.

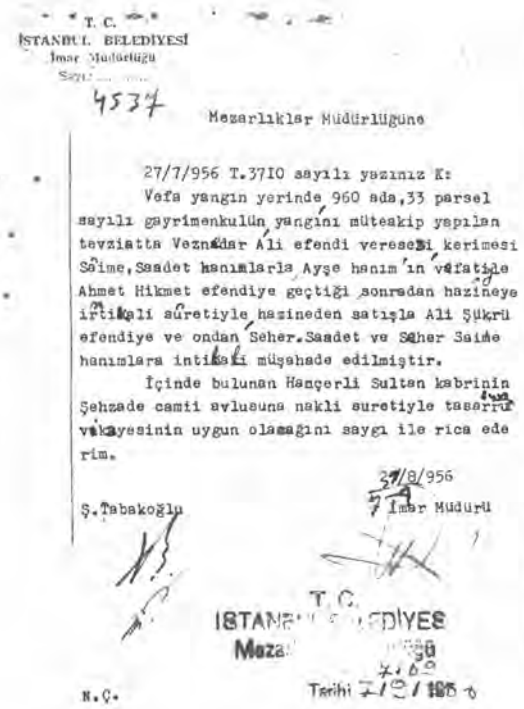
Üçüncüsü de makbul ve maktul İbrahim Paşa'nın zevcesi Hatice Sultan'dır ki camii evvelce Edirnekapı'da şimdiki Acıçeşme tramvay durağının bulunduğu yerdeydi. Bu Hatice Sultan'ın Kanunî Sultan Süleyman'ın öz kızkardeşi olduğuna dair son zamanlarda bazı müelliflerde ihtilâf bile çıkmıştır.

Bu yazıda bahsedilen Hançerli Sultan'ın Kanunî'nin kızkardeşi olduğuna dair rivayetin tarihte yeri olamaz, çünkü rivayetlerin muteber olması, mevsuk vesika ve eserlerde yazılması ile kaim olduğu malûm bir keyfiyettir. Esasen sahipli bir arsa içinde olan bu tek mezarın orada kalması da muvafık değildir. Nitekim o civarda tarihî ehemmiyeti haiz bir merkat olan Surre emini Revanî İlyas Çelebi'nin merkadi bile belediyece Şehzade Camii haziresine kaldırılmıştır. Binaenaleyh istida sahiplerinin kutsî bir emelle Şeyh Vefa Mezarlığı'na nakli hakkındaki müracaatları çok yerindedir.

Masrafları onlar tarafından verilmek ve Mezarlıklar Müdürlüğünün nezareti altında oraya kaldırılması ve pek harap olan ve henüz duvarları halkın yardımıyla yaptırılmakta olan Şeyh Vefa Mezarlığı harap ve perişan bir hâldedir. Adı geçen mezarlığın Müze Müdürlüğü tarafından tanziminde yerinin değiştirilmemesi için bu mezarlığın kenar bir kısmına nakledilmesi mütalaasındayım.

İşbu evrakın aynen Mezarlıklar Müdürlüğüne iade ve tevdi buyurulmasını saygılarımla arz ederim.

Aza ve Raportör
Reşat Beyatlı

T. C.
İSTANBUL BELEDİYESİ
İmar Müdürlüğü
Sayı: 4537

Mezarlıklar Müdürlüğüne

27/7/956 T.3710 sayılı yazınız K: Vefa yangın yerinde 960 ada,33 parsel sayılı gayrimenkulün yangını müteakip yapılan tevziatta Veznedar Ali efendi varesesi kerimesi Selime,Saadet hanımlarla Ayşe hanım'ın vefatiyle Ahmet Hikmet efendiye geçtiği sonradan hazineye irtikali suretiyle hazineden satışla Ali Şükrü efendiye ve ondan Seher.Saadet ve Seher Saime hanımlara intikali müşahede edilmiştir.

İçinde bulunan Hançerli Sultan kabrinin Şehzade camii avlusuna nakli suretiyle tasarruf vukuyesinin uygun olacağını saygı ile rica ederim.

Ş.Tabakoğlu

27/8/956
İmar Müdürü

T.C.
İSTANBUL BELEDİYESİ
Mezarlıklar Müdürlüğü
Tarihi 7/9/1956

N.Ç.

Revnakoğlu, hâlâ Hançerli Sultan'ın mezarının Şeyh Vefa Türbesi veya Burmalı Mescit önündeki hazireye taşınması için uğraşmaktadır (82:90):

Müdüriyet Yüksek Makamına,

Makâm-ı âlilerine takdim edilen 16-11-1955 tarihli raporumda arz ve izah olunduğu veçhile Vefa'da Kovacılar Caddesi üzerinde Defterdar Recai Efendi'nin harap sebil ve mektebi sırasındaki mezarının nakli arz ettiğim esbaba binaen Eski Eserlerce de muvafık görülmüş ve karar altına alınmıştır.

Mevzi-i târihin kaybolmaması, ileride aranıldığı zaman kolayca bulunması, tarih ve tetkikçileri sonradan şaşırtmaması için bu hatunun kabrinden alınacak kemiklerin raporumda tarif ve tayin ettiğim gibi yine birçok meşahiri çevresinde toplayan Şeyh Vefa Türbesi haziresine yahut yakınındaki Burmalı Mescit'in önündeki tarihî kabristana nakledilmesinin, tarih ve ananede bilinen bir yerin tarih boyunca muhafaza edilmiş olması bakımından lüzumlu gördüğümü arz eder ve nakledileceği günden haberdar edilerek nezaretim altında yapılmasını ehemmiyetle ve hürmetlerimle rica eylerim.

14 Mart 1956.

Uzman
Cemaleddin Server

11 Temmuz 1956'da Mezarlıklar Müdürü Cafer Kaya, Eminönü Belediye Başhekimliğine (120:91) "Hançerli Sultan'a ait bulunan mezarın doktor nezaretinde sahipleri tarafından kaldırılacaktır. Bilgilerinizi saygı ile rica ederim" yazısını gönderir.

31 Ağustos 1956'da bu sefer imar müdürlüğü, belediyeye yazı yazarak Hançerli Sultan'ın mezarının Şehzade Camii avlusuna taşınmasını ister (120:92):

20 Eylül 1956'da (120:87) mezarlıklar Müdürlüğünce Hançerli Sultan'ın Şeyh Vefa Türbesi'ne nakli uygun görülür.

Not düşelim, Recai Mehmed Efendi Sıbyan Mektebi ve Sebili (Kalenderhane Mahallesi, 961 ada, 8 parsel) hakkında Revnakoğlu dosyalarında müstakil bir yazıya rastlanmaz, ancak *Halîfetü'r-Rüesâ*'dan naklen Recai Efendi'nin Şehzade Camii haziresinde medfun bulunduğunu; bir başka notunda da (48:71) Recai Efendi Mektebi'nin son muallimi Hattat Şevki Efendi merhum olduğunu, bu zatın oğlu Doktor Mustafa Şevki Bey'de de babasının sanat eserlerine dair hususî bir müze olduğunu kaydeder.

Payzen Yusuf Paşa Türbesi

Cemal Yener Tosyalı Caddesi'nin Atatürk Bulvarı'yla karşılaştığında solda, Reşat Nuri Tiyatrosu binasının bulunduğu yerde Payzen Yusuf Paşa'nın türbesi vardı.
(Molla Hüsrev Mahallesi, 1000 ada, 42 parsel)

1925'te Yenikapı - Aksaray güzergâhı, 1944'te Saraçhanebaşı - Unkapanı güzergâhı ve 1942'de Saraçhanebaşı - Unkapanı güzergâhıyla tamamlanan Atatürk Bulvarı, yaklaşık 34 metre alanı, 9 metre kadar kaldırım mesafeleriyle eski İstanbul'un birçok tarihî eserini, bilhassa Azaplar Camii, Azaplar Hamamı, Sekbanbaşı Mescidi, Kırkçeşmeler, Revanî Çelebi Mescidi ve Çandarlı İbrahim Paşa Hamamı'nı alıp götürdü. Bu fecaatten Payzen Yusuf Paşa Türbesi de nasibini aldı.

1894 depreminden beri perişan vaziyette olan Payzen Yusuf'un türbesi, Burmalı Mescit önünden Bozdoğan Kemeri'ne doğru açılmak istenen 1923-1924 tarihli yol çalışması sırasında ortadan kaldırılmıştı. Hakikatte ne Payzen Yusuf'un türbesi ne de hemen yakınındaki Revanî Çelebi Mescidi yeni açılan yola tesadüf ediyordu. Türbe, bugün Reşat Nuri Tiyatrosu'nun bulunduğu yerdi ve bu yer, açılan yolun dışındaydı. Vakıa türbenin büsbütün ortadan kaldırılması, yolla alâkalı değil, devletin harap olan bu yapının ve haziresinin yeniden imarı için devrin iktisadî imkânları tahsis etmekteki isteksizliğiydi. Arkasında ihyasına dair idarî bir irade bulunmayan tarihî eserler, bu yeni düzende sathî şehircilik anlayışında olanlar için ancak bir moloz yığınıydı.

Payzen Yusuf, Enderundan çıktıktan sonra yeniçeri ağası olmuş, akabinde sırasıyla Tamaşvar ve Budin valiliklerinde bulunmuş, 998 Zilkadesi'nde (Eylül 1590) Kırkçeşme'deki konağının yanındaki türbesine defnedilmişti. Ölümüne sert davrandığı hizmetçilerinin artık tahammül edemeyerek kendisini öldürmeleri yol açmıştı.

Revnakoğlu notlarında Payzen'in türbesinin 1894'teki depreminden sonraki hâli ve 1918'deki yangının ardından vaziyeti şöyleydi (114:17-26):

> İstanbul'un iç tarihinde müstesna bir tarih gibi halkın hafızasında yer tutan 1310'daki büyük zelzelede Payzen Yusuf Paşa'nın türbesi de bir hayli sarsıntı gördüğünden kubbesi çatladı, biraz sonra da kısmen devrildi. O tarihten sonra çevre halkı bu harabeye "Viran Türbe" ismini verdi. Bu isim zamanımıza kadar geldi ve bazı kitaplara da geçti. 1334 Mayısının 31. günü (31 Mayıs 1918) çıkan büyük Vefa yangınında Revanî Çelebi Camii'nin mühim kısımlarıyla beraber bu türbe harabesi de yandı.

Geçen asrın başında Payzen'in ayaklar altında kalacak olan mezarı İhtifalci Ziya tarafından açılmıştı (*İstanbul ve Boğaziçi*, II, 55-56):

Hâbgâh-ı ebedîsinin pây-ı tahkîr altında kalmasını tecviz etmediğimden amele tedarikiyle medfenini açtırarak bekâyâ-yı izâmını hemen ittisalindeki Revanî Çelebi Camii'nin avlusuna nakle teşebbüs ettim. Bu medfen, sokak seviyesinden iki buçuk arşın derinlikte zuhur etti. Lahdi alelâde taşlardan harçsız olarak yapılmış, tabutu dişbudak ağacından mamuldür. Lahit iki metre tûl ve bir metre arzındadır. Tabutun yan tahtalarından sağdaki tahta çürümemiş, üzerini kısmen kanla mülemma gördüm, fakat içerisinde ne kafa ne bacak ne de sair kemik parçaları zuhur etti. Hâlbuki paşadan 68 sene evvel vefat eden Revanî Çelebi'nin kafa ve kol ve bacak kemikleri tamamen zuhur etti. Bu garibe karşısında hayrette kaldım ve mahallenin kudemâsından tahkik keyfiyetine mecbur oldum. Bahriye mühimme müdürü merhum Hafız İsmail Efendizâde mülga Bahriye Nezareti memûrîninden Talat Bey'den ve sair zevattan anane ile gelen rivayete nazaran paşanın katlinden sonra bu feciaya cüret eden hademesi tarafından cesedi lahdinden çıkarılarak yok edilmiş. Filhakika lahdinde ufak bir kemik parçası bile zuhur etmeyişi böyle bir ihtimale kuvvet vermektedir.

Revanî Çelebi Camii

Reşat Nuri Tiyatrosu'nu karşısında, Cemal Yener Tosyalı Caddesi'nin sağında görülen Sağlık ve Hıfzıssıhha Müdürlüğü ek binasının bulunduğu yerde daha önce Revanî Çelebi Camii vardı. (Molla Hüsrev Mahallesi, 967 ada, 27 parsel)

Caminin esas alanı, enstitünün Atatürk Bulvarı'na dönük kısmına değil, enstitünün arka tarafına bakan son yarısına tekabül eder. Bugün "Cemal Yener Tosyalı" adını taşıyan yanındaki cadde, eskiden "Kovacılar Caddesi"ydi, bu itibarla halk arasında bu cami "Kovacılar Camii" diye de bilinirdi.

Revani Çelebi'nin camii, mezarı ile Payzen Yusuf'un türbesi peşlerini hiç bırakmayan talihsizliklerle yüzleşti geçen asrın ortalarına kadar. Zelzele, yangın, yol açma çalışmaları ve nihayet Atatürk Buvarı'nın açılmasıyla beraber birkaç kere yer değiştiren bu harap yekûn bütünüyle ortadan kalktı.

Şehrin yakın tarihinde acı izler bırakan bu ismi geçen eserleri yıkımdan önlemek için İhtifalci Ziya, İbrahim Hakkı Konyalı'nın teşebbüsleri, bilhassa babadan oğula bu mirasa sahip çıkan Çakıroğlu ailesinin ve son olarak Revnakoğlu'nun çabaları Evkaf ve belediye karşısında hep akamete uğradı. Mezarlarına kadar geride hiçbir şey bırakmadan her şeyi yok eden bu talanın son şahidi Revnakoğlu, bağlı olduğu kuruma yukarıdaki eserlerle ilgili peş peşe iki rapor takdim etmiş, bu raporlarda Revanî ve Payzen Yusuf'tan artakalan cami, türbe ve kabirlerin hikâyesini can sıkan cepheleriyle ve tafsilatıyla anlatmıştı.

18-2-1956 Tarihli Rapor Rapor 1 (114:17-26):

> Muhterem Teftiş Heyeti Yüksek Makamına,
>
> Revanî Çelebi'nin kendisine, evlât ve ahfadına ait mezar taşlarına ve bunların nakli keyfiyetine dair etraflı ve aydınlatıcı bilgiler verebilmek için evvelâ Revanî'nin kendisini tanımak, kısaca hâl tercümesini görmek ve bugün yerinde bulunmayan kendi adıyla maruf câmi'-i şerîfi şu lüzum karşısında yeniden tetkik ve mütalaa etmek lâzım gelir.
>
> 1953 senesi Mayıs, Haziran, Temmuz, Ağustos aylarında İstanbul Radyosu'nda 500. Fetih yılı münasebetiyle "Fatih ve çevresinde yatan Türk büyükleri, Fatih devri ricali, Fatih'in adamları ve onların hayır yapıları" mevzulu konuşmalarımda Şeyh Vefa'nın külliyesini anlatırken söylediğim gibi (tel'e de alınmıştır) tarihe geçmiş asıl adı "Kovacılar Camii" olan Revanî Çelebi mabedi, Vefa'da Kovacılar'dan Tezgâhçılar'a inen ana caddenin üzerinde, aşağıya doğru sağda ve Kırkçeşme'ye yakın taraftaydı.

Hadîka'nın Sâtı' Bey baskısında "Kovacılar" ve "Revanî Çelebi" diye iki ayrı cami olarak gösteriliyorsa da bu tasnif yanlıştır. Fakat halkın dilinde olduğu gibi bazı eserlere de geçmiş ve kökleşmiştir. Bunun da sebebi şudur: Câmi'-i şerîf, Kovacılar Caddesi üzerinde bulunduğu için öteden beri o ismi almış bulunuyor.

Mescidin son cemaat yerindeki meşrutahane ve yanındaki talebe hücreler (küçük odalar) gibi Revanî'nin de yattığı türbenin alt kısmını da abdest almaya mahsus sıra musluklar teşkil ediyordu.

Revanî'nin medfun bulunduğu lahit, yerden bir bir buçuk metre kadar aşağıdaydı. Üzeri cesîm ve muntazam mermer kapaklarla örtülmüştü. Başında destarı, pek sanatkârane sarılmış kâtibî kavuk vardı.

Câmi'-i şerîfin şimal tarafında ve hemen hemen bitişiğinde Payzen Yusuf Paşa'nın ("payzen", ayağa vurulan pranga manasına bazen kullanıldığı gibi doğrudan pranga, bent manasına da gelir) somaki taşlarıyla yapılmış, yan yana üç penceresi bulunan kubbeli taş türbesi, yakın zamanlara kadar yerinde duruyordu. 60-70 metre murabbaında bir yer işgal eden bu türbe ve bitişiğindeki Revanî Çelebi Camii, onun büyük haziresi, şimdi yola gitmiş bulunan muhteşem Kovacılar Hamamı, bütün bunlar müteşekkil birer manzume hâlinde metrelerce uzaklardan göze çarpan büyük bir külliye meydana getiriyorlardı. Hepsi zaman zaman ve birer birer yıkıldı, yıktırıldı, yerleri dümdüz edildi.

İstanbul'un iç tarihinde müstesna bir tarih gibi halkın hafızasında yer tutan 1310'daki büyük zelzelede Payzen Yusuf Paşa'nın türbesi de bir hayli sarsıntı gördüğünden kubbesi çatladı, biraz sonra da kısmen devrildi. O tarihten sonra çevre halkı bu harabeye "Viran Türbe" ismini verdi. Bu isim zamanımıza kadar geldi ve bazı kitaplara da geçti.

1334 Mayısının 31. günü çıkan büyük Vefa yangınında Revanî Çelebi Camii'nin mühim kısımlarıyla beraber bu türbe harabesi de yandı, fakat şimdi Hıfzusıhha Enstitüsü'nün (Bu terkibi "Hıfzıssıhha" şeklinde kullanmak ve yazmak Osmanlı gramer kaidelerine uygun değildir) yapıldığı yerden Talat Çakıroğlu apartmanının arasındaki sahaya kadar uzanan büyük haziresi tabiatıyla kalmıştı.

1339 Mayısında ise "Burmalı Mescit" isimli, Şehzade Karakolu karşısında şimdi tamirine başlanan Kadı Emin Nureddin Osman Efendi Camii önünden Unkapanı'na inen 30 metrelik yol açtırılırken zaten ortada kalan bu harap türbe etrafıyla birlikte yıktırıldı. Bundan dolayı 1340 Martında büyük tarihçi ve ihtifalci Mehmed Ziya Bey merhum başta olmak üzere çevrenin eskilerinden ve eşrafından Bahriye mühimme müdürü ve caminin ikinci banisi merhum Hacı Hafız İsmail Efendi'nin oğlu, emekli bahriye subayı Hasan Talat Çakıroğlu (hâlen hayattadır) ve Küçükmustafapaşa'da Müftü Ali Mahallesi'nde, İstanbul'un eski meşhur tekkelerinden ve Rifâ'iyye'den Müftü Hamamı

Tekkesi'nin son faziletli şeyhi, Evkaf veznedarlığından mütekait, "Gözügüzel Şeyh" diye tanınmış merhum Mustafa Raşid Rahmi Efendi'nin (vefatı 1951) müşterek gayret ve hizmetleriyle Revanî Çelebi'nin, paşanın ve yanlarındaki dört zatın kemiklerini yol üzerinde kalmış yerlerinden merasimle alarak bir torba içinde topladılar ve yanmış Revanî Camii'nin mihrabı önünde hazırladıkları yere getirdiler. Fakat Revanî'nin birçok benzeri gibi yazısız olan ayak şahidesinden başka bir şey bulunamamıştı. Kabrinin içinde kanlı tabut parçasından başka bir şey görülmeyen paşanın enkazını da caminin Kovacılar Caddesi'ne bakan sağ tarafına, minarenin dibine gömdüler. Bu vesile ile hatimler indirilmesi, her ikisinin başına bir servi dikilmesi de unutulmadı.

Şer'î, ananevî usul ve icaplar dahilinde yapılan bu nakl-i kubûr esnasında yine Kırkçeşme civarında evvelce mevcut bulunan ve 1169 Hicrî yılındaki büyük Cibali yangınında yanan Sekbanbaşı Hüseyin Ağa Câmi'-i şerîfinin haziresinde şuraya buraya atılmış birkaç mezar taşı da buraya getirildi. Bunların isimlerini aşağıda vereceğim.

Daha önceleri harabiyeye yüz tutan Revanî Çelebi Camii'ni 1302'de mahalle halkının başına geçerek mükemmel şekilde tamir ettiren Bahriye mühimme müdürü Hacı Hafız İsmail Efendi bu tamir sırasında câmi'-i şerîfin içini dışını yeniden boyatmış, duvarlarını tezyinatlı birçok güzel yazı ve levhalarla süslemiş, câmi'-i şerîf ve haziresinin etrafını yeni baştan yaptırmış, etrafına demir parmaklıklar çektirerek mükemmel bir mamure hâline getirmişti.

Yine Hacı Hafız Efendi, Evkaf'tan hiçbir şey almayarak kendi adamlarından Dede Efendi namında bir zatı camiye müezzin tayin etmiş ve tam 33 sene bu zatın ücretini kendi cebinden vermekte devam ettiğini muhterem oğlunda gördüğümüz hususî kayıtlardan öğreniyoruz.

Böyle olmakla beraber câmi'-i şerîfin esaslı surette tamir edilmesi için sarf edilecek 3.000 liradan fazla bir paranın teminine müteşebbislerin kudret ve kifayeti müsait gelmediğinden o tarihlerde Evkaf'a müracaat edilmişti. Fakat ne yazık ki Evkaf idaresi yapılan müteaddit rica ve müracaatlara ehemmiyet vermemiştir, ancak caminin mazbut evkafı bulunmadığından tamir edilemeyeceğini bildirmekle iktifa etmiştir. Bir müddet sonra ise istenilen para yardımını yapmamakla kalmamış, caminin enkazı ile minarenin güdük kaide kısmını müzayede ile satışa çıkartmış ve değerinden çok aşağı bir fiyatla gayet ucuza satmıştır. Bu suretle de Revanî'nin ve paşanın tarihî kabirleri zamanımıza kadar ayaklar altında bırakılmış bulunuyordu.

1940 Martında Revanî Çelebi'nin edebî şahsiyeti hakkında Servetifünun'da yayınladığım bir yazı münasebetiyle bânî-i sânî Hacı Hafız İsmail Efendizâde Hasan Talat Bey'den (Çakıroğlu) şu mealde acıklı bir mektup almıştım. Caminin geçirdiği elemli safahatı pek yakından tesbit olması itibarıyla ileride bu mevzuun kıymetli vesikalarından sayılacak kıymettedir. Bir kısmını beraberce okuyabiliriz:

"Edîb-i muhterem Cemaleddin Server Beyefendi oğlumuza,

Ma'lûm-ı âlîleri Revanî Çelebi'nin eski kabri gibi sonraki yeri de bugün tamamıyla metruktur ve ayaklar altındadır. Birkaç sene sonra daha geçecek olursa hangisinin ona ait olduğu bilinemeyecek hâle gelecektir! (Bu korkunç ve acıklı akıbet bugün aynen tahakkuk etmiş bulunuyor.) Yangından sonra Evkaf idaresine vaki olan müracaatlar üzerine "Evkafı yoktur!" cevabı verilmiştir. Ahaliden birkaç zatın tamirine teşebbüs etmesiyle (tevazuan babasını gizliyor) ve bunca emeklerle vücuda getirilen bu câmi'-i şerîfin yerinde şimdi yeller esmektedir. Revanî Çelebi bu câmi'-i şerîfi yaptırırken elbette buna karşılık olmak üzere vakıflar bırakmıştır, fakat bunu ne arayan ve ne de soran olmuştur. Bugün de hâlen bu vaziyettedir. Şimdi burası Evkaf tarafından satılacaktır, fakat bu kayıtlar (kabirler) ne olacaktır? Memlekete hizmet edenlerin göreceği lutuf bu mu olmalıdır? Bir parça eslâf ve ecdada hürmetkâr olsak daha iyi etmiş olmaz mıyız acaba?"

Ne yazıktır ki 15 sene önce, acısı içine çökmüş bir insanın irfanlı ve heyecanlı alâkası ile yazılan bu satırların çok elim akıbeti bugün bütün azametiyle tahakkuk etmiştir. Revanî'nin, Payzen Yusuf Paşa'nın kabirlerinin yerini sarih ve bariz olarak tayin etmek artık mümkün değildir. Sebebi ise ihmalimiz ve ilgisizliğimizdir, kendisine tevdi edilmiş bu gibi eserlerin koruyucusu olması lâzım gelen Evkaf'ın bizzat yıkıcı olmasından doğan bir neticedir, sonu da, devamı da pek korkunçtur. Nitekim bu yerler Evkaf'ın kendi eliyle satılmış, caminin yarım minaresi ve yangından artakalan dört duvarı yıktırılarak boş kalan arsası üzerine, son zamanlardaki yeni inşaat yaptırılmıştır.

Şimdi Hıfzussıhha Enstitüsü'nün bulunduğu yerden Çakıroğlu apartmanı arasında kalan geniş saha tamamıyla câmi'-i şerîfe aitti. Etrafı çevrili muntazam bir hazireydi ve yanında şimdi kapanmış bulunan Sekbanbaşı İbrahim Ağa Sokağı vardı. Bunlardan artakalan kısımlar da 1925'te Atatürk Bulvarı hazırlıkları dolayısıyla yola verildi.

Medenî, zarurî ve naçarî amillerle yol açmak icap ediyorsa yolun istikametini bile değiştirmek suretiyle daha müsait, daha geniş bir hâle getirmek daima mümkündür, hatta lüzumludur, faydalıdır, zira bu işlerde güdülen gaye umumun selâmetine, insanî ve içtimaî huzuruna hizmettir. Fakat bütün bu satışlar, genişletişler ve zaman zaman yapılan, yaptırılan yıktırmalar, yola katmalar devam ederken irfan ve idare hayatımızda birer kıymet, şöhret ve şahsiyet sahibi bulunan bu çeşit güzide zevatın kabir veya kemiklerini hürmetle alıp bir münasip yere nakletmek kimsenin aklına gelmedi, hiçbir makam veya müessese de nedense bununla ilgilenmedi.

Medfunların mutlaka meşâhîrden bulunması meşrût değildir, nihayet kendi ölülerimiz, kendi soylarımızdır. İhtiyat hâlindeki ilgisizlik yüzünden memleketin tapu senetleri değerinde olan mezarlarımızı benimsememek, içindeki

medfunları yol üzerinde, ayaklar altında bırakmak veya üzerine yapılar çıkmak ne şekil ve surette olursa olsun muhakkak ki çok büyük bir haksızlık, her bakımdan utandırıcıdır

"Ba'de harâbi'l-Basra" denilen şekilde her iş olup bittikten sonra maddî - manevî zararların telâfisi imkânları da ortadan tamamıyla kalktıktan ve kaldırıldıktan sonra harekete geçip elden gidenleri araştırmaya koyulmak, sadece bu teşebbüsü yapmış olmaktan başka bir işe yaramayacağı bütün açıklığı ile ortadadır. Bu şekil hareketlerin tarihimize faydalı olmak ihtimali gerçekten çok uzaktır.

Mezarlıklara mabede girer gibi ayakkabısını çıkararak giren dedelerimizin, kabirlere, ölülere tarih boyunca gösterdikleri yüksek ihtiram ve ahlâkın unutulmayacak büyüklüğü karşısında biz çocuklarının bugünkü ibret verici hazin hâlini görüyor ve düşünüyorum da hayret ve utancımdan dilim tutulacak, kalemim donacak hâle geliyor.

Bizzat başında durup yaptırdığı camisinden, eserinden, kabrinden, kendisinden iki kelime ile olanca hayratından bugün küçücük bir iz kalmayan Revanî'nin tarihî ve edebî şahsiyeti hakkında Servetifünun'un 1940 Martına ait nüshasında bazı malûmat vermiştim. Şu vesileyle o yazımı burada hülâsa edeyim:

"Revanî" ismi ve mahlası ile eski ve klasik edebiyatımızda büyük şöhret yapmış bulunan bu deryadil ve nüktedan adam aslen Edinelidir, ismi "İlyas Şücâ'"dır. Sultan II. Beyazıt ile Yavuz Selim'in devirlerinde yaşamış, orijinal eserleriyle göze çarpmış, zaman zaman parlamış, bu iki padişaha resmî ve hususî surette hizmet etmiştir. Trabzon'da vali bulunan Şehzade Selim Efendi'ye daha o zamanlarda intisap eylemiş ve onun tahtı elde etmek üzere İstanbul'a geldiği zaman Revanî de maiyetinde bulunmuştur.

Yavuz Selim ve Kanunî devirlerinde Bursa kaplıcaları ve İstanbul'da Ayasofya mütevellisi olarak vazife görmüştür. Hatta tarihin meşhur rivayetleri arasında görüldüğüne göre inşaatına bizzat nezaret ettiği camisini yaptırmakta olduğu sıralarda oradan geçen Yavuz, mabedin kimin tarafından yaptırıldığını sormuş. Revanî hemen toplanarak velinimetinin rikabına varmış ve kemâl-i hürmetle: "Revanî kulunuz sultanım!" Yavuz Selim aynı zamanda nükte ve zarafet adamı olan Revanî'ye güzel bir kelime oyunu ile cevap vererek onun mizacını okşamak ve hem de onun Ayasofya mütevelliliğini telmih etmek istemiş: "Hoş Ayasofyasın, yılda bir mescit doğuruyorsun!" yahut "Ayasofya camilerin en büyüğüdür, onun mütevellisi her sene bunun gibi birçoklarını yaptırsa hayret edilmez" demiştir.

Revanî sırasıyla matbah-ı âmire kâtibi, daha sonra matbah emini ve surre emini olmuştur, hatta bu surre eminliği vazifesiyle bir defa Mekke'ye gönde-

rilmiştir. Fakat bu son vazifesinin hangi padişah zamanına rastladığı ihtilâflıdır. Sehî Bey, Sultan Beyazıt devrinde gösterir; Âşık Çelebi, Hasan Çelebi ve Latifî ise Sultan Selim'in zamanında olduğunu yazarlar.

Tahsil derecesi hakkında tezkirelerde bir sarahat olmamakla beraber zamanında edebî ilimlerde mücehhez, kuvvetli, bilgili bir şair olduğu eserleri tetkik edildiği takdirde kolayca anlaşılabilir.

Tarz-ı mahsûsada yazdığı orijinal bir eser olan *İşretnâme* isimli mesnevîsi kadar "Şâh-ı aşkam bir kadeh meydür benüm başumda tâc" dediği işret ve safaya düşkünlüğü, sonradan bozmadığı tevbesiyle de meşhurdur. *İşretnâme*'si şöyle başlar: "Kimün kim câm ile hoş âlemi var - Süleymân'dur kim elde hâtemi var"

Bî-bedel gazellerinin pek çoğu yirmiden fazla tanınmış şair tarafından tanzir ve tazmin olunmuştur. Kemal Paşazâde ile Revanî'nin kendisine kayd-ı hayât şartıyla otuzar akçe bağlanmıştır. Hamsesi ve divanı da vardır: "Pâdişâh olan alur elbette kâfirden harâc - Bal tutan parmağın yalar didiler" gibi mısraları halkın diline de geçmiştir.

Latifî'nin "Sâkî-i bezm-i ma'nâ mest-i mey-i elest" sözleriyle övdüğü Revanî, H.930'da göçerek kendi ismini taşıyan câmi'-i şerîfin karşısına gömülmüştür. Vefa yangınında çatlayıp yarıldıktan sonra zamanla ortadan kaybolan ve bir daha tek parçası ele geçmeyen baş taşında talik yazı ile şu kitabe okunuyordu:

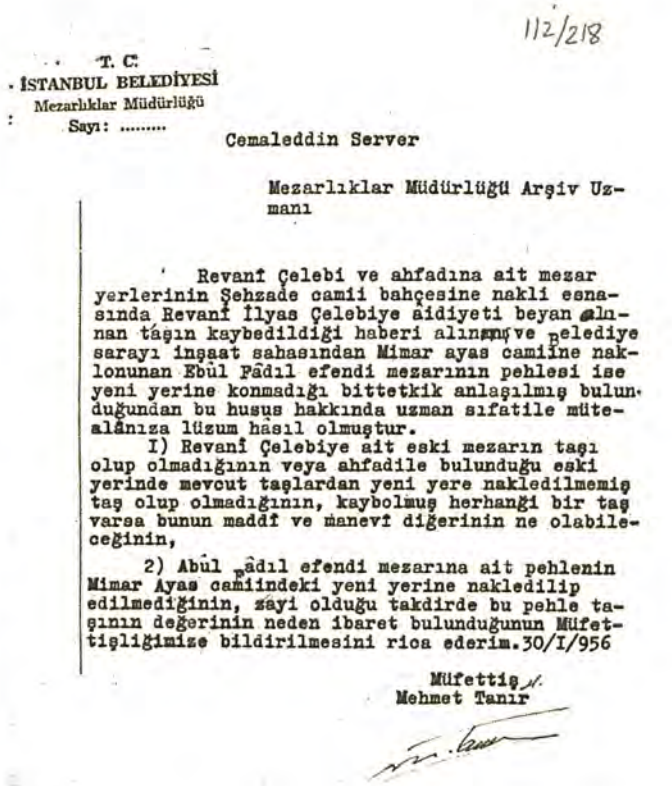
Hû
Cihânı ser-te-ser tutmışdı nâmı
Emîr-i nazm kim ya'nî Revânî
Ecel câmını çünkim nûş kıldı
Şu denlü kim düşüp mest itdi ânı
İşidüp rûh-ı kudsî didi târîh
Cinândan yana cân atdı revânı, 930.

Bazı eserlerde bu tarih manzumesinin birinci mısraı "Cihânı ser-be-ser tutmışdı nâmı", onun altındaki mısra da "Emîr-i nazm ya'nî kim Revânî" şeklinde yazıldığı görülmektedir ki ikisi de yanlıştır. İlk mısraın doğru şeklindeki "ser-te-ser" kelimesi "baştan başa" demektir;; "ser-be-ser ise "baş başa" manasına gelir ve burada gitmez. İkinci mısrada "Emîr-i nazm ya'nî kim Revânî" sözü manaya olduğu kadar vezne de uygun düşmemektedir, zaten kitabenin esas metni böyle değildi ve olamazdı.

Bâkî'nin onun hakkındaki meşhur mersiyesi taşa geçmemiştir.

Emirlerinize imtisalen yerinde yapacağım son tetkikime başlamadan önce şifahî olarak bizzat arz etmiş olduğum gibi Hıfzussıhha Enstitüsü'nün yaptırılması dolayısıyla buradan kaldırılıp Şehzade Câmi'-i şerîfi Türbesi hariminde-

ki hazireye nakledilen müteaddit mezar taşlarının Revanî'nin kendisiyle, evlât ve ahfadıyla hiçbir ilgisi yoktur. Bunlar yangın dolayısıyla Revanî Çelebi Camii haziresinden artakalan, birkaçı da yukarıda arz olunduğu gibi daha önceki Cibali yangınında yanan Sekbanbaşı Hüseyin Ağa Mescidi mezarlığından buraya getirilen tamamıyla başka şahıslara ait taşlardır. Hepsi 13 tane olup beşi ayak taşı, diğerleri baş şahidesinden ibaret bulunuyor:

112/218

T. C.
İSTANBUL BELEDİYESİ
Mezarlıklar Müdürlüğü
Sayı: .....

Cemaleddin Server

Mezarlıklar Müdürlüğü Arşiv Uzmanı

Revanî Çelebi ve ahfadına ait mezar yerlerinin Şehzade camii bahçesine nakli esnasında Revanî İlyas Çelebiye aidiyeti beyan olunan taşın kaybedildiği haberi alınmış ve belediye sarayı inşaat sahasından Mimar ayas camiine naklonunan Ebûl Fâdıl efendi mezarının pehlesi ise yeni yerine konmadığı bittetkik anlaşılmış bulunduğundan bu husus hakkında uzman sıfatile müteallâniza lüzum hasıl olmuştur.

I) Revanî Çelebiye ait eski mezarın taşı olup olmadığının veya ahfadile bulunduğu eski yerinde mevcut taşlardan yeni yere nakledilmemiş taş olup olmadığının, kaybolmuş herhangi bir taş varsa bunun maddî ve manevî diğerinin ne olabileceğinin,

2) Abûl Fâdıl efendi mezarına ait pehlenin Mimar Ayas camiindeki yeni yerine nakledilip edilmediğinin, sayi olduğu takdirde bu pehle taşının değerinin neden ibaret bulunduğunun Müfettişliğimize bildirilmesini rica ederim.30/I/956

Müfettiş
Mehmet Tanır

Revnakoğlu'ndan Revanî Çelebi hakkında bilgi istenmesi (112:95)

Elli dokuz cemaatin odabaşı Molla Mustafa, 1115 (Kırık başlığı sonradan oturtmadır.)

Merhûm ve magfûr Abdullah Bey, 1138 (Başlığı düşmüştür, tarih yeri görülmüyor. Vefat yılını evvelce tesbit etmiş olduğum notlardan alarak koydum.)

Merhûm Mustafa Bey, 1147.

Vefa Şeyhizâde Hamîd Efendi kerimesi Fatma Hanım, 1241.

Edremitli Hoca Mehmed Sadullah Efendi, 1244.

Mehmed Sadullah Efendizâde Mehmed Muhyiddin Efendi, 1250.

Kastamonu ulemasından Hoca Ömer Efendi, 29 Zilhicce 1251.

Yıllarca önce Türk Tarih Kurumu namına, kısmen de şahsî olarak tesbit ettiğim bu taşlardan Şehzadebaşı Câmi'-i şerîfi haziresine nakledilenler arasında yalnız elli dokuz cemaatten Molla Mustafa, Ahmed Bey, diğer Mustafa Bey ve Abdullah Bey'e ait kitabeler kırık dökük ve batık bir hâlde görülmektedir,

muhtelif yerlerinden de zedelenmiştir; kitabe metinleri erimeye ve dökülmeye mahkûmdur. Diğerleri de ortada bulunmuyor.

Yine son nakilde Şehzade Türbesi içine getirilen taşlardan ötekilerini şunlar teşkil etmektedir:

Merhum Seyyid Mehmed Emin Efendi, 6 Şevval 1247.

Esma Sultan kilercisi (Batıktır, tarih okunmuyor.)

Yorganî Seyyid Ahmed Nesib Efendi mahdumu Yunus Efendi (Batıktır, zaten taşın da yazının da bir gûnâ değeri yoktur.)

Sağlam vesikalara dayanarak esaslı malûmat verebilmek ve dolayısıyla mevzuu aydınlatmak için karlı tipili havalarda çalışmayı göze aldım. Tamamıyla kar ve çamur altında kalmış, yandan, ortadan zedelenmiş taşları bir hayli müşkilât içinde yeniden tetkik ve tesbite uğraştım, fakat ne yazık ki ilmî, tarihî ve hatta estetik bakımdan hiçbir değeri olmayan şuna buna ait birtakım taşlar arasında boşuna çabalamış olmaktan ibaret kalan bir iş yapmış oldum. Bunların arasında yegâne manzum kitabe, Ahmed Bey'in ince bir sülüsle yazılmış baş şahidesidir ki onun da tarih yeri parçalanmıştır, "el-fâtiha"dan ötesi yoktur, lâkin manzumenin son tarih mısraından Ahmed Bey'in 1159'da vefat ettiğini öğreniyoruz. Evvelce tesbit etmiş olduğum kitabe metinlerine ait dosyamın içinde de aynı yılı buluyorum. Kitabe şudur:

Ahmed Bey azm eyledi bekâ iklîmine
Rahmet ile rûhunu şâd eyleye Rabbu'r-Rahîm
Hûr u gılmân ile zevk ü safâlar eylesin
Cürmün bağışlayıp Mevlâ ede lutf-ı amîm
Fevtine bir pâk târîh Asımâ târîh deyip
Menzil-i Ahmed Bey ola gül-zâr-ı naîm
el-Fâtiha.

Ustuvane şekilde yuvarlak başlıklı olup kitabesi sülüstür; tarih tarafı kırılmıştır. Dosyamda evvelce mazbut olduğundan bu zatın vefatı tarihinin 1159 olduğunu tesbit edebiliyoruz.

Şehzadebaşı'nda belediye sarayı sahası içinde kalması dolayısıyla son zamanlarda yıktırılan Kara Çelebizâde Ebü'l-Fazl Mahmud Efendi Dershanesi hakkındaki raporumu ayrıca takdim edeceğim. 18-2-1956

Arşiv Uzmanı
Cemaleddin Server

Revnakoğlu'nun 12-3-1956 tarihli ikinci raporu (82:100-101):

Muhterem Teftiş Heyeti Yüksek Katına,

Revanî Çelebi hakkında bundan önce takdim etmiş olduğum mufassal raporumda tarih seyrini takiben tesbit olunmuş safhalar sırasında tafsilen beyan edildiği gibi bugünkü Hıfzussıhha Enstitüsü, kısmen Revanî Çelebi Camii'nin, kısmen de Revanî Çelebi'nin ve Payzen Yusuf Paşa'nın eski türbelerinin bulunduğu yere yaptırılmıştır, zira Vefa yangınından artakalan câmi'-i şerîfin dört duvarı, yarım minaresi, hazire ve arsasından bir kısım parça parça satılarak bütün bu tarihî yapılar harabesinin bulunduğu yere ve üzerlerine Evkaf tarafından bugünkü inşaatın yükselmesine meydan verilmiş ve bu iş zamanımıza kadar gelen lakaydî yüzünden bu şekilde zaman zaman hazırlanmıştır.

Bugün enstitünün arka tarafı ile Çakıroğlu apartmanının arasında kalan kısım, Revanî Çelebi Camii'ne ait hazirenin artık parçasını teşkil ediyor.

Enstitünün temelleri atılırken bu çevrenin muhtelif yerlerinden çıkan kemik parçalarının inşaatın müteahhidi tarafından toplattırılarak bir sandık içinde bilinmeyen bir mezarlığa götürüldüğü, civarında oturanlar tarafından görülmüş ve kendilerinden bu şekilde tesbit olunmuştur.

Tamamıyla şahsî ve hususî mahiyette olan bu teşebbüsten sonra müdürlüğümüzün malûmatı dahilinde yapılan ikinci bir teşebbüs, geçen defadaki en son nakil hadisesidir ki bunun keyfiyetine dair bildiklerimi evvelce tesbit edilmiş notlarımla kendi malûmatımı ihtiva eden bir önceki raporumda daha ziyade ilmî mahiyette olarak arz etmiştim.

Bu hususa dair evrak havale suretiyle bendenize gelmediği ve hiçbir suretle de haberdar edilmediğim için nakiller yapılırken işin başında bulunmadım. Yalnız Revanî ailesinden olmadığı hâlde "Revanî soyundandır" diye yerlerinden alınan bu taşlar toplattırılıp Şehzade Câmi'-i şerîfi haziresine götürülürken taşların önüne, ardına, yanına ve biraz ilerisine rastlayan yerlerde ancak dört kazı yapıldığı ve buralarda bazı kemik parçaları görülüp bunların karışık olarak sandık içinde bir araya getirildiğini ve bu suretle götürüldüğünü çevresinde oturan birkaç zat söylemektedirler.

Fakat bu arada enstitünün arka duvarı ile Çakıroğlu apartmanının arasında kalan küçük aralığın içinde ve Unkapanı tarafına doğru arkalarda kalan Revanî Çelebi'ye ve onun sırasında Payzen Yusuf Paşa'ya ait mezarların açılarak bunlara ait kemiklerin gerek karışık olarak gerekse hususî surette ve intizamlı bir şekilde nakledilip edilmediğini katiyet ve sarahatle tesbit ve tayin etmek ne yazıktır ki bugün için imkânsızdır, zira bu iş ilmî ve tarihî icaplara göre iktiza eden nezaret ve salâhiyetimiz altında yapılmamıştır.

Söylenildiğine göre hâlen buradan kaldırılmamış kabirler ve kemikler de var-

dır. Bu vaziyet karşısında Revanî'nin yerini tayin edip yeniden açıp bakmaktan başka en doğru şekil ve çare kalmadığı görülüyor.

Şehzade Câmi'-i şerîfi haziresine götürülen taşların altındaki mezarlardan henüz açılmamış olanların da bulunduğunu yine etraftan öğrenmiş bulunuyoruz.

Bir evvelki raporumda arz ve işaret ettiğim gibi, Gazanfer Ağa Caddesi açılırken İhtifâl-i Millî reisi Mehmed Ziya Bey merhumun çok yakından alâkadar olarak ve işin başında bizzat bulunarak Revanî'nin ve Payzen Yusuf Paşa'nın o zaman ayaklar altında kalan kabirlerini açtırıp kemik ve tabut parçalarını buraya yani Revanî Çelebi Câmi'-i şerîfinin mihrabı önüne getirdiği günden beri buraları yılların biriktirdiği pislik ve moloz yığınları altında bırakılmış olduğundan bu büyük şairin ve Payzen Yusuf Paşa'nın kabirleri ta o zamandan kaybolmak tehlikesine maruz kalmıştı.

Bu tehlike bugün ne yazıktır ki biz tarihçileri şaşırtacak şekilde ve bütün azametiyle gerçekleşmiş, müzminleşmiştir, çünkü bu hâle gelmemesi için bunca yazılar ve müracaatlara rağmen Evkaf idaresince bugüne kadar lâzım gelen hiçbir alâka gösterilmemiş, sadece "Evkafı yoktur!" diye kâğıt üstünde kestirme bir cevap vermekten ibaret kalmıştır.

Hürmet ve teessürlerimle arz olunur. 12-3-1956

Kitabeler Uzmanı
Cemaleddin Server

Revnakoğlu, yukarıdaki raporlarında bahsettiği gibi, bu raporları yazdığı 1961'den 21 yıl önce de Revani Çelebi üzerinde çalışıyordu ve Servetifünun'un 1940 Mart tarihli sayısında Revanî Çelebi'ye dair bir makale yayımlamıştı. Bu ilk yazısının hemen ardından 10 Mart 1940'ta kendisine emekli bahriye subaylarından Hasan Talat Çakıroğlu'ndan bir mektup gelmişti. Mektubun sahibi Talat Çakıroğlu, Revanî Çelebi Camii'nin hemen yanında oturuyordu. Babası bu çevrenin ileri gelenlerinden, caminin her işine gönüllü nezaret eden, bir nevi ikinci banisi olan Bahriye mühimme kalemi müdürlüğünden emekli Hacı Hafız İsmail Efendi'ydi. Talat Çakıroğlu, Revnakoğlu'na bu caminin bir asırlık mazisini aile hatıralarıyla bu mektupta anlatır (114:10-12):

Cemaleddin Server Beyefendi oğlumuza birkaç söz ve nazar-ı dikkatlerine,

Zavallı Revânî'nin kabri metruk, ayaklar altında kalmış! Üzerinden birkaç sene daha geçecek olursa hangisi olduğu bilinemeyecek bir hâle gelecektir. Esasen camii 1334 senesi Vefa harîk-i hânumân-sûzundan sonra yanmış, Evkaf idaresine vaki olan müracaatlar üzerine "Evkafı yoktur!" cevabı verilmiştir. Ahaliden birkaç zevat bunun tamirine teşebbüs etmiş ise de ancak üç bin lira ile vücuda geleceğinden bahis ile tekrar Evkaf idaresinin yardımı istenmiş ise de ehemmiyet verilmedikten başka cami enkazı ile minare gayetle

dûn bir fiyatla başkasına yanlarında satmışlar. Bunca emeklerle vücuda gelen bu câmi'-i şerîfin şimdi yerlerinde yeller esmektedir.

Revanî Çelebi bu câmi'-i şerîfi yaparken elbette buna karşılık olmak üzere bir şey bırakmış ise de bunu ne arayan ve ne de soran olmuştur. Esasen arz ettiğim veçhile 1334 senesi Vefa harikine kadar merhum Hacı Hafız Efendi buna ihtiyaç hissettirmediği gibi, kendi adamlarından Dede Efendi namındaki bir zat da burada otuz iki sene bilâ-ücret müezzinliği ifa etmiştir. Şimdi edebiyatçılarımızdan Revânî'nin kabri hakkındaki notlarını ve nazar-ı dikkatlerini rica ediyoruz.

Esasen burası Evkaf tarafından satılacaktır. Fakat bu kabir ne olacaktır? Memlekete hizmet edenlerin göreceği lutuf bu mu olmalıdır? Bir parça eslâfa hürmetkâr olsak çok iyi etmiş oluruz, hû!

10 Mart 1940

Mütekâidîn-i bahriyeden
hürmetkârınız Talat

Revani Çelebi Camii ayaktayken

(Ek:)

İşretnâme sahibi Revanî Çelebi: Meşhur *İşretnâme* sahibi Revanî Çelebi, Sultan Selim şuarasından olup Tezgâhçılar Camii denilen (yerden) aşağı inerken sağ tarafta yeşil parmaklık içerisinde medfun bulunmaktaydı. Diğer mahalde vüzeradan Payzen Yusuf Paşa bulunmaktadır.

Bir gün oradan geçen Yusuf Paşa, Revanî Çelebi'ye ne yaptığını sorması üzerine, bir cami ile kendisine bir türbe inşa ettirdiğini söylemiş. O zaman Revanî ile Payzen Yusuf Paşa'nın aralarında olan samimiyet dolayısıyla hangisi evvel vefat ederse yaptırdığı türbeye o defnedileceğini kararlaştırmışlardır. Payzen Yusuf Paşa daha evvel vefat etmiş olduğundan Revanî'nin yaptırdığı muazzam türbeye defnedilmiştir. Bu türbe somaki taşlarla yapılmış, birçok hareketler dolayısıyla kubbe münhedim olmuş, haraba yüz tutmuştur. Revanî Çelebi ise kabri sokağın başında olup yanı başında Vefa şeyhi kerimesi Fatma

Talat Çakıroğlu'ndan Revnakoğlu'na yazılan 10 Mart 1940 tarihli mektup (114:12)

Sultan ile Edremit ulemasından meşhur Mehmed Efendi bulunmaktadır.

1334 senesi Vefa harîk-i kebîrinde muhterik olan bu cami ve türbeye Gazi Caddesi geçmekte olduğundan yol ortasında kalmış, merhum âsâr-ı atîka encümeni azasından Ziya ve mütekâidîn-i Bahriyeden Talat Beylerin delâletleriyle yol üzerinden kaldırılarak yaptırdığı caminin mihrabı önünde defnedilmişlerdir.

1304 tarihlerinde Revanî Çelebi Camii harap bir hâle gelmiş olduğundan mahalle ahalisi bu caminin tamir edilmesini o zaman Evkaf nezaretine rica etmişlerse de evkafı bulunmadığından bahisle tamir edilemeyeceği cevabı verilmiştir.

O zaman ashâb-ı hayrâttan ve bânî-i sânî sıfatına bihakkın lâyık Bahriye mühimme müdürü Hacı Hafız İsmail Efendi bu camii tamir ettirerek mükemmel bir hâle getirmiş ve içerisini ayrıca tezyin etmiştir ve bilâhare caminin etrafında bulunan iki buçuk metre irtifaında duvarları yıktırarak etrafına parmaklık çektirmiş, orayı gülistan hâline getirmiştir.

Revanî Çelebi'nin kabri açıldığı zaman iskelet hâlinde gerek Fatma ve gerek ulemâ-yı meşhûreden Mehmed Efendi bulunmuşlar ise de Payzen Yusuf Paşa'nın kabri açıldığı zaman bir şey bulunmamış, yalnız tabutunda kan lekeleri görülmüştür.

Âsâr-ı atîka Encümeni azasından merhum Ziya Beyefendi'nin tetkikine nazaran Yusuf Paşa şedîd-tab' olup bendegânı kendisinden memnun olmadıklarından boğularak denize atılmış ve tabutu Revanî'nin yaptırdığı türbeye gömülmüştür. 1311'de intişar eden Mektep mecmuasında (s. 50) şöyle yazmaktadır: "Sultan Süleyman'ın tahta cülûslarının ilk senelerinde vefat etmiş olan Revanî, *İşretname*'siyle Osmanlı şairlerinin birincilerinden addolunmuş ve Lâmiî'nin şöhret-i edebiyyesi, bâ-husûs nesri sayesinde derecât-ı âliyeye irtifa etmiştir."

Şeyh Teberrük Camii - Yahya Güzel Camii

Atatürk Bulvarı'nda ilerlerken sağda Manifaturacılar Çarşısı'nın alanında kaybolmuş Şeyh Teberrük Camii - Yahya Güzel Camii arsası vardı. Cami yeri, 58-1 numaralı yerin Haliç istikametinde karşısına düşüyordu.

"Hoca Teberrük" diye meşhur olmuş olan İbrahim Hulûsî Efendi tarafından yaptırılan bu cami 1918'de yanmış, kalan enkazı 1941'de Atatürk Bulvarı açılırken kaldırılarak çok sonra üzerine İMÇ yapılmıştı. Revnakoğlu, 1961'de Mezarlıklar Müdürlüğü'ne yazdığı dilekçede caminin arsasında şahideleri kaybolmuş ilk bani Hoca Teberrük ile ikinci bani Osman Ağa'nın mezarlarından ve o yıllarda ayakta kalan üçüncü bani Sivaslı Mehmed Ağa'nın kitabeli mezarından bahseder. Dilekçenin son yarısında şimdi Atatürk Köprüsü bağlantı yolunun yapılması sırasında ortadan kalkan Atlamataşı Mahalle Mektebi'ne bitişik hazirede medfun olanlar da zikredilir (226:318-19):

> Müdüriyet Makamına,
>
> Atatürk Bulvarı'nın Unkapanı'na inen kısmında, eski Yahyagüzel Mahallesi içine giren ve son defa Manifatura - Kumaşçılar Çarşı Kurma Kooperatifi'ne verilen geniş sahayı bu kere yeniden gördüm.
>
> Daha önce takdim etmiş olduğum 19-2-1960 tarihli kısa raporumda belirttiğim gibi bu sahanın içinde görülen yan yana iki metruk mezara çevre

Yahya Güzel - Hoca Teberrük Camii'nin 1941'deki hâli (Encümen arşivinden)

halkının verdiği isim, "Şeyh Murad Baba" ziyaretgâhıdır. Fakat bu isimlendirmenin tarihçe sabit olmadığını biliyorum, zira burası büyük Vefa yangınına kadar mevcut bulunan Yahya Güzel Camii'nin hariminden ve yanındaki medrese harabelerinden artakalmış bir yerdir.

Çukura sıkışmış olan iki mezardan biri camii yaptıran Hoca Teberrük Efendi'ye aittir; diğeri de Unkapanı yangınından sonra camii yeniden meydana getiren yeniçeri ocağından Bağdat ağası Osman Ağa'ya mahsustur. Osman Ağa 1131 Hicret yılında vefat etmiş ve buraya gömülmüştür, fakat kitabeleri yangınlar sırasında kaybolmuştur.

Şimdi baş uçlarında gördüğümüz nesih yazılı mermer kitabe, camii 1200 tarihinde üçüncü defa tamir ettiren yine yeniçeri ağası Sivaslı Mehemmed Ağa'ya aittir. Şehrin abideleriyle ve mahallî tarihimizle ilgili bir taş vesika olduğundan mutlaka saklanılması ve nakil sırasında kırılmamasına pek dikkat olunması icap eder.

Daha aşağıda eski Atlamataşı - Yeşiltulumba çevresinde, Dörtyolağzı'na rastlayan şimdiki Yeşilçeşme Sokağı'nın başında, etrafı duvarla çevrili, üstü açık ve pencereleri demir parmaklıklı harap türbenin yeri de eski Atlamataşı Mahalle Mektebi'ne bitişik bir tekke avlusudur. Burada görülen iki mezardan biri, şimdi yıkılmış ve bir ara erkek - kız mektebi olmuş Atlamataşı Mektebi'nin banisi Subaşı Süleyman Efendi'ye aittir. Yanında yatan diğer zat da Sultan III. Murad devir cezbe ve tarikat adamlarından Kapanî Mehmed Dede Efendi'dir ki "Gîsûdâr" (saçlı) diye bilinir; Sultan Murad ile mülâkatı vardır. Muteber menbaların çoğunda "Sultânu'l-melâmiyyûn, kutbu'l-ârifîn eş-Şeyh Hazret-i Kapanî..." diye bahsedilmektedir. Ömrünün yarım asra yakın bir zamanını devamlı olarak Unkapanı'nda geçirmiştir. Cezbeli bir zat olduğundan çok defa başı açık, yalın ayak dolaşmış, çevresi halkını telkin ve irşatlarıyla insanî ve manevî olgunluğa götürmüştür. Hülâsa, millî tarihimizin ve ananenin kendisinden saygı ile bahsettiği bir ulu kişidir. Tarihî türbesinin ihtimamla kaldırılması ve şeklinin muhafaza edilmesi her bakımdan uygun olacaktır.

Keyfiyeti bu suretle arz ve izah eder, nakillerinin nezaretim altında yapılmasını rica eylerim. 14-3-1961

Cemaleddin Server

Tarihî Arşiv ve Kitabeler Uzmanı

Revnakoğlu, dosyasına koyduğu yukarıdaki dilekçe kopyası üzerine metinde ismi geçen Sivaslı Süleyman Subaşı'nın mezar kitabesine yer verir, "Nesih ile yazılmış kitabenin aslı şöyledir" der ve kitabe için "Yan yana iki mezardır; kitabe arasına konulmuştur" notunu ilâve ederek metnini verir (226:319):

Yahya Güzel - Hoca Teberrük Camii'nin 1941'deki hâli (Encümen arşivinden)

"Sâhibü'l-bânî Hoca Teberrük hem mahlası
Câmii olmuş harâbe gördü bir merd-i dilîr
Çün Sivasî Yeniçeri ağası Mehemmed Ağa
Beyti ma'mûr eyledi çokdan beri şem'-i münîr"
H. 1200, harrerehu Feyzi Yazıcı.

Not: Bu mescit hakkında makale kaleme alan Semavi Eyice, birinci mısraı "Sâhibü'l-bânî Hoca [İbra]him hem mahlası", son mısraı da "Beyti ma'mûr eyledi çün yaktı bir şem'-i münîr" okur.

Revnakoğlu bir başka yazısında (226:320) yukarıda ismi geçen Murad Baba'nın "Yahya Güzel Mahallesi'nde Kâtip Çelebi'nin medfun bulunduğu hazirenin arka kısmında geniş sahada mevcut bulunan metruk mezar"ın sahibi olduğunu kaydeder. Geçen asrın başlarına kadar çevre halkının ziyaret ettiği bu zatın yatmakta olduğu mezarın alanı, Yahya Güzel Camii tetimmatından olup Unkapanı yangınında yanmıştı.

Voynük Şüca Camii

Atatürk Bulvarı'nda ilerlerken yine sağda şimdi Hızır Bey ve Necati Bey'le beraber Kâtip Çelebi'nin mezarının bulunduğu sofa görülür. Bu alan, Voynük Şüca Camii'nin ve mektebinin arsasıydı.

Geçen asrın ortalarına doğru, yıkılmış Voynük Şüca Camii'nin önündeki mektebin arsasında 1940'ta artık büsbütün harap hâle gelmiş olan ve molozlar arasında kalan Kâtip Çelebi'nin mezarından geriye güçlükle okunabilen baş kitabesinde "el-Kabrü bâbun ve küllü'n-nâsi dâhiluhu - Ve'l-mevtü ke'sün ve küllü'n-nâsi şâribuhu" yazısı okunabiliyordu. Şahidede ne bir ismi ne de ölenin vefat tarihi vardı. Vakıa bu mezarın Kâtip Çelebi'ye ait olduğu da hiçbir zaman tevsik edilemedi!

1940'tan 1953'e kadar bürokratik yazışmalarla geçen Kâtip Çelebi'nin mezarını yaptırma düşüncesi, ancak 1953'te netice vermiş, ancak bu arada Kâtip Çelebi'nin mezar taşları kaybolmuştu. İMÇ içinde kalan bu hazire daha sonra Necatî ve Hızır Bey'in taşınan mezarlarıyla müstakil bir sofa hâline getirildi.

Kâtip Çelebi'nin mezarı (Encümen arşivinden)

Hızır Bey'in sofadaki mezarının eski bir fotoğrafı (Encümen arşivinden)

Kâtip Çelebi - Keşfü'z-zunûn

Revnakoğlu, 24 İkinciteşrin 1941 tarihli Vakit'te "Bir İlim Hadisesi - *Keşfü'z-zunûn*'un yeni baskısı, müellifin asıl nüshası zeyilleriyle birlikte" başlıklı yazısını neşreder:

Vücutlarıyla bihakkın övündüğümüz Türk ve İslâm âlimleri arasında, şarkta ve garpta eserlerinden en çok istifade olunan Kâtip Çelebi'dir. Avrupa'da en ziyade "Hacı Halife"den galat olarak "Hacı Kalfa" diye şöhret bulmuş bu büyük Türk âlimi bilhassa on yedinci asrın ilim dünyasında en başa alınacak müstesna bir simadır. Macar âlimi Vámbéry bile ondan bahsederken "Kâtip Çelebi gibi insanlar yetiştiren millete mütemeddin, müterakki denilir" diyerek hayranlığını gösterir.

Şark klasik irfan hazinesinin altın anahtarı mahiyetinde olan *Keşfü'z-zunûn*, müellifin hazinesidir ve H.1141'de İbrahim Müteferrika tarafından basılan ve Latinceye tercüme edilen meşhur *Cihannümâ*'sı gibi zaman geçtikçe kıymeti artan eserlerden ve bizde bibliyografyaya dair yazılmış kitapların en mühimlerindendir.

Gerçi Kâtip Çelebi'den önce veya sonra birçok kitaplar, risaleler vücuda getirilmiş ve bu zevatın çoğundan sonra gelen Çelebi merhum, seleflerinden ilham alarak Halep'te bulunduğu zaman "İlhâm-ı ilâhî ile esâmî-i kütüb tahririne şüru olundu" diyerek bu muazzam hazineyi vücuda getirmiştir.

Ondan evvel birçok bilgilere ve sayısız müelliflere ait malûmat veren hiçbir eser, hiçbir kitap telif olunan bu nevi eserleri ve müelliflerinin vefat tarihlerini onun gibi alfabetik sıraya koyup telif tarihleriyle birlikte baplarını ve fasıllarını ayrı ayrı göstermiş değildir. Eserin en büyük meziyet ve hususiyeti de buradandır.

Muazzam bir kitap kamusu olan bu eserde Bursalı Tâhir ve Ahmed Refik Bey merhumların esaslı tetkiklerine göre on beş bine yakın kitap ve risale ismi vardır. On bin kadar müellif, muhaşşî ve şârih adı bildirilmiş ve bizzat kendisinin de söylediği gibi "Üç yüzden ziyade fen dahi hurûf tertibi ile mahalline naklolunmuştur."

Kâtip Çelebi geceli gündüzlü yirmi sene emek verip meydana getirdiği bu eseri Arapça yazmıştır, hatta bu yüzden Abdullah Cevdet'in himmetiyle Türkiye'ye giren Gustav le Bon bile onu Arap müverrihleri arasında göstermek gafletine düşer. Bu yanlış hüküm, Çelebi'nin kendi şahsına mahsus olmayıp diğer Türk ulemasına da teşmil edilmiş gibidir, çünkü mazide yetişen ilim adamlarımızın büyük bir kısmının eserleri, belki pek az istisna ile hep Arapça yazılmış ve bu gibi yanlışlıklar da bundan ileri gelmiştir. Mamafih o zamanlar ilim dilinin resmî ilim dili olması bu hususta amil olmuş sayılırsa da asıl ciddî sebep Çelebimizin tedvin ettiği kitap isimlerinin yüzde doksan sekizinin Arapça olmasındandır.

Kâtip Çelebi'nin evvelâ "h" harfine, sonra "d" harfine kadar tertip ettiği ilk nüsha, Topkapı Sarayı Revan Köşkü Kütüphanesi'nde 2059

numarada kayıtlıdır. Aşağısını ikmal etmeye ömrü yetmeyen Çelebi'nin müsvedde hâlinde yarıda bıraktığı eseri de Fatih'te Ali Emiri Kütüphanesi'nde Carullah Veliyyüddin kitapları arasında 1619 numarada mahfuzdur.

Keşfü'z-zunûn fevkalâde rağbete mazhar olduğu cihetle muhtelif zevat tarafından zeyiller yapılarak ikmal ve itmamına çalışılmıştır. Ona göre en önce zeyil yazanlardan biri H.1092'de İstanbul'da vefat eden Vişnezâde Mehmed İzzetî Efendi'dir ki zeyli basılmamıştır. Bu zattan sonra "Arabacılar Şeyhi" denilen Şeyh İbrahim ve ondan sonra H.1217'de İstanbul'da ölen Hanîfzâde Ahmed Tâhir Efendiler de birer zeyil yazmışlardır. Vefatı 1858'e rastlayan Şeyhülislâm Arif Hikmet Bey de kendi el yazısıyla kıymetli bir zeyil vücuda getirmiştir ki "c" harfinde nihayet bulan bu kısmın müsveddeleri de Üniversite Kütüphanesi'nin Yıldız kitapları arasında Hazîne-i hâssa müdürü Halis Efendi'ye ait kütüphanede saklıdır.

Bunların en kıymetlisi 1940 Martında vefat eden ve esasen Kâtip Çelebi'nin mükemmel bir devamı ve tamamı olan aziz hocam İsmail Sâib Sencer'in yarım asrı dolduran Beyazıt Umumî Kütüphanesi müdürlüğü zamanında kendilerinde bulunan İstanbul basması bir *Keşfü'z-zunûn* nüshasının kenarına mübarek elleriyle ilâve etmiş oldukları kitap isimleri ve bunların ilmî kıymet ve mahiyetleri hakkında verdikleri mühim malûmattır ki dâhi allâmemizin son hayat yıllarında vücuda getirilmiş olan bu kıymettar zeyil de beyaza alınmış ve kadirbilir Maarif Vekilimizin yakından alâkalarıyla şark eserleri kütüphanemize mal edilmiştir.

Bunlardan başka son asır bibliyografya mütehassıslarından olup eski Jandarma Dairesi ikinci şube müdürlüğünden mütekait Bağdatlı İsmail Paşa merhum da otuz senelik mütemadi bir çalışma ve araştırma semeresi olarak on binden ziyade müellif ve kitap ismi ihtiva eden mükemmel bir eser vücuda getirmiştir ki kıymet itibarıyla elimizde bulunan kaynakların en başında gelir. Paşa'nın *Esmâü'l-Müellifîn* isimli büyük bir bibliyografisi daha vardır ki İslâm'dan zamanımıza kadar gelen müelliflerin isim ve künyeleriyle eserlerini tesbit eder.

Kâtip Çelebi'nin müsveddeleri arasında uzun zamandır yerine konamayan sekiz sayfalık bir eksik de bu kere İsmail Efendi'nin Maarif Vekâleti tarafından satın alınan nadide kitaplar arasında ele geçmiş ve bu büyük noksan da bu suretle telâfi edilmiştir.

Bugün *Keşfü'z-zunûn*'un müellif yazısı üzerinden birinci cildi herkesin istifadesine arz edilmiş bulunuyor. Eserin bundan evvelki ilk tab'ı 1835 - 1858 yılları arasında Gustav Flügel tarafından yedi büyük cilt üzerinde Almanya'da Leipzig şehrinde basılmıştır. Bağdatlı İbni Nedîm'in *Fihristü'l-Ulûm*'unu bastıran da bu zattır. Flügel'in bir asır önce Latinceye çevirerek neşrettiği mukaddimenin metni ve Türkçesi, *Keşfü'z-zunûn*'un bugünkü tab'ında on iki sayfayı işgal etmekte ve eserin büyük değerini artırmaktadır.

Bu eserin bugünkü şekliyle meydana gelmesine Maarif Vekâleti tarafından teşkil olunan "Keşfü'z-zunûn tab'ı heyeti"nin, bilhassa İslâm Tetkikleri Enstitüsü direktörü kıymetli âlimimiz Profesör Şerefüddin Yaltkaya başta olmak üzere zamanımız şarkiyat mütehassıslarının hocası olan Kilisli Rifat Bilge'nin çok emeği geçmiştir.

Maarif vekilliğinin pek yerinde kararıyla iki yıldan beri merhum Allâme İsmail Sâib'in ilmî riyaset ve irşadı altında bir düziye çalışan heyetin derin vukuf ve ihtisasa dayanan etraflı araştırmalarıyla elde mevcut yazma ve basma nüshalar ve müteaddit zeyilleri

Atatürk Bulvarı açılırken (Salt arşivinden)

gözden geçirilmiş, müellifin el yazısı üzerinden mevcut nüsha esas tutulmak, zeyillere yapılan ilâvelerden fazlaları çıkartılmak ve eksikleri tamamlanmak, zühul ve yanlışlar düzeltilmek ve Kâtip Çelebi'nin kendi el yazısında olmayan ilâveler muhtelif işaretlerle gösterilerek aslından ayırt edilmek suretiyle mükemmel bir tarzda hazırlanmıştır.

Kıymetli ve sevimli Maarif Vekilimiz esere yazdığı bir mukaddimede bu yeni baskının ilmî surette tertip, tanzim ve tashih işini muvaffakiyetle başaran mütebahhir âlimimiz Profesör Şerefüddin'in ve üstat Kilisli Rifat Bilge ile ilim ve fazilette her devir için ölmez bir örnek olan İsmail Sâib Sencer'in mübarek namlarını hürmetle anmaktadır.

Üstat Şerefüddin, Türkçe ve Arapça olarak kaleme aldığı iki mukaddime ile Kâtip Çelebi'nin hayatı, eserleri ve ilmî şahsiyeti hakkında yazdığı on sayfalık diğer dibace için aylarca uğraşmış, hatta asıl nüshada sıfatlar ve mevsuflar arasındaki mutabakat şartlarını bilmiyor gibi görünen müellifin el yazısıyla tesbit olunmuş hatalarını da düzelterek yazısının sonunda örnekler vermiştir. Bunlardan başka mükerrer haşiyeleri, başka bir kitaba ait malûmatın diğer bir kitaba mal edilmesi ve Arapça bir eserin zühulen Türkçe, Türkçenin de Farsça gösterilmesi gibi mühim hataları geniş vukufuyla tashih ederek millî irfanımıza büyük ve unutulmaz hizmetlerde bulunmuştur.

Nefis bir kâğıtta iki sütun üzerine tertip olunan eser, beş yüz büyük sayfadan ibarettir. Baş tarafına konulan Allâme İsmail Sâib'in ve Bağdatlı İsmail Paşa merhumların büyük kıtadaki resimleri, el yazıları ve müellifin kendi müsveddelerinden alınan bir sayfalık parça, eserin müstesna değerine ayrı bir kıymet ilâve etmektedir.

Kâtip Çelebi'nin medfeni hususunda birkaç ihtilâf vardır. Tevatür derecesine varan meşhur rivayet ve şehadete göre Vefa'dan Unkapanı'na doğru giden caddenin karşısında kendi hayratından olan ve büyük Vefa yangınında yanan mektebin yanındaki küçük hazirenin içinde Şair Necati'nin medfun olduğu cihette görülen münferit bir kabir kendi kabridir, nitekim Bursalı Tâhir Bey merhum da *Hadîkatü'l-Cevâmi'* ve *Sicill-i Osmânî* gibi muteber membalardan aldığı malûmata nazaran bu tevatürü kuvvetlendirir. *Keşfü'z-zunûn* baskı heyeti bunu da dikkat nazarına alarak Çelebi'nin buradaki mezarının güzel bir fotoğrafını esere ilâve etmiştir.

Yangında zedelenen mezar taşının üzerindeki Arapça yazı ufalanıp döküldüğünden okunamayacak hâle gelmiştir. Muhterem hocamız Şerefüddin Yaltkaya'nın lutfuyla elde ettiğim bu metnin Türkçesi şudur:

"Ölüm, bütün insanların geçtiği bir kapıdır. Ölüm, bütün insanların içtiği bir şuruptur."

Hızır Bey Mescidi - Hacı Kadın Tekkesi

Atatürk Bulvarı'ndan Şebsefa Hatun Camii'ne varmadan sağa dönen Hacı Kadın Caddesi'ne giriyoruz. Biraz ilerledikten sonra Hızırbey Camii Sokağı'na dönmeden solda Hızır Bey Mescidi - Hacı Kadın Tekkesi önündeyiz.
(Molla Hüsrev Mahallesi, 519 ada, 23 parsel)

İstanbul'un ilk kadısı Hızır Bey'in yaptırdığı camiydi. Nasreddin Hoca soyundan gelen Hızır Bey, H.863 - M.1459'da vefat ettiğinde yaptırdığı caminin yakınındaki Voynuk Şüca Camii'nin mihrabı önüne gömülmüştü. Halk arasında çevresindeki Hacı Kadın Hamamı'ndan dolayı "Hacı Kadın Camii" diye bilinmiş bu mabette Rifâ'î ayini de yapılmıştı (111:35; 225:170):

> Unkapanı'nda Hızır Bey Mahallesi'nde Hacı Kadın Câmi'-i şerîfinin içindedir. Câmi'-i şerîf aslında "Hızır Bey Mescidi" olduğu hâlde o çevrede Küçükpazar'da Hacı Kadın'ın çifte hamamı bulunması dolayısıyla Hacı Kadın Camii denilmektedir. Bir başka cami ve tekkesi de Samatya'da kendi ismiyle Hacı Kadın Mahallesi'ndedir.
>
> Unkapanı Yeşil Tulumba Tekkesi şeyhi Hacı Mustafa Efendi halifelerinden ve bu câmi'-i şerîfin imamı bulunan meşhur Duâgû Hacı Faik Efendi merhum burada cuma geceleri Rifâ'î usulü icra ederdi; tekkelerin sırlanmasına kadar sürdü.
>
> Hacı Mehmed Faik Efendi (Ülker), uzun zaman Süleymaniye Câmi'-i şerîfinin hatip vekilliğinde bulunduğu için "Süleymaniye Hatibi Hacı Faik Efendi" diye bilinir. Sonra Küçükpazar'da Fatih'in hocası Hayreddin Efendi'nin yaptırdığı Üçmihraplı Camii'ne geldi, buradan Hacı Kadın Camii'ne geçti ve Hacı Kadın Mahallesi'nin imamlığı da üzerindeydi. Nihayet 9 Kânûn-ı evvel 1945'te vefat eyledi. Yerine Fatih Kadıçeşmesi - Müftü Hamamı Tekkesi'nin eski ve yaşlı şeyhi Mustafa Râşid Efendi tayin olundu.
>
> Hacı Faik Efendi'nin hıfzı olmadığından teravih namazlarında ekseriyetle 14. cüzden okurdu, bilhassa "Elif lâm râ ... rubbemâ yeveddüllezîne keferû..." sûre-i şerîfesi ile kıldırmak kolayına gelirdi.
>
> İstanbul'un çok tanınmış, sevilmiş irfanlı ve hâl ehli duacılarından biri olan Hacı Faik Efendi güzel ve yanık sesiyle gençliğinde mevlid ve mersiye okumuş, İstanbul dergâhlarının çoğunda hususiyle kıyamî tekkelerinde yıllarca zakirlik ve zakir peyrevliği etmişti. Cemiyet dualarını da ekseriya ona yaptırırlardı. Darüşşafaka'nın yıllık vakıf mevlidini okumak ona mahsustu. Hatm-i şerîflerde, nikâh duasında, mevlid ve miraciyelerde, bilhassa dergâhların hilâ-

Duâgû Hacı Faik Efendi (216:200)

fet cemiyetlerinde tarikat büyüklerinin cenaze tezkiyelerinde edibane şekilde tertip edilmiş o pek muntazam ve muazzam duasını yaparken ve âşıkane hâllerinin, ahenkli, dokunaklı edasının kalbe işleyen tesiri evvelâ kendi üzerinde görülürdü. Cümleleri söylerken bilhassa Cenâb-ı Risâlet-penâh efendimizi ve hânedân-ı Mustafa'yı vasfederken ruhundan kopan raşe gözlerini doldurur, ellerine titreme gelirdi. Sözlerinin manasına hakkıyla vâkıf bulunduğundan eslâf yadigârı olan bu dua metinlerini bazılarının yaptığı gibi bozmaz ve değiştirmezdi, yerine ve icabına göre dua ederdi. Ağzından çıkan kelimenin manasını bilerek, anlayarak telaffuz ve temessül ederdi. İşin ruhuna varmış ellerini açarken manevî zevke de dalmış olduğundan onu dinlerken, hele duasına olanca icabetle amin derken gönülde ruhanî safayı duymamak, huzura kavuşmamak imkânsızdı.

Pek sevimli, latifeci, güler yüzlü, güzel bir insandı. Hoş hâlleri vardı. Çok da fıkra bilirdi. Bir meclisi doyuracak, dolduracak mahfuzat ve hatırata sahip bulunuyordu.

Mevlid okuma usulünün eski klasik tarzını iyi bilenlerden son zamanlarda bir kendisi kalmıştı. İlmiye sarığı ve tâc-ı şerîf sarmakta usta idi. Hilâfet cemiyetlerinde giydirilecek tacın destarını ona sardırılar, duayı da ona bırakırlardı.

Revnakoğlu bir başka yerde bu camiye şu notu düşer (126:901): "Aşağıda Hızır Bey'in medfun olduğu câmi'-i şerîf pek harap bir hâldeydi, karşısındaki konakta oturan meşhur Duhânîzâde Hafız Mehmed Efendi 50 sene kadar önce kendi kesesinden tamir ettirmişti."

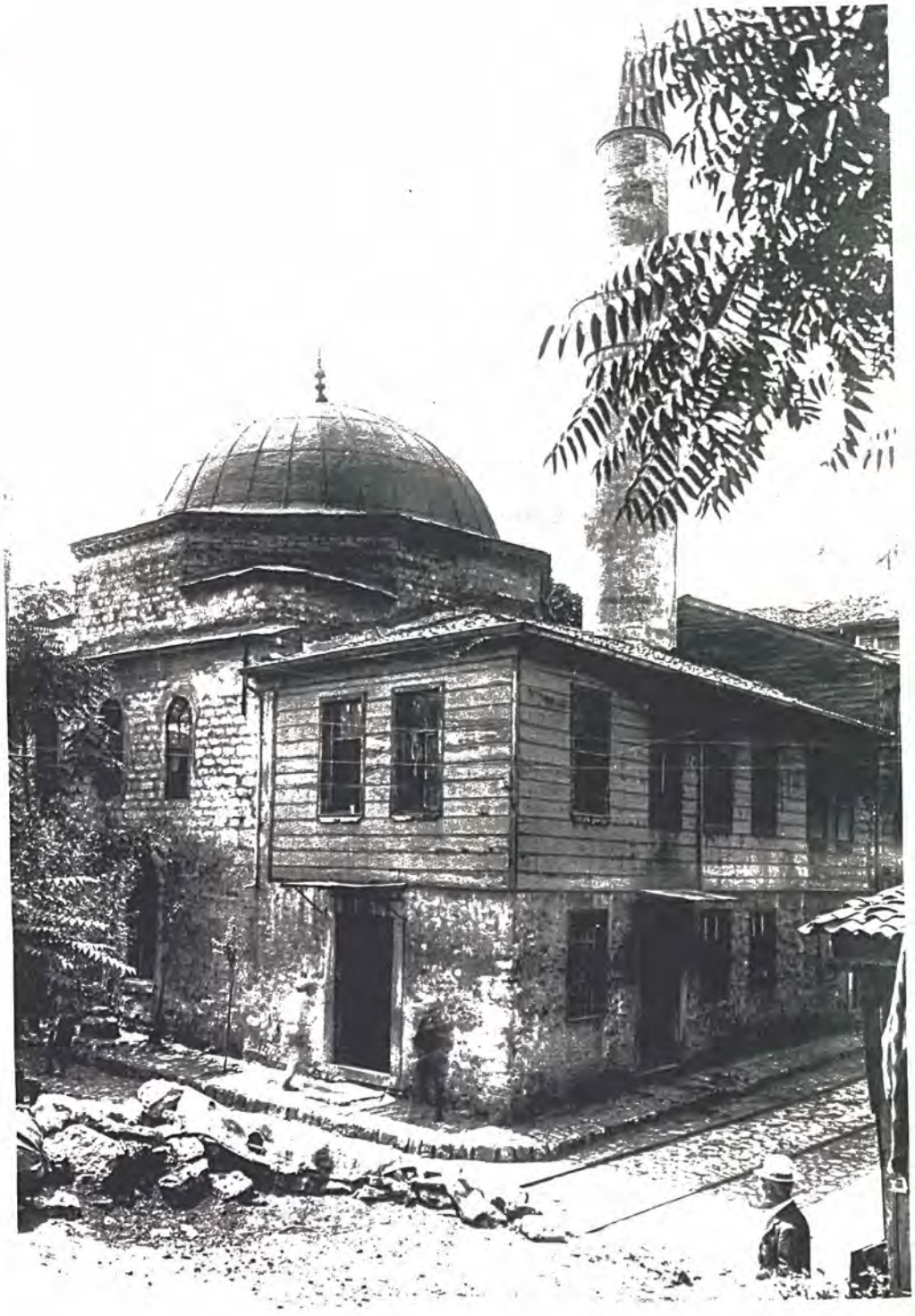
Yavuz Er Sinan Camii - Sağrıcılar Camii

Tekrar Atatürk Bulvarı'na dönüyor, Haliç'e inip sağa, Ragıp Gümüşpala Caddesi'ne dönüyoruz. Az ileride sağdaki Yavuz Er Sinan Camii - Sağrıcılar Camii önündeyiz. (Yavuz Sinan Mahallesi, 607 ada, 5 parsel)

Revnakoğlu etrafındaki unsurlarla birlikte hem caminin kendi devrindeki vaziyetini hem de bu camiye dair kaynaklarda verilen malûmat yekûnunu aşağıdaki notlarında bir araya getirir (105:47-51):

> Yavuz Er Sinan Câmi'-i şerîfi, Unkapanı civarında, Küçükpazar'da, Sağrıcılar Sokağı'nda olup kuzeye ve doğuya açılan iki kapısı vardır. Kuzeye bakan ortadaki cümle kapısının numarası 1, Sağrıcılar tarafındaki doğuya açılan diğer kapının numarası 18'dir. Bir kısım halk iki kelime arasında liyezon yaparak "Yavuzer" demektedir.
>
> Kubbesizdir. Câmi'-i şerîfin yapıldığı yer rivayete göre Fatih ordusunun barut ve cephane deposuymuş.
>
> Bahçesinin batı tarafındaki sokağın içinde ve türbe duvarının tam arkasında şimdi akmayan metruk, harap büyük bir çeşmesi vardır ki Kırkçeşme sularının belediye tarafından kesilmesi üzerine mahallece bir hayli uğraşılmış olduğu hâlde "Vakıf suyu yoktur!" diye Terkos verilmemiştir. Mahalle ve civar halkı yıllardır su sıkıntısı çekmektedir.
>
> Sultan Hamîd zamanında yaptırılan çeşmenin imlâsı bozuk olmakla beraber tâkındaki tarih kitabesi, bilhassa tarih beyti pek dikkate şayan olduğundan buraya alıyorum (sülüsle yazılmıştır):
>
> *Hâdiyâ cevherle yazdım târîh-i bünyâdını*
> *Himmet ile aktı tâze çeşmeden âb-ı zülâl*
>
> *Sâkîsi gırbası yoktur fî sebîlillâh sebîl*
> *Etmeyin gavga nizâ' hiç o da alsın sen de al, 1299.*
>
> Câmi'-i şerîfin doğu tarafında birinci pencerenin önünde, üzeri sonradan kapanmış kuyunun acı suyu 1949'da tulumba ile câmi'-i şerîfin içine (son cemaat yerine) alınmış, abdest almak için de altı musluk takılmıştır. Şimdi câmi'-i şerîfin imam ve hatipliğini yapan emekli başöğretmenlerden Hafız Şükrü Kaya'nın çok himmetli çalışmasıyla meydana gelen bu hayra cemaatin verdiği paranın 400 lirayı bulduğunu yine fâzıl imamın kendisinden öğreniyoruz.

Yavuz Er Sinan Camii - Sağrıcılar Camii 1936'da (Encümen arşivinden)

Yavuz Er Sinan, Unkapanı'ndaki kale kapısının nöbetçisiymiş. Onun manevî büyüklüğüne inananlar "Yavuz Er hakikaten er oğlu erdir. Yanında kötü adam istemez, ahlâkı bozuk kimseleri rüyada tokatlar, ıslâh etmek maksadıyla da kuyuya sokup çıkarır!" derler.

Câmi'-i şerîfin mihrabı önünde yeşil boyalı demir parmaklık içinde, başlıksız talik yazılı, arkası kırık kitabesi şöyledir: "Hû Dost - Fatih Sultan Muhammed Han hazretlerinin kapıcılarından merhûm Yavuz Er Sinan rûhıyıçun fâtiha, 725?"

Not: *Hadîka*'daki ismi "Sağrıcılar Camii"dir; "Banisi Yavuz Er Sinan Çelebi'dir ki Ebü'l-Feth'in mîr-alem ağalarındandır. Kabri dahi ondadır. Câmi'-i mezbûrun vakfına evlâdiyyet ve meşrûtiyyet üzere olagelenlerden biri sâhib-i târîh Seyyah Evliya Hafız Mehmed Efendi'dir, târîh-i mezbûrunda yazmıştır. Mahallesi vardır."

Bundan dolayıdır ki Yavuz Sinan Çelebi'nin kabrini halkın bir kısmı Evliya Çelebi'nin babası Derviş Mehmed Zıllî'ye ait sanırlar.

Yavuz Er Sinan Camii - Sağrıcılar Camii (Konyalı arşivinden)

Evliya Çelebi'nin *Seyahatnamesi*'nden: "Yavuz Er Sinan Câmi'-i şerîfi: Banisi Ebü'l-Feth Sultan Muhammed Han'ın adamlarından ve bu hakirin ecdadındandır. Unkapanı'nın içeri yüzünde, Sağrıcılar içinde kubbeli bir câmi'-i şerîftir."

Yavuz Er Sinan'ın ayak ucunda yeşile boyalı kısa bir taş. Başında dolama sarık vardır. Bulvar açılırken eski yerinden buraya getirilmiştir. Halkın "Horoz Baba" diye tanıdığı bu zatın adı "Mehmed"dir, fakat taşına yazılmamış. Horoz gibi öterek Fatih'in askerini silâh başına kaldırdığı gibi bugün de sabah namazına kalkamayanları duvarı vurup uyandırır. Sülüsle yazılmış tarihsiz kitabesi şudur: "Hüve'l-Bâkî - Fatih ile teşrif edip bu mahalde câm-ı şehâdeti nûş eden merhûm şehidin merkadi, rûhuna fâtiha"

Üçmihraplı Camii - Kazancılar Camii

Ragıp Gümüşpala Caddesi'nden biraz daha ilerlediğimizde yine sağda bu sefer Üçmihraplı Camii - Kazancılar Camii'ni görüyoruz. (Yavuz Sinan Mahallesi, 551 ada, 6 parsel).

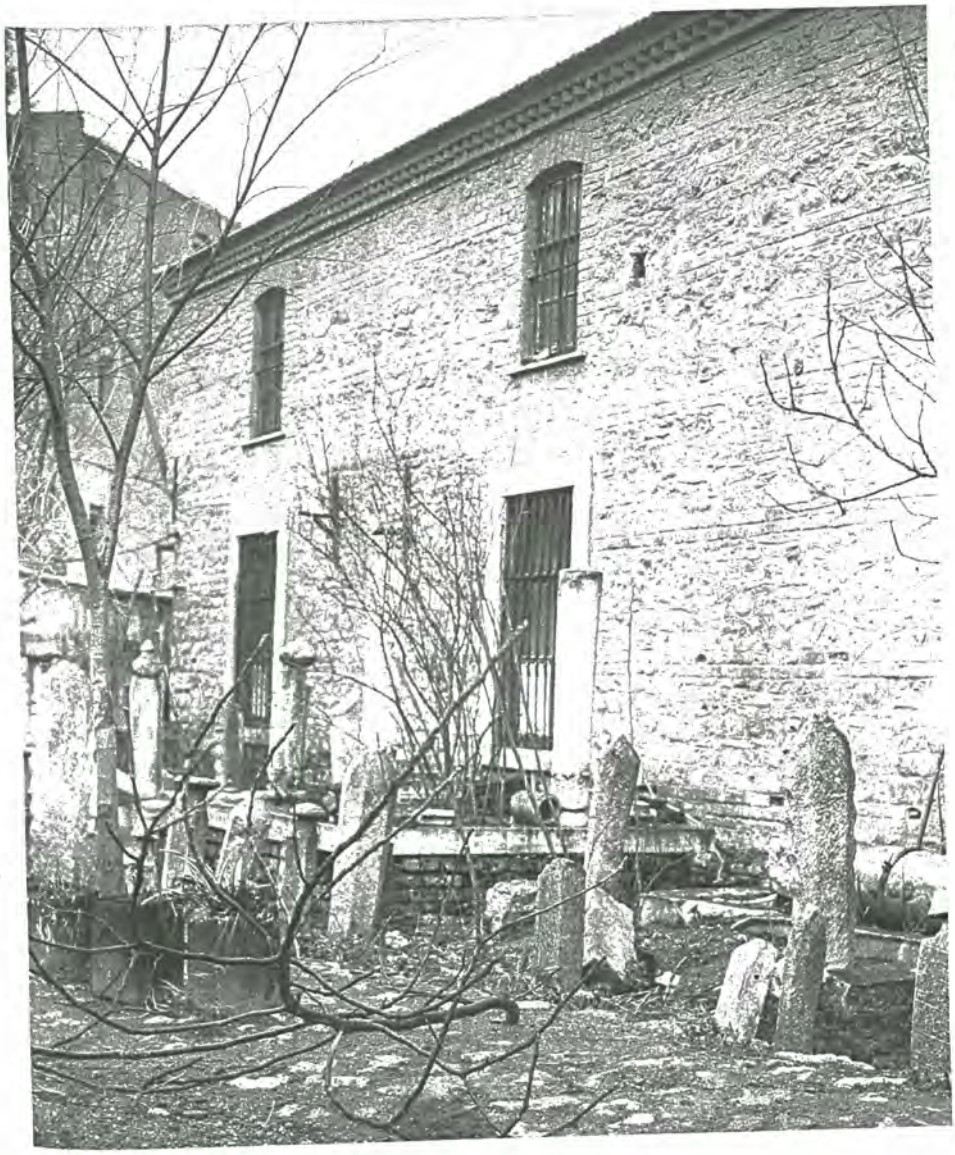
Revnakoğlu, 5 Mayıs 1953'te "Güzide insan Kitapçı Raif Bey'in lutfuyla görülmüştür" kaydı düştüğü *Târîh-i Osmânî*'den (1335, s. 178) bu caminin banisi Mevlana Hoca Hayreddin'in kısa biyografisini not eder (105:166): Hızır Bey'in danişmendi bulunan bu zat, bazı medreselerde müderrislik etmiş ve Fatih hazretlerine de muallimlikte bulunmuştur. Fâzıl, edip, kâmil ve lebîb, hoş-hûy, nüktedan ve nâdire-gûy idi. İstanbul'da Hoca Hayreddin Câmi'-i şerîfi ve Medresesi âsâr-ı hayriyyesindendir. Fatih hazretlerinin evâhir-i saltanat-ı seniyyelerinde âzim-i mülk-i bekâ olmuşlardır."

Camiye dair geniş bilgi Revnakoğlu dosyalarında şöyledir (48:87; 105:132-33)

> Küçükpazar'dadır. İstanbul'da üç mihrabı olan tek camidir, "Kazancılar Camii" de derler. Fatih'in muallimlerinden Hoca Hayreddin Efendi namına yaptırıldı. Bir ismi de "Molla Hayreddin Camii."
>
> Baştaki kubbeli mihrabın önünde yatan Hoca Hayreddin'in sanatlı güzel bir sülüs celîsi ile yazılı baş taşı hakikaten görülmeye değer kıymette... Orta mihrap Fatih'in, üçüncü mihrap Hoca Hayreddin'in gelini tarafından ilâve olunmuş. Kendisi de önünde yatıyor. Fakat kayınbabası Hoca Hayreddin Efendi ile aynı senede yani H. 880 tarihinde ölen gelinin mezar taşında sadece "Hoca Hayreddin Efendi hazretlerinin gelini ve mihrâb-ı sâlise sahibesi" denildiği için ismini bilmiyoruz.
>
> Mihrapların üçü de vaktiyle kubbeli olarak yaptırılmış, büyük bir yangında kısmen yandıktan sonra yeniden meydana getirilirken bugünkü çatı şekline çevrilmiştir.
>
> Caminin haziresinde medfun bulunanlar arasında klasik musiki tarihimizde "İkinci Farabi" sayılan büyük ilâhî bestekârı Zakirbaşı Foçalı Hatib Zâkirî Hasan Efendi bulunuyor ki birçok ilâhîleri, tevşihleri, besteli temcîdleri var. Bu caminin hatipliğini yaptığı sırada Evliya Çelebimiz kendisinden ilâhî meşk etmiş.

Revnakoğlu bir başka notunda yukarıdaki bilgilere tekrar ederken birkaç hususu daha ilave eder (105:56):

> Kapıdan girince sağdaki birinci mihrap, Hoca Hayreddin'in gelininindir. Yapılış tarihi bakımından üçüncüsü ve sonuncusudur. Yanındaki orta mihrap, Fatih'indir. Onun yanındaki yani soldan birinci mihrap da Hoca Hayreddin'in

Üçmihraplı Cami haziresi (Konyalı arşivi)

kendi binasıdır. Bu mihraplar üçü de kubbeli olarak yaptırılmış, fakat büyük bir yangında yandıktan sonra tamir olunurken kubbeler indirilmiş, yalnız Hoca Hayreddin Efendi'ye ait mihrabın kubbesi bırakılmıştır ki hâlen mevcuttur. Kendisi bu kubbeli mihrabın yanındaki pencerenin önünde yatmaktadır. Pek güzel, pek sanatlı bir celî ile yazılmış olan kıymettar kitabesi ne yazıktır ki en göze görünen yerinden aşağıya kadar boydan boya kırılmış, kabrin üzerine devrilmiş ve yıllardan beri de öylece bırakılmıştır.

Revnakoğlu, bu caminin haziresinde medfun Zakirbaşı Foçalı Hatib Zâkirî Hasan Efendi için şu bilgileri aktarır (312:20;172:255;105:45):

> Hatib Zâkirî Hasan Efendi, zamanının büyük musiki üstatlarındandır. Unkapanı çevresinde Küçükpazar'da Fatih'in kendi hocalarından Molla Hayreddin'i yaptırmış olduğu Üçmihraplı yahut Kazancılar Câmi'-i şerîfinin imam ve hatibiydi; müezzin bulunmadığı zaman o vazifeyi kendisi görürdü. Karagümrük'te Halvetiyye'nin Cerrâhiyye şubesine mensup Hazret-i Nureddin Asitanesi'nin zakirbaşılığında bulundu. Evliya Çelebi, Hatib Zâkirî'den bazı ilâhîler geçmiştir, ondan meclûbiyetle bahseder. Mustafa Itrî de onun mektebine mensuptu.
>
> Hatib Zâkirî aslen Foçalıdır. İstanbul'a gelip Halvetiyye tarikatına girmiştir. *Füsûs* şarihi Sofyalı Bâlî Baba halifelerinden Filibeli Nureddinzâde'nin (Şeyh Mustafa Muslihüddin Efendi'nin) hizmetinde bulunup ondan himmet aldıktan sonra inkişaf etmiş ve büyük şöhret sahibi olmuştur. Musikide üstadane kudretinden dolayı kendisine "Farabî-i Sânî" derlerdi.
>
> Topkapı Sarayı Bağdat Kütüphanesi'nde (402 numarada kayıtlı) bir ilâhî mecmuasında dinî bestelerimizden birçok şuuller, ilâhîler ve bunların arasında salât-ı ümmiyye, saba salâtı, cenaze salâtı, câmi'-i şerîf naatları, bilhassa Itrî'nin bilinen bayram tekbirleri güftesi, bestesi hep Zâkirî Hasan Efendi'ye ait gösterilmektedir. Kendisi Hicrî 1032'de vefat etmiş, imam ve hatipliğinde bulunduğu Üçmihraplı Câmi'-i şerîfinin banisi Hoca Hayreddin Efendi'nin yanında yatıyorsa da taş konulmamıştır.
>
> Kendi mihrabının penceresi önünde, ortadan kırık, başlıksız, ustuvane şeklinde büyük mermer taş: "Hû - Ebü'l-Feth Sultan Muhammed Han hazretlerinin üstâzlarından sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât merhûm ve magfûr Hoca Hayreddin hazretlerinin rûhuna el-fâtiha, 880"
>
> Yanında başlıklı, mistarlı, sülüs ile yazılmış küçük mermer taş, Hoca Hayreddin'in gelinine aittir: "Hoca Hayreddin Efendi hazretlerinin gelini ve mihrâb-ı sâlis sahibesinin rûhuna lillâhi el-fâtiha, 880"

Revnakoğlu'nun İstanbul'u

ONUNCU GÜZERGÂH

Bu güzergâh, Aksaray - Topkapı arasında Millet Caddesi, Cerrahpaşa Caddesi, Oğuzhan Caddesi, Tatlıpınar Caddesi, Vatan Caddesi ve Topkapı Caddesi'ni içine alır. Bu caddelere bağlanan sokaklarla Aksaray Mahallesi, Haseki Sultan Mahallesi, Molla Güranî Mahallesi, Şehremini Mahallesi ve Topkapı Mahalleleri güzergâhın üzerinde kısmen veya tamamen bulunur.

Güzergah üzerindeki mekanları, başlıkların altında verilen **Mahalle, ada ve parsel** bilgilerini Fatih Belediyesi coğrafi bilgi sistemleri web sayfasında ilgili bölüme girerek harita üzerindeki yerini tespit edebilirsiniz.
https://gis.fatih.bel.tr/webgis/

Aksaray'dan Topkapı'ya

C. Ilkıray, bir yazısına "Eski Eserler İstanbul'un İmarına Mani Değildir" başlığını koymuştu. Kör kazma, imar namına önüne çıkanı devirmişti. Yeni medeniyet, maziyle karşılaştığında onu tereddütsüz ortadan kaldıran bir kavrama dönüştü. Aksaray-Topkapı arasındaki güzergâhta yer alan Tramvay Caddesi genişletilirken önüne çıkan tarihî mektep, çeşme, mescit, tekke yok edilmiş, Millet Caddesi adıyla bayındır İstanbul'u yeni devir böyle inşa etmişti. 1957 yılı, bu güzergâhın tarihini otuz küsur kadar eseriyle alıp götürdü. Muallim Cevdet, eski Tramvay Caddesi yeni Millet Caddesi'ne dönüşürken birkaç eserin başına gelenleri yazarken aslında şehri o devirde istilâ eden yeni yazgıyı anlatıyordu (105:38):

> Aksaray'da Topkapı'ya giden cadde üzerinde, Selçuk Sultan Câmi'-i şerîfi ile Şirmend Câmi'-i şerîfi haziresi, daha ileride Fatih devri gazilerinden Sarı Musa Câmi'-i şerîfinin önünde II. Sultan Mahmud'un pek müzeyyen ve muhteşem bir çeşmesi vardır.
>
> Şirmend Câmi'-i şerîfinin haziresinin üçte ikisi, Sarı Musa Câmi'-i şerîfinin tamamı ve haziresinin de onda üçü yıkılmıştır; kitabeleri, zî-kıymet taşları kaldırılmış, on bin lira masrafla yapılmasına imkân olmayacak kadar nefis mermerlerden inşa edilmiş olan ve iki bilek kalınlığında su akıtan bu çeşme baştan başa tahrip olunmuştur...

Aksaray - Topkapı güzergâhında ele alınacak envanterin mühim bir kısmı artık yerinde değildir.

Tokmaklı Dede Tekkesi - Hamidiye Tekkesi

Aksaray Meydanı'ndan Turgut Özal Millet Caddesi'ne yönelip sola dönen Namık Kemal Caddesi'ne giriyoruz. Caddenin sol tarafında, 6 numaralı binanın olduğu yerde Tokmaklı Dede Tekkesi - Hamidiye Tekkesi vardı. (Aksaray Mahallesi, 863 ada, 43 parsel)

1960'lara kadar eski bir İstanbul mahallesi olan Aksaray, bugün tarihsiz, mazisiz bir neslin hayat merkezlerinden biri hâline geldi. Kendi kadim sakinlerini kaybeden şehrin birçok mahallesi Aksaray'la aynı talihi yaşadı. Her hâlde Beyazıt, Vefa, Kumkapı bu zümredendir. Ticarîleşen yeni nizam, taşralaşan mahalle, betonlaşan binalar ve zevksizleşen cemiyet, İstanbul'u şekillendirdi hürmetsizce, hoyratça...

Tekkenin bulunduğu bu semt, Bostancıbaşı Abdullah Ağa Mahallesi'nde Cellatçeşmesi adıyla maruftu. Tokmaklı Dede, burada bulunan (227:8) "etrafı duvarla çevrili, üstü açık, eskiden kalma bir türbe"de medfundu. Türbe daha sonra, 1309 Cemaziyelahirinde (Ocak 1892) tekkeye çevrilmişti (130:199) "Cellâtçeşmesi'ndeki Tokmaklı İbrahim Baba Tekkesi şeyhi Ekrem Efendi, türbenin üstüne kârgir güzel bir tekkeyi kendi kesesinden yaptırmış ve vakfetmişti." Şimdi bulunmayan tekkenin alt tarafındaki bostanın adı da Ayverdi haritasında "Tokmaklı Bostan"dı. Asıl ismi ve mahiyeti meçhul kalmış bir sima olarak yatırı bulunan Tokmak Baba ve türbesi etrafında hayat bulan tekke, bugün yıkılmış, üzerinde yükselen binanın zemininde kaybolmuş gitmiştir.

Muhyiddin Efendi, tomarında burası için (85:89) "Aksaray kurbünde, Cellatçeşmesi'nde olup Rifâ'iyye'den Sayyâdiyye kolundandır; Hamidiye Tekkesi de derler" demişti.

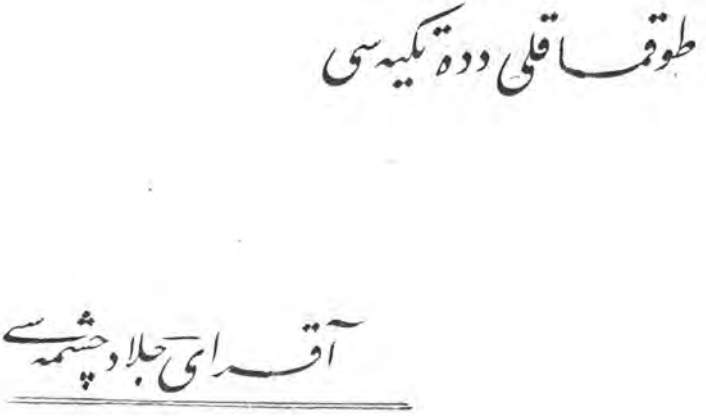
Tekkenin ilk ve son şeyhi Mehmed Ekrem Efendi, tapu dairesi siyakat yazısı mütehassıslarındandı, burada salı akşamları Rifâ'iyye'den âyîn-i şerîf icra ediyordu.

17 saat süren Aksaray yangını, 23 Temmuz 1911'de (Rumî 10 Temmuz 1327) bir pazar günü çıkmış, Mercan, Beyazıt, Koska, Yenikapı, Langa'yı etkilemiş, 2400 evi, 3000 dükkânı birçok tarihî eserle beraber yok etmişti. Tekke de bu büyük Aksaray yangınında yandı. Revnakoğlu, tekkenin yerini ve kendi dönemindeki vaziyetini (85:89) "Yedikule tramvay durak yerindeki Çakır Ağa Câmi'-i şerîfinin biraz sağ ilerisinde tramvay deposunun karşısında olup tevhîdhanesi üst kattaydı, şimdi yerine evler yaptırılmıştır" şeklinde tarif eder. Bir başka dosyada şu notlar yer alır (130:199):

> Cellâtçeşmesi'ndeki Tokmaklı İbrahim Baba Tekkesi şeyhi Ekrem Efendi, türbenin üstüne kârgir güzel bir tekkeyi kendi kesesinden yaptırmış ve vakf etmiştir. Rifâ'iyye'nin Sayyâdiyye kolundan Ekrem Efendi, Defterhane nezareti kayıt kalemi mukayyitlerindendi. Ve oğlu Cemil Efendi aynı kalemde memurdu, tarikatle bir ilgisi yoktu; vakıflar câbîliğini bildiği için vakıfların şeha-

detlerini ve mahlûlünü kolaylıkla bulur ve ona göre defterini çıkartırdı.

Tarihçi Kemal Bey'in *Görüp İşittiklerim*'de (s.73) hatt-ı siyâkat mütehassıslarından bahsedilirken Karagümrüklü merhum Hattat Salâhaddin Bey'in ve Şeyh Ekrem Efendi merhumun isimleri geçmektedir.

Revnakoğlu'nun hattı güzel tekke dosyası başlıklarından "Tokmaklı Dede Tekkesi"ne ait olanı (85:84)

Yukarıdaki metne "Sayyâdîlerde nukabâ, nücebâ yoktur, hepsine birden çavuş derler ve "çaviş" yazarlar" notu ekleyen Revnakoğlu'da Şeyh Mehmed Ekrem Bey ve tekkesinin zakirleri için rastladığımız bilgi şöyleydi (85:85):

> Şeyh Seyyid Mehmed Ekrem Efendi, Rifâ'iyye'den ve Defterhane mütehassıs ketebesindendir. Hilâfeti dışarıdandır. Tekkenin ilk ve son şeyhidir. İşlemeli Kâdirî tâcına benzeyen elîfî bir tâç üzerine siyah destar sarardı. Orta boylu, kara sakallı, güzel yüzlü bir zattı. Defterhanede tapu işlerindeki bilgisi ile tanınmış ve sevilmişti. Meşrutiyet'in ikinci yılındaki büyük yangına kadar burada icrâ-yı meşîhat eyledi, bir müddet sonra da göçtü.
>
> Zakirbaşılık eden zevat: Yine Defterhane ketebesinden ve Üsküdar Rifâ'î Asitanesi hulefasından Üsküdarlı Bekçizâde Rıza Bey merhum (babası mahalle bekçisi olduğundan Bekçizâde diye maruftur. Rifâ'î Asitanesi şeyhi Abdurrahman Tevfik Efendi'den müstahleftir ve Dellâl Osman Efendi'nin çıraklarındandır) Debbağlar Tekkesi'nde otururdu.
>
> Meşhur Zakir Şeyh Hulûsî Efendi.
>
> Haydarîhane şeyhi Hakkı Efendi de reislik ederdi.

Son olarak Revnakoğlu, tekkenin vakfiyesini Muhyiddin Efendi'nin tomarından iktibas eder (85:86-88):

> İstanbul'da Aksaray kurbünde Cellatçeşmesi'nde Bostancıbaşı Abdullah Ağa Mahallesi'nde mazinne-i kirâmdan Tokmakçı Dede (taşlı ve yazılı mezarı vardır) nam zatın türbedarlığıyla müceddeden inşa olunan tekkenin meşihat cihetinin uhdesine tevcihini müsted'î es-Seyyid Mehmed Ekrem Efendi tarafından verilen arzuhâl üzerine tedkîkât-ı kaydiyye lede'l-icrâ mumaileyh

es-Seyyid Mehmed Ekrem Efendi'nin H.1309 tarihiyle müverrah ve mukayyed olan vakfiyesi hükmünce İstanbul'da Aksaray kurbünde Cellatçeşmesi nam mahalde Bostancıbaşı Abdullah Ağa Mahallesi'nde mazinne-i kirâmdan Tokmaklı Dede nam zatın medfun olduğu ve etrafı duvar ile muhat türbesinin kadîm ve kati türbedarları olmadığından türbe-i mezkûre duvarı dahilinde malından harc ve sarfla müceddeden bina ve inşa eylediği bir bab oda ve tevhîdhane tekke ittihaz olunarak derununda geceleri tarîkat-i aliyye-i Rifâ'iyye ayini icra olunmak üzere bir zat şeyh ve türbedar ve nukûd-ı mevkûfesi nemasından senevî 120 kuruş vazife tayin olunmuş ve tevliyet vazifesi de senevî 40 kuruş ve zikrolunan tevliyet ve meşihat ve türbedarlıkta vazîfe-i mersûmeleriyle hayatta oldukça nefsine badehu evlâdının ve evlâd-ı evlâdının zükûrundan ekber ve aslah ve erşed ve salâh-ı hâli nümayan olanına meşrût olup ekber evlâd-ı evlâd-ı evlâdının zükûrundan evsâf-ı mezkûre ile mevsûf kimse bulunmaz ise medîne-i Halep'te mukim tarîkat-i aliyye-i Rifâ'iyye meşayihinden Şeyh Ebü'l-Vefâ Efendi'nin postnişini bulundukları tekkede şeyh bulunan zatın reyiyle ehil ve erbab bir şeyh tayin ile zikrolunan tevliyet ve türbedarlığa mutasarrıf olması meşrût olup bu cihetlerden ancak senevî 40 kuruş vazife ile tevliyeti ber-mûceb-i vakfiyye müceddeden kayıt ile 1309 senesi Cemaziyelahirinin altıncı gününde mumaileyh es-Seyyid Mehmed Ekrem Efendi'ye meşrûtiyyet üzere tevcih olunduğu kayden anlaşılıp meşihat ve türbedarlık cihetlerinin henüz tevcihi icra olunmadığı cihât kaleminden muhrec derkenarından ve meşîhat-i mezkûrenin vâkıf-ı mumaileyhe tevcihi tensip kılındığı Meclis-i Meşâyih'in mazbatasından nümayan olunan ilâm ve işâret-i şeyhülislâmî ile mucebince tevcih ve 1312 senesi Saferinin beşinci günü beratı verilmiştir.

Oğlanlar Tekkesi - Gavsî Tekkesi

Millet Caddesi'ne dönüyoruz. Millet Caddesi'nde, şimdi solda 5 numaralı bina ile aynı hizada, caddenin tam ortasında Oğlanlar Tekkesi vardı.

1956 Eylülünde Millet Caddesi'nin açılması çalışmaları sebebiyle genişletilen yolun içinde kalacağı hesap edilerek tekke yıkılıyor, sadece tekkenin bitişiğindeki "Aksaray Oğlanlar Tekkesi Sebili" adıyla maruf sebil parça parça yakınındaki Murad Paşa Camii'nin avlusuna taşınıyordu. 5 Eylül 1956 tarihli Yeni Sabah'ta, 9 Eylül 1956 tarihli Vatan'da Oğlanlar Tekkesi'nin yıkılırken çekilen fotoğrafları görülüyordu.

Tekkenin başına gelenler Revnakoğlu'nu müteessir etmiş, son ziyaretinde vaziyeti Şinasi Akbatu'nun fotoğraf makinesinin kadrajına tekke kapısına canı hayli sıkkın yaslanmış hâlde girmişti. Akbatu'nun bu fotoğrafı Necdet İşli'nin arşivindedir. Necdet İşli'nin anlattığına göre, Revnakoğlu bu fotoğrafı çeken Şinasi Akbatu'ya "Kahrolsunlar! Öleydim de bunu görmeyeydim!" demiş. İşli, Revnakoğlu'nun ağladığını ve duvara dayanmasa yere düşecek hâle girdiğini de Akbatu'dan nakleder. Revnakoğlu, sonra Aksaray'a inip bir kahvehanede dinlenip kendine gelmiş...

Revnakoğlu, Oğlanlar Tekkesi yıkılırken İstanbul'un iç ve dış tarihinde ehemmiyetli gördüğü bu tekke hakkında İstanbul Mezarlıklar Müdürlüğüne 1956'da bir dilekçe yazar. Dilekçede tekkenin tarihi anlatılıyor, yıkılmadan evvel tekkenin uygun bir yere naklinin lüzumu bilhassa talep ediliyordu (95:2):

Revnakoğlu, Oğlanlar Tekkesi yıkılmadan hemen önce tekkenin cümle kapısına mahzun dayanmış hâlde

Müdüriyet Yüksek Makamına,

5 Eylül Yeni Sabah gazetesiyle 9 Eylül Vatan gazetesinde Londra Asfaltı'nın açılması münasebetiyle son günlerde yıktırılmakta olan Cerrahpaşa Caddesi'nin başında (Şehzadebaşı'nda halkın "Acemoğlu Hamamı" diye bildiği Acemioğlanlar Hamamı da bu çocuklar için yaptırılmıştı), Aksaray Karakolu'nun bitişiğindeki tarihî Oğlanlar Tekkesi'nin bir münasip yere naklini ve yeniden ihyasını teklif eden iki isabetli yazıyı, tekkenin türbesinde yatan mühim şahsiyetler itibarıyla müdürlüğümüzce ilgili bulduğumdan bu hususta bazı malûmat arz etmeyi faydalı ve lüzumlu buldum.

Yeni Sabah'ta çıkan ve tekkeyi yıktırılırken tesbit eden resmin altında binanın alt kısmında yatan Yakup Ağa için "Fatih'in sekbanbaşısı" demesi doğru olmakla beraber, devşirme usulü ile toplattırılıp getirilen acemi oğlanların terbiye, teslîk ve tedrisi için yaptırmış olduğu Oğlanlar - Olanlar Tekkesi'nin başına bir de "genç" kelimesini koyarak "Genç Oğlanlar Tekkesi" şeklinde tarihin tanımadığı bir isim ortaya çıkarması tabiatıyla asılsızdır, uydurmadır.

Vatan gazetesinde ise "Tekkenin türbesinde 18 Sekbanlar'dan bazısı medfun bulunmaktadır" denilmesi büsbütün yanlıştır. Türbede yatanlardan sekbanlıkla alâkası bulunan sadece Fatih'in sekbanbaşısı Yakup Ağa'dır ki Oğlanlar Kışlası hâlindeki bu tekkeyi, içindeki mescidi ve Beyazıt'ta Hasan Paşa Fırını arkasındaki dar sokağın içindeki câmi'-i şerîfi yaptırmış, kendisi de "Oldu Ya'kûb vâsıl-ı dâr-ı na'îm" mısraının gösterdiği 866 Hicrî yılında göçmüştür.

Türbede medfun bulunan bir mühim şahsiyet de diğer isimleriyle "Gavsî" ve "Cism-i Latîf" olan, bu dergâhın 40 seneye yakın bir zaman şeyhliğinde bulunan büyük sofilerden ve Hamzaviyye ricalinden "Oğlanlar" veya "Hamzavîler şeyhi" diye tanınmış, meşhur "Dil ü Dânâ" kasidesinin sahibi Aksarayî Şeyh İbrahim Efendi'dir ki *Sohbetnâme*'siyle maruf olan halifelerinden Sunullah Gaybî kendisi kadar şöhret yapmıştır.

Seyyid Nizamzâde Seyyid Seyfullah'ın halifelerinden Hakîkîzâde Şeyh Osman Efendi'den teslîk ve terbiye görerek ondan hilâfet alıp irşada mezun olan İbrahim Efendi, fetihten sonra İstanbul'un ilk müstakil tekkelerinden biri olan burada 40 seneye yakın irşat vazifesinde bulunduktan sonra muazzam şöhret ve tesirler bırakarak "Cennet olsun makâmın İbrâhîm" mısraının tarihlediği 1065 Rebiülevvelinde Hakk'a intikal etmiş ve tekkesinin türbesine gömülmüştür, bani Yakup Ağa'dan sonra burasının ikinci medfunudur. Şeyhin vefatı tarihi Müstakimzâde'nin *Esrâr-ı Melâmiyye*'sinde 1060'ta ve bazı menbalarda 1055-1066 yıllarında gösteriliyorsa da Uşşâkîzâde Seyyid İbrahim Hasîb Efendi'nin *Zeyl-i Zeyl-i Şakâyık*'ında 1065'tir, doğrusu da budur, sandukasının önünde okuduğumuz manzum kitabede bu tarihi buluyoruz.

Tekkeyi, mescidi yeni baştan ihya eden ve 1184'te ölen Şeyh Mehmed Efendi

Fotoğrafta sağdaki ilk yapı Aksaray Karakolu, onun yanındaki yüksek yapı Oğlanlar Tekkesi

ile 1273 Saferinde vefat eden feriklerden Sakız muhafızı Karslı Yusuf Paşa da bu türbede yatıyorlar. Geriye kalan dört sanduka Şeyh İbrahim ve Şeyh Mehmed Efendilerden sonra irşat mevkiinde vazife görmüş arif kişilerden bazı zevata ve onların ailesine aittir.

Yanındaki muhteşem kitabeli çeşme ile beraber dış yüzü tamamıyla mermer kaplı bulunan bu türbenin daha mühim, daha orijinal tarafı da içinin sonradan göz alıcı büyük bir sebil haline getirilmiş olmasıdır.

Çok yüksekte istifli ve çevrili kuşak şeklinde olduğu için güçlükle tesbit edebildiğim kitabesinde okunduğuna göre, Abbas Paşa'nın zevcesi ve İlhâmî Paşa'nın validesi Mehveş Hanım tarafından 1287'de meydana getirilen, her bakımdan pek çok kıymeti olan bu mühim eser bu şekilde içi mükemmel bir sebil, dışı taş kubbeli, dört mermer sütunlu, dört büyük pencereli ve demir şebekeli büyük bir türbe olarak İstanbul'da tek binadır. Yanında saçak altından başlayarak aynaya kadar inen nefis talik yazılı mütenazır kitabesi ve etrafının tezyinatıyla estetik millî abide gibi duran büyük çeşme de başlı başına ayrı bir kıymet taşımaktadır.

Binaenaleyh her iki gazetenin de pek yerinde olarak yaptıkları teklif gibi bunları şekil ve hüviyetlerini bozmadan yine aynı çevrede münasip görülecek bir

yere nakletmenin millî ve bedii tarihimize çok hayırlı ve unutulmayacak bir hizmet olacağından maruzatımızın Vakıflar ve Müzeler Müdürlüğüne yüksek makamınızın delâletleriyle ayrı ayrı bildirilmesini İstanbulumuzun iç tarihi namına hürmet ve ehemmiyetle rica ederim. 12 Eylül 1956.

Kitabeler ve Arşiv Uzmanı Cemaleddin Server

Tekkeden kalabilen, Murad Paşa Camii avlusuna aktarılabilen yegâne unsur, Oğlanlar Tekkesi Sebili - Mehveş Hanım Sebili'ydi. Revnakoğlu sebilin taşınmadan hemen önce kitabesini tesbit etmiş, "Sebilin ve cümle kapısının arkasındaki tevhîdhanenin, selâmlığın parça parça yıktırıldığı günlerden biri, 8 Eylül 1956, cumartesi" kaydıyla şunları yazmıştı müsveddelerine (95:256-57):

Aksaray Oğlanlar Tekkesi Sebili

Çeşmeye bitişik cümle kapısının solundadır. Kapının sağındaki mükellef çeşme ile birlikte ön yüzü baştan başa düz beyaz mermer kaplıdır. İç kısmı türbe ve haricen sebil olarak yaptırılmış İstanbul'da yegâne eserdir, bilhasssa bu noktadan pek orijinaldir.

Caddeye bakan cephesinde üç metre genişliğinde, altı metre uzunluğunda gösterişli iki büyük penceresi, yanlarda ise aynı uzunlukta biraz daha dar birer köşe penceresi vardır. Bu dört pencerenin hepsi de oymalı, dökme şebekelerle ihtişamlı bir şekilde süslendirilmiştir.

Öndeki iki büyük pencerenin üst ortasına ve yan kenarlarına aynı şekilde aynı hizada ara ile konulmuş üç büyük Eşrefî gülü sebilin bu kısmına hakikaten ayrı bir ziynet ve hususiyet vermektedir.

Sağ baştaki dar yüzlü köşe penceresi üstünden başlayarak öbür baştaki diğer köşe penceresinin üstüne kadar kuşak yazısı hâlinde uzanan altı beyitlik kitabesi güzel bir nesih ile yazılmış ve beyitler pencerelerin üstüne taksim edilmiştir. *İstanbul Sebilleri*'nde tarih beytinden yalnız son mısraının yazıldığını görüyoruz. (s. 59)

Üstünde tekke binası olmakla beraber çatısı içeriden taş kubbe şeklinde yapılmıştır. Ve bu taş kubbe pencerelere mütenazır bulunan arka duvarın önündeki sırayla duran dört büyük sütun üzerine tutturulmuştur. Her dört pencerenin altında su verilecek yeri vardır.

Türbenin dört önde, beş arkada dokuz medfunu vardır. Arkada sağ başta Karslı Yusuf Paşa'ya ait yüksek taş mezardan başka diğerleri hepsi sandukalıdır.

İçi sebil, dışı türbe olan mezarlar ve yanındaki çeşme bir müddet için bırakılmıştı. Bunlar da aralık ayının başında parça parça kaldırılıp Murad Paşa Camii'ne intikal edildi.

Oğlanlar Tekkesi yıkılırken (Encümen arşivinden)

Revnakoğlu'nın temcîdlerle ilgili bir yazısına düştüğü bir notta Murad Paşa Camii'nden önce tekkenin bazı parçalarının uzun süre Pertevniyal Valide Camii avlusunda kaldığı belirtilir (312:22-23):

> Ne yazıktır ki bu dergâh-ı şerîfin baştan başa mermer kaplı mükellef türbesinde yatan Hamzaviyye ricalinden, *Dil ü Dânâ* müellifi Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi'nin son istimlâklarda yıktırılan tarihî türbesi aradan uzun yıllar geçtiği hâlde hâlâ yaptırılamamış ve İbrahim Efendi'nin o günlerde yerinden alınan, belki de alınmayan kemik parçaları 1956'dan beri münasip bir yere gömülmemiş, türbenin kıymetli kitabeleri, nakışlı taşları Aksaray'da Pertevniyal Valide Sultan Câmi'-i şerîfi avlusuna atılmıştır. Kitabe kırıklarından, taş parçalarından meydana gelen ve ayaklar altına serilen bu sergi, hâlâ avluda kaderini beklemektedir.

Sebil, Murad Paşa Camii'ne taşınırken kitabeleri bir hayli hasar görmüş ve kırılmıştı. Bugün için okunamayan kısımları mevcut olan bu sebilin kitabeleri Revnakoğlu tarafından tam tesbit edilmişti (95:258):

> Sağ başta, küçük köşe penceresinin üstünde:
>
> *Fazl-ı Hak'la etti Mehveş Hanım ihyâ bir sebîl*
> *Yaptı bu dergâh için ra'nâ vü a'lâ bir sebîl*

Önde, sağ pencerenin üstünde yan yana iki beyit olarak:

Zevcidir ol Mehveş'in Abbas Paşa-yı şehîr
Behr-i iskâ Nîl-âsâ etti icrâ bir sebîl

"Küllü şey'in hayy" buyurmuş mâ ile Hallâk-ı küll
Eylemez mi teşnegânı şâd u irvâ bir sebîl

Sol bitişiğindeki büyük pencerenin üstünde yine iki beyit hâlinde:

Hem "ve enzelnâ" buyurmuş mâ için rabbü's-semâ
Yaptı ol hayrü'n-nisâ da böyle zîbâ bir sebîl

Çün "sekâhum rabbuhum" nazm-ı celilinden edip
İktibâs-ı feyz-i Hak'la vaz' u inşâ bir sebîl

Yanında sol başı teşkil eden son köşe penceresinin üstünde tarih beyti:

İçti suyu söyledi Nâcim dahi târîh-i tâm
Mâder-i İlhâmî Paşa yaptı ra'nâ bir sebîl
(Rakamla tarih konulmamıştır, 1287)

Bugün Murad Paşa Camii avlusunda olan Oğlanlar Tekkesi Çeşmesi hakkında tavsif ve kitabe metni de Revnakoğlu notlarına akseder (95:259):

Aksaray - Oğlanlar Tekkesi Çeşmesi

Cümle kapısının sağına bitişiktir. Solundaki büyük sebil - türbe ile birlikte ön yüzü baştan başa mermer kaplıdır. Yukarıda saçak altından başlayarak çeşmenin ayna taşına kadar iki yandan ve ortadan karşılıklı olarak gelen arma şeklinde istiflenmiş pek nefis bir sülüsle meydana getirilmiş; su akıtmanın, hayır yapmanın faziletlerine ve suyun ehemmiyetine dair üç ayet ve bir hadîs-i şerîften sonra pek güzel bir talik yazı ile:

Pâdişâhân-ı şehîdân aşkına ey Kirdigâr
Nûş eden bu çeşmeden olsun müdâmâ neş'edâr
Tâm târihim dahi şâyân-ı istihsân ola
Oldu bu dergâh ile ra'nâ vü zîbâ çeşmesâr, 1291.

Ayna taşının ortasındaki "Hayrü'l-mâl mâ infeka fî sebilillâh" hadîs-i şerîfi Hafız Ahmed es-Sünbülî ketebesini haizdir.

Hadîka, mescidin ve tekkenin banisi Yakup Ağa'nın III. Ahmed döneminde yenilenen mezar taşında dönemin şairlerinden Na'tî'nin manzumesinin yer aldığını söyler (95:254):

Sâhibü'l-hayrât-ı în dergâh kim
Hazret-i Yakup Ağa tab'-ı kerîm

Ya'nî ser-sekbân-ı asr-ı Bü'l-feth
Sâlik-i râh-ı hüdâ-yı müstakîm

Yaptı zikrullâh için bu tekyeyi
Ede Mevlâ nâil-i ecr-i azîm

Kudsiyân Na'tî dedi târîhini
Oldu Yakup vâsıl-ı mısr-ı na'îm, 866.

Yukarıda kitabe metni verilen mezar taşı yenilenmişti. Revnakoğlu 1956'da yazdığı dilekçede tekkenin banisi ve Fatih'in sekbanbaşılarından Yakup Ağa'nın türbedeki son mezar şahidesinde artık "Cennet-mekân Ebü'l-feth Sultan Mehmed Han hazretlerinin sekbanbaşısı bu dergâh-ı şerîfin bânîsi olan merhûm ve magfûrun leh Yakup Ağa hazretlerinin rûhıyıçun el-fâtiha, 866" yazdığını söyler. Son kitabe buydu.

Oğlanlar Tekkesi'nin şeyhlerinin tesbit edilebilenleri şu şahsiyetlerdi:

Tekkenin Yakup Ağa'dan sonraki uzun devresi meçhuldür. 1665'te vefat eden Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi'yle beraber Melâmî-Halvetî neşe ile tekke yeniden uyandırılır. Meclis-i Meşâyih reisi ve Tophane Kâdirî Tekkesi şeyhi Muhyiddin Efendi'nin yazma *Mâ-Hasal* (s.403) adlı eserinden Revnakoğlu aşağıdaki iktibası yapar (200:153,155):

Oğlanlar Tekkesi Çeşmesi, Murad Paşa Camii'ne taşınmadan önce (Konyalı arşivinden)

> Şeyh İbrahim Efendi, "Oğlanlar Şeyhi" denmekle meşhurdur. Eğridere'den İstanbul'a gelip Eğrikapı dahilinde Hakîkîzâde Osman Efendi'den biat ve hilâfet ve Aksaray'da Sekbanbaşı Yakup Ağa Tekkesi'nde postnişin iken H.1065 tarihinde intikal ederek sahasında defnolundu. Talatî Hüseyin Efendi şu tarihi söyledi: "Cennet olsun makâmın İbrahim." (İbrahim, elifsiz olacak)
>
> "Oğlanlar Şeyhi", sâhibü't-tercüme olan bu Şeyh İbrahim Efendi'dir; "Oğlan Şeyh", İsmail Maşukî'dir, zira hadâset-i sinninde şeref-yâb-ı hilâfet olduğundan telakkuptur. Fe-ammâ sâhibü't-tercüme Şeyh İbrahim Efendi ise sebeb-i telkîbi hadîsü's-sinn olanlara telkîn-i zikr edip derviş eylediği içindir. Hakîkat-i maârifi câmi dîvân-ı şerîfleri vardır.

Oğlanlar Tekkesi Çeşmesi (Encümen arşivinden)

Yukarıdaki iktibasa Revnakoğlu'nun ilâvesi şöyledir (200:155):

> Aslen Eğriderelidir. Pederinden kendisine kalan bin lira ile İstanbul'a gelmiş, "İki sakîmden bir müstakim çıkar" diyerek bu defa da Eğrikapı'ya gelerek İstanbul'daki hemşehrilerinden birinin delâletiyle tarîk-i Halvetiyye'den Şeyh Osman Efendi'ye teslim olmuş ve yedi sene hizmetinde bulunmuştur. Silsilenâmesine göre Bayramiyye'nin Dede Ömer Sikkinî kolundan Vizeli şeyh efendiden istihlâf olunmuştur.

Zaman zaman biyografisi Oğlan Şeyh İsmail Maşukî ile karıştırılan Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi'den sonra posta Cism-i Latîf İsmail Efendi geçer (95:254):

> Cism-i Latîf: Bu zat Oğlanlar şeyhi İbrahim Efendi'den sonra bu tekkeye şeyh olmuştur. Aksaray'da Hüseyin Ağa Câmi'-i şerîfi imamı Mehmed Efendi'nin mahdumu olup Aksaray Tekkesi şeyhidir. İlm-i tıbb tahsil ederdi, ulemadan bir pir idi. 1106 Saferinde rıhlet ile Merkez Efendi zaviyesine defnedildi.

Revnakoğlu, yukarıda iktibasın kaynağı Muhyiddin Efendi'ye itiraz ederek "Bu zat, Erdebilîzade Şeyh Ahmed'den inabe etmiş ve Şeyh Hüseyin Evhadî'den de istihlâf olunmuştur. Şeyhinin yanında medfundur" der.

Oğlanlar Şeyhi'nin 1655'te vefatından Mehmed Veys-i Remzî'nin H.1270 (1853-54) tarihinde şeyhliğe tayinine kadarki devre kayıtlara girmemiş görülür. 19.yy'ın ikinci yarısında tekke "Veysî" mahlaslı Mehmed Veys-i Remzî ile yeniden uyandırılır (95:144):

Mehmed Veys-i Remzî'nin tekkede uygunsuz kimselerin bulunmadığını ifade eden arzı (95:7)

Şeyh Mehmed Veys-i Remzî Efendi: Sultan Aziz'in şeyhi olduğu söylenilen bu zatın Ali Suavi vakasıyla alâkası bulunduğu sanılır. Kendisine Bursa'da Celvetiyye'den ayrıca icaze verilmiştir. 19 Kanun-ı sani 1300'de (31 Ocak 1885) Bebek ile Kandilli arasında şilep vapurlarından birinin çarpmasıyla denize düşmüş ve boğulmuştur. Cesedi vakadan iki aya yakın bir zaman sonra Sarayburnu'ndan çıkarılıp dergâha getirilmiş, ayakkabılarından ve parmağının arasındaki benden tanınmıştır: "Şeyh Veysî deryâ-yı aşka oldu gark" (H.1302)

Revnakoğlu, Veys Efendi'nin aile efradına dair Eyüp - Bahariye'de birkaç mezar tesbit eder (95:182-83):

Şehitlik'te, Kemaleddin Sami Paşa'nın merkadinden Bahariye'ye doğru biraz aşağıda, caddeye bakan harap büyük parmaklık içinde. Başında Kâdirî tâcı, yazısı talik, eğri mistarlı beyaz mermer ayak şahidesi:

Yâ Hû - Lâ ilâhe illallâh Muhammedün resûlullâh

Necl-i pâk-i Kaygulu Şeyh Veys Efendi âh
Gûş edip sırr-ı hitâb-ı irci'îyi nâgehân

Terk edip on altı yaşında bu tengnâyı hemân
Azm için dâr-ı bekâya kıldı dâmen der-miyân

Pek fatîn nâzük-şi'âr idi ve hem bir ehl-i hâl
Eyledi bâd-ı ecel gül-gonce-i ömrin hazân

Hânkâh-ı Şeyh Olanlar Kutb İbrahim'de hem
Hidmet-i aşkı edip tekmîl bekâya attı cân

Cevherî târîh oku seb'ü'l-mesânî rûhuna
Hû deyip Halil Efendi cennete oldu revân, 1282.

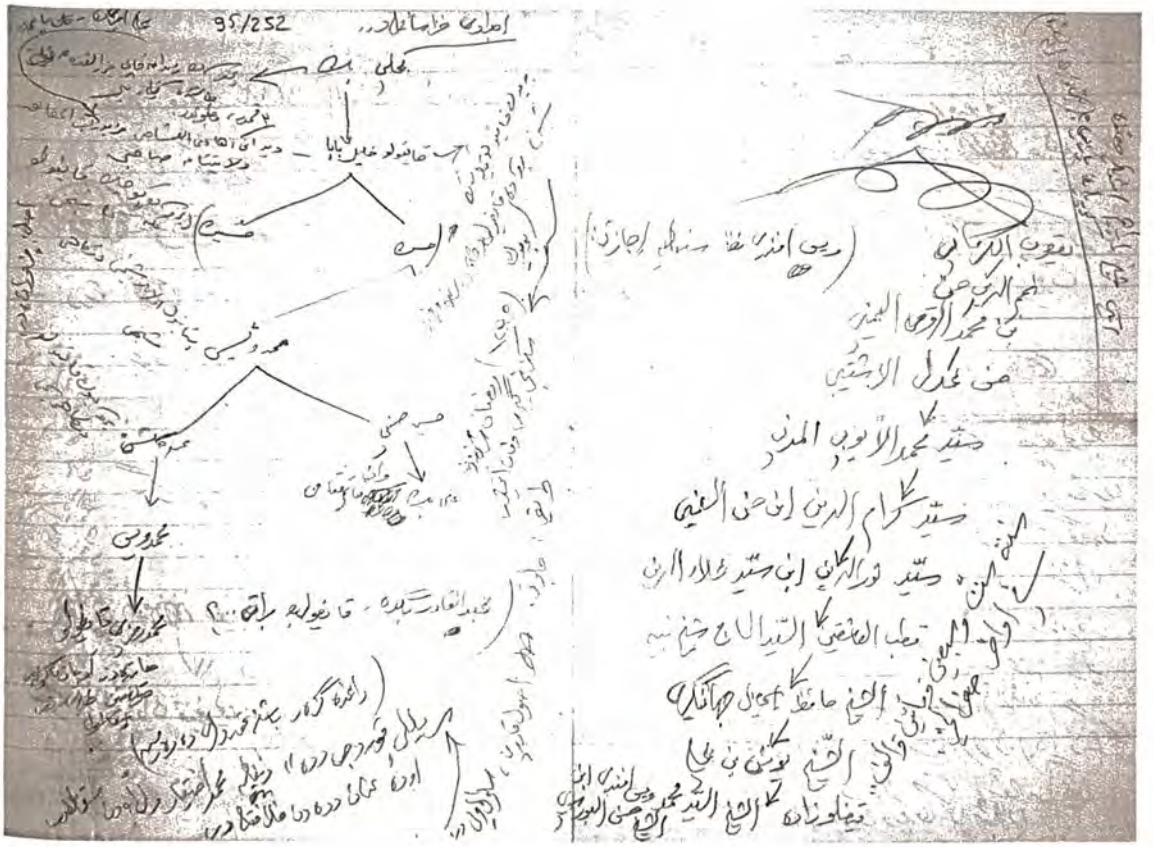

Oğlanlar Tekkesi ve Sebili yıkılırken (Encümen arşivinden)

Müstatîlü'ş-şekl, uzunlamasına, talik olunmuş, kalın çizgi ile ortadan ikiye ayrılmış, beyaz mistarlı, talik yazılı uzun tercüme-i hâl kitabesi caddeye nazır, parmaklık yüzünde sıkıca merbut:

Kayguluzâde Halil Efendi'nin tercüme-i hâlidir: Merhûm müşarünileyh *Muhammediyye-i Sânî* (*Hâdi'l-Uşşâk)* müellifi ve on iki bin nutk-ı âlîsi olan Bursevî Kutbu'l-ârifîn, Gavsü'l-vâsılîn Kaygulu Şeyh Halil Efendi hazretlerinin Aksaray'da Kutbu'l-ârifîn İbrahim Efendi hazretlerinin hânkâh-ı şerîfi postnişini bulunan hafîdleri kıbletü's-sâlikîn ve mürşidü'l-vâsılîn Şeyh Mehmed Veys-i Remzi Efendi hazretlerinin necl-i âlîleri olup merhûm müşarünileyh Halil Efendi iki yaşından beri Sakız muhafızı merhum Karslı Yusuf Paşa konağında evlâd-ı maneviyye makamında sakin ve on altı yaşında iken 1282 senesi Rebüiülahirinin gurresi perşembe akşamı terk-i âlem-i fânî etmiştir. Merhum müşarünileyh sülâle-i Hazret-i Veys el-Karanî olduğu cihetle muktezâ-yı mâye-i asliyyesi gayet ârif ve takî bir dürdâne-i âlî olup bu sinninde sâlikân kendisinden istifâde-i esrâr-ı maneviyye eder idi, kuddise esrâruhu'l-âlî, gurre-i Rebiülahir 1283"

Fatma Bacı (95:183): Göğsünde Kâdirî gülü: "Yâ Hû - Lâ ilâhe illallâh Muhammedün resûlullâh - Merhûm Sakız muhafızı Karslı Yusuf Paşa'nın halîlesi, tarîkat-ı aliyye-i Celvetiyye usûl-i şerefiyye, sülûk-ı Veysiyye'den Kayguluzâde Şeyh Mehmed Veys Efendi'nin muhibbelerinden Fatma Bacı'nın rûhuna el-fâtiha, 23 Rebiülevvel 1282"

Kayguluzâde Halil Efendi'nin soy ve tarikat silsilesi (95:262)

Yusuf Paşa hafîdi merhûme Fatma Hanım'ın tercüme-i hâlidir: "İşbu merhûm Sakız muharebesinde cezîre-i mezkûre muhafızı bulunarak yedi sene merhûme-i mûmâileyhâ ile beraber muhasarada kalıp ibraz ve isbât-ı şecâat etmiş olan ve Aksaray'da kâin Olanlar Dergâh-ı şerîfinde vaki Kutbu'l-ârifîn Şeyh İbrahim Efendimiz hazretlerinin türbe-i şerîfeleri nezdinde medfun bulunan Gazi Karslı Yusuf Paşa'nın halîle-i muhteremeleri olup merhûme-i mûmâileyhâ dergâh-ı şerîf-i mezkûrun bacılarından ve kemâl-i zühd ü takvâ ile mütehallika olup sinni yetmiş sekize baliğ olduğu hâlde 1282 senesi Rebiülevvelinin yirmi üçüncü çarşamba akşamı Fatma Bacı âzime-i dâr-ı cinân olmuştur. Ve nezdinde medfun Kayguluzâde Halil Efendi, terbiye-kerde-i âgûş-ı muhabbet-i maneviyyesidir. Rahmetullâhi aleyhâ. 23 Rebiülevvel 1283.

Ayak şahidesininin göğsünde gül: "Yâ Hû - Aksaray'da Olanlar Dergâh-ı şerîfi postnişini Kayguluzâde Şeyh Veys Efendi'nin mahdumu Hüsnü Efendi'nin kerimesi İhsan Hanım'ın rûhuna el-fâtiha, 1282"

Revnakoğlu bir başka dosyada Kayguluzâde Halil Efendi'nin eserlerinden bahseder (95:261):

> Şeyh Kaygulu Baba'nın ilâhiyât, firâkiyât, mezmûrât, tasavvufât, temenniyât, teselliyât gibi büyük kısımlardan terekküp eden *Dîvân-ı Kaygulu* dört ayrı divandır. Çok büyük olan bir cildi 15 Şevval 1231 tarihlidir. Diğer cildi (mekâtîb-i devân ve mezmûrât) 18 Rebiülevvel 1234, *Dîvân-ı Kaygulu* 17 Zilhicce 1243, *Dîvân-ı Kaygulu* 27 Rebiülahir 1235'te tamam olmuştur.
>
> "Muhammediyye-i Sânî" adı verilen *Hâdi'l-Uşşâk*'ın yazma nüshası 24 Rebiülahir 1231 cuma günü tamam edilmiştir.
>
> Divan, evvel, sânî ve sâlis olarak bir kısm-ı müntehabı (taş basması) basılmıştır.

Burada Şeyh Halil'in *Velâyetnâme* adlı eserinin girişinden de alıntı yer alır:

> *Velâyetnâme*: "Sene 1173'te musannif Şeyh Kaygulu Halil b. Ali ve anası Emine Hatun, Rebiülevvelinin ikinci gece, isneyn gecesi dünyaya Allah azimü'ş-şân izin verip fani cihana gelmiştir. Atranos (şimdiki Edirne) kazalarından Cebel-i cedîd nahiyesinde ve ceddi Kaygulu Bey evkafından Karyecik demekle maruf yerde sene 1234'e varınca gece gündüz Allah'a niyaz, namaz, rızâen lillâh ameller, eserler... Allah izin verirse Muhammed Mustafa sallallâhu aleyhi ve sellem hürmetine ve erenler, evliyalar aşkına ve şeyhim muhabbetine diye niyaz üzerinde iken bir gece nısfu'l-leylde hamdullah şükürler olsun Rebiülahirin 24. gecesi bu *Velâyetnâme*'yi ve eser-i sırrı aşikâr etmeye Allah izin verdi, başladım..."

Mehmed Veys-i Remzî'nin iki oğlundan büyük olan Gülşen Efendi'ye, Bursa Kaygılı Tekkesi'nin şeyhliği tevcih edilirken küçük oğlu Hafız Hüseyin Hüsnü Efendi'ye 27 Recep 1302 (12 Mayıs 1885) tarihinde Oğlanlar Tekkesi şeyhliğe verildi. Hüseyin Hüsnü Efendi 1918'deki vefatına kadar burada postnişin oldu (95:146):

> Şeyh Hafız Hüseyin Hüsnü Efendi merhum: Şeyh Hafız Hüseyin Hüsnü Efendi H.1261'de Bursa'da doğmuş, 31 Mart 1334'te (1918) İstanbul'da göçmüştür. Kendisi Mehmed Veys-i Remzî Efendi'nin küçük oğludur. Bir zamanlar tabur kâtipliği etmişti. Karslı Yusuf Paşa'nın yanındaki sanduka onundur. Büyük kardeşi Gülşen Efendi, Bursa - Kaygılı şeyhidir.
>
> Bir iddia üzerine altmış yaşından sonra hıfza başlamış, bir buçuk senede bitirerek hafız olmuş ve cemiyeti dergâh-ı şerîfte Mısırlı Fatma Hanımefendi tarafından pek parlak bir surette icra edilmişti. O gün kendisi Kâdirî tâc-ı şerîfi üzerine sırma sarmıştır. Bu mübarek gayeye erişmesinden dolayı hem gözlerinden yaş döküyor hem de sevincinden ne yapacağını bilemiyordu...

Yukarıda ismi geçen "Mısırlı Fatma Hanım"ın dışında bu tekkeye hayrı dokunan bir başka hanım, Feride Zeynep Hanım'dı (95:253-54):

Mısır'dan gelen çok zengin evkafı vardı. Şeyh Veys Efendi zamanında Mısırlı Feride Zeynep Hanım da bu dergâhın maruf müntesipleri arasında bulunduğundan bir hayli vakıf bırakmıştır. Feride Zeynep Hanım, Mısırlı Prens Hilmi Paşa'nın haremidir. Bu tekkeyi önü mermer olarak mükemmel surette tamir ettirmiş, ayrıca miraciye okunmak ve gelenlere tabaklar içinde şeker, süt ve kırmızı şerbet verilmek üzere vakıf bırakmıştır. Şehzadebaşı civarındaki Kemal Paşazâde Câmi'-i şerîfini tamir ettiren, Mengene Tekkesi yapılırken para yardımında bulunan yine bu hatundur.

Not düşelim, Revnakoğlu tekkeyi tamir ettiren Mehmed Paşa'ya da temas eder (95:253):

Birinci Sultan Hamîd vüzerasından "Kara Vezir" adıyla tanınmış Mehmed Paşa, dergâhın karşısında Horhor'a giden yokuşlu dar caddenin sağ köşesindeki mektep (hâlen dükkân hâlinde kullanılan mektep, eski bir evin bakiyesini göstermektedir) ile şimdiki Aksaray Caddesi'ni birleştiren yerdeki Yenibahçe Deresi'nin kanala karıştığı tarafta vaktiyle mevcut bir köprüyü de H.1195'te bu tekke ile birlikte tamir ettirmiştir.

Hafız Hüseyin Hüsnü Efendi'den sonra tekkenin şeyhliği tevcih edilen oğlu Mehmed Ali Bey, babasının vefatından sonra ancak üç ay yaşayabildi (95:148):

Şeyh Mehmed Ali Bey, Şeyh Hafız Hüseyin Hüsnü Efendi'nin ikinci oğludur. H.1283'te (1866) İstanbul'da dünyaya geldi. Yüksek tahsil görmüş, irfanlı, faziletli bir zattı. Savur kaymakamlığından emekli bulunduğu bir sırada işrete düşkünlüğü yüzünden 18 Haziran 1334 (1918) göçüverdi. Zarif, nüktedan, Bektaşî-meşrep tam manasıyla münevver, kibar bir insandı, fakat ne yazıktır ki vakitsiz ölümüne sebep olacak derecede işrete iptilâsı vardı, bundan kurtulamadan gitti.

Mülkiyeliler Tarihi'nde Mehmed Ali Bey'in vefatından üç sene öncesine kadarki memuriyet bilgileri şöyledir:

İstanbul'da Aksaray civarında Olanlar Dergâhı (Tekkesi) şeyhi Hüsnü Efendi'nin oğludur. 15 Aralık 1866'da İstanbul'da doğdu. Aksaray civarında Ebubekir Paşa Sıbyan Mektebi'nde ilk, Mahmudiye Mektebi'nin rüşdiye kısmında orta, Mülkiye'nin idadî kısmında lise öğrenimini tamamladı. Ekim 1890'da yüksek kısmı bitirdikten sonra 30 Ekim 1890'da 285 krş. maaşla İstanbul'da kurulan Umum Muhacirin Komisyonu Erâmil (Dullar) ve Eytamhânesi depo memurluğuna ve fahriyen aynı komisyon azalığına tayin edilerek devlet hizmetine girdi. 8 Kasım 1891'de 1.000 krş. maaşlı olarak gönderildiği İzmit mutasarrıflığı, 26 Haziran 1893'te nakledildiği Bursa vilâyeti maiyet memurluklarında kaymakamlık stajını tamamladıktan sonra, 25 Ekim 1895'te 1.250 krş. maaşla Peklin (Manastır), 28 Aralık 1896'da aynı maaşla Midye (Edirne) kazaları kaymakamlıklarına atandı. 18 Nisan 1897'de Midye kaymakamlığından

istifa suretiyle ayrıldı. 4 Ocak 1897'de 1.125 krş. maaşla Menbiç kazası kaymakamlığına getirildi. Buradan da rahatsızlığı dolayısıyla 13 Ekim 1898'de ayrıldı ve İstanbul'a geldi.

21 Şubat 1899'dan 3 Kasım 1899'a kadar, 250 krş. maaşla Maliye Nezareti mektûbî-i mâliye sicil kalemi kâtipliğinde çalıştıktan sonra tekrar idare mesleğine döndü. 2 Aralık 1899'da 990 krş. maaşla Erbaa (Sivas), 30 Eylül 1900'de 1.125 krş. maaşla Havza (Canik - Samsun Sancağı), 21 Ekim 1901'de aynı maaşla Mazgirt (Elaziz = Elazığ) kazaları kaymakamlıklarına atandı. 14 Mayıs 1902'de bu görevden de hastalığı dolayısıyla ayrıldı. Bir yıl, bir ay, on altı gün tedavi gördükten sonra iyileşerek 18 Eylül 1903'te 2.250 krş. maaşla Adilcevaz (Van) kaymakamlığına tayin edildi. Bu arada 7 Mayıs 1904'ten 14 Ağustos 1904'e kadar Şemdinan kaymakam vekilliğini de deruhte etti.

28 Ağustos 1904'te Adilcevaz kaymakamlığından da istifa ederek ayrıldı. Bir yıl, dokuz ay, yirmi gün açıkta kaldıktan sonra 4 Eylül 1906'da 2.250 krş. maaşla Kurna (Basra) kaymakamlığına gönderildi. 11 Mart 1908'de Mutki kaymakamlığına nakledildi ise de sağlık durumu dolayısıyla kanunî müddeti içinde Mutki'de işe başlayamadığından, 24 Temmuz 1908'de 1.125 krş. maaşla Arapkir Kazası kaymakamlığına atandı. 8 Mart 1909'da bu görevden azledilerek ayrıldı. Beş ay, on dokuz gün açıkta kalıp mazuliyet maaşı aldıktan sonra 28 Eylül 1909'da 2.500 krş. maaşla Necef (Bağdat) kazası kaymakamlığına tayin edildi. Buradan da 28 Şubat 1910'da 1.140 krş. mazuliyet maaşı verilerek azledildi. 8 Mart 1910'dan 6 Mart 1911'e kadar önce 100 krş. sonra 400 krş. maaşla Bağdat İdadîsi müdür muavinliğini ve rüşdiye kısmı Türkçe, ahlâk ve idadî kısmı iktisat muallimliğini ve Bağdat Erkek Sanayi Mektebi müdür vekilliğini ifa etti. 16 Mayıs 1915'te 1.000 krş. maaşla Savur (Diyarbakır) kaymakamlığına tayin edildi. Bu görevden de tedvîr-i umûr edememekte olmasından dolayı eli işten çektirildiği Diyarbakır vilâyetinden işar kılınmasına mebni âtiyen icra edilecek tahkikat neticesine göre hakkında muamele edilmek üzere intihâb-ı me'mûrîn komisyonunun kararıyla 14 Kasım 1915'te azledildi. 18 Ağustos 1916'da 642 krş. maaşla emekliye sevk edildi ise de muvakkat tensikat kanununun Meclis-i Mebûsân'da kabul edilmemesi üzerine, emeklilik işlemi azle çevrildi. Bundan sonraki durumuna dair bilgi bulunamadı. Arapça, Farsça ve Fransızca bildiği sicilinde kayıtlıdır.

Hüseyin Hüsnü Efendi'nin ve hemen ardından Mehmed Ali Bey'in vefatıyla Oğlanlar Tekkesi Urfa mebusu Safvet Bey'e verildi (95:255):

> Urfa Mebusu Safvet Bey: Aksaray'da Olanlar Dergâhı şeyhi Veys Efendi merhum (türbede medfundur), meşayih arasında maruf zevattandı. Şişman, göbekli olmasından kendisiyle "Yâ Hazret-i Şeyh Veysiyyü'l-Kürevî!" diye latife ederlerdi. Mısırlılar hanedanıyla münasebettar olmasından dergâhın, ortadaki türbenin ve harem cihetinin bugünkü mükemmel şeklini yaptırmaya sebep olmuştur.

Şeyh Safvet'in Urfa mebusu seçildiğine dair 31 Mart 1328 tarihli İhâle gazetesinde çıkan haber, Revnakoğlu'nca zapt edilir (258:103): "Ahaliden Şeyh Safvet Efendi ve Ömer Edib Bey, Urfa'da İttihat ve Terakki namzedi olarak ekseriyyet-i azîme ihraz etmişlerdir..."

Şeyhe dair diğer malûmat yekûnu dosyalarda şöyledir (258:102):

> Şeyh Safvet Efendi merhum, Şeyh Abdurrahman Tâlibânî'nin büyük oğlu Şeyh Ebü'l-Hasan Ali Tâlibânî'nin halifesidir. Şeyh Safvet Efendi'nin babası Şeyh Abdülkadir Sıddîk Efendi de Abdurrahman Tâlibânî'nin ekber halifelerindendir; Hazret-i Gavs'ın *Behcetü'l-Esrâr*'ını tercüme etmiştir; oğlu Şeyh Safvet Efendi'ye de Halvetiyye'den icazetname vermiştir.
>
> Şeyh Safvet Efendi merhum, ak takke üzerine beyaz sarık sarardı. Vaiz Şeyh Hacı Hafız Mustafa Nuri Efendi adında ilmiyeden bir zatı istihlâf eylemişti.
>
> Son yıllarda Ankara'da Küçük Evler, 57 numaralı sokakta 7 numarada oturuyordu.
>
> Şeyh Safvet Efendi, Oğlanlar Dergâhı meşihatına Mehmed Ali Bey'den sonra geldi ve üç yıl kaldı.

Oğlanlar Tekkesi şeyhi Safvet Efendi (258:105)

Safvet Bey'in bu tekkedeki şeyhliği Vahidüddin zamanında kendisinden alındı! Mehmed Ali Bey'in posta geçen oğulları da Meclis-i Meşâyih'çe liyakatsiz bulundu (95:148):

> Şeyh Mehmed Ali Bey'in 18 Haziran 1334'te vefatından sonra oğulları İbrahim Bali ile merhum Mehmed Sezai meşihata liyakatsiz görüldüğünden Meclis-i Meşâyih kararıyla tekkenin şeyhliği Şeyh Hafız Hüseyin Hüsnü Efendi'nin büyük kızı olan Adeviye Hanım'ın büyük oğlu Mehmed Abdülkadir Bey'e (Ongun) verildi 1337 Rûmî yılında.

Tekke bu tarihten itibaren vekil şeyhlerle idare olundu: Mehmed Kemaleddin Efendi, Şeyh Mehmed Emin (Kaygılı) ve Mehmed Abdülkadir Ongun.

İlk vekil şeyh olan Mehmed Kemaleddin Efendi, Taştekneler Tekkesi postnişiniydi; vekâleti 11 Cemaziyelevvel 1340 (10 Ocak Aralık 1922) - 1 Nisan 1341 (1925) arasındaydı. Ardından birçok tarikatı bünyesinde toplayan Şeyh Mehmed Emin (Kaygılı) Efendi geldi (95:148):

> Oğlanlar Dergâhı'nın son şeyh vekili bulunan merhum Mehmed Emin (Kaygılı) Bey'e "Oduncu Emin" derler. Gençliğinde kıyam reisliği ve Mehmed Ali

Oğlanlar Tekkesi şeyh vekili Mehmed Emin Kaygılı (192:42)

Baba'dan nasibi vardır. Hakikaten faziletli muhiblerindendi. Sultanahmet Kaygusuz Tekkesi şeyhi Saatçi Hacı Hüsnü Rıza Efendi'den ayrıca istihlâf edilmişti. Bir müddet Yerebatan Câmi'-i şerîfinde müezzinliği olmuştu. Vefatı 26 Ramazan 1378 (4 Nisan 1959).

Revnakoğlu, Merdivenköy Şahkulu Bektaşî Tekkesi şeyhi Mehmed Hilmi Dedebaba'dan da nasipli Aksaray Oğlanlar Tekkesi'nin son şeyh vekili Mehmed Emin (Kaygılı) Bey'e bir başka yerde şöyle temas eder (248:61):

Aksaray - Oğlanlar Tekkesi'nin son şeyh vekili Mehmed Emin Bey (Kaygılı), tüccardan Mehmed Ali Bey'in oğludur. H.1288 tarihinde Küçükpazar'da doğdu. Babası Mehmed Ali Bey de Nakşibendiyye tarikatına mensuptu; Babıali'deki Beşir Ağa Tekkesi postnişini "Melek Efendi" denilen Edirneli Mehmed Nuri Efendi'den sülûk görmüştü.

Emin Bey'in hilâfetinde kendisine Taştekneler Tekkesi postnişini Kemaleddin Efendi rehberlik etmişti. Emin Bey ayrıca Dedebaba'dan nasip almış ve uzun zaman hizmetinde kalmıştır.

Bir notta da Mehmed Emin Kaygılı'nın adresini verilir (45:33): "Üsküdar Kısıklı - Bulgurlu, Sarıgazi Sokak, numara 25"

Revnakoğlu, tekkenin tarihini ve şeyhlerini tekkenin son şeyh vekillerinden Şeyh Mehmed Emin Efendi'nin oğlu Abdülkadir Kayguluoğlu'ndan alır. Abdülkadir Kayguluoğlu, Revnakoğlu'na yazdığı 11 Temmuz 1955 tarihli bu mektubuna koyduğu notta, verdiği malûmatın tekkenin son şeyhi Mehmed Abdülkadir Kayguluoğlu'ndan derlendiğini kaydeder (95:143):

Not: Hâlen Olanlar - Oğlanlar Tekkesi, Fatih Sultan Mehmed'in sekbanbaşısı Kâdirî-meşreb Yakup Ağa tarafından zaviye olarak tesis edilmiş, bilâhare yanmıştır. Tekrar H.1068 tarihinde İbrahim Aksarayî tarafından ihya edilmiştir. H.1184'te merhum olmuş bulunan Şeyh Mehmed Efendi tarafından ihya edilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Kaygulu Şeyh Veys Efendi tarafından 1280 Hicrî tarihinde etrafı satın alınıp meşihat tarafına tevcih olunduktan sonra hâlen mevcut tekkeyi inşa ettirmiştir. Şeyh Veys Efendi 1302 Hicrî senesinde merhum olup türbede medfundur. Vefat tarihine mısra "Şeyh Veysî deryâ-yı aşka oldu garîk"tir.

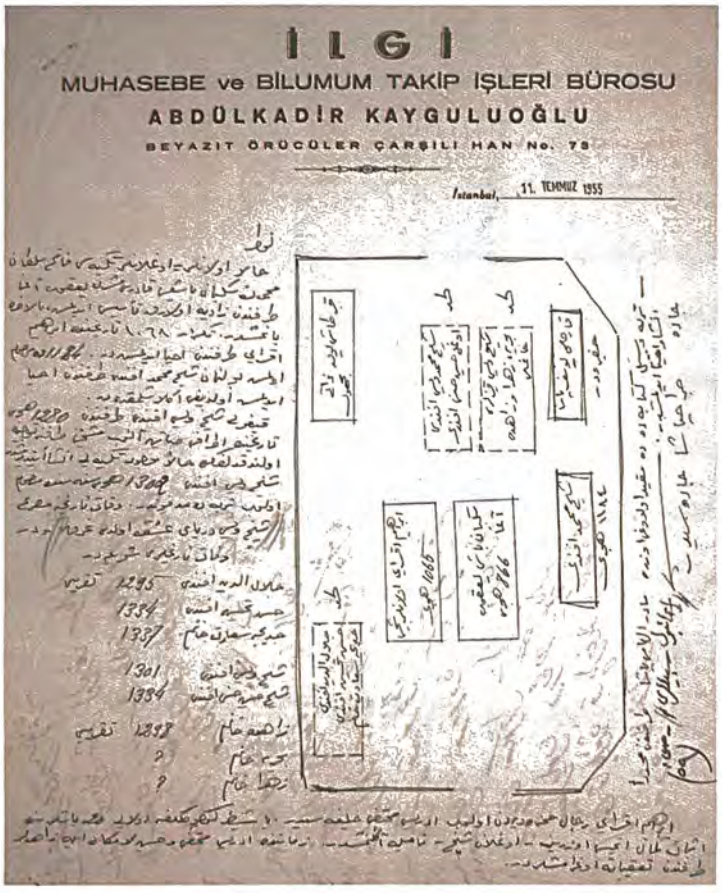
Vefat tarihleri şöyledir: Celâleddin Efendi 1295 (takribî), Hasan Tahsin Efendi 1334, Hatice Saadet Hanım 1337, Şeyh Veysî Efendi 1301, Şeyh Hüseyin Hüsnü Efendi 1334, Zahide Hanım 1298 (takribî), Bahriye Hanım (?), Zehra Hanım (?)

Türbe ve sebil kitabede de mukayyet olduğu üzere mâder-i İlhamî Paşa tarafından müceddeden inşa edilmiştir.

İbrahim Aksarayî ricâl-i Hamzaviyye'den olup İdrîs-i Muhtefî halifesidir. Yaşının küçüklüğünden dolayı 20 yaşlarında isbât-ı kemâl etmesi üzerine "Oğlan Şeyh" namıyla anılmıştır. Zamanında İdrîs-i Muhtefî ve Hüseyin-i Lâmekânî ile zahitler tarafından takibata uğramışlar.

İstanbul - Aksaray Çakır Ağa Mahallesi, Cerrahpaşa Caddesi'nde vaki Sekbanbaşı Yakup Ağa Zaviyesi bilâhare Olanlar-Oğlanlar Dergâhı türbesinde (sabıkan hazire) medfun zevatın kabir taşları münderecatı ve kabir taşı olmayanların isimleri (türbe vaktiyle hazire iken bilâhare türbe hâline ifrağ edilmiştir):

"Hüve'l-Bâkî - Ferîkân-ı kirâm-ı zevi'l-ihtirâmdan - esbak Sakız muhâfızı merhûm ve magfûr el-muhtâc ilâ rahmeti rabbihi'l-gafûr Karslı Yusuf Paşa'nın rûhu için el-fâtiha - fî 19 Safer 1273"

İLGİ
MUHASEBE ve BİLUMUM TAKİP İŞLERİ BÜROSU
ABDÜLKADİR KAYGULUOĞLU
BEYAZIT ÖRÜCÜLER ÇARŞILI HAN No. 75
İstanbul, 11. TEMMUZ 1955

Abdülkadir Kayguluoğlu'nun mektubunun ilk sayfası (95:143)

"Cennet-mekân Ebü'l-feth Sultan Mehmed Han hazretlerinin sekbanbaşısı, bu dergâh-ı şerîfin bânîsi olan merhûm ve magfûrun leh Yakup Ağa hazretlerinin rûhıyıçun el-fâtiha, 866"

"Lâ ilâhe illallâh Muhammedün resûlullâh - Kutbu'l-ârifîn, gavsü'l-vâsılîn ricâl-i Hamzaviyye'den Olanlar şeyhi İbrahim Efendi hazretlerinin rûhıyıçun, Allah rızâsıyıçun fâtiha, sene 1065"

"Her kim kabrim önünde duâ edip geçe - ilâhî dünyâdan âhirete îmânla göçe - Hanefî-mezheb Kâdirî-meşrebdir bu dergâh - uyandırıp müceddeden oldum bâis-i sebeb - rahmeten vâsiaten merhûm ve magfûr Şeyh Seyyid Mehmed Efendi, fâtiha, 1184"

Bu zevattan maada kabir taşı olmayan ve lahitlerde yatan merhûmân bervech zîrdedir:

Oğlanlar Tekkesi'nin türbesi

Şeyh Mehmed Veys Efendi, mahdumu Şeyh Hüseyin Hüsnü Efendi, kerimeleri Zehra, Bahriye, Zahide Hanımlar.

Şeyh Hasan Efendi oğlu Celâleddin Efendi, oğlu Hasan Tahsin Bey, kızı Hatice Saadet Hanım.

Şeyh Veys Efendi'nin Oğlanlar Tekkesi meşihatına 6 Şaban 1270 tarihinde tevcih edilmiştir. Vukû'-ı vefâtına mebni ekber evlâdı Şeyh Mehmed Ruşen Efendi, Bursa Kaygulu Tekkesi meşihatına, küçük oğlu Hüseyin Hüsnü Efendi dahi Aksaray Olanlar Tekkesi meşihatına 22 Recep 1302 tarihinde tevcih olunmuşlardır.

Son şeyhi Mehmed Abdülkadir Kayguluoğlu olup işbu malûmat kendisinden alınmıştır.

Revnakoğlu, Oğlan Şeyh İbrahim Efendi'nin mezar taşının aksine Yakup Ağa'nın kemiklerinin türbeyle beraber taşınmadığı bilgisini verir (95:255):

Aksaray eski Karakol Sokağı'nın yanında tekkesinde yatan İbrahim Efendi'nin bakiyye-i izâmı, müzeler idaresi tarafından alınmış, Mimar Ayas Camii haziresi ile beraber Eyüp Afife Hatun Zaviyesi'ne nakledilmiştir.

İki notta Revnakoğlu, önce Muhyiddin Efendi'nin *Mâ-Hasal*'ından naklen (95:149) "Dergâh-ı şerîf aynı zamanda Celvetiyye'den olduğu için Şeyh Hüseyin Hüsnü Efendi vefatına kadar pazar günleri öğleden sonra Celvetiyye usulü icra edilir, o günün akşamında yatsıdan sonra da Kâdiriyye-i Eşrefiyye'ye göre âyîn-i şerîf yapılırdı. Bu

sebeple Şeyh Hüseyin Hüsnü Efendi'nin babası Şeyh Veys Efendi'nin de Bursa Celvetî Dergâhı'ndan (Kaygusuz'dan) Celvetiyye icazetnameleri vardır" bilgisine, ardından (95:120) "Kelâm-ı kadîm yazmış, çok mübarek bir ihtiyar olan Sekbanbaşı Yakup Ağa Câmi'-i şerîfi imamı ve hatibi Mehmed Şevki Efendi'nin irtihalleri 31 Ekim 1948 cumartesi. Eyüp'te medfundur. Doğumu 1263" bilgisine yer verir.

Bir başka dosyada Revnakoğlu, bu tekkenin mezar taşlarını tesbit eder:

95:263: Türbe dahilinde sağdan ikinci sabit taş sanduka. Taş kavuklu olup kitabesi göğsünde ve mistarlıdır, yazısı talik: "Cennet-mekân Ebü'l-Feth Sultan Mehemmed Han hazretlerinin sekbanbaşısı, bu dergâh-ı şerîfin banisi olan merhûm ve magfûrun leh Yakup Ağa hazretlerinin rûhıyıçun el-fâtiha, 866"

95:263-64: Başında büyük Aziziye fesi, kalın püsküllü, göğsünde Kâdirî tâcı. Arkada sağdan birinci; öndeki Şeyh Mehmed Efendi'nin arkasındaydı. Karslı Yusuf Paşa'nın mezar taşının pencereden dışarıya bakan dar yüzünde mailen mistarlı olarak yine talik ile: "Ferîkân-ı kirâm-ı zevi'l-ihtirâmdan esbak Sakız muhafızı merhûm ve magfûr el-muhtâc ilâ rahmeti rabbihi'l-gafûr Karslı Yusuf Paşa'nın rûhıyıçun el-fâtiha, 19 Safer 1273"

95:264: Başında kâtibî kavuk, önden sırmalı; yazısı sülüs, mistarlı: "Yâ Hû - Emr etti Hudâ eyledi fermân - Erişti ecel vermedi emân - Murâda ermedim dünyâda hemân - Cennette verir murâdım Hâlık-ı rahmân. Yakup Ağa vakfı kaymakamı Hasan Efendi'nin mahdumu ve mevkûfât kalemi hulefâlarından es-Seyyid Mehmed Râşid Efendi'nin rûhıyıçun rızâen lillâhi taâlâ el-fâtiha, 1227"

95:263: Şeyh Veys Efendi, arka sırada, sağdan ikinci tahta sandukanın altındadır.

95:264: Şeyh Hüseyin Hüsnü Efendi, arkada, soldan birinci sabit taş sanduka (şimdi beton), kitabeleri yoktur (oğlu Hasan Efendi de koynundadır), başında taşta Mevlevî sikkesini andırır uzun ustuvane başlığı vardır.

95:263: Başında destarlı taş kavuk, yazısı talik, mistarlı: "Lâ ilâhe illallâh Muhammedün resûlullâh - Kutbu'l-ârifîn, gavsü'l-vâsılîn, ricâl-i Hamzaviyye'den Olanlar şeyhi İbrahim Efendimiz hazretlerinin rûhıyıçun, Allah rızasıyıçun fâtiha, 1065"

95:263: Önde sağdan birinci taş sanduka; başında cesîm Kâdirî tâcı, göğsünde kitabesi mistarlı sülüs mermer taş: "Her kim ki kabrim önünde bir duâ edip geçe - İlâhî bu dünyâdan âhirete îmânla göçe - Hanefî-mezheb, Kâdirî-meşreb bu dergâhı uyandırıp müceddeden oldum bâis-i sebeb-i rahmeten vâsiaten. Merhûm ve magfûr eş-Şeyh Seyyid Mehmed Efendi rûhıyıçun fâtiha, 1184"

İstanbul'da Bir Dilci Şeyh: Mehmed Râşid Kudretullah Efendi ve Çalışmaları

Cumhuriyet'le birlikte dil inkılâbına, Türkçenin işlenmesine gerek şahsî gerek ideolojik cepheden müzaheret eden, filolojik teşebbüsler içinde bulunan tekke şeyhleri, tekke mensuplarına da rastlanır. Havuzbaşı Kadiri Tekkesi'nin son şeyhi Nurettin Artam, Kadızade Tekkesi'nin son şeyhi Naci Siral, Sertarîkzâde Tekkesi son şeyhi Mehmed Râşid Kudretullah, Konya Mevlevî Dergâhı'nın son şeyhi Veled Çelebi, Bektaşî babası Samih Rifat bu zümredendir. Esasen Cumhuriyet'in dil politikalarına eserleriyle muhalefet eden bir tekkeliye, tekke şeyhine de rastlanmaz.

Bütün şahıs kadrosu arasında içinde Türk Dil Kurumu bünyesinde çalışmış olmak, matbu eserleriyle dil inkılâbına katkı vermek cihetinden en mühim şahsiyet Veled Çelebi görülmekle beraber, bu sahada çalışmaları kıymetli bir başka kalem de Mehmed Râşid Kudretullah'tı. Bu son isim, diğerlerinden farklı olarak eserlerini neşir kisvesine giydiremeyendi.

Cemaleddin Server Revnakoğlu, Eyüp'te Sertarîk Tekkesi'nin şeyhi ve Eyüp Camii imamı olan bu çok cepheli dilciyle temas kurmuş, onu yakından tanımış, biyografisini yazmış, eserlerinin bir kısmını da temin etmişti, esasen Râşid Efendi hakkında yegâne kaynak Revnakoğlu'dur.

1945'te vefat edip Eyüp'e gömüldüğünde 100 kadar telif - tercüme eseri ve kütüphanesi de elden çıkarılan Râşid Efendi'nin vaziyeti ve akıbetini Revnakoğlu mustarip bir dille anlatır (317:99):

"Eyüp'te Nakşibendiyye'den Kâşgarî Abdullah Efendi Dergâhı'na çıkan merdivenlerin başında sırlıdır. Son refikasıyla torunları, hazret-i üstâdın en aşağı 50 yıllık araştırma ve inceleme mahsulü olan tarih ve edebiyat, eski Türk diline, tasavvufa ve tarikat teşekküllerine dair birçok nadide eserleri ihtiva eden kütüphanesini koltukçulara yok pahasına satıp çok aptalca ve haince bir bayağılık yapmaktan çekinmedikleri hâlde merhumun mübarek kabrine bir taş dikmeyi düşünmemişlerdir..."

Mehmed Râşid (317:84), Hicrî 1278, Milâdî 1861-62'de İstanbul'da Aksaray'da Şekerci Sokağı'nda Guraba Hüseyin Ağa Camii'ne bitişik evde doğdu. Babasının uzun süre, kendisinin de bir müddet imamlığını yürüttüğü bu cami, artık bir asırdır büsbütün kaybolmuş İstanbul camilerindendi, 2020'de bu sefer eski arsasından biraz ileride yeniden yapıldı.

Baba tarafından dedesi Mehmed Atâullah Efendi'dir. Revnakoğlu, bu zatın "Reîsü'l-meşâyihi'l-kurrâ" olduğunu, Boğaz'da Arnavutköy'de boğularak öldüğünü, cesedinin Limni sahiline vurduğunu, üzerinden yazma bir *Mushaf-ı şerîf* ve *Delâil-i şerîf* çıktığını Râşid Efendi'den kaydeder (317:98):

"Cedd-i emcedim, peder-i pederim sâhib-i mülk es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Atâullah Ebü'n-Necip Efendi hazretleri garîkan câm-ı şehâdeti nûş etmelerini müteakip necl-i necîbleri pederim Şeyh Ali Rıza Hayrullah Efendi merhum mahall-i vak'aya bi'l-vusûl vâlid-i mâcidinin techiz ve tekfinini bi'l-îfâ ve salât-ı cenâzesini cemm-i gafîr ile ba'de'l-edâ Akdeniz'de Limni ceziresinde ihzar etmiş olduğu makber-i mahsûsasına vedî'a-i hâk-i gufrân etmiş olduğunu bi'l-bükâ nakl ve hikâye eder idi rahimehumallâh."

Râşid Efendi'nin dedesine dair bizzat Râşid Efendi'den dinleyerek kaydedilen bu malûmatın aksine Meclis-i Meşâyih reisi Muhyiddin Efendi, gerek tomarında (317:93) gerekse yayımlanmamış *Mâ-Hasal-ı Ömrüm* (317:100) adlı eserinde Mehmed Atâullah Efendi'nin Merkez Efendi'de medfun olduğunu yazar... Her hâlde bu mezar, bir makam taşından ibaretti.

Râşid Efendi'nin babası Ali Rıza Hayrullah Efendi sarây-ı hümâyûn kapıcılarındandı (317:92-93), bu itibarla bir sıfatı da "Kapıcı"ydı. Daha sonra imamı olduğu Fatih Aksaray'da Camcı Mescidi'ni henüz hilâfetname almadan tekkeye de dönüştürmüş, burada teberrüken ayin de yürütmüştü. Râşid Efendi, Revnakoğlu'na yazdırdığı notlarda babası için (317:78): "Pederim merhum Şeyh Ali Rıza Hayrullah Efendi, Aksaray'da Valide Câmi'-i şerîfi kurbünde kâin Gureba Hüseyin Ağa ve nâm-ı diğeri Camcılar Câmi'-i şerîfi imamı ve postnişini bulunmakla "Camcılar Dergâhı şeyhi" diyerek söylenilmek iktiza ettiği hâlde bu tabiri avâmm-ı nâs ve belki de havas bi't-tahfîf "Camcı Şeyh Ali Efendi Dergâhı" demişlerdir" bilgisini verir.

Ali Rıza Efendi, Cerrahiyye'den Ordu Tekkesi şeyhi Yesârî Efendi'den hilâfet aldıktan sonra Eyüp'te Sertarik Tekkesi postnişini olmuş,

Râşid Efendi'nın babası Şeyh Ali Rıza Efendi (316:141)

buradaki şeyhliği sırasında 26 Aralık 1886 (29 Rebiülevvel 1304) tarihinde vefat etmişti... Ali Rıza Efendi'nin Sertarik Tekkesi'ndeki sandukasının önünde şimdi bulunmayan talik hatlı levhada yazanları Revnakoğlu notlarına kaydetmişti: "Bânî-i sânî-i dergâh-ı âlî-i Sertarîk-i Hazret-i Nûreddîn-i Cerrâhî el-ma'rûf el-Hâc Alî-i Aksarayî, 29 Rebiülevvel 1304 Cumartesi."

Ali Rıza Efendi'nin dua etmekte şöhreti vardı, kendisi aynı zamanda Peygamber soyundandı (317:194):

"Şeyh Ali Rıza Hayrullah Efendi şeyhü's-sâdât idi ve duâgûluğu ile de meşhurdu. Gayet müessir bir duası vardı ki hem ağlar hem de ağlatırdı. Vefatından sonra sâdâttan olduğunu nâtık siyâdetnâme Nakibüleşraf Seyyid Tevfik Efendi tarafından 1308 senesi Şabanının yirmisinde (31 Mart 1891) Şeyh Râşid Efendi'nin uhdesine tevcih ve tasdik olunmuştur."

Babasının Eyüp Sertarîk Tekkesi'ne geçmesinden sonra çocukluk devresi ve bütün hayatı bu semtte geçen Râşid Efendi, ilk tahsilini de Eyüp'te Mihrişah Valide Sultan Mektebi'nde yapar (317:84). Buradaki hocası Eyüp Camii imamı Hafız Mehmed Akif Efendi ve Mihrişah Valide Sultan Camii imamı Süleyman Efendi'ydi. Bu mektepte talebeyken hafız olmuştu (317:85):

"Cemiyetleri Eyüp Câmi'-i kebîrinde Sultan Hamîd'in cülûsu sıralarında perşembe günü icra edildi. Ertesi Cuma günü Sultan Hamîd'in başimamı Yusuf Efendi (mülahham, yakışıklı bir zattı) camiye gelip hutbe okudular..."

Fatih Camii'nde müderrislerden Fuhûlî Efendi'nin tedris halkasına da bir sene kadar devam etmişti. Dersine devam ettiği bir başka şahsiyet, Eyüp'ün şöhretli hocalarından Râik Efendi'ydi. Râşid Efendi'nin 29 Cemaziyelevvel 1309-31 Aralık 1801 tarihinde (317:82) Arapçadan ders icazeti aldığı sadaret memurlarından Râik Efendi için Revnakoğlu şu notları kaydeder (122:95,100):

"Eyüp ve çevresinde büyük şöhret yapmış ilim ve nükte adamlarındandır. Son çağlarda yetişen Eyüplü münevverler arasında ondan okumamış, ondan feyizlenmemiş, hele ekmeğini yememiş kimse yok gibidir. Gayetle eli açık, evi açık, sofrası açık, Eyüp'te herkesi yedirmiş içirmiş, yoksulları kayırmış, yetim çocukları giydirmiş kuşatmış, ilme fazileti yanında sehâvet zevkiyle herkesi kendisine ayrıca meclûp etmiş muhterem, mübarek bir insandı. Nargile meraklısıydı. Kimya ile de uğraşırdı, arkadaşı Mehdi Efendi ile beraber bahçedeki yer odasında bazı geceler altın dökerlerdi. Nadide nükteler yapar, tertemiz giyinir, pek zarif ve kalender bir zattı. Bir Ramazan akşamı iftar vakti Sofular - Kurukavak'taki evinin yandığını söyledikleri zaman kahkaha atmıştı. Râik Efendi'den okuyanların meşhurları: Cumhuriyet'in ilk Beyoğlu müftüsü Recep Efendi, Dazırduzur Fehmi Efendi, İslâm Bey Bedevî şeyhi İbrahim Efendi, Şeyh Ceylan Efendi, Yahya Galip (Kargı) Bey."

Râşid Efendi, Hoca Raik Efendi'ye devam ederken bir taraftan da meşhur bestekârlardan Zekâî Dede'nin amcası ve hocası Hafız İbrahim Zühdî'nin talebelerinden Humbarahane (Mihrişah Valide Sultan Camii) imamı Süleyman Efendi'den 21 Zilkade 1304-11 Ağustos 1887'de kıraat icazeti aldı. Revnakoğlu'nun bir başka notunda Hacı Süleyman Efendi'nin de biyografisi yer alır: (81:15-17):

"Hacı Süleyman Efendi aslen Bursalıdır. Tedkîkât-ı mesâhîf-i şerîfe ve müellefât-ı şer'iyye meclisi azasından idi. Humbarahane Câmi'-i şerîfinin başimamı, mahallesi mektebinin ve Sokullu Medresesi'nin ta'lîm-i Kur'ân muallimi bulunuyordu. Eyüp Câmi'-i kebîrinde devrhânbaşı iken on tane devrhân vardı, Bedevî şeyhi Hafız İbrahim Efendi de bunlardan biriydi. Humbarahane imamından okuyanlar: Zekâîzâde Hafız Ahmed İlhâmî Efendi, Sertarîkzâde şeyhi Eyyûbî Râşid Efendi, Ayasofya başimamı ve hünkâr imamı Sûzîzâde Kastamonulu Hafız İsmail Hakkı Efendi, Emîrgân ve hünkâr imamı (Sultan Vahidüddin'in) Besîm Efendi, Hafız Aziz Mahmud Efendi (Fatih müezzinbaşısı), İzmitli Tevfik Efendi (Suadiye imamıydı, fevkalâde kıraati vardı).

Eyüp Sokullu haziresi, kapıdan girince solda, türbe arkasında, set üzerinde, aile sofası içinde, çift şahideli muntazam mermer mezar, talik yazı ile, başlıksız ustuvane şeklindedir: "Hüve'l-Hayyu'l-Bâkî - Hazret-i Ebî Eyyûb el-Ensârî radıye anhü'l-Bârî Efendi Câmi'-i

şerîfi devrhânbaşısı ve Şehîd Mehmed Paşa Kütüphanesi hâfız-ı kütübü şeyhü'l-kurrâ Hafız Süleyman Efendi'nin rûhıyıçun fâtiha"

"Sultan Hamîd'in başkâtipliğinden sadarete terfi eden ve defalarca sadrazamlık eden Erzurumlu Said Paşa'nın zamân-ı sadâretinde Şeyhülislâm Sahip Molla'nın meşihatı zamanında Eyüp Beşinci Dâire-i Belediyesi ahz-ı asker meclis azalığına fahriyen tayin edildi, Nevrekoplu ulemadan müderris Mustafa Efendi ile birlikte ilmiye mümessili olarak meşayihten de iki kişi vardı, biri Eyüp Kızıl Mescit kurbünde Rifâ'iyye'den Şeyh Hasîb Efendi Dergâhı şeyhi Hasîb Efendi, diğeri Bahariye Mevlevîhanesi Neyzen ve Rebabî Hüseyin Fahreddin Efendi idi. Bu mecliste Rum ve Ermeni papaz, bir de haham vardı. Üç dört sene burada bulundular.

Eyüp İâne-i Harbiye komisyonu azalığında, Tophane'de Mekteb-i Feyziye'de (rüşdiye idi) Arabî sarf muallimliğinde fahrî olarak bulundular beş altı ay kadar.

Sultan Azîz'in son hayatında 1292-1293'te pederlerine niyabeten Aksaray Gureba Hüseyin Ağa Camii'nde iki üç sene imamet ettiler. ... tarihinde evvelâ vekâleten, muahharen asaleten Davut Ağa Camii ve mahallesi imamlığına tavzif olundular. 4 Nisan 1936 tarihinde de Hazret-i Hâlid'e imâm-ı sânî oldular. ... tarihinde İstanbul Müftülüğü'nde tevcîh-i cihet komisyonunda bir sene kadar azalık etiler: "Fatih hatibi Şevket Bey arkadaşımızdı." ... tarihinde Dil Encümeni azalığında bulundular. 1304'te pederlerinin vefatından sonra dergâha şeyh oldular."

Râşid Efendi'ye babasının 26 Aralık 1886'da vefatıyla Meclis-i Meşâyih'ten kendisine 13 Rebiülahir 1304 - 9 Ocak 1887 tarihinde Sertarîk Tekkesi postnişinliği icazeti verildi. Meclis-i Meşâyih belgesinde asitanenin şeyhi Yahya

Râşid Efendi (316:141)
Râşid Efendi, aldığı kıraat icazetnamesiyle kendisi de bu sahada icazet vermeye salâhiyet sahibi olmuş, (317:85), yıllar sonra ilk talebesi Eğrikapı'da Şişhane Camii imamı Hafız İsmail Hakkı ve son talebesi Çemberlitaş'ta Atik Ali Paşa Camii ikinci imamı Hafız Mehmed Efendi olmak üzere on kadar kimseye kıraat icazeti vermişti. Revnakoğlu bir başka yerde Râşid Efendi'nin ömrünce ifa ettiği resmî vazifeleri kendisinden dinleyerek kaydeder. Bu kaydında bazı tarih yerlerini daha sonra doldurmak için boş bırakır (317:87-88):

Galip'in bu yolda istidasına ve Râşid Efendi'nin imtihan edilerek postnişinliğe liyakatine işaret edilir (IST_MFT_MSH_DFT_no:1769, s.26).

"Sertarîk Tekkesi", "Sertarîkzâde Tekkesi" ve "Pazar Tekkesi" isimleriyle de tanınan bu sufî mekân, asitanesi İstanbul'da Karagümrük'te bulunan Cerrâhîlik'in birçok şubesinden biriydi. Eyüp'te Davut Ağa Mahallesi'nde Davutağa Caddesi ile İlahiciler Sokak'ın kesiştiği yerde bulunan tekke, Cerrâhiyye tarikatının kurucu şeyhi Nureddin Cerrâhî'nin (ö.1721) sertarîklerinden Sertarîkzâde Şeyh Mehmed Emin'in ilk şeyhliğiyle faaliyete başlamış, son şeyhi Râşid Efendi'nin postnişinliği sırasında

Râşid Efendi (sağda cübbeli olan) ve Revnakoğlu (solda eli arkasında olan) (316:141)

çıkan tekke ve zaviyelerin seddi kanununa kadar hayatiyetini sürdürmüştü. "Sertarîk", bazı tarikatlarda post şeyhinden sonra gelen ikinci kişi için kullanılan sıfattır, tekke şeyhinin vekili mesabesindedir.

Râşid Efendi'nin Cerrâhiyye'den iki ayrı icazeti vardır. İlki babasından 11 Recep 1301 - 7 Mayıs 1884'te aldığıdır (317:83): "es-Seyyid eş-Şeyh Abdülaziz Zihni Efendi (Şeyh Galip ve Yaşar Efendilerin babası) ® eş-Şeyh Ahmed el-Yesârî Efendi rahmetullâhi aleyhi ® es-Seyyid el-Hâc Ali Rıza Hayreddin ® es-Seyyid Hafız Mehmed Râşid ez-Zekî Efendi." Her hâlde bu icazet, henüz küçük yaşta olan Râşid Efendi'ye teberrüken verilmişti.

Diğer icazetname Râşid Efendi'nin 29 Şaban 1321-20 Kasım 1903'te babasının halifesi Mustafa Şükrü Efendi (Paşa)dan aldığıdır (317:82): "eş-Şeyh Mustafa Tevfik Halife, el-İmâm be-Câmi'-i Âşık Paşa ® es-Seyyid eş-Şeyh Ali Rıza sellemehullâhu fi'd-dâreyn, amin ® eş-Şeyh Mustafa Şükrü Sulhüddîn Halife, sellemehullâhu fi'd-dâreyn, amin ® es-Seyyid eş-Şeyh Hafız Mehmed Râşid zâdallâhu irfânehu, amin"

Râşid Efendi'nin ikinci icazetnamesini aldığı Mustafa Şükrü Paşa (317:94-95), Râşid Efendi'nin babasının halifelerindendi. Balkan harbi sıralarında Sertarîk Tekkesi'ni yeniden yaptırmış, bu tekkede bir süre de şeyhlik etmişti. Üsküp istihkâm livalığından mütekait paşanın bu tekkeye vakfettiği kitaplar bir kütüphane teşkil edecek kadar çoktu; H.1327'de Nureddin Cerrâhî'nin *Mektûbât-ı Mukaddese* adlı eserinde mektuplarını da bir araya getirmişti. Revnakoğlu, bu eserin Şeyh Hafız Râşid Efendi'nin güzel bir talikle yazıp ciltlediği nüshasını görmüştü. 10 Zilkade 1331 - 11 Ekim 1913'te vefat eden Şükrü Paşa, Sertarîk Tekkesi'nde türbeye defnedildi.

Râşid Efendi'nin Ayvansaray Rüşdiyesi'nin ve etraftaki diğer bazı mekteplerin hat hocalarından Hattat Emin el-Eyyûbî'den sülüs

ve nesihten icazeti de vardı. H.1293'te Hattat Emin el-Eyyûbî'den icazet almıştı. Râşid'in yazdığı hatlardaki mahlası da Hafız Mehmed Zeki'ydi.

Râşid Efendi'nin eserlerinden ismi tesbit edilebilenler:

Çağ Bildirme (Tarih) (317:105,244): Sırf Türkçedir: "Esirgeyen, bağışlayan Tanrı adıyla..." 15 Eylül 1933 yılında yazmaya ve yapmaya başlanmıştır, ikmal edilemedi.

Dîvân-ı Şeyh Râşid (317:105,108): Sırf Türkçe, 1321.

Dîvân-ı Şeyh Râşid (Türkî, Arabî, Fârsî) (317:107): 1940.

el-Ehâdîsü Maa'l-Ma'âni'l-Muharrere bi-Lutfi Subhânî (317:242): Tamamlanmamıştır.

el-Evâmirü ve'n-Nevâhî Fi'l-Kur'ân li-Cenâbi Mâliki'l-Mülki ve's-Sultân.

el-Kârî'ü Bi'l-İhfâi F'l-İzhâri (317:108,255): 1358.

el-Lügatü'l-Vâhide Fî Ma'âni'l-Adîde (317:105,275): Râşid Efendi, kökeni ne olursa olsun Türkçedeki eşsesli kelimeleri konuşma dilindeki hâlleriyle madde başı yapar, açıklamalarında köken farklılıklarına da işaret ederek çok anlamlılıklarını vurgular:

el-Mecmû'atu'l-Lügâtu'd-Dîniyeti ve'l-Ed'iyeti ve'l-İ'tikâdâti ve't-Târihiyyeti ve'l-Fer'iyyeti (317:79): "İşbu kitap mesâil-i dîniyye ve itikadiyye ve tarihiyye ve ed'iye ve fürû'ât-ı adîde ve hikâyât-ı müntehabe ve tahâret-i mâddiyye ve maneviyye ile ba'de'l-imlâ namını *el-Mecmû'atu'l-Lügâtu'd-Dîniyeti ve'l-Ed'iyeti ve'l-İ'tikâdâti ve't-Târihiyyeti ve'l-Fer'iyyeti el-Mecmû'atu'l-Lügâtu'd-Dîniyeti ve'l-Ed'iyeti ve'l-İ'tikâdâti ve't-Târihiyyeti ve'l-Fer'iyyeti* eyledim... Kad tümme tahrîrü hâze'l-kitâbi li-seneti sitte ve selâsûne ve selâse-mie ve elf, 1336.".

el-Mecmû'atü'l-Ed'iyetü bi-Lisâni'l-Arabiyyeti (317:241): Orta boyda 50 sayfadır.

el-Meslekü'l-Aliyyü ed-Dürerü'n-Nahiyyü (317:108)

el-Mezâci'ü'l-Meşâyihü's-Sûfiyye Fî Ba'zi'l-Bilâdi ve'l-Kostantiniyye (317:78): "Civâr-ı Hazret-i Hâlid radıyallahu anhü rabbü'l-vâhid mahallâtından Davut Ağa Mahallesi'nde kâin mülga tekâyâdan Sertarîkzâde Dergâh-ı şerîfi'nin şeyh-i sâbıkı ve elyevm Ebî Eyyûb el-Ensârî Camii'nin imâm-ı sânîsi Hafız Mehmed Râşid Kudretullah Efendi hazretlerinin büyük küçük müellefâtından *el-Mezâci'ü'l-Meşâyihü's-Sûfiyye Fî Ba'zi'l-Bilâdi ve'l-Kostantiniyye* 17. eseridir., Târîh-i te'lîfi H.1360"

el-Mir'âtü'l-Cümû' li-Nâzırı'l-Mecmû' (317:107): 1359, Arabî cem'lere attir.

el-Mir'âtü'l-Esmâ bi-İsmihi'l-Müsemmâ (317:243)

el-Muharrefât Mine'l-Fârisî ve'l-Müsta'mel Fî-Lisâni't-Türkî (317:241): Natamamdır.

et-Tefâsîrü Ba'zı Ayâti li-Mâliki'l-Mülk el-Müfesser Maa'l-Belâgati bi-Lisâni't-Türk (317:255,275)

Evsâfi'l-İhvân bi-Lutfı'r-Rahmân (316:143-157): Râşid Efendi'nin bu eseri hafızlık icazet merasimine davet ettiği zevata gönderdiği manzum mensur davetiyelerin metninin toplamıdır. 48. eser olarak kaleme alınan bu metin 18 Recep 1357 (Eylül 1938) tarihlidir, tam metni bulunan bu eserin Râşid Efendi'nin desti hattı nüshası 29 sayfadır. Takdiminde yazar, eserininin muhtevasını açıklar: "...Lutf-ı Hak ve meded-i resûl-i mutlak ile tasmîm ettiğim kırâat ve izin ve icazet cemiyetine davet ettiğim zevât-ı kirâma irsal olunacak davetnamelere irticalen manzum ve mensur kelimâtı işbu kitaba tahrir eyledim..."

Hazret-i Hâlid Toplağı (31780): 1-3 cildinin bir

nüshasının kabından: "es-Seyyid eş-Şeyh Ali Rıza b. eş-Şeyh Mehmed Şemseddin an-sülâle-i Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu'l-bârî be-hidmet-i meşîhat-i Mevlânâ der-Kasımpaşa, 15 Rebiülahir 1266."

Hutbe-i Hazarât-ı Âl-i Abâ be-Âsâr-ı Cenâb-ı Resûl-i Müctebâ (317:110): 9 Muharrem 1334.

Kitâb-ı Manzûme-i Münteha'l-Cümû'(317:241) Tamamlanmamıştır.

Mecmû'a-i Muharrerât-ı Mühimme: 1359-1940, İslâm içtimaiyatına aittir.

Mecmû'a-i Ayîn-i Kâffe-i Turuk-ı Aliyye (317:277)

Mecmû'a-i Esâmî-i Turuk-ı İsnâ Aşer (317:279)

Mecmû'atün Lügâtün Mütenevviatün Arabiyyün el-Mütercem ve'l-Mübeyyen bi-Lisâni't-Türkiyyi (317:241) Tamdır, orta boyda 63 sayfadır.

Mevlid (317:108): Sırf Türkçe, 1312.

Mezâci'-i Evliyâ-i İstanbul (317:105): H 1358'de yazıldı.

Miftâhu'l-Akfâl Fî Ma'rifeti'l-Akvâl (317:105,128): 1327. Cilt (1) 725 sayfadır büyük boyda. Güzel talik yazılı. Muhtelif bab ve fasıllara ayrılmıştır, pek zengin şevahidi [vardır.]

Mir'âtü'l-Evsâf li-Ecli'l-Vassâf (317:108): 1307, 2 cilt.

Mir'âtü'l-Kurrâ (317:107): 1358. 1299'dan zamanımıza kadar mücâz ve mücîz kurrânın icazet tarihleriyle tesbit eden bir eserdir; fotoğrafları da vardır.

Mir'âtü'l-Mecmû'.

Musavver Mir'âtü'l-Kurrâ (317:244): H.1299'dan zamanımıza kadar mücâz ve mücîz kurrâyı fotoğrafları ve icazet tarihleriyle tesbit eden bir eserdir.

Öz Türkçe Sözler (317:243) "İşbu Türk sözleri adlı bitiki düzen: Eyüp civarında Davut Ağa Câmi'-i şerîfi imamı ve hatibi Hafız Mehmed Râşid." Beş sayfadır, tamamlanmamıştır.

Risâle-i Tasliye (317:108): 1341.

Sarf (Türkçe) (317:105)

Tagayyürâtü'l-Maânî Fî Akvâl (317:241)

Tartılı Sözler (317:108): Sırf Türkçe eş'âr, 1340.

Tefsîrü Râşid bi-Lutfi Vâhid (317:108): 1355, 1937.

Temyîzü'l-Kelimetân Fî Tilâveti'l-Kur'ân (317:105,255): 1305, 40 büyük sayfadır.

Türk Dili (317:105,108): 1307'de telif olunmuştur. Birinci cildi 309 sayfadan ibaret olup "b"den "kâf-ı nûnî'ye kadardır. İkinci büyük cilt 500 sayfadır: "Başlangıç: Ulu Tanrı'nın adıyla Türk diline başladım..."

Türkçe Değişik Sözler (317:243)

Türkçe Mevlid (Tarz-ı Dîgerde) (317:108):: 1351.

Yad Dili (317:242): Eyüp Sultan civarında Davut Ağa Mahallesi'nde kâin Sertarîkzâde Dergâh-ı şerîfin şeyhi ve mahalle-i mezkûr câmi'-i şerîfin imam ve hatibi Hafız Mehmed Râşid Efendi'nin yad sözlerini cami olan *el-Mir'âtü'l-Metâlib Min Lügâti'l-Ecânib* nam telifidir, 1307. Orta boyda, 83 sayfadır, tamdır; "elift'en "yâ"ya kadardır.

Eserlerinin muhtevalarından bazıları şöyledir:

Çağ Bildirme (Tarih): Sırf Türkçedir: "Esirgeyen, bağışlayan Tanrı adıyla..." 15 Eylül 1933 yılında yazımına başlanmış, ancak eser tamamlanmamıştır (bkz. Revnakoğlu, 316:242-236; 317:244)

Müellif eserine *Tarih - Çağ Bildirme Bitiği* başlığını koyduktan sonra esere hemen besmelenin doğrudan Türkçe tercümesiyle başlar: Esirgeyen, bağışlayan Tanrı adıyla.

İç kapakta: Düzeni ve yazanı Râşid Bey: *İşbu Çağ Bildirme Bitiği*'ni düzen ve yazan, yukarıda kılığı yapışık ve adı yazılı Türk Dili

Tetkik Cemiyeti Birinci Kurultayı azasından 281 numarada yazılmış kişidir kim bu bitiği 15 Eylül 1933 yılında yazmağa ve yapmağa başlamıştır. Râşid Bey'in işi gücü Eyüpsultan çevresinde Davut Ağa tapuluğunun uyuğu ve öğütkenidir. Çoluğuyla çocuğuyla oturduğu yer de Davut Ağa Mahallesi'nin ulu yolundadır. Evinin kapısı önündeki numara 21-25'tir.

Râşid Efendi yukarıda mürekkeple yazdığı paragrafı, kurşun kalemle yazdığı aşağıdaki paragrafla yeniden şekillendirir:

İşbu Çağ Bildirme Bitiği'ni düzen ve yazan ve en üstte kılığı yapışık ve adı yazılı olan, Türk Dili Topluluğu Birinci Kurultayı kişilerinden 281 sayıda yazılı, Eyüpsultan toplağı namaz kıldıranı Hoca Râşid'in *Çağ Bildirme* diyerek adını koyanın düzdüğü bitiklerden ünlü birinin adıdır. Daha bunun gibi pek çok bitikler düzmüştür. Okuyan yoldaşlarım bu yohsulu pek kaygular ile ansınlar ve kığırdan unutmasındar, kamuya yalvarırım. Yaradanım beni yarlıgasın.

Hemen not düşelim yukarıda geçen kılık (fotoğraf), tapuluk ve toplak (mahalle), uyuk (imam), öğütken (vaiz), ulu yol (cadde), kığır (anma) anlamlarında Râşid Efendi'nin tercihleridir.

Bundan sonra 5. sayfasından itibaren başlayan eserin giriş kısımları "Biti Başlangıcı" adını alır ve 12. sayfada son bulur. Bu sayfalardan Revnakoğlu dosyalarında eserin sadece 5,6,7 ve 12. sayfalar yer alabilmiştir. Metinde kullandığı kelimeler, dipnot yöntemiyle sayfa kenarında notlandırılmıştır (316:236-39):

Biti Başlangıcı

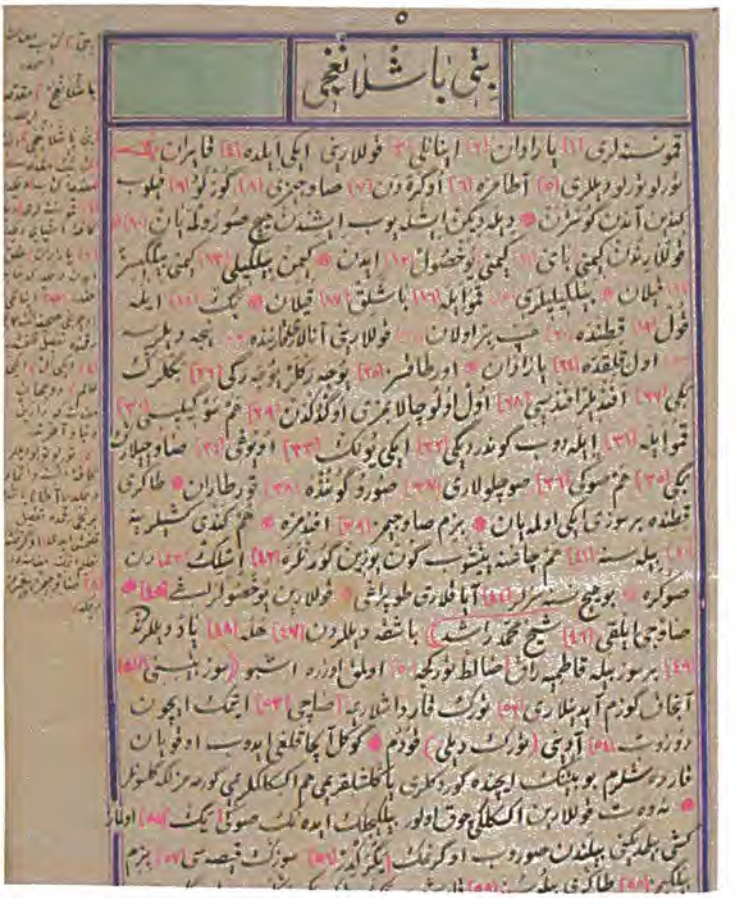
Kamu nesneleri yaratan, inanlı kullarını iki elde kayıran, türlü türlü dilleri atamıza öğreten, savcımızı gözgü kılıp kendin andan gösteren, dilediğin işleyip işinden hiç sorulmayan, kullarından kimini bay, kimini yohsul eden, kimini bilgili, kimini bilgisiz kılan, bilgilileri kamu ele başlık kılan, bey ile kul kıtında hep bir olan, kullarını anaları karnında nice dilerse ol kılıkta yaratan, ortaksız, yücerekler yücereği, beylerin beyi, efendiler efendisi ol ulu çalabımızı öğdükten hem sevgilisi, kamu ele iletip gönderdiği iki yönek uyuğu, savcıların beyi, hem sonu, suçluları soru gününde kurtaran, Tanrı kıtında bir sözü iki olmayan, bizim savcımız efendimize, hem kendi kişilerine, bilesine, hem çağına yetişip gün yüzin görenlere islikten sonra,

Bu hiç nesnesizler ayakları toprağı, kulların yolsulrağı, savcı ılkı Şeyh Mehmed Râşid başka dillerden hele yad dillerinden bir söz bile katmıyarak salt Türkçe olmak üzere işbu söz bitisini ancak gözüm aydınları Türk kardaşlarıma saçı etmek için düzüp adını TÜRK DİLİ kodum. Gönül alçaklığı edip okuyan kardaşlarım bu bitinin içinde gördükleri yanlışlıklarımı hem eksikliklerimi görmezliğe gelsinler. Evet, kulların eksikliği çok olur, bilgiçlik edenin sonu yeğ olmaz. Kişi bilmediğini bilenden sorup öğrenmek yeğrektir. Sözün kısası bizim bilgimiz, Tanrı bilüsüne karşı sinek tükürüğü denli bile değildir. Biz dün gün zık hem gönülden bilülerimizin artmasını yaratanımızdan dilemeliyiz...

İşte biz de kendi dilimizi eyi öğrenelim, elimizden geldiği denli birbirimizle Türkçe söyleşelim, sözlerimizin içine başka dilden bir benek bile katmıyalım. Dilimizde olmayan bir sözü yad dilinden alırsak başkalaştırıp öyle alalım; olanların da değerlerini bilelim. Bizim dilimizde değişik pek çok sözler vardır ki kimisi Arapçadan, kimisi Acemceden, hele yakın çağlarda hem çağımızda yad dillerinden

Frenkçeden gereksiz yere alınıp kullanılan sözler de vardır. İşittikte kaygılanmamak elden gelmez. Bunların kimisini doğru söylerler, kimisini yanlış söylerler.

Bakınız yadlar bizim dilimizi öğrenmeye hiç yanaşmazlar, biz ise kendi dilimizi daha öğrenmeden yad dillerini öğrenmeye çalışırız. Dil öğrenmek kişiye yüz karası değildir, dediğim gibi ilk önce kişi kendi dilini öğrenmeli sonra özgelerin dillerini öğrenmelidir...

Mehmed Râşid'in *Çağ Bildirme* adlı kitabının ilk sayfası (316:239)

Metnin kenarlarına Râşid Efendi'nin düştüğü kelime karşılıkları:

Artık, fazla ve zaide manasınadır. Başlangıç, mukaddime demektir; "biti başlangıcı" demek, kitabın mukaddemi, mukaddime-i kitâb demektir. Başlıca, kelimât-ı müstakille demektir, masâdır vesaire gibi. Bezemek, tezyin etmek, süslemek demektir. Biti, kitap manasına isimdir. Dar kalmadıkça, muztar kalmadıkça demektir. Demek isterim, demek istiyorum, "yani" gibi harf-i tefsîrdir. Dizme, cümle ve terkip vesaire manasınadır ki güya ki saf teşkil ederler. Türk dilinde pek çok sözler vardır, bir sözde birkaç kelime bir araya gelir ve ol vakit bir manayı müfit olur, lisan icabatındandır. İki el, iki âlem, dü cihân manasına ki dâreyn, dünya ve ahirettir. Kamu nesneleri demek, kâffe-i eşyâyı demektir. Koparmak, haşr etmek manasına olmakla "koparsın", haşr buyursun demek olur. Öğretmek, talim etmek manasınadır. Öz dillerini, kendi lisanlarını, lisân-ı mâderlerini demektir. Sanılmasın, zannolunmasın demektir. Savcımız, peygamberimiz demektir. Tanık, şahit, huccet, burhan manasınadır. Türkçeyi güzel saklayıp yani hüsn-i muhâfaza ederek daima istimal edip demektir. Türlü türlü diller, kâffe-i elsine ve esmâ demektir. Yaratan, halk eden demektir ki Cenâb-ı Hak'tır. Yarlıgamak, mağfiret etmek manasınadır ki "yarlıgasın" demek, mağfiret buyursun demek olur. Yüzleri sularına, hürmetlerine demektir.

Müellifin öztürkçe şiirlerinden birkaç örnek (317:124,173,275-76):

Kayguyla geçer günüm onulmaz benim özüm
Karadır benim yüzüm ağara mı ya bilmem

İçim dışım yav ya rab benden bunu sav
Beni etme ona av kurtula mıyım bilmem

Dün gün bana rahat yok yalvarıram sana çok
Ümidim kestiğim yok kaçına mıyım bilmem

Çoktur benim günahım sayısızdır isyanım
Affet beni subhanım mağfur olam mı bilmem
...
Rahmetine gayet yok kullarına kapın açık
Bizi de uçmağa sok ben de girem mi bilmem

İster isen bir kulun vallahi açarsın yolun
Râşid de senin kulu yolun bulam mı bilmem
-
Tanrı adın her kim anar yücelir
Kamu işi bunda anda düzelir

Yaratanın ulu adı dillerde
Sevgisi de kullarının gönlünde

Her solukta durmayalım analım
Gece gündüz hep ana yalvaralım

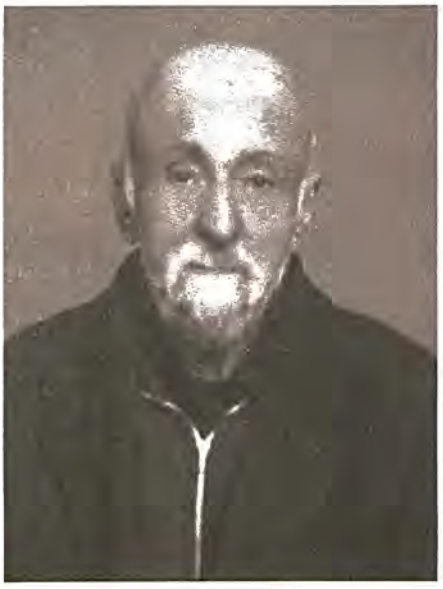
Kullarını ya[r]lıgayan ancak ol
Kamumuza yollarını açan ol

Andan özge kim ya[r]lıgar kulları
Oldur açan kamumuza yolları

Kamu ilde her ne ki var anındır
Sanma seni diri tutan kanındır

Bir nesneye ol der ise ol olur
Sanma olmaz buyruğu yerin bulur

Bunda anda her ne ki var hep anın
Bir gün gelir gövdenden çıkar canın

Şeyh Râşid Efendi (316:141)

Kuşadalı İbrahim Efendi - Şâmîler Tekkesi

Millet Caddesi'nden Topkapı'ya ilerlerken sola sapan Cerrahpaşa Caddesi'ne giriyoruz. Bu cadden sola dönen Kâtip Muslihiddin Sokağı'nda 16 numaralı binanın önünde duruyoruz. Burası Kuşadalı İbrahim Efendi Tekkesi - Şâmîler Tekkesi'ydi. (Aksaray Mahallesi, 867 ada, 34,35 parsel)

Burası bir Bektaşî babasının yaptırdığı Halvetî-Şa'bânî tekkesiydi.

1939'da henüz ayakta ve harap olan tekkeye rapor tanzimi için giden İstanbul Arkeoloji Müzesi müdürü A. Erdoğan, "Binanın içi dışı tetkik edildi. Bir kısmı harem, diğeri hariciye olmak üzere altı odalı bir daireden ibaret olduğu ve arkasında bir arsa ve arsanın ortasında yazısız, taşsız bir de mezar bulunduğu anlaşıldı. Daire tamamıyla ahşap, mâil-i inhidâm ve haraptır. Arsanın da vaktiyle Şamlı İbrahim Efendi uhdesine müvecceh bir Halvetî dergâhı olduğu komşulardan öğrenildi" diyor, beklenmedik bir cümleyle yazısını ikmal ediyordu: "Bugünkü durumuna göre ne müzelerimizi ne de encümenimizi alâkalandıracak bir ciheti olmadığını arz ederim."

Kimse alâkalanmadı!

İbrahim Hakkı Konyalı, "1966 yılına kadar mevcut olan kalıntılardan bugün hiçbir iz ve eser yok. Kabirler ve taşları da mevcut değil. Arsası çini ve künk imalatçısı S.T.'nin kirasında" diyor, dosyasına aşağıdaki fotoğrafı ekliyordu:

Nice zaman sonra bir vakıf tarafından arsasına 2017'de tekkenin rekonstrüksiyon inşaatı yapıldı.

Tekkenin şeyhleriyle beraber kısa tarihi Revnakoğlu dosyalarında şöyledir (290:150-51):

> Aksaray'da Sineklibakkal'da Şa'bâniyye'den Şâmîleri Tekkesi banisi Bektaşî babalarından olup Balat'ta Kuşadalı İbrahim Efendi'ye intisap ile ikmâl-i sülûk eden Aksaray hamamcısı Hacı Halil Ağa'dır. H.1263'te göçüp dergâhın karşısındaki türbede sır olmuştur.
>
> Kuşadalı bizzat meşihat ettikten sonra dergâh yanmış ve Şâmîler neslinden İbrahim Efendi namında Şa'bâniyye'nin Bekriyye koluna mensup Şamlı bir zat ve ondan sonra 1310'da vefat eden oğlu Cemaleddin Efendi postnişin olmuşlardır.
>
> Şeyh Cemaleddin Efendi, karşı türbede, bânî-i dergâh Hacı Halil Ağababa'nın yanında medfun olup taşındaki vefat tarihi Muhtar Bey'indir. Babası İbrahim Efendi'nin ise tekkede yıkılan tevhîdhanenin yanında hususî sandukası mevcuttur; bu sanduka evvelce maksure içindeydi.

1940'ta Kuşadalı İbrahim Efendi - Şâmîler Tekkesi'nin bulunduğu sokak (Encümen arşivinden)

1970'lerde Kuşadalı İbrahim Efendi - Şâmîler Tekkesi'nin arsası (Konyalı arşivinden)

Son şeyh Münzevî Ali Bey merhum, Şeyh Cemaleddin Efendi'nin kardeşidir. Zevcesi Kamer Hanım hayatta olup dergâhta oturmaktadır, kendisinde tevliyetnameler vardır.

Not: Tekkenin son şeyhi merhum Ali Efendi, Defterhanede mahlûlât kalemi mümeyyiziydi, Encümen başkâtipliğinde de bulunmuştur. Refikası Kamer Hanım, son istimlâklara kadar hayattaydı.

Revnakoğlu, Şeyh Cemaleddin Efendi'ye ve babası Şeyh İbrahim Efendi'ye dair yukarıdaki notlarına her hâlde tekke mensuplarından birinden derlediği aşağıdaki bilgileri ilâve eder (290:150):

Şeyh Cemaleddin Efendi, vefatından beş altı ay evvel babası rüyasına girmiş, "Oğlum, sen ne zaman adam olacaksın, aklını başına topla!" diyor. Babasının bu ihtarı üzerine Küçük Ayasofya Medresesi'nde ekâbir-i Şa'bâniyye'den Hacı Kâmil Efendi'ye intisap edip ders alıyor ve biraz daha salâh ve kemal kesbediyor. Hastalanıyor ve bir müddet sonra bir akşam dönüşünü müteakip hummadan vefat ediyor.

1939'da Kuşadalı İbrahim Efendi - Şâmîler Tekkesi'nin vaziyeti (Encümen arşivinden)

Babası Şeyh İbrahim Efendi, dergâhın meşihatı uhdesinde olmakla beraber ara sıra Şem'i Molla Camii'nin karşısında ihvanından Kömürcü Ali Efendi'nin konağının yaz olursa bahçesinde ve kışın içeride Şâmîlerle beraber icrâ-yı âyîn ve mukabeleden önce müştereken sûre-i Mülk okurlardı.

Şeyh Cemaleddin Efendi'nin mezarı, tekkenin karşısındaki hazirede tekkenin banisi Hamamî Halil Ağa'nın mezarı yanındadır. Metni Serasker mektupçusu olan Giritli Muhtar Efendi (1828-1910) kaleminden çıkmadır, kendisi İbn Arabî'nin eserleri etrafında yaptığı çalışmalarla ünlüydü:

(290:136): Başında Şa'bânî tâc-ı şerîfi, göğsünde Şa'bânî tâcının terkleri, mistarlı, yeşil boyalı, kenarları zırhlı, mermer pehle üzerinde muntazam mermer taş, talikle:

Yâ Hû

Tecellî-bîn-i tevhîd-i Hudâ kim ola âlemde
Karîrü'l-ayn-ı nûr-ı hikmet-i ayne'l-yakîn oldu

Tarîk-i aşk-ı Şa'bânî'de pâ-ber-câ olan uşşâk
Bu irfân-ı ezelden behremend ü kâm-bîn oldu

Cenâb-ı Şeyh Cemaleddin Efendi işte çok müddet
Bu dergâh-ı hakîkat-intimâda postnişîn oldu

Bu kesret-hâne-i imkânda gördü yoktur âsâyiş
Cihândan çeşm-i ümmîdin yumup vahdet-güzîn oldu

Otuz yaşında ancak var idi ol şeyh-i rûşen-dil
Misâl-i pîr-i kâmil fâiz-i feyz-i mübîn oldu

Melek-sîret selîmü'l-bâl idi ahd-i hayâtında
Vefâtından bütün çeşm-âşinâyânı hazîn oldu

O merhûm iktizâ-yı feyz-i aşkından bir âyîne
Karîn-i rahmet ü ihsân-ı rabbü'l-âlemîn oldu

Çekip bir âh telkîn eyledim târihini Muhtâr
Cemaleddin Efendi hû deyip rahmet-rehîn oldu, 1310.

Revnakoğlu bahsettiği tekkenin banisi Hamamî Halil Ağa tarafından Laleli'de Hasan Paşa Hanı'nın yakınındaki Sekbanbaşı Mescidi ve Şehremini'deki Cafer Ağa Mescidi (Yusuf Fakih Mescidi) minber konarak camiye dönüşmüştü. Kendisi Macuncu Çarşısı'nda Şeyhülislâm Ebussuud Efendi'nin yaptırdığı hamamı kiracı olarak işletirken iş akdinin feshedilmesiyle inat etmiş, Cafer Ağa Mektebi yakınında aldığı bir arsaya hamam yaptırmış, bu hamam da "İnadiye Hamamı" diye meşhur olmuştu.

Hamamî Halil Ağa, Kuşadalı bu tekkeye geldiğinde kendisinden irşat görmüştü. Vefat ettiğinde yaptırdığı tekkenin haziresine gömülen Halil Ağa'nın mezar kitabesini Revnakoğlu tesbit eder (290:136):

> Önü yeşil parmaklık ve iki mermer sütunla, etrafı alçak duvarla çevrili; üstü açık hususî türbe ortasında başında cesîm Bektaşî tâc-ı şerîfi, yeşil boyalı, mistarlı, düz ve sade mermer taş, ince sülüsle:

1939'da Kuşadalı İbrahim Efendi - Şâmîler Tekkesi (Encümen arşivinden)

Lâ Mevcûde İllâ Hû

Azm-i gül-geşt-i cinân etti yerin bâlâ edip
Kim vefâtından mukaddem tekyesin ihyâ edip

Derk edip fânî cihânı yaptı göçtü merkadin
Ref'-i engüşt-i şehâdet eyleyip îmâ edip

Etmedi bir şeyde ihmâl eyledi vakfın tamâm
Koymadı bir iş geriye kendisi aslâ edip

Âh-ı hasret nâr-ı hicrân eyledi bağrın kebâb
Tâ ezelden böyledir resmin felek icrâ edip

Bu Halîl'e fâtiha ihsân ede züvvâr olan
Muhibb-i Bektaşiyân'dan irtihâl-i bekâ edip

Bânî-i tekke Aksaray hamamcısı merhûm el-Hâc Halil Ağa'nın rûhıyıçun el-fâtiha, 23 Rebiülevvel 1236.

Revnakoğlu bu tekke dosyasında Kuşadalı'ya mensup olanları, onun halifelerini sıralar (290:135, 153-57, 161, 169-70,178):

Hammâmî Tevfik Efendi

Şeyh Ömer el-Halvetî: Fatih türbedarı Ahmed Amiş Efendi, bu zatın halifesidir.

Niğdeli Şeyh Bekir Efendi.

Kızıl Dedeefendi: Laleli'de Kızıltaş Câmi'-i şerîfi imamıydı.

Şeyh Ali Sırrı Efendi: Bursa'da Ahmed İzzî Dergâhı postnişiniydi. Üsküdarî Osman Şems Efendi'den sülûka girmiş ve onun halifesi Münzevî İzzî Efendi'den istihlâf edilmiştir. Bir müddet Bursa'da bulunan Kuşadalı İbrahim Efendi'den de daha önce füyûzâta mazhar olmuş, nazar ve teveccüh almıştır (*Yâdigâr-ı Şemsî*, s.167).

Keçeci Şeyh Hacı Hafız Ali Efendi: Çarşamba - Lokmacı Tekkesi'nin postnişini Keçeci Şeyh Hacı Hafız Ali Efendi merhum da Kuşadalı'dan istihlâf olunmuştu; "Hafız Baba", "Hafız Efendi" diye anılır.

Hasan Sabri Efendi: Kuşadalı'nın bir halifesi de Hasan Sabri Efendi'ydi. Revnakoğlu bu hususu zımnen Hasan Sabri'nin eşinin mezar kitabesini vererek tesbit eder (290:161): "Makriköy Mezarlığı'nda, kapıdan girince sağda, arka

taraflara doğru ortada, mistarlı beyaz tek şahide: "Hüve'l-Bâkî - Kuşadalı merhûm hulefâsından Hasan Sabri Efendi halîlesi Şerife Fatımatu'z-zehra Hanım'ın rûh-ı şerîfine el-fâtiha, Ramazan 1316 (Tesbit tarihi 5 Temmuz 1962).

Hacı Hafız Şevki Efendi merhum: Bursa'da Setbaşı'nda, Namazgâh'a çıkarken sol tarafta, "Müftüönü Tekkesi" denilen Şa'bânî dergâhının şeyhiydi, Mesnevîhânlıkta şöhreti vardı. Merhum Evrenoszâde Sami Bey, Kuşadalı'nın bu zata gönderdiği mektuplarından birkaçının kendisinde bulunduğunu söylerdi. Hânedân-ı risâlete fevkalâde muhabbet ve merbutiyeti olan arif, âşık ve pek ehl-i hâl bir zattı, nitekim göçüşü de mâh-ı mâtemde olmuştur. İyi Fârsî bilenlerdendi. Emir Buharî haziresinde yatıyor. Kapıya gelirken sağda, set üstünde ve birinci ve ilk servinin arkasında çift şahideli, talik yazılı mezarı görülmektedir. Başında cesîm Şa'bânî tâcı vardır:

Hamamî Halil Ağa'nın mezar taşı (Encümen arşivinden)

Lâ mevcûde illâ hû
Hacı Şevki Efendi mahv edip cismin Muharremde
İnâyet-hâh-ı sultân-ı şehîd-i Kerbelâ oldu

Mukadddem bi'l-inâbe Kuşadalı'dan görüp irşâd
O ârif "en temûtû" âşiyânında hümâ oldu

Ederdi neşr-i ilm-i Pârsî dergâh-ı pâkinde
Göçüp halvet-nişîn-i tekye-i dârü'l-bekâ oldu

O pîrin himmetiyle kesb-i irfân eylemişlerdi
Vefâtıyla Burusa halkının kârı bükâ oldu

Ola mahşerde hem-nâmı Muhammed zâtına şâfi'
Bu maksad şeyh ü dervîşâna aksa'l-mültecâ oldu

Oku târîh-i fevtin yazdı Safvet eşk-i rahmetle
Hacı Şevki Efendi vâsıl-ı kurb-ı Hudâ oldu, 7 Muharrem 1270

(Tesbit tarihi 12 Eylül 1962).

1939'da Kuşadalı İbrahim Efendi - Şâmîler Tekkesi haziresi (Encümen arşivinden)

Çınar imamı Ayntabî Şeyh Mehmed Efendi merhum: Meşayihin ulemâsından fâzıl bir zat idi. Uzun zaman irşat makamında bulunduğu hâlde mahviyetinden daima kendisine "Derviş Mehmed" derdi. Sülüs kitabeli taşında aynı şeyi yazdırmıştır. H.1272 tarihinde göçmüş, Kocamustafaşa'da meşihatında bulunduğu Çınar Dergâhı'nın haziresine sırlanmıştır. Hazirenin caddeye bakan pencereleri önünde yatıyor. Başında cesîm Şa'bânî tâcı var: "Yâ hû - Tûrîk-i Şa'bâniyye'den kutbu'l-ârifîn Kuşadalı el-Hâc es-Seyyid İbrahim Efendi'nin dervişlerinden kudvetü's-sâlikîn , Çınar Câmi'-i şerîfi imamı merhûm ve magfûrun leh Ayntabî es-Seyyid Mehmed Emin Efendi'nin rûhıyıçun el-fâtiha, 27 Ramazan 1272 (Tesbit tarihi 1947 kurban bayramının ilk günü, cumartesi).

İbrahim Ziyaeddin Bey merhum: Velâdeti 1208. Hazîne-i hümâyûn sarık odası başeskisiydi. Bu zatın babası Hurşid Efendi de hazîne-i hümâyûn kethüdalığında bulunmuştur. Abdülhamid-i Evvel'de doğmuş, Abdülhamid-i Sânî'de göçmüştür (1290). *Atâ Tarihi*'nin dibacesinde kendisinden malûmat alınan zevat arasında bahsedilmektedir. Fuzalâ ve urefâ-yı zamândan Bolavîzâde Mehmed Nüzhet Ortanca'nın validesi Ayşe Sıddıka Hanım'ın babasıdır.

Üsküdarî Osman Şems Efendi'nin de bidâyet-i nisbeti Kuşadalı'yadır, sonradan Abdurrahim Ünyevî'den istihlâf olunmuştur.

Kuşadalı İbrahim Efendi - Şâmîler Tekkesi haziresi (Konyalı arşivinden)

Ahmed Cevdet Paşa.

Hacı Hasan Basri Efendi merhum: *Yâd-ı Mâzî* muharriri Bereketzâde İsmail Hakkı Bey merhumun babasıdır. Mamuretülaziz'e bağlı Eğin kazasında Bereketoğulları'ndandır. Ebniye-i âliye çukadarıydı. Eyüp - Sertarîkzâde Mehmed Emin Efendi Dergâh-ı şerîfi türbesinde yatıyor. Onun da babası İsmail Hakkı Efendi, Ayasofya dersiamlarındandır.

Petriçli Hacı Abdi Bey: Fuzalâdan ve müelliflerdendir. *Fezâil-i Zikrullâh*'ı, *Keşfü'z-Zulâm*'ı meşhurdur. Merkez Efendi'de yatıyor.

Şeyh Mustafa Reşid: Kuşadalı halifelerinden biri de Eyüp'te Şeyh Hasib Efendi haziresinde yatan Muzıkalı Ahmed Râşid Efendi'nin babası Şeyh Mustafa Reşid Efendi merhumdur.

Mensupları arasında devlet adamları da vardı. Bunlardan biri Bağdat valisi Serasker Namık Paşa'dır. Bu zatın oğlu Cemil Paşa, Üsküdar Nalçacı Tekkesi'nin 1291 Hicret yılında tamir ettirmişti.

Nalçacı Tekkesi şeyhlerinden Kırımlı Sahaf Hafız Mehmed Efendi ile Ahmed İzzet Efendi de Kuşadalı halifelerindendir.

Kuşadalı İbrahim Efendi - Şâmîler Tekkesi'nde abdest teknesi (Konyalı arşivinden)

Revnakoğlu, tekkenin şeyhlerinden İbrahim Efendi'nin eşinin mezar kitabesine de dosyalarında yer verir (290:137):

Mermer pehle üstünde, mistarlı, müzeyyen kadın başlıklı, baş kısmı müzehhep, göğsünde Şa'bânî tâc-ı şerîfinin terki, düz beyaz, yukarıya doğru geniş kalınca mermer taş: "Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî - Tarîk-i Halvetiyye-i Şa'bâniyye meşâyih-i kirâmından ârif billâh Şeyh İbrahim Efendi merhûmun halîle-i afîfesi olup bin üç yüz beş sene-i hicriyyesi cemaziyelahiresinin on birinci cuma gecesi âzime-i rahmet-sarây-ı naîm olan Ayşe Felek Hanım'ın rûhuna rızâen lillâhi fâtiha, 1305".

İsim vermeden "Dergâhın haziresinde Fatih zamanının ulemasından bir zat yatıyordu" diyen Revnakoğlu (290:137) "Dergâhın harem kısmı tarafında harap abdest musluğu taşında yaldızlı yazı ile" yazılı sülüs kitabenin metnini de verir: "Devletli, necâbetli, reşâdetli efendi hazretleri cariyelerinden merhûme Hayatyar Kalfa hayratıdır, 12 Şaban 1294, Fahreddin Ali"

Zıbın-ı şerîf Tekkesi (Zıbın-ı Saâdet Tekkesi - Taşkasap Tekkesi - Nuri Efendi Tekkesi)

Selçuk Sultan Camii'nin hizasında, Millet Caddesi'nin ortasında, Zıbın-ı şerîf Tekkesi vardı.

Tekke, "Zıbın-ı şerîf" ismini, Hz. Peygamber'e ait bir zıbından alıyordu. Bir tür kısa kollu pamuklu gömlek olan zıbın ve sakal-ı şerîf, tekke bünyesinde müstakil bir hücrede muhafaza ediliyordu. Tekke ayaktayken türbesi kitabesinde bu husus bilhassa belirtilmişti ve Revnakoğlu kitabeyi tavsif ederek metnini kaydetmişti (149:124):

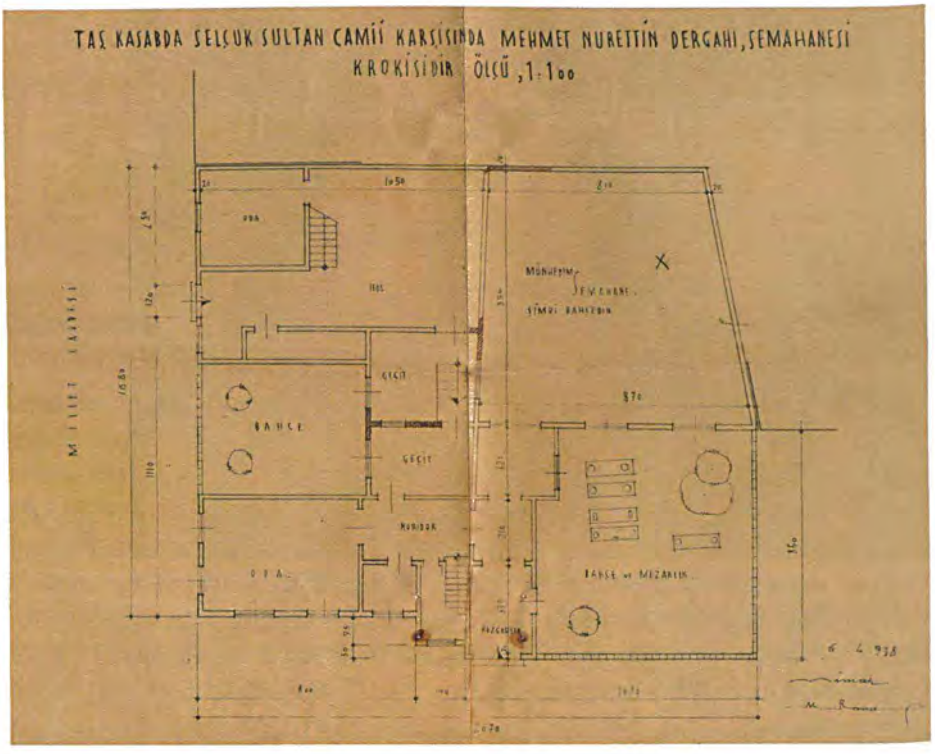
Tekkenin cümle kapısı yanında, hazireden sokağa açılan sarmaşıklı ziyaret penceresi üstünde müstatile yakın dört köşeli, mistarlı, yeşile boyalı mermer taşta karışıkça tertiplenmiş bozuk imlâlı bir nesih ile: "Yâ Allah Hû - Rızâen lillâhi bânî ve vâkıf, Allahu velâ sivâhu - Hâzihi't-tekyetü'n-Nakşibendiyyetü ve vâzı'-ı lihye-i saâdet ve hâdim-i cüz'-i libâs-ı pâk-i ather-i Resûlullah aleyhi's-selâm, bu hücre-i şerîfede mahfûz olan emâneti mübârekeleri âşıkîne ziyâret ettirme hizmetleriyle müşerrefler iken dâr-ı bekâya isbât-ı vücûd birle intikal edenler merhûm Mehmed Nuri Şeyh Nakşibendî ve hatunu magfûre Aişe Hoca merkadleridir, lillâhi'l-fâtiha 1234. Ve rahmetullâhi alâ muhibbihi ve muharririhi Ömer Manisavî"

Açılacak Millet Caddesi'nin güzergâhında bulunduğu için yıkılacak olan tekkenin son hâlini Revnakoğlu şöyle tesbit etmişti. Not düşelim, tekkeler kapandığında posta oturan son şeyh, eşinin öğretmenlik yaptığı okulda hademelik edecektir (149:122):

> Tekkenin selâmlığında büyük bir sofa, iki oturma odası, bir kahve ocağı ve yanında ayak yolu vardı. Aşağıda ayrıca iki oda, bir sofa, yine bir ayak yolu yaptırılmıştı.
>
> Harem kısmında yukarıda büyükçe iki oda, bir sofa ve bir çilehane vardı.
>
> Aşağıda büyük bir mutfak, kömürlük, bir de ara taşlıktan geçilen bahçesi vardı ki caddeye bakardı. 1943 yılında Evkaf tarafından 65 liraya satılıp yıktırıldı.

Encümen dosyasında 1937 yılına ait yazışmalarda tekkenin yıkılıp paraya çevrilmesinde mahzur olup olmadığı, 1946'da ise tekkenin artık ayakta duramayacak şekilde yıkılmaya meyilli olduğu, dergâhın çok harap vaziyette olduğu, tekkenin tramvay güzergâhında bulunduğu, tramvay sarsıntısından ve hava muhalefetinden yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya geldiği, bir kazaya meydan vermemek için derhâl yıkılması lâzım geldiği yer alır. Yine buradaki bir raporda tekkenin son vaziyeti için "Zemin katında bir aralık, harap bir kiler odası ve içinde bir hanımın oturduğu söylenilen ve kapalı bulunan bir oda bulunmaktadır. Harap tahta merdivenlerden birinci kata çıkınca bir sofa ve bir tuvalet görülmektedir. Tuvalet tamamıyla harap, sofanın duvar ve kapısı da meyletmiş bir haldedir" denilmiş, ardından bir başka yazıda aynı yıl dergâhın çökmüş olan enkazının satıldığı bilgileri yer almıştı. Tekke gözden çıkarılmış, yıkılıp enkazının satılması için bahaneler var edilmişti.

Zıbın-ı şerîf Tekkesi - Mehmed Nureddin Tekkesi'nin krokisi (Encümen arşivinden)

Tekkenin hikâyesi (149:110-121):

"Zıbınım" derler, bir adı da "Nuri Efendi Tekkesi"dir, "Nakşibendli Tekkesi" de derlerdi. Aksaray'da Selçuk Sultan Mahallesi'nde Selçuk Hatun Mescidi'nin karşısında Haseki Hastanesi'nin meyyit kapısına çıkan Selçuk Sultan Sokağı'nın içinde ve sol başındaydı.

1950'de yağmur tahribatı neticesinde tevhîdhane ile türbesi çökmüş, bir müddet sonra da tamamıyla yıkılmıştır. Sokak içindeki kapısı 1 numaralıdır, Millet Caddesi tarafındaki kapısının numarası 195'ti.

Önceden Nakşibendiyye'den iken sırasıyla Bayramiyye ve Sünbüliyye'den olup en sonra Halvetiyye'nin Şemsiyye-i Sivasiyye koluna geçmiştir. Bir kısım halkın ağzında yanlış olarak "Zubun-ı şerîf", hatta "Zebûn-ı şerîf Tekkesi" diye de kullanılmaktadır.

Pazar günleri ayin icra edilir ve aynı zamanda da hatm-i hâcegân okunurdu. Tekkenin haziresi İstanbul Belediyesi'nde 231 numaralı mezarlık olarak kayıtlıdır.

Tekkeyi yaptıran Nakşibendiyye'den Şeyh Mehmed Nuri (Şeyh Mehmed Nureddin b. Hüseyin) Efendi'dir. H.1234'te göçüp tekkenin haziresine gömüldü.

Tekkenin bahçesinde orta taraflarda başında cesîm tâc-ı şerîf, yazısı sülüs,

kitabesi yeşile boyalı, mistarlı mermer taş: "Hüve'l-hayyullezî lâ yemût - Merhûm ve magfûrun leh hâdimü'l-fukarâ ve râcî-i şefâat-i Resûlullah, bânî-i tekke Şeyh Nakşibendî Mehmed Nuri Efendi'nin rûh-ı pür-fütûhlarıyıçun lillâhi el-fâtiha, 1234"

Seyyid Mehmed Nuri Efendi merhumdan sonra Bayramiyye'den Himmetzâde Şair Ahmed Cezbî Efendi şeyh oldu 1245 Recebinin gurresinde göçüp tekkesinin türbesine gömüldü.

Yıkılıp açıkta kalan türbede başında cesîm tâc-ı şerîf, yazısı sülüs ve yeşile boyalı beyaz mermer taş: "Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî - Merhûm ve magfûr el-muhtâc ilâ rahmeti rabbihi'l-gafûr es-Seyyid eş-Şeyh Cezbî Ahmed Bey'in rûhıyıçun rızâen lillâhi taâlâ el-fâtiha, gurre-i Receb 1245"

(H.1196 tarihinde vefat eden Kandiyeli Şair Ahmed Cezbî Efendi başkadır, Şeyh Selâmî Efendi tarih söylemiştir.)

Şeyh Ahmed Cezbî Efendi merhumdan sonra tekrar Nakşibendiyye'den Kastamonulu Hacı Abdullah Efendi şeyhliğe geldi ve H.1247 tarihinde göçtü.

Sonra Sünbüliyye'den Mehmed Said Efendi posta geçti. 16 Muharrem 1253'te vefatıyla yerine tekrar Nakşibendiyye'den Şeyh Muabbir Hasan Efendi getirildi.

Şeyh Muabbir Hasan Efendi'nin 1265'te vefatıyla Şeyh Cüneyd b. Şeyh Hasan Efendi posta geçti. Bu zat da 1281 tarihinde göçtükten sonra yerine Muabbir Şeyh Hasan Efendi'nin oğlu Aziz Mahmud Efendi posta oturdu.

Nakşibendiyye'den olan bu zat da H.1320 tarihinde bilâ-veled irtihal ettikten sonra dışarıdan ve Şemsiyye'den Dağıstanlı Nakîbü'l-eşrâf Mîr Mehmed Kasım Efendi geldi. Sâdâttan olduğu için kendisine "Mîr Kasım Efendi" derlerdi. Şemsiyye-i Sivasiyye meşayihinden Zileli Müftü oğlu Şeyh Mustafa Kuddûsî'nin halifelerindendir. (O da Hazret-i Şems-i Sivasî evlâdından Şeyh İbrahim Tâibî'nin halifesidir, o da Elbistanlı Şeyh Ali Lutfî Efendi'den müstahleftir. Şeyh Ali Lutfî mutasavvıf bir şair olup basılmamış divanı vardır, tek nüshası İnkılap Müzesi müdürü Hazret-i Şems ahfâdından Hüseyin Şemseddin Bey'de mahfuzdur. Ali Lutfî de yine Şems evlâdından meşhur şair Şeyh Ahmed Sûzî'den müstahleftir.)

Dağıstanî Mîr Kasım Efendi mazbut şecerenin gösterdiğine göre İmam Hüseyin'in 51. evlâdındandır. Muhacereten İstanbul'a geldikten bir müddet sonra Samsun'a giderek oranın

Şeyh Mehmed Nuri'nin Eyüp'e taşınan mezarı (Özlem İyier'in "Eyüp Nişancası'nda Sivasî Efendi Tekkesi Haziresinin İncelenmesi" başlıklı tezinden)

Şeyh Cezbî'nin Eyüp'e taşınan mezarı (Özlem İyier'in "Eyüp Nişancası'nda Sivasî Efendi Tekkesi Haziresinin İncelenmesi" başlıklı tezinden)

Ladik kazasında kırk odalı, kırk yataklı büyük bir tekkede şeyhlik etmiş, sonra İstanbul'a avdetinde Zıbın-ı şerîf Tekkesi'ne şeyh olmuştur. Uzun kıvırcık saçlarını örer, tâcının üzerine çıkarırdı. Göğsünü kaplayan bembeyaz uzun sakalı vardı, daima asa ile gezerdi. Beyaz pembe yanaklı, yuvarlak yüzlü, gümüş gözlüklü, boylu poslu, mehabetli, fakat gayetle alçak gönüllü, evliya gibi bir insandı; bir defa gören hemen eline koşardı.

Çocukları: Büyük oğlu Şeyh Yusuf Ziyaeddin Efendi, küçük oğlu Cemaleddin Bey (Bahriye binbaşılarındandı, 1938 yılında Sivas'ta göçtü, orada yatıyor.) Kerimesi İfakat Hanım, Topkapı'da yatıyor.

Zamanında pek çok sevilen, hürmet gören ve mazinne-i kirâmdan sayılan Mîr Kasım Efendi 129 yaşına kadar yaşamış bir pîr-i rûhânî ve nûrânî idi. Dinçliği ve yüzünün güzelliği fevkalâdeydi.

Bu zat, Seyyid Yahya Şirvanî'nin perverde-i hâssı olup onun irtihalinde makamına geçen meşhur Şeyh Ziyaeddin Yusuf Mahdûm'un torunlarındandır, bu itibarla seyyid-i sahîhtir. Üç erbaîn birden çıkarmıştır. Şemsiyye-i Halvetiyye'den olduğu gibi Kâdiriyye, Rifâ'iyye ve Nakşibendiyye-i Hâlidiyye'den mücâzdır.

Hayatının 125. yılında tekkede kendisini ve uzun ömrünü tes'îden büyük bir mevlid-i şerîf cemiyeti de yapılmıştı.

13 yıl bu tekkenin şeyhliğinde bulunduktan sonra 1328 yılında 15 Cemaziyelevvel ve 12 Mayıs 1326'da göçtü, tekkede medfun olup taşı yoktur.

(Dağıstanî Mîr Kasım Efendi'nin) Halifeleri:

Büyük oğlu Şeyh Yusuf Ziyaeddin Efendi merhum.

Çorumlu Ali Efendi merhum.

Hazret-i Şems evlâdından Sivaslı Şeyh Mehmed Behlül Efendi merhum (göçüşü 1330 Ağustosundadır)

Merkez Efendi zakirbaşısı meşhur Hayri Efendi merhum.

Pertevniyal Vâlide Sultan türbedarı şâyân-ı hürmet ve sulehâdan bir zat olan Hacı Hüsnü Efendi merhum: Bu zat Serkasker kapısında inşaat dairesi reisi, meşhur olmayan diğer Abidin Paşa'nın kardeşidir, Abidin Paşa'ya Abid Paşa derlerdi.

Sivaslı Hacı Mehmed Baba (Zakir): Tekkede otururdu, sevimli güzel bir sesi vardı, ekseriya Ahmed Sûzî'nin "Neyleyelim gönül seni - Uslanmadın gönül seni" nutkunu ısfahandan okurdu.

Dağıstanlı Salih Efendi.

Mîr Kasım Efendi'nin 129 yaşında irtihaliyle büyük oğlu ve halifesi Mîr Yusuf Ziyaeddin Efendi son şeyh olarak posta geçti. (Şeyh Yusuf Ziyaeddin Efendi'nin küçük oğlu tank yarbayı Said Oskay hayattadır.)

ECELİ MEVUD

Muratpaşa Camii imamı, Şehzade Camii Hatibi, Hacı Hafız Mehmet Emin ve merhume Ayşe Sıdıka Hanımın oğlu, Yeni Camii Hatibi Hacı Hafız Alâeddin Kirman'ın ağabeyi, Hafız Sevket, Samiye, Cevdet ve Behcet Kirman'ın babaları, Aksaray Muratpaşa Camiinin 57 senelik imamı hamelei Kur'andan

Hacı Hafız

MEHMED ŞEMSEDDİN KİRMAN

(Sarı İmam)

İrcii emrine mutavaatla ecel serbetini cüş ile ebedî hayata doğmuştur. Nâşı bugün 1.12.1963 pazar günü Aksaray, Sofular Caddesi 90 No. lu evinden saat 13.30 da alınarak 40 sene hatimle Teravih kıldırdığı ve bütün ömrünü vakfettiği Muratpaşa Camiinde ikindi namazını mütaakıp Merkezefendi'deki aile kabristanında Rahmeti İlâhiyeye tevdi edilecektir. Meslekdaşlarına, cemaatine ve bütün Kur'an muhibbine duyurulur.

EVLÂTLARI

Saçları uzun olduğundan "Saçaklı Şeyh" derlerdi. Fevkalâde denilecek derecede güzel tâç ve kemer işlerdi. Tam olarak sülûk görmüş ve bitirmiş meşâyihtendir. Babası gibi birkaç erbaîn çıkartmıştı. (Bunlar baba - oğul ehl-i sülûktan olup Halvetiyye'de maruf ve muteber olan esmâyı tekmil eylemişlerdir yani ikmâl-i erbaîn eylemiş meşayihten sayılırlar.)

Şeyh Mîr Yusuf Ziyaeddin Efendi (soyadı Oskay'dır, 1287 doğumludur, İstanbul'da doğdu) 1941 senesi Ramazân-ı şerîfinin 12'sine rastlayan günde teravih namazı zamanı dergâhtaki odasında hasta döşeğinde 70 yaşlarında olduğu hâlde göçtü. Merkez Efendi haziresinde türbenin arkasında şimâl-i garbî duvarına pek yakın yerde ve yüksekte gömülüdür, taşı yoktur.

Şeyh Yusuf Ziyaeddin Efendi merhum, Merkez Efendi haziresinde Şeyh Sükûtî Efendi sırasında medfundur. Sükûtî Efendi, refikası ve Şeyh Yusuf Efendi'nin kabirleri bir sıradadır. Şeyh Yusuf Efendi'nin mezarı duvar dibindedir.

Seyrek sarı sakallıydı, o da babası gibi asa kullanırdı. Pek güler yüzlüydü; refikasının öğretmen bulunduğu 19. Okul'da hademelik etti.

Mîr Kasım Efendi'nin gelini ve Şeyh Yusuf Ziyaeddin Efendi'nin refikası Fatma Zehra Hanım (Oskay) 1942'de 24. İlkokul öğretmenliğinden emekliye ayrılmıştır, ondan önce Hırka-i şerîf 19. İlkokulu öğretmeniydi.

Şeyh Yusuf Ziyaeddin Efendi'nin halifeleri:

Baruthane - Şeyh Nazmi Efendi Tekkesi'nin son şeyhi Eşref Efendi de Şeyh Yusuf Efendi'den Şemsiyye icazesi almıştır ve Şeyh Eşref Efendi'ye çocukluğunda niyabet etmiştir.

Malatyalı Hafız Mehmed Efendi merhum.

Kuşçuoğlu Şeyh Bekir (Kanunî - Bekir Baba): Kur'an okumada, musikide üstattı.

Çorumlu Bekir Sıdkı Efendi: Mîr Kasım Efendi'den müstahleftir, 1944'te Samsun'da fevt.

Murad Paşa imam ve hatibi Hafız Mehmed Şemseddin b. Hacı Hafız Mehmed Emin (Akkirmanlıoğlu): Doğumu H.1301. H.1340'tan beri Murad Paşa Câmi'-i şerîfinde her gece beş cüz' okumak şartıyla hatimle teravih nama-

zı kıldıran meşhur kurrâ hafızlarındandır. Ayrıca Gümüşhaneli Tekkesi son şeyhi Tekirdağlı Mustafa Efendi'den de teberrüken Nakşibendiyye-i Hâlidiyye icazesi vardır.

Revnakoğlu, tekkede kitabeli üç mezar tesbit eder, bunlar Şeyh Mehmed Nuri, Şeyh Mehmed Nuri Efendi'nin eşi Ayşe Hoca ve Şeyh Ahmed Cezbî'dir. Şeyh Kasım Efendi, Şeyh Aziz Mahmud Efendi'ninse sandukaları önünde yazılı levhaları vardır. Nuri ve Cezbî Efendilerin kitabeleri yukarıda verildi, diğer üçü Revnakoğlu dosyalarında şöyledir (149:78-79):

Şeyh Kasım Efendi merhumun sandukası önünde istifli güzel bir nesih hatla yazılmış vefat tarihi:

Hû

Şühûd-ı Hak safâ kalbinde kâim
Onunçün hâiz oldu Şeyh Kasım

O nefs-i mutmainne sâhibidir
Odur mürşid mürebbî Şeyh Kasım

Onun cânı bugün cânâna erdi
Teni yerde yer etti Şeyh Kasım

Dede Osman'a Hak'tan geldi târih
Mutayyeb Hakk'a göçtü Şeyh Kasım

Bu merkad-i şerîf, evlâd-ı Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve âlihi ve sellem, İmam Sadık; cedd-i şerîfi Seyyid Yahya Şirvanî, kâim-makâm-ı Yusuf-ı mısr-ı irfân Ziyaeddin hazretlerinin evlâd-ı hakîkî ve manevîsi Dağıstanî nakîbü'l-eşrâftan el-Gazi es-Seyyid el-Hâc eş-Şeyh Kasım Efendi, ehl-i tarîk-i Nakşbendî el-Üveysî ve Hâlidî ve diğeri tarîk-i Halvetî-i Şemsî-i Sivasî'den olup pîr-i sânî ve on iki tarikatın mürşidi ve erbaîn seyr ü sülûku tamamıyla irşâd edip 129 yaşında vefat ederek 13 sene Zıbın-ı şerîf Dergâhı'nda postnişinlik ederek ve dergâh-ı şerîfin vâkıf-ı sânîsi olduğu hâlde fî Mayıs 1326 tarihinde âzim-i dâr-ı cinân olup mezkûr dergâh-ı şerîfte medfundur. Her kim bu zât-ı pîre üç İhlâs, bir Fâtiha-i şerîfe ile rûhunu şâd ederse ona şefaatçi olsun Hazret-i Muhammed Mustafa.

Şeyh Hacı Seyyid Kasım ehl-i tarîka tâc-ı ser
Zât-ı pâkidir hakîkat burcuna şems ü kamer
Zâhidâ inkâr etme böyle zâtın bâtının
Rûz-ı mahşerden sakın kıl havf-ı Bârî'den hazer

Şeyh Aziz Mahmud Efendi merhumun tevhîdhane maksuresi dahilindeki sandukası önünde sülüs yazılı camlı levhadan:

Hû

Kıl ziyâret bunda medfûn şeyh-i meftûru'l-kerem
Merkadinden rûz u şeb bûy-ı latîfin eyle şemm

Öyle makbûl-i Hudâ hem öyle mergûb-ı resûl
Nezd-i Hak'ta isr-i pâkidir onun pek muhterem

Hem tarîk-i Nakşbendî içre olmuş pîşvâ
Feyz-i Hakk'ın masdarıdır ol velî vâlâ-himem

Çâr aktâb himmetiyle çıktı târîh-i güher
Vâsıl-ı esrâr-ı Hak eş-Şeyh Mahmûdu'ş-şiyem, 1320.

Zıbın-ı şerîf Tekkesi haziresinde, ortalarda, büyük çitlembik ağacı altında, eski tarzda ziynetlice kadın taşı, nesih kırmasına benzer bir yazı ile: "Subhâne'l-Bâkî - Merhûme ve magfûrun lehâ zevce-i Şeyh Nuri, hâdimetü'l-fukarâ ve ferrâşe-i hücre-i saâdet ve râciye-i şefâat-i fahr-i kâinât aleyhi's-selâm Ayşe Hoca rûh-ı şerîfine el-fâtiha, 1234."

Tekkede diğer medfunlar için Revnakoğlu şu notu kaydeder (149:120): "Şeyh Yusuf Ziyaeddin Efendi'nin çocuklarından Siraceddin ile Taceddin küçük yaşta vefat ederek bu hazireye gömülmüşlerdir. Bunların en büyüğü Kutbuddin, 12 yaşında iken göçmüştür, dedesi Mîr Kasım Efendi'nin koynunda yatıyor. Hiçbirinin ayrıca taşları yoktur. Salâhaddin ve Yaşar ismindeki diğer iki çocuğu da Merkez Efendi'de yatmaktadır."

Son şeyh Yusuf Efendi'nin eşi ve oğlu, 1954'te istimlâkla yola gitmek üzere olan tekkelerinin haziresinde medfun mezarların Eyüp'te Sivasî Tekkesi'ne taşınması için aşağıdaki dilekçeyi İstanbul Belediyesi'ne verirler. Not düşelim Zıbın-ı şerîf Tekkesi, Sivasîlik'e bağlı Halvetî tekkesidir, dilekçede yanlışlıkla Uşşâkî olduğu söylenmiştir; "Şeyh Cezmi" de "Şeyh Cezbî" olmalı (149:326-27):

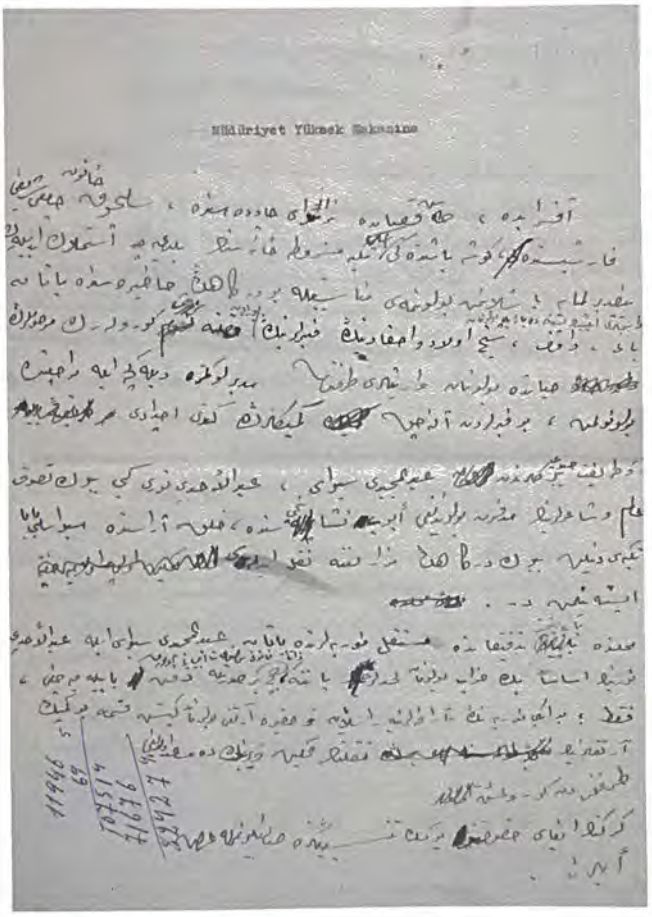
İstanbul Belediyesi Sayın Başkanlığına,

Özü: İstimlâk ve satış dolayısıyla nakl-i kubûr talebidir.

Aksaray'da Taşkasap'ta Tramvay Caddesi'nde Selçuk Hatun Camii karşısında Uşşâkî tekkesinin 1 ve 195 sayılı meşrutahanesi bu kere belediyece istimlâk edilmiş ve binaların yıktırılmasına başlanmıştır.

Bu meyanda aynı tekke ve meşrutahane bahçesinde bulunan bağlı listede isimleri yazılı tekke ve meşrutahanenin banileri ve şeyhleri ve onların zevce ve evlâtlarına ait lahitlerin de kaldırılması ve başka bir mahale nakil edilmesi tebliğ olunmuştur.

Bunlardan başka aynı tekkenin son şeyhi olup Merkez Efendi türbesi bahçesinde defnedilen Yusuf Efendi'nin yeri de satılmış ve buraya başkaları defnedilmek üzere bulunmuş olduğundan ona ait lahidin de nakli zarureti hasıl olmuştur.

Zıbın-ı şerîf Tekkesi'nden nakl-i kubûr dilekçesinin müsvedesi (149:76)

Bu sebep ve zaruretlerle mevcut alâka ve münasebete binaen mezkûr kabirlerin Eyüpsultan Nişancası'nda Abdülmecid Sivasî ve Abdülehad Nuri Efendilerin bulundukları Sivasî türbesine nakil ve definlerine müsaadelerini saygı ile dileriz.

Adres: Aksaray'da Taşkasap Selçuk Hatun Camii karşısı 1-195 numarada Uşşâkî tekkesi meşrutahanesinde mukim merhum Şeyh Yusuf Efendi zevcesi Fatma Zehra Oskay ve oğlu Sait Oskay.

Fatma Zehra Oskay

29-8-1954

Merhumların listesi:

Şeyh Mehmed Nureddin Efendi

Şeyh Ahmed Efendi

Şeyh Cezmi Efendi

Şeyh Sadeddin Efendi

Şeyh Aziz Mahmud Efendi

Şeyh Kasım Efendi (Dedemiz)

Ayşe Hatun (Şeyh Ahmed Efendi zevcesi)

Kutbüddin Efendi (Evlât ve kardeşlerimiz)

Seraceddin Efendi

Taceddin Efendi

Saime Hanım

Yusuf Efendi (Zevcemiz ve babamız)

Bu dilekçe kabul edilmiş, ilgili kitabeli mezar taşları da dahil olmak üzere yukarıda dilekçede ismi geçenlerin kemikleri, Sivasî Tekkesi'ne taşınmıştı. Sivasî Tekkesi haziresinde Şeyh Mehmed Nuri, Şeyh Cezbî ve Ayşe Hoca'nın mezar taşları görülmektedir.

Revnakoğlu Notlarında İstanbul'un Zakirleri, Kıyamcıları...

Ahmed Cemal Efendi merhum (182:271), Halvetî zakirlerindendir. Müştakzâde Ahmed Efendi'den istihlâf olunmuştur. Koruk Tekkesi'ne devam ederdi. İlk nisbeti Kâdiriyye'dendi. Dava vekilliği ederek geçinirdi. Birinci cihan harbinin sonuna doğru göçtü.

Aksaraylı Amâ Hüseyin Efendi (182:125), Beyazıt Câmi'-i şerîfinde kütüphane kapısı önünde ikindiden sonra mukabele okurdu; meşhur Duhânîzâde de karşısına geçer ağlaya ağlaya onu dinlerdi.

Aktör Nizameddin (Karakaya) (116:43-44), orta derecede sayılan kıyam reislerindendir. Ekseriya kanada ve daha ziyade kanat altına girerdi. Düzgün zikir ederdi Hareketleri çevik ve ahenkli idi, bilhassa baş atışları güzeldi, dikkati çekerdi. Yorulmadan, bıkmadan saatlerce zikirde kalırdı. Tevhîd-i şerîften çıkar, ism-i celâle girer, terini kurutmadan yeniden terlerdi. Tevhîdhaneden çıkmak, zikirden ayrılmak istemezdi. Sa'diyye tarikine mensuptu. Bursa'da Dondurma Tekkesi'nin postnişini Şeyh Cemil Efendi'nin hulefâsından, İstanbul'da Kapalıçarşı esnafından, Şeyh Galip Efendi'ye intisap etmişti.

Tulûat panayırlarında oynardı, kavukluya da çıkardı. Peltek konuştuğu için aktörlüğü pek muvaffakiyetli olmamıştı, fakat geçimi bu yüzdendi. Vefatına kadar sahneyi bırakmadı. Dergâhların sırlanmasından sonra ne yazıktır ki tekkeleri kötüleyen bir eser kaleme aldı ve bunu evvelâ Şehzadebaşı'nda, sonra gezdiği yerlerde kendisi sahneye koydu.

Alay müftüsü Hüseyin Sabri Efendi (182:126), Şehremini'de Ereğli Câmi'-i şerîfi imamı Mehmed Niyazi Efendi'nin (Niyazi Efendi, Şair Ahmed Bahâî Efendi'nin kardeşidir) ikinci oğludur. Koruk Tekkesi son postnişini Zekâî Efendi'nin halifelerindendi. Kendisi de Koca Mustafa Paşa Câmi'-i şerîfi hatipliğinde bulunmuştu. Son vazifesi alay müftülüğüydü. Halvetiyye'den olduğu için devranî zakirliğinde tanınmıştı. Peyrevliği kuvvetliydi. Çok ilâhî bilirdi; cumhura katılarak okumayı daha çok severdi. Kendi tekkesinde her hafta bulunurdu, civarındaki tekkelere de giderdi. Çorum'da 38. Piyade alayında alay müftülüğü vazifesini görmekte olduğu yıllarda 4 Nisan 1935 tarihinde göçtü.

Ali Alâaddin Bey (Özer) (182:302-303), Silivrikapı civarında Kâdiriyye'den Körükçü Tekkesi'nin son şeyhi Sıdkı Efendi'nin ortanca kardeşidir, bu sebeple "Körükçü'nün Alâaddin" derlerdi. Kıyam, devran, her türlü zakirliğe gelirdi, daha ziyade devranî zakiriydi. Zikre girişinde ve okuyuşlarında cezbeye benzeyen coşkun tavırları vardı, çok defa kendinden geçer ve ağlardı. Tahsili olduğu için güftelerde hata etmezdi, manalarını idrak ederek okurdu. Dış hayatta da heyecanlıydı, zıplar gibi yol yürür ve yolda giderken mutlaka bir ilâhî

mırıldanırdı. Bazıları latife olsun diye "Deli Alâaddin" derlerdi. Başına sivri arakiye giyer ve üzerine intizamsız yeşil bir şemle dolardı. Kıyam zikrine de vücudu yatmıştı, ekseriyetle kanatlık ederdi.

Dergâhların sırlanmasından sonra memuriyeti dolayısıyla İstanbul'dan ayrıldı, Ankara'da Polatlı'da uzun zaman belediye reisliğinde bulundu. 1 Şubat 1956 tarihinde orada vefat eyledi. Ankara'da Dışkapı'da asrî mezarlıkta yatıyor, taşı vardır.

Şeyh ve derviş cenazeleri önünde okunan Yunus'un beyatiden "Bir tahta yaratmışsın - Hâlim yazmışsın anda" ilâhîsini okumak bilhassa ona vergiydi.

Ali Avni (Atasayan) Bey (Kıyamî zakirlerinden ve Bektaşiyye'den) (182:141-44), ekseriya Çakır Ağa, Draman ve Nureddin Dergâhlarında bulunurdu. Pek efendi bir hâli vardı. Gayetle vakur ve sakin okurdu. Taksimlerinde güfte taksimatına, nutkun meal ve manasına ehemmiyet verirdi, ona göre taksim ve tasnif ederdi; şarkı da geçmişti. Uzun zaman Evkaf muhasip ve mümeyyizliğinde bulundu. Ali Nutkî Baba'nın hem muhibbi hem tâçlı dervişiydi. Son vazifesi yine Evkaf'ta inşaat başkâtipliğiydi. 1949'da emekliye ayrılmıştı. Bir müddet de mütehassıs olarak çalıştı. 1957 yıl başı gecesi yeni seneden beş buçuk saat aldıktan sonra huzûr-ı İzzet'e intikal eyledi.

Tam yetmiş yaşına kadar ömür sürdü, fakat hiç göstermezdi, görenler nihayet kırkı geçmiş sanırlardı. Nezaket ve efendiliği herkesi kendisine hayran etmişti. Bütün bir Evkaf kendisine hürmet ederdi. Ahkâm-ı evkâfa vukufunda hemen yegâneydi, her müşkil işte ona müracaat edilirdi. Eğrikapı'da Savaklar Tekkesi'nin karşı taraflarında 92 numaralı parmaklığın içinde babası Ali Azmi Bey merhumun yanında yatıyor.

Son yıllarında Beyoğlu Sıraserviler'de Paşa Baba Tekkesi karşısındaki Sirkecibaşı Câmi'-i şerîfinin müezzinliğini yapıyordu. Burada isteyenlere şarkı ve ilâhî geçiyordu, arzu edenlere kıyam zikrinin usullerini öğretiyordu.

Ali Dede (182:163-65), Yedikule Uşşâkî Tekkesi şeyhi Mehmed Emin Baba'nın halifelerindendir. Devranî zakiriydi. Yedikule - Samatya çevresinin Halvetî tekkelerinde bulunurdu. Sesi güzel, yakışıklı bir zattı. Okurken usule çok dikkat ederdi. Kıyam zikrine ve zakirliğine de iştirak ettiği olurdu, fakat asıl ustalığı devran zakirliğindeydi. Yedikule Hamamı'nın öteden beri külhancılığını yapardı, bundan dolayı "Hamamcı Ali Dede" derlerdi. Zakirlikten para almazdı.

Âşık Mazhar (Okurlar) (182:349), son çağların hünerli mazhar çalanlarından biriydi, "Derviş Mazhar" da denilirdi. Aileten Uşşâkiyye'den olduğu hâlde kıyamî tekkelerinde dolaşır, başına siyah sarar, Kara Baba Tekkesi'ne muntazaman devam eder, Çürüklü Tekkesi'nden hemen hiç dışarıya çıkmazdı. Mezkûr dergâhın şeyhi Muhammed el-Ensârî ile birlikte karşılıklı mazhar çalması ve coşkunluk esnasında havaya atıp tutmaları fevkalâde olurdu. 1315'te Fatih Eski Ali Paşa'da doğmuştu, 17 Şubat 1951'de göçtü.

Beşiktaşlı Hayri Bey merhum (182:346), kıyamî zakirlerindendi. Yahya Efendi Dergâhı şeyhi Hasan Hayri Efendi'nin mensuplarındandır. Evkaf levazım ambarı kâtipliğinde bulundu. Beşiktaş'ta fes mağazası olduğundan "Fesçi Hayri Bey" derlerdi. Zakirliği pek kuvvetli ve esaslı şekilde olmamakla beraber geçtiği birkaç tevşih ve ilâhî ile cumhura katılmasını ve bozmadan okumasını iyi bilen bir kimseydi. Zikrin devamı müddetince peyrevane şekilde iştirak ettiği ilâhîleri tabiî tavrıyla okur, usule dikkat eder, lüzumundan fazla bağırmazdı.

Temiz ve şık giyinir, yürürken, oturuken, okurken bile mahcup, sakin bir hâlde daima önüne bakar, müeddep bir kalem efendisiydi.

Ekseriyetle müntesip olduğu Yahya Efendi Dergâhı'na devam ederdi. Beşiktaş, Üsküdar ve çevresindeki diğer tekkelere bazen giderse de davet edilmeyince zakirler postuna oturmazdı. Kuûdî zakirliği daha muvaffakiyetliydi. Yahya Efendi'de uzun zaman hem zakirlik hem zakirbaşılık etmiştir. Fatih Hüsrev Paşa - Bahçıvan Arif Efendi'nin Tekkesi'ne de yıllarca devam etmiş, zikr-i şerîfi idare eylemiştir. Terlikçi Mehmed Efendi merhum gibi usta Zakirbaşı Hayri Bey'in bulunduğu yerlerde zakirbaşılığı ve idareyi ona bırakırdı.

Cemal Bey (Teker) (224:77), Hüsâmeddîn-i Uşşâkî Asitanesi'nin son postnişini Burdurlu Mustafa Sâfî Efendi'nin büyük oğludur. 1315'te doğmuş, orta derecede tahsil görmüştü. Muhtelif zakirlerden zaman zaman meşki vardı. İştirak suretiyle zakirlik ederdi, bilhassa kalbî kuûd zikrini çok iyi yapardı. Kanadında daima Nazmi Dede bulunurdu. 15 Mart 1951 tarihinde göçtü, babasının yanında yatıyor.

Cemal Efendi (182:272), "Kasapzâde Cemal Efendi" derler. Orta derecede tanınmış zakirlerdendir. Oğlu Şevki Bey de zakirdi.

Cemil Efendi merhum (Müştakzâde, Sakallı) (116:50-51), pek çok meşhur olmamış, fakat düm-tek usulüyle metotlu bir tarzda zikre riyaset etmekle tanınmış ve ileriye geçmiş usta bir kıyam reisiydi. Tekkelerde fazla görünmezdi, yalnız Matrak Dergâhı'na gelir, zikri idare ederdi. Mengene'nin Cevad Bey bu zattan yetişmedir. Tarikaten amcası Müştakzâde Ahmed Efendi'ye müntesipti. 1323'te altmışa yakın bir yaşta göçtü.

Pek mütevazı insandı, hiçbir varlığı yoktu. Kalem efendisi terbiyesiyle görünürdü. Siyah gür sakallı, gösterişli bir zattı. Şehzade Câmi'-i şerîfi avlusundaki çardak kahveyi işletirdi. Zamanın kalem efendileri ve tekke mensupları ekserî bu kahveye devam ederlerdi. Burası tiryakileri memnun eden köpüklü ve okkalı kahve yapmakla da meşhur olmuştu.

Dellâlzâde Şeyh Osman Efendi (Saraç Osman Efendi) (182:312), Yahudi ve ihtida etmiştir. Kâdirîhane'nin zakirbaşılarındandı. Sultan Mecid'e müezzinbaşılık etmiştir. Hamamîzâde İsmail Dede'nin çıraklarındandır. Üsküdar Rifâ'î Tekkesi şeyhi Büyük Tevfik Efendi'den istihlâf edilmişti, Matrak Tekkesi'nden de istihlâf olunmuştu. Üsküdar'da Ahmediye Tekkesi şeyhi Mahmud Efendi'nin damadı ve o dergâhın zakirbaşısı Üsküdarî Şevki Bey kendisinden yetişmedir. Zakirbaşılığında bulunduğu tekkeler cuma günü Kubbe Tekkesi, akşamı Müftü Hamamı, cumartesi Üsküdar Sandıkçı Tekkesi, pazar Üsküdar Selâmî Tekkesi, pazartesi Üsküdar Buhûrî Tekkesi, salı Kasımpaşa'da Arapzâde, çarşamba Soğukçeşme Rifâ'î Tekkesi.

Zakirbaşılığında bulunduğu Soğukçeşme Rifâ'î Tekkesi şeyhi ulemadan Abdülkadir Râşid Efendi hazretlerinin kendi tertibi olan bir şuul-i şerîfini hicazdan bestelemişti, kıyam ism-i celâlinde okunurdu.

Emin Efendi (116:62-63), son zamanların tanınmış kıyamcılarındandır. Şofördü, sonra makinist oldu. Ümm-i Kenan Dergâhı'na müntesipti. Kendi başına idare etmemiştir, fakat kanatta çok kuvvetliydi. Hilmi'den yetişmişti. Kendisi de istidadı olanları yetiştirmekten zevkyap olurdu. Mehâsinperverliği, güzel gençlere düşkünlüğü olur olmaz dedikodulara yol açmıştı. Eczacı Hâlid Bey merhum bu zattan kıyam usulü meşk etmiştir. Vefatı 1950'den sonradır.

Enver Bey merhum (İsmail el-Enverî el-Mevlevî) (182:294), mecâzibden, kıyamî

ve kuûdî zakirlerinden. Bolahenk Nuri Bey'in çıraklarındandır, ondan pek çok şarkı geçmiştir. Hırka-i şerîflidir. Rivayete göre Koyun Baba'nın yanında yatan ve onun uzun zaman hizmetinde bulunmuş olan Sabire Sultan'ın kızının oğludur. Karagümrük Hırka-i şerîf civarındaki tekkelerde zakirlik ederdi, bilhassa Hüsrev Paşa Dergâhı'na çokça devam eylemiştir. Arada bir meczubane hâlleri olmakla beraber gayetle terbiyeli, vakur, gün görmüş bir kalem efendisi olarak yaşadı. Kuûdî zakirliği yapardı. Halkın diline geçen besteleri vardır, meşhur "kuş dili" şarkısı bunlardan biridir. Son zamanlarda Eski Ali Paşa Câmi'-i şerîfinin altındaki kulübesinde inzivaya çekilmişti, takriben 1940'ta göç eyledi.

Enver Uçar (116:8,52), Üsküdar Nalçacı Tekkesi postnişini Tayyar Efendi'nin büyük oğludur. Annesi Fethiye Hanım, Haseki'de Paşmak-ı şerîf Tekkesi şeyhinin kızıdır. Kendisi polis memuru olarak dışarılarda hizmet gördüğü için tekkenin şeyhliği küçük kardeşi Durakçı İhsan Bey (İyisan) kalmıştı. Terbiye ve nezaketi ile insanı mahcup eden pek kibar ve müeddep bir insandı; her hâli asil bir aile çocuğu, eski bir kalem efendisi olduğunu gösterirdi. Az maaşla emekliye çıktığı için hayatının son yılları biraz sıkıntı içinde geçti. Tekkeden ve polislikten arkadaşı Üsküdarlı Zâfir Efendi ile beraber Üsküdar tekkelerini dolaşırlar, zakirlik ederlerdi. Enver Bey'in ayrıca kıyamcılığı vardı, güzel zikir edenler arasındaydı, "Kıyamcı Enver Bey" derlerdi. 1952'de 65 yaşında göçtü.

Muhsin Bey (116:6), son devrin hakikaten kudretli ve dayanıklı tevhîdcilerindendir. Bir zakirbaşı kadar şuul bilirdi. Bir dergâha geldiği zaman şeyhlere ait cenah postuna geçmez, zakirlerin arasına karışır, peyrev postuna otururdu yahut kıyam reisliği ederdi.

Eyyûbî Hattat Cemil Bey (116:58), Taşlıburun Tekkesi postnişini Süleyman Sıdkı Efendi'nin nukabâsından bulunduğu için yıllarca kıyam zikrinde yetişmişti. Reis derecesinde güzel zikir ederdi, birinci sınıf reislerin en kuvvetli peyrevlerinden biriydi, daima aranırdı. Her reis, Hattat Cemil Efendi'nin yanında bulunmak isterdi.

Hacı Hafız Efendi (182:276), "Tekirdağlı Hafız Efendi" derlerdi. İstanbul kıyamî zakirleri içinde kendisinden bahsettiren tanınmış bir zattır. Koska'da Abdüsselâm Dergâhı mensuplarındandı; orada yatar kalkardı. Bu dergâh başta olmak üzere Sa'dî tekkelerinin çoğunda zakirliği vardır, zikre de girerdi.

Hacı Kemal Efendi (182:124), Koca Mustafa Paşa Hânkâh-ı şerîfinin kayyımbaşısıydı. Son tevhîd-i cihât teşkilâtında müezzinbaşı olmuştu ve makâm-ı pîrin en son olarak sertarikliğini yaptı. Zakirliği sönük geçmiştir, sesi de müsait değildi, cumhura katılması da kifayetsiz olmuştur. Dergâhların sırlanmasından yirmi yıl kadar sonra vefat eyledi.

Hacı Maşallah Baba (182:270), Sultanahmet'te Sancakdar Dergâhı'nda ve çevresindeki tekkelerde uzun müddet zakirliği vardır. Yaşlandığı yıllarda bile zakirliği bırakmamıştır. Şehid Mehmed Paşa Tekkesi'nin dervişlerindendi, orada yatar kalkardı. Temiz kalbi ile her şeye "maşallah" dediğinden "Maşallah Baba" demişlerdi, cenazeye, yangına bile aynı safiyetle maşallah derdi.

Hacı Nuri Bey (182:264,298), değerli ses sanatkârı Tülin Korman'ın babasıdır. Beşiktaş'ta Yahya Efendi ve Neccârzâde'de yarım asra yakın zakirbaşılığı vardır. Zakirliği gayet cemiyetliydi; zengin mahfuzata sahipti. Zamanın birçok zakirleri kendisinden feyz almış, bir hayli eser geçmişlerdir. Akademide hoca bulunduğu yıllarda kendilerinden biraz yazı meşk etmiştim.

Son devrin birinci sınıf hattatları içinde geniş şöhret yapmış bulunan Hacı Nuri Bey, elifleri pek düzgün, son derece güzel ve birbirine gayetle uygun çekmesinden dolayı kendisine hattatlar arasında "Elifî Nuri Bey" derlerdi. 14 Şubat 1951 tarihinde vefat eyledi, Yahya Efendi Dergâhı haziresinde yatıyor.

Üsküdarlı Şevki Bey'in vefatından sonra 1321'de Yahya Efendi'ye zakirbaşı olan Nuri Bey'in yalnız Neccârzâde Tekkesi'nde 25 sene zakirbaşılığı vardır. Reis Hilmi merhum notlarında diyor ki "Hattat Hacı Nuri Bey, cemiyeti pek çok ise de idare cihetinde âcizdir."

Hafız Abdülkadir Okuyucu (Kıyam zakiri) (182:128-32), 1310'da Sivas'ta doğdu, orada Uryan Müslim Mahallesi yerlilerinden ve gazhâne-i âmire işçilerinden Ömer Lutfi Efendi'nin üçüncü oğludur. Çocukluğunda 8-9 yaşındayken İstanbul'a geldi. Kasımpaşa'da Kurt Çelebi Mahallesi Mekteb-i İbtidâîsi'ne girdi, İsmail Efendi'den ilk derse başladı. Buradan Çatma Mescit İbtidaiyyesi'ne geçti. Bu mektepteyken Câmi'-i Kebîr başmüezzini Sivaslı Hafız Recep Efendi'den Kur'ân-ı kerîmi bitirdi, hafız oldu (1323). Ayrıca Bahriye kışlası hatibi Kayserili Hafız Mehmed Efendi'den (Hafız Kemal Batanay'ın babası) ve sonra Fatih başimamı Arap Hoca'dan, Mehmed Ağa Câmi'-i şerîfi imamı Hattat Hacı Ömer Efendi'den kıraat ve talim okudu. İbtidaiyi bitirdikten sonra Kasımpaşa Yeldeğirmeni Rüşdiyesi'ne devam etti. Bu arada Fatih Nişancı Mehmed Paşa Camii karşısındaki Ümm-i Veled Medresesi'ne yazıldı, oraya da gidip geldi, fakat umumî harp çıkınca ayrıldı, asker oldu. Dönünce polis mesleğine girdi. 1334'ten beri bu meslekte muhtelif yerlerde vazife görerek 1949 yılında emekliye çıktı.

Unkapanı'nda Alaca Mescit'te, Kasımpaşa Büyük Piyale Paşa Camilerinde uzun müddet imamlık etti, yalnız Kasımpaşa Câmi'-i Kebîri'nde on yıldan fazla ihtiyar başimama vekâlet eyledi.

Sa'diyye tarikatına girmiştir. Kasımpaşa'da Ciğerim Dede Tekkesi mensuplarındandır. Zakirlik meşki Küçük Piyale imamı Şeyh Cemal Efendi merhumdandır, ondan şarkı ve ayin de geçmiştir.

Sesi boğuk ve sevimsiz olduğundan okuyuşları uğultuludur, fakat usule çok riayetlidir, kıl kadar şaşmaz. Geçtiği eserlerin hepsi hafızasındadır, hiçbiri kaymamıştır, yıllarca önce geçtiği gibi aynen okur. Zakirliği daha ziyade kıyamî tekkelerinde geçmiştir. Kuvvetli sesiyle hangi tekkeye gitse tevhîdhaneyi doldurur, Ramazanda Beyazıt Camii'nde mukabele okurken diğer hafızların hepsini bastırıp susturduğu gibi. Son zamanlarda Şehzadebaşı'ndaki Kemter Baba Tekkesi'nde zakirbaşıydı.

Hafız Halil Efendi (Künde) (182:352), Piyale imamı Şeyh Cemal Efendi'den yetişmedir. Zakirliği bilhassa cumhur ilâhilerinde parlak ve doldurucudur; taksimleri de muvaffakiyetlidir. Berrak tatlı bir sesi vardır.

Hafız Hasan Sırrı Efendi (Yeniköylü) (182:213-14), Yeniköy eşrafından Mehmed Emin merhumun oğludur. Mahkeme-i ticârette icra memuruydu. Hattı ve musikisi Kazasker Efendi merhumdandır. Aslen tarîk-i Mevleviyye müntesiplerinden olup Eskişehir Mevlevîhanesi postnişini Şeyh Hasan Efendi merhumun dervişidir, ayrıca Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Osman Salâhaddin Efendi merhuma biat etmiştir. Yeniköy ve Beykoz Raûfî tekkeleri şeyhi Hattat Mehmed Tevfik Efendi'den Raûfiyye hilâfeti almıştı. Koca Mustafa Paşa Hankahı'nda merhum Şeyh Rızaeddin Efendi zamanında bir müddet zakirbaşılık etmiştir. 25 Şaban 1325, 2 Eylül 1323 perşembe günü akşam ezanına yarım saat kala irtihal etti. Kabri Rumelihisarı'nda

Yeniköylü Hafız Hasan Sırrı Efendi

Durmuş Dede Tekkesi arkasındaydı. Birkaç sene sonra mahdumu Mehmed Nuri Ürünay tarafından kaldırılarak Yenikapı Mevlevîhanesi hamuşhanlığında kütüphane ile türbe arasına defnedildi.

Üstat Rauf Yekta, Kasımpaşa Piyale imamı Şeyh Cemal Efendi, Tarabya imamı ve hatibi Hâdî Bey Yeniköylü Hacı Faiz Bey merhumlar kendinden yetişmişlerdir.

Şeyh Galip Dede'nin "Sultân-ı rüsül şâh-ı mümeccedsin efendim" mısraıyla başlayan na't-ı şerîfinin acemaşirandan devr-i revân usulünden bestesi Hafız Hasan Efendi merhumundur, teravihlerde okunur.

Not: Merhum Kazasker Efendi'den sülüs ve celî meşk etmiştir. Konya'da makâm-ı Hazret-i Mevlânâ'da sanduka-i şerîfenin puşidesi üzerindeki âyet-i celîle ve ehâdîs-i şerîfeden müteşekkil yazıyı Hasan Efendi yazmıştır.

Hafız Kudsi Efendi (182:109-111), aslen Boluludur, 3 Safer 1300 tarihinde orada doğdu. Aslen Geredeli olan ilmiyeden Kasım Hilmi Efendi'nin oğludur. (Bu Kasım Hilmi Efendi, Halıcılar'daki türbesinde yatan eâzım-ı Nakşibendiyye'den Hacı Feyzullah Efendi'nin eniştesidir. Onun da babası "Kara Hoca" denilen Hafız İbrahim Efendi'dir ki memleketinde üç yüzden fazla hafız ve talebe yetiştirmiştir.) Vilâyetin içinde Karamanlı yahut İhsaniye semtinin Çayır Mahallesi'nde ve "Kara Hocalar" denilen tanınmış bir ailedendir. Tahsilinin bir kısmını memleketinde, sonra da İstanbul'da yapmıştır.

Pek çok kimselerden istifade etmişse de asıl hocası Musullu Hafız Osman Efendi'dir. Onun Atik Valide Camii avlusunda (Divanyolu) oturduğu zamanlar meşkine devam etmiş, bir hayli ilâhî ve şarkı geçmişti; Kur'ân-ı kerîmi de Musullu'dan okumuştu.

İlâhî ve gınâ muallimliğinde üç sene kadar bulunduktan sonra İstanbul'a geldi. Zakirliğe buradan başlamış, musiki bilgisini ilerletmiş, Kur'ân-ı kerîm, mevlid ve zikir cemiyetlerine zakir peyrevi, zakir ve mevlidci olarak iştirak eylemiş, az zamanda kendisini tanıtmaya, sevdirmeye muvaffak olmuştur. Mesleğinin birinci sınıf şöhretlerindendir.

1322 Teşrîn-i evvelinde Beyazıt Câmi'-i şerîfi müezzinliğinden başlayarak yine aynı sene içinde Beşiktaş Sinan Paşa Câmi'-i şerîfi başimam vekâletine geçmiş, 1320'ye kadar bu vazifeyi vekâletle gördükten sonra 1926'da Beyazıt müezzinliğinden buraya Sinan Paşa Câmi'-i şerîfinde asaleten ikinci imam tayin edilmiştir. Oradan 1932'de Süleymaniye Câmi'-i şerîfinin yine ikinci imamlığına nakledilmiş, uzun yıllar bu vazifeleri pek güzel ve muvaffakiyetli bir surette ifa ettikten sonra kendisine Aksaray Pertevniyal Valide Sultan Câmi'-i şerîfinde yalnız hatiplik vazifesi verilmiştir, hâlen bu hizmetinin başındadır ve kendisini dinleyenleri müstefit edebilecek şekilde takdire şayan bariz bir liyakat ve her hâliyle fazilet göstermektedir. Uzun zamandan beri bulunduğu İstanbul müftülüğünün tevcîh-i cihât komisyonu azalığında ise kendisini daima hayırla yâd ettirecek faydalı, insaniyetli işler görmüştür.

Her türlü okuyuşları metotludur. Usûl-i eslâftan ayrılmayan munis, metotlu bir tavrı vardır. Zakirliği cumhurlu ve cemiyetlidir. Mevlidi okuma şekli de yine eski üstatların tarzında olduğundan güfteyi nağmeye feda etmez, makam seyri münasebetiyle yapılan dolaşmalar, perde perde iniş ve çıkışlar Kudsi Efendi'nin mevlidinde mısra ortalarında değil, daima mısra sonlarında görülür ve bunun için de mevlidin lafız metni aslâ kaybolmaz. Okuduğunun meal ve manasına da irfanen vâkıf ve hâl ehli bir insan olduğundan okuduğu bir eseri sözün muhtevasına göre armonize eder, güfteyi değiştirmez, hele hiç tahrif etmez. Mazbut esaslardan ayrılmayan, meslek ananesine bağlı, devrini doldurmuş klasik bir mevlidcidir. Pek sevimli, terbiyeli, ehl-i dil, yaratılışta kibar, ruhen müeddep, muhterem bir zattır. Mahviyet, tevazu en büyük zevkidir.

Hafız Mustafa Efendi (182:261), devranî zakirlerindendir. Uşşâkiyye tarikine mensuptu. 8 Zilkade 1200 tarihinde göçtü. Uzun yıllar zakirlik ettiği Keçeciler'de Bedreddin Uşşâkî Tekkesi'nin bahçesinde yatıyor. Başında uzunca kubbeli Uşşâkî tâcı görüyoruz, sülüs yazılı, mistarlı beyaz mermer taşındaki kitabe şudur: "Yâ Hû - Tarîk-i Uşşâkiyye'den merhûm ve magfûrun leh Derviş Zâkir el-Hâc Mustafa Efendi'nin rûhuna el-fâtiha, 8 Zilkade 1200"

Hafız Necati (Pepe Necati) (182:113-115, 93-94), Yeni Câmi'-i şerîfi hatibi Ali Rıza Efendi'nin oğludur. Hakkıyla ehl-i Kur'ân idi. Zakirliği ve taksim edişleri usullü ve edalıydı. Yüreğe tesir eden yanık bir sesi vardı, içten okurdu. Kurrâ hafızlarındandı. Ekseriya devran zikrinde taksim ederdi. Zakir peyrevliğinde muvaffakiyeti görülmüştür. Tane tane, ağır ağır okur, metnin muhteviyatını bozmadan, değiştirmeden aynen duyurmak isterdi. Zakir postunda ka'dede oturur gibi elleri dizinin üstünde kemâl-i edeble oturur, aslâ konuşmazdı. Metne aşinalığı dolayısıyla bazı sureleri okurken hafifçe gülümserdi. Rumelihisarı Kayalar Tekkesi şeyhi Amâ Ali Cemaleddin Efendi merhumdan istihlâf edilmişti

Hâl adamıydı, âşıkane tavırları zikrin şevkini artırırdı. Tekkelerin sırlanmasından sonra Küçük Ayasofya Câmi'-i şerîfine müezzin olmuştu, sonra Murad Paşa Câmi'-i şerîfine geldi. Yeni Câmi'-i şerîfinde babasından kalma hitabet vazifesini de bazen ifa ediyor, muvaffakiyetli bir şekilde hutbe okuyordu. Üzerinde devam eden ruhî rahatsızlık ilerleyince vazifeden ayrılmak mecburiyeti hasıl oldu. İşsiz kalınca bu sefer de geçim sıkıntısına uğradı, nihayet Darülaceze'ye yatırdılar. Oranın câmi'-i şerîfinde bir müddet imamlık etti, mukabele okudu ve bir daha dışarıya çıkmadı, vefatı da orada oldu.

Hafız Osman Efendi (Mersiyehân) (182:200-201), Rumelihisarı'nda Kayalar Tekkesi postnişini Kör Ali Efendi'nin dervişlerindendir, bundan dolayı "Kayalar'ın Osman Efendi" derlerdi. Bebek Câmi'-i şerîfinde kırk yıldan fazla müezzinliği vardır. Rumelihisarı Bektaşî Tekkesi'nde Muharrem ayında yapılan aş cemiyetlerinde evvelâ Nâfi' Baba'nın kendisi Sâfî Baba mersiyesini okur, arkasından Yazıcızâde mersiyesini de mutlaka Osman Efendi'ye okuturdu.

Hakkâk Zakir Hasan Efendi (182:310), Hakkâk Mehmed Efendi'nin ağabeyi olan bu zat da onun gibi hakkâk, zakir ve Hüsrev Paşa Tekkesi'nin zakirlerindendi, Hakkâk Mehmed Efendi'den önce göçtü. Hakkâk ve endamcıydı, yüzük ve mühür taşlarını düzeltirdi. Ayağına şalvar, potur, ökçesi basık yemeni giyer, sırtında yaz kış aba ve gocuk bulunurdu, bundan dolayı "Çıtak Hasan" derlerdi.

Hasan Fehmi Efendi (Kıyamî zakirlerinden) (182:138,159), Kasımpaşalıdır, "Hat-hâneli", "Haddehaneli Fehmi Efendi" derler. Taksim Firuz Ağa'da Paşa Baba Tekkesi şeyhi Eyüp Ragıp Efendi'nin damadıydı. Bu tekkede Zakirbaşı Terlikçi Mehmed Efendi'nin peyrevliğini yapardı. Orta derecede bir zakirdir. 1964 yılında bir hayli yaşlanmış olarak vefat etti.

Hasan Selahaddin Bey (Gürer, Topalak Selahaddin) (182:234-250), 1313'te Şehremini'de Ereğli Mahallesi'nde Yunus Emre Sokağı'nda 16 numaralı hanede doğdu. Remlî Dergâhı'nın kahve nakibi Hasan Efendi'nin (Şehremini'de Remlî Dergâhı'na sapan sokağın başında kahveci) dört evlâdından ikincisidir. İlk tahsilini Saray Meydanı'ndaki Kaşıkçı Mektebi'nde yaptı, bilâhare Topkapı Rüşdiyesi'nde okudu ve bitirdi. Davutpaşa İdadisi'ne girdi, oradan mezun oldu. Buradan Posta-Telgraf Mektebi'ne girdi, akabinde umumî harbin ilânı dolayısıyla yedek subay olarak muhabere sınıfına geçti ve Yıldız'da muhabere depo taburuna iltihak etti:

"Burada kursu bitirerek Çanakkale'de Saroz grubunda 17. Kolordu muhabere bölüğüne asteğmen tayin oldum. Bu vesile ile Çanakkale harbine iştirak etti[m]. Düşmanın Çanakkale'den firarı dolayısıyla kolordumuz İzmir'e hareket emrini aldı, İzmir'e geldik. Yunanlıların İzmir'i işgaline kadar orada bulunduk ve Yunanlılar tarafından işgal esnasında esir olduk, yaralandım. Bunun üzerine bir yolunu bulup ayrılmakla doğru Bursa'da bulunan 56. Fırkaya iltihak ettim. Buradan 17. Alay (Kuvâ-yı Milliye'nin) ile Anzavur'un tedibine memur edildik, yani alayın muhabere başkanıydım. Burada Anzavur'a esir olduk, sonra Bandırma'da askerlik şubesi başkanı olan Şehzade Cemaleddin Efendi bir heyet ile gelerek bizi Anzavur'dan kurtararak Bandırma'ya getirip bıraktı. Oradan da deniz vasıtasıyla Mudanya'ya ve oradan tekrar Bursa'ya geçtik. Millî Mücadele'ye bu surette katılarak sonuna kadar devam ettik. Ankara'dan aldığım emir üzerine İstanbul'da bulunan bilumum muhabere malzemesinin Ankara'ya nakline memur edildim, bu sebeple İstanbul'a geldim. M. M. grubuyla teşrik-i mesai ederek lâzım gelen malzamenin hitamından sonra tekrar Ankara'ya gittim ve bu vazife ile de Ankara muhabere deposuna tavzif edildim. Millî Mücadele'nin sonuna kadar bu vazifede kaldım. İki defa şarka gittim, şark hizmeti yaptım ve yaş haddi münasebetiyle 1956'da kıdemli yarbay rütbesiyle emekliye ayrıldım."

Doğmuş olduğu Yunus Emre Sokağı'ndaki Kâdiriyye'den Remlî Dergâhı şeyhi Rıza Efendi merhum, büyük halam Zehra Hanım'ın zevciydi. "Bu münasebetle dayılarım Halis Efendi, Yorgancı Râşid Efendi, ben bu tekkenin içinde büyüdüm. İlk nasibimizi de buradan aldık, hatta Şeyh Halis Efendi hıfzı da bu dergâhta dinlemiştir, yine bundan dolayı ilk ilâhî meşki de Halis Efendi'den olmuştur, ilk şuulleri de ondan geçtim, bir kısmını da Râşid Efendi'den ve Kırımî Hacı Hafız Efendilerden başladım, sonra sırasıyla hocalarım Hüseyin Şefik Dede, Piyale şeyhi Cemal Efendi, Cerrah Fehmi Efendi Hoca, Yaşar Baba, Eyyûbî Hoca Rıza Bey, Merkez'in damadı İbrahim Bey'den, Sünbül Sinan zakirbaşısı Sinan Efendi'den muhtelif ilâhî, şuul, cumhur ve usul ilâhîleri geçtim, ayrıca Nezihî Bey'den de Yazıcızâde'nin meşhur mersiyesini meşk ettim. Bu münasebetle geçtiğimiz ilâhîleri zikirde bizzat tatbik etmek üzere civarda bulunan bütün tekkelere gidip zakir postuna otururduk. Bunlarla da iktifa etmeyip herkesten yeni bir hevesli gibi bilmediğimi öğrenmeye çalışırdım, bilhassa şuul ve ilâhî itibarıyla zamanın ileri

gelenlerindenimdir. Yerinde okuyabilmek hususunda sağlam okumak suretiyle hafızamda mevcut bulunan ilâhiyât hamdolsun bini geçer."

Eserleri: 1961'de *Yunus Emre'nin Bestelenmiş Şiirleri ve Notaları* isimli eserinde 90 küsur ilâhîyi notaya almıştır. Rast faslından 86 tane ilâhî, ezberinde olup da henüz notaya alınmamış olan 100 tane ilâhî hazırlanmıştır. Uşşak faslından da yine notaya geçmekte olan 100 ilâhî vardır.

Hasköylü Âmâ Osman Efendi (182:278-82), "Kör Osman" diye bilinir, "Şaşı", "Yekçeşm", "Sallabaş" da derlerdi. Gözbebekleri sönmüştü, fakat gözleri kapalı değildi, kimse elinden tutmadan istediği yere giderdi. Halıcıoğlu Sütlüce arasındaki Piripaşa'da doğmuş, büyümüştür; o çevrenin eskilerinden kolağası emeklisi bir zatın oğludur.

Kıyamî zakirlerinin pek ileri gelenlerindendi, "şuul babası" ve "zakirlerin şahı" derlerdi. Hafızasında bine yakın şuul ve ilâhî olduğu söylenilir. Hasköy'de Humbarahane (Kumbarahane) Câmi'-i şerîfinde uzun zaman müezzinlik etmesi Hasköylü olarak tanınmasına vesile olmuştur.

Küçükpazar'da Hacı Kadın imamı Hafız Hopla'dan yetişmişti, yine onun çıraklarından Turşucu'nun ve ayrıca Balat İmamı'nın meşklerine devam ederek onlardan büyük istifadeler etti. Davudî bir sesi vardı; musiki bilgisi fazla olduğundan idaresi cemiyetli olurdu. Devran zakirliğinde de başarı gösterirdi. Fazla olarak ney üfler, saz çalar, defi eline alınca fasıl idare etmesini iyi bilirdi; hele zikirde ilâhî atması pek ustalıklıydı, birini bırakıp birine geçerdi.

Eyüp Tabakhane şeyhi Hacı Mehmed Eşref Efendi'den istihlâf edilmişti, sonra Yaşar Baba'dan nasip aldı, bu tarihten sonra ihvan arasında kendisine "Cafer Baba" denildi, lâkin Bektaşî fahri giymemiştir, ekseriya sikke ile gezerdi. İçkiye düşkün olduğu hâlde hiçbir uygunsuz hâli görülmemiş, duyulmamıştır 1915 tarihinde göçtü, yetmiş yaşında vardı.

Zakirlik ettiği tekkeler: Eyüp Taşlıburun Tekkesi'nde Kırımî Hacı Hafız Efendi'ye ve onun çıraklarından Şükrü Efendi'ye bir müddet peyrevlik ettikten sonra onların vefatıyla Taşlıburun zakirbaşısı oldu ve vefatına kadar tam otuz yıl bu dergâhın hizmetinde bulundu. Bu esnada tekkenin son şeyhi Sadeddin Efendi merhumdan miraciyenin ilk kısmı olan segâh bahrini geçti, fakat tamamlayamadı. Kendisinden sonra Karagümrüklü Hacı Şeref merhum gelmiştir, tekkelerin kapanışına kadar devam etti.

Osman Efendi, Kâdirîhane'de de uzun zaman zakirbaşılık etmiştir. Yine pek çok yıllar zakirbaşılığında bulunduğu tekkelerden biri de Dolmabahçe'deki Kara Abalı Tekkesi'dir. Sultabahmet'te Arasta, Karagümrük'te Kabakulak, Beylerbeyi'nde İstavroz tekkelerinde de zakirbaşılık etmiştir. Daha ziyade Eyüp dergâhlarında bulunurdu, meselâ Eyüp'te Vezir Tekkesi, Selâmî Tekkesi, Şah Sultan Tekkesi bunların başında gelir.

Hayri Efendi (181:324), seyrek kullanılan bir adı da Hayrullah'tır. Peyk Dede Tekkesi şeyhi Mehmed Said Aşkî Efendi halifelerinden Zakirbaşı Mehmed İzzet Efendi'nin oğludur, babadan geçme zakirdir. Merkez Efendi'de, Bâlâ Tekkesi'nde baba-oğul zakirlik ve zakirbaşılık yapmışlardır. Hayri Efendi'nin Eyüp Şah Sultan Tekkesi'nde zakirbaşılığı vardır. Hayri Efendi gayetle müteşerri, pek abit mübarek bir zat olduğundan tarikat mensuplarınca kendisinden "Hayri Efendi hazretleri" diye bahsedilir, küçük büyük herkesten hatta postnişin olan kıdemli şeyh ve halifelerden bile büyük saygı görürdü.

Herkes duasını almak isterdi. Zakirliği usullü ve bilgiliydi. Çok mahfuzatı vardı. Başkasından eser geçmiş olanlar bunları kuvvetlendirmek ve en doğrusunu öğrenmek için tekrar Hayri Efendi'ye gelirlerdi.

Hopçuzâde Şeyh Ali Rıza Efendi (Hopçuoğlu) (94:271), son devrin usta zakirlerinden ve Tophane'de Balıkpazarı'nda evvelâ Şa'bâniyye'nin Karabaşî kolundan, sonra Kâdiriyye'nin Eşrefiyye şubesinden olan Karabaş Mustafa Ağa Câmi'-i şerîfi ve Tekkesi'nin son şeyhi Ali Rıza Efendi merhum, "Eyledi Şâkir Efendi evc-i firdevsi makâm" mısraının gösterdiği H.1272 tarihinde irtihal eden meşhur zakirbaşı ve şeyh ve bestekâr Mehmed Şakir Efendi'nin küçük oğlu ve H. 1326'da vefat eden Hopçuzâde Şeyh ve Zakir Ahmed Gavsî Efendi merhumun da küçük kardeşidir. Hilâfeti, Kâdirîhane'nin son şeyhi Gavsî Bey'in büyük babası Ahmed Muhyiddin Efendi merhumdandır.

Küçük yaşta evvelâ babasından usul vurmak suretiyle meşke başladı ve ağabeyi Ahmed Gavsî Efendi merhumdan da ikmal eyledi. Ayin meşki ise Kulekapısı Mevlevîhânesi Kudümzenbaşısı Râik Dedeefendi'dendir, ayrıca Tophane'deki Nusretiye Câmi'-i şerîfi kayyımlarından ve Anadolu kazaskeri Hoca Haşim Efendi'nin mücaz talebesinden olan Hafız Haşim Efendi ile de hem ayin meşk etmişler hem de ayin okumuşlar. Burada fazla olarak Kasımpaşa Mevlevîhânesi'nde kudümzenbaşılık eden Şişman Hafız Mehmed Efendi'den istifade eder ve onunla ayin okurdu. Üsküdar Hazret-i Hüdâyî Asitanesi ile Tophane'deki Kâdirîhane'de bilfiil zakirbaşılık yapan bu zat, bazen de Cihangir'de Halvetiyye'nin Ramazâniyye kolundan Cihangirî Şeyh Hasan Burhâneddîn Efendi Hankahı ile Fındıklı kurbünde Sünbüliyye'den Hatuniye yahut Keşfî Cafer Efendi Tekkesi'nde bulunur ve zikri idare ederdi. Nusretiye Câmi'-i şerîfi'nde de müezzin başıydı.

Rıza Efendi merhum orta boylu, seyrek ve yumuşak sakallıydı. Yüzü hiç ustura görmemişti. Kendinden istifade edenler çoktur. Rıza Efendi merhum "Paytak Rıza", "Çarpıkbacak Rıza Efendi" adlarıyla da maruftur.

1342 senesi Zilhicce ayının başlarında yani 1 Temmuz 1924 salı günü vefat ederek meşihatında bulunduğu Karabaş Dergâhı haziresine gömüldü. Mihrap önünde babası ve kardeşinin yanında yatmakta ise de taşı yoktur.

Hüseyin Cevad Erkinel (116:21-22), büyük babası Abdülhâdî Paşa'nın orada bulunması dolayısıyla 1293'te Tokat'ta doğdu ve 1302'ye kadar orada kaldı, sonra İstanbul'a geldi, nüfus kâğıdı buradandır. Piyade binbaşılarından Ömer Şefik Bey merhumun üç evlâdından en küçüğüdür. İlk tahsilini Tokat'ta yaptı. Eyüp'te İplikhane Kışlası'ndaki Eyüp Baytar Rüşdiyesi'nde okudu, oradan Kuleli'ye geçti. Kısa bir müddet sonra hastalandı. Bir sene tebdîl-i havâ aldı. 20 kuruş maaşla çürüğe çıkarıldı. Sonra hukuka geçti, üç sene devam etti. Er hayatında Beyazıt Câmi'-i şerîfinde Vidinli Mustafa Efendi'nin derslerini takip eyledi. Vefatıyla Necip Efendi'nin derslerine gitti, Meşrutiyet ilânından bir sene önce 1323'te ondan icazet aldı, ayrıca kendisine liyakat madalyası verildi. Bu tarihten birkaç yıl önce 1317'ye kadar Maliye muhassasât-ı zâtiyye kaleminde kâtiplik etti, sonra Darülaceze muhasebe kalemine geçti. 1319'da Dahiliye muhasebe kalemine nakil etti, 1323'te arzusuyla çekildi. Memuriyet hayatı bundan ibaretti.

"Zakir ağzı" denilen şekilde okuyanlardandır, iştirak ve iltihak suretiyledir. Asıl şöhreti kıyam reisliğindedir. Hüseyin Halis Efendi'den,

Arap Salih'ten, Hopçu Rıza Efendi'den, Bayramiyye'den Hüsam Efendi'den, onun yeğeni Said Efendi'den, Koca Mustafa Paşa zakirbaşısı Sinan Efendi'den ve az bir müddet de Balat İmamı'ndan, Balat şeyhi Kemal Efendi'den ilâhî, şuul geçti.

Riyaseti Müştakzâde Ahmed Efendi'nin biraderzâdesi kıyam reislerinden Cemil Efendi merhumdan başlamıştır. Cemil Efendi, Sancakdar şeyhi Rifat Efendi'dendir. Cevad Bey'in kuûd riyasetine mezuniyeti yine Cemil Efendi'den olmuştur. Bu Cemil Efendi, 1333'ten 1338'e kadar Şehzade Câmi'-i şerîfinde Reşid Akif Paşa Konağı'na mücavir kapının yanında kahveciydi.

Mengene şeyhi Şerefüddin Efendi'ye nisbet etmiş, nücebâlığa kadar onun hizmetinde bulunmuş, sonra Kasımpaşa Ciğerim Dede şeyhi Sadeddin Efendi'den icazetname almıştır. Şeyhzâdesi Hasan Efendi'den de ayrıca icazetnamesi vardır. (ö. 10 Ekim 1957)

Reis Hilmi'nin notlarından: "Cevad Efendi, Mengene dedegânındandır. Reis yanında güzel kanatlık ederdi, riyaset vazifesi de elinden gelir. Peyrevlikte mahir olduğu gibi lüzumunda zakirlikte de kadirdir. Pek heveslidir, yorulmaz, her işe koşar, aştan ve mutfak işlerinden iyi anlar."

Not: Son zamanlarda Kubbe'de ve Hobyar Tekkesi'nde zakirbaşılık etmişti. Koruk Tekkesi'nde bir müddet devran idare eylediği de görülmüştür.

İbrahim Efendi (İbrahim Halil Efendi) (181:320-22), "Tulumbacı İbrahim" derlerdi; Merkez ve Bâlâ Tekkesi zakirbaşısı Hayri Efendi'nin oğludur. Kocamustafapaşa'da Ali Fakih Mahallesi'nde otururdu. Önceleri Bedeviyye tarikatına mensup iken sonraları nedense tarikat değiştirmiş, Haseki'de Zıpçıktı Tekkesi şeyhi Yahya Agâh Efendi'ye intisap ederek Nakşî - Kâdirî olmuştu, sonradan istihlâf edildi; tâç, kemer işlemeyi de ondan öğrenmişti. Hakikaten pek ustalıklı tâç, kemer ve gül işlerdi.

Babası gibi Merkez Efendi'de, Bâlâ Tekkesi'nde ve ayrıca mensup bulunduğu Zıpçıktı Tekkesi'nde uzun zaman zakirlik etmiş ve şahsiyet olarak tanınmıştır. Hoşsohbet, rintmeşrep, latifeci bir zattı. İlâhî atması, zikri idaresi ustalıklıydı, bilhassa kıyam zikrini idarede fevkalâde bir hususiyet göze çarpardı. Zikir esnasında bazen coşkunlaşır, tulumbacılığından kalma alışkanlıkla ilâhî atarken "Hey kara yayam!" dediği olurmuş. Hele perde kaldırırken göz yaşı dökerek kendinden geçtiği çok görülmüştür. Babası, oğlu ve kendisi zakirlikte şöhret yapmış bir ailedendir. İbrahim Efendi bu halkanın son çocuğuydu.

İrfan Efendi (182:227), Piyale imamı Şeyh Cemal Efendi'den meşk etmiştir. Zarif ve tatlı olmamakla beraber dokunaklı, dik bir sesi vardı. İlk defa Zekâîzâde Münir el-Mevlevî'den meşke ve usule başlamış, sonra Şeyh Cemal Efendi'ye gitmiştir. Münir Bey'den ilk defa meşk ettiği eser, Hamâmîzâde İsmail Efendi'nin hicaz makamında ve ağır düyek usulündeki nakşıdır: "Ey çeşm-i âhû hicrinle tenhâlara saldın beni - Çün nâmına bağrım hûn edip sahrâlara saldın beni"

Bakırköy Sa'dî şeyhi Ahsen Ziya Bey'in evlâtlığını alarak damadı olmuştur. Gümrüklü Zakir Nuri Dede'nin kardeşidir.

Âşıkpaşa'da Said Çavuş Tekkesi'ne çıkan yokuşun başında ve sol koldaki evde (bu evin yanında da Mahmud Şevket Paşa'yı vuran Topal Tevfik otururdu) oturduğundan o civarın tekkelerinde bilhassa Seyyid Velâyet Dergâh-ı şerîfinde son günlerine kadar zakirlik etmiştir. Zakirliği kalpten ve içten olduğu için

zikre huzur verir, neşeyi artırır ve gönle işlerdi. İstanbul ihracat gümrüğü memurlarındandı. Son zamanlarda Ankara'da bulunuyordu.

İsmail Efendi (116:124), "Kabasakal" derler. Kıyam zikrini idarede şöhret yapmış olanlardandır. Bedeviyye tarikatına mensuptu. Merkezefendili meşhur Zakirbaşı Hayri Efendi'nin tek oğludur. Adliye Nezareti i'lâmât-ı şer'iyye tahsildarlığı yapıyordu. Kardeşi İbrahim Efendi de tanınmış zakirlerdendir. Aynı zamanda tâç ve kemer işlerdi.

İzzet Efendi (Şeyh Mehmed İzzet Efendi) (181:325), Peyk Dede Tekkesi şeyhi Tiryakî Mehmed Said Aşkî Efendi'nin halifelerindendir. Zamanının mükemmel zakirlerinden ve zakirbaşılarındandı. Merkez Efendi'de, Bâlâ Tekkesi'nde uzun müddet zakirbaşılık etmiş bulunan İzzet Efendi aynı zamanda gayetle sanatlı tâc ve kemer işlerdi, bilhassa tığlı tâç işlemekte pek ustaydı. Oğlu Hayri Efendi, onun da oğlu İbrahim Halil Efendi, İstanbul tekkelerinde şöhret yapmış birinci sınıf zakirler sırasında isimleri geçer, böylece dededen toruna kadar hepsi zakir postunda hizmet etmişler ve birer kıymet olarak tanınmışlardır. 25 Muharrem 1290 - 12 Mart 1289 pazartesi günü göçtü, Ağaçkakan Bedevî Tekkesi haziresinde yatıyordu.

Kad Helâlî merhum (182:263), Taşlıburun Tekkesi'nin eski zakirlerinden ve ilâhî bestekârlarındandır. Gavs-ı A'zam'ın medhine dair yazdığı ve hicazdan bestelediği "Kad helâlî azmü'l-makâmî - Bâzü'l-eşheb kutbu'r-ricâlî" beyti ile başlayan kıyam ilâhîsi dolayısıyla kendisi bu isim ile tanınmıştır. Taşlıburun Tekkesi haziresinde yatıyor.

Kalas Hasan Efendi (116:117-122), son çağların meşhur kıyam reislerindendir. Sancakdar şeyhi Rifat Efendi'den ve Reis Hilmi'den yetişmiştir, ikisinden de feyizlenmiştir. Kaplayıcı kalın, dolgun sesi ile tevhîdhaneyi doldurur, sesi zikrin üzerinde yüzerdi. Zaten iri yapılı, gösterişli bir insandı. Sa'diyye tarikatına bağlıydı. Taşkasap'ta Fındıkzâde Tekkesi şeyhi ve kendisinin kardeş çocuğu olan Arif Efendi'ye derviş olmuş, sonra Kasımpaşa'da Ciğerim Dede Tekkesi şeyhi Halil Cemalî Efendi'den istihlâf edilmişti.

Tevhîd-i şerîfi ve ism-i celâli birbirinden üstün şekilde idare ederdi, hele zikr-i şerîf kalbe döküldüğü, omuza bindiği zaman cidden fevkalâdeydi. Sesinin tonu, gür kaşları ve yüz çizgileriyle tıpkı Zakirbaşı Aksaraylı Amâ Hasan Efendi'ye benzerdi, onun gibi güçlü kuvvetli ve dayanıklıydı. Kartal'dan Yakacık'a yayan gittiği olurdu. Zikri idare etmediği zamanlar peyrev postuna oturmaktan hoşlanırdı, fakat zakirliği beceremezdi.

Kalas gibi kaba sesinden dolayı "Kalas Hasan" derlerdi. Seferberlikte sol ayağını kaybettikten sonra "Kalas Bacak" diyenler de oldu. Tek bacağı ile yine zikri idare eder, hiçbir aksaklık göstermezdi. Zikri ve reisliği çok severdi, idare sırasında kendinden geçtiği olurdu. Hakikaten hâl ehli, âşık bir insandı. Geçinmesi de reisliktendi. Tekkelerin seddinden sonra hayatı çok sıkıntı ile geçti, Yakacık Rifâ'î Tekkesi'ne sığındı, orada yattı kalktı ve her ihtiyacı tekkenin son şeyhi merhum Hafız Nuri Efendi tarafından temin ediliyordu.

Hafız Nuri Efendi büyük bir servete sahip bulunmadığı ve Yunus Çimento Fabrikası'nda işçi olarak çalıştığı hâlde çok sevdiği ve kendisine saygı gösterdiği Hasan Efendi'yi son güne kadar bağrına bastı, onu yanından ve himayesinden ayırmadı.

Kalas Hasan Efendi kısa bir rahatsızlıktan sonra henüz 55 yaşındayken vefat eyledi, 27 Haziran 1933. Yakacık'ta eski mezarlığın

batısında karakol arkasına rastlayan kısımda Yakacık Rifâ'î Tekkesi şeyhi Hasan Tahsin Efendi'nin yanında yatıyor, toprak mezardır.

Hâlini kimseye söyleyemez, fukarâ-yı sâbirînden, saf, temiz bir insandı. Ustası Reis Hilmi Efendi kendisi hakkında diyor ki: "Kalas Hasan Efendi cidden şâyân-ı takdîr bir reis iken muharebede bir ayağı zail olmakla koltuk değneği ile gezmektedir, yine de iyidir, fakat zakirlik ile münasebeti yoktur, esef edilir."

Reislik fâtihası Yaşar Baba'dandır. Eyüp'te Selâmî Dergâhı tevhîd-i şerîfi sırasında fâtihalanmıştı. Yanında kimse dayanamazdı. Tevhîdde ve ism-i celâlde kendisine kanatlık etmek mühim bir meseleydi, bu yüzden merhumun yanına sokulmak, sağına veya soluna geçmek büyük cesaret hadisesi sayılırdı, çünkü zikirde ahengi bozanlara kızdığı zaman onları çarpıp yere düşürdüğü olurdu.

Kambur Cemil (Arap Cemil) (116:7), Habeş olduğundan "Yarım Kahve" derlerdi. Kıyam reisliğinden, kıyam zakirliğinden başka durak da okurdu. Kara Baba Tekkesi'nde zakirbaşıydı, Şerbetdar Dergâhı'na da giderdi. Son zamanlarda Şişli Etfal Hastahanesi'nde vazife görüyordu. Sa'diyye tarikatındandı. Mengene Tekkesi postnişini Şerefüddin Efendi'nin dervişidir; Zakir Ebülhamis'in küçük kardeşidir.

Kambur Emin Efendi (182:134), Fındıklı Dergâhı'nın zakirbaşısıydı. Kâdirîhane şeyhi ve Meclis-i Meşâyih reisi Ahmed Muhyiddin Efendi ilk zamanlar bu zattan meşk etmiştir. Kâdirîhane mevlidlerinde birinci bahrin ilk kısmını ekseriya bu zat okurdu, alt tarafını Sultan Hamîd'in başmevlidcisi ve Hamidiye Camii imamı Hafız Hamdi Efendi tamamlardı.

Kambur Şevki Bey (182:112), meşhur hânendelerden muvaffakiyetli bir zakirbaşıdır. Sesi gayet tesirli ve tatlıydı. Üsküdarlı Dellâl Şeyh Osman Efendi'den meşk etmiştir. Birçok ilâhî ve şuulden başka miraciyeyi de tamamıyla öğrenmişti. Vefatı 1291 (M. 1874) yılındadır. Silivrikapı Mezarlığı'nda medfundur.

Kaptan Mehmed Efendi (Topal Mehmed) (116:38,60), Kubbe Tekkesi'nin eski dervişlerindendir. Molla Bey zamanında kendisine "Topal Mehmed Dede" derlerdi. Tanınmış usta zikircilerden terekküp eden Kubbeliler arasında kendisi de vardı, bilhassa riyaseti pek güzeldi, örnek gösterilecek mükemmeliyetteydi. Reis Hilmi merhum notlarında Topal Mehmed Dede'nin zikirciliği hakkında şunları söylüyor: "Riyaseti çok güzeldir, ihtiyar gibi gizlenmez. Erenler meydanında kendisinden daha çok hizmet beklenir. Zakirlikten nasibi yoktur, bir eksik tarafı budur."

Karabacak Süleyman (182:293,313-15), Şehremini'de Arpaemini Mahallesi'nde otururdu. Sürücüler kahyası Canbaz Mehmed Ağa'nın oğludur. Aslında Rumelilidir, Şumnu'dan İstanbul'a gelmiştir; esmer olduğundan "Karabacak" derlerdi. Üsküdar Yeni Câmi'-i şerîfinde müezzin olmuştu. Hanendelik de ederdi; kızkardeşi Hüsniye Hanım da hanendeydi. Karabacak gür sesliydi, yanık ve güzel okurdu. Tabiî hâlde konuşması bile tatlıydı. Gırtlak vereminden öldü; hanende kardeşi de veremden gitti.

Kasımpaşalı Hafız Recep Efendi merhum (182:292), Kasımpaşa'da Sa'diyye'den Ciğerim Dede Tekkesi şeyhi Halil Cemalî Efendi'nin halifesidir. Sultan Reşad'a mevlidci olmuştu, Fındıklılı Hacı Hakkı ile birlikte sarayda ve huzurda mevlid okurlardı. Hafız Recep Efendi, Kasımpaşa Mevlevîhanesi şeyhi Ali Efendi'den teberrüken sikke de giymiştir. Bazen mutrıbda âyîn-i şerîf ve na't-ı Mevlânâ okurdu.

Kavuklu Ali Bey (116:123), Kubbe Tekkesi'nin

parlak zikircileri arasındaydı. Gayet güzel tevhîd ederdi, zikir idaresi de mükemmeldi, zakirlikten de anlardı.

Kör Mehmed (116:18-19), son zamanların tek kalmış reislerindendir. Sancakdar Hayreddin Baba Tekkesi postnişini meşhur kıyamcı Rifat Efendi'den yetişmişti. Boğuk sesli, fakat tonluydu, sesi daima zikrin üstünde duyulurdu, bundan dolayı olmalı "Gurgur Mehmed Efendi" derlerdi. Halvetî tekkelerine de gider, kuûd zikrini idare ederdi. Okuma yazması noksandı. Bir vakitler polislik etmişti. Gözleri bulanık gördüğünden kenar merkezlerde vazife görmüş, gözlerinin arızası artınca meslekten ayrılmıştı. Reislik ile geçinirdi. Dergâhların sırlanmasından sonra Aksaray'da Şekerci Sokağı'nın başındaki Camcılar Camii müezzini olmuştu. Bu vazifede bulunduğu yıllarda vefat eyledi.

Lâmekânîzâde Mustafa Efendi (182:228-31), Bayram Paşa Tekkesi postnişini Baba Efendi merhumun halifelerinden ve fuzalâdan Lâmekânîzade Ali Rıza Efendi'nin ağabeyidir. Cerrahpaşa - Haseki çevresindeki tekkelerde, bilhassa Bayram Paşa ve Taştekneler Dergâhı'nda zakirlik ederdi. Eskilerden olduğu için zamanının büyük zakirlerine yetişmiş, onlardan bir hayli eser geçmişti, bundan dolayı çok çeşitli zengin mahfuzata sahip bulunuyordu. Taksim edişlerinde bile eslâftan gelen ayrı bir usul, bir başka tavır vardı, hele durak okuması örnek ustalıktaydı.

Mahmud Cemal Bey (182:232-33), Maarifte ve Evkaf'ta uzun zaman kâtiplik ettiği için "Kâtip Mahmud Bey" derlerdi. Doğma büyüme Sarıgüzellidir. Sa'diyye tarikatına intisap etmişti; Fındıkzâde Tekkesi postnişini Şeyh Arif Efendi'nin dervişlerindendir. Balat İmamı Hasan Efendi'den meşke başlamış, bir hayli ilerletmiş ve onun vefatıyla hocasının değerli talebesinden Terlikçi Mehmed Efendi'ye devam ederek noksanlarını tamamlamıştı. Kıyamî zakiri olduğu için yalnız kıyamî tekkelerine giderdi. Kendi tekkesi ile civarında oturduğu Hüsrev Paşa Tekkesi'nde çokça bulunurdu, Hüsrev Paşa Dergâhı'nda vazifeli olarak zakirlik de etmişti. Sesi çok yüksek olmamakla beraber okuyuşları ve icrası ustalıklıydı. Hafızasında çok eser vardı, yeni zakirlerden isteyenlere bunları geçerdi. Şarkı da bilirdi. Ortaköy'de İhmal Paşa Câmi'-i şerîfi müezzini fuzalâdan Hafız Necip Bey hayatta kalmış kıymetli talebesindendir. İzmit'te vefat etti.

Mahmud Efendi (116:64), Mevlanakapılıdır. Hilmi'den yetişmiştir, daima onun yanında bulunurdu, sağ kanadıydı, tıpkı onun tavrında zikir ederdi. Muvaffakiyetli bir genç olarak tanınmıştı. Delikanlı bir yaşta vefat eyledi.

Mahyacı Arap İzzet (182:304), Zakir Mahyacı Aziz Efendi'den önce Süleymaniye mahyacısıydı. Meczup kılıklı bir zattı. Zakirbaşılık ettiği zamanlarda bile zakirbaşı postuna oturmaz, peyrevler arasında bulunurdu. Süleymaniye'de divitçilik ederdi.

Mahyacı Aziz Efendi (182:318), Yavuz Selim, Süleymaniye (kendisinden önce Süleymaniye mahyacısı Arap İzzet idi) ve Dolmabahçe Câmî'-i şerîflerinin mahyacısıydı. Hem zakir hem kıyam reisiydi, ikisinde de birbirinden üstün iktidar sahibi olmuştu, zamanında büyük şöhret yapmıştı. Dergâhların birçoğunda hem zakirbaşılık hem reislik ettiği olurdu, meselâ Eyüp'te Şeyh Hasib Efendi'de, Beşiktaş'ta Yahya Efendi'de, Kasımpaşa'da Ebü'r-Rızâ Tekkelerinde hem zakirbaşı postuna oturur hem reisliğe geçip zikri idare ederdi. Mukabeleden sonra odasında toplananlara ilâhî meşk eylerdi; diğer dergâhların reislerinden birkaçı kendisinden yetişmiştir. Meşhur Şeyh Hilmi bile reisliğe mezuniyet fâtihasını Aziz Efendi'den almıştı. Tam

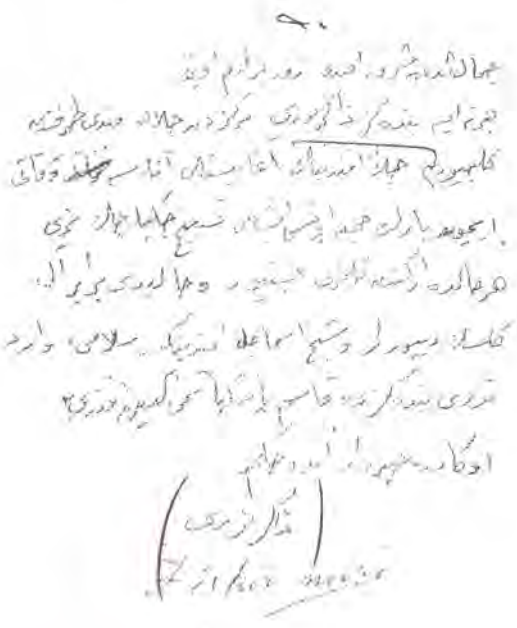
zamanında kısım etmesi, el vurması ve zikri yürütmesi hakikaten usullü ve intizamlıydı. Herkes ona benzemeye özenirdi.

Meddah Sürurî (116:45), mektep arkadaşları tarafından kendisine verilen isim "Ayı Kemal"dir, "Sürûrî"yi mahlas olarak sonradan aldı. Zamanın iyi zikircileri arasındadır. Meşhur Kubbe Tekkesi'nde Kavuklu Ali Bey ile yan yana zikre girer, Oğlanlar Tekkesi'nde, Kozyatağı'nda Reis Hilmi'nin yanında kanatlık ederdi.

Mehmed Niyazi Efendi (181:306-307), Şehremini'de Ereğli Câmi'-i şerîfi imamı ve hatibi Hafız Nureddin Efendi'nin büyük oğludur. Şair Ahmed Bahâî Efendi'nin ağabeyiydi. Vazifesi olan Dahiliye Nezareti muhasebe kalemi başkâtiğliğinden ayrıldıktan sonra babasının yerine aynı camiye imam oldu. Topkapı ve Şehremini çevresindeki dergâhlarda devranî zakirliği ile tanınmış olduğu gibi mevlid ve mersiye okumakta da şöhret yapmıştı. Tatlı, hazin, dokunaklı bir sesi vardı. Edep, terbiye sahibi, efendi insan olduğu için herkesten saygı görürdü. 1929 yılı 1 Şubatta vefat eyledi. Topkapı Pazar Tekkesi son şeyhi Mustafa Galip Efendi'den bir gecede beş kişi ile birlikte istihlâf edilmişti. Daha önce Galip Bey'in babası Şeyh Ahmed Zarifî Efendi'den Sinânî dallısı giymişti.

Mehmed Nuri Bey (Zakir ve giriftzen) (182:164), Kasımpaşa Uşşâkî Asitanesi ve Eğrikapı haricinde Hıramî Ahmed Paşa Cemâlîzâde yahut meşhur olan ismiyle Savaklar Tekkesi şeyhi Cemalî Efendi'nin kardeşidir. Bu dergâhlarda zakirliği vardır.

Muzıkalı Nuri Bey (116:53-54), Muzıka-i hümâyûn kolağalarındandır. Beylerbeyi'nde Fıstıklı'da otururdu. İstavroz Tekkesi şeyhi Seyyid Said Efendi'nin halifelerindendir. Kıyam reisliği, zakirliği birbirinden kuvvetliydi,

Mehmed Nuri Bey'in Revnakoğlu'na 12 Ağustos 1960 tarihli mektubu

bilhassa yan tevhîdde pek kuvvetli tanınmıştır. Büyük bir maharete sahip bulunduğundan zamanında ve emsali arasında fevkalâde tevhîdci bilinirdi. Tevhîdhaneyi dolduran sesi gür olduğu kadar tatlı ve ahenkliydi.

Beylerbeyi'nde kendi tekkesi olan İstavroz Dergâhı'nda Havuzbaşı'nda İstanbul ve Üsküdar tarafındaki tekkelerin çoğunda, bilhassa Sultanahmet'te Arasta Dergâhı'nda, Eyüp'te Taşlıburun'da, Kasımpaşa'da Arapzâde Tekkesi'nde uzun zaman reisliği vardır. Mükemmel idaresi zikre giren girmeyen herkesi hayran ederdi. Bunlardan başka her geldiği yerde zikrin idare ve riyasetini daima ona verirlerdi. Pek terbiyeli, edepli, ibadete düşkün, olgun bir insandı. Beylerbeyi'nde Nakkaş Baba'da yatıyor, taşı görülmemiştir.

Necmeddin Bey (116:16-17), tanınmış kıyam reislerinden Şamlı Şeyh Rifat Bey'in oğludur. Babası gibi kudretli bir kıyamcıydı, ayrıca zakirliği ve sazendeliği de vardı. Ud, keman, tanbur ve cünbüş çalardı. Üsküdar'da yerleştiği için kıyamcılığı Toygar şeyhi Hâzım Efendi'dendir. Üsküdar usulüyle kıyamda tevhîd ve ism-i celâl açmasında hakikaten ustaydı. Çok da şuul ve ilâhî bilirdi, bundan dolayı zakirliği, kıyamcılığı birbirinden üstün ve parlaktı. Tahsil, terbiye görmüş, münevver, müeddep bir çocuktu. Bünyesi zayıf, ince olmasına rağmen çok hareketliydi, hiç yorulmazdı. Ara vermeden ve dışarıya çıkmadan tevhîdden ism-i celâle geçtiği çok olurdu. Her hafta Kılıççı Tekkesi'ne gelirdi. Seyyid Velâyet Tekkesi'nde zakirbaşılık etmiştir.

Niyazi Efendi (116:56), Nuruosmaniye'de Sa'diyye'den Mengene Tekkesi şeyhi Şerefüddin Efendi'nin küçük oğludur. Genç yaşta olmasına rağmen fevkalâde güzel zikir ederdi. Delikanlı çağında vefat etti, tekkesinin türbesinde yatıyor.

Nuri Dede (Gümrüklü Mehmed Nuri Billur) (182:230, 325-348), Defterhane'de Yoklamacı Kafkaslı Hacı Mehmed Efendi'nin oğludur. 1299 tarihinde Kocamustafapaşa'da Çınar'da doğdu, orada büyüdü, hâlen aynı yerde oturmaktadır.

Kafkaslı Hacı Mehmed Efendi, Kafkas'ın Anapa şehrindendir, oralarda esircilik etmiştir. İstanbul saraylarına Kafkas güzel cariyeler gönderirdi. Balkan harbi sırasında İstanbul'da vefat etti, Seyyid Nizam Tekkesi son postnişini Şu'â' Efendi, Hacı Mehmed Efendi'yi çok severdi, onu vefatında tekkenin türbesine arka sandukalardan birinin altına koydu.

Nuri Dede, Tophane'de Askerî Sanayi Mektebi'nde okudu. Şeyhülislâm Musa Kâzım Efendi'nin iltimasıyla İstanbul gümrüğüne alındı. 18 yıl burada muhafaza memuru olarak vazife gördükten sonra yaş haddi dolayısıyla 1941'de ayrıldı.

Çocukluk yaşından beri zakirliğe hevesi vardı. En önce Koca Mustafa Paşa Hânkâh-ı şerîfi zakirbaşısı Hacı Sinan Efendi'den başlayarak Hey Karayayam Tulumbacı İbrahim Efendi'den, Terlikçi Mehmed Efendi'den, Kırımî Hacı Hafız'dan, Remlî Tekkesi şeyhi Hafız Halis Efendi'den, Yorgancı Şeyh Râşid'den, hülâsa her önüne gelenden bir yığın şuul ve ilâhî geçti., türlü tavırları ile hafızasına yerleştirdi. Durakları Kocamustafapaşalı Tavukçu Mehmed Bey'den öğrendi. Bilmediği ilâhî, geçmediği eser kalmamıştır. Bunları birer birer çıkarıp okumakta hiç sıkıntı çekmez, durmadan ilâhî atar, birini bırakıp birine geçer. Sesi azalmakla beraber miyanlarda aksamaz, en tiz perdeleri yine usta idare eder. Yaşlı hâliyle zikre de girer, kıyamcılığı da vardır, bu da düzgün ve esaslıdır.

Sancakdar Tekkesi postnişini meşhur Rifat Efendi yanında yetişmiştir. Onun kanadında bulunmuş, saatlerce tevhîd-i şerîf ve ism-i celâli yürütmüşlerdir, zaten Sa'dî dervişidir ve Şeyh Rifat Efendi'ye intisap eylemiştir.

Usule vâkıf kıyamcılığı ile kafasında beş yüze yakın eserle çökmüş ve yaşlanmış, fakat zakirliği hâlâ bırakmamış hâliyle aramızda bir tarih harabesi olarak yaşayan Nuri Dede bu yolun hakikaten eşsiz kıymetlerinden ve canlı hazinelerinden biridir.

Nuri Efendi (182:123), tanınmış devranî zakirlerindendir ve çok eskilerindendi. Makâm-ı Cenâb-ı Sünbül Sinan'da Şeyh Hacı Sinan Efendi'den önce zakirbaşıydı.

Osman Efendi (182:149), "Dolmacı" diye bilinir. Meşhur kıyamî zakiri ve zakirbaşısı Şeyh Ahmed Hulûsî Efendi'nin babasıdır. Bu

zat da oğlu gibi kıyam zakirliğinde ve zikri idarede şöhret yapmıştı. Hocası bulunan Dellâl Osman Efendi'den meşk etmiş ve ondan yetişmişti.

Reis Hilmi Efendi merhum (116:29), Şeyh Ali Rıza Efendi'nin oğludur, onun da babası Şeyh Hüsnü Efendi'dir. Hilmi Efendi'nin kendisi yorgancı esnafındandı, tekke musikisine karşı olan aşkından dolayı hepsini bıraktı, tarikata girdi.

Rifat Efendi (182:277), musiki bilgisi dolayısıyla "Hoca Rifat" diye tanınmış namlı zakirlerden ve musikişinaslardandır. Tamamıyla tesbit edilmemiş kitabesinde "Hoca Rifat gibi sâhib-i makâm hoş-elhân... âkıbet kıldı..." yazılıdır. Kabir numarası 236.

Sabri Efendi (181:319), Şehremini'de Ereğli Câmi'-i şerîfi imamı, tanınmış zakirlerden Niyazi Efendi'nin oğludur. Kendisine "Müftü" ve "Gâvur İmam" derlerdi. Kendisini gösteren devranî zakirlerdendir. Zikircilikte de ustaydı, hele kuûd zikrinde fevkalâde tavırları vardı. Koruk Tekkesi son şeyhi Zekâî Efendi'den istihlâf olunmuştu.

Said Paşa İmamı (182:182), zakirliğinde bulunduğu dergâhlarda zikri idare ederken oturduğu postu yolarak kendi eliyle ördüğü bir takkesi vardı, ekseriya bunun üzerine şemle sarardı. Vefatından sonra bu takkeyi parlak çıraklarından meşhur kıyam reisi Şamlı Rifat Bey alıp saklamıştı. O da bir müddet sonra bu takkeyi maruf talebesinden Süleymaniye müezzinbaşısı Hafız Kemal Gürses'e hediye etti.

Sarı Mustafa (Sarkut) (182:324), aslen Bulgaristanlıdır. Küçük yaşta İstanbul'a gelmiş, Sarıgüzel'de oturmuştur; Şerbetdar Tekkesi dervişlerindendir. Mektep tahsili görmüş efendi adamdı. Zakirliği, kıyamcılığı orta derecededir ve iştirak suretiyledir. 1943 Eylülünde pek müzayaka içinde göçtüğü zaman yaşı yetmişe yaklaşmıştı.

Selman (Şeyh Selman Efendi) (116:33), Hırka-i şerîf Tekkesi'nin Selman'ı da uçarı bir kıyamcıydı, hele ism-i celâlde yanında kimse dayanamazdı. Çanakkale'de at üstünde gezerken böğründen bıçak ile vurulmuştu. Tekkenin son postnişini Hayrullah Bey'in ilk ve tek çocuğuydu.

Seyyid Bey (Girgin) (182:285), Hazret-i Sünbül Sinan Hankahı'nın meşhur zakirbaşısı Şeyh Hacı Sinan Efendi'nin oğludur. Babasından ve zamanın usta zakirlerinden hayli eser geçmiştir; çok mahfuzat sahibidir. Gür seslidir, canla başla okur, sesi daima cumhurun üstünde yüzer. Devran zakirliği daha muvaffakiyetlidir. Şimdi müteahhitlik ediyor. Suadiye'de vapur iskelesi yanında Villa Girgin apartmanında; yazları da Şişli'de câmi'-i şerîfin karşısında Emek apartmanında oturuyor.

Siyahî Hacı Salih Dede, (181:316-18), İmrahorlu Arap Salih'ten başkadır, ondan ayırmak için bu zata "Küçük Arap Salih" derlerdi ve onun gibi simsiyah bir Arap'tı. Topkapı Merkez Efendi ve çevresinin meşhur zakirbaşılarından Hayri Efendi'nin bulunduğu tekkelere gider, ekseriyetle onun peyrevliğini yapardı. Merkez'in damadı İbrahim Bey ile Zakir Münib Efendi de Siyahî Salih Dede'nin peyrevi olarak yetişmişlerdir. Mesleğinde şöhret yapmış ve mezar taşında okuduğumuz gibi hakikaten "Âşıkânın zâkir-i hoş nagme-sâzı" olmuş bir zattı. "Zenci Salih Dede" diye de tanınmıştı. Zakirliğinde bulunduğu Merkez Efendi Dergâhı'nın türbedarlığı da üzerindeyken 20 Zilhicce 1316 cuma günü göçtü. Türbe-i şerîfenin arkasındaki duvarın önünde yatıyor. Başında büyük Sünbülî tâc-ı şerîfi görüyoruz. Sülüs ve talik ile yazılmış kitabesi şöyledir: "Küllü şey'in hâlikun illâ vechehu - Bu hânkâh-ı âlînin türbedârı ve

âşıkânın zâkir-i hoş nagme-sâzı merhûm Zenci Hacı Salih Dedeefendi ihvân-ı bâ-safâdan rûh-ı revânına fâtiha niyâz eder yâ hû, 20 Zilhicce 1316, yevm-i cuma"

Süleyman Efendi merhum (182:106), devranî zakirlerindendir. Koca Mustafa Paşa Hankahı'nda ve Ramazan Efendi Dergâhı'nda uzun müddet zakirlik etmiştir. Ramazan Efendi Tekkesi haziresinde validesi Nesibe Hanım'ın yanında yatıyor, taşı yoktur.

Şaban Dede (182:95), Hazret-i Hüdâî halifelerinden olan bu zat, Hüdâî Hankahı'nda zakirbaşıydı. Atpazarî Osman Efendi'nin mürşidi Zakirzâde Abdullah Efendi bu zatın oğludur, kendisine "Zakirzâde" denilmesi bu münasebetledir.

Şefik Dede (Mevlanakapılı Şefik Dede) (181:300-304), zamanın kuvvetli zakirbaşılarından biridir. Şehremini'de Bostan Sokağı'ndaki tekkesinde yatan divan sahibi Şeyh Mustafa Zekâî Efendi'nin kız torunu ve aynı tekkenin şeyhi İbrahim Efendi'nin hemşirezadesiydi, bu sebeple "Zekâîzâde" diye tanınmıştı. Bahriye eczacısı olan babası Mustafa Hilmi Bey sonradan paşa olunca Şefik Dede'ye "Paşazade" dediler; zikirde coşkun hâlleri ve okuyuşları dolayısıyla "Deli Şefik" diyenler de olurdu.

Merkez Efendi zakirbaşısı Hayri Efendi'nin çıraklarındandır. Himmetzâde şeyhi Hüsameddin Efendi'den de bilhassa musiki bilgisi ve nazariyat bakımından pek çok istifade etmiştir. Sünbülî tarikatına girmiş ve Merkez şeyhi Ahmed Mesud Efendi'den dallı giymiştir. Topkapı Şehremini ve çevresi dergâhlarının çoğunda zakirbaşılığı vardır. Fakir olduğu hâlde bunların mühim bir kısmını fahrî olarak yapmıştır.

Kendisinden esaslı şekilde meşk edip yetişenler de zamanın belli başlı zakirleri arasında kendilerini gösterebilmişlerdir. Topkapı ve çevresi zakirleri içinde Şefik Dede'den istifade etmemiş hemen yok gibidir, meşklerine uzaktan da gelenler olurdu.

Uzun zaman zakirbaşılığında bulunduğu başlıca tekkeler ecdadının Zekâîzâde Tekkesi, Pazar Tekkesi, Merkez Efendi, Mimar Acem, Remli, Kumrulu, Kılıççı, Gavsîzâde, Seyyid Nizam, Körükçü...

Zikri idare ederken sağ eli daima cübbesinin içinde ve kalbinin üstünde dururdu. Titrek parmak hareketleri ile usul vurarak zikri bu şekilde idare eylerdi.

Fakir olduğu için Kılıççı Tekkesi'nde yatar kalkar, orada yer içerdi; fazla olarak tekkenin şeyhi Arif Bey her akşam kendisine üç kuruş harçlık verirdi.

Koç ve horoz meraklısıydı. Horoz ötüşlerini dinlemek en büyük zevki olmuştu. İçki düşkünlüğü yüzünden hayatı perişan geçti, fakat dem gördüğü (içtiği) zamanlar meşke bile oturmazdı.

Şehab Bey (182:161), Ayasofya'daki Nazikî Tekkesi mensuplarından ve düyûn-ı umûmiye ketebesindendi. Musiki bilgisi vardı, usulden, makamdan çok iyi anlar ve ustalıkla tatbik ederdi. Sesi dikti ve kuvvetliydi. Kıyam ve devranı, hususiyle devran zikrini mükemmel surette idare eyler, etrafın noksanlarını da sezdirmeden örter ve düzeltirdi.

Şevki Bey (182:105), Kasapzâde Cemal Efendi'nin oğludur. Gülşeniyye tarikatına mensuptu. Babası gibi devranî zakiriydi, ayrıca ud çalardı.

Şeyh Abdussamed Efendi (182:107-108), Himmetzâde'nin neslindendir. İzmit'te Bayramî tekkesi şeyhiydi. Babası ders hocalarından olduğu için "Hocazâde" derlerdi. Kendisi kâfi derecede ders görmüştü.

Niyabetle birçok vilâyet ve kazalarda bulundu. Nazariyata vâkıf bir musikişinastı. Çok ilâhî bilirdi ve isteyenlerden esirgemezdi, bilhassa şuulde zamanın üstadı sayılacak iktidardaydı. Kendisinden şuul geçmemiş yahut başkasından geçileni Abdussamed Efendi'den tekrar geçip düzeltmemiş olanları eksik ve tavırsız sayarlardı. Reis Hilmi notlarında şeyhin hakkında şöyle diyor: "Birinci sınıf zakirlerdendir, fevkalâdedir. Hem devranı ve hem kıyamı idarede çok kuvvetli olup riyasetinde dahi şöhret-şiâr olmuştur."

Üsküdar Rifâ'î Asitanesi şeyhi Ziya Efendi, Fehmi Tokay ile birlikte ondan ilâhî geçtiği ve babasından ders okuduğu için Hocazâde ne zaman dergâh-ı şerîfe gelse onu makam postunun yanına çeker, feracesini sırtından çıkarıp ona giydirir ve zikrin idaresini sonuna kadar ona bırakırdı.

Şeyh Ahmed Efendi (182:160), Kâdirîhane şeyhi ve Meclis-i Meşâyih reisi olan Ahmed Muhyiddin Efendi'dir. Zakirbaşılığı, bilhassa devranda okunan ilâhîleri idare kudreti fevkalâdeydi; diğer devran şeyhleri devran idaresi sırasında onun usulüne ve ayak vuruşlarına dikkat ederlerdi. Mahfuzatı herkesten fazlaydı, bir devran ilâhîsinin otuzdan fazla türlü bestesini bilirdi, bundan dolayı her zakirbaşı onun idaresi altındaki devranda ilâhî atamazdı. İlk defa Fındıklı Tekkesi zakirbaşısı Kambur Emin Efendi'den meşke başlamıştır.

Şeyh Ahmed Hâlid Bey (Sayın) (116:32), "Bahriyeli Hâlid Bey" derler. Kasımpaşa Türâbî Dergâhı şeyhi Ali Rıza Efendi'nin halifesidir, ayrıca Ma'rifiyye'den teberrük icazetnamesi almıştı. Kıyamcılığı Kalas Hasan Efendi'dendir, onun kanadı olarak yanında uzun zaman zikir etmiştir; ayrıca zakirliği de olduğundan kıyam idaresi kendisine verildiği zaman başarır ve güzel yürütürdü.

Meclis-i Meşâyih reisi ve Tophane Kâdirî Asitanesi şeyhi Ahmed Muhyiddin Efendi (198:2)

Şeyh Atâ Efendi (Gavsîzâde) (182:116), "Hazret-i Merkez türbedarı Bekâr Atâ" derlerdi. Tevhîdcilikte bilhassa tanınmıştı, bunda pek iyiydi. Zamanıyla fevkalâde riyaset vazifesini ifa ederdi. Eski olduğu için şimdi inzivaya çekilmiştir. Sesi gayet gürdü, ortalığı kaplardı. Şuuru biraz alîl olmuştur. Birinci sınıf halka riyasetini fevkalâde idare edenlerin başında gelir. Balat İmamı'ndan pek çok ilâhîler geçmiştir. Usullü okur, mahfuzatı çoktur.

Şeyh Hacı Hâlid Bey merhum (116:48), babası gibi kıyam reisliğinde iktidar göstermiştir, zakirliği de kuvvetliydi. Esekapısı'nda otururdu. Gayet boylu poslu, gösterişli, güzel bir zattı. Pek güzel, âşıkane zikir eder ve ettirirdi. Üstadane tavırları vardı, bilgili, münevver bir insandı. Kavaklar'da cihet-i askeriyyenin fırın müdürlüğünü uzun zaman idare etti. Topkapı ve çevresi tekkelerinde,

bilhassa muharrem mersiyelerini fahrî olarak teberrüken Hacı Hâlid Bey ederdi.

Kıyam reisliğinde şöhret yapmış ve bir hayli çırak yetiştirmiş Kastamonu tapu müdürü Şamlı Rifat Bey'in ağabeyidir.

Üsküdar'da Sultan Tepesi'nde kendi dergâhı bulunan ulemadan Şeyh Mustafa Celâleddin Efendi'nin güzide hulefâsından olmakla beraber Bayram Paşa Tekkesi şeyhi Baba Efendi'den de ayrıca istihlâf olunmuştu. Yaşı altmışa yakın olduğu çağda ne yazıktır ki memuriyet hayatındaki suistimalin kendisine atfedilmesinden müteessiren intihar etti. Şeyh Necip Efendizâde Şeyh Fahreddin Efendi ile Zakir Cevad Bey kendisini gaslettiler. Koca Mustafa Paşa Hankahı'nda sırlıdır.

Şeyh Hacı Sinan Efendi (182:289-91), Defterhane ketebesinden Hazret-i Sünbül Hankahı sertarîki Hacı Seyyid Mehmed Efendi'nin bir oğludur. Kocamustafa'da Cenâb-ı Sünbül Sinan Hankahı'nda yirmi yıldan fazla zakirbaşılığı vardır. Zakirbaşı Nuri Efendi'nin vefatından sonra zakirbaşı olmuştu. Sazendeliği de vardı, ud çalar, ney üflerdi. Kemanî Tatyos Efendi ile dostluğu olduğundan onunla hususî saz meclislerine iştirak ettiği olurdu. Güzel sesi ile saz fasıllarında şarkı okuması da muvaffakiyetliydi. Bu gibi toplantılarda şefhanendeliği ekseriya kendisi yapardı. Ayrıca spora merakı da vardı, ata biner, at beslerdi. Vefatında 56 yaşındaydı.

Babası Şeyh Seyyid Mehmed Efendi, hankahın şeyhi Rızaeddin Efendi'nin damadı ve halifesidir. 25 Cemaziyelahir 1306'da göçtü, Hazret-i Pîr'in arkasında sırlıdır. Sinan Efendi, babasının ayak ucunda yatıyor. Başında Sünbülî tâcı var: "Hüve'l-Bâkî - Bu hânkâh-ı şerîfte seccâde-nişîn-i irşâd olan Şeyh Rızaeddin Efendi hazretlerinin hafîdi ve bu makâm-ı âlî zakirbaşısı el-Hâc Şeyh Mehmed Sinan Efendi'nin rûhuna fâtiha, 3 Şevval 1343 - 27 Nisan 1341 yevm-i pazartesi"

Hırka-i şerîf hatibi Ömer Efendi'nin notlarından: "Hacı Şeyh Sinan Efendi merhum (Kocamustafapaşalı): Hazret-i Sünbül Sinan Hânkâh-ı şerîfi son zakirbaşısıydı. Yenikapı Mevlevîhanesi'nde Sultan Mehmed Reşad Han merhumun vakf-ı mahsûsu olan miraciyenin ikinci sene-i devriyesinde Mevleviyân tarafından kıraati ve usûl-i mahsûsu bu zattan alınmasıyla husul bulmuş iken muahharan istiskale uğramıştır ki garaiptendir, hayret olunur. Oğlu Seyyid Bey de zakirdir."

Reis Hilmi merhumun notlarından naklen: "Sinan Efendi mübarek insandır, iktidarı müsellemdir, yalnız devranî zakiri olarak meşhurdur. Kendisinden her suretle istifade olunur, zira pek çok ilâhiyâta malik ve mazhardır. Defterhanede muhasebe kaleminde memurdu, güzel sazendedir de. Eskiden beri musiki ile tevaggul eder. Hafızasında hayli fasıl mevcuddur."

Şeyh Hamdullah Hamdi Efendi (182:317), zamanının değerli zakirlerindendir. Hekimoğlu Ali Paşa Tekkesi şeyhi İsmail Sadeddin Efendi'nin pederidir; Sünbül Efendi türbedarı ve hankahının pîşkademiydi. H. 1281 (M. 1864)te göçtü. Koca Mustafa Paşa haziresinde yatıyor, başında cesîm Sünbülî tâcı var.

Şeyh Hasan Recaî Bey (116:56-57), "Hasan Bey" derlerdi. Nuruosmaniye'de Mengene Tekkesi postnişini Şerefüddin Efendi'nin büyük oğludur. Zikir etmesi ve ettirmesi pek ustalıklı ve intizamlıydı. Kanadında durmak ve dayanmak bir meseleydi. İstanbul'da kıyam reislerini imrendirecek çok güzel bir tavrı vardı. Bunların içinde onun zikir idaresini bilhassa görmeye gelenler olurdu. Hülâsa Hasan Recaî Bey zikirde ve meydanda herkesin hayranlıkla temaşa eylediği bir kıyamcıydı.

Küçük kardeşi Niyazi Efendi ekseriya kendisine kanat olurdu.

Şeyh Hulûsî Efendi (Zakir Hulûsî) (182:146,150), *Salât-ı Kemâliyye* şarihi Üsküdarlı Şeyh Mehmed Nuri Efendi hulefâsından ve tarîkat-ı aliyye-i Rifâ'iyye'den Odabaşı Tekkesi banisi Ankaralı Şeyh Hacı Abdullah Vehbi b. Yunus Efendi'nin oğlu "Odabaşı şeyhi Muhtar Efendi" namıyla anılan Şeyh Hafız Ahmed Muhtar Efendi'nin halifesidir. İstanbul'un maruf zakirlerinden olup hemen bütün kıyamî tekkelerinde zakirbaşılığı vardır. Zamanının zakirleri kendisinden fazlasıyla istifade etmiştir. Fakat zikri idareden ziyade sesinin güzelliği ile müştehirdi. 22 Cemaziyelahir 1315 çarşamba günü vefat etti. Silivrikapı haricinde Hacı Bayram Çeşmesi'ne gidilen yolda sağda ve biraz içeride gömülüdür. Başında Rifâ'î tâc-ı şerifi, talik yazı ile muharrer kitabesinde ise şu satırları görülüyor...

Zakirbaşılık ettiği dergâhlar: Taşkasap'ta evvelâ Nakşibendiyye'den, sonra Sa'diyye'den ve son zamanlarda Uşşâkiyye'den olan Fındıkzâde Dergâhı, Kocamustafapaşa Çınar mevkiinde Sa'diyye'den Sancakdar Hayreddin, Etyemez'de Sa'diyye'den Kadem Dergâhı ve Kocamustafapaşa, Yedikule, Samatya ve Etyemez taraflarındaki bütün kıyamî tekkeleri.

Odabaşı şeyhi Muhtar Efendi merhumun oğlu Abdünnafi Efendi, Hulûsî merhuma damat olmuştu. Bir salı günü Etyemez Kadem Dergâhı'ndan mukabeleden sonra çıkıp köşeyi dönerken birdenbire düştü ve kalpten göçtü.

Saraç Osman Efendi'den yetişmiştir. Ahenkli parlak bir sesi vardı, üç kişinin yerini doldururdu. Okurken hocasını taklit ederdi. Nuruosmaniye'de uzun müddet müezzinbaşılığı vardır.

Şeyh Hüseyin Hüsnü Efendi (121:22), lakabı "Kavukçu", "Püskülcü Hüsnü" idi. Kocamustafapaşa Hazret-i Sünbül Sinan Asitanesi'nin son zakirbaşılarındandı. Evvelce kavukçu ve püskülcü esnafından olduğundan bu namlarla anılır. 7 Cemaziyelahir 1309 tarihinde irtihal eden makâm-ı pîr meşayihinden Şeyh Mehmed Rızaeddin Efendi'nin halifelerindendir. 20 Şevval 1312'de vefat ederek Silivrikapı haricinde Hacı Bayram Çeşmesi'ne giderken sağda set üstüne defnolundu. Başında cesîm kubbeli Sünbülî tâc-ı şerîfi olup istiflü güzel bir celî ile muharrer kitabesi aynen şöyledir: "Lâ mevcûde illâ hû - Hazret-i Sünbül Efendimizin hânkâh-ı âlîleri zakirbaşısı ve şeyh-i merhûm mefhar-i sâlikîn Rızaeddin Efendi'nin halifesi Şeyh Hasan Hüsnü Efendi'nin rûhıyıçun el-fâtiha 20 Şevval 1312 (Ketebehu Arif)"

Şeyh İhsan Efendi (182:27374), aslen Beşiktaşlıdır, Valideçeşmesi'ndendir, "Deli İhsan" diye bilinmiştir, "Kara Kaşlı" da derlerdi. Bahriye sevkiyat memurluğundan mütekaitti. "Kasımpaşalı" denilmesi hem vazifesi dolayısıyla hem de oradan evlenmiş olmasındandır. Bolu'dan küçük yaşta gelip Valideçeşmesi'nde yerleşen babası Hacı Abdullah Efendi, Sultan Hamîd'in aşçıbaşılığını yapmıştır.

Kuûd zikrinde fevkalâdeydi, hususiyle Yahya Efendi'de Yeşilli Ahmed'in yanında zikri idare ederdi; hele kalbiye döküldüğü zaman görünmezdi, baş atışlarına, diz vuruşlarına yetişilemezdi.

Yahya Efendi türbedarı Hasan Hayri Efendi hazretlerine intisap etmiş, ondan seyr ü sülûk görmüş, onun vefatıyla Beşiktaş Neccârzâde Hankahı son postnişini Feyzi Efendi merhumdan istihlâf olunmuştu. Sonra Beşiktaş'ta Vişnezade Mahallesi'nde şimdi Şehid Mehmed Paşa Sokağı'nın içinde şimdiki metruk şimdiki metruk Vişnezade

Mezarlığı'nın başında demir parmaklık içinde yatan mazinneden Nur Baba - Nur Dede'nin türbedarlığını alarak yanına küçük bir zaviye yaptırmış ve orada pazartesi akşamı salı geceleri Nakşibendiyye'nin cehrî kolu üzerine zikrettirmişti. İki sene kadar devam etti.

Yahya Efendi'den başka Ciğerim Dede ve Çürüklük Tekkelerinde, yine Beşiktaş'ta Ebülhüdâ Efendi Tekkesi'nde, Üsküdar'da Hallâç Baba, Sandıkçı, Debbağlar ve Şeyh Camii'nde, Hisar'da Durmuş Dede, Beyoğlu Firuzağa'daki Paşa Baba ve Gülşenîhane'de uzun müddet hem zakirlik hem de sırasına göre zakirbaşılık etti. Paşa Baba Tekkesi'nde devamlı ve sıkça gelirdi.

Tekkelerin sırlanışından sonra Beşiktaş ve çevresindeki muhtelif câmi'-i şerîflerde müezzinlik etti. En son Muradiye Câmi'-i şerîfi müezziniyken 1948 senesi Cumhuriyet bayramı gecesi toprağa düştü. 73 yaşındaydı. Ortaköy Kabristanı'nda yatıyor.

Şeyh Mehmed Ali Efendi (182:117), Eyüp'te Oluklubayır Dergâhı'nın postnişiniydi. Müftü Hamamı şeyhi Mustafa Râşid Efendi'nin son halifesidir. Güzel sesiyle zakirlik de ederdi. Kendisinin yetiştiği ve çok hizmet ettiği Müftü Hamamı Dergâhı'nda Zakirbaşı Terlikçi Mehmed Efendi'nin karşısında peyrevlik etmişti. Zamanın meşhur zakirbaşısı Yaşar Baba'dan çok istifade etmiş, ondan bir hayli eser geçmişti. Okuyuşları hazindi; tavrı, edası güzeldi. Misafir bulunduğu tekkelerde devran zikrine girdiği görülürse de asıl şahsiyetini kıyam zikrinde yapmıştı. Kendi tekkesinde de çok defa misafir şeyhlerden bir kıdemliye bırakır, kendisi peyrev postuna otururdu.

Şeyh Mustafa Efendi (182:75), "Yalelci Mustafa" derler, Kasımpaşa'da Ebü'r-Rızâ Tekkesi postnişini Şemseddin Efendi'nin halifelerindendir. Bu dergâhta uzun müddet zakirbaşılık etti. Diğer tekkelere de giderdi ve daha ziyade kıyam zakirliğinde muvaffakiyetliydi. Kasımpaşa'da halkın "Badulla" dediği Eski - Yeni Câmi'-i şerîfinde imam olarak vazife gördü. Kasımpaşa'da Yeni Evliya Türbesi'nin türbedarlığını da yapıyordu.

Şeyh Rifat Bey (Şamlı Rifat) (116:9-11), İstanbul'da büyük şöhret yapmış maruf kıyam reislerinin başında gelir. Çenesinde sivrice sakalı, üstünden kırpık bıyıkları ve zarâfet-i tab'ı ile eski İstanbul efendisini temsil ederdi. "Kel Rifat Bey", "Şamlı Rifat Bey", "Köse Rifat" da derler. Samatya Sancakdar Tekkesi şeyhi Rifat Efendi merhumun halifesidir; kıyamcılığı da Sancakdar şeyhindendir, bilhassa yan tevhîdde fevkalâdeydi.

Cerrahpaşa'nın eskilerinden olup Davutpaşa Mektebi'nin karşı sırasındaki babadan kalma konaklarında otururdu. 1333 yılına kadar Defterhanenin muhasebe kaleminde, sonra senedât müdürlüğü tahrirat kalemi mümeyyizliğinde bulundu, daha sonra hey'et-i fenniyye mümeyyizi oldu. Defterhanenin 1338'de ilgasına binaen Ankara'ya gitti, kendisine tapu kadastro müdürlüğünde zat işleri dairesi müdürlüğü verildi. Bu vazifede uzun müddet kaldıktan sonra 1926-1927 yıllarında vefat etti. Ruhî asalet sahibi, nezih, müeddep bir insandı; kibarlığı, efendiliği herkesi meclûp bırakırdı.

Kıyam zikrinde elleri göğsünde çaprazlama bağlı olarak bir tavır ihdas etmişti, bu usulde bir hayli çırak yetiştirmişti. Kendisinden meşk edenler fevkalâde usul ve intizam dahilinde zikir ederler, etrafına nümune olurlardı. Aksaray'da Tütüncü Sokağı'nda belediye kudemâ-yı erkânından ve Kılıççı Tekkesi hulefâsından Reşad Bey merhumun evinde haftanın muayyen günlerinde yapılan çaylı, bozalı sohbetlerde Reşad Bey'in pek yakın dostlarından bulunan Rifat Bey tarafından

heveslilere kıyam zikri talim edilirdi.

Meşhur mevlid üstadı Hafız Kemal merhum, Nusretiye'den önce Yenibahçe'de Baruthane Yokuşu'nda Kâtip Muslihiddin Câmi'-i şerîfinde müezzin olarak bulunduğu zamanlar mabedin karşısında oturan ve isteyenlere meşk eden Şamlı Rifat Bey merhumdan mevlide mahsus usûl-i eslâfı taallüm etmiş ve bundan sonra kulak dolgunluğu ile alışmış olduğu Hafız Sami Efendi edasını bırakıp Said Paşa İmamı'nın tavrında mevlid okumaya başlamış, Rifat Bey de Hafız Kemal'in bu muvaffakiyetinden pek memnun kalmış, kendisinde mahfuz ve mevdu bulunan Said Paşa İmamı'nın tâcını, takkesini bir cemile olarak Hafız Kemal'e hediye etmişti. Hafız Kemal'in vefatında üzerine beyaz sarık sarılıp tabutunun başına konulan takke, Said Paşa İmamı'nın zakirlik ettiği tekkelerde zakir postlarından kopararak kendi eliyle ördüğü takkeydi.

Şeyh Süleyman Efendi (116:27), Beşiktaş'ta Yahya Efendi Tekkesi'nde şöhret yapmış kuûd reislerindendi. Dolmabahçe'de Kara Abalı Tekkesi'nde otururdu, orada da bazen zakirlik ettiği olurdu. Saraçhanebaşı'nda Haydarîhane Tekkesi'nin postnişini Şeyh Havuç'un oğlu olduğundan bu zata da "Havuç" derlerdi. Bir sabah namazı zamanı Yahya Efendi Dergâhı'na gelmiş, başını kapının eşiğine koymuş, yüzünü de kıbleye çevirip orada o hâlde iken irtihal eylemiştir.

Tarsus'un Mehmed Efendi (116:39-42), doğma büyüme Mevlanakapılıdır. Adı Mehmed Fethi, soyadı Usal'dır. Tarsus Rifâ'î Tekkesi'nin son postnişini "şuul torbası" Mücellit Mehmed Hayri Efendi'nin dört oğlundan en büyüğü olduğundan "Tarsus'un Mehmed", "Tarsus'un Mehmed Efendi" derlerdi. Son zamanların orta derece kıyam reislerindendir. Her tekkeye gitmezdi, daha ziyade babasının yolu olan Rifâ'î - Sayyâdîlerin zikrinde bulunurdu.

Kısa boylu, ufak tefek yapılı bir zat olduğu için kıyam tevhîdine pek girmezdi. Kalbî ism-i celâlde, hele Beyyûmî zikrinde coşkunluklar gösterirdi, âşıkane hâlleri vardı. Zikri idaresi ustalıklıydı, yorulmak usanmak bilmezdi. Tekkelerin sırlanmasından sonra üniversiteye kaloriferci olmuştu, bu vazifede iken 1 Ocak 1953 tarihinde göçtü. Vefatında yetmişine yetmişti. Gençliğinde bir müddet seyyar tulûat kumpanyalarında komiklik etmişti. Son kıyam reislerinden Kör Mehmed Efendi bu zattan yetişmişti; sesi ve tavırları da ona benzerdi.

Topçu Said Bey (Mersiyehân) (182:164), zamanının tanınmış mersiyehânlarındandır. Kubbe Tekkesi mensuplarındandı, "Kubbeli Said" de derlerdi.

Türbedar Râşid Efendi merhum (182:287-88), Zakir ve türbedar Mehmed Râşid Efendi merhum, Hazret-i Sünbül Hankahı'nın son resmî türbedarıydı, Türbedar Tesbihçi Tevfik Efendi'nin vefatından sonra türbedar olmuştu. Hantal vücutlu olduğundan, biraz paytak yürüdüğünden "Labada Râşid" derlerdi; Kocamustafapaşalı Şeyh İbrahim Edhem Efendi'nin oğludur. Zakirbaşılığa geçişinden üç beş ay sonra dergâhlar sırlandı.

Üsküdarlı Kemal Efendi (116:112-116), "Reis Kemal" derler. Asıl adı Mahmud Kemaleddin'dir, kullanılmaz. Üsküdar'da Ağa Hamamı'nda Fethi Efendi Tekkesi'nin son postnişini Şemseddin Efendi'nin büyük oğludur. (Küçük oğlu Salâhaddin Cemalî çok önce mektep talebesiyken vefat etmiştir.) 15 Muharrem 1300'de tekkede dünyaya gelmişti. Gümrük memurluğunda bulunduğu için "Gümrüklü Kemal Efendi" derlerdi. Haydarpaşa'da Dersaadet mülhakat rüsûmât nezareti tahrirat kalemi ketebesindendi.

Zamanın en parlak, en kudretli kıyam reisiydi,

dergâhların sırlandığı tarihe kadar bu şöhretini kaybetmeden devam ettirdi. Birinci sınıf reisler bile onun yanında kanada girmeye çekinirlerdi, bilhassa idare kudreti görülmemiş denilecek derecede emsalsizdi ve pek mükemmeldi, bu sebeple onun bulunduğu dergâhlardaki zikirler, bahusus kıyam tevhîdi, kıyam ism-i celâli pek saltanatlı olurdu, bu yüzden Kemal'i dergâhlarda paylaşamazlardı.

Kendisi Üsküdar'da Toygar Tekkesi şeyhi Hâzım Efendi'den yetişmişti. Hâzım Efendi'nin kendisi de Kemal'in mevcudiyetiyle iftihar ediyordu, beraber gittikleri veya rast geldikleri tekkelerde Hâzım Efendi zikrin idaresini çok defa bu değerli çırağına bırakırdı ve bir köşeye çekilip onu seyir ve temaşadan fevkalâde mahzuz olurdu.

Kemal'in şöhreti İstanbul'u geçmişti. İstanbul tekkelerinde onu bilhassa davet ederler, hele cuma günlerinde mutlaka gelmesini beklerlerdi. Her reis zikir idaresini seve seve ona teslim ederdi. İstanbul'da Karagümrük'te en son açılmış Rifâ'î tekkesi olan Ümm-i Kenan Dergâhı'nın son zamanlarda şöhret yapmış olması Üsküdarlı Kemal'in ve onun karşısında dev gibi bir zakirbaşı olan Yaşar Baba'nın meziyetleri sayesinde olmuştu. Bu ikisi oradaki zikri parmağında çeviren adamlardı; zikrin ihtişamla devamı bu iki insanın elindeydi. Kemal o devrin parasıyla iki buçuk lira, Yaşar Baba da beş lira alıyorlardı.

Dergâhların sırlanmasından sonra Kemal'in hayatı çok sıkıntı içinde geçti, babası da göçmüştü, sadece dergâhta yatıp kalkıyordu. Bakımsız ve kimsesiz kalmıştı. 1939 yılında göçtüğü zaman Üsküdar'da bu haberi duyan bile olmamıştı.

Orta dereceye yakın kısa boylu, esmere yakın buğday benizli, kara kaş, kara göz, simsiyah kısa sakallı (bir aylık traşsız gibi), kravatsız, başında beyaz arakiye üzerine bej renginde Sa'dî şemlesi, sırtında gül kurusu ince bir cübbe, altında şeker rengi sadakor entari, belinde tokası tâc-ı şerîfli şeyh kemeri... Bıyıkları mühürlüceydi, hafif paytağımsı yürürdü.

Yalelci Hacı (Medineli Hacı) (182:310), ismi Mehmed Guneym idi, hiç kullanılmazdı. Medine'de Mescid-i Ali'de müezzin iken buraya geldi. Pek ehl-i hâl bir zattı, daima gülerdi. Yetmişi geçmiş olduğu hâlde kıyamda perde kaldırışları muvaffakiyetliydi. Uzun zaman zakirlik ve peyrevlik ederek geçindi. Dergâhların seddinden biraz sonra Medine'ye döndü, orada göçtü.

Yeşilli Ahmed (116:30-31), "Mutaf Ahmed", "Reis Ahmed" de derlerdi. Sanatı mutaftı. Silivrikapılıdır, çocukluğu gençliği oralarda geçmiştir. Çocukluğunda Koca Virane'de ("Koca Bostan" da derler) sırtında sünnetlik zamanından kalma yeşil hırkası olduğu hâlde arkadaşlarıyla oynamaktayken oyuna dalmış, annesi öteden çağırdığı hâlde duymazmış. Nihayet yoldan geçen birine: "Evlâdım, şu yeşil hırkalıyı çağırır mısın?" demiş, o da "Yeşilli, oğlum yeşilli, bak annen seni çağırıyor!" Çocuklar da arkasından: "Yeşilli, canım yeşilli!" diye tuttururlar. O günden sonra Ahmed'in adı "Yeşilli" kalır.

Gayet mütedeyyin, musalli, beş vakit namazına beş katmaya çalışır, abdestsiz yere basmaz, nur yüzlü mübarek bir insandı. Okuyup yazması olmadığı hâlde defterlerin alamayacağı mahfuzatı vardı. İhtiyarlığında tevhîdi açar, sonra gelir zakir postuna oturur, onlara yardım ederdi. Reis Hilmi merhum notlarında "Yeşilli Ahmed, birinci sınıf reislerden göstermektedir. Kuûd zikrini idarede de aynı iktidara sahipti. Beşiktaş Yahya Efendi'de, Neccarzâde'de kuûd riyaseti daima ona bırakılırdı."

Zakir Celâl (Ahmed Celâl Tokses) (182:195-96,275), 1303 tarihinde İstanbul'da doğdu. Ejder Tekkesi son şeyhi İsmail Hakkı Efendi merhumun biatlı dervişi ve Çakır Ağa Tekkesi son şeyhi Hulki Efendi merhumun da damadıydı. Balat İmamı Hafız Hasan Efendi'den yetişmedir. Son devrin çok kuvvetli zakirbaşılarındandır, bilhassa idaresi pek mükemmeldi. Bazen Üsküdarlı Kemal'in yanında kanatlık eder, zikrin tavrını daha canlı ve ahenkli bir hâle getirirdi. 1 Eylül 1943 tarihinde ve Ramazân-ı şerîf başlarında göçtü. Merkez Efendi'de 13. adada medfundur, kabrinin numarası 1908.

Reis Hilmi'nin notlarından: "Celâleddin Efendi kıyamî zakirbaşısıdır, aynı zamanda güzel hanendedir, fasıl idaresinde ustadır; güzel mersiye okur, mevlidhândır da; her hâlde ism-i, celâl, Beyyûmî'yi pek güzel idare eder. Karşısında peyrev dayanmaz. Kendisinden, tavrından ve sesinden her zaman istifade olunur."

Zakir Mustafa Dede (182:318-19), Gülşenî zakirlerindendir. 27 Muharrem 1227 tarihinde göçtü. Haseki'de eski Zindanarkası'nda Gülşeniyye'den Başçı Mahmud Efendi Tekkesi'nin haziresinde yatıyordu. Son istimlâklardaki yıkım dolayısıyla kabri kayboldu.

Zakir Münîb Efendi (182:92), Hazret-i Merkez Hânkâh-ı şerîfinde Siyahî Salih Dede'nin ve Karagümrük'te Ejder Tekkesi'nde meşhur Turşucu Hüsnü Efendi'nin peyrevliğini yapmış muvaffakiyetli zakirlerdendi. Merkez Efendi haziresinde medfundur.

Zakir Şeyh Mustafa Sıdkı (Kısık Mustafa Efendi) (121:5), Kocamustafapaşa Sünbül Efendi türbedarı Hacı Osman Dede Efendi'nin kardeşidir. Sünbüliyye'den Fındıklı Dergâhı şeyhi Yunus Hilmi Efendi'nin hulefâsından olup "Kısık Mustafa Efendi" namıyla maruftur. Şeyhinin dergâhı olan Fındıklı Tekkesi'nde ve diğer Halvetî dergâhlarında zakirbaşıdır. 22 Recep 1293'te irtihal etti. Silivrikapı haricinde Hacı Bayram Çeşmesi karşısında bostan kulûbesi önünde yatar. Başında Sünbülî tâc-ı şerîfi vardır. Yeşil boyalı mezar taşının üzerinde talik yazı ile şunlar yazılı: "Hû - ... Kutb-ı dâire-i sıdk u îkân ve ol gavs-i a'zam-ı mürşid-i sekalân Cenâb-ı Hazret-i Pîr-i Yûsuf-sultân Sünbül Sinan kuddise sırruhu'l-mennân hazretlerinin türbedarı el-Hâc Osman Dede Efendi'nin biraderi el-meşhûr Zakir es-Seyyid eş-Şeyh Mustafa Efendi'nin rûhıyıçun el-fâtiha, 23 Recep 1293"

Not: Diğer biraderi Attar Hacı Ahmed Efendi de zakir olup yanında medfundur, vefatı 19 Zilhicce 1291: "Hû - Hazret-i Sünbül Sinan kuddise sırruhu hazretlerinin türbedarı el-Hâc Osman Efendi'nin biraderi Zakir Aktar el-Hâc Ahmed Efendi'nin rûhıyıçun, 19 Zilhicce 1291"

Molla Güranî Haziresi

Millet Caddesi ile Özbek Süleyman Efendi Sokağı'nın kesiştiği alanda solda Molla Güranî Haziresi'ni görüyoruz.
(Haseki Sultan Mahallesi, 1786 ada, 1,2 parsel)

İlk inşası H.876 - M.1471-72 tarihine ait olup Fatih devrine rastlayan cami, mektep ve çeşme, 1916'da çıkan yangında büsbütün yandı, geriye sadece arsası ve üzerindeki hazire kaldı. Cami başlangıçta kubbeliyken daha sonra çatılı olmuştu. Banisi meşhur Molla Güranî de vefat ettiğinde mihrap önünde defnedilmişti.

Etrafta yıkılan, yanan tarihî binaların haziresinde bulunan mezarlarla beraber, geçen asrın ortalarında bu caminin arsası da umumî hazireye dönüşmüştü. Haritalara göre cami arsasının bir kısmının Millet Caddesi'ne ve diğer kısmının Özbek Süleyman Efendi Sokağı'na gittiği görülür.

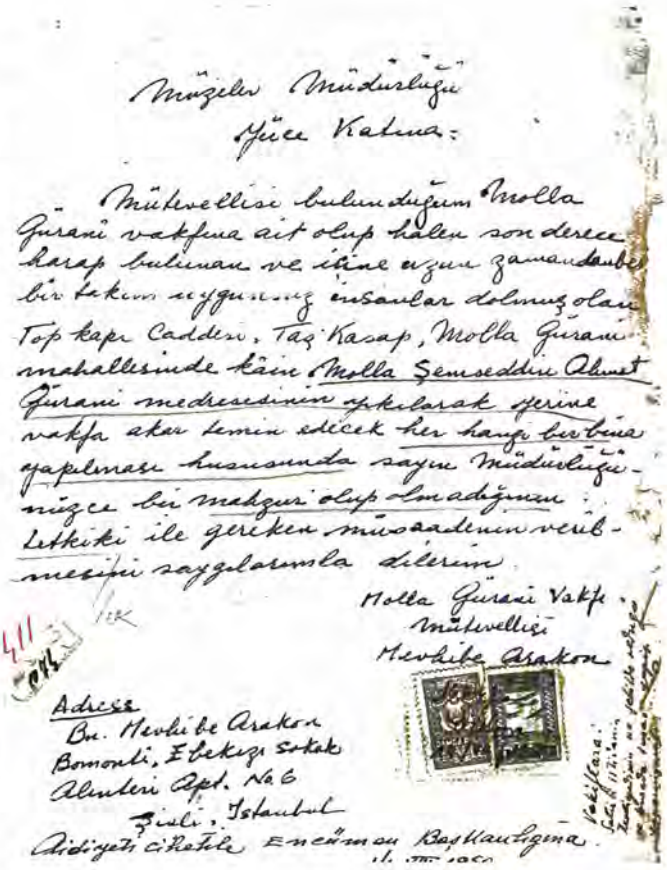
28 Mart 1952'de İstanbul Expres'e açıklama yapan Yekta Besen, Molla Güranî'nin bulunduğu hazire ve karşısındaki cami için şöyle diyordu: "Bu Molla Güranî Camii bundan 18 sene evvel tamir edilebilecek bir hâldeydi. Tavanı açık, fakat dört duvarı

Molla Güranî Cami ve haziresinin 1950 başlarındaki vaziyeti (Encümen arşivinden)

sağlamdı. Minaresi de vardı ama o yarımdı. Onu da yolun kenarında tehlikeli diye yıkmışlar. Minare güzel bir sanat eseriymiş. Bilhassa keçi ve eşekler yıktılar. Temel taşları da inşaat yapanlar tarafından alıp alıp götürüldü. Molla Güranî'nin mezarını Nurullah Neyzen Bey'le taşları okurken çıkardık. Buralar Evkaf'ındı..."

Henüz 1935'te, Encümen dosyalarına giren İ. Kumbaracılar'ın yazısında Molla Güranî ve mezarı için "Cami yanmış, duvarlarından başka bir şey kalmamıştır, lâkin bunun yanında nice yıllar geçirmiş tarih taşıyan şahısların mezarları olduğu gibi, asıl en önemlisi bu camiyi yaptıran ve ilmî faziletiyle kendini tanıttırmış, Fatih'in hocalığını etmiş İslâm-Türk filozofu şair, musikişinas, doğru sözlü, kimseye müdânâ etmez... 893'te öldüğüne göre 462 yıldan beri burada gömülü olan yüksek şahsiyetlerden Şeyhülislâm Molla Güranî Şemseddin Ahmed Efendi'nin mezarı mevcuttur. Bundan ötürü Türklüğe armağan kalan ve Türk medeniyetinin beşiği denilmeye değer olan bu mezarın burada kalması ve bütün sahanın bahçe yapılması ve olamadığı takdirde mezarlık muhiti olan bu yer duvar veyahut modern bir parmaklıkla çevrilmesi ve kalan yerlerin de satılması..." deniliyordu.

Müzeler Müdürlüğü
Yüce Kalına:

Mütevellisi bulunduğum Molla Güranî vakfına ait olup halen son derece harap bulunan ve içine uzun zamandanberi bir takım uygunsuz insanlar doluşmuş olan Top kapı Caddesi, Taş Kasap, Molla Güranî mahallesinde kâin Molla Şemseddin Ahmet Güranî medresesinin yıkılarak yerine vakfa aidat temin edecek her hangi bir bina yapılması hususunda sayın Müdürlüğünüzce bir mahzur olup olmadığının iktiza ile gereken müsaadenin verilmesini saygılarımla dilerim.

Molla Güranî Vakfı
Mütevellisi
Mevhibe Arakon

Adresse
Bn. Mevhibe Arakon
Bomonti, Ebekızı Sokak
Alınteri Apt. No 6
Şişli, İstanbul

Mevhibe Arakon'un Molla Güranî arsasına bina yaptırmak için yaptığı başvuru (Encümen arşivinden)

Molla Güranî Camii arsasına İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğüne 14.8.1950 tarihli dilekçesiyle başvuran ve Şişli Bomonti'de Ebekızı Sokağı'nda Alınteri Apartmanı'nda oturan Mevhibe Arakon, burasının tevliyetinin üzerinde olduğunu, harabiyeti sonrasında camiden kalan kalıntıların buradan büsbütün kaldırılarak yerine bina yaptırmasına müsaade edilmesini ister. Encümen dosyalarında yer alan resmî vesikalara göre de burasının tevliyetini 1947'de Mevhibe Arakon'a tevcih edilmişti.

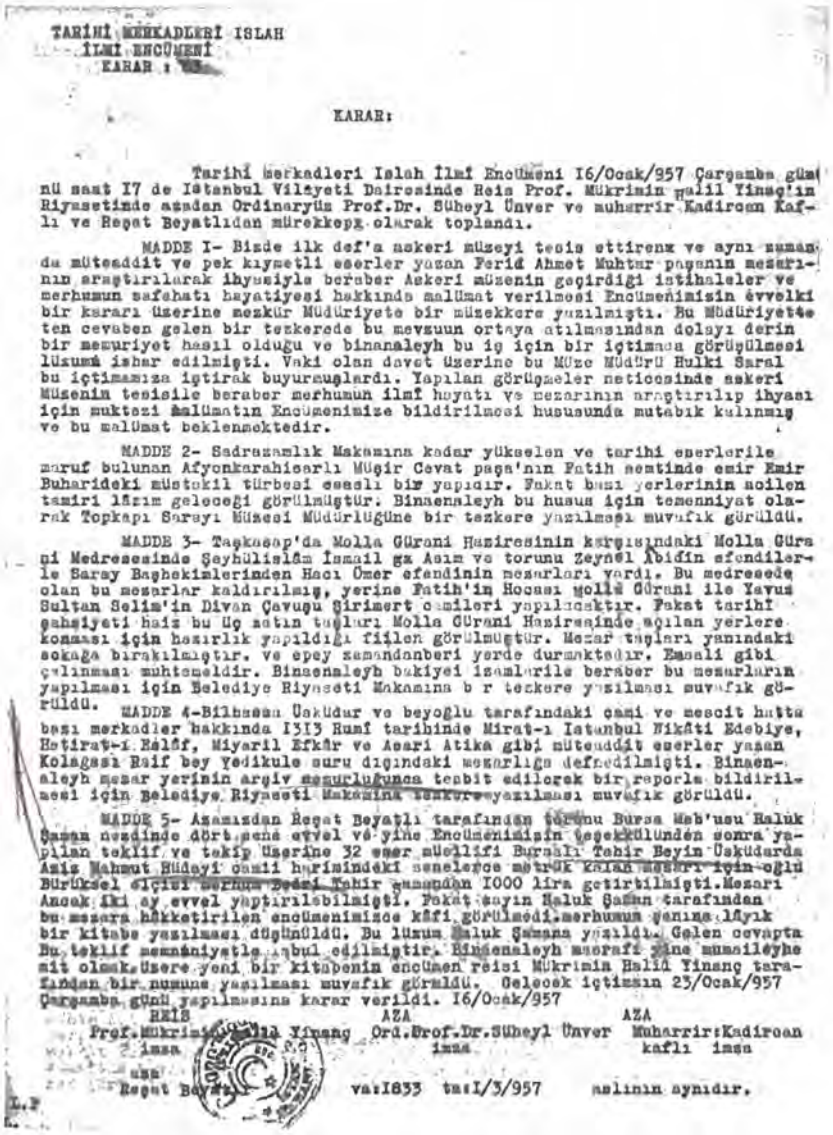
İstanbul Eski Eserleri Koruma Encümeni'nden yazılan 19.9.1950 tarihli cevabî yazıda Mevhibe Arakon'a mütevelliliğinin burasının "sık sık muayene ve icabında muayyen usullerle bunların onarımlarına tevessül etmek yetkisi" ile sınırlı olduğu, "bu itibarla burada dilediğiniz veçhile herhangi bir bina yapmak hakkındaki tasavvurunuzun tüzüğün hükümlerine aykırı olduğu" bildirilerek isteği reddedilir.

Molla Güranî Cami ve haziresinin 1950 başlarındaki vaziyeti (Encümen arşivinden)

Revnakoğlu, 1956'da büsbütün bakımsız hazirenin elden geçirilmesi için Mezarlıklar Müdürlüğü nezdinde resmî teşebbüslerde bulunur (82:103):

> Müdüriyet Yüksek Makamına,
>
> Molla Güranî'de kendi namıyla bilinen mevkide, hususî mezarlığında yatan Fatih devrinin büyük allâmesi, Fatih'in bizzat hocası ve mürebbisi Şeyhülislâm Ahmed Güranî'nin 500. Fetih yılı münasebetiyle yeniden yaptırılan ve yılların ihmali yüzünden bir hayli müşkilâtla toprak ve enkaz yığını altından çıkarılan tarihî kabri, bilhassa çevresi yeniden harap olmak üzeredir.
>
> Arka kısmın hududunu çevreleyen geniş ve muazzam duvarın yağmurların neticesi olarak kaydığını, çöktüğünü teessürle görmüştük. Bu defa da hazireye giriş kapısını teşkil eden demir parmaklıkların nasıl oldu ise parçalandığını, kısmen koparıldığını hayretle gördüm.
>
> Mezarın etrafında kitabeleri mevcut bulunan diğer kabirler tamamıyla; kitabelerin pek çoğu da kısmen insan boyu ot altında kalarak görünmez bir hâle gelmiştir.
>
> Birkaç gün sonra kutlanılacak olan İstanbul'un 503. Fetih yılı münasebetiyle buraya pek tabiî olarak bazı ziyaretçi heyetlerin gelip küçücük bir anma töreni yapacakları kuvvetle muhtemeldir.
>
> Binaenaleyh bu yakışıksız hâlin karşısında ayıplanmamızı önlemek için burasının bir an önce etrafını bürüyen otlardan temizlenerek kırılmış kapı kanadının da acilen yaptırılmasını yüksek tensip ve takdirinize hürmet ve ehemmiyetle arz eylerim. 23.5.1956
>
> *Arşiv ve Kitabeler Uzmanı*
> *Cemaleddin Server*

TARİHİ MERKADLERİ ISLAH
İLMİ ENCÜMENİ
KARAR :

KARAR:

Tarihî Merkadleri Islah İlmî Encümeni 16/Ocak/957 Çarşamba günü saat 17 de İstanbul Vilayeti Dairesinde Reis Prof. Mükrimin Halil Yinanç'ın Riyasetinde azadan Ordinaryüs Prof.Dr. Süheyl Ünver ve muharrir Kadircan Kaflı ve Reşat Beyatlıdan mürekkep olarak toplandı.

MADDE 1- Bizde ilk def'a askeri müzeyi tesis ettirenx ve aynı zamanda müteaddit ve pek kıymetli eserler yazan Ferid Ahmet Muhtar paşanın mezarının araştırılarak ihyasiyle beraber Askeri müzenin geçirdiği istihaleler ve merhumun safahatı hayatiyesi hakkında malûmat verilmesi Encümenimizin evvelki bir kararı üzerine mezkûr Müdüriyete bir müzekkere yazılmıştı. Bu Müdüriyetden cevaben gelen bir tezkerede bu mevzuun ortaya atılmasından dolayı derin bir memnuriyet hasıl olduğu ve binaenaleyh bu iş için bir içtimaa görüşülmesi lüzumu ishar edilmişti. Vaki olan davet üzerine bu Müze Müdürü Hulki Saral bu içtimamıza iştirak buyurmuşlardı. Yapılan görüşmeler neticesinde askeri Müzenin tesisile beraber merhumun ilmî hayatı ve mezarının araştırılıp ihyası için muktezi malûmatın Encümenimize bildirilmesi hususunda mutabık kalınmış ve bu malûmat beklenmektedir.

MADDE 2- Sadrazamlık Makamına kadar yükselen ve tarihi eserlerile maruf bulunan Afyonkarahisarlı Müşir Cevat paşa'nın Fatih semtinde emir Emir Buharideki müstakil türbesi esaslı bir yapıdır. Fakat bazı yerlerinin acilen tamiri lâzım geleceği görülmüştür. Binaenaleyh bu husus için temenniyat olarak Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğüne bir tezkere yazılması muvafık görüldü.

MADDE 3- Taşkasap'da Molla Gürani Hazıresinin karşısındaki Molla Gürani Medresesinde Şeyhülislâm İsmail ğa Asım ve torunu Zeynel Âbidin efendilerle Saray Başhekimlerinden Hacı Ömer efendinin mezarları vardı. Bu medresede olan bu mezarlar kaldırılmış, yerine Fatih'in Hocası molla Gürani ile Yavuz Sultan Selim'in Divan Çavuşu Şirimert camileri yapılmaktır. Fakat tarihî şahsiyeti haiz bu üç zatın taşları Molla Gürani Hazıresinde açılan yerlere konması için hazırlık yapıldığı fiilen görülmüştür. Mezar taşları yanındaki sokağa bırakılmıştır. ve epey zamandanberi yerde durmaktedir. Emsali gibi çalınması muhtemeldir. Binaenaleyh bakiyei isamlerile beraber bu mezarların yapılması için Belediye Riyaseti Makamına b r tezkere yazılması muvafık görüldü.

MADDE 4-Bilhassa Üsküdar ve beyoğlu tarafındaki cami ve mescit hatta bazı merkadler hakkında 1313 Rumî tarihinde Mirat-ı İstanbul Nikâti Edebiye, Hatırat-ı Raîf, Miyarıl Efkâr ve Asari Atika gibi müteaddit eserler yazan Kolağası Raif bey Yedikule suru dışındaki mezarlığa defredilmiştir. Binaenaleyh mezar yerinin arşiv memurluğunca tesbit edilerek bir raporla bildirilmesi için Belediye Riyaseti Makamına tezkere yazılması muvafık görüldü.

MADDE 5- Azamızdan Reşat Beyatlı tarafından türbesi Bursa Meb'usu Haluk Şakan nezdinde dört sene evvel ve yine Encümenimizin geçekdüğünden sonra yapılan teklif ve tekip üzerine 32 eser müellifi Burhalı Tahir Beyin Üsküdarda Aziz Mahmut Hüdayi camii harimindeki senelerce metrûk kalan mezarı için oğlu Bürüksel elçisi merhum Bedri Tahir tarafından 1000 lira getirtilmişti.Mezarı Ancak iki ay evvel yaptırılabilmişti. Fakat sayın Haluk Şakan tarafından bu mezara hâkketirilen encümenimizce kâfi görülmedi.merhumun şanına lâyık bir kitabe yazılması düşünüldü. Bu lüzum Haluk Şakana yazıldı. Gelen cevapta Bu teklif memnuniyetle kabul edilmiştir. Binaenaleyh masrafı yine mumaileyhe ait olmak üzere yeni bir kitabenin encümen reisi Mükrimin Halil Yinanç tarafından bir nusuna yazılması muvafık görüldü. Gelecek içtimaın 25/Ocak/957 Çarşamba günü yapılmasına karar verildi. 16/Ocak/957

REİS — Prof.Mükrimin Halil Yinanç imza

AZA — Ord.Prof.Dr.Süheyl Ünver imza

AZA — Muharrir:Kadircan Kaflı imza

Reşat Beyatlı

va:1833 ta:1/3/957 aslının aynıdır.

Tarihî Merkadleri Islâh İlmî Encümeni'nin Hekimbaşı Ömer Efendi'deki bazı mezarların Molla Güranî Camii arsasına taşınmasına dair 1957 tarihli kararı (79:174)

Tarihî Merkadleri Islâh İlmî Encümeni 1957'de aldığı kararla bu hazireye taşınanlar arasında caminin karşı tarafında yıkılan Hekimbaşı Ömer Efendi Medresesi'nin mezarları vardı:

Revnakoğlu, Molla Güranî'nin (204:20) "Kadınlara mahsus şekilde, yukarısı üç köşeli olup güzelce bir sülüsle yazılmış" Arapça mezar kitabesini 20 Şubat 1956'da tesbit eder: "Lâ ilâhe illallâh Muhammedün resûlullâh - Kad intekale min dâri'l-fenâi ilâ dâri'l-bekâ el-merhûm ve'l-magfûr el-muhtâc ilâ rahmeti rabbihi'l-gafûru leh el-Allâme Şeyhülislâm Ahmed el-Güranî kuddise sırruhu'l-a'lâ maa's-salavâti, sene Recep 893"

Molla Güranî'nin 1950'lerde mezarı

Molla Güranî'nin şimdiki mezarı

Molla Güranî'nin etraftan toplama mezarlarla şekillenen haziresi

Bu metnin arkasına kitabenin tercümesini de yazar (204:21): "Tahkik (bi't-tahkîk - gerçekten) dâr-ı fenâ olan dünyadan intikal etti (göçtü), kezâ mağfiret sahibi olan rabbinin rahmetine de... Allâme Şeyhülislâm Ahmed Güranî, onun sırr-ı a'lâsı takdis olunsun (evliyaullah hakkında söylenilir), salât ile beraber (Fahr-i kâinâtı tasliye etmek, salât ve selâm getirmekle beraber).

Not: Bugün Molla Güranî haziresi, Millet Caddesi açılırken yıkılan mescit, tekke ve bilhassa Hekimbaşı Ömer Efendi Medresesi hazirelerinden taşınan mezar taşlarıyla şekillenmiştir.

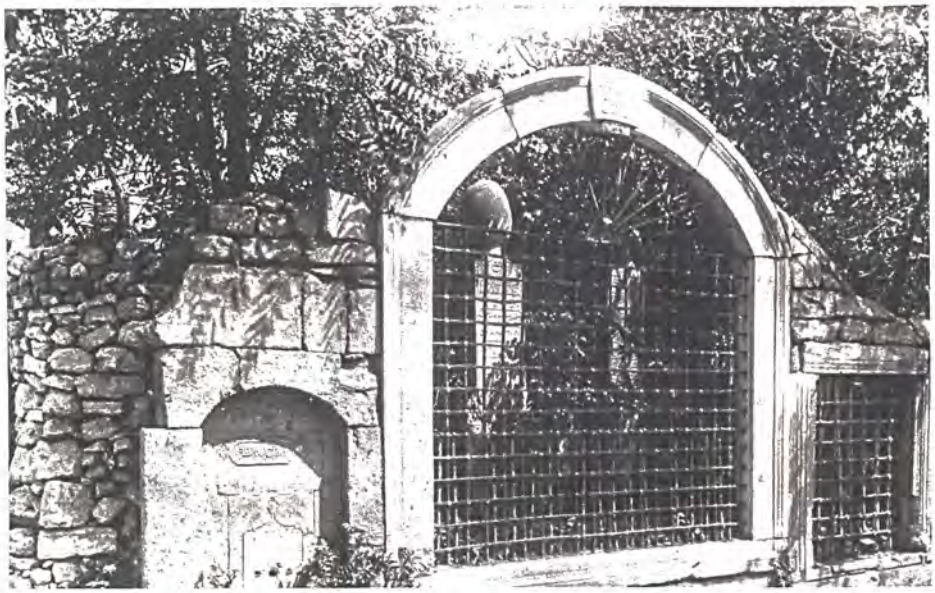
Hekimbaşı Ömer Efendi Medresesi ve Mektebi

Millet Caddesi'nde Karamani Mehmed Pîrî Mehmed Paşa Camii'nin karşısında, yarısı üzerinden Millet Caddesi geçen, diğer yarısı üzerinde Millet Caddesi'ne bakan 82 numaralı binanın bulunduğu yerde Hekimbaşı Ömer Efendi Medresesi ve Mektebi vardı. (Molla Güranî Mahallesi, 1984 ada, 37 parsel)

Tâhirü'l-Mevlevî bu tarihi eserle büyümüş, onun her hâlini görmüştü; bu medreseyle ilgili ilk yazının da sahibiydi. Evine yakın bu medresenin sıbyan mektebinde okumuş, 1951'e kadar medrese ve etrafındakilerin Osmanlı ve Cumhuriyet devrindeki seyrini, akıbetini görerek tesbit etmişti. Medrese, mektep ve sebilden müteşekkil bu külliye 1918 yangınından sonra toplanamadı. Tâhirü'l-Mevlevî perişan medresenin, bilhassa mektebin hâlâ el atılırsa kurtarılabileceğini ümit ediyordu...

1956'ya kadar harap hâlde duran bu külliye, önce 1936'da Tâhirü'l-Mevlevî'nin, 1955'te de Süheyl Ünver'in çalışmalarına mevzu oldu. Tuhaf ki Tâhirü'l-Mevlevî'den sonra bu mevzuda kalem oynatmış Süheyl Ünver de Semavi Eyice de Tâhirü'l-Mevlevî'nin "Yıkık ve Yanık Tarihî Binalardan Hekimbaşı Ömer Efendi Medresesi ve Mektebi" başlıklı bu tarihî eserle ilgili iki tefrika süren yazısına atıfta bulunmadı, ondan istifade etmedi! Revnakoğlu'nun dosyalarına aldığı Tâhir Olgun'un (Bilgi Yurdu, 1936, Sayı 8-9) bu medrese ve mekteple ilgili yazısını aktarıyorum (66:188-89;191-94):

> Yıkık ve Yanık Tarihî Binalardan Hekimbaşı Ömer Efendi Medresesi ve Mektebi
>
> Molla Güranî'deki tramvay güzergâhında ve Halıcılar'dan gelip Haseki'ye çıkan yolun tekatu ettiği caddenin sağ köşesinde resmi derc edilen harap bir binanın acıklı manzarası görülür. Vaktiyle pek sağlam yapılmış, fakat bugün hemen virane hâlini almış olan o bina, Hekimbaşı Ömer Efendi Medresesi'dir.
>
> *Hadikatü'l-Cevâmi'*de ve Molla Güranî maddesinde dolayısıyla bundan da bahsedilerek:
>
> "Karibinde (caminin) Reisületıbba Ömer Efendi Medresesi ve sebil ve çeşmesi ve mektebi vardır. Mumaileyh 1136 tarihinde vefat ederek onda defnolunmuştur ve damadı Çelebizâde Asım İsmail Efendi dahi onda medfundur. Nevres Efendi tarih demiştir: "Asım İsmail Efendi kıldı firdevsi mekân, 1173" Ve bu caminin bir tarafında mumaileyh Ömer Efendi'nin Şifa Hamamı vardır."
>
> denildikten sonra Ömer Efendi'nin babası Osman Efendi'nin Haydarpaşa'daki Hacı Hasan Mesidi'nin imamı olduğu, kendisinin 1079-1668 Ramazanında

Hekimbaşı Ömer Efendi çeşmesi ve haziresi (Salt arşivinden)

İstanbul'da doğduğu, 1098-1686'da saray hekimi ve 1127-1715'te hekimbaşı tayin edildiği, diğer taraftan ilmiye mesleğinde terakki eyleyerek 1135-1722'de Rumeli kazaskerliğine yükseldiği ve 1136-1723'te vefat ettiği söylenilerek mektebinin vasiyeti mucebine ölümünden sonra yaptırıldığı haber veriliyor.

Ömer Efendi'nin damadı olup vakanüvislik eden ve şeyhülislâmlığa kadar çıkan Çelebizâde İsmail Asım Efendi, yazdığı tarihte kayınpederinin irtihalini "Vefât-ı sadr-ı Rum Ömer Efendi Reisületıbba" serlevhasıyla kaydediyor, lâkin hayatına dair Ayvansaraylı kadar bile malûmat vermiyor da kendisinin vakanüvis iken ona damat ve yaptırdığı medreseye müderris olduğunu, vefatından sonra da vasiyetnameleri üzere medreselerine muttasıl bir kârgir mektep bina ve Molla Güranî Câmi'-i şerîfine karip bir hammâm-ı şifâ-bahşâ bünyâd edildiğini anlatıyor.

Bahsedilen medrese resimde görüldüğü üzere bugün oturulamayacak bir hâldedir. Yakın vakitlere kadar oldukça mamur ve talebe ile meskûn idi. Fatih yangınından sonra bir müddet harikzedelerin meskeni oldu. Gerek onların tahrip etmesiyle gerek kubbelerindeki kurşunların Evkaf tarafından kaldırılmasıyla kar ve yağmurların tesiri onu böyle virane şekline soktu.

Yıkılmaya mahkûm olan bu eski bilgi yurdunun üç tarafını odalar ile dershane kaplamış; caddeye bakan ön tarafının iki ciheti hazire olarak vâkıfın sülâlesinden ölenlere tahsis kılınmıştır.

Sağlı sollu epeyce mezar taşı ihtiva eden bu hazirelerdeki kabirlerin kita-

Hekimbaşı Ömer Efendi Medresesi (Salt arşivinden)

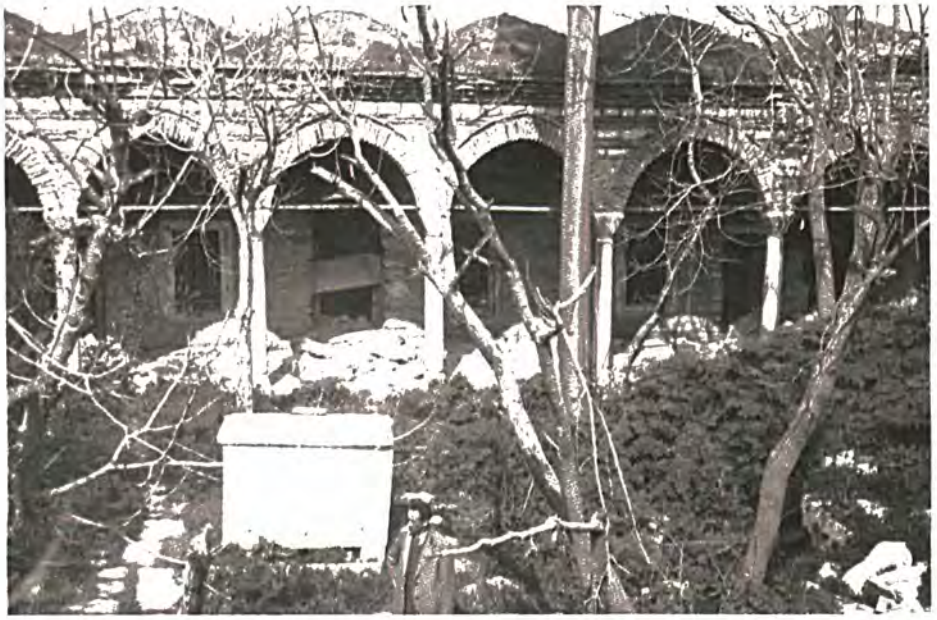
belerini zapt etmek suretiyle sahiplerinin adını unutulmaktan kurtarmak istiyordum. Geçenlerde bu emelle iki defa oraya gittim. İlk gidişimde eski talebemden Doktor Kemal, ikincisinde yine talebemden İbrahim Kutluk bulunuyordu ve ikisinin fotoğraf makinası vardı.

Esef olunur ki medrese kapısını mıhlı bulduk. İçeriye giremediğimiz için bani Ömer Efendi ile yanı başındaki Asım Efendi'ye, bir de sol taraftaki hazirenin parmaklığına yakın olan Şeyhülislâm Zeynelabidin Efendilere ait taşların resimleri mevki icabı iyi çıkmadığı için buraya koymadım.

Resimde de okunacağı üzere Ömer Efendi'nin taşında "Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât Devlet-i Aliyye'de hekimbaşı olup Rumeli kazaskesi iken irtihâl-i dâr-ı bekâ eden el-Hâc Ömer Efendi rûhiçün el-fâtiha, sene 1136"

İsmail Asım Efendi'ninkinde: "Şeyhülislâm ve müfti'l-enâm iken vedâ'-ı âlem-i fânî eden merhûm ve magfûrun leh Çelebizâde İsmail Asım Efendi ruhiçün el-fâtiha, sene 1173" ifadeleri mahkûk.

Aralarında bulunan bir taşta ise şu yazılar görülüyor: "Çelebizâde Asım Efendi'nin kerîme-i mükerremeleri merhûme ve magfûrun lehâ Hibetullah Ha-

Hekimbaşı Ömer Efendi Medresesi (Salt arşivinden)

nım ruhiçün el-fâtiha, sene 1169"

Asım Efendi'ye ait taşın kapı cihetinde merhumun torunu Mehmed Eşref Efendi'nin kabri var ki taşında şu ibare yazılı: "Çelebizâde Asım Efendi merhûmun hafîdi müderris-i kirâmdan merhûm ve magfûrun leh es-Seyyid el-Hâc Mehmed Eşref Efendi ruhiçün el-fâtiha, sene 1256"

Bunlardan başka o hazirede biri yerde, diğeri duvara dayalı iki taş var ki yerde yatanı Asım Efendi'nin oğlu Arif Efendi'nin olduğu anlaşılıyor. Duvara dayalı olanı parmaklıktan uzak bulunduğu için okuyamadım.

Ömer Efendi'nin resmî hayatına dair *Hadîkatü'l-Cevâmi'* ile *Çelebizâde Tarihi*'nden naklen biraz malûmat verdim. Husûsiyyâtına gelince, damadı şöyle anlatıyor: "Hakkâ ki vâkıf-ı esrâr-ı hikmet ve ârif-i etvâr-ı hükûmet; letâfet-i edâ ve beşâşet-i sîmâsı ilâc ve devâsından efzûnter şifâ-bahş-i alîl ve akl-ı maâş u meâdı cem' ettiğine etvâr-ı cemîle ve âsâr-ı celîlesi burhân u delîl, ahbâr-ı yâd-dâştları perde bîrûn ve hikâyât-ı eşrâf-ı eslâftan mahfûzâtları kıyâstan efzûn, meşâyih ve sulehâya mâil ve mu'tekid ve erbâb-ı kemâle noksân olan izhâr-ı tecemmül ve haşmetten mütebâid ve bilcümle etvârı memdûh ve müsellem bir vücûd-ı mükerrem ve zât-ı şerîf-i muhterem idi."

Çelebizâde bu çetrefil ibaresiyle şunları ifade etmek istemiş: Ömer Efendi hikmet ve hükûmet ne olduğunu bilirdi. Güzel sözü ve güler yüzü, verdiği ilâçlardan iyi tesir yapardı. Dünyaya ve ahirete akıl erdirmiş olduğunu hâl ve tavrı ve büyük eserleri isbat ederdi. Eski adamlara dair birçok şey bilirdi. Şeyh-

lere ve salih kimselere itikadı vardı. Kemal sahiplerine büyük bir kusur olan süsten ve gösterişten çekinirdi. Hülâsa iyi bilinir ve herkesçe medhedilirdi.

İsmail Asım Efendi ise Çemberlitaş'ın yanındaki Atik Ali Paşa Camii'nin mezarlığında medfun olan Reisülküttap Küçük Çelebi Mehmed Efendi'nin oğludur. Babası mülkiye memurlarından olduğu hâlde kendisi ilmiye mesleğine girmişti. Müderrislik, kadılık, kazaskerlikten sonra 1172-1759'da şeyhülislâm oldu ve o sene içinde öldü.

Müderrisliği esnasında ve 1134-1721 senesinde Müverrih Râşid'in Halep kadısı olup oraya gitmesi üzerine vakanüvis tayin edilmiş 1141-1728 senesi sonuna kadar devlet vukuatını yazmıştır. *Sicill-i Osmânî* müellifi müşarünileyh hakkında "Her fende mâhir, elsine-i selâsede nazm u nesre kâdir, cem'-i kütübe hâhişger idi. Mevlevî ve sâhib-i dîvândır"; Muallim Naci de "Mütebahhirîn-i ulemâ ve zurefâ-yı şuarâdan idi" takdirinde bulunuyor.

Asım Efendi'nin tarihi ile divanı basılmıştır. Tarihi numunesi görüldüğü üzere güya sadecedir. Divanı Nâbî ve Nedim vadilerinde manzumeleri muhtevidir. "Ey sârbân zimâmı çek semt-i kûy-ı yâre - Vîrâne dilde zîrâ yer kalmadı karâre" beytiyle başlayan ve Hazret-i Peygamber'in medhine dair olan kasidesi gayet samimîdir.

Medrese kapısının sol tarafındaki hazirede medfun olanlardan biri Şeyhülislâm Zeynelabidin Efendi'dir ki kabri taşı şu ibareyi ihtiva etmektedir: "Şeyhülislâm-ı sâbık merhûm Çelebizâde İsmail Asım Efendi hafîdi Şeyhülislâm-ı esbak merhûm ve magfûrun leh es-Seyyid Mehmed Zeynelabidin Efendi ruhiçün el-fâtiha, sene 1239"

Bu ibare bir garabeti havidir. "Sâbık" eski, "esbak" daha eski demek olduğu hâlde burada Asım Efendi'nin şeyhülislâmlığı için "sâbık", Zeynelabidin Efendi'ninki için "esbak" tabiri kullanılmış, torunu dedesinden evvel şeyhülislâm olmuş gibi bir mana anlaşılabilmesine meydan verilmiştir.

Cevdet Paşa merhum, tarihinin on ikinci cildinde: Zeynelabidin Efendi'nin pederi Surre emini Seyyid Mehmed Said Efendi; ana babasının Çelebizâde Asım Efendi olduğunu, kendisinin 1167-1753'te doğduğunu, 1230-1814'te şeyhülislâmlığını, 1233-1817'de softaların mahut mum kavgası üzerine azledildiğini, 1239-1823'te vefatını yazdıktan ve "asrının fuzalâsından meclis-ârâ ve hoşsohbet bir zât-ı maârif-simât imiş" dedikten sonra *Süleyman Faik Efendi Mecmuası*'ndan şu fıkrayı naklediyor:

"Mevâlîden Keşşâfzâde derler bir adam vardır. Iyâline gayet mecbur ve meshûr olup hatun dahi zevcinin her bir umûruna musallat olmakla merkûm Keşşâfzâde'ye Zeynî Efendi'nin meşihatında Galata kazası tevcih olunup esnâ-yı kazâsında Galata'nın mahkeme hademesi hatunun umûr-ı mahkemeye müdahale ve deâvî-i şer'iyyeye hükümde müşarekesinden Bâb-ı Fet-

vâ-penâhîye gelip şikâyet etmeleriyle Zeynî Efendi, Keşşâfzâde'yi meclisine celp ile: "Şevketli efendimizin bu abd-i hakîri mesned-i meşîhata ik'âddan bir maksadları dahi menâsıb-ı mevleviyyeti ehline tevcih etsin garazına mebni ise de bu mahalde "ehl"den murat "ıyâl" manası olmayıp mahal ve müstehık olanlar olmakla biz size kazâya ehildir diye Galata'yı verdik, yoksa ehlinize mevleviyyet tevcih etmedik! Fî-mâ-ba'd umûra ıyâlini karıştırma! diye tembih eylemiş."

Zeynelabidin Efendi'nin kabri yanında ve arka tarafında daha birtakım taş varsa da parmaklık dışından iyi okunamadıkları için tesbit edemedim. Bu taşlar şimdilik sağlam ve yerinde durmaktadır, fakat bakımsızlık yüzünden devrilecek ve kırılıp mahvolacaktır, nasıl ki İsmail Asım Efendi'nin ayak taşı yerinde değildir. Bunların ve yola tesadüf ettiği yahut bekasına lüzum görülmediği için kaldırılacak olan emsalinin ait olduğu makam tarafından kırılıp dökülmeden kale dışındaki mezarlıklara nakledilmeleri münasip olur diye düşünüyorum, çünkü içimizden yetişmiş ve oldukça şöhret kazanmış bazı kimselerin mezarları değilse bile mezar taşları olsun şu suretle muhafaza edilmiş olur. Eslâfın eserlerini velev ki mezar taşı olsun zayi etmemek ahlâfın hem borcu hem de şerefidir.

Medresenin İbrahim Ziya Mensucat Fabrikası'na bitişik köşesinde bir çeşmecik vardır ki yalnız ayna taşının üstündeki "Sâhibü'l-hayrât Ömer Efendi" yazısı kalmıştır. İhtimal ki *Hadîkatü'l-Cevâmi'*de bahsedilen çeşme budur.

Halıcılar'a inen ve eski sadrazamlardan Tunuslu Hayreddin Paşa'nın konağı orada bulunması dolayısıyla "Hayreddin Paşa Sokağı" denilen yolun başındaki harabe ise vaktiyle sebilhane imiş. Benim çocukluğumda jandarma karakolu olarak kullanılırdı. Onun alt tarafındaki sağlamca bina ise Ömer Efendi'nin vefatından sonra yaptırılmış olan sıbyan mektebidir. Ora ile bizim ev arasında bir bostan vardı ki o da Ömer Efendi'nin vakfıydı. Bu yakınlık dolayısıyla ben de ilk tahsilimi orada yapmıştım. Bir iki sene evvel bir mecmuada neşredilen bir makalemde bu mektebi şu suretle tarife çalışmışım:

"Dar kemerli kapıdan geçilerek (resimde yanında durduğum kapı) on beş yirmi ayak merdivenle bir sofaya çıkılır, oradan dershaneye girilirdi. Dershane epeyce geniş ve kubbeliydi. Kapıya karşı sağ köşede hocanın, sol köşede kalfanın yerleri vardı. Hocanın rahlesi üstünde irice bir cevizden daha büyük balmumu topu yapışıktı. Çocukların cüzünde yahut Mushafında ders yerini gösteren balmumlar düşmüş bulunursa hoca rahledeki toptan bir parça koparır, elinde yuvarlayıp yumuşattıktan sonra düşenlerin yerine yapıştırırdı.

Dershanenin ortasına alçak sıralar, sıraların arasına küçük minderler dizilmişti. Biz o sıraların arkasında ve minderlerin üstünde otururduk. Sokağa bakan iki pencerenin içerisinde iki hafız ezbere çalışırdı. Mektebin duvarları gayet kalın, çerçeveler de pencerenin dış kenarına yakın olduğu için onların

içerisi birer cumba hâlini almıştı.

Sofaya nazır pencerelerden birinin içinde kocaman ve bakırdan iki maşraba dururdu ki hararet basan çocuklar onlardan su içerlerdi. İkinci pencerenin içine sabahları salep, akşamları boza ve hoşaf getirip satan Hayrullah isimli ihtiyar bir Arnavut güğümlerini kordu.

Sofada önü yalaklı ve musluklu bir su haznesi vardı ki merdiven başındaki kuyudan çekilen su ile doldurulurdu. Yine orada birkaç raflı bir papuçluk uzanmıştı; çocuklar takunya, papuç, kundura, yemeni, lastik gibi ayakkabılarını onun raflarına dizerlerdi.

Kapının arkasında kahverengi boyalı ve müstatil şekilli bir tahta asılıydı. Bunun bir yüzüne yeşil boya ile "geldi", öbür yüzüne "gitti" kelimeleri yazılmıştı. Buna "geldi gitti tahtası" derlerdi. Abdesthaneye gidilirken bunun "gitti" tarafı, gelince de "geldi" tarafı çevrilirdi.

Hocamız Hafız Hasan Efendi isminde orta yaşlı bir zat idi ki Sarı Musa Cami-i'nin imamı ve Haseki Camii'nin hatibiydi. Az bilir, fakat iyi öğretirdi, Allah rahmet eylesin. Şimdi bunlar gözümün önünden geçerken çocukluk zamanlarımı ve o zamanların neşelerini anmakla avunuyorum.

Şu viranlaşmış eski mektep ufak bir tamir edilir ve kubbesinden kaldırılan kurşunlar yerine getirilirse yine bir işte kullanılabilir zannederim.

Revnakoğlu, Tâhirü'l-Mevlevî'nin bu iki yazısını kâfi bulmuş olmalı ki dosyalarına Hekimbaşı Ömer Efendi'nin haziresinde medfun şahsiyetlerin mezar kitabelerini katmakla ve hazirede çalışırken çekilmiş üç fotoğrafını ilâve etmekle yetinir. Vakıa o, sık sık ziyaret ettiği Tâhirü'l-Mevlevî'den bu medreseyi ve mektebi de dinlemiş olmalı. Notlarını hazırlarken Süheyl Ünver'i sade medresenin pencereleri üzerindeki mısraların dizilişi ve bu manzumedeki yanlış okuduğu bir kelimeyle ilgili düzeltmede ismini anar (66:214):

Her pencerenin üstünde müstatil beyaz mermer üzerine talik yazı ile birer mısra olarak:

4 Asım İsmail Efendi şeyhülislâm-ı zamân
3 İşte ezcümle cihân-ı fazl u deryâ-yı kemâl
2 Tîşe-i kahrıyla bir demde harâb eyler hemân
1 Görmesin bir kimsenin muhkem binâ-yı devletin

Son tamirlerin birinde yazılar birbirine karıştırıldığından mısralar ters konulmuştur. "Şeyhülislâm-ı zamân" terkibi bu son yıkılışta moloz altında parçalanarak kaybolmuştur.

Not: Bu kitabenin üçüncü mısraının başındaki "tîşe" kelimesi Doktor Süheyl Bey'in *Reisületıbba Ömer Efendi* isimli risalesinde "yetişe" şeklinde çıkmış-

112/213
ÇOK ACELE VE GÜNLÜDÜR

826

Cemâleddîn Server

Arşiv Uzmanı:

Hekimbaşı Ömerefendi medresesinden karşısında bulunan Molla Gürani hazîresine nakledilen mezar taşlarındaki isimler ile tarihi ve mefatları ~~Mışır~~ müş'ir bir listenin çok acele Müdürlüğümüze tevdiini ehemmiyetle rica ederim. 20/2/957

Mezarlıklar Müdürü
Emin Miras

Revnakoğlu'nun Hekimbaşı Ömer Efendi haziresini tesbitle görevlendirme yazısı (112:97)

tır, yanlıştır. İkinci kelime olan "kahrıyla"nın "k" harfinin noktaları erimiş olduğundan taşında "mihriyle" gibi kalmıştır.

Hekimbaşı Ömer Efendi Medresesi 28 Ağustos 1956'da büsbütün ortadan kaldırılmaya başlandı. O gün bu külliyenin yıkılacağını haber alan Revnakoğlu soluğu burada almış, son tesbitlerini yapmış, kitabeleri külliye yıkılırken son anda kaydetmişti (66:214): "İlk kazmayı yiyerek ön duvarının yıktırıldığı gün akşama doğru alelacele tesbit edildi, resimleri alındı, 28 Ağustos 1956 Salı."

Bu külliyeden geriye, haziresinden alınarak yakınlarındaki Molla Güranî Camii yanına taşınan mezar taşları kaldı.

Revnakoğlu'nun Hekimbaşı Ömer Efendi Medresesi haziresinde tesbit ettiği mezar kitabeleri:

Şeyhülislâmlardan Mustafa Aşir Efendi (ö.1804), vefatında Bahçekapı'da yaptırdığı kütüphanenin haziresine defnedilmişken daha sonra mezarı buraya getirildi. Bu taşınma işine Aşir Efendi'nin torunu Şeyhülislâm Hafîd Efendi (ö.1811) ve diğer yakınları da dahil edilmişti (66:126):

Revnakoğlu, 1956'da Hekimbaşı Ömer Efendi Medresesi'nde (66:171)

Başında muazzam, muhteşem kallavi, talikle; pehleleri kabartma nakışlı, heybetli muazzam mermer lahit (66:126): "Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî - Reîsü'l-küttâb-ı esbak el-Hâc Mustafa Efendi merhûmun necl-i ekremleri sâbıkan şeyhülislâm ve müfti'l-enâm merhûm ve mebrûr el-Hâc Mustafa Aşir Efendi rûhıyıçun el-fâtiha, 25 Şaban 1219 (Tesbit tarihi 18 Kasım 1957).

Şeyhülislâm Mustafa Aşir Efendi merhumun sol yanında, aynı şekilde ve tarzdadır (Babasından daha kıymetli, maruf bir ilim adamıydı; *Galatât-ı Hafîd*, *Sefînetü'l-Vüzerâ*, *Hadîs-i Erbaîn Şerhi* meşhur eserlerinin başında gelir) (66:124):

Hüve'l-Bâkî - Bi'l-fi'l sadr-ı Rum iken irtihâl-i dâr-ı bekâ eden cen-

net-mekân Şeyhülislâm-ı esbak Mustafa Aşir Efendi mahdûmu merhûm ve magfûrun leh el-muhtâc ilâ rahmeti rabbihi'l-mecîd Ebü'r-refîd el-Hâc Mehmed Hafîd Efendi rûhıyıçun rızâen lillâhi taâlâ el-fâtiha, 1226.

Başında önü sırmalı muazzam ilmiye kallavisi, çift şahide. Kapıdan girince soldaki set üstünde, ortalarda (66:209):

"Hüve'l-Bâkî - Şeyhülislâm-ı esbak Çelebizâde hafîdi merhûm es-Seyyid Mehmed Zeynelabidin Efendi'nin mahdûm-ı mükerremleri mevâlî-i izâmdan Üsküdar kadısı esbak merhûm ve magfûrun leh es-Seyyid Mehmed Arif Molla Efendi rûhıyıçun "Hayriyâ mahzûn birle söyledim târîhini - Genç idi Arif Efendi etti âh azm-i bekâ, el-fâtiha 1246"

Yine sol set üstünde, Arif Molla'nın yanında, biraz sağ gerisinde, benek gözlerden müterekkip kitabeli, süslüce ve küçükçe kadın taşı, iki şahidesi var (66:208):

Hüve'l-Hayyu'l-Bâkî

Bu dünyâya geldim bir mürüvvet görmedim
Derdime dermân aradım bir ilâcın bulmadım

Gençliğime doymadım geçti ömrüm bilmedim
Bir müsâfir gibi geldim bunda mihmân olmadım

Ey benim vâlidem ağlayıp etme figân
Pederime hasret gittim doymadım hemân

Dün gece gördüm düşümde sâkin dururdum
Karşımda ismi mezârı taşında okuyup yazanım gitti

Çelebizâde hafîdi kerîmesi merhûme Berre Hanım rûhıyıçun el-fâtiha, 1 Recep 1252"

Yanında dört yanı gayetle süslü, nakışlı sanduka. Kalın, musanna çift şahide. Başında muazzam haydariye kallavisi; ince güzel bir talik ile "Zeynî Efendi" diye meşhurdur. Çelebizâde'nin kız çocuğudur ve hattattır. İzmirli Ruhî Baba bu Zeynî Efendi'nin torunlarındandır. Şeyh Neccârzâde Mustafa Rızaeddin Efendi'nin oğlu ve câ-nişîni Mehmed Sıddık Efendi hazretlerinin inabeli dervişlerindendir (*Son Hattatlar*, 642) (66:209):

"Hüve'l-Bâkî - Şeyhülislâm-ı sâbık merhûm Çelebizâde İsmail Asım Efendi hafîdi Şeyhülislâm-ı esbak merhûm

Şeyhülislâm Mustafa Aşir Efendi'nin Molla Güranî haziresine taşınmış olan mezar şahidesi

Mehmed Hafîd Efendi'nin Molla Güranî haziresine taşınmış olan mezar şahidesi

Berre Hanım'ın Molla Güranî haziresine taşınmış olan mezar şahidesi

ve magfûrun leh el-Hâc es-Seyyid Mehmed Zeynelabidin Efendi rûhıyıçun el-fâtiha, sene (14 Receb-i şerîf) 1239"

Dağıstanî İbrahim Efendi'nin sağ yanında çift şahide; başında alt kısmı kafesî destarlı, ortadan boğumlu, üstü şişkin, çift kat kallavi ve talik ile (66:210): "Hüve'l-Bâkî - Merhûm ve magfûr ilâ rahmeti rabbihi'l-gafûr sâbıkan rikâb-ı müstetâbda Anadolu muhasebecisi Çelebizâde Ali Efendi rûhıyıçun el-fâtiha, 1187"

Yanında süslü büyükçe tek şahide, talikle (66:210): "Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî - Merhûme ve magfûrun lehâ sâbıkan Eğriboz muhafızı Tezkireci İbrahim Paşa merhûmun kerîmesi Hâcce Fatma Hanım rûhıyıçun el-fâtiha, 11 Zilhicce 1178"

Kapıdan girilince soldaki hazirede birinci taş. Üst kısmı, kenarları gayetle süslü kadın taşı:

Hüve'l- Bâkî

Müfti'l-enâm-ı esbak Zeynî Efendi'nin ben
Nâzende duhteriydim hâk eyledim mekânım

Yüz bin tabîb ü hâce kâr etmez emr-i Hakk'a
Tedbîr-i illet ile geçti benim zamânım

Bir çâre bulmayıp hayf bîçâre kaldı âhir
Hem vâlid-i şefi'im hem ümm-i mihrübânım

Bir gün olur geçersin sen de bu rehgüzerden
Bir fâtiha ile şâd et bakıp da geçme cânım

Târih-i irtihâlim mu'cemle yazdı İzzet
Menzil-geh-i naîme gitti Nesîbe Hanım, 1239.

Çelebi Asım Efendi'nin sağ yanında, çift şahideli, süslüce kadın taşı, talik ile (66:215): "Hüve'l-Bâkî - Çelebizâde Asım Efendi'nin kerîme-i mükerremeleri merhûme ve magfûrun lehâ Hibetullah Hanım rûhıyıçun el-fâtiha, 1169"

Hibetullah Hanım'ın arkasında, büyük çitlembik ağacı dibinde küçük taş, talik iledir. Başında Halvetiyye tâcına benzeyen cüneydî destarlı, on iki dilimli, ortası düğmeli ilmiye kavuğu (66:215): "Hüve'l-Bâkî - Çelebizâde Asım Efendi'nin mahdûmu Mehmed Arif Efendi rûhıyıçun el-fâtiha, 1141"

Sağ set üstünde, gayetle muazzam haydariye kallavili, muhteşem kitabeli, dört yanı kabartma nakışlı, müzeyyen, musanna uzunca mermer mezar, çift

şahide, talik (Vakanüvis Çelebizâde Asım Efendi, divanı ve tarihi vardır. Reisülküttap Küçük Çelebi Mehmed Efendi'nin oğludur. Meşihatlarına "fâzıl-ı devrân" terkibi tarihtir) (66:214): "Hüve'l-Bâkî - Şeyhülislâm ve müfti'l-enâm iken vedâ'-ı âlem-i fânî eden merhûm ve magfûrun leh Çelebizâde İsmail Asım Efendi rûhıyıçun el-fâtiha, 28 Cemaziyelahir 1173"

Hekimbaşı Ömer Efendi haziresinden Molla Güranî haziresine taşınmış bazı mezarlar

Kapıdan girince sağ set üstünde büyük ağacın önünde, çift şahideli, ustuvaneli, talik yazılı birinci mezar (66:214): "Hüve'l-Bâkî - Çelebizâde Asım Efendi merhûmun hafîdi müderris-i kirâmdan merhûm ve magfûrun leh es-Seyyid el-Hâc Mehmed Eşref Efendi rûhıyıçun el-fâtiha, gurre-i Muharrem 1256"

Sağ set üstünde, sol baştan dördüncü taş, çift şahide, ustuvaneli, başlıksız, talik ile (66:212): "Hüve'l-Bâkî - Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât Devlet-i Aliyye'de hekimbaşı olup Rumeli kazaskesi iken irtihâl-i dâr-ı bekâ eden el-Hâc Ömer Efendi rûhıyıçun el-fâtiha, Ramazân-ı şerîf 1136"

Yanında on iki dilimli, cüneydî destarlı, ortadan düğmeli Halvetî tâcına benzer küçük, mistarlı mermer taş (66:212): "Hüve'l-Bâkî - Çelebizâde Asım Efendi'nin mahdûmu Mehmed Ataullah Efendi rûhıyıçun el-fâtiha, 1143"

Sol yanında güzel bir sülüsle yazılı, ustuvaneli, başlıksız tek şahide (Ne tuhaftır ki böyle şiirlidir) (66:211):

Hüve'l-Bâkî

Okuyalar fâtiha rahmeten li'l-âlemîn

Durağı cennet ola fî makâmin emîn

Eşrâf-ı kuzâttan el-merhûm ilâ rahmeti rabbihi'l-gafûr es-Seyyid Mehmed Emin Ağa'nın rûhuna fâtiha, Cemaziyelevvel 1277"

Bir ağaç sonra, sol yanında süslü, nakışlı kadın taşı, talik ile (66:211): "Hüve'l-Bâkî - Çelebizâde Asım Efendi'nin hemşîre-i azîzesi merhûme ve magfûrun lehâ Hatice Hanım rûhıyıçun el-fâtiha, 1169"

Karamanî Pîrî Mehmed Paşa Camii ve Tekkesi

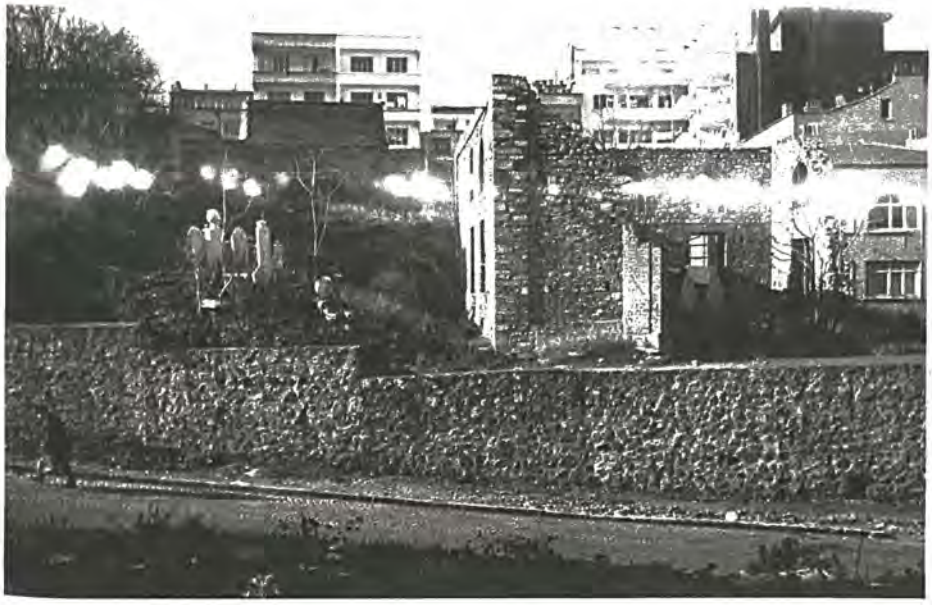
Millet Caddesi'nde Molla Gürani haziresini geçince hemen aynı hizada Karamanî Pîrî Mehmed Paşa Camii ve Tekkesi önünde duruyoruz. (Haseki Sultan Mahallesi, 1785 ada, 6,37 parsel)

Tekke - cami, İstanbul'da birçok hayratı olan Pîrî Mehmed Paşa (ö.1533) tarafından H.927 - M.1520'de yaptırılmıştı. Sürekli maruz kaldığı yangınlarla birçok defa inşa edilmiş, ancak 1918 yangınında büsbütün harap olmuştu. Son olarak 1976'da yeniden ihya edildi. Tekke fonksiyonuyla bu mabedin bir diğer adı "Koruklu Tekkesi"ydi.

Not edelim, Odabaşı Tekkesi'nin de bir diğer adı Koruk Tekkesi'ydi, bu adlandırmaya da sebep, yakınındaki Koruk Çeşmesi'ydi.

Molla Güranî Camii'nin haziresindeki mezarı asırlardır Sütlüce'de olan İshak Karamanî'nin mezarı, tekkenin şöhretini artırmak için taşınmıştı! Revnakoğlu, İshak Karamanî'ye ait bir notunda bu hususa temas eder (208:120-24):

> İshak Karamanî, Habîb-i Karamanî'nin halifesidir, Halvetiyye büyüklerindendir. İsmi "Cemaleddin" olduğundan "Cemal Halife" yahut "Cemalî Halife" derler. Halvetiyye şeyhlerinin ileri gelenlerinden ve şecerelerde geçen ana isimlerdendir. "Mâte zübdetü'l-evliyâ" terkibinin gösterdiği H.933 tarihinde göçtü. Sütlüce'de Kapıağası Mahmud Ağa Câmi'-i şerîfi avlusunda çatılı, kapalı ayrı bir türbesi vardır. Çocuklarından, torunlarından ve halifelerinden bir kısmı burada yatmaktadır. Mübarek bir makam olarak herkesçe ziyaret edilir. H.1290 tarihinde esaslı bir tamir gördüğünü türbenin camiye bakan yüzündeki istifli kitabe bildiriyor: "Makâm-ı Hazret-i İshak Cemaleddin Karamanî kuddise sırruhu. Târîh-i ta'mîri: 27 Şevval 1290" Beyzî şekilde beyaz mermere yazılan bu kitabe hâlen yerindedir. 1340 tarihinde hiç sebep ve lüzum yokken İshak Karamanî buradan alınıp Molla Güranî'de Koruklu Tekkesi'nin bahçesine götürülmüştür. Fakat halkın teveccühü, nazarı eski türbede devam etmektedir.
>
> Çevresi halkı aralarında para toplayıp türbeyi ve içindeki sandukaları baştan başa onarmış, silip süpürülmesi ve türbedarlık gibi vazifeleri nöbetleşe üzerine almışlardır. Her akşam çerağı yanar, ziyaretsiz kalmaz ve gelen boş dönmez. Oğlu Şeyh Mehmed Efendi, Emir Buharî Tekkesi şeyhidir, H.993'te göçtü. (*Hadîka*, I, 303)
>
> Cemal Halife'nin hulefasından Turnacıbaşı Yetim Baba Ali Efendi, Mimar Sinan'ın şakirdiydi. Süleymaniye Câmi'-i şerîfine bina emini olmuştu. H.960'ta göçtü. Sütlüce'de Mahmud Ağa Câmi'-i şerîfi haziresinde yatıyor. (*Hadîka*, I, 304)

Pîrî Mehmed Paşa - Koruk Tekkesi'nin 1918 yangınından sonraki hâli (Belediye arşivi)

Revnakoğlu, (69:73) "Cemaleddin İshak Karamanî'nin bekâyâ-yı izâmı medfun bulunduğu Sütlüce'den H.1341 - R.1338 yılında Aksaray'da Molla Güranî'de namına bina edilen tekkenin haziresine naklolunmuştur" bilgisini Mehmed Zeki (Pakalın) tarafından yazılan Piri Mehmed Paşa (Türk Tarih Encümeni Mecmuası, Teşrîn-i sânî 1926, no 95, s.325-350) makalesinden aktarır.

Tekkenin "İshak Karamanî" ve "Cemal Halvetî" olarak bilinen ilk şeyhinin altı yıl süren şeyhliğinden sonra (69:100) oğlu Şeyh Mehmed Efendi posta oturdu. Şeyh Mehmed daha sonra H.971'de Fatih'teki Emir Buhari Tekkesi'ne geçmiş, 38 yıl süren şeyhliğinden sonra H.993'te orada vefat ederek defnedilmişti. Ardından Nureddinzâde'nin halifelerinden ve Ayasofya'da cuma vaizlerinden Şeyh Ali Kemalî (Tırhalalı) posta oturdu. 41 yıl süren şeyhliğinden sonra H.1012'de vefat etti. Haziredeki mezar taşındaki talik kitabede şunlar yazar (69:109): "Hû - Mürşid-i râh-ı Hudâ eş-Şeyh Nureddinzâde hulefâsından, bu hankahın şeyhi ve Ayasofya cuma vaizi iken azm-i bekâ eden Tırhalalı eş-Şeyh Ali Kemalî kuddise sırruhu, 1012"

Şeyh Ali Kemalî'den sonra Kırımlı Derviş Mehmed Efendi 19 yıl şeyhlik postunda oturdu, H.1018'de vefat etti. Revnakoğlu, bu şeyhin kısa biyografisini *Sicill-i Osmânî*'den de aktarır (69:102): "Derviş Efendi (Koruklu Tekkesi şeyhi), Tatar'dır. Halvetiyye'den olup Koruklu Tekkesi şeyhi ve Süleymaniye vaizi iken 1148 (Revnakoğlu notu "taşında 1018'dir") Muharreminde fevt oldu." Şeyhin mezar taşını Revnakoğlu şöyle tesbit eder (69:112):

> Önünde başlığı çıkmış, kısmen erimiş, kenarları kırık, yazısı okunamayacak hâle gelmiş, ince nesih kitabeli, küçükçe, mistarlı ve siyah boyalı mermer taş:

Şeyh Ali Kemalî'nin mezar taşı

Pîrî Mehmed Paşa - Koruk Tekkesi şeyhleri silsilesi (104:68)

"Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî - Mürşid-i râh-ı Hudâ eş-Şeyh Nureddin Efendi hulefâsından, bu hankahın şeyhi ve Süleymaniye'de cuma vaizi, irci'î emrini âhir gûş edip azm-i bekâ eden Derviş Kırımî eş-Şeyh Mehmed Derviş sırrahu'l-âlî, 1018"

Daha sonra bir dönem tekkeye isim bırakmış olan Saçlı Şeyh İbrahim Efendi posta geçti. O da selefleri gibi vaizdi. Cerrah Paşa Camii'nde vaizlikte bulunmuş, H.1052'de vefat etmişti. Revnakoğlu onun için (99:105) "Aslında Rusçukludur ve Ramazâniyye'dendir. Bu zatın zamanında tekke Ramazâniyye'den olmuştu. Tekkeye adını bırakmış ve çok meşhur olmuştu" notunu düşer.

Burada, Koruk Tekkesi'nin haziresinde başlangıçta tek bir türbe vardı, o da Saçlı İbrahim Efendi'nindi. Hazirenin diğer mezarlarla şekillenmesi daha sonra gerçekleşti (69:76):

> Evvelce burada Saçlı İbrahim Efendi'nin küçücük bir türbesinden başka medfun yoktu. İshak Karamanî'nin Sütlüce'deki kabrinin buraya naklinden sonra tekkenin haziresi rahmetli Tâhirü'l-Mevlevî Bey'in "Evliya fideliği" dediği tarzda medfunu bilinmeyen birçok mezar taşlarıyla dolduruldu. Büyük Fatih yangınından sonra tekkenin yeniden yapılması sırasında Yeni Postahane'nin arkasında kütüphanesi olan Şeyhülislâm Aşir Efendi'nin ve oğlu Kazasker Hafîd Mehmed Efendi'nin (*Galatât* sahibi) de buraya getirildi. Sonradan ihdas edilen ve gittikçe büyültülen bu hazirenin yeri eski yerlilerin söylediklerine göre Molla Güranî Câmi'-i şerîfinin abdesthanelerinin bulunduğu yermiş. Yine halkın ve burasının eski hâlini bilenlerin söylediğine göre meşayihe ait taşların medfunları da burada değilmiş.
>
> Not: Tekkenin yakınındaki konakta oturan Giridî Muhtar Bey de burada medfundur deniliyor.

Tekkenin bir dönem şeyhliğinde bulunan Saçlı İbrahim Efendi ile tarikatın pîri Cemaleddin İshak el-Karamanî'nin mezar şahidelerini Revnakoğlu hazirede tesbit eder (69:76):

> Başında siyah destarlı büyükçe Halvetî tâc-ı şerîfi, üstü açık türbe, iki medfunu var, yazılar sülüstür. Sandukaların üzerinde sülüs celîsi ile kelime-i tevhîd yazılıdır.

Kitabesi sanduka üzerinde yazılıdır: Hû - Hâzâ merkadu umdeti'l-kâmilîn eş-Şeyh Cemaleddin İshak el-Karamanî el-Halvetî kuddise sırruhu, 933, nukile min Sütlüce, 1341.

Yanında aynı şekilde, aynı hatladır. Başında taştan Sünbülî tâcı vardır: Hû - Hâzâ kabrü ârif billah eş-Şeyh Saçlı İbrahim Efendi aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân, 1042.

Sağdaki İshak el-Karamanî'nin, soldaki Saçlı İbrahim Efendi'nin mezarı

Saçlı Şeyh İbrahim Efendi'den sonra oğlu Musa Efendi postnişin oldu ve H.1085'te vefatıyla bu sefer Musa Efendi'nin oğlu İbrahim Efendi (ö. H.1128) makam postuna geçti.

İbrahim Efendi'den sonra Sünbüliyye'den Mehmed Fahreddin Fahrî Efendi'nin posta geçmesiyle tekke "Koruk Tekkesi", "Koruklu Tekkesi", "Koruklu'nun Tekkesi" adını aldı. İbrahim Nakşî'nin halifelerinden olan bu şeyhin Odabaşı'nda Koruklu Mahallesi'nden olması tekkenin isimlendirmesine tesir etmişti. H.1148'de ölen şeyhin vefatına (69:106) "Vecdgâh-ı naîme göçtü Fahrî", "Çârtâk-ı eflâka çıktı Şeyh Koruk" ve "Çârtâk-ı adne çıktı Şeyh Koruk" mısraları da tarih düşürülmüştü. Revnakoğlu, şeyhin haziredeki mezar kitabesini tesbit eder (69:109):

Şeyh Seyyid Mehmed Efendi'nin önünde, aynı şekil yazı, aynı tarzda:

Hû
Edip azm-i bekâ bir şeyh-i kâmil
Tarîk-i Sünbülî'de merd-i dânâ
Vedâ' etti cihân-ı bî-bekâya
Cemâliyle tecellî ede Mevlâ
Duâ birle Reşîdâ etti târîh
Cinân ola Muhammed Fahrî'ye câ, 1148.

Mehmed Fahreddin Fahrî Efendi'nin vefatıyla damadı Seyyid Mehmed Efendi tekkenin başına geçti. Kendisi, Atpazarî Osman Efendi'nin torunuydu; 16 Ramazan 1189'da vefat etti (69:110):

Talik kitabeli, cesîm Sünbülî tâçlı, muntazam yeni mermer taş: "Allah Hû - Bu makâm-ı âlîde kırk bir yıl irşâd-ı halk ile meşgul olan, Atpazarî Şeyh Osman Efendi hafîdi, Şeyh Mehmed Fahrî Efendi'nin damadı eş-Şeyh Seyyid Mehmed Efendi'nin kabridir, kuddise sırruhu, 1189"

Bundan sonra Seyyid Mehmed Efendi'nin halifesi Numan Efendi (ö. 7 Rebiülahir 1219) posta geçti (69:110): "Kırımî Şeyh Mehmed Efendi'nin önünde, talik, başında

Pîrî Mehmed Paşa Tekkesi haziresinde İshak Karamanî (sağdaki) ve Saçlı İbrahim Efendi (soldaki) sandukaları (Konyalı arşivi)

gösterişli muazzam Sünbülî tâcı: "Yâ Hû - Bu makâm-ı feyzde otuz sene şeyhlik eden mümtâz-ı silsile-i Sünbüliyye'den eş-Şeyh Numan Efendi'nin kabr-i şerîfleridir, el-fâtiha, 1219"

Ardından Numan Efendi'nin oğlu Mahmud Celâleddin Efendi (ö. 9 Cemaziyelevvel 1258) posta oturdu. "Bu zatın Silivrikapı'daki Karagöz Tekkesi'nde şeyhliği vardı, oradan naklen gelmiş ve burada âyîn-i Nureddin icra eylemiştir."

Revnakoğlu yukarıdaki bilgiyi verdikten sonra Mahmud Celâleddin Efendi'nin mezar kitabesini tesbit eder (69:112): "Hazirede en dipte, iki duvarın birleştiği köşede, yapıştırılmış gibi duvarların zaviyesi içine sokulmuş, yeşile boyalı, mistarlı, sülüs yazılı mermer taş; başında ortadan kırılmış cesîm Halvetî tâc-ı şerîfi: "Yâ Hû - Mümtâz-ı silsile-i Sünbüliyye'den bu hankahın şeyhi, hâdimü'l-fukarâ merhûm eş-Şeyh Mahmud Efendi, el-fâtiha, 1258"

Ardından "Kandilci" de denilen Mehmed Şakir Efendi (ö.1262), Melek Hocazâde Hacı Mehmed Eşref Efendi (ö.22 Rebiülahir 1268), oğlu Hacı Mehmed Ataullah Efendi (ö. 12 Şevval 1285), onun oğlu Mustafa Hüsameddin Efendi (ö. 22 Zilhicce 1303) ve Hattat Aziz Mahmud Efendi (ö. 12 Rebiülahir 1305) posta oturdu. "Hatip Efendi" de denilen Hattat Aziz Mahmud Efendi, Koca Mustafa Paşa Camii'nin hatibi, imâm-ı sânîsi ve zakirbaşısıydı. Vefat ettiğinde Koca Mustafa Paşa Hankahı'nın haziresine defnedildi. Ardından oğlu Mehmed Hüsnü Efendi (9 Recep 1307) ve onun da oğlu Mehmed Lutfi Efendi (ö. 16 Zilkade 1320) şeyhlik vazifesini yürüttüler.

Mehmed Fahreddin Fahrî Efendi'nin mezar taşı

Tekkenin son şeyhi Zekâî Efendi'ydi (69:98):

Merkez Efendi şeyhi Mehmed Nureddin Efendi'nin ikinci oğludur. Gençliğinde Karagümrük'te tulumbacılık ettiği için "Tulumbacı Zekâî Efendi" derlerdi. Devran ettirmekte, bilhassa kuûd zikrinde şöhreti vardı. Müştakzâde Ahmed Efendi ile birlikte üç saat ara vermeden kuûd tevhîdi yaptıklarını; kuûd zikri esnasında yalnız belden yukarısını titretmek için dizlerinin üstüne mezar taşı koyarak zikir meşkine çalıştığını söylerler.

Revnakoğlu bir başka notunda Şeyh Zekâî Efendi'nin oğluna nasıl tâç giydirdiğinden bahisle (69:104) "Şeyh Zekâî Efendi, dergâhlar sırlandıktan sonra oğlu Nureddin Efendi'ye hayatının son günlerinde yatakta hasta yatarken Arasta şeyhi Sadık Bey'in ısrar ve teklifi üzerine başına

güçlükle tâc-ı şerîf giydirebilmiştir. Başkaca icazesi yoktur" der ve "Şeyh Zekâî Efendi'nin halifelerinden Alay müftüsü Hüseyin Efendi" için zakirler dosyasına atıf yapar. O dosyada Hüseyin Sabri Efendi için şu bilgileri verir (182:126):

> Alay müftüsü Hüseyin Sabri Efendi, Şehremini'de Ereğli Câmi'-i şerîfi imamı Mehmed Niyazi Efendi'nin (Niyazi Efendi, Şair Ahmed Bahâî Efendi'nin kardeşidir) ikinci oğludur. Koruk Tekkesi son postnişini Zekâî Efendi'nin halifelerindendi. Kendisi de Koca Mustafa Paşa Câmi'-i şerîfi hatipliğinde bulunmuştu. Son vazifesi alay müftülüğüydü. Halvetiyye'den olduğu için devranî zakirliğinde tanınmıştı. Peyrevliği kuvvetliydi. Çok ilâhî bilirdi; cumhura katılarak okumayı daha çok severdi. Kendi tekkesinde her hafta bulunurdu, civarındaki tekkelere de giderdi. Çorum'da 38. Piyade alayında alay müftülüğü vazifesini görmekte olduğu yıllarda 4 Nisan 1935 tarihinde göçtü.

Seyyid Mehmed Efendi'nin mezar taşı

Zekâî Efendi'ye ait Revnakoğlu'na ait olmayan bir notta onun vefat tarihi ve mezar yeri yer alır (69:99):

> Molla Güranî'de Veziriazam Pîrî Mehmed Paşa Dergâhı postnişini Şeyh Zekâî Efendi 1-10-1340 ve 2 Rebiülevvel 1343 çarşamba günü vefat etmiş, cenaze namazı Sünbül Efendi Hankahı'nda kılındıktan sonra Merkez Efendi'de makbere-i mahsûsasına defnolunmuştur.

Zekâî Efendi'nin mezarı Merkez Efendi'de olduğu hâlde, Koruk Tekkesi haziresinde bu vaziyeti ifade eden bir tür makam taşı bulunur. Revnakoğlu, bu taşın kitabesini tesbit eder (69:107):

Şeyh Numan Efendi'nin mezar taşı

Ali Kemalî'nin önünde, aynı tarz ve şekilde, talik ile: "Yâ Hû - Bu hânkâh-ı âlîde yirmi dört yıl zikrullâh ile hidmet-i meşîhatte bulunup bade'l-vefât biraderleri Hazret-i Merkez şeyhi Ahmed Mesud Efendi'nin kabirlerine defnedilen es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Zekâî Efendi'nin nazargâhıdır, kuddise sırruhu, 1343"

Revnakoğlu, notlarında bu tekkeye halk arasında "Konuk Tekkesi" de denildiğini yazdıktan sonra şu ilginç bilgiyi verir (69:102):

> Tekkeye Talat Paşa, Sahib Molla, Musa Kâzım Efendi gibi devlet ricâli muntazaman devam ederlerdi. Musa Kâzım Efendi'nin bazı geceler burada kaldığı da olurdu. Bu yüzden İttihat ve Terakki'nin ilk sukutunda tekkenin en üstündeki odada gizli içtimalar bile yapılmış olduğundan toplantıya gelenler dergâhın arka kapısından girip çıkarlardı.

Zekâî Efendi'nin Koruk Tekkesi haziresindeki makam taşı

Revnakoğlu dosyalarında bu tekkeye dair son not, tekkenin yeniden inşa kitabesidir (69:75):

Molla Güranî Pîrî Mehmed Paşa Tekkesi kitabesi (yeniden inşaya dair): Dört köşeli beyaz mermer, yazı talik:

Şehenşâh-ı cihân Abdülhamîd Han (kazınmıştır)... bahşâ
Nice âsâr-ı hayrâyâta kıldı lutf-ı lâ-tuhsâ

Odur ol kutb-ı devrân merkez-ârây-ı hilâfet kim
Fürûg-ı ma'diletle eyledi her dergehi ihyâ

Husûsâ nesl-i pâk-i Hazret-i Sıddîk-i a'zamdan
Vezîr-i zî-fehâmet ki Muhammed Pîr-i bî-hemtâ

Tarîk-i Halvetî'de amm-i pâki Hazret-i İshak
Gibi bir mürşide kılmış idi bu dergehi inşâ

Nukûd-ı himmetin sarf eylemişti fî sebîlillah
Neşât-efzây-ı kalb-i sâlikân olmuştu ser-tâ-pâ

Mürûr-ı vakt ile vîrân olunca eyleyip fermân
Mücedded kıldı bünyâd ol cihân-bân-ı kerem-fermâ

Safâ-yı rûhunu etti füzûn-ter pîr-i zî-şânın
Ömrin mezîd eylesin bi-hakk-ı sûre-i Tâhâ

Yapıldı dil-nişîn sûrette bir tarz-ı cedîd üzre
Dil-i uşşâka verdi fer zehî nûr-ı yakîn-âsâ

Bahâî târîhin dedi vird eylesin yârân
Bu ra'nâ dergehi yâhû şehenşâh eyledi ihyâ

(1326, nemekahu Nuri gufire lehu)

(Tesbit tarihi, 30 Mart 1948)

Fındıkzâde Tekkesi

Millet Caddesi, Oğuzhan Caddesi ve Kızılelma Caddesi'nin kesiştiği kavşakta, şimdi Millet Caddesi'nin ortasında Fındıkzâde Tekkesi vardı.

Burası, semte adını veren tekkeydi. Tam yeri, Ahmed Vefik Paşa Caddesi ile Oğuzhan Caddesi'nin buluştuğu orta refüjdeydi. 1956-1960 arasında Millet Caddesi yapılırken daha önce 1918'de harap olan tekke ortadan tümüyle kaldırıldı.

Tekke, 1918'de Fatih yangınında ilk büyük hasarı aldıktan az bir zaman sonra tekkenin türbesi tramvay yoluna tesadüf ettiğinden yıkılmaya başlanır. Etraf sakinleri gördükleri karşısında şaşkındılar. Bu hayret verici manzara Revnakoğlu notlarına aksetmişti (149:157-58):

> 29 Mayıs 1334 (1918) senesinde Fatih harîk-i kebîrinde yanan Aksaray civarında Yüksekkaldırım'da "Fındıkzâde Tekkesi" denilmekle maruf Sa'dî hankahı muhterik olmuştu. Orada sırlı bulunan zevât-ı kirâmın Tramvay Caddesi'ne nazır olan türbenin cephesi az bir zaman sonra tramvay idaresi tarafından yol açılmak bahanesiyle yıktırıldı. O hengâmede çoluk çocuk feryat ederek "Buradaki ölüler görünüyor!" diye haykırmışlar, zabıta vasıtasıyla keyfiyeti Evkaf idaresine bildirmişlerdir.
>
> Evkaf'tan gelen müfettişler, bânî-i merhûm Ahmed İshak Efendi hazretleriyle "Büyük Aziz" denmekle maruf Ahmed Râşid Efendi'nin ve ilk halifesi Şeyh Osman Nuri Efendi'nin defnolundukları gibi aynen orada bulunduklarını görmüşler ve bir raporla keyfiyeti Evkaf Nezareti'ne bildirmişlerdir.
>
> İkinci bir defa gönderilen heyet, bu hâli aynen müşahede etmeleri üzerine nezaretçe o zaman postnişini bulunan ilk halife Osman Efendi'nin ikinci mahdumu Şeyh Şemseddin Efendi'nin hafîdi harp malûlü Şeyh Hasan Sa'dî Efendi merhum celp olunarak 400 lira verilmiş ve muhterik hankahın bahçesinde üç lahit yaptırıp yukarıda isimleri mezkûr müşarünileyhimin oraya derhâl nakilleri emir ve lahitleri inşa ve zevât-ı müşârünileyhimin muazzam

Pîrî Mehmed Paşa Tekkesi'nin yenileme kitabesi (Konyalı arşivi)

Pîrî Mehmed Paşa Camii yapılırken (Konyalı arşivi)

bir merasimle tedfînen nakl-i kubûrü ifa edilmiş ve bu sırada her üçünün de tâmmü'l-a'zâ hatta kirpik, kaş, sakal, bıyık gibi kıllarından bir tanesinin bile zayi olmamış olduğu görülmüştür. Rahmetullahi aleyhim ecmaîn.

Bu vaka üzerine Cemiyet-i Sûfiyye toplanır ve cemiyetin aldığı kararlar 12 Mayıs 1919 tarihli Hâdisât gazetesine akseder:

Cemiyet-i Sûfiyye dün Reis Tevfik Efendi'nin taht-ı riyâsetinde içtima ederek evrâk-ı muhavvele hakkında müzâkerât cereyan etmiştir. Yüksekkaldırım'da kâin Fındıkzâde Dergâhı'nın tramvay yoluna tesadüf eden kısmının hîn-i tesviyesinde açılan lahitlerin birinde zuhur eden henüz çürümemiş cesedin dergâhın banisi olan meşâhîr-i sûfiyyeden ve erbâb-ı fazl u kemâlden Fındıkzâde'ye ait olduğu anlaşılmış ve bu gibi eizze-i kirâm hakkında âsâr-ı hürmet ibrazı lâzıme-i insâniyyet ve diyanetten olduğu beyanıyla geride ayrıca lahitler inşasıyla müşarünileyh ile diğer meşâyihin naaşlarının ihtifâlât-ı lâzıme ile yeni lahitlere nakli esbabının istikmali zımnında Evkâf-ı Hümâyûn Nezareti'ne yazılan tezkire nâzır efendi hazretleri tarafından nazar-ı ehemmiyete alınarak lüzumu kadar lahidin inşası için me'mûriyyet-i âidesine evâmir-i lâzıme ita edilmekle...

Millet Caddesi için tekke büsbütün ortadan kaldırılmadan önce Revnakoğlu, tekke arsasındaki kitabe ve mezar taşlarını da tesbit etmişti:

Cümle kapısı tâkında Şeyh Mustafa Sâfî Efendi zamanında kendisi tarafından yazılmış bulunan talik yazılı kitabe şöyleydi (149:155): "Bu dergâh-ı maârifte sülûk erbâbına

sâkî - Bahâüddîn ü Sa'düddîn Hüsâmeddîn-i Uşşâkî"

Not düşelim, tekkenin H. 1217 - M. 1802-03 tarihli kayıp kitabe metni *Fatih Kitabeleri*'nde yer alır.

Başında gayet sanatkârane yapılmış Sa'dî tâc-ı şerîfi, yazısı talik (149:150):

"Lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah - Tarîkat-ı aliyye-i Sa'diyye meşâyih-i kirâmından Fındıkzâde Dergâh-ı şerîfi postnişini ve muhâsebât-ı umûmiyye-i askeriyye ikinci şube mümeyyizlerinden es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Arif Hilmi Efendi'nin rûhıyıçun fâtiha, 1 Teşrîn-i sânî 1325 yevm-i pazar - 1 Zilkade 1325.

Koruk Tekkesi'nden Meclis-i Meşâyih'e yazılan bir istida (69:4)

Not: Şimdi bu taş ortada yoktur, yerine apartmanlar yapılmaktadır (1945).

Yerde, toprak içinde, alt kısmı kırılmış, başlığı kopmuş, eski tarz bir sülüsle (149:152): "Merhûm ve magfûrun leh Fındıkzâde Feyzullah Molla Efendi rûhıyıçun..."

Taşkasap'ta Sa'diyye'den Fındıkzâde Tekkesi haziresinde yangın yerine karışan tarafında, başında kalın püsküllü Mahmudiye fesi, ortadan kırık, yazısı talik, mistarlı beyaz mermer kitabe, yerdedir (149:153): "Hüve'l-Bâkî - Hasretâ bir gonce-i nevres fidan - Kuş misâl eyledi azm-i cinân - Hâlen Kuds-i şerîf valisi devletli Mehmed Paşa hazretlerinin mahdûm-ı âlîleri Mehmed Muharrem Beyefendi'nin rûhuna fâtiha, 1262" (Tesbit tarihi 18 Mayıs 1948)

Revnakoğlu dosyalarında bu tekkenin başlangıçtan tekke ve zaviyelerin kapanışına kadarki hikâyesi şöyle hülâsa edilir (149:154,146):

Fındıkzâde Tekkesi

Mukabele günü pazartesi gündüzleri öğleden sonra Nakşibendiyye, salı gecesi de tarîk-i Sa'diyye ayini icra olunagelmiştir.

Bu hankah sudûrdan ve Nakşibendiyye şeyhlerinden Ahmed İshak Efendi tarafından inşa edilerek o zamanın urefâ-yı mümtâzesinden ve meşâyih-i kirâmından "Etyemezzâde" demekle maruf Şeyh Ali Hulûsî hazretlerinin halîfe-i ekberi ve göz bebeği Fındıkzâde Ahmed Râşid Efendi'ye gönül bağlayarak kendilerini tekkeye postnişin olarak getirmişlerdir.

Ahmed Râşid Efendi'nin zamanında taht-ı terbiyetlerinde bulunan ilk halifesi Osman Efendi'yi ilbâs etmişler ve Edirnekapı haricindeki hâlen arsa bulunan Sa'diyye'den Sır Tekke'nin meşihatına iclâs ve irsal buyurmuşlardır.

Ahmed Râşid Efendi'nin irtihallerini müteakip halîfe-i evvel olmak itibarıyla Fındıkzâde postnişinliğine Sır Tekke'de icrâ-yı meşîhat etmekte olan Osman Nuri Efendi tayin edilmiştir.

Osman Efendi'nin vefatıyla yerine ekber ve erşed evlâdı Ali Haydar Efendi; bilâ-veled irtihaliyle yerine küçük biraderi Şeyh Şemseddin Efendi... Müşarünileyhin ihtiyar olması dolayısıyla dergâh umuruyla bihakkın meşgul olamadığından 1310 sene-i Rûmiyyesi ibtidalarında Meclis-i Meşîhat'ça Şemseddin Efendi'nin küçük biraderi Mehmed Arif el-Hilmi gönderilmiş ve pek az bir zaman sonra ağabeyi Şemseddin Efendi'nin vefatıyla Arif el-Hilmi Efendi asaleten tayin edilmiştir.

Şeyh Arif Efendi'nin iki halifesi vardır: Birincisi düyûn-ı umûmiyye hulefâsından Hasan Efendi merhum, ikincisi Şeyh Arif el-Hilmi Efendi'yi ilbâs ve iclâs eden Kasımpaşa'da kışla arkasında "Ciğerim Dede Tekkesi" denmekle maruf Sa'dî Tekkesi'nin şeyhi urefâ-yı Sa'diyye'den Cafer es-Sâdık Efendi'nin mahdumları Şeyh Halil Cemalî Efendi'dir ki Ciğerim Dede'nin son şeyhidir.

Şeyh Arif Efendi'nin bilâ-veled vefatıyla terbiye-kerdesi olan ve gözü gibi sevdiği hafîdesi Nimet Hanım'ın zevci Ahsen Ziya Erhan'a Meclis-i Meşâyih'çe teklif edilmişse de otuz yaş gibi genç bir çağda bulunması ve bihakkın îfâ-yı irşâdda aciz hâlinde olması dolayısıyla müstenkif ve ferâgatkâr bulunarak ehline tefvizini yani bir kâmil-i mükemmil ü mükemmele tevcihini rica ve iltizam etmiştir. Bunun üzerine tarîk-i Uşşâkiyye'den Aksaray'da Şekerci Sokağı'nda Şeyh Fahreddin Efendi'nin ilk halifesi bulunan Fatih dersiamlarından Burdurlu Şeyh Mustafa Sâfî Efendi'nin uhdesine tevcih ve 1334 senesi Mayısında da dergâh muhterik olmuştur.

Revnakoğlu, tekkenin şeyhleri için birtakım notlar düşer: Listede ilk postnişin görülen "Şeyh Ahmed İshak Efendi (Fındıkzâde)" için (149:147): "Ahmed İshak Efendi rivayete göre meşayihten değil, ilmiyedendir ve kazaskerdir. Vahidüddin zamanında Mısır

mollası olan Mehmed Nuri Efendi bu zatın ahfâdındandır" kaydına yer verir.

Muhyiddin Efendi'nin tomarında Mehmed Şemseddin Efendi için "Şemsi Efendi derler, sakîlü'l-vech ayyâşînden bir heriftir. Bir aralık Meşihat idaresinden azledilmiştir. 22 Zilhicce 1310 cuma günü vefat eyledi, tekkesinde defnolundu" bilgisi yer alır.

Tekkenin son şeyhi Burdurlu Şeyh Mustafa Sâfî Efendi'nin biyografisini bir başka yerde Revnakoğlu kendi üslûbuyla kaydeder (170:22-29,43):

> Fatih dersiamlarından Burdurlu Şeyh Mustafa Sâfî Efendi (Büyük Mustafa Efendi, Enfiyeci): Burdurlu Derviş Ali Ağa isminde orta hâlli bir zatın üç oğlundan en küçüğüdür. İstanbul'da Sultanselimli Şaşı Hafız Şakir Efendi'den okumuştur. Üç defa icazet veren Hafız Şakir Efendi'den birinci tertipte mezun olmuştu; onun göze çarpan parlak talebesindendir; sonra şeyhülislâm olan Tortumlu Musa Kâzım Efendi ile birlikte icazet almışlardır. Musa Kâzım Efendi'nin ders şeriki ve kürsü arkadaşıdır; icazetlerinden sonra ikisi de Fatih Câmi'-i şerîfinde aynı yıllarda ders okutmuşlardı. Ayrıca Mesnevîhân Gelibolulu Hoca Tâhir Efendi'den (Eyüp Hatuniye Tekkesi şeyhi ve devrin en maruf Mesnevîhânı Hoca Hüsameddin Efendi'nin talebesindendir) *Mesnevî-i şerîf* okumuş, ondan da icazetname almıştı.
>
> Burdurlu Mustafa Efendi tekke şeyhi olmadan önce resmî maarif hayatına girmiş, Üsküdar Toptaşı Rüşdiyesi'nde kavâid-i Arabiyye ve Fârisî muallimliği etmişti. (Rahmetli dostumuz Fehmi Tokay, Toptaşı Askerî Rüşdiyesi'nde talebeyken Burdurlu Hoca'dan ders okuduğunu fakire söylemişlerdi.)
>
> Mustafa Efendi'nin enfiye düşkünlüğü dolayısıyla hocalar arasında kendisine "Enfiyeci Mustafa Efendi" derlerdi.
>
> Tarikat tarafı: Aksaray'da Şekerci Sokağı'nda Kırkağaçlı Emin Efendi Tekkesi şeyhi Fahreddin Himmetî Efendi'nin (Yedikule Uşşâkî Tekkesi şeyhi Mehmed Emin Tevfik Efendi'den müstahleftir) halifesidir. Yine Fahreddin Himmetî Efendi halifelerinden Altay Uşşâkî Tekkesi postnişini ve kürsü şeyhi Kayserili Hacı Mustafa Efendi'den ayırmak için tarikat mensupları arasında ["Büyük Mustafa Efendi" derlerdi.]
>
> Taşkasap'ta Molla Güranî üstünde Fındıkzade'de eski ismiyle Yüksekkaldırım'da Sa'diyye tarikinden Fındıkzâde Tekkesi postnişini Mehmed Arif Efendi'nin vefatı dolayısıyla bu tekkenin şeyhliği için açılan imtihana girdi. 93 kişi arasında imtihanı kazanarak Fındıkzâde Tekkesi'ne şeyh oldu. O zaman Meclis-i Meşâyih reisi bulunan Sütlüce Hasırîzâde Tekkesi postnişini Elîf Efendi tarafından inhâsı yapıldı.
>
> Kasımpaşa Uşşâkî Asitanesi postnişinliğine getirilmesi bundan sonradır. Vefat yıllarında bu dergâhın şeyhliği üzerindeydi. Bir hayli yaşlanmıştı, fakat şuurunu kaybetmemiş olduğundan kendisini ziyarete gelenlerle ilmî musa-

habelere devam eder, yerine göre irşatlarda bulunur ve huzuru bozacak hiçbir kırıklık ve neşesizlik göstermezdi. Hastalandığında ağırlaştığı günlerde etrafında toplanıp Kur'ân-ı kerîm ve evrâd-ı şerîfe okuyorlardı. Yanında beş gün içinde kırk Yâsîn-i şerîf indirdiler. Okunan bütün âyet-i kerîmeleri, yüzü daima gülerek, hafif baş hareketleriyle birer birer takip ve tasdik ediyordu. "Nuammirhu ve nünekkishu fi'l-halk..." âyet-i celîlesine gelindiği zaman bir ara durdu ve buradan aşağısını birinci halifesi İnegöllü Hacı İzzet Efendi'nin okumasını işaret eyledi. Hacı İzzet Efendi hemen kalan yerden başlayıp bitirdiği zaman şeyhi Hacı Mustafa Efendi de son nefeslerini tüketmişti: Tam 98 yaşındaydı: 25 Şevval 1344 (8 Mayıs 1926).

Burdurlu merhum Sultan Reşad zamanına kadar huzur hocalığında bulunmuş, ser-muhâtab olarak vazife görmüştü. Emsalinden üstün olan liyakati münasebetiyle mukarrirlerden bir bulunmadığı vakit o günkü dersi kendisi takrir etmiştir.

Sultan Vahidüddin tahta geçtiği zaman Burdurlu Hoca'nın huzur derslerinde bulunması için onu ısrarla davet etmişse de Mustafa Efendi mazeret göstererek Vahidüddin'in davetini kabul etmemiştir.

Kabir taşında "Nezd-i Hakk'a Mustafa Sâfî Efendi gitti sâf" 25 Şevval 1344. Ahmed Remzi el-Mevlevî.

Burdurlu'nun halifeleri (186-55-59):

Ulemadan İnegöllü Mehmed İzzet Efendi: Birinci halifesidir. Hazret-i Pîr'in kız evlâdı sülâlesinden ve İnegöl Hoca köyündendir.

Horhorlu Tevfik Efendi: "Terlikçi Tevfik Baba" derler. İsmi Tevfik Refik, soyadı Pastutmaz'dı. 1950 yılında çok yaşlı olarak Beykoz'da Yalıboyu Caddesi'ndeki evinde vefat etti. Gazi Yunus Mezarlığı'nda yatıyor (12 Eylül 1952 tarihinde Muhtar Nihad Bey'le birlikte yazmıştık):

Gazi Yunus'un ayak ucu tarafında, yeşil tahta parmaklıkla çevrili, baş ucunda yeni harflerle yazılmış mezar taşı, aynasındaki "Hüve'l-Bâkî" sülüs iledir ve kitabenin sözleri acayip bir tarzdadır: "Hüve'l-Bâkî - Tarîk-i Uşşâkî postnişini şeyhi Tevfik Refik Efendi'nin ruhuna fâtiha, 1950"

Osman Nuri Bey (Hulûsîzâde): Zahire tüccarıydı. Sülûkta ikinci esma olan hark nidalı ism-i celâle kadar gelmiş ve orada kalmıştı.

Cemaleddin Bey (Teker): Kendisinin büyük oğludur. Gümrükte memurdu. Bu Cemal Bey, Osman Nuri Bey ve Tevfik Dede bir gecede cihazlanmıştır. Cemal Bey 1315 doğumludur. Güzel zikirciydi, zakirlikten de anlardı. 15 Mart 1951 tarihinde göçtü, Kasımpaşa'da babasının yanında yatıyor.

Hâzım Efendi Hoca (Arapgirli): Damadıdır. Keçeciler'de Uşşâkiyye'den Salı Tekkesi'ne şeyh olmuştu.

Osman Hadi Bey b. Ahmed Rıza Bey.

Osman Zeki Bilgiç: Rifâ'iyye'den Ali Baba-yı Velî Dergâhı şeyhi Muhammed el-Ensârî'den de müstahleftir

Hacı Hüseyin Vassâf Bey (*Vesîletü'n-Necât* müellifi): 11. esmâya kadar çıkmıştı, Burdurlu'nun vefatıyla yarıda kalan sülûkunu pîrdaşı Hacı İzzet Efendi'den tamamladı. 12. esmâyı onda bitirip icazetnamesini ondan aldı.

Ali Dede (Mersinli): İlk nisbeti Yedikule Uşşâkî Tekkesi şeyhi Emin Baba'dandır. Üçüncü esmâ olan "Hû" ism-i şerîfine kadar ondan ders görmüştü. Emin Baba'nın vefatından sonra Burdurlu Hoca'ya geldi ve sülûkunu bitirdi, ondan tâç ve hırka giydi. Son halifelerindendir. Yine Emin Baba'nın halifelerinden Bahriye yüzbaşısı Hasan Bey rehberliğini yapmıştı.

Şehabeddin Efendi: Yedikule Uşşâkî Tekkesi şeyhi Emin Baba'nın oğlu ve cânişînidir.

Mehmed Emin Efendi: Aksaray'da Şekerci Sokağı'ndaki Uşşâkî Tekkesi'nin son şeyhidir. İstanbul Uşşâkîleri bu zata "Fahri Azizzâde" derlerdi.

Burdurlu Şeyh Mustafa Sâfî (170:21)

Yukarıda, tekkenin kısa tarihinde teklif edilen şeyhliğe rıza göstermeyen Ahsen Ziya daha sonra Bakırköy'de bir zaviye uyandırmıştı (179-2:294):

Ahsen Ziya Zaviyesi, Bakırköy'de Çarşı Camii içindeydi. Başvekâlet Arşivi memurlarından Ahsen Ziya Bey merhum tarafından konulmuştur, Sa'diyye usulü icra edilirdi. Kendisi Kasımpaşa'da Ciğerim Dede Tekkesi şeyhi Halil Efendi'nin halifesidir. 25 Ocak 1962 tarihinde kalp sektesinden göçtü, Bakırköy Kabristanı'na sırlandı. Pek mahcup, müeddep, gayetle sakin, ehl-i dâniş, son derece mahviyetkâr, kâmil ve çok salih bir insandı.

Fındıkzâde Cami ve Tekkesi, eski tekke yerinden biraz aşağıda Oğuzhan Caddesi'nin Millet Caddesi'ne döndüğü köşe başında (Molla Güranî Mahallesi, 2109 ada, 64 parsel) yeniden yapılmıştır.

Hacı Feyzullah Efendi Tekkesi

Millet Caddesi'nden Oğuzhan Caddesi'ne iniyoruz. Bu caddenin sonuna doğru sağa dönen Halıcılar Köşkü Sokağı'na giriyor, bu sokaktan da sağa Saray Hamamı Sokağı'na giriyoruz. Sokağın sağında, 2 ve 6 numaralı binaların arasında Hacı Feyzullah Efendi Tekkesi'nden geriye kalan arsayı ve türbeyi görüyoruz. (Molla Gürani Mahallesi, 1982 ada, 10 parsel)

Bugün alâkadan büsbütün mahrum bu tekke, bir zamanlar etrafında kalabalıkların toplandığı, içinden cemiyet hayatında derin tesirler icra eden şahsiyetlerin çıktığı sufî mekânlardandı. Hâlidîlik'in bu merkezinden çıkan Küçük Hüseyin Efendi ve Melek Efendi'nin tesis ettiği halkalarla bu neşe, cemiyetin her kademesinde akis bulmuştu. Bir zamanlar etrafı bostanlarla çevrili bu tekke, şimdi apartmanlar arasında sıkışık hâldedir. Yangın artığı bu mahal, son şeklini 1952'de almıştı (147:175-76):

> Hacı Feyzullah Efendi yahut Halıcılar Tekkesi: Nakşibendiyye'nin Hâlidiyye kolundandır. Şehremini'ye bağlı Et Meydanı civarında Halıcılar Köşkü denilen mahalde, Lutfi Paşa Mahallesi'nde Saray Hamamı kurbünde ve Molla Gürani'ye gidecek şimdiki Saray Hamamı Sokağı'nın üstünde ki bu sokak yeni kadastro taksimine göre Ördek Kasap Mahallesi'ne ait bulunuyor.
>
> Tekke binası hâlen 2-1 numaralı olup cuma günleri burada ikindiden sonra hatm-i hâce okunurdu.
>
> Tekkeyi yaptıran Hacı Feyzullah Efendi'nin müritlerinden ve hayır sahiplerinden merhum Rifat Bey'dir ki Çarşıkapı'da Kemankeş Mustafa Paşa Türbesi karşısında, köşe başındaki câmi'-i şerîfin mütevellisi olan zatın torunlarındandır; Faruk Nafiz'in dedesidir.
>
> Hacı Feyzullah Efendi ve Şeyh Sadık Efendilerin türbesi Fatih yangınında yanmıştı. Son zamanlarda Haşim Mardin'in bizzat ve nakdî yardımıyla yeniden ihya edildi, 28 Mayıs 1952'de başlandı ve bir yıl sürdü.
>
> Tekkenin bahçesinde medfun bulunan zevat: Şeyh Hacı Feyzullah Efendi (hususî taş türbede), oğlu ve halifesi Şeyh Hacı Mehmed Sadık Efendi (babasının yanındadır), Hacı Feyzullah Efendi'nin hulefâsından Örücü Baba (Şehreminili Örücü Mehmed Efendi. Tekkede evvelce mevcut kırık, başlıksız, yuvarlak taşında sülüsle (1941'de yazmıştım): "Hüve'l-Bâkî - Kutbu'l-ârifîn, gavsü'l-vâsılîn eş-Şeyh es-Seyyid el-Hâc Mehmed Feyzullah el-Kudsî kuddise sırruhu's-sâmî Efendi hazretlerinin hulefâsından...)

Revnakoğlu, önce tekkenin ilk şeyhi Hacı Feyzullah Efendi ve oğlu Mehmed Sadık Efendi'ye dair nisbeten kısa bilgi verir (147:163):

İstanbul'da Halıcılar'da halkın ziyaretgâhı olan türbesinde medfundur. Silistre eyaletinin Hezargrad kasabasından üç saat uzakta Sazlı karyesinin maruf hanedanlarından Ali Ağa'nın sulbünden dünyaya geldi. Gençliğinde Mısırlı Mehmed Ali Paşazâde İbrahim Paşa'nın maiyetinde çiftlik nazırı olarak vazife görmüştür.

Silsilenamelerde "el-Hâc Feyzullah el-Kudsî el-Hâlidî en-Nakşî es-Sıddîkî" diye yazılıdır. 17 Cemaziyelahir 1293 (10 Temmuz 1876) pazar günü saat beşte öğle ezanı okunurken rûh-ı pür-fütûh-ı Feyzullah vâsıl-ı rahmetullah olmuştur. 120 halifesi olduğu rivayet edilmektedir.

Kendilerinden sonra posta geçen mahdûm-ı âlileri ve halifesi Şeyh Hacı Mehmed Sadık Efendi de 1332'de göçmüştür. Babasının yanında yatıyor.

Not: Sokağa adını veren Saray Hamamı, aynı sokakta 12'den 24'e kadar numaralı binaların bulunduğu yerdeydi.

Yukarıdaki malûmatı Revnakoğlu biraz daha açarak Feyzullah Efendi'ye yeniden temas eder (147:167,165-66):

Şeyh Hacı Mehmed Feyzullah el-Kudsî el-Bâkî el-Vidinî Efendi'dir ki yalnız "Hacı Feyzullah Efendi" diye maruftur. Velâdeti H.1220'dedir. Vidin'den İstanbul'a geldiği H.1275'ten 1293 tarihine kadar (19 sene) şeyhlik makamında kaldı. Rus muharebesinin başlarında 73 yaşında bulunduğu hâlde 17 Cemaziyelahir 1293 (10 Temmuz 1876) pazar günü öğle ezân-ı şerîfi okunurken secde-gâh-ı kibriyâya kapanmış bir hâlde intikal eyledi.

Tekkeye bitişik hususî taş türbede medfun olup sandukasının önünde altın yaldızla çerçeveli camlı levhada yine yaldızlı güzel bir sülüs ile Damat Mahmud Celâleddin Paşa'nın şu kıtası yazılıydı: "Bu kabre gurûb eyledi hurşîd-i hakîkat - Ondan dil-i uşşâka hüviyyet mütecellî - Âdâb ile gir sâha-i gülzârına zîrâ - Bu ravzadadır feyz-i velâyet mütecellî"

Nafia nazırı olan bu zat (Damat Mahmud Celâleddin Paşa), Hacı Feyzullah Efendi'nin ileri gelen müritlerindendi.

İbnülemin'in babası Emin Paşa, Hacı Feyzullah Efendi mensuplarındandı.

Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Mesnevîhân Osman Salâhaddin Efendi, "Benim şeyhliğim babadan kalmadır" diyerek Hacı Feyzullah Efendi'ye intisap etmiş ve onun terbiyesi altında yeniden sülûk görmüştür. Hacı Feyzullah Efendi'nin irtihal günü cenazesinde bulunmuş ve hazretin defninden sonra usulen telkin yapmak isteyen imama âdeta çıkışarak "Yahu hayatta bize iman telkin eden bu adamdı, sen mi ona iman telkin edeceksin!" diye bağırmıştır.

Faruk Nafiz, Hacı Feyzullah Efendi'nin kız tarafından torunudur. Validesi Ruhiye Hanım, Hacı Feyzullah Efendi'nin kızı Gülşen Hanım'ın kızıdır. Faruk Nafiz, Ruhiye Hanım'ın ortanca oğludur. Büyük oğlu Ahrar Bey ile küçük oğlu Nurullah Bey ve kızı Nurunnisa Hanım hayattadırlar.

Şeyh Hacı Feyzullah Efendi Tekkesi (Belediye arşivinden)

Not: Yukarıda Mahmud Celâlettin Paşa'nın Şeyh Hacı Feyzullah'ın sandukası önünde asılı levhasından *Türk Şairleri*'nde şu bilgiler yer alır (147:113): "Paşanın Avrupa'ya azimetinden sonra türbeden kaldırıldı. İlân-ı Meşrutiyet'ten sonra yine talik olundu, bilâhare büyük bir yangında türbe ile beraber yandı."

Revnakoğlu, *Mâ-Hasal-ı Ömrüm*'den (s.410), Feyzullah Efendi'nin tasvirini de nakleder (147:164): "Hacı Feyzullah Efendi uzun boylu, kır sakallı, bünyesi zayıf, yakışıklı, cazip bakışlı, rintmeşrep, sazdan sözden hoşlanır, sevimli mübarek bir zattı; beyaz fes üzerine kaba sarık dolardı."

Tekkenin diğer levhaları:

Hacı Feyzullah Efendi'nin sandukası önünde sülüs yazılı diğer camlı levhadan (147:164): "Hû - İki âlemde tasarruf ehlidir rûh-ı velî - Deme kim bu mürdedir bundan nice dermân ola - Rûh-ı şemşîr-i Hudâ'dır ten gılâf olmuş ona - Dahi a'lâ kâr eder bir tîg kim uryân ola" (Ketebehu Arif Hikmet)

Son defa yaptırılan yeni sandukalarının baş ucunda üstat Hamid Âmidî'nin nefis talik yazısıyla (147:166): "Feyzine mazhar olayım der isen eğer ehlullâhın - Merkad-i pâkine gel Hazret-i Feyzullah'ın, Nemekahu Hâmid-i Âmidî gufire zünûbuhu, 1378"

Hacı Feyzullah Efendi'nin makam postu üzerindeki levhada (147:169): "Hû - Hikmet-i Hak Hâlidîler bir acâib cân olur - Bu tarîkat cismi içre cânlara cânân olur - Hem husûsan Hacı Feyzullah kulu ummân olur - Halıcılar gülşeninde bülbülân nâlân olur - Şem'-i tevhîde yanarlar cezbe-i Rahmân gelir" yahut "Pâk olan kalb-i selîme hazret-i cânân gelir" (Şevket Şeydâ-yı Hâlidî)

Revnakoğlu, Şeyh Hacı Feyzullah Efendi'nin kalabalık halife kadrosundan kendisinden sonra yerine geçecek olan halifelerinden Mehmed Sadık ve Hasan Visalî dışında "Hacı Feyzullah Efendi halifeleri" başlığıyla yedi isme temas eder (147:168,20-21):

Kasapzâde Şeyhülkurrâ Hafız Mehmed Hulûsi Efendi merhum: Hocazâde Ahmed Hilmi Bey merhum bu zatın büyük oğluydu. Küçük oğlu İhsan Bey kavaftı, Melek isminde bir de kızı var. Karacaahmet'te Üsküdarî Şeyh Osman Şems Efendi merhumun üst taraflarında Yiğit Ömer Paşa'nın yanlarında yatıyor, yazılı taşı var.

Hocazâde Ahmed Hilmi Bey, ayrıca Selanik Meclis-i Meşâyih reisi Şeyh Salih Lutfi Efendi'den icazetname almıştı, 1330 Haziranında (Haziran 1914) göçtü.

Örücü Baba: Şehremini'de Baruthane Yokuşu'nda oturan Örücü Mehmed Efendi'dir. Hacı Feyzullah Efendi Türbesi'nin önünde yatıyorsa da taşı parçalanmıştı. Vefatı Hacı Feyzullah Efendi'den sonradır.

Şeyh Mehmed Nuri Efendi (Melek Efendi, Edirneli): Hacı Beşir Ağa Tekkesi postnişinidir.

Şeyh Osman Nuri Efendi: Koçhisarlıdır. Eyüp Câmi'-i kebîrinde kayyımdı. 1280 Zilhiccesinde vefat etmiş, Eyüp'te Kırkmerdivenler'e gömülmüştür. Kitabesi talik yazılıdır, başında cesim ilmiye sarığı görülüyor: "Hüve'l-Bâkî - Tarîkat-i Sıddîkiyye-i Nakşibendiyye-i Hâlidiyye meşâyih-i izâmından es-Seyyid el-Hâc Feyzullah Efendi halifesi, Ebâ Eyyûb el-Ensârî Câmi'-i şerîfi kayyımı Koçhisarlı Osman Nuri Efendi'nin rûhıyıçun el-fâtiha, Zilhicce 1280"

Şeyh Hacı Feyzullah Efendi'nin türbesi (Belediye arşivinden)

Faik Salih Bey (Manastırlı): Şairdir, telifatı vardır, H.1317 yılında göçtü.

Hacı Talha Efendi (Manastırlı): Çok bilgili bir zattı.

Mehmed Cevdet Bey: Mektep müdürüydü. 28 Ramazan 1304 (20 Haziran 1887)de göçtü. Melek Efendi tepesinde Melek Efendi'nin ayak ucu kısmında Fevzi Çakmak'ın parmaklığının altında yatıyor. Başı fesli, kitabesi taliktir (aruz sıkıntılıdır!):

Hüve'l-Bâkî

Gâfil olma aç gözün bu âlemin bak nolur
Zevki vehm ü nûşı nîş ü ayşı sem

Gör şu topraklar içinde nice sultânlar yatar
Her biri asrında oldu sâhib-i mülk ü haşem

Varlığı terk eyleyip Cevdet Muhammed de bugün
İrci'î emriyle oldu âzim-i semt-i adem

Tarik-i Nakşibendî Hazret-i Mevlâna Hâlid kemteri
Mürşid Feyzullah Efendi'den hilâfet aldı hem

Bir müdîr-i kâmilîden ibtidâ mektebin hayfâ
Böyle maârif-perveri ararsın gaddâr-ı felek her dem

Binde bir gelmez bu resme târîh-i tâmmın Şükriyâ
Hû deyip Cevdet Efendi âhirete bastı kadem, 28 Ramazan 1304, yevm-i Pazar.

Başa dönelim, Şeyh Hacı Feyzullah Efendi'nin Hâlidiyye'den hilâfet aldığı şahsiyet, Şeyh Mehmed el-Kudsî el-Konevî idi. Revnakoğlu bu şeyhi ve halifelerini de notlarına kaydeder (147:170):

> Şeyh Mehmed el-Kudsî el-Konevî merhum: Hacı Feyzullah Efendi'nin şeyhi ve mürşidi bulunan bu zât-ı şerîfin asıl adı Mehmed b. Mustafa b. İsa olup memleketinde "Şeyh Hacı Memiş Efendi", "Hoca Memiş Efendi", "Bozkırlı Memiş Efendi" diye şöhret almıştır.
>
> Konya'nın Bozkır kazasının Ali Çerçi köyünde doğup büyümüş, oradan Konya'ya gelmiştir. Mevlânâ Hâlid'in hulefâsından Karaman'da medfun bulunan kayınpederleri Şeyh Hasan Kudsî Efendi'den irşada mezun edilmiş, Mevlânâ Hâlid'in huzurlarında da bulunmuş ve "Kudsî" lakabıyla telkîb ve taltif olunmuştur. Şeyhi ve kayınpederi Şeyh Hasan Kudsî ile birlikte Bozkır'dan Konya'ya gelmişler, Saraçoğlu Medresesi'nde halvete girerek merâtib-i sülûku ikmal etmişlerdir.
>
> 13 Muharrem 1269 (27 Ekim 1852) salı günü teheccüt namazı içinde Yûnus suresini okumaya başlayıp "Elâ inne evliyâallâhi..." âyet-i celîlesini okuyarak secdeye varmış, başını kaldırmadan vâsıl-ı dîdâr-ı kibriyâ olmuştur. Konya'da Seydişehir kazasına beş saat uzakta Çavuş köyünde (şimdi nahiye merkezidir) hususî taş türbede medfundur.
>
> Halifeleri: İstanbul'da Hacı Feyzullah Efendi, Isparta'da Osman Efendi, Seydişehir'de medfun Karaviran karyeli (Seydişehirli diye meşhurdur) Hacı Abdullah Efendi, Mısır'da Küçük Âşık Efendi, Ahmed Kudsî Efendi (Topbaşzâde).

Revnakoğlu, Şeyh Feyzullah Efendi'nin kızı ve eşinin Eyüp'teki mezarlarını da tesbit eder (147:210,217):

> Eyüp Kırkmerdivenler'de 3. adada, Kâşgarî Tekkesi'ne gelirken solda, Zekâî Dede makberesinin yanında, parmaklık içinde sülüs kitabeli mermer şahide: "Hüve'l-Hayyü Lâ-yemût - Tarîkat-ı aliyye-i Nakşibendiyye-i Hâlidiyye meşâyih-i izâmından eş-Şeyh el-Hâc Feyzullah Efendi hazretlerinin kerîme-i muhteremeleri Emine Hanım'ın rûhıyıçun fâtiha, 1291 (Tesbit tarihi 5 Ekim 1940).
>
> Yanında, aynı yazı ile: "Hüve'l-Hayyü Lâ-yemût - Vidinî Nakşibendî es-Seyyid el-Hâc Feyzullah Efendi'nin halîlesi merhûme ve magfûrun lehâ Fatma Hatun rûhuna fâtiha, 1264"
>
> Kırkmerdivenler'de aynı parmaklığın içinde, aynı sülüsle, çift şahideli, mistarlı mermer kitabe: "Tarîkat-ı aliyye-i Nakşibendiyye-i Hâlidiyye meşâyih-i izâmından reşâdetli el-Hâc Feyzullah Efendi hazretlerinin halîlesi Züleyha Hanımefendi rûhıyıçun el-fâtiha, 1295"

Şeyh Hacı Feyzullah Efendi'nin vefatından sonra posta oğlu ve halifesi Mehmed Sadık Efendi oturdu (147:24):

Şeyh Hacı Mehmed Sadık Efendi, Hacı Feyzullah Efendi'nin oğlu ve halifesidir. Velâdeti H.1261 (M.1845). İki üç sene kadar şeyhlik ettikten sonra maruf bir vaka-i târihiyye dolayısıyla Manisa'ya, oradan Yemen'e nefyedilmiş, Yemen'de iki üç sene kadar kaldıktan sonra irade ile Mekke ve Medine'ye gitmiş, Meşrutiyet'i müteakiben Medine-i münevvereden avdet eylemiştir. Ve bir müddet yine postnişin olarak vazife gördükten sonra 26 Safer 1335 - 9 Kânunısani 1332 (24 Ocak 1914) cuma günü sabahı vücudunun belden aşağısı hareketten sakıt olarak 73 yaşlarında irtihal eyledi. Tekkede Hacı Feyzullah Efendi'nin solunda medfun olup ayrıca kabri vardı. Fatih yangınından sonra yenisi yapılmamıştır.

Örücü Baba'nın Şeyh Hacı Feyzullah Efendi Tekkesi haziresindeki mezarı (Belediye arşivinden)

Tarihe mal olmuş bu vaka için 10 Şubat 1327'den 13 Şubat'a kadar İkdam gazetesinde "İbret-âmîz Bir Hâtıra-i Târihiyye" başlıklı ve Manastır vâlî-i sâbıkı süvari feriklerinden mütekait Abdülkerim imzalı makale...

Revnakoğlu, Hacı Mehmed Sadık Efendi'nin iki halifesine temas eder (147:25):

Hacı Şahin Efendi merhum: "Şeyh Şahin" derlerdi. Yenibahçe'de Guraba Hastahanesi'nin imam ve gassaliydi. Şeyh Visalî Efendi'nin vefatından sonra bir müddet hatm-i hâce okutmaya vekâlet etmişti. Topkapı'da yatıyor.

Rasih Efendi: Meclis-i maârif azasındandı, sonra teftîş-i mekâtib heyetine reis oldu. Harb-i Umûmî sonlarında vefat etti. Aksaray'da Murad Paşa Camii içinde evi vardı. Belagata dair bir eseri basılmıştır.

Son olarak dosyalarda Mehmed Sadık Efendi'ye dair bir medhiye yer alır (147:26):

Zeki Paşa'nın kızı Üsküdarlı Makbule Hanım'ın, şeyhi bulunan Şeyh Sadık Efendi hakkında kaleme aldığı medhiye (Üsküdar'da Doğancılar'da 100 numaralı arsaya bitişik emekli Binbaşı Saib Bey'in zevcesi Nuriye Hanım'dan):

Âlem-i gurbette dostlar yâr-ı sâdıktır şeyhim
Zâtı değil yalnız hem rûhu sâdıktır şeyhim

"Ve nefahtu fîhi rûh"unu etti ayân
Meyyit ihyâ eden nefh-i sâdıktır şeyhim

Görmedim zerre cefâsın gördüğüm dâim vefâ
Kavl-i ma'rûfu bilen irfân-ı sâdıktır şeyhim

Sanma şöyle bir nazardır "len terânî" sırrına
Bendesin mazhar eden ol çeşm-i sâdıktır şeyhim

Hırka-i ömrümü koydum hırmen-i aşkın nâmına
Aşk odın gülzâr eden âşık-ı sâdıktır şeyhim

"Fa'tesimû" nazm-ı celîline hem âgâh olan
Bâb-ı muhabbette sâbit ahde sâdıktır şeyhim

Cân verip cânâna Makbûl ahz-ı yakîn eyledim
Sâhib-i ilm-i yakîndir feyz-i sâdık şeyhim

Şeyh Mehmed Sadık'ın sürgün devresinde tekkenin şeyhlik vazifesini Hasan Visalî Efendi yürütür (147:28,30):

> Şeyh Hacı Hasan Visalî Efendi: İhvan arasında "Hacı Visalî Efendi", "Visalî Baba" derler, Melâmiyye'den gelmedir. Hacı Feyzullah Efendi'nin tanınmış halifelerindendir. Harpte yaralandığı için ağır duyardı. Şeyhzâdesi Şeyh Hacı Mehmed Sadık Efendi'nin Yemen'e sürülmesi münasebetiyle münhal kalan meşihata getirilmiş ve 19 yıl bu vazifede kaldıktan sonra 20 Şaban 1320 cuma günü sabahı saat dörtte 90 yaşında olduğu hâlde göçmüştür. Hacı Feyzullah Efendi'nin türbesinin beş metre kadar gerisinde ayrı türbede medfundur.
>
> Bundan sonra dergâh bir müddet boş kalmıştır. Meşrutiyet'in ilânına kadar Ebülhüdâ halifesi ve Meclis-i Meşâyih reisi Şeyh Sükûtî Efendi ile Şeyh Mehmed Sadık Efendi'nin halifelerinden Hacı Şahin ve Şumnulu Haffaf İsmail Efendiler münavebe suretiyle hatm-i hâce okuttular.
>
> Hasan Visalî Efendi halifeleri:
>
> Eyyûbî Hoca Osman Hilmi Efendi: Eyüp'te La'lîzâde Kalenderhane Mektebi'nin hocası idi.
>
> Küçük Hüseyin Efendi (Ankaralı):
>
> Hafız Necîb Efendi (Edirneli): Topkapı dışında çeşmenin üstünde yatıyor, taşı var.
>
> Hafız Abdullah Efendi: Amcazade Hüseyin Paşa İbtidâî Mektebi'nin ikinci hocasıydı. Mehmed Nüzhet (Ortanca) Bey çocukluğunda bu zattan okumuştu.

Hasan Visalî'nin şeyhliği her ne kadar uzun sürmüşse de kendisi ara devir şeyhidir, şeyhlik sonra yine Mahmud Sadık'a geçer (147:34): "Şeyh Hacı Mahmud Efendi, Meşrutiyet'i takiben menfâsından dönmüş ve ikinci defa tekrar postnişin olmuştur. Vefatı 23 Safer 1335 - 9 Kânûn-ı evvel 1332."

Türbede Visalî Efendi sandukasının ayak ucundaydı (147:29): "Hatve-endâz-ı harem-gâh-ı Hudâ'dır bu kadem - Hâk-i pâkine yüzün sür mahrûm etmez ey dedem", 1324.

Revnakoğlu, Şeyh Ahmed Şevket'in şeyhi Şeyh Visalî için yazdığı aşağıdaki şiirini de nakleder (147:31):

Hû

Sen dahi olmak dilersen feyz-i Hak'tan hissemend
Gel Visâlî dergehinde ol azîzim halka-bend
Zâhir olsun kalbin içre nûr-ı şâh-ı Nakşibend
Bilmem ey şâh-ı cihânım neylesin bu derdmend
Hâk-i pây-ı devletinde Şevket'in kurbân gelir, 1336 (Şevket-i Şeydâ)

Tekkenin bu sefer şeyhi Hüseyin Hüsnü Görgeç oldu (147:34):

Şeyh Hüseyin Hüsnü Görgeç, Şeyh Visalî Efendi'nin damadıdır, kızı Feyziye Hanım'ı tezviç etmiştir. Süvari miralaylığından emekli olup hâlen Kütahya'da iaşe memurudur. Önceleri Şeyh Visalî Efendi'nin türbesinde, türbe yandıktan sonra da önündeki hâlen mevcut 8 numaralı küçük evde cuma günleri ikindiden sonra hatm-i hâce ettirirdi.

Damadı Basri (Akhun) Bey yüzbaşı emeklisidir, Beşiktaş'ta Akaretler'de diş doktorluğu yapıyor.

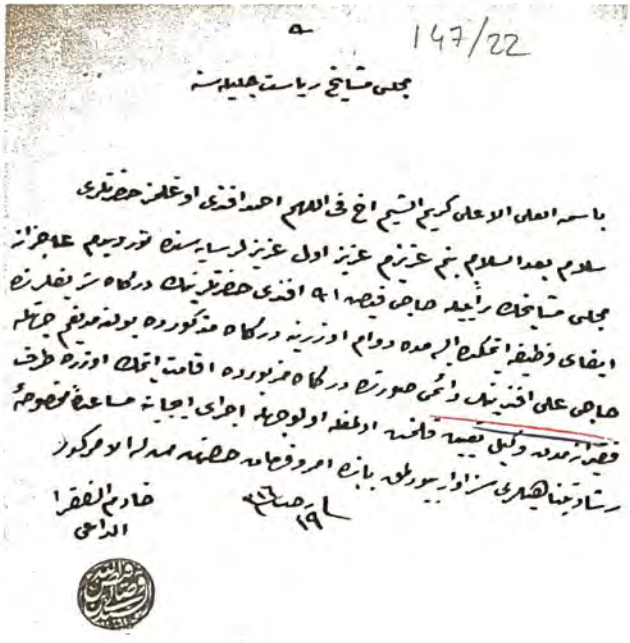
Tekkenin son şeyhi Ahmed Şevket Özgüler'di (147:32-33):

Ahmed Şevket Özgüler merhum, sanayi-telgraf yüzbaşılığından mütekaitti. Şeyh Visalî Efendi'nin terbiye ve irşadı altında yetişmiştir. Âşık, arif, cezbedar bir zattı. Uzun zaman Şeyh Visalî türbesinin türbedarlığını yapmış ve son şeyh Hüseyin Hüsnü Bey'in vazife ile Dimetoka'ya gönderilmesi üzerine tekkeyi boş bırakmamak için 1324'te hafta günleri hususî olarak bir sene kadar hatm-i hâceye devam etmiş ve ettirmiştir.

"Şeydâ" mahlası ile talimî mahiyette muvaffakiyetli şiirler, manzumeler vücuda getiren ve irşat için ihvânına manzum mektuplar yazan Şevket Bey, kendisi için de "Şevket-i Şeydâ - Beyhûde bu sevdâ" derdi. Bir manzum mektubundan:

Dinle sözümü Şeydâ Şevket'ten
Enbiyâ mesleği tuttuğun yoldur
Bir cevher verildi bahr-i hikmetten
Zannetme bakırdır ya kara puldur

25 Eylül 1948'de hastahanede tedavi edilmekteyken göçtü. Mevlanakapı'da Dedeler Kabristanı'nda yatıyor. Küçük Hüseyin Efendi, Şevket Bey hakkında "Allah'ın yanar çırasıdır" dermiş.

Meclis-i Meşâyih reisliğine Şeyh Hasan Visalî imzalı dilekçe (147:220)

Revnakoğlu Notlarında Küçük Hüseyin Efendi ve Çevresi

Revnakoğlu dosyalarında İstanbul'da etrafında tesir icra etmiş ve tesirleri bugüne kadar devam etmiş Küçük Hüseyin Efendi'ye dair bir miktar malûmat yer alır (147:202, 204,222):

Küçük Hüseyin Efendi önce Hacı Feyzullah Efendi'ye intisap eylemiş, onun vefatından sonra Edirneli Hacı Mehmed Nuri Efendi'ye gelmiş, murakabe mertebesine kadar onun yanında yükselmiş, bu da 9 sene sürmüştür. Edirneli Nuri Efendi de vefat edince Hasan Visalî Efendi'nin hizmetine girmiş ve 19 sene süren bir tecdid-i vuzû' devresinden sonra Hasan Visalî Efendi'den istihlâf edilmiştir.

Mektep kalfalığı zamanında yolda giderken bile Amme sûre-i şerîfesini okuduğundan talebeye de bunu okuttuğundan mektep çevresi ve talebe velileri arasında kendisine "Ammeci Hoca" derlerdi.

Ankaralı Küçük Hüseyin Hüsnü Şâfî Efendi, Kocamustafapaşa'da Nuh Efendi Medresesi'nde irşada memur olup Halıcılar'da mektep kalfasıydı. İhvan arasında "Sultan Hüseyin" yahut "Küçük Hüseyin" derler. Hayatının sonuna kadar nevvabı bulunduğu bu medresede oturdu ve burada irşat vazifesine devam eyledi.

Bârekallah düştü şâhım pek münevver kevkebin
Vasf olunmaz böyle âciz bir kalemle meşrebin
Feyz-i Nâmî neyyir ü mehtâbısın rûz u şebin
Mültecâ-yı âşıkânsın yâ Hüseyn-i Nakşibend

Eyüp - Melek Efendi Tepesi, geniş, muntazam parmaklık içinde nefis bir talik ile: "Hû - Meded Allah - Mazhar-ı feyz-i Hudâ Ankaralı Şeyh Küçük Hüseyin Efendi hazretleri. Velâdetleri 22 Ramazân-ı şerîf 1244. İrtihaleri 23 Şevval 1348."

Küçük Hüseyin Efendi'ye Şehrî Ahmed Efendi sormuş: "Nereye kadar okudunuz?" "Maksûd'a kadar" demiş.

Merhum Birinci Ferik Pertev (Demirhan) Paşa, Küçük Hüseyin Efendi'yi son hastalığında kucağına alarak ona def'-i hâcet ettirmiştir.

Küçük Hüseyin Efendi "Muhabbette şirket olmaz" buyururlarmış. Ehlullahtan tokat yiyip kendisinden yardım dilemeye gelenlere de "Sultanımın çektiği kılıcı ben kınına koyamam!" derlermiş.

Küçük Hüseyin Efendi'nin "Meded yâ nebiyyallah!" diyerek söylediği "Kıblegâhım vech-i pâk-i ahsenindir sevdiğim - Secdegâhım hâk-i pây-ı akdesindir sevdiğim" beytini merhum Erzurumlu Salih Yeşil tazmin etmiştir, *Vahdet-i Vücûd ve Mevcûd* adındaki yazma eserinde gördüm.

Geldim İstanbul'a göçmüş Hüseynim
Ecel şerbetinden içmiş Hüseynim
Senden ayrılması güçmüş Hüseynim
Nur gibi gözümden çıktı bu cihan (Şevket-i Şeydâ)

Küçük Hüseyin Efendi'nin Halifeleri

Aşağıdaki Mesud Remzi Bey ve Hafız Mahmud Fahreddin Bey'e dair olan kısımları daha önceki ciltlerde vermiştik, burada mevzu eksik kalmasın diye onları tekrar ederek halifeleri bahsini tamamlıyorum (147:222-33):

Mehmed Emin Bey (Sandıklılı): Mehmed Emin Nâmî Çakıroğlu, "Küçük Emin Bey" derlerdi; mahallesi halkı "Beybaba" diye tanır. Sandıklı'nın Çay Mahallesi eskilerindendir. Çay Mektebi bitişiğindeki çıkmaz sokakta otururlardı. Mehmed Emin Nâmî 1292 tarihinde bu evde doğdu, beş yaşına kadar burada bulundu, sonra öksüz olarak İstanbul'a geldi. Darüşşafaka'ya girdi ve bitirdi. Edebiyat gibi riyaziyesi de kuvvetliydi. "Nâmî" mahlası ile yazdığı na't-ı şerîfler, kasideler yıllarca İstanbul mabetlerinde mevlid cemiyetlerinde okunmuş, âşık müslüman kalplerine manevî safa ve ferahlık vermiştir. "Rûhum Muhammed Mustafa - Olsun sana cânım fedâ" redifli na't-ı nebîsi bunların içinde en çok bilinen ve okunanlardan biridir.

Dahiliye Nezareti evrak kalemi hulefâlığından emekliye ayrıldıktan sonra uzun yıllar Aksaray'da Sineklibakkal'da oturdu; huzuruna gelenleri irşat ile meşgul oldu. Hediye olarak bile kimseden bir şey almazdı. Ahbap çocuklarına hususî surette verdiği hesap dersleri için de para kabul etmez, üstelik fakir çocukların defter, kalem, kitap gibi masraflarını kendisi temin etmek isterdi.

Hastalığında, ıstıraplı saatlerinde bile neşesini kaybetmemiş görünürdü. Bu âlemden göçerken de güleç yüzü solmamış, değişmemişti. 5 Ekim 1952 pazar günü kısa bir rahatsızlıktan sonra iştiyakını çektiği cemâl-i kibriyâya vâsıl oldu. Eyüp'te Melek Efendi tepesinde şeyhi ve bacanağı Küçük Hüseyin Efendi'nin yanında ayrı bir parmaklık içinde yatıyor. Talik kitabeli ve yaldızlı baş taşı aynen Küçük Hüseyin Efendi'nin baş şahidesi şeklindedir. Üzerinde şunları okuyoruz: "Allâhu Hayyün - Sandıklılı Küçük Mehmed Emin ve zevcesi Emine. 18 Zilhicce Sene 1360."

Kabrine indirildikten sonra eski muharrirlerden Baytar Hakkı Nezihi Bey merhum orada şu uzun manzumeyi okumuştu...

Mesud Remzi Bey: Türkçe ve edebiyat muallimlerinin eskilerindendi. Son olarak Bakırköy'de Bezesyan Efendi Lisesi'nde edebiyat dersleri veriyordu. Sarf ve nahve (gramer) dair bir kitabı vardır. *Mükemmel Kavâid-i Osmâniyye* adındaki bu kitap Fatih dersiamlarından Abdullah Atıf Efendi ile birlikte yazılmış ve 1328'de İstanbul'da Mahmud Bey Matbaası'nda bastırılmıştır, orta boy, 408 sayfadır.

Mesud Remzi Bey 1288 tarihinde doğmuştu, 6 Şubat 1948'de vefat ettiği için bir hayli yaşlanmıştı. Vefalı, faziletli müritlerinden ve kalem erbabından merhum Hakkı Süha Gezgin şu kıtayı vücuda getirdi:

Cânlar uyandırdık onun şu'lesinde biz
Bir nûr-ı pür-fütûh idi Mesud Efendimiz
Sığdırdı bir cihânı üfûlüyle makbere
Toprak da denilmez artık onun yattığı yere

Hafız Mahmud Fahreddin Efendi: Hafız Mahmud Fahreddin Efendi, "Kütüphaneci Hoca Mahmud Efendi" derlerdi. Dersiamdı, hoca adamdı. Hakikaten fazilet sahibi idi. Fatih'te Ali Emiri Efendi Kütüphanesi'nde vefatına kadar hâfız-ı kütüblük etti. Kütüphaneye gelenlere ilmi ile, irfanıyla, kitabiyata dair geniş bilgisiyle çok feyizli, faydalı hizmetlerde bulundu. Biraz paytakça yürüyen, daima gülümseyen, beyaz top sakallı, kısa boylu, güzel yüzlü, pek sevimli, gönül ehli mübarek bir insandı. Kendisiyle görüşmek iç açar, gönüllerde kasvet izi bırakmazdı.

İstanbul'un göze çarpan enfiye tiryakiliğiyle tanınmış olanlardan biri de bu Mahmud Efendi'ydi. Medreseden yetişmiş, beyaz sarık altında yaşamış olduğu hâlde sert zühde kendisini kaptırmamıştı. Her şeyi hoş gören, kimseyi kötülemeyen, gücendirmeyen, gayetle müsamahakâr, rindane bir mizacı vardı. Her manada arif ve kâmil bir insan olarak yaşadı. Hicrî

Mükemmel Kavâid-i Osmâniyye

Küçük Hüseyin Efendi'nin Eyüp'te mezarı (Hafız Kemal arşivinden)

1353'te (M. 1934) göçtüğü zaman İstanbul ilmiyesi ve kütüphaneciliği bulunmaz kıymetlerinden birini kaybetmiş bulunuyordu. 1298 yılında doğmuş bulunduğuna göre 63 yaşını henüz bitirmişti. Yenikapı Mevlevîhanesi son şeyhi Abdülbaki Dedeefendi şu tarih manzumesini vücuda getirdi (*Enfâs-ı Bâkî*, s. 162):

Hû
Olan fazl u kemâl erbâbının her lahza meşhûd
Batan şems-i vücûdu zıllıdır âlemde mevcûd
Bir ehl-i dil cihânı terk edip ukbâya gitti
Onu müstagrak-ı eltâf-ı gufrân etti ma'bûd
Dem-i fevtinde yazdım ben de Bâkî tâm târîh
Makâm-ı âlî-i mahmûda girdi Hoca Mahmûd
(H. 1353)

Eyüp'te Melek Efendi tepesinde şeyhinin çevresinde yatıyor. Refikası Necmiye Hanım ile torunu Halime Hanım da yanında gömülüdür.

Hafız Sadeddin Efendi (Tesbihcizâde): İstanbul tekkelerinin son zakirleri arasında, bilhassa durak ve miraciye okumakta şöhret yapmıştı. Uzun yıllar Koca Mustafa Paşa Câmi'-i şerîfi hatipliğinde bulundu. Küçük Hüseyin Efendi'nin üçüncü halifesidir.

Hafız Mehmed Tevfik Efendi: Mahmud Paşa Câmi'-i şerîfinin ikinci imamıydı. Sakin, vakur bir zattı. Son zamanlarda ihvanı irşat ile meşgulken 1367 Hicret yılında göçtü. 1296'da doğmuştu.

Hafız Kudsi Efendi: İntisabı Hasan Visalî Efendi'yedir, onun vefatıyla Küçük Hüseyin Efendi'ye geçerek sülûkunu tamamlamış ve istihlâf olunmuştur.

Hafız Kemal Gürses.

Mehmed Emin Bey (Eczacı): Yafalıdır. Kocamustafapaşa'da eczahanesi vardı.

Ahmed Efendi: Halı, seccade sattığından "Halıcı Ahmed Efendi" derler, Niğdelidir.

İnadiye Tekkesi - Şeyh Râşid Efendi Tekkesi

Tekrar Millet Caddesi'ne çıkıyoruz. Biraz ilerledikten sonra bu caddeden sola dönen Deniz Abdal Camii Sokağı'na, bu sokaktan da sağa dönen Deniz Abdal Çeşmesi Sokağı'na giriyoruz. Sokağın solunda Şeyh Raşid Efendi Camii önünde duruyoruz. Burası İnadiye Tekkesi'ydi. (Şehremini Mahallesi, 1719 ada, 42 parsel)

Şehremini'nin bu ara sokağında adını veren Deniz Abdal Camii, ufak tefek tamirlerle ihya edilebilecekken 1924'te önce çeşmesi ve haziresi yıkılmış, 1957'de de caminin kendisi ortadan kaldırılmıştı. Gerekçe hep aynıydı: İmar faaliyeti!

Deniz Abdal, Fatih devrine mensup sufilerdendi. Mezarı yanında yapılan ve ilk banisi Mimar İlyas (ö. H.958) olan mescide isim vermişti. Mabet, Mimar Şücaüddin tarafından II. Abdülhamid döneminde yenilenmiş, bünyesinde de H.1320'de Uşşâkîlik uyandırılmıştı. Şeyhinin adı Hüseyin Şerafeddin Efendi'ydi. Tekke, Millet Caddesi'nin üzerinde kaldı, yeri 133 numaralı binanın önüydü.

Deniz Abdal Camii ve önünde çeşmesi (Encümen arşivinden)

Asıl mevzumuz olan İnadiye Tekkesi bahsine gelince: Bu tekkenin iki tevhîdhanesi de yok olmuştur. Deniz Abdal Çeşmesi Sokağı'na bakan tevhîdhanenin yerinde yakınlarda yükseltilmiş ve ilk hâlinden uzak ahşap yapı bulunmaktadır. Caminin son tamirlerde, önceden bu sokağa bakan kapısı yokken, şimdi tek kapısı bu sokaktan verilmiş, nazmı Tâhirü'l-Mevlevî'ye ait kitabe de bu sokağa bakan hazirenin üstüne talik edilmiştir. Hazireyse ancak parmaklıklar arasından görülebiliyor. Son şeyhin yedi vârisinden satın alınan arsa üzerinde bir dershanenin müdürlük binası görülüyor.

Not düşelim, tekkenin "İnadiye" adı, Kuşadalı İbrahim Efendi - Şâmîler Tekkesi'nin banisi Hamamî Halil Ağa tarafından bir inatla bu muhitte hamam yaptırmasından ve hamama İnadiye Hamamı denmesinden kaynaklanır.

İnafiye Tekkesi, Nakşî ve Sa'dî tekkesiydi. Sırasıyla dede - baba - oğul üç şeyhin posta oturduğu tekkenin iç tarihi Revnakoğlu notlarında şöyledir (215:256-92):

İnadiye Tekkesi

İhtifalci Ziya, Deniz Abdal haziresinde çalışırken (Encümen arşivinden)

Şehremini'de İnadiye'de Eski Cafer Ağa, yeni Deniz Abdal Mahallesi'nde, Günaydın Sokağı'ndadır. Eski numarası 21, yeni numarası 35'tir. Harem dairesinin Deniz Abdal Çeşmesi Sokağı'na açılan diğer kapısı 39 numaralıdır. Bulunduğu semtin adıyla "İnadiye Tekkesi" denilir. Tekkeyi açan Sütlüceli Şeyh Mehmed Râşid Efendi'nin ismi verilmiş olarak "Şeyh Râşid Efendi Tekkesi" de denilirdi. Bugünkü hazirenin bulunduğu eski bahçenin bir kısmında armut ağaçları bulunduğundan çevre halkı arasında bir adı da "Armutlu Tekkesi"ydi. Hafta günleri mukabeleden sonra misafirlere ekseriya bu armutlardan ikram edilirdi.

Dergâhın iki tevhîdhanesi vardır. Şeyh Râşid Efendi tarafından yaptırılan ilk tevhîdhane yukarıdadır, burada salı günü akşamları âyîn-i şerîf icra edilirdi. Sultan Hamîd'in gece toplantılarını yasak etmesi üzerine çarşamba günü gündüze çevrilmişti. Cadde üzerinde tülbentçilerin yaptırdığı alt kattaki tevhîdhane ile duvardan çıkma minare sonradandır.

Arka cepheden İnadiye Tekkesi'nin ahşap tevhîdhanesi (Belediye arşivinden)

Dergâh-ı şerîf hem Sa'diyye'den hem Nakşibendiyye'den olduğu için mukabele günlerinde her iki tarikin usulü icra edilirdi. Yatsı namazından sonra "salât-ı kemâliyye" okunur. Şeyh efendi mihrap duasını yapar, döner, pos-

İnadiye Camii ve Tekkesi (Belediye arşivinden)

tuna oturur, istiğfar çekilir, "salât-ı ümmiyye" okurlar. Arkasından "evrâd-ı Sa'diyye" başlardı. Biter ve kuûd kelime-i tevhîdine girilir, nadiren de kıyama kalkılırdı.

Tekkenin meşihat tevcihi Koca Mustafa Paşa Hankahı'nın postnişini efendinin arz ve inhasına merbut idi.

İstanbul'un açılmış en son Sa'dî dergâhıdır, H.1301'de uyandırılmıştı. Saki taneli aşuresi ile pek meşhur olmuştu. Saki taneli aşuresi ile meşhur bir diğer dergâh da Altımermer'de Saatçi Hafız'ın Tekkesi'ydi.

İnadiye Tekkesi Şeyhleri

Şeyh Mehmed Râşid Efendi: Sütlücelidir. Eyüp'te yatan Tophaneli Akif Paşa (b. Râşid)in oğluydu; "Büyük Râşid Efendi" derler. Mühendishanede okuduğu için "Mektepli Râşid Efendi" de derlerdi. *Miftâhu't-Tefâsîr* müellifi Kütahyalı Evliyazâde İsmail Hakkı Efendi'nin halifelerinden Şeyh Yunus Hakkı (b. Mehmed Osman) Efendi'den istihlâf edilmiştir.

(Evliyazâde'nin meşhur eseri olan *Miftâhu't-Tefâsîr*, Fâtiha-i şerîfenin mufassal tefsiridir. Kendisi 1282 tarihinde Kayseri'de vefat eyledi. *Osmanlı Müellifleri*, I, 38. Evliyazâde İsmail Hakkı Efendi, aslında sâdât-ı Nakşibendiyye-i Sıddîka'dandır.)

İnadiye Camii ve Tekkesi (Belediye arşivinden)

Yukarıdaki tevhîdhanesi etrafındaki dört odayı kendisi yaptırmıştı. Daha önce yanındaki küçük evde zikir ettirirmiş.

Desûkiyye ve Sa'diyye'den de icazesi vardır. Sa'diyye'den aldığı icazetnamesi, Karahisar Sa'dî Tekkesi postnişini Avcızâde Mehmed Cemaleddin (b. İbrahim) Efendi'dendir.

Râşid Efendi beş vakte beş katan taat ehli, pek sofu bir zat imiş. Nefesi kuvvetli, duası tesirli, nazar sahibi, mazinneden bir zat olarak bilindiği için kendisine okunmaya çok hasta gelirmiş. "Evel Allah, bir nefeste, bir nazarda hastayı iyi eder!" derlermiş.

Râşid Efendi'nin bu şekilde sofu mizaç, biraz da mollavari bir zat olduğundan tekke aslında kıyamî olduğu hâlde mukabelede ayağa kalkılmasını istemezdi. Bunun için hemen daima oturulduğu yerde istiğfar, hatm-i hâce yapılır ve kuûd kelime-i tevhîdi ile iktifa edilirmiş, ancak cemiyet günlerde kıyama kalkıldığı olurmuş. Hatta rahatsızlığı dolayısıyla tevhîdhaneye inemediği bir gece dergâhın zakirbaşısı Kırımî Hacı Hafız Efendi kendisine vekâlet ediyormuş, bir ara meydanı cenah postunda oturan Haydarîhane şeyhi Hakkı Efendi'ye bırakmış. O da kıyam kelime-i tevhîdine kalkmış, münacata başlamış, tevhîd açılmış. Tam kısım edileceği sırada gulguleyi duyan Râşid Efendi hastalığına bakmadan hemen yatağından fırlayıp "Herifler, ben daha ölmedim, ölmedim!" diye tepinircesine bağırarak tevhîdi kesmişti derler.

Tekkede ve dışarıda beyaz arakiye üzerine yeşil yemeni sararmış. Meşayih cenazelerini gasletmekte şöhreti vardı.

Defterhane ketebesinden olarak vazife görmekteyken genç denilebilecek bir çağda, 48 yaşında vefat eyledi: 9 Zilhicce 1311, çarşamba. Tekkenin haziresinde yatıyor. Başında cesîm Sa'dî tâcı görülmektedir. Siyah zemin üzerine yaldızlı, talik kitabesi şöyledir:

Hüve'l-Hayyüllezî Lâ-yemût - Bu dergâh-ı şerîfin banisi ve postnişini sâhibü'l-hayrât ve'r-râgıb fi'l-cenneti ve'd-derecât el-ârif billâh vâsıl ilallâh tarîkat-ı aliyye-i Sa'diyye'den es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Râşid Efendi'nin rûhıyıçun el-fâtiha, 9 Zilhicce 1311.

Şeyh Türlü Tekkesi'nin banisi Şeyh Ahmed Kâmil'in dervişlerinden Sabit Bey'in tarihi şöyledir (camlı levhadan):

Hû
Bu şeyh-i rûşen-zamîr
Sırr-ı tevellâdan habîr
Olmuş idi hakkâ bî-riyâ
Bu dergehi kıldı binâ
Vakf eyledi varın ona
Rûh-ı revânı pür-safâ
Olsun onun yâ Rabbenâ
Nice sad efsürde-dilân
Buldu hayât-ı câvidân
Te'sîr-i feyziyle hemân
Oldu bihakkın muktedâ
Mahzûn etti her dili
Derd-i firâk-ı müşkili
Yâver ola her dem Ali
Etti Hudâ'ya cân fedâ
Târîh-i fevtin gelip
Bir dervîş ihbâr edip
"Râşid Efendi" Hak deyip
Kurb-ı nebîde kıldı câ, rahmetullâhi aleyhi, 9 Zilhicce 1311. Mustafa Hilmi.

Büyük Râşid Efendi'nin halifeleri:

Şeyh Hacı Hafız Akif Efendi: Büyük oğludur. Kendisinden sonra tekkeye postnişin olmuştur.

Bursalı Muharrem Efendi: İlk halifesidir.

Bursalı İbrahim Dede: Bursa'da arakiye yapar, havluculuk ederdi. Hazret-i Emir Sultan civarındaki evini zaviye hâline getirmişti.

Şeyh Hacı Hafız Mehmed Akif (Er) Efendi: Büyük Râşid Efendi'nin büyük oğlu ve halifesidir. (Küçük oğlu Ali Rüstem Efendi 12 Rebiülevvel 1321'de vefat etmiştir.)

1284 tarihinde aynı tekkede doğmuştu. Küçük yaşta hıfza başlamış, Odabaşı Mahalle Mektebi hocası, Hekimoğlu Ali Paşa Camii müezzini Zakir Hafız Mehmed Efendi'den hıfzını tamamlamış hem de usûl-i kırâat talim etmiştir (öğrenmiştir.)

Babası gibi Sa'diyye, Desûkiyye ve Nakşibendiyye tarikatlarından mezuniyeti vardır. Sa'diyye hilâfeti babasındandır. Eyüp Câmi'-i kebîr başimamı Hafız Ahmed Talat Efendi'den de teberrüken Nakşibendiyye icazesi almıştır. Babasının vefatından sonra dergâha postnişin olduğu zaman kendisini Beylerbeyi İstavroz Bedevî Tekkesi şeyhi Seyyid Efendi posta çekmişti; tekkenin zakirbaşısı Kırımlı Hacı Hafız Efendi de rehberliğini yapmıştı.

1327'de hacc-ı şerîfe gitti. Bu münasebetle Mekke-i mükerremede Sa'diye'den Fâsî Tekkesi'ni ziyaret etti; hac arkadaşları Fatih Camii başimamı Arap Hoca (Arap Hoca'nın İnadiye Tekkesi'ne intisabı vardı, cemiyet günleri bilhassa gelir, namaz kıldırır ve mihrapta postun secdeye gelen ucunu kıvırırdı), Şehzade Camii dördüncü müezzini, huffâz hocası ve devrhân Dadaylı Tahir Efendi, Hâkim Alaaddin Bey ve Tülbentçi Muhyiddin Efendi ile hep birlikte zikre girdiler.

Defterhane kayıt kaleminde gençliğinden beri kâtip olarak hizmet gördükten sonra 1930 Teşrinievvelinde (Ekim ayında) emekliye çıktı. Son yılları inzivaya benzer bir şekilde geçti, ibadet ve mütalaadan başka bir şeyle meşgul olmadı. Pek terbiyeli bir kalem efendisi, kibar, vakur bir İstanbul çocuğuydu. Babası gibi o da şeyh cenazelerini gasletmek usulünü iyi bilirdi ve kolaylıkla yapardı. Zamanında vefat eden birçok meşayihi kendisi gasletmiş ve bundan maddî bir karşılık beklememişti.

Dergâhın medhal kısmını teşkil eden taşlıkta bir sarnıç, bir basma tulumba ile alt katta bahçeye bakan büyük meydan odasını kendisi yaptırmıştı.

Yarım asrı geçen postnişinlik hayatından sonra kısa bir müddet hasta olarak yattığı dergâhında 15 Temmuz 1954 tarihinde hayata gözlerini yumdu.

İstanbul'un yaşlanmış, kıdemli Sa'dî şeyhleri arasında sayılıyordu. Nezaket ve ahlâkı ile herkes tarafından sevilmiş, hürmet görmüş bir insandı. Paşazadeliği, kişizadeliği her hâlinden belli olurdu. Biraz peltek konuştuğundan "Pepe Akif Efendi" derlerdi.

Babası gibi kendisi de mollavari yetişmişti. Âyîn-i şerîf usullerinde vukufu azdı; zikirciliği ve zikir idaresi pek inkişaf etmemişti, bu itibarla kıyam, devran yerine oturulduğu yerde zikir edilmesini tercih ederdi ve yorulmak istemezdi.

Merkez Efendi ile Silivrikapı arasında, "Ayazma" denilen mahalde, Şehid Bali'nin yanında hususî aile makberesi: Sağ başta birinci kabrin baş ucunda dört köşeli beyaz mermer üzerine yeni harflerle:

Allah Hû (eski harflerle)

Şehremini civarında İnadiye nam mahalde tarîkat-ı aliyye-i Sa'diyye'den Şeyh Râşid Efendi hazretleri Dergâh-ı şerîfi postnişini ve banisi olan Şeyh Râşid Efendi mahdûm-ı âlîleri ve ricâl-i devletten Akif Paşa'nın hafîdi ve tapu ve kadastro umum müdürlüğü tapu sicilleri müdürlüğü tetkik memurluğundan mütekait Şeyh Hacı Hafız Mehmed Akif Efendi'nin ruhu için el-fâtiha, 13 Zilkade 1373 - 14 Temmuz 1954.

Tekkenin son şeyhi Mehmed Râşid Er'di (1900-1984):

İnadiye Tekkesi'nin son şeyhi Mehmed Râşid Er (215:229)

Mehmed Râşid Er: Şeyh Akif Efendi'nin oğlu ve tek halifesidir; "Tapucu Râşid Bey" diye tanınmıştır. 1316'da aynı tekkede dünyaya geldi ve aynı terbiye altında yetiştirildi. Mektep tahsilinden başka Erbilî Esad Efendi'den Arapça okudu; Üsküdarlı meşhur Nazif Efendi'den ve Ayasofya, sonra Sultanahmet Camileri başimamı Hafız İdris Efendi'den Kur'ân-ı kerîme mahsus kıraat usullerini öğrendi.

Memuriyet olarak o da babası, büyükbabası gibi Defterhaneyi, tapuculuğu seçti ve bunda devam etti.

Babası tarafından ilbâs ve istihlâf edildiği gece ön rehberi Matrak Tekkesi'nin son postnişini İzzî Bey idi (11-12 Zilkade 1341, 14-15 Haziran 1339, 27-28 Haziran 1923). Eyüplü Şeyh Ceylan Efendi sağ rehberliğini, Balçık Tekkesi postnişini Şeyh Halid Efendi de sol rehberliğini yaptılar. Ceylanzâde Nazmi Efendi ile Balçıkzâde Mahmud Efendi de arka rehberliğinde bulundular. Râşid Efendi aynı yılın Rebiülevvel ayında yine babasından Nakşibendiyye icazesi aldı.

Babasının vefatından biraz sonra 3 Ağustos 1954 salı günü dergâhın yukarı kattaki ilk tevhîdhanesinde kendisinin evvelce hilâfet rehberi ve sohbet şeyhi olan İzzî Bey tarafından meşihat postuna iclâs edildi. Nureddin Asitanesi son postnişini İbrahim Fahreddin Efendi sağından tutmuştu; Girit - Kandiye Kâdirîhanesi postnişini Şerefüddin Efendi de solundan tutuyordu. İclâstan sonra yine Fahreddin Efendi ayakta güzel bir dua etti. Dua, iclâs ve istihlâfın manasıyla alâkalıydı, pek münasip şekilde tertiplenmişti.

Râşid Efendi'nin kendisi de mufassal, musanna ve müsecca duaları ile tanınmıştır, bu sahada müstesna bir şahsiyet sahibidir. Destar sarmak da elinden gelir. Kıyamcılığı da vardır. Ruhî asaleti, terbiye ve nezaketi ecdadından mevrus olduğu şekilde mükemmeliyet hâlindedir ve herkesi kibarlığına, efendiliğine meclûp etmiş bahtiyar bir insandır, her meclisi süsler. Mihraba da yakışır, tam bir liyakatla namaz kıldırır, hutbe okur, icap ederse camide de dua etmesini bilir, fakat tekke duasıyla karıştırmaz, fakat her ikisini de uzun tutar. Bunları Hulvî şeyhi Rıza Efendi'den öğrenmiştir.

Mehmed Râşid Er (215:229)

İnadiye Tekkesi - Şeyh Râşid Efendi Cami ve Tekkesi kapısı (Konyalı arşivinden)

Tekkenin zakirleri: Kırımî Hacı Hafız Efendi (Zakirbaşı), Yorgancı Râşid Efendi, Üsküdarlı Arap Ahmed Efendi, Odabaşılı Hacı Ahmed Efendi.

İnadiye Tekkesi haziresi ve kitabeler:

Seher Hanım (215:530): Başlığı ziynetli, talik yazılı, mistarlı beyaz mermer taş; kitabe zemini yeşil, göğsünde Sa'dî tâc-ı şerîfi (Bu hanım, tekkenin banisi Şeyh Mehmed Râşid Efendi'nin zevcesidir):

Hüve'l-Bâkî

Zevce-i merhûme-i Şeyh Râşid-i sâhib-kemâl
Râgıb-ı cennet Seher Hanım muhibb-i ehl-i hâl

Eyledi celb-i rızâ-yı Hak için şâm u seher
Ehl-i aşka hayli hizmet hayli bezl-i cân u mâl

İrciî emrin işitip etti âhir cennete
Bin iki yüz doksan sekizinde irtihâl

Rûhunu bir fâtihayla şâd eden mü'minleri
Gark-ı deryâ-yı inâyet eylesin ol Zülcelâl,
25 Cemaziyelahir 1298.

Ali Rüstem (215:531): Talik yazılı, mistarlı beyaz mermer taş, başında Sa'dî tâc-ı şerîfi (Bânî-i dergâh Şeyh Mehmed Râşid Efendi'nin küçük oğludur. Darüşşafaka talebesinden iken on yedi yaşında göçmüştür. Tarihi vücuda getiren Ahmed Bahâî Efendi'den de Fârsî okumuştur):

Yâ Hû

Hudâ-yı lem-yezel bâkîdir ancak fânîdir eşyâ
Buna Hak "Küllü şey'in hâlikün" nassın güvâh etti

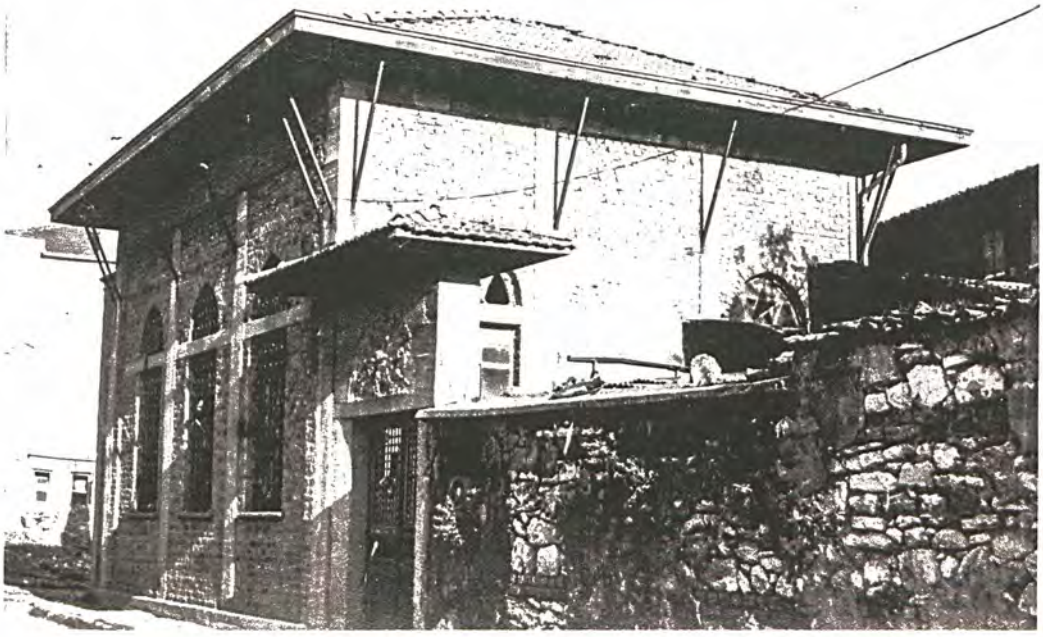
Husûsan genç iken mahdûmu Şeyh Râşid Efendi'nin
Gidip dâr-ı cihândan kurb-ı Hakk'ı cilvegâh etti

Dirîgâ on yedi yaşında ol nâzik gülün yâhû
Esip bâd-ı ecel sermâye-i ömrin tebâh etti

O ferzend-i zekînin fırkatından mâder ü ihvân
Akıttı gözlerinden kanlı yaşlar âh u vâh etti

Bahâî dâne-i eşkiyle nazm etti güher târîh
Ali Rüstem bu yıl gülzâr-ı lâhûtı penâh etti

Rûhıyıçun fâtiha, 25 Mayıs 1319.

İnadiye Tekkesi - Şeyh Râşid Efendi Cami ve Tekkesi (Konyalı arşivinden)

İnadiye Tekkesi haziresi (Konyalı arşivinden)

Sebzevatçı Derviş Ahmed Efendi (215:531): Mistarlı beyaz mermer taş (Dergâh-ı şerîfin bânîsi Şeyh Râşid Efendi'nin nukabâsındandır; Ürgüplüdür):

Yâ Hayy yâ Kayyûm

Âh ey dil yine bir âşık-ı dîdâr-ı ebed
Mazhar-ı sırrı hafî behrever-i nûr-ı Hudâ

Hizmet etti nice yıl sıdk ile bu dergehte
Oldu gark-âb-ı yem-i feyz ü kemâl-i bî-had

Pertev-i mihr-i füyûzât-ı tarîk-i Sa'dî
Dil-i âgâhına vermişti fürûg-ı sermed

Nokta-i vahdetin esrârına oldu ârif
Kûşe-i fakr u fenâ içre kalıp sıfru'l-yed

Cilvegâh eyledi lâhûtu revân-ı pâki
Ravza-i huld-ı berîn oldu ona bu merkad

Ser-fürû eyledi târîhine pîr ü bernâ
Hak dedi etti fedâ cânını Derviş Ahmed, 11 Rebiülahir 1331, yevm-i perşembe.

Tarîkat-ı aliyye-i Sa'diyye sâlikânından Sebzevatçı Derviş Ali Ahmed Efendi'nin rûhu için fâtiha, Rumî 7 Mart 1329.

Tülbentçi Şeyh Muhyiddin Efendi (215:533-34): Tevhîdhane kapısının solunda, zemini yeşil ve yaldızlı, kitabesi çok güzel bir celî ile yazılmıştır. Başında cesîm Kâdirî tâc-ı şerîfi vardır (Bayram Paşa Tekkesi şeyh vekili ve Cerrah Paşa hatibi Şeyh Hafız Arif Efendi'den istihlâf olunmuştu): "Hüve'l-Muhyî - Ramazân-ı şerîfin on beşinci perşembe gecesi Kanlıca'da hanesinde yatsı namazının farzını cemaatle edaya kıyam eder iken üç bâgî tarafından şehit edilen tarîkat-ı aliyye-i Kâdiriyye hulefâsından eş-Şeyh el-Hâc Muhyiddin Efendi'nin rûhıyıçun el-fâtiha, 15 Ramazân-ı şerîf 1338 - 3 Haziran 1336. Ketebehu el-Hâc Nuri."

Bu taşın arkasında, hazireye bakan camlı medhalde, tevhîdhane kapısı tarafında dört köşeli, mistarlı beyaz mermer taş: "Şehîd-i magfûr eş-Şeyh el-Hâc Muhyiddin Efendi'nin rûhu için el-fâtiha. Târîh-i şehâdeti 15 Ramazan 1338 - 3 Haziran 1336, Nuri."

Bu zatın oğlu Tülbentçizâde Haydar Bey'in irtihaline de üstâd-ı ekmel Hazret-i Tâhirü'l-Mevlevî merhum şu tarihi vücuda getirmişti "Âl-i abâ füyûzu târîhine yetişti - Kıldı behişte hicret cân-ı Cenâb-ı Haydar, 1347"

Tevhîdhane kapısı üzerindeki kitabe (215:595): Tevhîdhanenin kapısı tâkında okuduğumuz şu kitabe, Kâdiriyye hulefâsından Tülbentçizâde Şeyh Muhyiddin Efendi tarafından 1338'de tevsi edilerek yenilendiğini bildiriyor (Talik yazılı, dört köşeli beyaz mermer kitabe, şairi Tâhirü'l-Mevlevî Bey merhumdur):

Tevhîdhane kapısı üzerindeki (şimdi cami içinde duvarda) kitabe

Peyrev-i Pîr-i Cebâvî Şeyh-i irfân-muktedâ
Râşidü's-Sa'dî Efendi kim bu ra'nâ mabedi

Fî sebîlillâh te'sîs eyleyip ölmüş idi
Mazhar-ı tebşîr-i âlü'l-âl-i kavl-i Ahmedî

Şimdi tevsiiyle dergâh-ı muallâ-kadrinin
Âlem-i bâlâda şâd oldu revân-ı erşedi

Olduğundan sâha-i pür-nûr u gufrân-perverî
Şeyh Muhyiddin Efendi-i şehîdin merkadi

Yaptırıp bu câyı evlâd-ı kirâmı ettiler
Nâmını merhûm-ı mazlûmun cihânda sermedî

Vird edinsin mısra'-ı târîhini ehl-i tarîk
Rûh-ı Muhyi'l-Kâdirî tecdîd-i dergâh eyledi, 1338, 1336.

Dış kapının üzerindeki tarih kitabesinden bu büyük tamiri yapan Şeyh Muhyiddin Efendi'nin bir Ramazan gecesinde teravih namazı kılarken şehit edildiğini öğreniyoruz (Not: Nedense bir sene sonra tarih yazılmıştır, her hâlde yanlış olacak!):

Matla'-ı şems-i velâyet nûr-ı mes'ûd-ı Cebâ
Pîr Sadeddin kim dergâhıdır mirsâd-ı feyz

Bendegânı hazretin kesb-i feyiz etsin için
Şeyh Râşid bu mahalde kurdu bir bünyâd-ı feyz

Himmet etmişti ne çâre sonra oldu harâb
Olmasın eksik ilâhî merhamet-mu'tâd-ı feyz

Pâk-dil Tülbentçi Muhyiddin Efendi ki idi
Kâdiriyye meslekinde aşk ile dil-şâd-ı feyz

Uğradı gadre terâvîhi edâ eyler iken
Fî sebîlillâh şehâdettir mübârek bâd-ı feyz

Defter-i a'mâlini vârisleri tezyîn edip
Ettiler tecdîd böyle mesken-i irşâd-ı feyz

Mevlevî Remzi güher târîh ile tes'îd eder
Oldu Sa'dî tekkesi züvvâra sa'd-âbâd-ı feyz, 1339.

İnadiye Tekkesi medhalinde, cümle kapısından girince sağda, dört musluklu abdest musluğunun kenarında ince talik ile (215:593): "Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât Arasta-i Kebîr'de merhûm el-Hâc Hurşid Ağa'nın hayratıdır, 27 Zilkade 1289"

Medhalin ortasında sarnıç - tulumbanın kenar bileziğinde (215:593): "Târîh-i inşâsı 22 Cemaziyelahir 1331 - 16 Mayıs 1329 perşembe"

Hüdâiyye Tekkesi - Cafer Ağa Tekkesi

Şeyh Raşid Efendi Camii'nin karşısındaki Ayık Fırın Sokağı'na giriyoruz. Bu sokağın sonunda solda Cafer Ağa Camii önündeyiz. Burası Hüdâiyye Tekkesi - Cafer Ağa Tekkesi'ydi. (Şehremini Mahallesi, 1719 ada, 8 parsel)

Tekke, Cafer Ağa Mescidi'ydi. Mescitse ulemadan Yusuf Fakih tarafından yaptırılmış, zamanla harap olunca ocak ağalarından Yayabaşı Cafer Ağa tarafından ihya edilmişti. Bir vakfiye ile mescidin ihyasına muvaffak olan Cafer Ağa'nın adını taşıyan bu mabet, daha sonra burada imamlık yapan Rifâ'î şeyhi olan Ahmed Sâfî Efendi tarafından meşihat konarak tekkeye de dönüştürülmüştü. Cami-tekke, 1970'te yıkılıp yeniden yaptırıldı.

Revnakoğlu, burada şekillenen tekkeye ilk şeyhi Ahmed Sâfî Efendi'nin babası Karasarıklı Şeyh Mehmed'den dolayı buraya "Karasarıklı Tekkesi" denildiğini, aynı zamanda çevre halkınca "Tekke Camii" diye adlandırıldığını söyler ve şunları ilâve eder (186:267):

> Resmi taamiyesi yoktu. Son zamanlarda tekkenin meşihatında bulunan Bağdat ulemasından Şeyh Sükûtî Efendi, hafta gününün bir sarı altın tutan masrafını kendi cebinden verir, Mevlanakapı dışındaki köşkünde de lokma verirdi (sofra çıkarırdı). Bu köşk aslında ihtisap ağası Hüseyin Bey'indir. Bu köşkü Şeyh Sükûtî Efendi'nin 200 altına satın aldığını söylerler.

Tekkenin ilk şeyhi Ahmed Sâfî Efendi'ydi. Rifâ'î, Sinanî ve Melâmî idi, Tarsus Tekkesi'nin de şeyliğinde bulunmuştu. Muhyiddin Efendi, tomarında bu şeyh için şunları söyler (186:255,253):

> Şeyh Hacı Hafız Ahmed Sâfî Efendi (Karasarıklızâde), Karasarıklı Şeyh Mehmed Efendi'nin oğludur. Velâdeti 1248. Mumaileyh tarîk-i Rifâ'iyye'den Kıztaşlı Şeyh Sırrı Efendi'nin halifesidir, Halvetiyye'den Selânikli Pazar Tekkesi şeyhi Salih Efendi'nin de halifesidir, Üsküp'te ulemadan ve Melâmiyye'den Arap Hoca nam kimsenin dahi bendesidir. İyice okur yazar bir adamdır.
>
> Evvelâ Mevlanakapı kurbünde Evliya Mahallesi'nde vaki Tarsus Tekkesi şeyhi iken tekke-i mezkûru halifesi Kerim Efendi'ye kasr-ı yed eyleyip kendisi bu caminin imameti uhdesinde olmakla zamanında bir vakfiye dahi ilâvesiyle zaviye olmasına muvaffak olmuştur ve tarîk-i Rifâ'iyye'ye meşrûttur.
>
> Câmi'-i mezkûra hanesinden biraz mahal ilâve ve ilhak edip ve camii tamir ettirip mukabilinde cami derununda mahfil mahalline hâl-i hayâtında kabr-i mahsûsunu tehyie eylemiştir.

Şeyh Sükûtî tarafından tanzim edilen Hüdâiyye Tekkesi vakfiyesi (360:2)

Hayli vakittir menzûl bulunan şeyh-i mûmâileyh 1 Şevval 1309 - 14 Mayıs 1308 perşembe günü irtihal edip medfen-i mahsûsuna defnolunmuştur. Perşembe günü irtihal edip ertesi cuma günü salât-ı cenâzesi Koca Mustafa Paşa'da kılınıp badehu tekkesine defnolunmuştur. Câmi'-i şerîf derununda minber önünde maksure içinde sandukası vardır.

Revnakoğlu, Ahmed Sâfî'ye dair yukarıdaki malûmata (186:252-53) "Dışarıda, Odabaşı'na giden sokak tarafında iki pencere arasında talik yazı ile yazılmış tek satırlı şu kitabe görülmektedir: Hâzâ kabrü es-Seyyid eş-Şeyh el-Hâc Ahmed es-Sâfî er-Rifâ'î es-Sayyâdî, Zilkade 1309" diyerek kitabe metnini verir ve "Ahmed Sâfî halifeleri" başlığını açar (186:249,251):

Mücîz dersiamlardan sekiz kişiyi bir gecede bir örtü altına alıp hilâfet vermişti. Bunların en meşhuru Mekteb-i Nüvvâb'da ve sonra Mekteb-i Hukûk'ta Mecelle muallimi olan Fatih dersiamlarından Simavlı Hasan Efendi'ydi, "Kalender Hasan Efendi" derlerdi. "Kalender" adını kendisine Mekteb-i Hukûk'ta hocası bulunan Ateş Hoca vermişti. Kalender Hasan Efendi aynı zamanda Meşihat-i İslâmiyye Dairesi'nde bâb naibi olarak vazife görmekteydi. Herkesten sevgi gören hâl ehli mübarek bir zattı.

Hacı Salih Efendi: Vefa türbedarı.

Ali Dede: "Arap Ali" de derlerdi, Odabaşı'nda oturuyordu.

Mehmed Rifat Efendi: Erzurumludur. "Kantarcı Rifat Baba" derlerdi. Merkez kantar memurluğundan emekliye çıktıktan sonra Darüşşafaka'da ve ambar memurluğunda bulundu. Sultan Mahmud-ı Adlî'nin ordusunda çavuş olarak vazife görmüş, Kütahya harbinde yaralanmış ve sonra Sultan Mecid zamanında 118 yaşını idrak ederek göçmüş Erzurumlu Abdullah Ağa'nın oğluydu. Kendisi de Sivastopol muharebesine katılmıştı. Hayatının son yıllarında hemen bütün günlerini Fatih Câmi'-i şerîfinde geçirdi. H.1358, M.1939'da 110 yaşında olduğu hâlde göçtü. Hâl ehli mübarek bir zattı.

Galip Sıddık Efendi: Mısır Çarşısı'nda pamuk tüccarları kethüdasıydı. Topkapı dışında Sarı Abdullah Efendi'nin çevresinde yatıyor.

Tekkenin ikinci şeyhi Halepli Şeyh Seyyid Ebülhayr Efendi, üçüncü ve son şeyhi Sükûtîzâde Mehmed Şerif Efendi'ydi. Muhyiddin Efendi'den takip ediyoruz (186:249-50,247):

Halepli Şeyh Seyyid Ebülhayr Efendi: Sudûrdan Ebülhüdâ Efendi'nin kethüdasıdır. Şeyh Ahmed Sâfî Efendi'nin vefatından sonra hulefâları Melâmî'dir diyerek Meclis-i Meşâyih nazırı ve heyeti, tevcih olunmamak cihetini bi'l-iltizâm Fetvahaneye havale ederler. Fetvahanede vakıf üzerine vakıf caiz değildir diye battal ederler. Bilâhare zamanında haber alınıp ve muattal kalma

sebebiyle cami harap ve edâ-yı ferâiz icra olunmayacak dereceye gelip kelplere mesken olduğu aynen müşahede olunmakla gönül razı olmadığından ve tarikin ayrısı gayrısı görülmediğinden tervici tarafına gidilip imar edecek bir kimse yedine tefviz olunmak mülâhazası üzerine bi'l-istişâre Ebülhüdâ Efendi'nin kethüdası mumaileyh Ebülhayr Efendi bi't-tensîb istida ettirildi. Bereket versin Fetvahanenin muamelesi Evkaf'a, cihâta gitmeyip kapıda muattal kalmakla yeniden istida ve evvelkinden bahis olunmayarak kaydı bi'l-ihrâc muâmele-i lâzımesi icra ve meşrûtun lehi bulunan Şeyh Sâfî Efendi'nin halifesi Şeyh Kerim Efendi'nin tekkesi olduğundan rızasıyla yedinden senet alınıp zamanını keff-i yed eylediğinden tevcih olundu, fakat hatır için gelip isbât-ı vücûd etmedi, Şevval 1315.

Sükûtîzâde Bağdatlı Mehmed Şerif Sükûtî Efendi b. İbrahim: Doğumu 1280. Sultan Hamîd-i Sânî'nin iradesi ile 8 Kânûn-ı sânî 1314'te Yemen'den İstanbul'a davet olunmuştu.

Mumaileyh Ebülhayr Efendi dahi Cemaziyelevvel 1317 tarihinde cihet-i meşîhatını Sükûtîzâde'ye Ebülhüdâ Efendi'nin himmeti ile kasr-ı yed eylemiştir ve hemen zaviye ve câmi'-i şerîfin hedmiyle inşasına mübaşeret olunmuştur.

1317 Receb-i şerîfinin yirminci cuma günü Ebülhüdâ Efendi hazretlerinin himmeti ile resm-i küşâdı icra olundu ve mumaileyh vâkıf-ı sânî olduğundan tekkenin ismi de "Hüdâiyye-i Sayyâdiyye" namıyla tashih ve tecdit edilmiştir. Maliyeden 600 kuruş taamiye tahsis olunmuştur.

Revnakoğlu, tekkenin bu son şeyhine, Mehmed Şerif Sükûtî Efendi'ye hususî olarak eğilir ve hakkında bir hayli bilgi toplar. Malûmat, bu ailenin içinden birisinin notlarına dayanır (186:273-74):

"Sükûtîlik" ailenin şöhretidir.

H.926 tarihinde Diyarbakır'da doğmuş, 992 tarihinde de vefat ederek belde-i mezkûrda Gülşenî dergâhında birkaç ceddimizle beraber bir kubbe-i mahsûsada defnedilmiş olan Şeyh Mehmed Zühdî Efendi ilk Sükûtî ile şöhret bulmuş, sülâlesine de "Sükûtîzâdeler" söylenmeye başlamıştır.

Mumaileyh, Diyarbakır'da Câmi'-i Esved minberinin vâzıdır. Âlim, fâzıl, mutekit bir zat olmasıyla kable'l-kelâm sükûtu ihtiyar ettiği cihetle sükût ile şöhretine sebep olmuştur. Bütün aile, ulema ve meşâyih-i kirâmdandır.

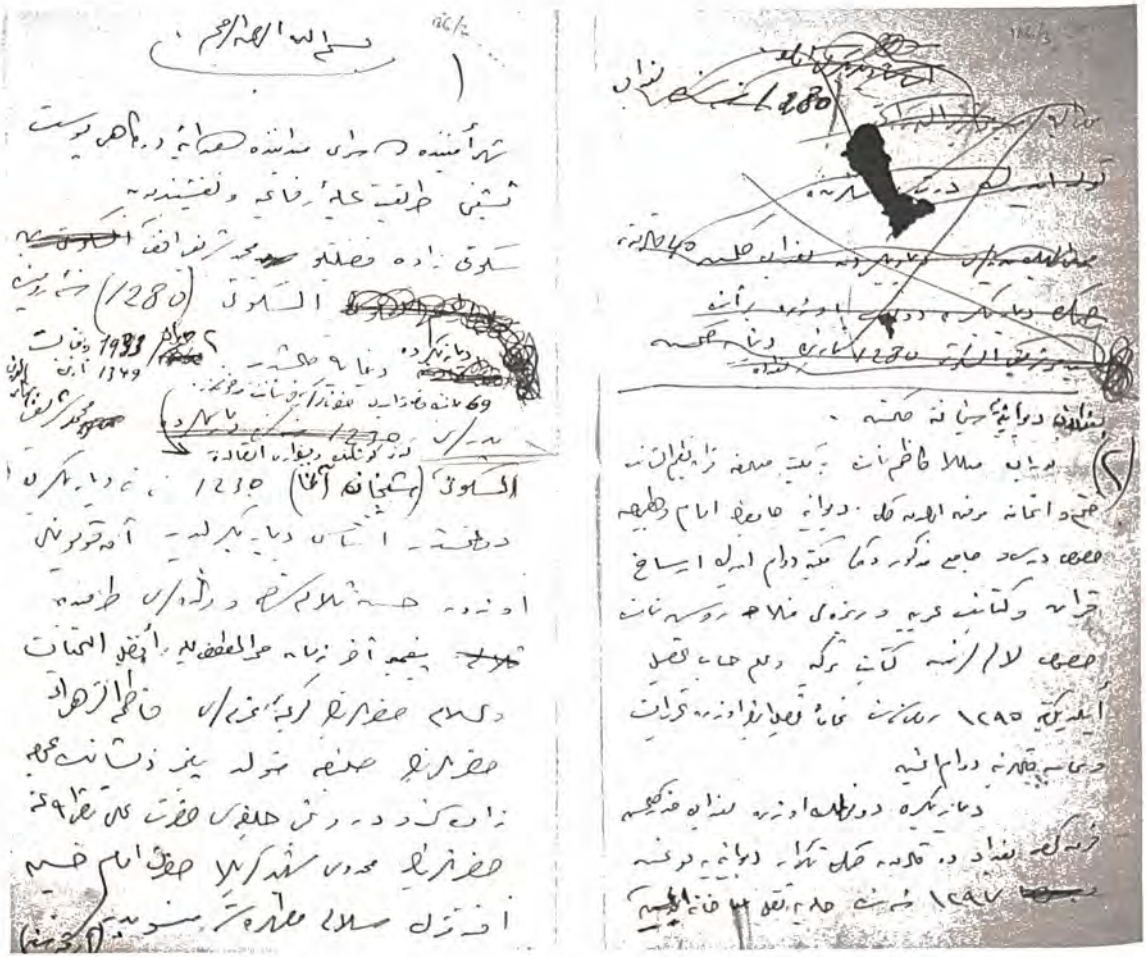
Kara Cami - Câmi'-i Esved: Câmi'-i mezkûr imamet ve hitabeti Sükûtîzâdelere teselsülen neslen ba'de-neslin intikal eder. Teamülen şart-ı vâkıf iktizasıyla önce mescit iken bilâhare ecdadımızdan Şeyh Mehmed Zühdî Sükûtî Efendi tarafından minber vaz' edilmiş. Ecdadımız dergâh-ı mezkûrda medfun ve türbeleri mevcuttur. Valideleri cihetinden Gülşenî hazretlerinin sülâlesine mensup bulundukları vesilesiyledir.

Revnakoğlu dosyalarında Sükûtîzâde Mehmed Şerif es-Sükûtî'nin "Şeyhân Ağa" diye maruf babası İbrahim Efendi'nin iki kısa notta biyografisi yine yer alır (186:270):

> "Şeyh Sükûtî Efendi" denilmekle maruf bulunan Rifâ'iyye meşâyihinden Sükûtîzâde Mehmed Şerif Efendi merhumun babası yine Sükûtîzâdeler'den Şeyh İbrahim Sükûtî Efendi'dir ki Diyarbakır ve çevresinde "Şeyhân Ağa" denilmekle anılır. Bu zata "Şeyh Ağa" da denilir. 1309 Ağustosunda 79 yaşında göçmüştür. Vefatı Hille'dedir. Sükûtiyye Tekke ve Medresesi'nin haziresinde minber yanında medfundur.
>
> Sükûtî Efendi'nin babası Şeyh İbrahim Sükûtî Efendi merhum, Diyarbakır'da Gülşenî Dergâhı postnişini ve aynı zamanda ticaretle iştigal ederek Hindistan'a manifatura, hayvanat vesaire mübayaası için gider ve müteaddit defa da Bağdat'a gidip gelmiştir. Diyarbakır'da Sükûtîzâde Şeyhân Ağa lakabıyla meşhur ve maruftur. 30 yaşına kadar Diyarbakır'da kaldıktan sonra validesi Muhsine Hatun ve refikası Fatma Ünzile ile Bağdat'a gelmiş ve oradan, Bağdat'tan Divaniye'ye, oradan da Babylon harabesi üzerine bina kılınmış ve içinden Fırat nehri geçen Hille beldesine nakil ve sakin olmuştur. Hille beldesinde Sükûtiyye namıyla maruf bir medrese ve tekke inşa ederek burada medfundur.

Sükûtî Efendi'nin babası ve kendisinin bazen birinci şahıs bazen de üçüncü şahıs çekimi kullanılarak yazılan biyografisi, metnin Mehmed Şerîf Sükûtî Efendi tarafından Revnakoğlu'na verildiği intibaı verir (186:271):

> Şehremini'de Saray Meydanı'nda Hüdâiyye Dergâhı postnişini tarîkat-ı aliyye-i Rifâ'iyye ve Nakşibendiyye'den Sükûtîzâde faziletli Mehmed Şerif Efendi es-Sükûtî 1280 sene-i Rumiyyesinde Diyarbakır'da dünyaya gelmiştir. Vefat tarihi 2 Haziran 1933. 69 yaşında vefat etti. Hazret-i Merkez Kabristanı'nda kendi köşkünün duvarı ittisalinde medfundur.
>
> Pederleri es-Sükûtî (Şeyhân Ağa) 1230 senesinde Diyarbakır'da doğmuştur. Esas Diyarbakırlıdır. Akkoyunlu Uzun Hasan sülâlesinden ve valideleri tarafından peygamber-i âhir zaman Muhammed el-Mustafa aleyhi efdalü't-tahiyyât ve's-selâm hazretlerinin kerîme-i muhteremeleri Fatımatu'z-zehra hazretlerinin sulbünden mütevellid, Peygamber-i zî-şânın amcazadesi ve dördüncü halifesi Hazret-i Ali radıyallâhu anhü hazretlerinin mahdumu şehîd-i Kerbelâ Hazret-i İmam Hüseyin efendimizin sülâle-i mutahharesine mensuptur.
>
> Pederlerinin yedi yaşında iken pederi vefat etmiş, amcasının himayesinde terbiye edilerek mahalle mekâtib ve medârisinde taallüm-i Kur'ân-ı kerîm ve tahsîl-i ulûm-ı dîniyye ve kitabet eyledikten sonra yaşı yirmiye varmazdan önce 1293 tarihindeki Rusya ve Kırım muharebesinde bilâd-ı şâhâneden

Revnakoğlu dosyalarında Hüdâiyye Tekkesi şeyhi Sükûtîzâde biyografisi (186:271)

gönüllü sergerde olarak ve askerlerin gitmesi mumaileyhin vicdân-ı şecâatini tehyiç ederek kîse-i himmetinden bir miktar mücahit teçhiz ve mahall-i muhârebeye gitmiş, gazi sıfât-ı cemîlesini kazanarak muharebenin hitamında Diyarbakır'a avdet...

Câmi'-i kebîr imamı Seyyid Hüsnü Efendi'nin Fatma Ünzile (adlı) kerimesiyle tezevvüç ederek ticaretle iştigal etmeye başlamıştır.

Bundan sonra Hindistan'a hayvanat ticaretiyle müteaddit defalar gidip gelmiş, redif alaylarının ve asâkirin esliha ve elbise, hayvanat ve levâzım-ı sâireleri taahhütlerini ifa etmekte iken iki sene üst üste vaki olan çekirge afeti yüzünden elli bin altın bir zarar gördüğünden ticareti terk ederek Bağdat'ta bir müddet tavattun etmiştir.

Pederleri bir müddet memuriyetlerde bulunuyor, Kerbelâ Sancağı dahilinde Hindiye kazasında a'şâr müdürlüğü. Annesinin vefatı üzerine Hille kazasına dönüyor, orada Sükûtiyye Dergâh, Mescit ve Medresesi'ni inşa ederek 22 Teşrini-i evvel 1308 tarihinde kolera salgınında cemaatle sabah namazını fevt etmemek maksadıyla mescide gidip eda ettikten sonra mescidin kapısında düşüp ölüyor. Hille'de Sükûtiyye Dergâhı'nda medfundur. Kendisi tarîkat-ı Nakşibendiyye-i Hâlidiyye ve Rifâ'iyye'ye mensup erbâb-ı takvâdır.

Notlarda konteks, buradan sonra Sükûtîzâde'ye geçer. İlk başlık, Sükûtîzâde'nin Bağdat'tan Divaniye'ye geçişidir (186:268-71):

Bağdat'tan Divaniye'ye Seyahatine Hikmet:

Buraya Molla Kâzım namında bir mekteb-i maârife Kur'ân-ı azîmü'ş-şânı hatm ve itmamına muvaffak olarak gelir. Caminin imam ve hatibinden hususî derse ve câmi'-i mezkûrdaki mektebe devam ederek irsâh-ı Kur'ân ve kitâbet-i Arabiyye ve Rizeli Molla Ruşen namında hususî lalasından kitâbet-i Türkiyye ve ulûm-ı hesâb tahsil eyledi ki 1295 Rumî senesinde tamamen tahsil etmek üzere tahrirat ve muhasebe kalemlerine devam etmiş.

Diyarbakır'a dönülmek üzere Bağdat'a kadar gelmiş, kırk gün Bağdat'ta kaldıktan sonra tekrar Divaniye'ye dönmüş, 1297 senesinde Hille'ye nakl-i hâne eylemiş. Oradan Kerbelâ'ya giderek A'şâr müdürü Diyarbakırlı Talib Efendi'nin hanesinde misafir kalarak Kerbelâ'da Abbâsiyye Medrese ve Dergâhı ile maruf olan dergâhının müderris ve şeyhi sulehâ-yı ümmetten ve ulemâ-yı enâmdan ehl-i sünnet ve cemaat müstefizi olan Erbilî Şeyh Taha Efendi tarafından talim edildiği veçh ile zikir ve evrâdıyla, diyânet-i ilmiyye ile meşgul oldum.

Hille'de tarîkat-ı aliyye-i Rifâ'iyye ve Nakşibendiyye meşâyih-i kirâmından ve a'lem-i ulemâdan Hille Camii'nin imam ve hatibi Şeyh Osman Efendi'nin terbiye ve hatm-i şerîfi halkasına devam kılındığı gibi her sene bir iki defa Kerbelâ'ya gidilip Şeyh Taha Efendi'nin ulûm-ı zâhire ve bâtınesinden istifade ederek mumaileyhten tarîkat-ı Nakşibendiyye'den icazet almıştır.

Hille'de mevkii hastahâne-i askeriyyenin ikinci kitabetine tayin kılındım. Umûr-ı tahrîr ve hesaba vâkıf olmak vazifesinin ehemmiyeti dolayısıyla bütün evkatını vazifesine hasretmek mecburiyeti olmakla tedris ve tederrüsüne ve seyr ü sülûkuna mani olduğundan vazifesinden ayrıldı.

Şeyh Osman Efendi'nin vefatı vukuuyla Hille'de bulunan ihvân-ı tarîkat-ı aliyye-i Nakşibendiyye'nin istirhamları üzerine Kerbelâ'daki Şeyh Taha Efendi, Hille'ye celp olundu. Câmi'-i kebîr'de teveccüh ve irşada ve hatm-i hâcegâna ve tevhîd ve zikre devam edilmiştir.

Pederinin inşa ettirdiği Hille'de Cibaviyye Mahallesi'nde dergâh ve medre-

sesinin tevsiine teşebbüs edilerek mücavir binalar alınarak 17 Mart 1312 tarihiyle Hille mahkeme-i şer'iyyesinin siciline eclâd ve evlâdına ile'n-nihâye meşrût olunmak üzere mezkûr dergâh tedrîs-i ulûm ve irşâdla tarîkat-ı Nakşibendiyye ve Rifâ'iyye'ye me'va olmak üzere Sükûtiyye Medrese ve Tekke namıyla vakfedilmiştir.

Bağdat'a giderek Rifâ'iyye'den sülâle-i tâhire ve velâyetle ebân an-ced maruf meşhur Râvîzâde Şeyh Muhammed er-Râvî'nin mahdumları Hazret-i Pîr-i âlem-gîr-i Rifâ'î hazretlerinin veled-i mâcidleri Veli Çelebi Seyyid Sultan Ali hazretlerinin nefs-i Bağdat'ta türbelerini de Sayyâdî Dergâh-ı şerîfinin postnişini ecille-i enâmdan, fuzalâ-yı ümmetten ve sülâle-i Rifâ'iyye-i Sayyâdiyye'den ve a'lem-i ulemâ-yı Ahmediyye'den Seyyid Ebülhüdâ Efendi hazretlerinin hilâfetleri olan Seyyid İbrahim Efendi'nin üzerine tarîkat-ı aliyye-i Rifâ'iyye'de tecdîd-i ahd ederek birçok fevaidi havi tarîkat-ı Rifâ'iyye icazetnamesi almış.

1310 tarihinde Mekke-i mükerremeye teşrif etmiş ve Medine-i münevvere-de Abdurrahman Abdullah nam şeyhin ve müderrisîn-i kirâmdan Hatibzâde Abdülkadir Efendilerin ulûm ve fünûnundan icaze almıştır.

1312 tarihinde ilk defa İstanbul'a gelip sülâle-i tâhire-i Rifâ'iyye'den Sayyâdîzâde semahatli es-Seyyid eş-Şeyh Muhammed Ebülhüdâ Efendi hazretlerinin Beşiktaş Serence Yokuşu'nda konaklarında misafir olmuşlardır.

1312'de Hille'ye dönmüş, Yemen'de çıkan isyanları tedip için Yemen hey'et-i ıslâhiyyesiyle vaiz vazifesiyle bâ-irâde-i seniyye 18-4-1314 tarihli, 116 numaralı Dahiliye Nezareti'nin tahriratı mucebince şehrî beş bin kuruş maaşla tayin edilip vazifede iken amcazadesi siyasiyyûndan maruf İshak Sükûtî'ye olan karâbeti dolayısıyla ihbar vaki olur, kendisi de bâ-irâde-i seniyye 1315 Martında derhâl İstanbul'a celp olunur. Eylül 1315'te de aile ve çocuklarını Hille'den İstanbul'a getirtiyor.

1317 senesi Martında Meclis-i Meşâyih azalığına tayin ediliyor. 1317 Ağustosunda Şehremini'de Cafer Ağa Mahallesi'nde Hüdâiyye Dergâhı meşihatı hadimliği bâ-irâde-i şerîfe uhdesine veriliyor. Mezkûr dergâh baştan tamir ediliyor ve ismi "Hüdâiyye" olarak tesmiye olunur. Şehrî 600 kuruş taamiyesi vardır.

20 Eylül 1336 tarihinde 4.000 kuruş maaşla Dâire-i Meşîhat-ı İslâmiyye'nin 266 sayı ve 21 Eylül 1336 günlü tezkire ile Meclis-i Meşâyih riyasetine tayini irâde-i seniyyeye iktiran ediyor. Bir müddet Medresetü'l-Kuzât müderrisliği de vardır. Nişanları iki adet olup biri üçüncü rütbede nişân-ı Osmânî'dir, 1314 yılında verilmiştir. 1317 İzmir payesi, Edirne payesi, 1321'de de bilâd-ı hamseden Bursa payesi.

Üçüncü Meclis-i Şehriyye intihabında mebus olarak seçilmiş olduğu hâlde

kabul etmemiştir, bilâhare yerine Numan Usta intihap edilmiştir.

Tâhirü'l-Mevlevî'nin Sükûtîzâde'nin vefatına yazdığı manzume, şeyhin "Merkez Efendi haziresinde arka kapı tarafındaki aile kabrinde yatıyor" notuyla Revnakoğlu tarafından tesbit edilir (186:256):

Hazret-i Seyyid Sükûtî nâgehân
Kıldı azm-i gülşen-i huld-ı berîn
Mazhar-ı eltâf-ı Hak'tır bî-gümân
Sâl-i fevti oldu "şeyhü'l-ârifîn" 1357.

Sükûtîzâde'nin halifeleri (186:245-46):

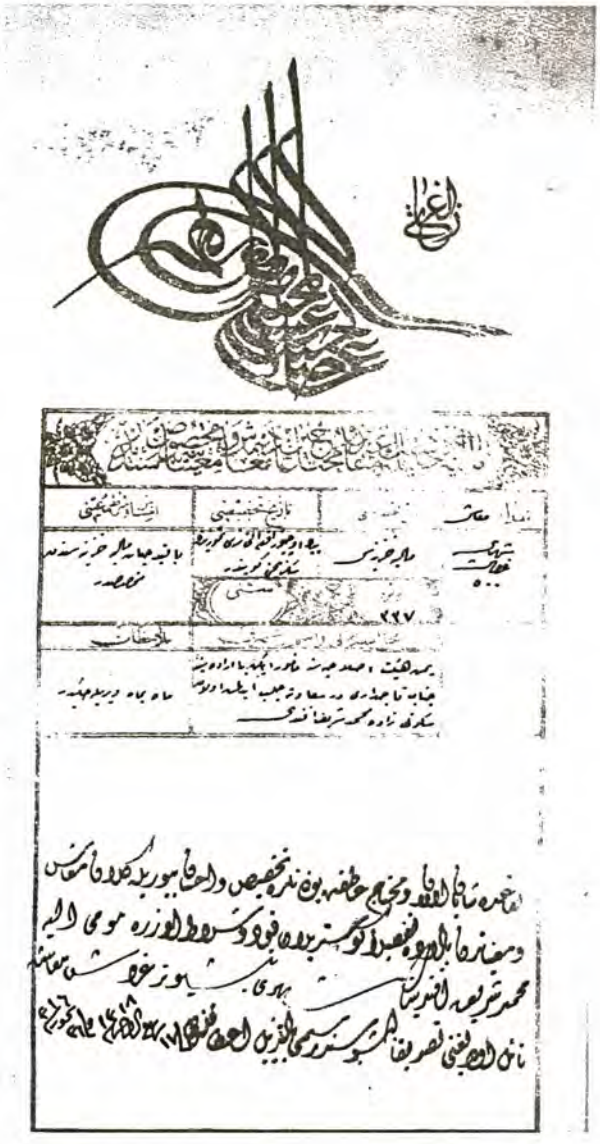
Mehmed Efendi Hoca: Mimar Acem Câmi'-i şerîfi imam ve hatibidir. Daha önce Cafer Ağa Câmi'-i şerîfi müezzini olarak vazife görmüştü.

Hafız Mehmed Necati Efendi: Cafer Ağa Cami ve Tekkesi'nin imamlık vazifesini görüyordu, "Kabasakal Mehmed Efendi" derlerdi. Aslında Gürcü idi.

Şeyh Mehmed Efendi: Tarsus Tekkesi postnişini, şuulcü.

Hafız Emin Efendi: Sarıgüzel çevresinde Kilise Câmi'-i şerîfinin imam ve hatibiydi. Bu câmi'-i şerîfte Rifâ'iyye usulüyle zikir ettirirdi. Emin Efendi'nin Orta Çeşme'de Ahmediye Câmi'-i şerîfi karşısında attar dükkânı vardı, bundan dolayı "Attar Emin Efendi" de derlerdi.

Abdülfettah Efendi: İlmiyedendir, Siirtli idi. 1964'te göçtü, seksenine yaklaşmıştı.

Sükûtî Efendi'ye verilecek maaşa ait vesika (186:64)

Tekkenin zakirleri (186:244):

Arap Ahmed Efendi: Kâdirî halifesi, Hazret-i Merkez'de müezzinbaşıydı.

Şeyh Mehmed Efendi: Tarsus Tekkesi şeyhi. Şuul okurdu.

Şeyh Hâfız Hâlid Efendi: Zakirbaşıydı. 1307'de göçtü. Merkez Efendi haziresinde yatıyor.

Revnakoğlu, H.1317'de cami-tekkenin ihya kitabesine de yer verir (186:243):

> Şehremini - Saray Meydanı'nda Ayık Fırın Sokağı'nda 29 numaralı Cafer Ağa Câmi'-i şerîfinin içinde, Ebülhüdâ Efendi'nin Tekke-i Hüdâiyye'sine ait cümle kapısı kitabesi. Üst kısmı istifli, güzel sülüs celîsi ile yazılmıştır. Geniş müstatil şekilde, mistarlı beyaz mermer üzerinde olup yukarısında tuğra vardır. Kitabenin metni talik yazılıdır:
>
> Silsile-i şerîfe-i Sayyâdiyye ve tarîkat-ı aliyye-i Rifâ'iyye'ye mensup Tekke-i Hüdâiyye'dir.
>
> Telsîm-i dest-i kerîm-i hazret-i sultân-ı enbiyâ ile mümtâz u ulyâ necl-i celîl-i Cenâb-ı İmam Hüseyin-i müctebâ Gavs-i ekber Seyyid Ahmed er-Rifâ'î radıyallâhu anhü'l-Bârî efendimiz hazretlerinin sülâle-i tâhiresinden ve esdıkâ-yı dâiyân-ı cenâb-ı pâdişâhîden, meşâhîr-i sudûr-ı izâmdan semahatli, siyadetli Seyyid Muhammed Ebülhüdâ efendimiz hazretleri tarafından birâder-i merhûm u mükerremleri Seyyid Muhammed Nureddin Beyefendi'nin nâm-ı âlîlerine tecdit buyurulmuştur, 1317.

Sükûtîzâde'nin Hille'deki Cibâveyn Tekke ve Medresesi vakfiyesi (359:2)

Ceylanlı Tekkesi

Bu sefer Şeyh Raşid Efendi Camii'nden Günaydın Sokağı'na geçiyor, bu sokaktan sağa dönen Kerpiçhane Sokağı'na giriyor, solda Geylani Tekkesi Camii önünde duruyoruz. (Şehremini Mahallesi, 1554 ada, 30 parsel)

Az bilinen bu tekkenin ve şeyhlerinin tarihi Revnakoğlu'nda şöyledir (115:189-91):

Yeni şekle göre Şehremini kurbünde, Deniz Abdal Mahallesi'nde, Kireçhane Sokağı'ndadır.

Asıl adı "Tekke-i Cedîd", "yeni tekke"dir. En önce Rifâ'iyye'den, daha sonra Kâdiriyye'den olmuştur. Dergâhı yaptıran "Gâzîzâde" denilen Makineci Hacı İbrahim Edhem Efendi'dir. Latife olarak kendisine "Şeyh Makine" derler. Tevhîdhanenin mihrabı önünde toprak kabrinde yatan bu zatın Rifâ'iyye, Kâdiriyye ve Nakşibendiyye'den hilâfetnamesi vardır.

Tanınmış bir ebe olan annesi, Şeyh Ebülhüdâ'ya çatmış ve tekkeyi onun delâleti ile yaptırmıştır, bundan dolayı Şeyh İbrahim Edhem Efendi'ye "Ebenin çocuğu" da derler.

Rifâ'iyye'den bulunduğu zamanlar Yüksekkaldırım'da Fenâî Dede Çeşmesi civarındaki Şerbetdar Tekkesi'ne, Kâdiriyye'ye geçtikten sonra Tophane'de Kâdirîhane denilen İsmail Rumî Hankahı'nın erşed ve ekber hulefâsına meşrût kılınmıştır.

H.1289'da uyandırılan ve "fi'l-yevmi'l-hâdî ve'l-ışrîn min Recebi'l-ferdi li-seneti sitt ve ışrîn ve selâse-mie ve elf" tarihinde "Ceylanlı Tekke" adını alan zaviyenin vakfiyenamesinde şöyle deniliyor:

"Topkapı civarında, Şehremini civarında, Ereğli Mahallesi'nde, Kerpiçhane Sokağı'nda kâin menzilde sakin sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât ve râgıbu'l-cenneti ve'd-derecât tarikat-i aliyye-i Rifâ'iyyi'n-Nakşibendiyyi'l-Hâlidî meşâyihinden zehâdetli es-Seyyid eş-Şerif eş-Şeyh el-Hâccu'l-Harameyn ve zübdetü'l-muvahhidîn İbrahim Edhem Efendi el-Haseniyyü'l-Hüseynî b. el-Hâc Hafız Mehmed b. Abdurrahim (Seyyid Abdürrezzak el-Hamevî neslindendir. Bu zat, Kâdiriyye'den ve Hüseynî seyyidlerdendir) mâl-ı helâlimden harc ve sarfla müceddeden bina ve inşa ve 1289 sene-i hicriyesinde resmen küşad ve "Tekke-i Cedîd" namıyla tersim eylediğim bir bâb tevhîdhâne..."

18 Cemaziyelahir 1331 tarihinde zaviyenin postnişinliğine getirilen son şeyh Halid Ulvi (Çalabatapan) Baba'nın (b el-Hâc eş-Şeyh İbrahim Edhem el-Erzurumî, Karagümrük'te Kabakulak'ta yatıyor) (aslen Kâdiriyye'nin Koç kolundandır) iki hilâfetnamesi vardır: Birincisi kendi ağabeyi Kemter Baba'dan, ikincisi de Kâdirîhane'dendir. Kemter Baba, Kâdiriyye'nin Abdülvehhab ko-

lundan hilâfet vermiş, Kâdirîhane tarafından da Eşrefiyye'den istihlâf olunmuştur. Kendisini Kâdirîhane şeyhi Abdüşşekûr Efendi iclâs etmiştir. Sağ rehberi Sinnî Halil Efendi Tekkesi şeyhi Kürt Necmeddin Efendi, sol rehberi Gümüş Baba şeyhi Mehmed İzzet Efendi idi.

Ulvi Baba'da gördüğümüz vakfiyenamenin tarihi 1328'dir.

Saatlerce sema etmesinden dolayı "Fırdöndü" adıyla şöhret bulmuştur, "Şeyh Fırıldak" denildiği gibi "Uçtum Baba" da derler.

Ulvi Baba, yine H. 1332 tarihinde Beyazıt dersimalarından, Fatih Câmi'-i şerîfi ikinci imamı Vanlı Hafız Mehmed Feyzullah Efendi'den cami derslerini bitirerek icazetname almıştır. (Merhum Şehzadeli Hafız Bekir Efendi merhum, bu zatın (Vanlı Hafız Mehmed Feyzullah Efendi) oğluna vekâleten imam olmuştu; Fatih Câmi'-i şerîfi haziresinde yatıyorsa da taşını bulamadım.)

Ulvi Baba'nın (Vefatı 17 Nisan 1959, İstinye Mezarlığı'nda validesinin yanında yatıyor.) halifeleri:

Hafız Neşet Efendi merhum: Çapa'da Saraç Doğan Câmi'-i şerîfi imamıydı. Remlî şeyhi Hafız Süleyman İlhami Bey, hıfzını bu zattan dinletmiştir.

Şeyh İsmail Hakkı b. Murad: Mevlanakapılıdır. Mevlanakapı duvar dibindeki Ciğerci Baba Zaviyesi'nin son olarak şeyhliğini yapmaktaydı. Hâlen Merkez Efendi Câmi'-i şerîfi kayyımı bulunuyor.

İmam Hasan Efendi merhum: Yenibahçe Hastanesi imamıydı.

Hattat Bekir Efendi:

Ceylanlı Tekkesi ve kitabesi (119:45)

Revnakoğlu tekkenin şimdi yerine bulunmayan kitabesinin metnini ve fotoğrafını da kaydetmişti (115:193):

> Evvelce cümle kapısı üstünde bulunan yazısı talik, ince uzun mistarlı beyaz mermer taştan tâk-ı kitabe, sağ ucunda Kâdirî tâcı, sol ucunda Hâlidî tâcı (iki satırdan ibarettir):
>
> Destûr
>
> Yâ Hazret-i eş-Şeyh İsmâil er-Rumî - Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât dergâh-ı cedîdin bânî-i evveli el-hâccu'l-Harameyn zübdetü'l-muvahhidîn İbrahim Edhem Efendi'nin Ceylanlı Tekke-i şerîfidir, gafarallahu lehu. Yevm-i mahsûs cuma günü, leyle-i cumartesi, H. 1289 (Tesbit tarihi 18 Ağustos 1947 şeker bayramı birinci günü)

Hulvi Tekkesi

Millet Caddesi'ne çıkıyoruz. Caddeden Büyük Saray Meydanı Caddesi'ne dönmeden cadde ortasında Hulvî Tekkesi vardı.

Revnakoğlu, Muhyiddin Efendi tomarından naklen ilk şeyh Hulvî Efendi ve tekkesi için (199:35) "Şehremini kurbünde, Ereğli Mahallesi'ndedir. Pederi Sarây-ı âmire helvacıbaşı olup bade'l-vefât oğlu haneyi tekke ihdas eylemiş ve derununda mescit bina kılmıştır" bilgisine yer verir ve Muhyiddin Efendi'nin H.1035 - M.1626 verdiği tekkenin açılış tarihine itiraz ederek tekkenin açılış tarihinin "Menzil-i Gülşenî'dir cây u makâm-ı Mahmûd" mısraının gösterdiği H.1040 senesi olduğunu söyler. Hâlbuki tekke kitabesinde 1035'tir!

H.1064 - M.1654'te vefat eden Mahmud Hulvî'nin Sünbüliyye'den şeyhi Hasan Yemânî, Sünbüliyye'den şeyhiyse Sezâî Efendi'ydi.

Tekkenin kendisi, tekkenin banisi ve ilk şeyhi Mahmud Hulvî'nin babasının şahsî hanesiydi. Hulvî bu evi tekkeye çevirmişti. Revnakoğlu bu hususu Evkaf defterlerinden tesbit eder (199:54):

> Topkapı civarında, Şehremini'de, Ereğli Mahallesi'nde vaki asr-ı Sultan Süleyman-ı Evvel ve Selim-i Sânî'de hidmet-i hâssa-i şâhâne ser-helvacısı Ahmed Ağa'nın hanesi olup H.1010 tarihinde vukû'-ı vefâtıyla oğlu Şeyh Mahmud Efendi, nâm-ı diğerle Hulvî Efendi, asr-ı Sultan Murad-ı Râbi"de yani H.1035 tarihinde pederinin hanesi derununa bir tevhîdhane binasıyla "Gülşenîler Mescidi" diye tekke yaparak...

Tekkenin ilk adının "Gülşenîler Mescidi" olduğu ibaresine Revnakoğlu "Bu mescid-i şerîfin bir adı da Ereğli Mescidi"dir notunu düşer ve buraya "Hulvî Şeyh Mahmud Efendi Tekkesi denilmesi lâzım gelirken yanlış olarak Hulvî Mehmed Efendi Tekkesi derler" der.

Revnakoğlu 1940'ta tekkenin kitabesini tesbit etmişti (199:53):

> Dergâh-ı şerîfin evvelce hacet penceresi tâkında bulunan dört köşeli, sülüs yazılı kitabe: "Hânkâh-ı Hazret-i Gülşenî - Memdûh-ı Sultan Celâleddin-i Rumî Hazret-i İbrahim Gülşenî hulefâsından bânî-i Hânkâh-ı Celâleddin Mahmud Hulvî el-Gülşenî b. Ser-helvâcıyân-ı hâssa Ahmed Ağa der-asr-ı Hazret-i Sultan Süleyman b. Selim Han kaddesallâhu esrârehum. H.1064. Medfûn fî 1126 (Bu tarih Şiruganî'nin vefatı yılına rastlamaktadır.)

Tekke binası ve icra edilen ayin, Revnakoğlu notlarında şöyledir (199:55):

> Hulvî Tekkesi 1274'te Sultan Mecid'in yaptırdığı tamirden sonra yeniden tamire muhtaç bir hâle gelmiş, fakat esaslı surette tamir ve ihyasına imkân bulunamadığından, bu hâl ancak 20 sene kadar sürdüğünden âyîn-i şerîf icrası mümkün olabilmiş ve sonra hâliyle kalmıştır. Bu tarihten sonra da mukâbele-i şerîfe yapılamamış, taştan yapılan tevhîdhanesi yıkılmış, enkaz bakiyesinden kalan büyük köfeki taşlarının bir kısmı Şeyh Hulvî Efendi'nin türbesiyle tekke haziresinin etrafına konulmuştur.
>
> Dergâh-ı şerîf en önce Sünbüliyye'den, sonra Gülşeniyye'den olmuş, en sonra da Rifâ'iyye'nin Lehâs koluna geçmiştir. Mukabele günü salıdır. Bundan dolayı son şeyh Mehmed Arif Efendi'nin zamanında dahi evvelâ Gülşenî ayini yapılır, sonra Rifâ'iyye usulü icra edilirdi.
>
> Tekke binası, Şehremini'de Ereğli Mahallesi'nde Tramvay Caddesi üzerinde ve Topkapı istikametinde solda, makasa yakın tarafta ve Arpa Hamamı yakınında olup hâlen mevcut ise de son derece harap ve virandır.

Revnakoğlu'nun yukarıdaki ilk tesbitinden sonra 1957'de vaziyet büsbütün tekkenin aleyhindeydi, nihayet yıktırıldı (199:31): "Dergâh-ı şerîf, Topkapı Caddesi üzerinde, 13 numaradaydı; 1957'deki son büyük istimlâk dolayısıyla yıktırılıp caddeye verildi."

Tekkenin 1626'da yapılışına *Lemezât* sahibi Şeyh Mahmud Hulvî'nin düştüğü tarih, tekkenin türbesi penceresi üzerindeydi (199:58):

> Şehremini'de Ereğli Mahallesi'nde cadde üzerinde vaki Gülşenîler Mescidi'nin, diğer adıyla Hulvî Efendi Tekkesi'nin türbe penceresi üzerindeki taşta bulunan kitabedir ki Şeyh Mahmud-ı Hulvî'nin kendisinindir, *Hadikatü'l-Cevâmi*'de de yazılıdır:

Yapılıp zâviye bu mescid ile Hak yoluna
Gülşenîler gele sâkin ola oldur maksûd
Onun itmâmına hâtif dedi Hulvî târîh
Menzil-i Gülşenîdir cây-ı makâmen mahmûd, 1035.

Aynı ismi taşıyan Kütahya'da da bir tekke vardı (199:58): "Kütahya'da Paşam Sultan Mahallesi'nde "Hulvî Efendi Zaviyesi" adında bir dergâh daha vardır ki diğer adıyla "Kurşunlu Tekke" de denilmektedir. 1288 tarihinden beri pek harap bulunan bu tekke varidatı olmadığından ve şimdiye kadar hiçbir taraftan müdahale ve sâhibi zuhûr etmemiş olduğundan metruk kalmıştır."

Tekkenin kısa tarihi şöyleydi (199:30):

> İlk şeyh Sünbüliyye ve Gülşeniyye'den Şeyh Cemaleddin Mahmud Hulvî'dir. Koca Mustafa Paşa şeyhi Hasan Necmeddin Efendi'nin halifesidir.
>
> Şeyh Hulvî'nin *Reşehât*'a nazire olan *Lemezât*'ı fıstıkî kâğıt üzerine 19 satırlı olup talik yazılıdır ve Süleymaniye Kütüphanesi'nde Kulekapı Mevlevîhanesi'nden müdevver Hâlet Efendi kitapları arasında 281 numaradadır. *Lemezât*'tan başka *Câm-ı Dil-nüvâz* gibi eserler kaleme almıştır. Velâdeti 982, irtihali 1064.
>
> Şeyh Sinan Efendi (Sinaneddin Çelebi), "Ümmî Sinanzâde" denilmekle maruf Şeyh Arap Şerif Mehmed Efendi'nin oğludur. Şehremini'deki Ümmî Sinan Dergâhı'nda medfundur.

Posta bundan sonra "Şîrûganî Dede" ve "Dede Efendi" diye de şöhreti olan Şeyh Ali Efendi posta geçti.

Tekkenin üçüncü şeyhi, de musiki sahasında bir hayli maruf olan Derviş Ali Şirûganî'ydi, "Dede" unvanıyla da anılıyordu. IV. Mehmed devrinde musiki ilminin anne ve babası sayılan Şirûganî, savt, zikir ve ilâhî besteleriyle devrinde bir hayli itibar da görmüştü, tekkesi de bir zaman "Şirûganî Tekkesi" adını taşımıştı. 1845'te vefat ettiğinde cesedi tekkesinin haziresine defnedildi. Sadeddin Nüzhet Ergun, Şirûganî'yi antolojisine kaydederken mesttir.

Revnakoğlu, notlarında "Abdülganî" ismiyle de yer bulan Şirûganî Efendi'ye "mahfil sürmesi"ni nisbet eder (199:23):

> Gülşenî şeyhi Abdülganî Efendi: Eskiden camilerde namazdan sonra tesbih merasimi yapılırdı. Burada okunan evvelâ münacat, sonra âyete'l-kürsî, sonra tesbihler ve bir ilâhî, bir duadan sonra ve cumhurla beraber "ve'l-hamdü lillâhi rabbi'l-âlemîn" denirdi. Büyük bir musiki hadisesi hâlinde icra edilen bu merasime "mahfil sürmesi" ismi verilmiştir ki Sultan Ahmed-i Sâlis zamanında Gülşenî şeyhi Abdülganî Efendi tarafından icat olunmuştur.

Duagû Şeyh Ahmed Rıza Efendi (201:607)

Şeyh için *Atrabü'l-Âsâr*'dan, *Osmanlı Müellifleri*'nden ve *Türk Musikisi Antolojisi*'nden derlenmiş şu kısa biyografi de dosyalarda yer alır (199:56):

Hulvî Baba Tekkesi'nin ikinci şeyhi olan Sinan Efendi'den sonra postnişin olan Ali Şiruganî, 17. asrın son yarısında, çok geniş bir şöhrete malik büyük bir bestekârdır. 600'den fazla ilâhî bestelediği kuvvetli rivayet hâlindedir. Tekkesine "Ali Şiruganî" yahut "Şeyh Abdülganî Efendi Tekkesi" dedirtmeye sebep olmuştur.

"Şiruganî" adı, büyük bestekâra bezir yağcılığı etmesinden dolayı verilmiştir. Dergâhının hariminde medfundur.

Şiruganî'den sonra posta srasıyla oğulları Ali Efendi (ö.H.1185) ve Mustafa Efendi oturdu. Arkasından Şiruganî'nin torunu Halil Efendi (ö.H.1196) meşihate geçti. Bu son şeyh, Uşşâkiyye'dendi.

Muhyiddin Efendi'nin tomarını takip eden Revnakoğlu'nun kayıtlarına göre bundan sonra sırasıyla Ümmî Sinanzâde Hasan Efendi (ö. H.1203), 27 Safer 1211'de posttan feragat eden (Kâdirîhane şeyhi Seyyid Mehmed Efendi'nin oğlu) Mehmed Sırrı Efendi, Gülşeniyye'den Mustafa Hulûsî Efendi (ö. H.1217) ve oğulları Mehmed ve Hüseyin Efendiler, Karasarıklı halifesi Tabancacı Mehmed Arif Efendi (ö.H.1238), Tabancacı Mehmed Arif oğlu ve halifesi, aynı zamanda Kıllı Yusuf Tekkesi şeyhi Ali Rıza Efendi'nin de halifesi Ahmed Hulûsî Efendi (ö.H.1256), yine Kıllı Yusuf Tekkesi şeyhi Ali Rıza Efendi'nin halifesi Abdülkadir Ulvan Efendi (ö. H.1260) posta oturdular.

Tekkenin şeyhliği, Abdülkadir Ulvan Efendi'den sonra Şerbetdar Tekkesi'nin şeyhliğinde de bulunan Mehmed Arif Efendi'ye geçti.

Revnakoğlu, Zakir Şükrü'nün tomarında "Şeyh Mehmed Arif Efendi, Şeyh Ahmed Arif Hamdi Efendi'nin oğludur. 22 Zilkade 1319'da göç"ten ibaret bilgiyi genişleterek (199:30) "Şerbetdar Tekkesi şeyhidir. 68 yaşında vefat eylemiştir. Dergâhta medfundur, taşı yoktur. İlk zamanlarda tekke harap olduğundan bir müddet âyîn-i şerîf yapılmamıştır. Vefatından sonra meşihat, oğlu Ahmed Fevzi Bey'e intikal etmiş ise de henüz 18 yaşında bulunduğundan Duagû Şeyh Ahmed Rıza Efendi niyabet eylemiştir. Rıza Efendi'ye dilindeki hafif pelteklikten dolayı "Ettepeta" derler. Şeyh Rıza Efendi dergâhta medfundur, taşı yoktur."

"Çamaşırcızâde" diye de maruf olan Duagû Şeyh Ahmed Rıza (Ahmed Rızaeddin Remzi) Efendi'nin hilâfet merasimi Fevzi Ataman'ın Revnakoğlu'na verdiği notlarda yer alır (201:603):

Şeyh Mehmed Arif Efendi'nin vefatına düşürülen tarihler (299:25)

11 Şubat 1319 târîh-i Hicrîsine müsadif 9 Teşrîn-i sânî 1317 Rumî senesi cuma günü akşamı yüzlerce meşâyih-i kirâm ve huzzâr-ı zevi'l-akdâm dedegân, dervîşân, sâlikân, muhibbân, hususan Reîs-i Meclis-i Meşâyih Kâdirîhane Dergâhı şeyhi Ahmed Efendi ve Meclis-i Meşâyih azasından Merkez Efendi Dergâh-ı şerîfi şeyhi Şeyh Ahmed Efendi hâzır bi'l-meclis oldukları hâlde Fatih Câmi'-i şerîfi kurbündeki Kubbe Dergâh-ı şerîfi şeyhi tarîkat-ı Rifâ'iyye'den Şeyh İsmail Efendi mahdumu Şeyh Talat Efendi rehber ve yemîn ü yesârında müşarünileyhin büyük mahdumu Şeyh Haydar Efendi ve yine halifelerinden Şeyh Hafız Efendi ve iki nakibi tarafından kemâl-i ihtirâmla huzûr-ı şeyhe (Şeyh Mehmed Arif Efendi'ye) bi'l-irsâl ve esnâ-yı âyinde Sultan Mahmud Türbesi civarında Kara Baba Dergâh-ı şerîfi şeyhi Mehmed Efendi mahdumu Şeyh Haydar Efendi ve zakirbaşımız Üsküdar'da Toygar'da Toygar Dergâh-ı şerîfi şeyhi Şeyh Hâzım Efendi dervîşânından Arap Ahmed Efendi taraflarından gayet müessir Cenâb-ı Pîr'in kelâm-ı âlî ve methiyelerini bir savt-ı belîg ve lahn-i latîf ile ref'-i semâvât-ı illiyyîn eylemişlerdir.

İt'âm-ı taâm hususu harem ve selâmlık ceman 25 sofrayı mütecavizdi ve gelenleri dergâh istiap etmediğinden sokak mâ-haşarallah bir hâldeydi. Bu merasim Aksaray civarında Fenaî Dede Mahallesi'nde kâin Şerbetdar Mehmed Efendi Dergâh-ı şerîfinde yapılmıştır.

Not düşelim, Duagû Şeyh Ahmed Rıza Efendi, Şerbetdar Tekkesi'nde, Şehremini'deki Hulvî Dergâhı'nda vekâleten postnişinlikte bulundu. Üsküdar Rifâ'î Asitanesi'nin şeyhliği de kendisine tevcih edilmişti. O tarihlerde İstanbul Rifâ'î şeyhleri içinde en yaşlısı kendisi bulunuyordu. Resmi muamele tamamıyla bittiği hâlde hazretin ömrü yetmedi, asitanede icrâ-yı meşîhat edemedi. *Şednâme-i Rıza* ile *Risâle-i Vefâiyye* adlı yazma risaleleri de vardı.

Fevzi Ataman, babası Şeyh Mehmed Arif Efendi'ye dair tarihleri şöyle sıralar (199:30):

> Hulvî Mahmud Efendi ve Şerbetdar Mehmed Efendi Dergâh-ı şerîfleri şeyhi Şeyh Mehmed Arif Efendi merhumun târîh-i velâdeti H.1252. Şeyh Osman Hilmi Efendi'den (Şerbetdar Dergâhı şeyhi; asker imamı olmakla maruf Şeyh Hafız Osman Hilmi Efendi'dir) aldığı icaze tarihi H.1274. Târîh-i vefâtı Rumî 17 Şubat 1317 - 21 Zilkade 1319 pazar gecesi sabaha karşı irci'î emr-i celîline lebbeyk-zen-i icâbet olmuşlardır.

Bir miktar hakkında Şerbetdar Tekkesi bahsinde de malûmat bulunan Mehmed Arif Efendi için burada Revnakoğlu şunları ilâve eder (199:29):

> Mehmed Arif Efendi'nin on yıl kadar da niyabeten Düğümlü Baba - Arabacıbaşı Tekkesi şeyhliğinde bulunmuştur. Civar tekkelerdeki türbe sarıklarını, bilhassa hilâfet cemiyetlerinde giydirilecek tâçları sardırmak üzere Şeyh Arif Efendi'ye getirirlerdi. Adap ve erkânda vaki olan bir kusur ve noksanı zikirde bile olsa düzeltmek ve alâkadarları ikaz etmek isterdi. Bu hususta kendisine gelip mesele sorarlardı ve kendisinden pek çekinirlerdi. Herkese noksanını söylemesini telmih için kendisine "Şeyh Akrep" adını vermişlerdi.
>
> Üsküdar'da Toygar Tekkesi mensuplarından Üsküdarlı Arap Ahmed, Hulvî Baba Tekkesi'nin zakirbaşısıydı.
>
> Son şeyh Mehmed Arif Efendi merhumun halifeleri:
>
> Tekaüt sandığı hulefâsından Duâgû Ahmed Rıza Efendi: Arif Efendi'nin göçüşünden sonra oğluna niyabet etmiştir.
>
> Sultanahmet'te Düğümlü Baba Tekkesi şeyhi İhsan Efendi: Unkapanı - Yeşil Tulumba şeyhi Hacı Mustafa Efendi'nin ön rehberliğiyle ilbâs-ı tâc u hırka etmiştir. Hacı Mustafa Efendi'nin hilâfet verdiği kimselere de Mehmed Arif Efendi rehberlik edermiş.

Mengene şeyhi Şerefüddin Efendi ile Topkapı şeyhi Cemaleddin Efendi'nin de niyabetlerinden sonra Hulvî Mahmud Efendi Dergâhı şeyhi olan Fevzi Arif Ataman, tercüme-i hâlini Revnakoğlu'na yazarak verir (199:160):

> Rahmetli babam, Hulvî Mehmed Efendi ve Şerbetdar Mehmed Efendi Dergâh-ı şerîfleri şeyhi ve Adliye Nezareti umûr-ı cezâiyye kalemi hulefâsından

Şeyh Mehmed Arif b. Şeyh Ahmed Arif'tir. Merhum validem Üsküdarlı Aziz Mahmud Hüdâî tariki hulefâsından ve Sarây-ı âmire aşçıbaşılarından Şeyh Osman Efendi kerimesi Fatma Fethiye Hanım'dır.

Hulvî Tekkesi son şeyhi Fevzi Arif Ataman (199:159)

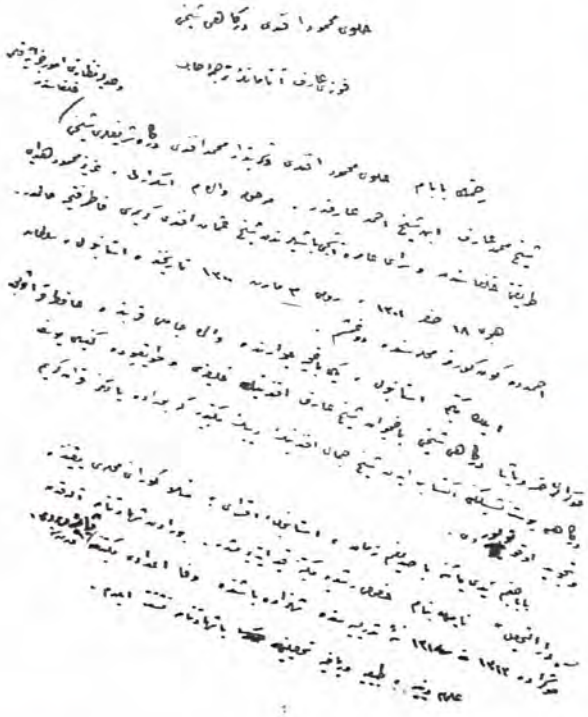
Hicrî 18 Safer 1301, Rumî 3 Mart 1300 tarihinde İstanbul Sultanahmet'te Güngörmez Mahallesi'nde doğmuşum. İlk mektebim, İstanbul Yenibahçe civarında Valide Camii kurbünde, hâfız-ı kurrâ olup sonraları Hüsrev Paşa Dergâhı şeyhi Bahçıvan Şeyh Arif Efendi'nin halifesi ve Topkapı'da Kıllı Yusuf Dergâhı postnişinliğini iktisap eden Şeyh Cemal Efendi'nin Dibek Mektebi'dir ki burada yalnız Kur'ân-ı kerîm ve tecvid okutulurdu.

Babacığım, yedi yaşına bastığım zaman İstanbul Aksaray - Molla Gürani Mahallesi yakınında Dârü't-tahsîl namıyla benâm hususî rüşdiye mektebine kaydettirmiştir. Buradan şehadetname aldıktan sonra 1313-1314 sene-i tedriyesinde Şehzadebaşı'nda Vefa İdadi Mektebi'ne yazdırdı. Ulûm-ı dîniyye, tabîiyye ve riyaziyye tahsiliyle bâ-şehadetname neşet eyledim.

Bütün hevesim doktor olmaktı, fakat merhum pederim hukuk tahsilini terviç etmemi istiyordu. Bu sırada bir dostunun delâletiyle İstanbul Postahanesi'ne mülâzemeten yerleştirildim.

Babamın bu arada rahatsızlanarak 1317 senesinde vefatı üzerine yüksek tahsil yapamadım, fakat İstanbul'un şimdiki büyük postahanesinin hîn-i küşâdında 700 kuruş maaşla gişe mürâselât-ı ecnebiyye memurluğuna tayin olunduktan sonra servisin nisbeten müsait bulunması, arkadaşlarımın mektebe gideceğim günlerde yerime vazifeyi tekabbülleri ve müdürümün zımnî muvafakatleri üzerine 1910 senesinde hukuk fakültesine kaydolunarak dört sene tahsilden sonra 1914 senesinde diploma almak müyesser oldu. Ancak o sene Harb-i Umûmî, Birinci Cihan Harbi patlaması ve postahane memurlarının da askerlikten istisnaları dolayısıyla bu mesleğe intisap edemedim. Taburumuzun (Hırka-i şerîf taburu), Çanakkale Harbi'nde hemen bütün efrat ve zabitanının şehadetleri tekaüt oluncaya kadar burada çalışmam ıztırarını doğurmuştur.

Haricî gişe memurluğundan sonra yine İstanbul Postahanesi ittihâd-ı mersûle baş memurluğuna tayin olundum. Mütareke senelerinde İstanbul'da İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan askerî postahaneleri açıldı ve aktâr-ı cihâna posta münâkalât ve münasebetimiz inkıtaa uğradı. O zamanki hükûmetin Posta ve Telgraf nazırı Refik Halid (Karay) Bey'in, bilâhare bu soyadı almıştı, mümessilliği ve hükûmetin sefirlerimiz vasıtasıyla düvel-i mü'telife nezdindeki teşebbüsleri muvaffakiyetle tetevvüç etmediği hâlde postahanemizi ve hâssaten haricî mersûle dairesini ziyaretleri sırasındaki taşkınlık dolayısıyla evvelâ İtalyan askerî posta direktörünün muvafakatiyle Suriye postalarımızdan, oradan çekilmemiz sebebiyle, iade edilmiş olan nakilleri ve adi mürâselâtın da Almanya, Avusturya ve Macaristan'a iadeten sevkini teminden

Fevzi Arif Ataman'ın kaleminden kendi biyografisi (199:160)

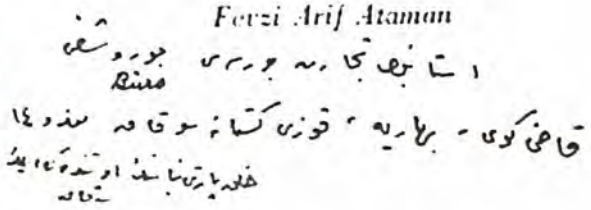
sonra ibtidaen müttefiklerimiz memâliki müstesna olmak üzere bütün dünya memleketlerine şamil olmak üzere kabul edeceğimiz her türlü mürâselenin emr-i sevk ve isallerinin temin edileceği va'd-i kavîsi üzerine keyfiyeti ale'd-derecât nezarete iblağım üzerine Anadolu da dahil elimizde kalan memleketimizin bütün postahanelerinden mürâselât kabulüne ve dairemizce de sözü geçen postahaneler vesatetiyle sevkine başlanmış ve nezaretin Almanya, Avusturya ve Macaristan için mürâselât kabul edilmemesi tamimine rağmen yine İtalyan posta direktörünün muvafakatiyle oraları için de taahhütlü ve adi mektup vesair mürâsele alınması temin ve hatta Edirne'nin sukutu ferdâsından itibaren de Yunan postahanesi delâletiyle buralara da kemâ fi's-sâbık posta mürâselâtı kabul ve sevki temin edilmiştir.

Bilâhare İstanbul posta ve telgraf baş müdürlüğü posta işleri masası memurluğuna ki hükûmet-i Cumhuriyyemizin Adalet Bakanlığına irtika eden Ali Rıza Türel Bey masamın muaviniydi, terfian aynı başmüdürlük başkâtipliğine, Galata posta-telgraf müdürlüğüne, İstanbul paket postahanesi müdürlüğüne, barem kanununun neşri üzerine yine terfian ikinci defa Galata posta-telgraf müdürlüğüne, İstanbul posta ve telgraf başmüdür muvavinliğine tayin olundum. 1938 senesinde tekaüt edildim.

Mütekaiden İktisat Vekâleti Adana bölgesi iş daire müfettişliğine ücretle sekiz ay zarfındaki mesaim takdir edilerek Malatya mıntıkası iktisat müdürlüğüne tayin olundum. Daha paket postahanesi müdürüyken musâb olduğum böbrek hastalığıma fazla kireçli sularının fena tesir etmesi yönünden tam bir sene burada çalıştıktan sonra istifaen ayrılmak zorunda kaldım.

İstanbul'a avdetimden bir müddet sonra Maarif Vekilliği İstanbul Maarif Matbaası'na ayniyat hesap kontrol olarak tayin edildim. Tevhid ve teadül kanununun kabûl ve mevki-i tatbîke vaz'ı üzerine tekaüt maaşından sarf-ı nazar etmem gerektiğinden bu vazifeden de ayrılmak ıztırarı hasıl oldu. Bunun üzerine Kızılay aş ocaklarının Eyüp şubesinde bir buçuk sene çalıştıktan sonra o sırada münhal bulunan, hâlen îfâ-yı vazife eylediğim İstanbul Ticaret Borsası büro ve tescil müdürlüğü büro şefliğine tayin olundum.

Bütün bulunduğum yerlerde uhdeme mevdu vazifeleri hüsn-i îfâya çalışmakla kalmamış, iktidar ve vüs'ümün haricinde de birçok başarılar elde edilmiştir. Bunlardan en mühimi tabiîdir ki posta münâkalât ve münâsebâtının ez-ser-i nev ihyası keyfiyetidir.

Fevzi Arif Ataman'ın kartı (199:158)

Fevzi Arif Ataman, Revnakoğlu'na verdiği notlarda Hulvî Tekkesi'nin haziresine defnedilen yakınlarını şöyle kaydeder (199:28):

Babam şeyh Mehmed Arif b. Şeyh Ahmed Arif, Hulvî Mahmud Efendi Zaviyesi'nde, Tramvay Caddesi'nden bakılınca ilk ortaya gelen kısımda medfundur.

Halifesi Şeyh Ahmed Rıza Remzi er-Rifâ'î de pederimin koynuna defnedilmiştir.

Annem Fatma Fethiye Hanım b. Şeyh Osman da kezâ caddeden bakınca rahmetli babamın baş ucunda, sol taraf duvar dibinde ve Hulvî Mahmud Efendi yanına defnedilmiştir. Bu kabirde daha evvel iki zatın alt alta bekâyâ-yı izâmı bulunmuştur. Henüz pek çürümemiş ve dağılmayacak derecede yeni olanının orada mezar taşı bulunan ve ismi yazılı olan Tabancacı Şeyh Arif ismindeki zata ait olsa gerektir. Diğer zatın kim olduğu tesbit edilememiştir. Şeyh Osman Efendi, Üsküdarlı olup Üsküdar'da ikamet etmekte ve tarîkat-ı aliyye-i Celvetiyye hulefâsından bulunmaktadır.

Kardeşim Mustafa Muhyiddin b. Şeyh Mehmed Arif, babanın sağ tarafında medfundur.

Oğlum iki yaşında rıhlet eden Ali Müfahham b. Fevzi Ataman da kardeşimle koyun koyuna yatmaktadırlar.

Kızım 16 yaşında göçen Fethiye Harika da kanunî memnuiyet dolayısıyla mezkûr hazireye defnedilememiş, Karacaahmetsultan Mezarlığı'nda defîn-i hâk-i gufrândır.

Validem Fatma Fethiye b. Şeyh Osman Hanım'ın târîh-i tevvellüdü ve vefatı: Târîh-i velâdeti 1271 Arabî - 1270 Rumî; vefat tarihi 22 Rebiülevvel 1337 - 26 Kânûn-ı evvel 1334.

Biraderim Mustafa Muhyiddin'in târîh-i tevellüdü 1307 Rumî, vefatı 1322 Rumî - 1325 Arabî.

Remlî Baba Tekkesi - Karakullukçu Şeyh Mustafa Efendi Tekkesi

Millet Caddesi'nden Ereğli Cami Sokak'a girince sokağın kavis yaptığı ve Yunus Emre Sokak'la birleştiği kavşaktaki arsada Remlî Baba Tekkesi - Karakullukçu Şeyh Mustafa Efendi Tekkesi bulunuyordu. (Şehremini Mahallesi, 1557 ada, 2 parsel)

Revnakoğlu, Muhyiddin Efendi'nin tomarından (185:5) "Şehremini'de Ereğli Mahallesi'nde Saray Meydanı kurbünde, (şimdiki Yunus Emre Sokağı'nın hemen içinde) olup bir adı da "Karakullukçu Şeyh Mustafa Efendi Tekkesi"dir. Çarşamba günleri âyîn-i Kâdiriyye icra olunur" iktibasını yaptıktan sonra vakfiyesini tesbit etmişti (185:37):

> Vakıflar Genel Müdürlüğü muhasebe müdürlüğü ifadeli ve 24 Mayıs 1949 tarihli 65357-49 sayılı yazıda, dergâh-ı şerîfin son münevver şeyhi Avukat İlhami Bey'in lutuflarıyla gördüğüm kayda göre merhum Şeyh Sırrı Mehmed Efendi'nin (b. Ahmed) menzil vakfı suretinde kayıtlı olduğu ve vâkıfın 1122 tarihli vakfiyesinde vakıf şartları şu şekilde tesbit edilmiştir: "İskender Ağa Mahallesi'nde vakfetmiş olduğu bir evin kirasının kendisinden sonra evlâdına ve evlâd-ı evlâdına ve evlâdının inkırazından sonra bu mahaldeki Kâdiriyye tekkesinde şeyh olanlara meşrût bulunduğu anlaşılmıştır.

Tekkenin kuruluşundan kapanışına kadarki tarihi dosyalarda şöyledir (185:4-11):

> Aslen Sa'diyye'den olup sonradan Kâdiriyye'nin Eşrefiyye koluna geçmiştir. Şehremini'de İskender Ağa Mahallesi'nde Saray Meydanı'na giderken Cami-i şerîf Sokağı'nda Sırrı Mehmed Efendi b. Ahmed Efendi menzili vakfındandır. 1940'ta yıkıldı, şimdi arsadır. Çarşamba günleri mukabele olurdu.
>
> Remleli Şair Şeyh Mehmed Sırrı b. Ahmed Efendi yaptırmıştır. Kethüdazâde Hacı Mehmed Arif Efendi şöyle diyor: "Bir azîzin eşiğini öpmek için fâl eyledim - Bahtıma Remlî düşünce def'-i eşkâl eyledim"
>
> Bestelenmiş ilâhîleri olan Şeyh Sırrı Efendi'nin irtihalinden sonra yerine damadı ve halifesi Abdülfettah Efendi şeyh oldu.
>
> Vefatıyla Karakullukçu denilen zat posta geçti. Fevkalâde cömert, fukara sever bir zat olan Karakullukçu sofra sofra yemek yapar, kendi eliyle pişirdiği aşureyi yine kendi eliyle dağıtır ve bundan pek hoşlanırmış.
>
> Sonra Kolancızâde dedikleri Sa'diyye'den Şeyh Ali Efendi posta geçti.
>
> Kolancıoğlu'ndan sonra Odabaşı'nda Kelâmî Tekkesi şeyhi İbrahim Edhem Vehbi Efendi postnişin oldu; Sa'diyye'den de istihlâf edilmiş olduğundan Remlî Tekkesi'nde Sa'diyye usulü de icra ediyordu. Hicrî 1367'de vefatıyla

Remlî Tekkesi'nin halifelerinden ve Kâdiriyye'den "Köse Edhem Efendi" denilen ikinci Edhem Efendi şeyhliğe geldi. İrtihalinden sonra yerine Hulvî şeyhi Mehmed Arif Efendi merhum vekâlet etti.

Sonra Köse Edhem Efendi'nin damadı bulunan Saraçhane dellâlı Mehmed Rıza Efendi şeyhlik makamına geçti. Hilâfeti Hekimoğlu Ali Paşa şeyhi ve Sünbül Efendi türbedarı Zakir Şeyh Mehmed Hamdullah Efendi'dendir. Otuz yıl süren şeyhliği zamanında tekkeye çok hizmet etmiş, hiç de zengin bir adam olmadığı hâlde varını yoğunu tekkeye harcamış ve bundan büyük zevk duymuş faziletli, âşık bir insandı. Cübbesini bakkala rehin bırakıp aldığı erzakla fukaraya yemek yapacak kadar haydarane bir cömertlik gösterdiği çokça vaki olmuştur. Sıraca hastalığı olanlara bir muska yazar, yıllarca kapanmayan sıraca birkaç günde iyi olurdu. Yatağan'da Şişhane karşısında Akikî yahut Hakikî Osman Efendi Tekkesi'nin son şeyhi İbrahim Halil Efendi merhum bu zatın halifelerindendir. El açıklığında ve fukaraperverlikte şeyhine benzerdi; 1321 Mayısında istihlâf edilmiştir.

Çok yaşlı bulunan Mehmed Rıza Efendi'nin son zamanlarda gözleri görmez olmuştu. Kendisine bir müddet Mimar Acem Tekkesi son şeyhi Mustafa İzzet Akbulut vekâlet etmiştir.

Mehmed Rıza Efendi'nin 1325 Kânûn-ı evvelinde vefatından sonra tekkenin şeyhliği yeğeni Hafız Hüseyin Halis Efendi'ye verildi. Zamanında şöhret yapmış kudretli kıyamî ve devranî zakirbaşılardan biri olan ve Evkaf mahkemesi mümeyyizlerinden bulunan Hafız Hüseyin Halis Efendi, Altımermer'de Balcı Yokuşu'nda tekkesi bulunan Saatçi Hafız Ahmed Nailî Efendi merhumun halifelerindendir. Şehremini eskilerinden "Şarapçı İbrahim" lakaplı Döşemeci İbrahim Efendi'nin (1321'de vefat eden İbrahim Efendi döşemecilik hakkında tanınmış eski ustalardandı. Romanya kralının sarayının döşemeleri için Romanya'ya çağırılmış ve gitmişti. Onun babası Mustafa Ağa da saray iç ağalarından olup ak Arap imiş. Döşemeci İbrahim Efendi, Kozlu'da medfundur, yeri belli değildir) üçüncü oğludur. Kanatsız Şair Ahmed Bahâî Efendi'den Fârsî okumuştur. Zakirbaşılığında gösterdiği başarı kadar ilâhî bestekârlığında da muvaffak olmuştu.

Hafız Hüseyin Halis Efendi, 12 yıl süren şeyhliğinden sonra 4 Teşrîn-i evvel 1336 (7 Muharrem 1338) tarihinde göçtü. Vefatında 46 yaşındaydı. Tekkesinin türbesinde Şeyh Abdülfettah Efendi'nin lahdinin içine konuldu.

Bundan sonra şeyhlik, tek oğlu Süleyman İlhami (Çetin) Bey'e geçti. Kâdirîhane'nin son şeyhi Gavsi Bey'den 1340'ta hilâfet alan Süleyman İlhamî Bey'e Kabakulak Tekkesi şeyhi merhum İsmail Hakkı Efendi, Hafız Halis Efendi'nin irtihalini müteakip resmen vekâlet eylemişti. Tekkenin şeyhliği ve tevliyeti Süleyman (Revnakoğlu sehven "Hüseyin" yazar) İlhami Bey'e 11 Teşrîn-i sânî 1340'ta resmen tevcih edildi. Yirmi yaşındaydı.

Hafız Halis'in küçük kardeşi meşhur Zakirbaşı Râşid Efendi de Hopçuzâde Şeyh Ali Rıza Efendi'nin irtihaliyle Kâdirîhane zakirbaşı vekili olup Şeyh Abdüşşekûr Efendi'den tâç giydikten (Şeyh Abdüşşekûr Efendi'den tâç giymiş, sonradan İsmail Gavsi Bey'den icazesini almıştır) sonra amcası (olduğu) Süleyman İlhami Bey'e (Çetin) tekkelerin kapandığı tarihe kadar hususî mahiyette niyabet eylemiştir.

İlhami Bey'in ilk biatı amcası Râşid Efendi'dendir, sonradan Râşid Efendi'nin delâleti ile İlhami Bey'e Kâdirîhane'nin son şeyhi Gavsi Bey tarafından hilâfet ve icazet verilmiş ise de Süleyman İlhami Çetin memuriyetleri dolayısıyla birçok yıldan fazla bilfiil şeyhlik edememiştir. Son zamanlara kadar Çankırı'da sorgu yargıcıydı. Şimdi İstanbul'da avukatlık etmektedir. Doğumu H.1322 (Verdi nûr İlhâmî dünyâya saâdetle bu sâl H.1322)

"Yorgancı Râşid Efendi" namıyla bilinen maruf zakirbaşı Mehmed Râşid Gürer, Kâdirîhane'den başka Merkez Efendi'de, Hazret-i Nureddin Asitanesi'nde, Eyüp'teki Ümmî Sinan Hankahı'nda aynı zamanda zakirbaşılık etmiş, büyük kudret ve muvaffakiyet göstermişti. 6 Kasım - Teşrin-i sani 1947 perşembe günü göçtü. Merkez Efendi'de Kozlu'nun üst tarafında medfun bulunuyor.

Tekke, en son tamir edilerek 27 Ekim 1894 (26 Rebiülahir 1312) tarihinde tamir edilmiş, tekkeler devrinden sonra 1940'ta büsbütün yıkılmış, geriye sadece arsası kalmıştı. Revnakoğlu, son tamir kitabesini görmüş ve yazmış, yıkılan türbenin de vaziyetini kaleme almıştı (185:5-6)

H.1312'de hazîne-i hâssa tarafından beş altı bin kuruş sarf edilerek tamir olunmuş ve 26 Rebiülahir 1312 tarihinde resm-i küşâdı icra edilmiştir.

Türbede medfun bulunan zevat: Şeyh Mehmed Sırrı Efendi, damadı ve halifesi Abdülfettah Efedi, Karakullukçu Şeyh Mustafa Efendi, Çelebizâde Şeyh Mehmed Said Efendi, yanında Kolancı Şeyh Ali Efendi, Dellâl Şeyh Rıza Efendi.

Şimdi ortadan kaybolan tamir kitabesi şöyleydi:

"Zînet-efzây-ı makâm-ı muallâ-yı hilâfet-i İslâmiyye ve erike-pîrây-ı saltanat-ı seniyye-i Osmâniyye es-Sultân ibnü's-Sultân es-Sultân el-Gâzî Abdülhamid-i sânî taraf-ı eşreflerinden işbu dergâh-ı şerîf bin üç yüz on iki sene-i hicriyyesi Rebiülahirinde müceddeden tamir olunmuştur. Sene fî Rebiilahir 1312"

Yıkılan türbenin arkasında, Şehremini Camii Sokağı'na bakan tarafta başında Sa'dî tâc-ı şerîfi, kitabesi sülüs, mistarlı beyaz mermer: "Yâ Hû - Tarîkat-i aliyye-i Sa'diyye'den sâbıkan Kelâmî Tekkesi şeyhi merhûm ve magfûr el-muhtâc ilâ rahmeti rabbihi'l-gafûr Şeyh es-Seyyid İbrahim Edhem el-Vehbi Efendi'nin ve kâffe-i ehl-i imânın ervâhıyıçun fâtiha, 1267 (Tesbit tarihi 30 Kanun-ı evvel 1947)

Revnakoğlu, (185:8) İkdam'dan bu tekkenin şeyhlerinden Saraçhane dellâlı Mehmed Rıza Efendi'nin vefat haberini de nakleder:

İrtihal - Şehremini civarında Remlî Dergâh-ı şerîfi şeyhi tarîkat-ı aliyye-i Kâdiriyye kudemâsından el-Hâc Rıza Efendi doksan yaşını mütecaviz olduğu hâlde dün gece irtihâl-i dâr-ı bekâ eylemiş ve na'ş-ı magfiret-nakşının dergâh-ı mezkûr haziresine defnedilmesi mukarrer bulunduğu istihbar kılınmıştır. Rahmetullahi aleyhi. 30 Zilhicce 1327 - 30 Kanun-ı evvel 1325 - 12 Kanun-ı sani 1910 Çarşamba.

Tekke 1940'ta yıkıldıktan sonra arsası üzerine inşaatlar yapılmaktaydı. Mezarlıklar Müdürlüğü'ne 1959'da bu izinsiz inşaatı bildiren Revnakoğlu, aşağıdaki dilekçeyi kaleme alır (180:10):

> Müdüriyet Yüksek Makamına,
>
> Şehremini'de Saray Meydanı'nda eski ve tarihî mabetlerimizden Remlî Dergâh-ı şerîfinin metruk haziresi üzerine birkaç günden beri izinsiz inşaat yapılmakta olduğu haber alınmıştır.
>
> Mutasavvıf şair ve müelliflerden bazı zevatın mezar ve kitabeleri bulunan bu hazire, dergâhların seddi tarihinden sonra bütün vecaibiyle müdürlüğümüz uhdesine geçen kabristanlar arasındadır.
>
> Acil alâkanıza ve dikkat nazarınıza arz etmekle beraber gereğinin yapılması hususunda İstanbul Evkaf Müdürlüğü ile Şehremini Nahiye Müdürlüğü'nün de bu tecavüz hadisesinden haberdar edilmesini ayrıca ve ehemmiyetle rica eylerim. 16-2-1959
>
> Tarihî Arşiv ve Kitabeler Uzmanı Cemaleddin Server

Saf Bir Hançere, Kapanan Bir Devri, Bir Devrin Zakirbaşılığını Ebediyyete Götüren Adam: Yorgancı Şeyh Râşid

Klasik mabet musikimizin son değerlerinden ve bu sahada görgüsü, bilgisi, hatıraları herkesten fazla olan bir büyük değer, ilâhî konservatuvarın köklü, önemli ve kudretli bir çocuğu daha toprağa bırakıldı: Kırk yıllık zakirbaşı Yorgancı Râşid Gürer (121:297-320):

Bu halefsiz insanın kendisine ve kendi yoluna en çok ihtiyaç duyulan bir zamanda böyle birdenbire çekilip gitmesiyle bugüne kadar müdevven bir tarihi, tekniği ve edebiyatı yazılmamış ve bundan sonra da bileni, anlayanı kalmayacak derecede azalmış bulunan klasik şark musikisi dünyamız içinde başlı başına bir devir göçürmüş ve bir devir kapatmıştır.

Râşid bilhassa son çağların erişilmez muhteşem şahsiyeti olan Yaşar Baba'nın göçüşünden (1934) sonra bulunmaz bir kıymet olmuştu. Daha genç yaşta devran idaresine başlamıştı. Bugün tamamıyla geçmişin malı olan ve İslâm'ın kadrosuna kendimizden katabildiğimiz en kuvvetli ve özlü bir unsur olan klasik tekke ve tasavvuf musikisinin yani dinin ve din evinin ibadet dünyasını kuruluktan ve zevksizlikten kurtarmak yolunda büyük bir hamle ile işe başlayan, mabede müziği yerleştiren, ilâhî zevkin, semavî neşenin derin ve gerçek manasını, rabbanî maarifin hakikî medeniyet felsefesini evvelâ gönüllerden başlayarak sonra sırasıyla kalbe, kafaya ve idrake perçinleyen büyük ve ebedî tasavvufun bu önemli inkılâbındaki yüksek gaye ve karakteri Yorgancı Râşid, Zakirbaşı Râşid son yıllara kadar şahsında ve ruhunda yaşatanlardan biri belki de biriciği olarak tanınmıştı.

Bu yolda tanınmış arkadaşları içinde onun gibi kafasında 300'den fazla şuul, tevşih ve cumhur ilâhîsi bulunan ve bunları baştan sonuna kadar aynı usulde, aynı üslûpta, hiç revişini bozmadan, falso yapmadan okuyan ikinci bir şahsı hatırlamak gerçekten çetin bir iş hâline geldi. Saf altını kalp akçadan ayırmasını bilen sarrafın salâhiyeti ile söylüyorum ki Râşid asırları kuşatan şark ve İslâm müziğinin en kuvvetli tarafı olan tekke ve ibadet musikisinde, bilhassa son çağlarda eşine az rastlanan büyük değerde bir sanat ve hançere adamı idi.

Mistik huzura kavuşmak için tekkelere koşan muazzam bir kitlenin en aşağı yarım asırdan beri dinî ve derunî heyecanını karşılayan bin bu kadar Türk'ün, müslümanın en içten sevgisini kazanmak gibi büyük bir bahtiyarlığa da erişmişti.

Mesleğine çok bağlı olan bu âşık adamın

görülecek, imrenilecek hâllerinden biri de ibadet eder gibi vecd içinde, huzur içinde okuyup ağlaması idi. Hele mevlid tevşihlerinde üstün ve olgun idare kudretiyle şeflik ettiğini görenler onun nasıl erişilmez bir zirve olduğunu hatırlarlar. Mevlidin marşı ve tevşihin şahı olan "Kudûmün rahmeti..."ne başlarken yahut Trabzonlu Şeyh Nazmî'nin o pek sevdiği "Mahbûb-ı Hudâ zât-ı şeref-bâr-ı Muhammed - Makbûl-i ilâhîdir etvâr-ı Muhammed"e girerken" Râşid'in cezbeli tavırlarına seyr fillâh eder gibi coşturan ve kendini kaldırıp yere vuran, parçalayan hâllerine dayanmak, vurulmamak kabil değildi.

Râşid hele şu bakımdan ne kadar öğülesi biridir: Kelimenin bütün manasıyla, en doğru manasıyla grçekten mümtaz ve mücâz bir zakirbaşı idi ve bu işte, bu alanda sahiden muazzam bir adamdı. Fakat bu büyük hançere üstadının böyle bir devri kaplayan ve kapatan şahsiyetindeki hadsiz tevazuun, hiçliğin içinde bu azameti görmek ve göstermek kabil olmadı. Biz bunu onun arkasından daha iyi, daha açık lâkin ne yazık ve ne yazıktır ki pek hazin bir surette anlamış ve neden sonra farkına varmış bulunuyoruz.

İşte Râşid'in hakikî ve tarihî değeri büyük ve orijinal şahsiyeti hususiyle buradan ileri geliyor. Kendisini yakından tanıyanların ve bu işte salâhiyeti olanların söylediği ve daima tekrar ettikleri gibi bu sahada hakikaten müthiş bir kudret olan Râşid'in bunlardan daha şaşılacak ve bu saydıklarımızdan çok daha fazla değer bulmuş tarafı da mektebi, konservatuvarı olmayan bir hoca, bir üstat olması idi. Râşid zakirliğin kültürünü tahsil etmiş değildi, fakat mahsul vermişti, çünkü fıtrat fakültesinden diplomalı idi. Zaten bu kadar hudutsuz bir olgunluğun mutlaka yaratanın eliyle ve lutfuyla yetişmiş olması zaruri değil mi ya. Dağarcığının tükenmez bir zenginliği vardı, Yunus'un Hacı Bayram'ın, Eşrefoğlu'nun, Hüdâyî'nin hemen bütün ilâhîlerini ondan çeşitli besteleriyle tesbit etmek mümkündü.

Remlî şeyhi, "Yorgancı Râşid", "Zakir Râşid" adlarıyla anılan bu meşhur ve mahir adam, tekke musikisinin özünü teşkil eden zeminde, meydanda ilâhî atmaları, kıyam edilirken okunan cumhur ilâhîlerinde zikri tutuşturan şuullerde, Gülşenî savtlarında, büyük bir musiki hadisesi hâlinde yapılan biat ve hilâfet takdimlerinde, hatta kendi işi olmadığı hâlde cenaze alaylarına mahsus salâtlarda, kabrin başına kadar devam eden cenaze tevhidlerinde, bilhassa bayram haftası nevbelerinde hakikaten emsalsiz derecede idi.

Sünnî ve Alevî tarikat mensupları arasında büyük bir saygı ile anılmış, sevilmiş ve birçok eserleri de bestelenerek dergâh ayinlerine yerleştirilmiş olan klasik tasavvuf edebiyatımızda önemli yerleri olan divan sahibi sofi kadınların birkaç usulden bestelenmiş şiirlerinden süzülmüş ilâhî nağmeler, arif billah olan evliyâullâhın nutk-ı şerîflerinden aşkullah, şevkullah, muhabbetullah telkin ve talim eden didaktik sözlerinden, irşatlarından alınmış özlü ve ruhlu parçalar, bu mahir sanatkârın hünerli ağzında en doğru şekil ve metinleriyle, bütün nüanslarıyla dinlenir ve bülbülleşirdi.

Eski ve yeni tarzdaki mevlidlerin bahirleri arasında okunan tevşihlerden ne varsa, ne kaldı ise hepsi, yanıp tutuşan ilticalar, gönülden gönüle nazil olan edebî ayetler gibi ayrı ayrı usullerde, çeşitli bestelerde işlenmiş ve dimağının arşivinde yerleşmiş define zenginliğinde idi.

Yine bugün yerini ve sesini tarihe vermiş, meçhulün karanlığına karışmış, İslâmî bir vecd ile yapılan fakat gerçekten Türk ruhunun, Türk zevkinin önemli bir ifadesi olan yani özü, kökü tamamıyla bizim olan ve bizde yaşayan kıyam,

kuud, devran, Kâdiri semaı, Bedevî topu, Eşrefî, Şâzelî, Celvetî ve Cihangir usulleri, Mevlevîlerle Mısrîlerde yapılan Sultan Veled devri, tapu savtı, kıyam hayyı, çifte Kayyûm, Çifte Hayy, erre zikri, "ism-i darb" da denilen harhara veya zemzeme-i Hüseyin, demdeme, dalga tevhidi, kezâ tavaf, yan ve murabba' tevhidleri, arı iniltisine benzeyen zikr-i zenbûrî ve daha ziyade Kâdirîlerde görülen Beyyûmî, Şemsîlerin devran arasında yaptıkları selâm zikri ve bunlara benzeyen çeşitli ibadet şekilleriyle bunların türlü kollara ayrılan usullerinin sesle ve müzikle tertiplenmesi daima Yorgancı Râşid'in başkanlığı altında olurdu. Yani biraz daha açıklamak icap ederse yalnız kudsî ve semavî bir yapının malı ve malzemesi olmak itibarıyla değil, ritmik ve estetik bakımdan ayrıca bir fen hâlini alacak dereceye gelmiş, çok hünerli, kıvrak hareketli ve âdeta ruhanî birer raks ve dans hâlinde gayet ahenktar olan, edalı, manalı, düzgün ve zengin kavisli, en kısa tarifiyle bedii ve ilâhî bir ibda mahiyetini haiz bütün zikirleri, ayinleri bu güzide zakir daima hâkim, daima nâzım ve pek de rindane olan tatlı, ahenkli ve çağlayanlar gibi gür sedasıyla her gün artan ve coşturan bir letafette, derin bir neşat ve zevk içinde yıllarca ve yıllarca tam yarım asra yakın bir zamandan beri tekkelerin sırlandığı tarihe kadar büyük bir muvaffakiyetle idare etti. Nağme sanatının, ses sanatının ve bunların da üstünde bulunan ibadet hazzının ilâhî bir aşk selsebili gibi ruhlara akan içli ve esrarlı şiirini içirdi.

İşte böyle yüzyılların ardından gelen gayet köklü ve kuvvetli bir zevkin zekâsıyla, irfanıyla bezenmiş ve işlenmiş mühim bir devri, bir tarihi hayrette ve hasrette bırakan bu eşsiz başarı ne yazık ki şimdi artık bu koca üstadın sesi ile, cesediyle birlikte toprağa girmiş bulunuyor. Zira bilindiği gibi rasttan başlayarak perde perde yükselen, sonra yine perde perde peste düşen ve bilhassa bayram haftalarında yapılan zikir meclislerinde ve çok defa Mevlevî mutrıblarında dinlediğimiz şekilde şarkın ilâhî sazı ney başta olmak üzere tanbur, santur, kanun, kudüm, mazhar ve halileden süzülen nağmelere ilâveten ve hemen her zaman için kuvvetli zakir ve kuvvetli resilerden müteşekkil bir hançere bandosunun hakimiyeti altında idare olunan mükemmel bir kelime-i tevhîdin yahut ism-i celâlin din zevki, musiki zevki, hususiyle lâhutî âlemler bakımından bedii ve cazip bir tavır almasında ve bunun semavî bir safa hâlinde gönüllerde serpilmesinde şüphe yok ki Yorgancı Râşidlerin elbette çok büyük ve devamlı tesirleri olmuştur.

Şimdi ise her harikası bir hatıra olan bu zakirler zakirinin artık ne ilâhî atması, ne perde kaldırması, ne bayram nevbesi, ne salâ vermesi, ne cumhura girmesi, ne şuul okuması, ne kısım etmesi, ne de karşısındaki peyreve taksim vermesi, ne Cihangir, ne Celvetî, ne Şâzelî, ne Eşrefî usulleri ne de İstanbul camilerinde yapılan mevlid cemiyetlerinde tevşihcilik, ne hiçbir şey... İnsan yazarken içi sızlıyor ve gerçekten utanıyor da.

Kendi alanında kendisinden başkası kalmayan ve bir eşi de artık yetişmeyen bu dâhi sanatkârın son günleri bizde nedense her güzide insana mukadder olduğu şekilde gayet feci, son derece perişan, pek de yüz kızartıcı bir durumda geçti. Dost yardımına susadığı, fakat yine kendini kurtaramadığı zamanlar bile oldu. Bu durumda iken dahi kafasındaki kudsî hamuleyi pazara çıkarmadı.

Gayesi, kuruluşu ve çalışması öteden beri bu gibi işlerle uğraşmaktan ibaret bilinen konservatuvar ne gariptir ki şaşılacak dereceyi bulan inatçı gafletinden, inatçı ihmalinden kurtulup da bu gittikçe çöken ve eriyen klasik bir müzenin hazineler kadar zengin kafasındaki o aranmakla bulunmaz servetinden

esaslı surette faydalanmayı düşünmedi. Eyyûbî Hoca Rıza Bey'in ve çok değerli Hüseyin Sadettin Arel'in ön ayak olmalarıyla hamdolsun tesbit edilen birkaç parça eserle iktifa etmeyip de ebebiyyeti duyuracak ciddi ve sürekli bir ilgi göstermiş olsaydı hem zavallı Râşid kurtulur hem konservatuvar beslenir hem de artık tükenmiş olan tarihî bir malzeme böyle bu şekilde bırakılmış olmazdı. Bu yolda ve bu zevkte daima pir aşkına yani görülmemiş bir aşk ve feragatle çalışan bu ruhtaki insanlar, karşı tarafı faydalandırırken belki o kadar önemli bir karşılık da beklemezlerdi. Önceden biraz meşgul olup da sonra elini çeken konservatuvarın bu söz götürmez haksızlığı ve kayıtsızlığı nasıl ve ne suretle tevil edeceğini bilmiyoruz. Yalnız şunu biliyor ve söylüyoruz ki tabii ömrünü belki bitirmiş sayılan fani Râşid'in kendisinden ziyade kafasındaki yılların biriktirdiği o manevî emlâka yazık oldu. Nitekim bu türlü bedii ve taabbüdî mahiyetteki hareketlerin, ezgilerin (ses ve nağme) ve bunlara bağlı melodilerin böyle gaflet akıntısına takılıp gitmesine üzülen Sayın Baltaoğlu, bir kısmı tesbit edilmiş Erzurum barları gibi bunların da kitaba alınması fikrini ileri sürüyor, ve Râşid gibi, üstat Ali Gerçek gibi kafasında bilgi yığını olanlardan faydalanmamız için "Türke Doğru"da (s. 140) pek yerinde olan bir hatırlatma yaparak yazdığı gibi "Bu dinsel dansları, ayinleri fotoğrafa, filme, krokiye, yazıya almak, Türk kültür tarihinin motiflerini kaybetmemek lâzımdır. Başta milli eğitim bakanlığı, konservatuvar ve etnoğrafya müzesinin bu işle uğraşması gerektir. Türk zihniyetinin bu noktası karanlıkta kalmamalı; bu da ancak nesli tükenmek üzere bulunanların başında gelenlerle bilgilenmek sayesinde olur. Tekkeleri kapatmış isek sahnelerini tesbit etmek gibi ilmî ve tarihî vazifelerden men edilmiş değiliz..."

Karagümrük'te Kâdriyye'den Kabakulak Tekkesi denilen Alime Hatun Zaviyesi'nin son şeyhi merhum İsmail Hakkı Efendi'nin (ö. 1935) damadı ve halifesi olduğundan "Kabakulak'ın Ali Bey" diye tanınmış, bugünkü zakirbaşılar içinde cidden çok değerli, derin bilgili bir zat olan sayın dostumuz Ali Gerçek bu eski dostu ve meslek arkadaşı Râşid Gürer hakkında şunları söylüyorlar:

"İrtihaliyle hepimizi mahzun eden bu kıymetli arkadaşımız yirmi yaşından daha önce zakirliğe başlamış, biraz sonra da zakirbaşılığı elde etmiş ve çok da muvaffak olmuştu. En kuvvetli tarafı kıyamî ve devranî zakirliği idi. İstanbul ve Üsküdar'da yapılan cemiyetlerde zakirbaşılık için daima Râşid Efendi'yi çağırırlardı, bilhassa meşhur Şeyh Hulûsiler, Hopçuzâdelerden sonra her zaman böyle oldu. Zikri idare etmek işi hakikaten ona vergi idi. Sesi o kadar güzel ve muhrik olmamakla beraber gayetle gür ve çok da tizdi. Daima dik perdeden okur, dik perdeden taksim verirdi. Gerek şuul gerek ilâhî itibarıyla mahfuzatı hepimizden ziyade idi. Çalıp almada bir şey yapmazdı, başkasını hatta hocasını bile taklit ettiği görülmemiştir. Nevbe idaresi de mükemmeldi. Gülşenî savtlarının hepsini iyi bilirdi. Okudukça aşka gelir, fazla fazla ilâhîler okurdu. Ne de sevimli arkadaştı, sanki bu işler için yaratılmıştı dersiniz. Ona karşı hep mahcubuz, lâyıkıyla bakamadık, lâzım geldiği gibi de meşgul olamadık zavallı arkadaşımızla..."

Râşid'in üç yüzden fazla şuul ve türlü usullerle bayram nevbelerini kendi şahsî teşebbüsü ile notaya almış ve bununla da muhakkak ki cidden büyük bir dirayet ve isabet göstermiş bulunan konservatuvar Türk musikisi icra heyeti şefi, eski ve kuvvetli zakirbaşılardan büyük üstat Eyyûbî Ali Rıza Şengel merhum, Râşid'in bu sahadaki değerinden ve yaratıcı

kudretinden gözleri dolarak şu yolda bahis buyurdular:

Bulunmaz, yerine konulmaz bir kıymeti kaybettik. Gerek devranî gerek kıyamî zakirliği hakikaten fevkalâde idi. Artık unuttuklarımızı soracak kimse de kalmadı. Başımız daralınca hemen ona koşardık. O kadar kuvvetli bir hafızası vardı ki unutulmuş, tavrını kaybetmiş birçok ilâhîleri, besteleri hatta "es"leriyle beraber baştan nihayetine kadar bize okurdu. Bir defa bile defter kullandığını görmedik. Nereye gitse zakirbaşı postuna geçerdi. Hatta Yaşar Baba, Kırımî Hafız Efendi, Kasımpaşalı Şeyh Cemâl Efendi merhumlar ki biliyorsunuz devrin en büyük üstatlarından sayılırlar, bu zevât-ı âliye aynı zamanda Râşid'in de hocası bulundukları hâlde zakirbaşılık makamını hemen daima ona bırakırlar ve bununla da iftihar ederlerdi. O makama lâyık görülmek için nasıl bir iktidara malik bulunmak lâzım geldiğini iyi bilirsiniz. Aynı zamanda beş asitanenin de (pîr evi) hem gece hem gündüz zakirbaşılığını yapmakta idi, o kadar da maharet sahibi idi. Meselâ olmayacak bir yerde bir ilâhî, bir şuul atar ki hayretler içinde kalmamak kabil değil. Yaşlı ve tecrübeli zakirbaşıların yapamadığı hatta bir defa olsun deneyemediği şeyleri o kemâl-i cesâretle hem de kimseye sormadan, haber vermeden hemencek yapar, hâzırûnu hayran ederdi. Başkasının bozduğunu bile çok defa ona düzeltirdik. Ağabeyi Hafız Hâlis merhumun nasıl bir salâhiyet olduğu malûm-ı âliniz. Râşid'in bu hâline o bile hayran kalırdı. Hülâsa bıkmaz, usanmaz, kan ter içinde olsa bile yine bağırır, yoruldum demez. Müstesna kudrette, müstesna bir arkadaşımızdı. "Yatsıdan sonra başlayan bir mukabele (ayin) ve gece üçe kadar hatta sabahlara kadar sürmezse bir şey anlamam" derdi. Gördüğünüz gibi gayetle de halûk ve mütevazıydı, hiç de hâlinden belli mi idi? Fevkalâde manevî neşesi vardı. Iztırab içinde iken bile sızlanmamıştır. Hakikaten kalender ve derviş ruhlu idi, öyle de mükemmel göçüşle gitti ki her kula nasip olmaz. Allah yattığı yeri nur etsin!"

Bu müessesenin cidden güzide evlâdı olan, çekirdekten zakir ve içinde yetiştiği tasavvuf mektebinin münevver, olgun çocuğu olmak itibarıyla bu işleri herkesten iyi bilen çok değerli, faziletli dostumuz merhum Hüseyin Sadettin Nüzhet büyük bir himmetle meydana getirdiği önemli kitabında (*Türk Musikisi Antolojisi*, c. 2, .s. 660) son çağların tanınmış hançere üstatlarından bahsederken Râşid'in ağabeyi olan Hafız Hüseyin Halis Efendi'yi de (ö. 7 Muharrem 1338) anlatır. Şehremini'inde Kâdiriyye'den Remlî Baba Tekkesi denilen, Remleli Şair Mehmed Sırrı Efendi Tekkesi'nin son şeyhi, evkaf mahkemesi mümeyyizlerinden, ilâhî bestekârı ve zakirbaşı Hafız Hüseyin Halis Efendi merhumu "Son devrin değerli kıyamî ve devranî zakirbaşılarından biri..." olarak gösterdikten sonra kardeşi, kardeşimiz Râşid için sadece "Son devrin en muktedir kıyamî zakirbaşı olarak tanınmıştır" diyor ve hâl tercümesini yazıyor. Çok kıymettar arkadaşımız Sadettin'in nasılsa sonraya bıraktığı bu işi sırası gelmiş iken şurada tamamlayıverelim:

Antoloji, Râşid'in doğumunu 1302 diye gösteriyorsa da vaktiyle İstanbul tekkeleri tarihine dair tetkiklerim münasebeti ile kendisinden bizzat tesbit etmiş olduğuma göre bunun doğrusu 1295'tir. Şehremini'de şimdi Ereğli Mahallesi'ne bağlı bulunan İskender Ağa Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Mehmed Raşit yine Şehremini'de oturan ve "Şarapçı İbrahim" denilen döşemeci merhum İbrahim Efendi'nin dördüncü oğlu olmak itibarıyla çocukluğunda babasının ve ağabeyi Zeki'nin yanlarında çalışarak bu sanatı onlardan elde

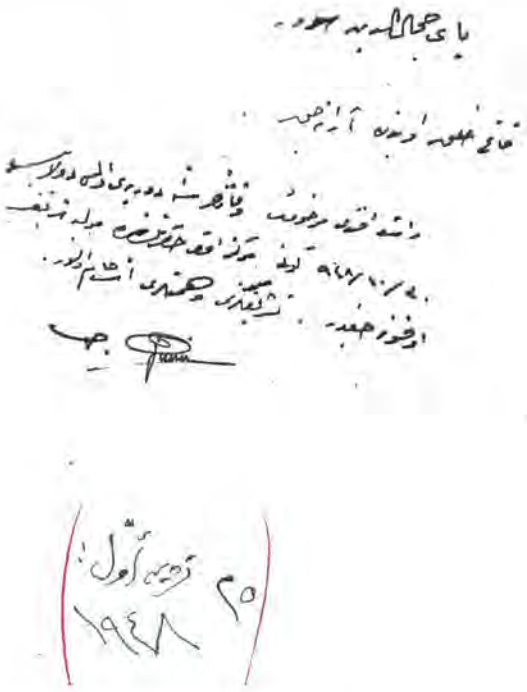
etmişti. Fakat ölümünden iki gün sonra (8 Kasım 1947) Tasvir'de çıkan küçük bir yazıda: "... gençliğinde çarşıda koltukçu esnafı olarak uzun müddet çalıştığı cihetle dinî musiki âleminde "Koltukçu Râşid namıyla anılırdı" denilmesi de biraz yanlışçadır, zira merhumu tanıyan herkes bilir ki ona, bilhassa bu mektebin çocukları arasında "Koltukçu" değil, "Yorgancı" derlerdi. Bunun da sebebi büyük bir feragatle bağlandığı zakirlik uğruna âdeta İbrahim Edhem tecellisine benzeyen bir şekilde feda ettiği Kapalıçarşı'daki mükemmel döşemeci dükkânının Yorgancılar içerisinde Yarımtaşhan Sokağı'nın içinde bulunmuş olmasıdır.

Daha küçük yaşta duygulu bir sanatkâr ruhu taşıyan Râşid, henüz sakalları bitmeden zakirliğe başlamıştı. Gece gündüz çalışıyor, mürekkep, mütenevvi her şeyi öğrenmek istiyordu. Gerektiği şekilde bir başarı elde etmek için kendisini tamamıyla bu işe verdi. Çarşıdaki dükkânını, tezgâhını, varını yoğunu hepsini bırakıp yalnız meşklere devam etmekten başka bir şey düşünmek istemiyordu. Bunun için de önce Nuruosmaniye'de Mengene Sokağı'ndaki Sa'diyye'den Zenci Şah Ali Baba Tekkesi'nin son şeyhi Mehmed Şerefüddin Efendi'nin (ö. 22 İkinci teşrin 1329) biatlı dervişi oldu. Sonra Balat İmamı meşhur Hafız Hasan Efendi merhumun da büyük bir talebe kalabalığı önünde yapılan derslerinde uzun zaman bulunup bu zattan pek çok ilâhî geçti. Ayrıca Eyüp'te yine Sa'diyye'den Cafer Paşa Tekkesi şeyhi ve Dolmabahçe Câmi'-i şerîfi baş müezzini, zamanının kuvvetli, şöhretli zakirbaşılarından "Kırımî Hacı Hafız Efendi" denilmekle meşhur Şeyh İsmail Hakkı b. Şeyh Mustafa Efendi'ye (vefatı 1330) ve Kasımpaşalı Şeyh Cemâl Efendi'ye de uzun zaman devam ederek her ikisinden de bir hayli şuul geçti. Balat şeyhi Kemal Efendi ile İmrahorlu Arap Salih'in, kezâ Himmetzâde şeyhi Hüsameddin Efendi, Üsküdar Himmetzâde şeyhi Himmetzâde Abdussamed Efendi gibi zamanının büyük üstatlarının da meşklerini kaçırmamış, onlardan da hem umumî hem hususî olarak pek çok şuul ve ilâhî geçmiştir. Fakat ilâhî meşkine bir türlü doymayan Râşid bu etraflı ve çeşitli çalışmalar ile dahi kendisini doyuramaz olmuştu.

Nihayet meşklerinde çok ilâhî bulunduğu söylenilen birini daha duymuştu: Meşhur mutasavvıf şair Üsküdarlı Şeyh Mustafa Zekâî Efendi'nin annesi tarafından torunu bulunduğu için kendisine "Zekâîzâde" denilen Mevlanakapılı Şefik Dedeefendi. Bu mühim zakirbaşıdan da ayrıca eser geçerek usul ve kültür tarafını kuvvetlendirdi. Fakat onu asıl yetiştiren Balat İmamı ile Şefik Dede'dir, sonra İmrahorlu Arap Salih gelir.

19. yüzyılın pek değerli zakirbaşısı ve ilâhî bestekârlarından biri olan Tophane'de Kâdiriyye'den Karabaş Tekkesi şeyhi Hopçuzâde Ali Rıza Efendi'den (ö. 1924) sonra Kâdirihane'ye zakirbaşı olan Râşid, sırasıyla Mevlanakapı'da Merkez Efendi, Eyüp'te Ümmî Sinan, Karagümrük'te Nureddin Cerrahî asitanelerinde ara vermeden 30 yıldan fazla zakirbaşılık etti.

Mahfuzatının çokluğundan başka bilhassa kıyam ve devran zikirlerini idare etmek ve cumhur ilâhîlerine girmek hususunda kelimenin bütün manasıyla emsalsizdi. Gıpta olunacak bir bir kudret ve imtiyazın sahibi bulunuyordu. Zamanın en büyük şöhreti olan Baba Yaşar bile (ö. 1934) çok defa meydan ve devranı ona bırakır, kendisi bir kenara çekilip bu yetişmiş adamın zakirbaşılığındaki erişilmez idare tarzını dikkatle, heyecanla seyretmekten büyük zevk alırdı. Kıyam reisliğinde pek o kadar ihtisas yapmamış olmakla beraber kanatlara girdiği zaman (reisnin yanı) aksadığı

Merkez Efendi'de Yorgancı Râşid'in vefatının sene-i devriyesinde okutulacak mevlid için Revnakoğlu'na verilen davetiye (185:2)

da görülmezdi.

Yetiştiği şekilde fahrî olarak birçok kimselere şuul ve ilâhî öğretmiştir. Mezun ettiği zakirler arasında meşhur rahmetli Hafız Burhan'la şimdi Ankara'da bulunan ve bu sahada erişilmez, pek olgun bir kudret olan ablasının oğlu Yarbay Hasan Salahattin Gürer gibi bir bulunmaz cevher başta olmak üzere Râşid'e yine çok hizmet etmiş olanlardan gümrük kontrol memurluğundan emekli Sadettin Nuri Billur'u (Kocamustafapaşa Çınar'da Tütüncü Sokağı'nda 4 numarada oturmaktadır.) gösterebiliriz. Manevî zevklere düşkün, tekke musikisine içten bağlı ve zaten Hacı Zihni Efendi merhum gibi maruf bir allâmenin kız torunu ve Seyyid Hamza halifesi Filibeli Kenan Bey gibi eserleriyle tanınmış münevver bir Rifâ'î şeyhinin de evvelce damadı bulunan rahmetli Aktör Şadi son zamanlarda Yaşar Baba'yı kayırmış, Yorgancı Râşid merhumdan da bir hayli eser geçmiştir.

Zavallı Râşid uzun bir zamandan beri sürüp giden sıkıntılı, vefasız günlerin bütün eza ve ıztırabını bağrına basmış, hiç kimseye de şikâyette bulunmamıştı. Yaşama ihtiyaçlarını gidermek, biraz da kendini avutmak zoruyla hiç bilmediği, anlamadığı işlere başvurdu, hatta bir müddet Ağa Camii'ndeki Hacı Ferit Özsüt'ün yanında çalıştı. Fakat artık bu maddi ve iğreti varlığın geçici, aldatıcı ihtişamı onu avutmaya başlamıştı. Allah'ına gitmek ihtiyacı dayanılmaz bir hâle geldi. Nihayet 6 Kasım 1947 perşembe günü öğle üzeri bu istek pek güzel bir mazhariyet hâlinde gerçekleşti ve kendisine vuslat şarabı sunuldu. Cenazesi Taksim'de Tarlabaşı'nda merhume ablasının kızının evinden alınarak Merkez Efendi'ye getirildi. Bir gün bir gece hankahın mihrabında bırakılıp kendisine yakışan surette dinî tören yapıldıktan sonra öğle namazı yine Merkez Efendi'de kılınarak arkadaşlarının başları ve kıymet bilir elleri üstünde Kozlu'ya götürüldü. Mevlanakapı ile Silivrikapı arasında Kozlu çevresinde kendisinden yedi ay önce vefat eden (19 Nisan 1947) ablası Şahende Hanım'ın yanına sırlandı.

Yavaşça Mehmed Ağa Zaviyesi

Millet Caddesi'nden bu sefer Vatan Caddesi'ne doğru inen Tatlıpınar Caddesi'ne giriyoruz. Caddenin solunda 60'tan 64'e kadarki numaralı binaların karşısında, Çapa Hastahanesi'nin avlusuna düşen alanda Yavaşça Mehmed Ağa Zaviyesi vardı:

Mescidin ön cephesinden geçen Baruthane Yokuşu, tıp fakültesinin içinde kaybolmuştur. Revnakoğlu, tekkenin yerini ve ortadan kayboluşunu şöyle anlatır (71:130-31,66):

> Baruthane Yokuşu'nun başında bulunduğundan çevre halkı "Yokuşbaşı Tekkesi" diyor, bir ismi de "Baruthane Tekkesi"dir. Şehremini'de Baruthane Yokuşu'ndaydı, aslında cami olarak yaptırılmıştır. Arsası üzerine 1950 yılında Afyon Okutma ve Yardım Cemiyeti tarafından Afyonkarahisar Talebe Yurdu yaptırıldı.
>
> Tevhîdhanenin solunda bir türbe ve içinde üç sanduka vardı.
>
> Tekkelerin seddinden sonra 1929 yılına kadar mescit olarak açık ve yarı harap kaldı, sonra enkazı satılarak [arsa] hâline getirildi.

Revnakoğlu, Zakir Şükrü'nün tomarında tekkenin ilk şeyhi gösterilen Sivaslı Şeyh İbrahim Efendi (ö. H.1040) ve ismi meçhul ikinci şeyhten sonra tekkeye isim bırakan Nazmi Efendi'yle bu mekânın tarihini giriş yapar (71:131):

> Şeyh Mehmed Nazmi Efendi: Abdülehad en-Nuri Efendi'nin damat ve halifelerindendir. Velâdeti 1032 (M.1622), irtihali 24 Şevval 1112 (M.1701) tarihindedir.

Bilhassa kaleme aldığı *Hediyyetü'l-İhvân*, Osmanlı tasavvuf tarihinin kıymetli bir eseri olarak hep rağbet gördü. Halvetiyye'nin Sivasiyye kolunun kendi devrine kadar tarihi onun içeriden kaleme aldığı bu eserde bütün cepheleriyle yer alır. Abdülehad Nuri Efendi'nin bu halifesi, Sivasîlerin o devirde İstanbul camilerindeki meşhur vaizlerindendi. Şiir vadisinde gücü tezkirelerdeki şiirlerinde görülür. Ergun'un antolojisinde güftesi ve bestesi kendisine ait ilâhîleri tesbit edilmiş Nazmi Efendi'nin daha geniş biyografisi, Revnakoğlu dosyalarında şöyle yer alır (71:41-42):

> Nazmi Efendi (Şeyh), H.1054 - 1112), İstanbul'da Koca Mustafa Paşa Camii civarında mukim tüccardan ve ümmetin sulehâsından Trabzonlu Ramazan b. Rüstem Çelebi'nin oğludur. Kendi tahririne göre H.1024 tarihinde İstanbul'da dünyaya geldi. Çocukluğunda amcası ruus kalemi kâtiplerinden Hattat Fazlullah Efendi kendisine Mürekkepçiler Kapısı dahilinde bina ettiği mektepte Kur'an talim ettirdi. Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi urefâdan Sabuhî Ah-

med Dede ve Dersiam Müfettiş Kara Süleyman Efendi ile Balat şeyhi Seyyid Ahmed Efendilerden tahsîl-i ilm ü irfân eyledi. Badehu Halvetî meşayihi urefâsından vaktinin hatibi olan Abdülehad Nuri Efendi'ye inabe etti, bu suretle zâhir ve bâtın tezkiyesine gayret ve riyaziyat ve mücâhedât ile etvâr-ı seb'ayı ve tarikat adabını tahsile himmet ederek meratibi itmam sırasında şeyhi rıhlet edince tarikin fürûunu Şeyh Sivasî ruhaniyetinden tekmil eyledi.

Bundan sonra H.1066 "zâviye-i halvet" tarihinde uhdesine Şehremini civarında Ümmî Sinanzâde Hankahı'na karip Yavaşça Mehmed Ağa Zaviyesi tevcih ve camiine de vaiz ve nâsıh tayin olundu.

H.1074'te "teşyîd-i asker"de ordu-yı hümâyûn şeyhi ve Müftü Sunullah Efendi Camii ile Beyazıt Camii'nde vaiz idi, Hatice Valide Sultan Camii'ne de cumaları nâsıh ve müzekkir ve muhaddis ve müfessir oldu.

Badehu hilâfet postunu büyük oğlu Refîâ Cemal Efendi'ye teslim ve kendisi Koca Mustafa Paşa Camii civarında mesken ittihaz, nice eyyam karar etti.

Bu hâl ile meclis-i irfân u ikân maşrıkı idi ki *Şakâyık* zeylinde İbrahim Uşşâkîzâde'ye göre Şair Nakşî tarafından bulunan "Nazmî veliyyullah" cümlesinin gösterdiği 1112 senesi Şevvalinin ikinci pazartesi ve tezkire sahibi Sâlim Efendi ile *Şakâyık*'ın ikinci zeyli Şeyhî'ye göre bu ayın yirmi dördüncü pazar günü 82 yaşında olduğu hâlde bu fani cihandan beka âlemine intikal etti ve zaviyesi kurbünde binâ-kerdesi olan türbeye defnedildi. "Oldu dâr-ı ukbâya revân rûh-ı Mehmed Nazmi, 1112" irtihâline söylenilen cevherîn tarihlerdendir.

Kendisinden mahlûl olan mezkûr zaviye büyük mahdumu Şeyh Abdurrahman Refîâ Efendi'ye; va'ziyye Ebî Eyyûb el-Ensârî Camii'nde vaiz ve nâsıh olan Yenibahçeli Şeyh Çelebi Mehmed Efendi'ye verildi.

Şeyh Nazmi Efendi'nin 1108 tarihinde muharrer *Hediyyetü'l-İhvân* ve *Etvâr-ı Seb'a* isimli iki mensur telifinden ve manzum *Mi'yâru't-Tarîka, Mesnevî*'ye ait birinci defterin nazmen tercüme ve şerhi, *Mev'ize-i Mücâhede* ve *Muammayât* nam eserlerinden başka Nazmî mahlasıyla mürettep *Dîvân-ı İlâhiyyât* ve *Dîvân-ı Eş'âr*'ı varsa da hiçbiri basılmamıştır.

Mehmed Nazmi Efendi'nin ardından posta oğlu Refî'â Abdurrahman Efendi oturdu. Künyesi Seyfeddin Ebu'n-Nûr'du. O da babası gibi şair, musikişinas ve vaizdi. (71:130): "Bu şeh hurşîd-i evreng-i risâlet geldi dünyâya" tevşihi Şeyh Refî'â Efendi'nindir. Draman Tekkesi'nin zakirbaşısı Ahmed Efendi tarafından bestelenmiştir. Notası Konservatuar neşriyatında bulunuyor."

Not düşelim, yukarıdaki tevşihin güftesini Ergun, Kâtipzâde Mehmed Refiî'ye ait gösterir.

Şeyhin biyografisini ve cinayetle sonuçlanan ölümünün teferruatı Revnakoğlu dosyalarına şöyle akseder (71:60-61):

Refî'â Efendi, Şeyh Nazmi Efendi'nin büyük oğlu olup ismi Abdurrahman'dır. İbtidaî tahsilini bitirdikten sonra pederinden ve asrın üstatlarından Kâtipzâde Mustafa ve Şehrîzâde Efendilerden ilim ve marifet tahsil ve pederinden inabe ederek mücahede ve riyazet yardımıyla tarikatı tekmil eyledi.

1112 Şevvalinde pederinin irtihali üzerine (Tezkire-i Safâî'ye göre pederinin hayatında ve onun tarafından) mahlûlünde Şehremini kurbünde Yavaşça Mehmed Ağa Zaviyesi'nde ve Beyazıt Han Camii'nde yevmü's-sebt va'ziyyesi uhdesine tevcih olunmakla vaaz ve tezkir ve hadis ve tefsir ile meşgul oldu.

Şeyhî, *Şakâyık* zeylinde tercüme sahibinin irtihali vakasını muhtasaran yazıyor. Biz bu fecianın tafsilâtını "Katl-i Nazmîzâde ve Tertîb-i Cezâ-yı Vey" serlevhasıyla 1132 vekayii miyanında *Râşid Tarihi*'nden mealen naklediyoruz:

Abdurrahman Refî'â Efendi, Beyazıt Camii'ndeki vaazından sonra ekseriya istirahat için Eski Saray kurbünde kâin Kaptan İbrahim Paşa Hamamı'na gidermiş. Bir gün bir tellâktan hürmeti muhil muamele görünce muğber olarak hamamcıyı tazir eder ve Arnavut olan tellâkı defettirmeye sebep olur. Tellâk intikam fikriyle sûret-i haktan görünür, kusurunu istîfâ eder ve şeyh efendiye müracaatla hakkında şefaat ettirerek tekrar hamama alınır.

Bir gün Refî'â Efendi me'lûf âdeti üzere hamama girip ortağı olan bir gulâm-ı emrede kese sürünürken, tellâk: "Sultanım der, fena zannedip hatırımı yıktınız ve yoldaşlarım arasında hamamdan kovdurmakla beni hacîl ettiniz. Bunu size helâl etmem meğer bir ziyafet ile tatyip edesiz."

Refî'â Efendi hukukunu istihlâl için o gece kendilerine ve ortağına bir ziyafet vaat eder. Tellâk, ortağını guruptan evvel gönderip kendi guruptan sonra üç arkadaşıyla gider. Şeyh Efendi'nin hizmetçi ve sofu namıyla kimsesi olmadığından kapıyı bizzat açar, misafirlere yemek teklif eder, kabul etmezler, ancak kahve içtikten sonra musahabetleri muarazaya mübeddel olunca şeyh efendi işi anlar ve halâs olmak fikriyle "Sizin karnınız aç, varayım taam çıkarayım, aç ile eceli gelen söyleşir!" diye işi latifeye bozarak içeriye giderken üzerine hücum ile odanın kapısı dibinde on yedi yerinden cerh ve katlederler, sonra da hareme girip kitaphanesi önünde cariyesini keserler. Mutfaktaki Arap cariye, efendi kadını dövüyor diye korkusundan tavuk kümesine girip ses çıkarmaz. Fakat sabahleyin mutadın hilâfı ahvale maruz olunca efendinin odasına girmeye mecbur olur ve hâl ve manzarayı görünce sokağa fırlayıp cinayeti duyurur.

Bunun üzerine katillller Kaptan Paşa Hamamı'nda derdest olunurlar. Bir iki defa müvacehelerinde gulâm-ı emred vukuu üzerine cinayeti itiraf ettiğinden hemen kısasları icra edilir.

> Bu vaka, 1132 senesinin Recebinin üçüncü salı gecesi Refî'â Efendi'nin ikametgâhı olan Baruthane Yokuşu'ndaki Yavaşça Mehmed Ağa Zaviyesi'nde vuku buluyor.
>
> Şeyh efendinin naaşı ertesi günü Fatih Camii'ne ihzar ve öğleden sonra namazı eda olunup zaviyesi kurbündeki türbede pederinin cenbinde defnedilir...

Halvetiyye'den tekkede son olarak Şeyh Nazmi'nin diğer oğlu Şeyh Abdülmecid Efendi (ö. H. 1143) posta oturdu.

Abdülmecid Efendi'den sonra tekke bu sefer Bayramiyye neşesinin merkezi oldu. Önce Himmetzâde Şeyh Abdussamed Efendi'nin damadı Seyyid Abdülhalim Efendi posta oturdu. Kendisi Beyazıt Camii vaizlerindendi. H.1173'te vefat ettiğinde Edirnekapı'da defnedildi. Ardından gelen oğlu Seyyid Mehmed Habib Efendi (ö. 12 Cemaziyelevvel 1184) ile Bayramiyye burada son buldu.

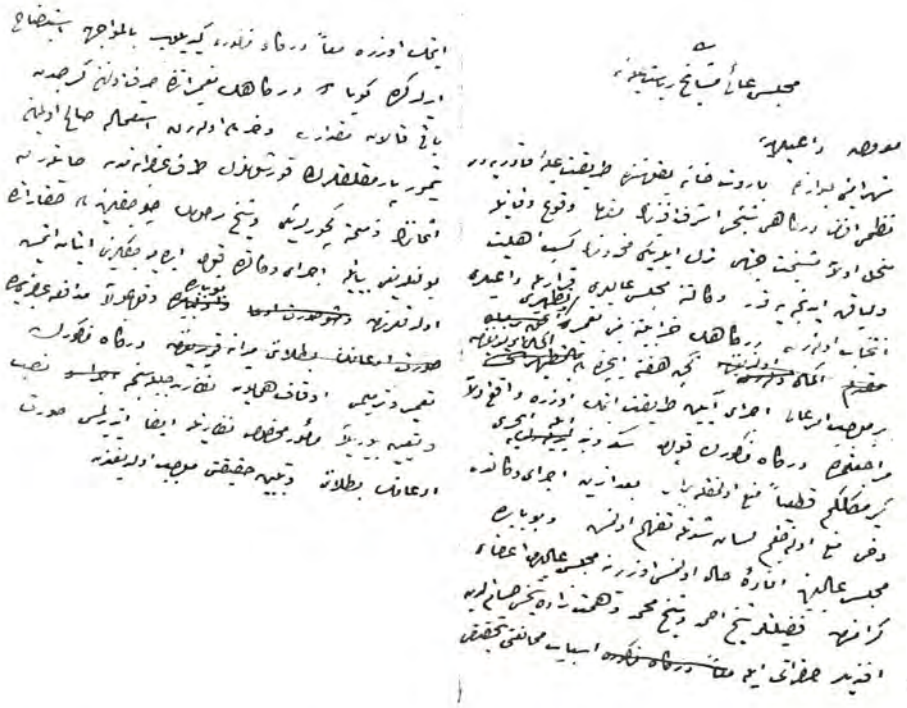
Tekke bundan sonra hep Kâdiriyye tekkesi olarak faaliyet yürütür:

Ayasofya ve Süleymaniye vaizi olan, "Büyük Sırrı Efendi" de denilen Seyyid Hacı Mehmed Sırrı Efendi (ö. 1205 Cemaziyelevvel), oğlu Abdülkerim Keşfî Efendi (ö. 6 Zilkade 1227), Seyyid Hacı Mehmed Sırrı Efendi'nin diğer oğlu Abdülhalim Nazmi Efendi (ö. H.1243) ve onun oğlu Abdurrahim Hıfzı Efendi (ö. 21 Zilkade 1280) posta oturdular. Abdurrahim Hıfzı Efendi'nin Sa'diyye'den Koruk Tekkesi'nde ve Matrak Tekkesi'nde de şeyhliği vardı.

Ardından Abdülhalim Nazmi Efendi'nin oğlu Seyyid Mehmed Emin Efendi Sırrı (ö. 16 Muharrem 1298) posta oturdu. Revnakoğlu miraciye okumakla meşhur bu şeyh için (71:69) "İlâhî, durak ve miraciye okurdu. Kendi tekkesinde de meydanı halifelerinden veya misafir meşâyihten birine bırakır, zakirbaşı postuna geçer, zikri idare ederdi" notunu düşer.

Abdurrahim Hıfzı Efendi'nin oğlu Mehmed Eşref Efendi (15 Zilkade 1317) ve bu şeyhin küçük oğlu Abdullah Tevfik Efendi ile tekkeler devrinde Yavaşça Mehmed Ağa Zaviyesi'nin tarihi tamamlanmış oldu. Son iki şeyh, Revnakoğlu dosyalarında şöyle yer alır (71:66-67):

> Şeyh Mehmed Eşref Efendi: 1143'te Şeyh Mehmed Abdurrahim Hıfzî Efendi'nin oğludur, 15 Zilkade 1317 tarihinde göçtü. Pek çok ilâhî bilmekle maruf bir zakirdir, jandarma dairesi ketebesindendi. Eski Kayseri milletvekili Reşit Özsoy, Şeyh Eşref Efendi'nin uzun zaman terbiyesi altında yetişmiştir.
>
> En küçük oğlu Şeyh Abdullah Tevfik Efendi: Soyadı "Öz". Afyonkarahisar'da sorgu yargıcıydı. 1961'de göçtü, Üsküdar'da Karacaahmet'te yatıyor. Zıbın-ı şerîf Tekkesi şeyhi Yusuf Ziyaeddin Efendi usulen Şemsiyye tâcı giydirmiş ve posta iclâs etmiştir. Çocukluğunda kendisine Burunsuz Özbeki İsmail Efendi, Pepe Nail Efendi ve Topkapı şeyhi Cemaleddin Efendi sırasıyla niyabet ettiler.

Yavaşça Mehmed Ağa Tekkesi'nin iç meselelerine dair Meclis-i Meşâyih'e yazılan dilekçe (71:39)

Not: Pepe Nail Efendi, Kâdiriyye'den müstahleftir. Buradaki niyabeten meşihatı Abdullah Tevfik Efendi'nin ihtiyat zabitliği sırasındadır. Daima tâc-ı şerîfle gezer, uzun çubukla sigara ateşler, hoş bir zat idi. Topkapı şeyhi Hafız Cemaleddin Efendi'nin vefatı gününde, Rumî 1340 Ramazanında rıhlet etti. Ertesi salı günü ikisinin de cenaze namazları Topkapı Câmi'-i şerîfinde eda olundu.

Zekâîzâde Burunsuz Şefik Dede'nin Şeyh Eşref zamanında burada zakirbaşılığı vardır.

Not: Şeyh Eşref Efendi'den sonra Meclis-i Meşâyih kayıtlarında da vekâlet Revnakoğlu'nun ifade ettiği gibi sırasıyla Burunsuz Özbekî İsmail Efendi ve Pepe Nail Efendi üzerinde görülür. Aşağıdaki dilekçede tekkede meydana gelen huzursuzluklar ifade edilir (71:38-39):

Mecidiye Karakolu - Baltalı Baba

Tatlıpınar Caddesi daha sonra Vatan Caddesi'ne doğru Bican Bağcıoğlu Yokuşu adını alır. Bu yokuştan Vatan Caddesi'ne inerken sağda 9 numaralı bina önünde duruyoruz. Burası eskiden Mecidiye Karakolu'ydu ve içinde Baltalı Baba'nın mezarı da bulunur. (Topkapı Mahallesi, 1827 ada, 23 parsel)

Yakınlarda ihya edilen yapıya ve yatıra dair Revnakoğlu şunları söylemişti (227:16-19,226):

> Baltalı Baba - Baltalı Dede: İsmi Arpacı Emin Baba'dır. Şehremini çevresi Yenibahçe'de Arpaemini Mahallesi'nde Köprübaşı Caddesi üzerinde bir müddet Hırka-i şerîf Askerlik Şubesi olarak kullanılan eski Mecidiye Karakolu'nun alt katında, kapıdan girince hemen karşıya gelen dapdaracık loş bir aralığın içindedir. Binanın karşısındaki Yenibahçe Çeşmesi'nden şimdi Terkos suyu veriliyor. Bugünkü türbeyi son zamanlarda tamir edip ziyaret edilebilecek şekle getiren, aynı mahallede oturan ve "Şamlı Binbaşı" denilen bir hayır sahibidir.
>
> (Baltalı Baba denmesinin sebebi), Türbedar Şeyh Cemil Efendi tarafından sandukasının başına uzun saplı büyük bir teber konulmuş olmasındandır. Buranın son türbedarı Cemil Safi Efendi merhum, Haydarîhane şeyhi Hakkı Efendi'nin halifelerindendir, 24 Ekim 1949'da göçtü.

Mecidiye Karakolu
(Salt arşivinden)

Attar Halil Camii - Köprübaşı Camii ve Çeşmesi

Bican Bağcıoğlu Yokuşu'ndan Vatan Caddesi'ne girildiğinde, Vatan Caddesi'nin ortasında kalmış Attar Halil Camii vardı.

Bugün "Vatan Caddesi", "Turgut Özal Caddesi" diye bilinen eski Bayrampaşa Deresi'nin üzerinde Attar Halil Camii dışında köprüler de bulunuyordu (174:357-60):

> Bayrampaşa Deresi'nden Yenibahçe Deresi'ne uzanan ve şimdi kapalı mecra hâlinde bulunan meşhur derenin üstündeki Arpaemini Köprüsü'ne nisbetle "Köprübaşı Camii" de denilmektedir. Keçeciler Caddesi'nden eski Koç Meydanı'na giden Arpaemini Köprüsü Caddesi ile dere boyunca devam eden

Attar Halil Camii ve Çeşmesi (Encümen arşivinden)

Vatan Caddesi'nin birleştiği köşedeydi. Minaresi caminin yanında olmayıp kısmen avlu cephesini meydana getiren akar çeşme yalakları üstündedir. Minbere merdiven tarzında açık bir merdivenle çıkılır. Son istimlâkta yola gitti.

Eski Mimar Sinan Mahallesi'nden gelen ve bostanlar arasından geçerek Vatan Caddesi'ne ulaşan yolun karşısında dere üzerinde kemerli, tonozlu bir köprü görülürdü. Kapalı mecra yapıldıktan sonra hâliyle ortadan kalkmıştır. Ortasında üstü kiremit örtülü küçük bir kapısı vardı.

Yenibahçe Deresi'nin Lutfi Paşa semtine ulaştığı yerde de büyükçe bir taş köprü mevcuttu. Etrafı ağaçlarla çevrili olup Lutfi Paşa tarafında kır kahvesi vardı.

Attar Halil Camii
ve Çeşmesi

Pazar Tekke

Tekrar Millet Caddesi'ne dönüyoruz. Topkapı'ya doğru giderken sağda Topkapı Caddesi'ne dönerken benzin istasyonunu görüyoruz. İstasyonun bulunduğu alanda Pazar Tekke yer alır. (Topkapı Mahallesi, 1850 ada, 2,3 parsel)

Halvetîlik'in Topkapı'daki bu Sinâniyye tekkesi ve Sinânîlik'in Zühriyye koluna ait Selanik'teki tekkesinin müşterek adları Pazar Tekkesi'ydi. Bazen birden ziyade ismi olan tekke bir adını da ayin gününden alırdı, bu tekke bunlardandı (186:107): "Pazar günü âyîn-i şerîf yapılır, pazartesi gecesi de usul olurdu." Yakınındaki Sinâniyye'den Ümmî Sinan Tekkesi'nin bir başka adı da ayin gününden dolayı "Cuma Tekkesi"ydi. Son zamanlarda Ahmed Zarifî Efendi'ye nisbetle Pazar Tekke'ye "Ahmed Efendi Tekkesi" de demişlerdi.

Not: Geçmiş kültürde gece ifadesi şimdiki gibi anlaşılmazdı, günün gecesi bir sonraki günle ifade edilirdi. Meselâ yukarıdaki "pazartesi gecesi" ile kasdedilen, bugünkü dilde pazar gecesidir.

Tekke, Dergâh-ı âlî yeniçerileri halifelerinden Kâtip Mehmed b. Mustafa'nın hayrıydı. Bu şahsın, tekkenin bitişiğindeki Kürkçübaşı Camii ve çeşmesi için de vakıflar tahsis ettiğini gösteren H.1044 tarihli vesika Revnakoğlu dosyalarında bulunur (263:152-53):

Tekkenin bitişiğindeki Kürkçü Camii'nin cuma vaizliği Pazar Tekke'nin şeyhlerine mahsustu (186:106): "*Hadîka*'nın yazdığına göre Topkapı'da Kürkçü Câmi'-i şerîfi civarında Harîrî Şeyh Mehmed Efendi Tekkesi denilen zaviyenin Cuma va'ziyyesi şeyh olanlara meşrûttur, hâlen şeyhleri Ümmî Sinanzâdelerdir."

Revnakoğlu, vakfiyesinden hareketle (186:106) "Dergâh-ı şerîfin haftada sekiz koyun varidatı vardı. Günde altmış çift fodla gelirdi. Hafta günleri taamhanesinde asgarî on somat (sofra) kurulurdu" notunu düşer.

Birçok cami, medrese ve tekke gibi bu tekke de seferberlikte askere tahsis edilmişti (186:107): "Seferberlikte tekkeyi asker almış olduğundan tevhîdhane, meydan odası ve şeyh dairesinden başka her taraf askerin oturmasına verildi. Selâmlıktaki sıra odalar yatakhane olmuştu."

Yakınındaki Ümmî Sinan Tekkesi gibi Sinâniyye'den bu tekkenin de Ramazana dair bir hususiyeti vardı (186:107): "Ramazân-ı şerîflerde iftar vaktine beş on dakika kala bahçenin ortasında, şadırvanın yanındaki sarnıçtan gelen geçenlere iftarlık su hazırlanırdı. Büyük efendi Ahmed Zarifî Efendi merhumun zamanına kadar bu âdet devam etmiştir..."

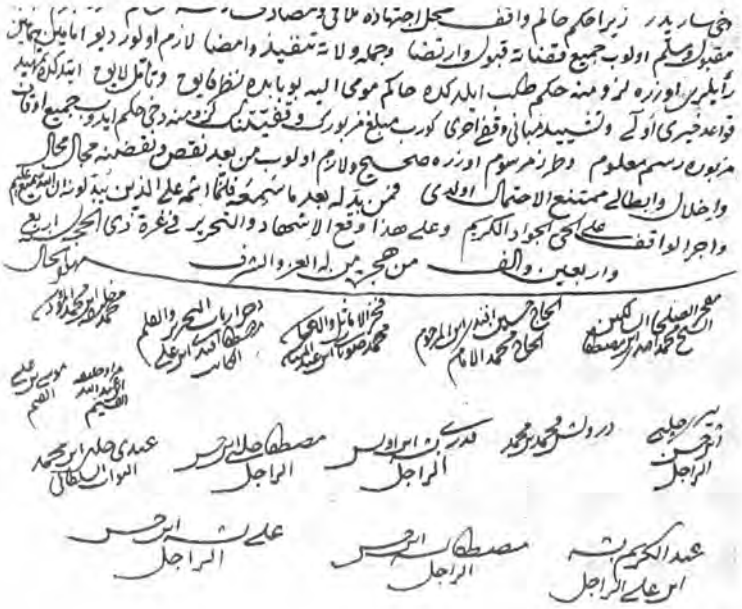
Tekkeyi uyandıran Hazret-i Ümmî Sinan halifelerinden Kazzâz Mehmed Efendi'ydi (ö. H.1050), kendisine "Harîrî" de deniliyordu. "Kazzâz" kelimesi de "Harîrî" kelimesi

de ipek işiyle uğraşan anlamındadır. Her hâlde ilk şeyhin mesleği ipekçilikti.

Harîrî - Kazzâz Mehmed Efendi'den sonra burasının postuna Ced Hasan Efendi (ö. H.1088) oturdu. Kendisi Ümmî Sinan'ın kız tarafından torunuydu ve babası Arap Mehmed Efendi de yakındaki Ümmî Sinan Tekkesi'nin şeyhlerindendi. Sonra sırasıyla Ced Hasan Efendi'nin oğlu Hüseyin Hüsameddin Efendi, (ö. H.1147), onun oğlu Mustafa Efendi (ö. H.1180), onun da oğlu Hasan Efendi (ö. H. 1210) ve arada ismi meçhul bir şeyh sırasıyla posta oturdular.

Not düşelim, Şeyh Mustafa Efendi'nin oğlu Şeyh Hasan Efendi'nin şeyhliği sırasında tekke yeniden ihya edilmiş, Mehmed Ruşen Efendi de bir tarih manzumesiyle bu ihyayı tarihlemişti (186:101-102):

> Harîrî Şeyh Mehmed Efendi Tekkesi'nin yapılışına dair türbe-i şerîfe dahilinde nesih yazılı tahta levhadan:
>
> *Mürşid-i kâmil kibâr-ı evliyâ*
> *Râh-ı Hak'ta muktedâ-yı sâlikân*
>
> *Bezm-i hâssu'l-hâs Hakk'ın mahremi*
> *Peyrev-i peygamber-i âhir zamân*
>
> *Hazret-i Ümmî Sinan-ı Halvetî*
> *Kümmelînden kutb-ı aktâb-ı cihân*
>
> *Kîl ü kâli terk eder her ehl-i hâl*
> *Ekserî Ümmî lakabdır ârifân*
>
> *Kâle gelmez âlim-i ma'nâ ve hem*
> *Mümkin olmaz lafzıla hâli beyân*
>
> *Ola âlemde ilâhî haşre dek*
> *Âsitânı cilvegâh-ı kudsiyân*
>
> *Dergeh-i âlîde seccâde-nişîn*
> *Hayr ile ola müşârün bi'l-benân*
>
> *Hak bu kim merdâne himmet eyledi*
> *Ceddinin âsârın ihyâya hemân*
>
> *Hânkâhın eyledi ma'mûr çün*
> *Câ-nişîni sulb-i pâki nüktedân*
>
> *Eyleye bu dergehin bânîsini*
> *Nâil-i maksad Naîmâ Müsteân*
>
> *Düştü bir târîh iki mısra' zihî*
> *Hâtif-i gaybî dedi ey âşıkân*
>
> *Kudsiyânın cilvegâh-ı ma'bedi*
> *Oldu ihyâ tekye-i Ümmî Sinan, 1185, ketebehu Mehmed Ruşen.*

Kâtip Mehmed Efendi'nin vakfiyesi

Bu sefer tekkeye Şumnulu (Zakirzade tomarında Bursalı) Hacı Mehmed Salih Efendi (ö. 25 Kasım 1870) posta oturdu; nefes etmekte, hastalara okumakta meşhurdu (186:106):

> Şeyh Hacı Mehmed Salih Efendi, Şumnuludur. "Zincirden adam alır" derlerdi. H.1262'de postnişin olmuşlar ve 25 sene şeyhlik etmişlerdir. Tekkenin bânî-i sânîsi sayılır. Dergâhın yerini mahlûlünden alıp yeniden yaptırmış ve tekkeye isim bırakmıştır. Ağır hastaları nefes etmekte, delileri zincirden almakta şöhret yapmış bir zat olduğu söylenilir. Cezbeli, celâli galip bir şeyh-i kâmildi. 1287 Ramazân-ı şerîfinin birinci günü fevt.

Şeyh Salih döneminde tekke yeniden ihya edilir (186:105):

> *Kutbu'l-ârifîn gavsü'l-vâsılîn*
> *Hazret-i Kazzâz Harîrî Mehmed Efendi kuddise sırruhu'l-âlî*
>
> *Yeniden Şeyh Sâlih eyledi bu tekkeyi ihyâ*
> *Sebeb tahrîbine bir hilekâr müflis hasîs oldu*
>
> *Bütün sarf etti varın zikr-i hayr olsun li-vechillah*
> *O zât-ı muhlise ihsân-ı ehlullâh enîs oldu*
>
> *Eder her şeyh ü dervîş ol salâh-endîşeye tahsîn*
> *Şu ra'nâ hidmeti ef'âl-i eslâfa makîs oldu*
>
> *Erenler himmetiyle pertev-i şânı olur müzdâd*
> *Cemî'-i sa'yi dâg-ı kalb-i hussâd-ı nuhustin oldu*

Pazar Tekke'nin türbesi

Kıyâm etti olup Ümmî Sinan'ın lutfuna mazhar
Gelip ihlâsla kim ki bu dergâha celis oldu

Sekiz târîh derc ettim iki mısra'da ey Safvet
Bu beytim himmet-i Kazzâz-ı ekremle selis oldu

Hacı Salih ne vâlâ yaptı bu tekye yıkılmışken
Bu dergeh himmet-i pîrânla dil-cû nefis oldu, 1274.

Şeyh Mehmed Salih'in halifelerinden Örücüzâde Şeyh Mehmed Efendi'ye temas eden Revnakoğlu (186:107), onun H.1308'de vefat ettiğini, tekkenin haziresinde sırlandığını ve yazılı taşının olduğunu kaydeder (186:95):

> Hazirede, türbe-i şerîfenin arkasında, parmaklık içinde, başında büyük Sinânî tâc-ı şerîfi, yazısı talik: "Yâ Hû - Hazret-i Zekâîzâde Şeyh Mustafa Efendi'nin erşed-i hulefâ-yı kirâmından Pazar Dergâh-ı şerîfi postnişini el-Hâc Salih Efendi'nin halîfe-i mükerremi Örücüzâde Şeyh Mehmed Efendi'nin kabr-i şerîfidir, lillâhi el-fâtiha, 1308"

Revnakoğlu, yukarıda kaydettiği kitabenin bulunduğu sayfaya, tekkenin haziresinde medfun birkaç şahsın da mezar şahidelerini kaydeder:

Şeyh Seyyid Ali Efendi (186:95): Hazirenin ortalarında, büyük servi dibinde, başında Sinânî tâcı, yazısı talik: "Yâ Hû - Cennet-mekân, firdevs-âşiyân, tarîk-i Halvetiyye-i Sinâniyye'den Kasımpaşalı merhûm ve magfûr ilâ rabbihi'l-gafûr eş-Şeyh es-Seyyid Ali Efendi'nin rûhıyıçun el-fâtiha, 1264"

Şeyh Mustafa Balçıklı (186:95): Hazirede, pencere önlerinde, ortada; başında büyük Sinânî tâcı, yazısı ince ve istifli, beyaz mermer: Şeyh Mustafa Balçıklı, irtihal tarihi 13 Cemaziyelahir 1171.

Şeyh Osman Efendi (186:95): Bu kabrin sağ yanında, başında Şa'bâniyye tâcı, talik, beyaz mermer taş: Yâ Hû - Cennet-mekân, firdevs-âşiyân merhûm ve magfûrun leh tarîk-i Şa'bâniyye'den es-Seyyid eş-Şeyh Osman Efendi'nin rûhıyıçun el-fâtiha, 22 Ramazan 1251"

Şeyh Mehmed Efendi (186:95): Sol yanında, yazısı sülüs, büyük Halvetî tâcı: "Hüve'l-hayyüllezî lâ yemût - Nureddin hulefâlarından merhûm ve magfûr eş-Şeyh el-Hâc es-Seyyid Mehmed Efendi'nin rûhuna el-fâtiha, 5 Muharrem 1218"

Revnakoğlu, Şeyh Salih'ten sonra posta geçen oğlu Ahmed Zarifî Efendi'nin (ö. 31 Aralık 1912) tasvirini ve hâllerini şöyle anlatır (186:106-108):

Yaz kış açık renk cübbe giyerdi. Elinde kocaman asa taşırdı. Ayağında galoş içinde kopçalı çedik papuç bulunurdu. Asasının sapında fil dişinden Sinânî tâcının zarafeti dikkati çekerdi. İki metreye yakın boyu ve kavuğu andıran büyük sarığı ile pek gösterişliydi. Heybet ve vakarı uzaklardan göze çarpardı. Bembeyaz gür sakalı sevimli yüzüne ayrı bir nuranilik verirdi.

Babası gibi hasta okumakta şöhret yapmıştı, nefesi gayet müessirdi. Cinnet getirenlerle hunâk hastalığına müptelâ olanların boynuna okunmuş bir tesbih tanesini iplikle boğazına takarlardı, bi-izn-i Şâfî şifayap olurlardı.

Not: 22 Temmuz 1290 tarihli Terakki gazetesinin yazdığında göre "Reşadetli Ahmed Zarifî Efendi 1290 senesi Cemaziyelahirinin 21'inde Yanyalı Mehmed Ali Efendi'den 75 talebe ile birlikte icaze almıştır."

Şeyh Ahmed Zarifî Efendi'nin iki halifesi de tesbit edilir: Ahmed Bahâî (Şair, Mesnevîhân) ve Şeyh Mustafa Enver Efendi (Şehremini - Zekâîzâde Tekkesi son postnişini).

Bir başka notta (186:106) "Hacı Hüseyin Vassâf Bey'in Sinâniyye'den intisabı bu zatadır. Seyyid Nizam evlâdından Seyyid İsmail Nazmi Dede 1320'de Şeyh Ahmed Zarifî Efendi'ye intisap eylemiştir" bilgisi yer alır.

Şeyh Ahmed Zarifî Efendi'nin 22 Muharrem 1331 tarihli İkdamda vefat haberi çıkmıştı: "Topkapı kurbünde Pazar Tekke denilen dergâh-ı şerîfin postnişini Şeyh Ahmed Zarifî Efendi, doksan yaşını mütecaviz olduğu hâlde ikmâl-i enfâs-ı ma'dûde-i hayât etmekle na'ş-ı magfiret-nakşının bugünkü çarşamba günü öğle namazı ba'de'l-îfâ medfen-i mahsûsuna defnolunacağı istihbar kılınmıştır, rahmetullâhi aleyhi."

Şeyh Mehmed Salih dönemindeki imardan sonra oğlu Şeyh Ahmed Zarifî Efendi'nin şeyhliği sırasında tekke depremle yıkılmış, Bahâî bu defa tekkenin ihyasına tarih düşürmüştü (186:213):

Tevhîdhane kapısı tâkında, talik yazı, dört köşeli beyaz mermer, üst ortasında tuğra 1314 tarihlidir. Dört mısra bir satırdadır:

Küşâde bâd hemîşe be-yümn în dergâh
Be-sırr-ı eşhedü en lâ ilâhe illallâh

Şeh-i rûşen-zamîr Abdülhamîd tâc-dâr-ı ecdâd

Nice bin hânkâh-ı dil-küşâyı kıldı nev-bünyâd

Ezân cümle edip bu dergehin tecdîdine fermân
Cemî'-i sâlikân-ı râh-ı Hakk'ı eyledi dil-şâd

Nazargâh-ı cenâb-ı pîrimiz Ümmî Sinan'dır bu
Şu sûretle bu irfângâh-ı uşşâk oldu feyz-âbâd

O zât-ı ârif-i billâh hem-sırr-ı Nebiyyullâh
Dil-i pâkin tecelligâh kıldı Rabb-i bî-endâd

Ona ilhâm-ı rabbânîdir ancak ilm ile irfân
Onunçün nâmını kıldılar ümmîlikle âlem yâd

Niyâz-ı feyz ile ol vâkıf-ı ilm-i ledünnîden
Nice bin tâlib-i sırr-ı hakîkat buldular irşâd

Husûsan Hazret-i Kazzâz olup müstahlef-i evvel
Ona bu dergehi Kâtib Muhammed eyledi bünyâd

Mürûr-ı vakt edince ba'dehu ser-tâ-be-pâ vîrân
Cenâb-ı Şeyh Salih yaptı bâ-avn-i çehâr evtâd

Harâb-âbâd olunca sarsar-ı tünd-i zelâzilden
Serîan Şeyh-i pâk Ahmed Efendi eyledi imdâd

Nukûd u himmetin mevcûd vakfullâha bi'l-idhâl
Mücedded eyledi inşâ o şeyh-i mekrümet-mu'tâd

Zihî hayrü'l-halef kim kıldı işbu dergehi ihyâ
Bu himmetten olur bî-şübhe rûh-ı bâniyân pür şâd

Husûsiyle Cenâb-ı Pîr ile ol mürşid-i vaktin
Safâ-yı rûhların kıldı sa'y u gayreti müzdâd

Bu dergeh vecdgâh-ı âşıkân oldukça yâ Allah
Hemîşe kâmrân olsun o sâhib-rüşd ü isti'dâd

Bahâî geldi bir târîh-i zîbâ söyledi yâ hû
Şu ra'nâ dergehi eltâf-ı pîrân eyledi âbâd, 1314.

Ahmed Zarifî Efendi'den sonra oğullarından Abdullah Mustafa Galip Efendi posta oturdu. Revnakoğlu, bu tekkenin 1926'da vefat eden son şeyhi Abdullah Mustafa Galip Efendi'yi görmüş ve tanımıştı (186:110-15):

Pazar Tekke'nin türbesi önündeki ihya kitabesi parçalarından (186:105)

> Şeyh Abdullah Mustafa Galip Efendi: Topkapı Pazar Tekke'nin son postnişinidir, aynı tekkenin şeyhi Ahmed Zarifî Efendi'nin küçük oğlu ve halifesidir. Eyüp - Ümmî Sinan Hankahı postnişini Küçük Hacı Râşid Efendi posta iclâs eylemiştir; Balat şeyhi Hafız Kemaleddin Efendi sağ rehberiydi.
>
> Zamanında iyi tahsil ve terbiye görmüştü. İstanbul Halvetî şeyhlerinin münevverleri arasında her hâliyle, bilhassa nezaket ve zarafeti ile, temiz giyinişi ile dikkati çekti. Gayetle kibar, müeddep, uzun boylu, güzel yüzlü, gösterişli, yakışıklı bir zattı.
>
> İlmî meclislerde birçok müşkilleri kolaylıkla halletmiş olduğundan kendisinden yaşlı ve kıdemli şeyhlerin de hürmet ve takdirini kazanırdı; sevgilerinden kendisini en baş köşeye geçirirlerdi.
>
> Namazda ta'dîl-i erkâna son derece riayet etmesinden uzun müddet kıyamda kalırdı. Kasımpaşa'da Hüsameddin Uşşâkî Asitanesi'nde Hacı Hüseyin Vassâf Bey'in hilâfetinde bulunan ve Hacı Hüseyin Vassâf Bey'in tâcına fatiha eden Halvetî şeyhleri içinde Mustafa Galip Efendi de vardı. Kendisini ilk defa bu hilâfet cemiyetinde görmüştüm, pek küçük yaştaydım. Sonradan geldiği için türbede kendi başına namaza durmuştu, fevkalâde ta'dîl-i erkâna riayet ederek imrendirici bir huzur içinde namaz kılmakta olduğunu görünce hayran kalmış ve kendisi hakkında çocukluğuma rağmen "İmâm-ı A'zam gibi namaz kılıyor!" demiştim.
>
> Şeker bayramının birinci gününe rastlayan 15 Nisan 1926 (H.1340) tarihinde kısa süren bir rahatsızlıktan sonra vefat etti. Ertesi günü halifesi Yahya Galip Bey'in alâkadar olması ile cenazesi Eyüp'e, Ümmî Sinan Hankahı'na getirilip hazireye sırlandı.
>
> Mustafa Galip Efendi yedi yaşından beri babasının elinde hankaha getirildiği için hayatının son gününe kadar burayı bir gün bırakmamıştı. Bayramların ikinci gününde hankaha mahsus yapılan âyîn-i şerîfte bilhassa bulunurdu. Vefatı da aynen böyle oldu. Cenazesi bayramın ikinci günü Topkapı'daki tek-

keden alınıp Eyüp - Ümmî Sinan Hankahı'na getirildi, hazireye sırlandı. Zamanın nezaketine ve şartların müsaadesizliğine rağmen gömüldükten sonra tevhîd-i şerîf ve ism-i celâl olundu, gülbank çekildi.

Eyüp - Ümmî Sinan Hankahı haziresinde, arka kapıya yakın tarafta, duvar önündeki demir parmaklık içinde çiçekli toprak mezar. Baş ucunda dört köşeli beyaz mermer levhada talik yazı ile:

Hû
Oldu hakkâ şeyh-i âlî-kadrimiz
Vâsıl-ı kurb-ı Hudây-ı bî-niyâz
Lutf-ı Hakk'a dâll olur târîh-i tâm
Mustafa Galib velî-i pâk-bâz, 1340.

Genç yaşındayken 12 Teşrîn-i sânî 1918 tarihinde vefat eden kızı Rabia Hanım da bu hazirede yatıyor.

Abdullah Mustafa Galip Efendi'nin halifeleri:

Mehmed Niyazi Efendi: Şehremini'de Ereğli Câmi'-i şerîfi imam ve hatibiydi. Zakirliği vardır, mevlid ve mersiye de okurdu. 1 Şubat 1929'da göçtü.

Hacı Neşet Efendi: Sütlüce - Mahmud Ağa Câmi'-i şerîfi imamı.

Yahya Galip (Kargı) Bey.

Hoca Zühdü Efendi: Sütlüce'de Mahmud Ağa Câmi'-i şerîfi hatibiydi. Âlim, fâzıl bir zattır.

Ahmed Şükrü Efendi: Üsküp - Vardar Tekkesi eski dervişlerinden Şeyh İdris'in oğludur. Demirci ve nalbant ustasıydı. Güler yüzlü, mültefit insandı, fakat Kur'ân-ı kerîmi yanlış okuyacak kadar yüksek cahillerden sayılırdı. Ne tuhaftır ki münevver bir şeyh tarafından kendisine hilâfet verilmiş ve son yıllarda Yahya Galip'in himayet ve delâleti ile Üsküdar'da Ahmediye'de Halvetiyye'den Feyzullah Efendi Tekkesi'nin postnişinliğine gönderilmişti. O sırada tekkelerin sırlanması bu zavallının cehlinin azamet ve sikleti ile posta oturmasına çok yerinde olarak hâcet bırakmadı, her şey kendiliğinden halloldu.

Revnakoğlu, Mustafa Galip Efendi'nin halifesi ve Üsküdar'daki Feyzullah Efendi Tekkesi'nin son şeyhi Ahmed Şükrü Efendi'yi Feyzullah Efendi Tekkesi bahsinde (62:116) yukarıdaki ifadelere benzer şekilde tekrar ele alır.

Ahmed Zarifî Efendi'nin diğer oğlu Hüsameddin Âlî'ydi (186:107): "Hüsameddin Âlî merhum hattattı. Tekkenin cümle kapısına bitişik sebilin kitabesinde onun ketebesini okuyoruz..." Revnakoğlu, metni Bahâî'ye ait olan ve Hüsameddin Âlî'nin elinden çıkma bu sebilin kitabesine de yer verir. Bu sebil için düştüğü bir notta (186:97) "Cümle kapısının solundaydı. 1954 Temmuzu başlarında son şeyhin damadı ve kızları tarafından yıktırıldı" der (186:105):

Topkapı'da Pazar Tekke. Tramvay yolu üzerindeki kapısına bitişik sebil kitabesi:

Hazret-i Sultân Hamîd-i ma'delet-kârın cihân
Asr-ı âlîsinde ma'mûr olmada ser-tâ-be-pâ

İşte ez-cümle şu dergâh-ı şerîfe bir sebîl
Eylemişti evvelâ Hüsnimelek Kadın binâ

Ancak olmakla zelâzilden harâb u nâ-bedîd
Oldu bir sâhib-mürüvvet bânî-i sânî ona

Ya'nî nezd-i tâc-dârîde üçüncü kâtib
Eyledi tecdîdine sarf-ı nukûdı i'tinâ

Teşnegânı bu sebîl ettikçe sîr-âb-ı safâ
Sâhibü'l-hayrâtı şâd etsin Cenâb-ı Kibriyâ

Yazdı târîhin Bahâî harf-i cevher-dâr ile
Etti inşâ Nermidil Kalfa sebîl-i dil-küşâ, 1312. Nemekahu Hüsameddin Âlî b. eş-Şeyh Ahmed Zarifî.

Yukarıda kitabesi verilen sebili ilk defa ihya eden Hüsnimelek ve son inşasına muvaffak olan Nermidil Kalfa için dosyalarda şöyle denilir (186:98):

Sebilin birinci banisi Hüsnimelek Kadın, Sultan Mahmud'un pek sevdiği gayetle güzel kadınefendilerden biriymiş. Sultan Mahmud sinirlendiği zamanlar karşısına onu çıkarırlarmış; sinirleri sükût bulur, hiddeti geçer, yüzü gülmeye başlarmış. Kendisi hakkında bizzat padişahın şöyle dediği söylenilir:

Pazar Tekke'nin sebil kitabesi (186:105)

"Hüsnimelek bir perîdir - Cümlesinin dilberidir"

Bu Nermidil kalfa, dergâh-ı şerîfin ihvânlarından ve son şeyh Mustafa Galip Bey'in haremi Ferzan Hanım'ın sarayda kalfasıdır.

Revnakoğlu'nun notlarında Pazar Tekke'nin diğer birkaç kitabesi daha yer alır (186:107):

Dergâh-ı şerîfin sonradan açılan Topkapı Caddesi üzerindeki cümle kapısı tâkındaki kitabede yan yana üç tuğra vardır. 1278 tarihli birinci tuğra Sultan Mahmud'undur, yanında "efdalüz'z-zikr..." yazılıdır. İkinci tuğra "Yâ Hazret-i Şeyh Ümmî Sinan kuddise sırruhu'l-mennân"dır, yanında "Efdalü'd-duâ el-hamdü lillâh" yazılmıştır. Yine yanındaki üçüncü tuğra Sultan Mecid'e aittir, 128? Tarihlidir.

Pazar Tekke haziresi

Dergâh-ı şerîf şadırvanı: Sağdan sola doğru talik ile (186:96):

Vecealnâ mine'l-mâi

Mâder-i vâlâ-yı İsmail Paşa-yı kerîm
Celb-i âb etti bu dergâh-ı şerîfe pek güzel

Rûh-ı pâk-i Hazret-i Kazzâz'ı şâdân eyledi
Himmetinden feyz-yâb olsun o makbûlü'l-amel

Cûybâr-ı şefkati verdi bu şâdırvâna su
Nil-i ecre kandıra zâtın Hudâ-yı lem-yezel

Şeyh ü dervîş ezber etse su gibi Safvet eğer
Tâm iki târîh nazm ettim bu hayra bî-bedel:

Mâder-i dârâ-yı Mısr oldu ferah-efzâ zülâl, 1281
İç bu zîbâ âb-ı cûd-ı Vâlide Hoşyâr'ı gel, 1281

Kazzâz Şeyh Mehmed Efendi'nin türbesi dahilinde, türbeye dair nesih ve talik yazılı tahta levhadan (186:99-100):

Yâ Hû

Türbe-i Şeyh Muhammed Kazzâz
Ki odur mürşid-i ehl-i tevhîd

İbtidâ Ümmî Sinan hazretinin
Oldu müstahlefi asrında ferîd

Bint-i pâkine olup sonra vekîl
Sürdü devrân nice sâl-i medîd

Nazar u himmet-i pîrân ile kim
Pîr olup eyledi irşâd-ı mezîd

Âteş-i aşk-ı ilâh ile yanıp
Mâsivâdan dilin etti tebrîd

Terk edip tâc-ı fenâyı âhir
Mansıb-ı Hak ona oldu te'bîd

Kurb-ı Hak'ta nola bulduysa makâm
Himmeti nefsine onun oldu baîd

Mürşid-i vakt iken ol vasla erip
Kıldı çün meyl-i sivâdan tecrîd

Bu makâm oldu ziyâretgâhı
Okuya fâtiha her şeyh ü mürîd

Türbe-i pâkine ermişti kühen
Şeyh-i vakte gelip ilhâm-ı ekîd

Oldu ta'mîre muvaffak ol zât
Vere maksûdunu Hallâk-ı mecîd

Yüz sürüp dergeh-i ehlullâha
Lutf u himmetlerin edip ümmîd

Sırr-ı vahdet ile Kâlâyî dedi
Oldu bu türbe azîzim tecdîd

Nermidil Kalfa'nın şimdi türbe içine alınmış olan sarnıcının kitabesi

Ümmî Sinan Tekkesi

Millet Caddesi'nden Topkapı Caddesi'ne giriyor, Kürkçübaşı Ahmet Şemsettin Efendi Camii'nin önünden geçen Kürkçü Bostanı Sokağı'na ve bunu takip eden Adıvar Sokağı'na ilerliyoruz. Sokağın ilerisinde sağda sadece haziresi kalmış olan Ümmî Sinan Tekkesi önünde duruyoruz. (Topkapı Mahallesi, 1851 ada, 423 parsel)

İstanbul'da Sinânîlik Eyüp'teki Ümmî Sinan Asitanesi dışında bu tekkeyle, Aziz Mahmud Efendi Tekkesi, Seyyid Nizam Tekkesi, Seyyid Seyfullah Tekkesi, Gülşeniyye'den Başçı Tekkesi, Hakîkîzâde Osman Efendi Tekkesi ve Üsküdar'da Musliye kolundan Feyzullah Efendi Tekkesi ile temsil edildi. Hakikatte Sinanîlik, Ümmî Sinan'ın postunda ölünceye kadar oturduğu bu tekkede başlar.

Tekkenin son bakiyesi olan haremi de 1940'ta yıktırılmıştı. Revnakoğlu, tekkenin ayakta olduğu zamanlardaki fizikî tasvirini notlarına kaydeder (263:225-26):

> Topkapı - Şehremini Zekâî Dede Dergâhı'nın gayet büyük tevhîdhanesi, beş odalı ve iki katlı ve iki kapılı harem dairesi vardı. Tevhîdhanenin iki kapısı olup biri Ced Hasan Efendi türbesinin önüne, biri de tevhîdhane içinden harem dairesinin aralığına açılırdı. Çok büyük ve geniş yaptırılan tevhîdhane, selâmlığın yanındaydı.
>
> İki büyük su haznesinin biri haremin matbahında, diğeri de tevhîdhanenin karşısında kahve ocağının yanındaydı. Bu hazneden kahve ocağı sırasındaki beş abdest musluğuna ve büyük çeşmeye Halkalı suyu gelirdi. Civar halkı da buradan su alırlardı.
>
> 1320'de Birinci Seryaver Ferik Hafiye Ahmed Paşa tarafından dergâh tamir olunduydu. Ahmed Paşa, Meşrutiyet'ten sonra nefyedildiği İzmir'de vefat etti.
>
> İstiklâl harbinden birkaç sene sonra tevhîdhane ile birlikte yıkılan türbede medfun olan zevat, Pîr Ümmî Sinan'ın torunu Ced Hasan Efendi, sütninesi Âbide Bacı, sakası Saka Mehmed Efendi merhumlardı. Bunların başlarında sandukaları ve önlerinde levhaları vardı, yalnız "Saka Mehmed Efendi" denilen zat türbe ile cümle kapısı arasında hususî siyah demir parmaklıkla çevrili mezarda yatardı ve taşı mevcuttu. Türbe, Şeyh Zekâî Efendi'nin medfun olduğu yerin sol yanındaydı.
>
> Harem dairesi 1940'ta İstanbul Evkafı tarafından yıktırıldı. Cümle kapısındaki kitabe de bu arada kaldırıldı, göğsünde büyük Sinanî tâc-ı şerîfi işlenmişti.

Harem dairesi iki kattı. Çıkmaz sokağa açılan kapısı 32 numaralıydı, Bostan Sokağı tarafındaki kapı 1 numaralıydı.

Harem dairesi iki kattı: Alt katta bir oda, iki mutfak, büyük bir taşlık ve arabalık vardı. Üst kata iki taraflı taş merdivenle çıkılırdı. Burada büyük bir sofa, çevreleme dört oda, bir kiler ve bir sandık odası vardı.

Bahçenin selâmlık tarafında bir büyük havuz, sebze sulamak için bir küçük havuz daha yaptırılmıştı. Ayrıca armutlu bahçesi vardı.

Büyük harem bahçesinden başka meşihat dairesinin önünde ayrı bir bahçe daha vardı. Harem dairesi ile semahane arasındaki küçük aralık da bahçe hâline getirilmişti.

Tekkenin ilk hâlinin Mimar Sinan eseri olduğunu söyleyen Revnakoğlu, Sinan üzerine kaleme aldığı uzun müsveddelerde bu hususa temas eder:

Zekâîzâde Tekkesi: Topkapı Şehremini civarı Kürkçübaşı Ahmed Şemseddin Mahallesi'nde Pazar Tekkesi Sokağı'nda Sinâniyye tarikinden "Ümmî Sinan", "Ced Hasan Efendi" yahut en son ismiyle "Zekâîzâde Tekkesi." Dergâh bakımsızlık yüzünden İstiklâl harbinden birkaç sene sonra yıkıldı, şimdi yerinde yeller esiyor. İstanbul tekkeleri tarihini yazdığım sırada elime geçen kuvvetli bir vesikada bu dergâhın Sinan âsârından olduğu katiyen sabit olmuştur.

Revnakoğlu, tekkenin cümle kapısı üzerindeki kitabenin (şimdi Türk İslâm Eserleri Müzesi'nde) metnini tesbit eder (263:212): "Dört köşeli, düz beyaz mermerde talik ile: Yâ Hazret-i Ümmî Sinan kuddise surruhu'l-mennân - Kutbu'r-rabbânî ve gavsü's-samedânî Hazret-i Seyyid Sultan Abdülkadir el-Geylânî kulu köpeği el-Hâc Ahmed Süreyya Bey'in halîlesi magfûre Şerife Hatice Atiyyetullah Hanım tarafından sâye-i Hazret-i Pîr Seyyid Sultan-ı müşârünileyhte bina ve inşasının noksanını ikmal ve itmam edilmiştir. Nâm-ı diğer Zekâî Efendi Dergâhı. Harrerehu Osman Nuri gufire lehu. 1321 Şabânu'l-muazzam - 20 Teşrîn-i evvel 1319"

Tekke yukarıda ismi geçen ve tekkeyi yeniden inşa eden Kâdiriyye şeyhi Şeyh Hacı Ahmed Süreyya Emin el-Kâdirî el-Celâlî, tekkenin son şeyhi Mustafa Enver Bey'e Kâdiriyye'den icazet de verdi.

Tekkenin evkaftan geliri için şu kaydı da Revnakoğlu notlarına ilâve eder (263:222):

Ailesinde mahfuz bulunan meşihat ve tevliyet beratlarında okuduğumuza göre "Harameyn-i muhteremeyn hazinesinden mazbut merhûm ve magfûrun leh Sultan Beyazıt Han tâbe serâhu evkafı imaretinden Şehremini kurbünde tarîk-i Halvetiyye'den merhûm eş-Şeyh Ümmî Sinan kuddise surruhu'l-mennân hazretlerinin hânkâh-ı şerîflerinde fukarâ-i dervîşân için taamiye olarak şehriye yüz elli kuruş, yevmiye yedi çift fodlası" vardır.

İsmine nisbetle Sinâniyye tarikatının banisi Ümmî Sinan, ilk tesis ettiği ve ölünceye

kadar şeyhlik ettiği bu tekkeye defnedilmedi. Tekkeler literatüründe "asitane" kavramı, daha çok kurucu şeyhin mezarının bulunduğu tekke için kullanılır, bu itibarla hazretin mezarı Eyüp'teki halifesi ve damadı Nasuh Efendi'nin tekkesinde (Nasuh Efendi Tekkesi) bulunduğu için asitane orası kabul edilmiş ve Eyüp'teki bu tekke artık "Ümmî Sinan Asitanesi" ismiyle şöhret bulmuştur.

Revnakoğlu, Ümmî Sinan'ın Topkapı'da vefat ettiği hâlde mezarının Eyüp'te oluşuna dair tekke rivayetine yer verir (171:13):

> Eslâftan naklolunduğuna göre her gün pirin huzurunda hizmette bulunan kahve nakibi cuma günleri Hazret-i Pîr'in çilehanesinin bulunduğu Şehremini'deki Cuma Tekkesi'nde (Ümmî Sinân - Zekâîzâde Dergâhı), pazar günleri de Topkapı dahilindeki Pazar Tekkesi'ne gider, hizmete soyunurmuş. Aslında Eyüp'teki Nasuhî Efendi Dergâhı'nın kahve nakibi olan bu zat, Topkapı Pazar Tekkesi'ne giderken mendil ile Eyüp'ten toprak alıp oraya götürür, oradan da aynı mendile toprak doldurup Nasuhî Tekkesi'ne getirirmiş. Hazret-i Ümmî Sinân intikalinde namazı Fatih'te kılınıp kaldırıldıkta cenaze giderken bu kahve nakibi, taputun önüne düşer, kalben "Gel şeyhim gel!" diyerek cenaze cemaatinin gidiş istikametini değiştirir ve Ümmî Sinân'ı Eyüp'teki Nasuhî Dergâhı'na getirir. İşte halifesi Nasuhî Dede'nin dergâhında medfun bulunmasının sebebini bu şekilde anlatırlar.

Topkapı'daki bu tekke, "Ümmî Sinan Tekkesi", "Ced Hasan Efendi Tekkesi" ve "Zekâîzâde Tekkesi" isimleriyle meşhur oldu.

Bugün geriye sadece haziresi kalan tekke, İstanbul folklorunda "Oruç Baba" kültünün merkezidir. Bu tekkenin meşhur şeyhlerinden Mustafa Zekâî Efendi, halk arasında "Oruç Baba" diye tanındı. Ramazanın ilk iftarını onun mezarı başında açmak İstanbul'da hâlâ devam edegelen bir âdet olmuştur. Bu kültürün arkasında her hâlde tekkenin kuruluşundan beri terk edilmeyen ilk iftar merasimi yatar, Revnakoğlu'nun aşağıdaki verisi bunu tevsik eder (263:220):

> Hazret-i Ümmî Sinan'ın kendi nezri olan her sene Ramazân-ı şerîflerde bu dergâh-ı şerîfte büyük bir iftar yapılırdı. Ramazân-ı şerîfin ilk iftarı akşamına mahsus olan pek şifalı ve dualı bilinen bu iftarda en aşağı 50-60 sofra kurulur, dergâh-ı şerîf teravih zamanına kadar dolar boşalır, davetlilerden, mutat olan misafirlerden başka çevre halkı, fakir fukara da yer içer, uzaktan gelenler, garip olanlar tekkede kalırdı. Hazret-i Pîr'in bu iftar için "Soframda bulunanlar, senesine kadar hastalık yüzü görmesinler!" diye dua etmiş olduğunu söylerler. Son zamanlarda bu gecenin yemeklerini fahrî olarak pişirenler Mimar Acem şeyhi merhum Mustafa Efendi ile Sa'diyye'den Şeyh Cevad Bey olmuştur.

Tekkenin ilk şeyhi Ümmî Sinan'dı. Revnakoğlu, yakın dostu Kâzım Büyükaksoy'un yazma hâlinde kalmış olan *Kibâr-ı Evliyâ*'sından Ümmî Sinan'a dair biyografiyi dosyalarına aktarır (171:8-12)

Ümmî Sinan

Velâdeti 893; müddet-i ömrü 83; göçüşü 976.

Evliyâullâhın en büyüklerinden olup bazı eserlerde Prizrenli veya o havaliden olmak üzere kaydedilir. Hafız Hüseyin Ayvansarayî'nin *Vefeyâtnâme*'sinde Arnavutluk'tan geldiği teyit olunmuştur. Bursalı Tâhir Bey merhum *Osmanlı Müellifleri*'nde musahhah bir icâzet-i şerîfeye istinbaten Bursalı olduğunu yazmıştır.

Kendileri âlim oldukları hâlde gördükleri bir rüya üzerine "Ümmî" tesmiye ve mahlas buyurmuşlardır. Cezebât-ı azîme ve güzel ahlâk sahibi bir azizdi, müddet-i ömründe kimseyi incitmemiş bir velî-i kâmildi. Gayetle mütevazı olup hatta fukaraya me'mûlün fevkinde riayet ederdi, ikram ve izaz suretiyle bol sadaka verirdi.

Kendisinden feyiz alan Seyyid Nizâmzâde Seyyid Seyfullah hazretleri *Câmi'ü'l-Avârif* nam eserlerinde diyorlar ki: "Hazret-i Ümmî Sinân kuddise sırruhu'l-mennân mücahit, müşahit ve pek çok âşık bir kimseydi, her sene üç erbaîn çıkarıp her erbaînde mücâhidînden niçe yüz bin kimseleri görürdü."

Üç yüzden ziyade halifesi olup âleme münteşirdi. Halvetiyye tarikinde bunlardan ileri mücâhidîn yoktur. Halvetlerinde bir yere toplanıp tevhîd sürerlerdi. Sabah namazından sonra Yâsîn-i şerîf okuyup işrak zamanına kadar üç bin tevhîd ederlerdi badehu altı rekat işrak namazını eda ile meşgul olurlardı, yani her bir derviş otuz bin, kırk bin esmâ-i şerîf sürerdi ve o arada ne vaki olursa olsun Hazret-i Şeyh'e tabir ettirirler, hayır ve şer amellerini onunla görürlerdi, ondan vakt-i adhâya kadar yine tevhîd ederler. Öğle namazı vaktinde Tebâreke sûre-i şerîfini okuyup ve elhâkümü't-tekâsür sûre-i mübârekesini okuyup ikindi vaktine kadar yine tevhîd edip ikindi namazını edadan sonra üç yüz kerre salavât-ı şerîfe getirip akşam namazına kadar tekrar tevhîd ederler. Akşam namazını edadan sonra yüz dirhem mikdarı taam yiyip hamd ederek yatsı namazına kadar yine tevhîd ederlerdi. Ondan yatsı namazını kıldıktan sonra yine tebâreke, elhâkümü't-tekâsür sûre-i şerîfesini okuyup üç bin tevhîd ederek esmâlarını sürerlerdi; onda da ne görürlerse Hazret-i Şeyh'e tabir ettirirler idi. Sabah namazı vaktine kadar tekrar tevhîd-i şerîfe başlarlardı. Üç erbaîn çıkıncaya dek bu üslûp üzere çalışırlardı.

Cümle-i kerâmetlerinden biri budur ki baldırlarını yere ve arkasını duvara vermiş değildi.

Bir derviş der ki: "Tarîkat-i Bayramiyye'den biat ettik, bilmeyiz ki hakka veya

batıla mı gittik diye hatırıma gelmekle gözümü yumdum, kendimi istifrağ eder gördüm. Uykudan bîdâr olduğumda şeyhe söyledim." "Kendini kabul edip hazmettin, şimdi reddetmek caiz değildir. Ben sana onu yine veririm..." buyurdu. Artık bu hatırayı giderdim, daima hizmetlerinde bulundum. Tabiî maksad-ı hakîkî manevîdir.

Hazret-i Pîr'in bir müddet Manisa ve Uşak havalisinde dahi bulunduğu malûm ise de ne tarihlerde bulundukları ve İstanbul'a hangi tarihte geldiklerine dair hiç malûmat yoktur.

İstanbul'da Topkapı civarında Kürkçübaşı Ahmed Şemseddin Mahallesi'nde Kanunî Sultan Süleyman tarafından zât-ı mürşidâneleri için Mimar Sinan'a inşa ettirilen dergâh-ı şerîfte ârâm-güzîn olmuş ve burada irtihal eylemiştir. Cenazesi Fatih'ten buraya getirilirken o esnada görülen manevî bir işaret üzerine Eyüp'e götürülüp Oluklubayır'da halifesi Nasuh Efendi tarafından inşa edilen türbe-i şerîfeye defîn-i hâk-i gufrân kılınmıştır. Türbe-i mübârekeleri mihrâb-ı şerîfin arkasındadır, merdivenle inilir. Dışarıda müvacehe penceresinde talik yazı ile şu beyit görülmektedir: "Mürîd-i râh-ı aşka kıblegâh-ı âşıkândır bu - Edeble geç gözün aç türbe-i Ümmî Sinan'dır bu"

İçeride türbe kapısı tâkında yine talik ile: "Tecellîgâh-ı Bârî mültecâ-ı âşıkândır bu - Bütün erbâb-ı vecd ü hâle bir dârü'l-emândır bu - Tarîkattan hakîkatten eğer zevk almak istersen - Dehâlet eyle Sa'dî türbe-i Ümmî Sinan'dır bu"

Revnakoğlu, Ümmî Sinan'ın biyografisine dair şu notları da ilâve eder (231:412):

Hazret-i Ümmî Sinan, Prizren'in Luma kazasındandır, Arnavutluk'un göbeğidir ve meşhur bir kazasıdır. Ümmî Sinan, sılaya çıktığı zaman Üsküp'ten Prizren'e ve oradan Luma'ya kadar gitmiştir. Burasını ziyarete gelirken Edirnekapı'dan çıkar çıkmaz başına siyah sardı derler. Vefatında 65 yaşındaydı.

Luma'da Şeyh Sinan Köyü vardır ki Hazret-i Ümmî Sinan'ın validesi ve pederleri bu köyde yatmaktadırlar. Burada Hazret-i Pîr'in su testilerini dizip hû hû diye zikir ettirdiğini söylerler.

Ümmî Sinan'ın (231:417) iki meşhur halifesinden biri Seyyid Seyfullah, diğeri Emir Ahmed Semerkandî idi. Emir Ahmed Semerkandî, Hüsameddin Uşşakî'nin de şeyhidir ve bu halifeden bir kol Selanik'e gitmiştir.

Ümmî Sinan'ın vefatının ardından bu tekkenin şeyhlik postuna damadı "Arap Mehmed Efendi" denilen Arap Şeyh Mehmed Şerif Efendi oturdu. Şeyhinin kızı Hatice Bacı'yla evli olan Arap Şeyh, 47 yıl süren şeyhlikten sonra H.1023'te vefat etti. Revnakoğlu, Halepli bu şeyhin mezar yeri için (263:219) "Türbede, en sondaki sandukanın altındadır" bilgisini verir.

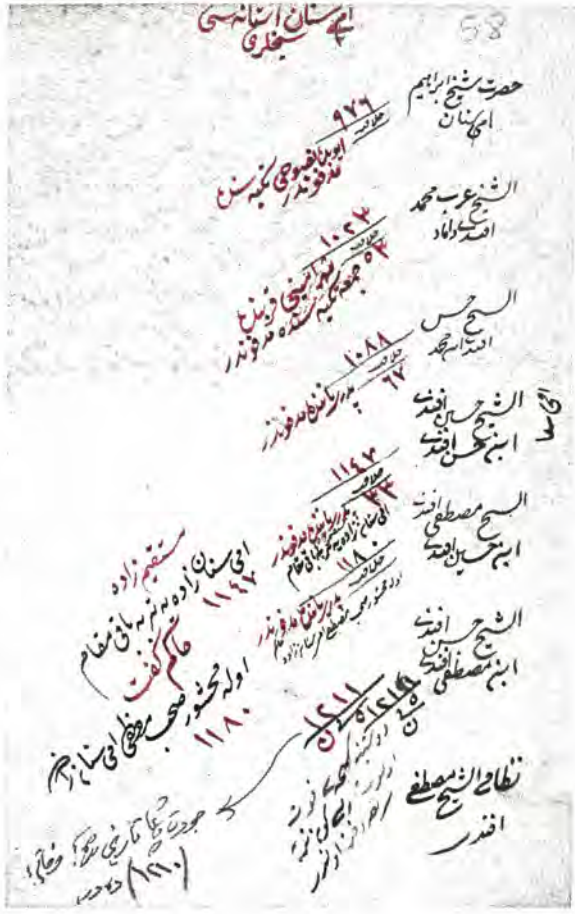
Bu sefer tekkeye isim de bırakmış olan Ced Hasan Efendi posta oturdu. Kendisi Arap Mehmed Efendi'nin oğludur; dedesine nisbetle "Ümmî Sinanzâde" de deniliyordu.

Fatih Camii vaizlerinden de olan Ced Hasan, 65 yıl şeyhlik makamında bulunduktan sonra 1088 Şevvalinde vefat etti. Revnakoğlu onun *Destân-ı Âl-i Osmân*'a zeylinin olduğunu da kaydeder (263:220):

> Ced Hasan Efendi, Hazret-i Ümmî Sinan torunudur (kızı Hatice Bacı'nın oğludur), *Mecâlis-i Sinâniyye*'si vardır. Dergâh-ı şerîfin Bostan Sokağı'ndaki kapısından girince soldaki ahşap türbenin içindeydi. Ne yazık ki bu büyük ilim adamının makamı da bugün dümdüz edilmiştir, dört bir yanı gecekondularla çevrilidir.

Daha sonra sırasıyla Ced Hasan Efendi'nin oğlu Hüseyin Hüsameddin Efendi (ö. H.1147), onun da oğlu Mustafa Efendi (ö.1180), onun oğlu Hasan Efendi (ö. 5 Ramazan 1210) posta oturdu. Bu son şeyh Hasan Efendi'yle Ümmî Sinan'dan gelen nesil tamamlanmış oldu. Ardından Halvetiyye'den Nizamî Mustafa Efendi (ö. 5 Şevval 1213) ve Gülşeniyye'den Hacı Ali Efendi (ö. H.1219) posta oturdular.

Bu sefer Ced Hasan Efendi gibi tekkeye isim burakmış bir başka kuvvetli şahsiyet olan Mustafa Zekâî Efendi makam postuna geçti (263:12-20):

Ümmî Sinan Tekkesi şeyhleri silsilesi (263:149)

> Şeyh Mustafa Zekâî Efendi
>
> Aslen Üsküdarlıdır; Üsküdar muhafızı mîrmîrân rütbeli Bursa Yenişehiri'nden İbrahim Paşa'nın oğludur. Kendisi, biliyorsunuz, mutasavvıf şairlerin güzidelerinden ve Halvetiyye tarikatının ricalinden, büyük, tanınmış ulularındandı. Zamanının yüksek tahsilini yaptıktan sonra memuriyete girdi, Babıali dîvân-ı hümâyûn kalemi hulefâlığında bulundu. Babasının vefatından sonra ayrılıp seyahate çıktı, tasavvuf cezbesiyle diyar diyar dolaştı, insân-ı kâmil aramaya başladı. Simav'a geldi, orada Şa'bâniyye'den Şeyh Hacı Hasan Simavî namında kâmil bir mürşidin elini tutarak ondan icap ettiği şekilde feyizlendi ve icaze aldı. Nihayet "Gehî cûş eyleyip deryâ-yı bî-pâyân - Gehî bir katre içre gizlenip pinhân olur gönlüm" diye diye Mısır ve Mekke'ye kadar uzandı. Oralardan Kastamonu'ya geldi, Hazret-i Pîr Şaban-ı Velî'yi ziyaretten ve hânkâh-ı feyzinde bir müddet kaldıktan sonra İstanbul'a döndü. Burada bu dergâhta şeyh bulunan Hazret-i Ümmî Sinan evlâdından Ced Hasan Efendi'nin vefatından sonra kendisi de "Zekâî ehl-i keşf-i dergeh-i Ümmî Sinân" oldu mısraının gösterdiği 1222'de

yani 168 yıl önce buraya şeyh oldu, Mimar Sinan'ın elinden çıkmış olan bu dergâhta halkı irşada, uyandırmaya, hakikatleri dersleri ve yazıları ile anlatmaya başladı, bir hayli insan yetiştirdi. Çok yaşlı idi (muammerînden), 18 sene bu ilâhî ve ilmî vazifenin başında bulundu. Birçok eserler verdikten sonra "Hû ile ârif Zekâî azm-i lâhût eyledi" mısraının gösterdiği 1227 Cumâde'l-ûlâsında bir pazar günü yaşı 167'yi bulmuş olarak dünyamızdan ayrıldı.

Demir parmaklık içindeki kabrinin baş taşında güzel bir talik ile yazılmış kitabesinde şunları okuyoruz: "Ârif billâh mürşid-i âgâh, şeyhü'l-kâmil, el-âlimü'l-âmil, el-müteverri'ü'l- mükemmelü'l-mükemmil Mustafa Zekâî el-Halvetî eş-Şa'bânî el-Üsküdarî kuddise sırruhu'l-bârî, sene 1227"

Yanında iki mahdumu ve câ-nişîni bulunan Şeyh İbrahim Şükrullah Efendi ile Şeyh Hasan Azîz Efendi ve onun oğlu Şeyh Mustafa Zeki Efendi ve Ümmî Sinanzâde Ced Hasan Efendi yatıyorlar.

Hazret-i Zekâî evvelâ dergâhın duvarlarına yazdığı sânihâtını (geliş ve doğuş hâlindeki şiir ve manzumelerini) sonra divan halinde toplamış ve bastırmıştır. Divan, İstanbul kütüphanelerinde mevcuttur.

İstitrad: Mevlid tevşihlerinden:
Ey nübüvvet tahtının şâhı habîb-i kibriyâ
Vey risâlet evcinin mâhı habîb-i kibriyâ
Cürmü çok ammâ Zekâî'nin şübhesiz magfûr olur
Dilerse Hak'tan o gümrâhı habîb-i kibriyâ

Eyyûbî Zekâî Dedeefendi de bu na't-ı şerîfi beyati makamında, evsat usulünde bestelemiştir, mevlid tevşihleri arasında okunur, fakat *Esâtîz-i Elhân*'da (s.62) yazıldığı gibi güftesi Eyyûbî Zekâî Dede'nin değildir.

Torunu Şeyh Mustafa Zeki Efendi'nin de mühim bir insan olduğunu yine taşından öğreniyoruz, şu tavsifleri okuyoruz: "Nâhic-i menâhic-i metâlibü'l-kutbiyye, hâizü'l-maârif-i zü'n-nefsi'z-zekiyye Zekâî Efendizâde eş-Şeyh Hasan Efendi'nin necl-i necîbleri es-Seyyid Mustafa Zeki Efendi, Saferü'l-hayr 1284"

Oğlu Şeyh Hasan Aziz Efendi de öyle: "Ârif-i sırr-ı "men arefe", sâlik-i mesâlik-i selef, necl-i necîb-i zümre-i muvahhidîn, zübde-i ashâbu't-temkîn, merhûm ve magfûrun leh Şeyh Zekâî Efendizâde eş-Şeyh Hasan Aziz Efendi'nin kabri şerîfidir, el-fâtiha, 2 Şaban 1252"

Revnakoğlu, Tâhirü'l-Mevlevî'nin İslâm Yolu'nda çıkan bir yazısından divan şairlerinden Refî'-i Kâlâyî'nin bu tekkeye ve Mustafa Zekâî'ye mensubiyetini iktibas eder (258:465):

Şeyh Mustafa Zekâî Efendi'nin dervişidir. Şeyhinin "Hümâ-yı himmetim bâd-ı hevâya rağbetim yoktur - Kanâat köşesinde rûzgâra minnetim yok-

tur" matlalı gazelini tahmis etmiştir. Sonunda şöyle diyor: "Efendînâ eş-Şeyh Mustafa Zekâî", tahmîs li-muharririhi el-fakîr Kâlâyî.

Şeyhinin 1277 tarihindeki vefatına şu mücevher tarihi söylemiştir: "Dedi târîhin onun bu bendesi Kâlâyî kim - Azm-i râhında Zekâî oldu lâhûta revân, 1227." Oğlu Ahmed Münib Efendi de Kâdirî tarikatına mensuptur, taşında yazılıdır.

Revnakoğlu'nun dostlarından Süud Yavsı Ebüssudoğlu, *Şair Mustafa Zekâi* adlı eserini Revnakoğlu'na "Pek muhterem Cemaleddin Server Beyefendi biraderimize takdime-i muhlisânemdir, 22 Şubat 1942" ithafıyla imzalamıştı (108:24):

Şeyh Mustafa Zekâî'den sonra posta oğlu Hasan Aziz Efendi (ö. 3 Şaban 1252), ardından Hasan Aziz Efendi'nin oğlu Mustafa Zeki Efendi (ö. 8 Safer 1284) posta oturdular.

Revnakoğlu, Mustafa Zeki Efendi'nin (263:223) "Bir kızını Kâdirîhane şeyhi Şerefüddin Efendi, diğer kızını da Merkez şeyhi Ahmed Mesud Efendi"nin aldığını kaydeder. Yine Revnakoğlu, Bektaşî babalarından Salih Râmiz Efendi'nin babasının Mustafa Zeki'nin halifesi olduğunu da yazar (263:224):

Şeyh Mustafa Zeki Efendi'nin halifelerinden Selanikli Zakirzâde Şeyh Mehmed Necib Efendi, Fatih cenaze teşkilâtında imam olarak vazife gören Selanikli Sinâniyye'den ve Bektaşiyye'den Şeyh Salih Râmiz Efendi'nin pederleridir. Selanikli Şeyh Necib Efendi sonradan Hazret-i Merkez şeyh vekili Doyranlı Hüseyin Efendi'den istihlâf olunmuştur.

Topkapı - Pazar Tekkesi şeyhi Mehmed Salih Efendi de Mustafa Zeki Efendi'nin halifesidir.

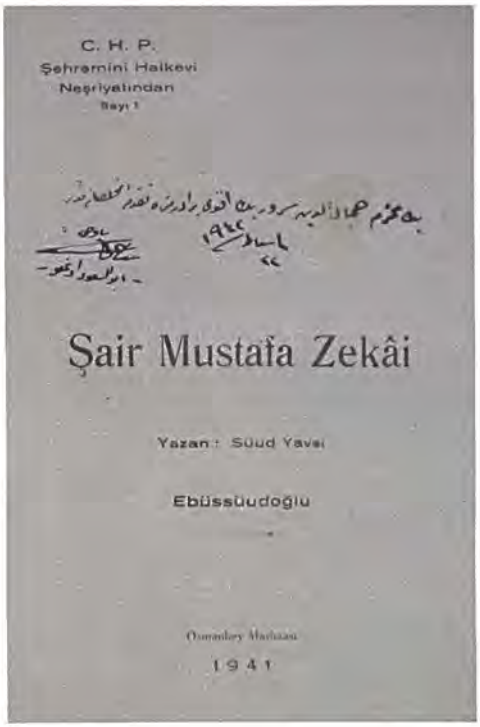
Mustafa Zeki Efendi'den sonra posta oğlu İbrahim Şükrullah Efendi geçti (263:223):

Kendisine meşihatı, tevliyet ciheti yevmî üç akçe ile 22 Şevval 1285'te tevcih olundu. Bu zat, Selanik Meclis-i Meşâyih reisi ve orada Pazar Tekkesi şeyhi Salih el-Lutfi Efendi'nin halifesidir; Selanik'ten gelip burada kendisine icazet vermiştir. Salih Lutfi Efendi de Mustafa Zeki Efendi merhumdan istihlâf olunmuştu; Zühri kolu meşâyihindendir, gayrimatbu divanı vardır.

1 Recep 1313'te İbrahim Şükrullah vefat edince tekkenin son şeyhi büyük oğlu Mustafa Enver Bet oldu (263:223-24):

Büyük oğlu Enver (Budanur) Efendi merhum: Tekkenin son şeyhidir. Eski soyadı "Evliyazade" idi. Velâdeti H.1301'dir. H.1356 (10 Şubat 1937) senesinde kalpten vefat ederek Merkez Efendi haziresindeki aile mezarlığına sırlanmıştır, taşı vardır. Vefatına kadar Zonguldak'ta Seyr-i sefâin Kömür Tesellüm heyeti azasından bulunuyordu. 19 yaşında posta iclâs olundu. Dergâhların seddinden sonra Biga'da değirmen işletti.

Çocukluğunda kendisine Merkez şeyhi Ahmed Mesud Efendi niyabet etmiş,

Süud Yavsı'nın Revnakoğlu'na imzaladığı eseri

sonra da istihlâf eylemiştir. Mustafa Enver Bey'e tekkenin meşihatı resmî olarak 10 Zilhicce 1327 tarihinde tevcih edilmiştir. Şeyh Hacı Ahmed Süreyya Emin el-Kâdirî el-Celâlî isimli bir zattan da 15 Şaban 1339'da Kâdiriyye'den icazet almıştır.

Şeyh Mustafa Enver Bey merhum tahsil hayatında iken cami derslerine de devam etmiş, H.1325'te Mustafa Vasfi b. Ali Ereğli'den mücâz olmuştur. Refikası Ferhunde Hanım hayattadır.

Mustafa Enver Bey merhumun Sinâniyye'den olan icazesi, Topkapı - Pazar Tekkesi şeyhi Ahmed Zarif Efendi'dendir. Müştakzâde şeyhi meşhur Hacı Ahmed Müştak Efendi de kendisine ceddinin yolu olan Şa'bâniyye'den izin vermiştir. Kâdiriyye'den mezun eden Hacı Ahmed Süreyya Emin Celâlî Bey merhum, tekkeyi H.1321'de yaptıran zattır ki Nuruosmaniye - Mengene Sokağı'ndaki Yunus Baba Tekkesi şeyhi Yunus Baba'nın halifesidir.

Hazire:

Şerife Hanım (258:459): Tepesi üç köşeli, pehleli, şahideli, mistarlı beyaz mermer taş, talikle:

Yâ Bâkî Hû

Hırâm eyler iken bâg-ı cihânda gül-nihâl-âsâ
Neden geldi bu derd-i bî-devâ ol cism-i sîme

Bilirdi derdine devâ-yı Lokmân olsa kâr etmez
Şarâb-ı mevti nûş birle cevâb verdi Hakîm'e

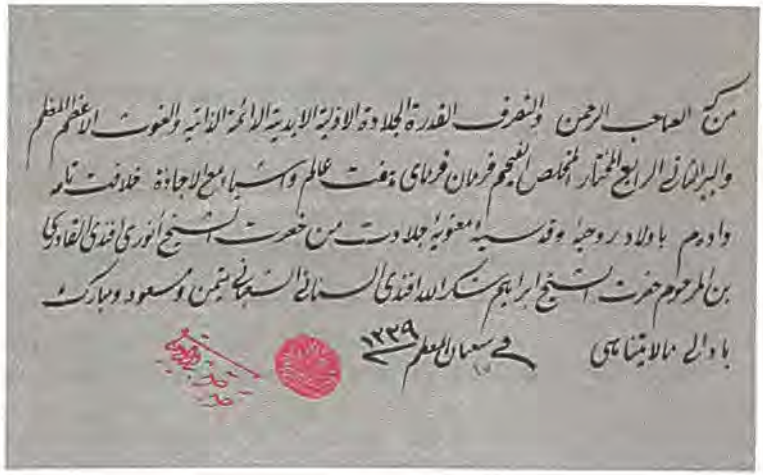
Zekâî hazretinin nesl-i pâki olduğundan çün
Heme zannım budur ki Hak onu koymaz cahîme

Bıraktı nûr-ı çeşmânı olan duhterle ferzendin
Firâkı nârıyıla oldular yetîm yetîme

Hesâb ettikte hâtif bir çıkar târîh-i cevherden
Şerîfe eyledi teşrîf güzel dâr-ı naîme, 20 Rebiülahir 1266

Şerife Fatma Hanım (258:459): Yerde başlığı ziynetli, mistarlı beyaz mermer taş, sülüsle: "Hû - Şeyh Zekâî Efendizâde Şeyh Hasan Aziz Efendi'nin halîlesi cennet-mekân, firdevs-âşiyân merhûme ve magfûrun lehâ Şerife Fatma Hanım rûhıyıçun el-fâtiha, 27 Rebiülahir 1238"

Rukiye Hatun (258:459): Başlığı ziynetli, pehleli, mistarlı beyaz mermer taş: "Hüve'l-Bâkî - Akdem Ümmî Sinan Dergâhı şeyhi ârif billâh, mürşid-i âgâh merhûm Mustafa Zekâî Efendi hazretlerinin kerîme-i muhteremeleri ve tarîk-i Mevleviyye'den merhûm el-Hâc es-Seyyid Sadık Dedeefendi'nin halîlesi merhûme ve magfûrun lehâ Rukiye Hatun'un rûhıyıçun rızâen lillâhi el-fâtiha, 29 Rebiülahir 1265"

Şeyh Mustafa Enver Bey'in Ahmed Süreyya Emin el-Kâdirî el-Celâlî'den aldığı icazetname (263:151)

Seyyid Mehmed Emin Ağa (258:459): Yerde, başında destarlı serpuş, mistarlı beyaz mermer taş, talikle: "Yâ Hû - Hâlâ Ümmî Sinan Asitanesi şeyhi Zekâîzâde eş-Şeyh Mustafa Efendi'nin kayınpederi merhûm ve magfûr el-Hâc es-Seyyid Mehmed Emin Ağa'nın rûhıyıçun el-fâtiha, 5 Recep 1257"

Şeyh Ahmed el-Mısrî (258:461): Yerde, başlığı çıkmış, mistarlı beyaz mermer taş, talikle: "Yâ Hû - eş-Şeyh Ahmed el-Mısrî, kâne min tarîkati'l-Bedeviyyeti evvelen sümme vasale ilâ hidmeti eş-Şeyh Zekâî Efendi ve ekmele indehu't-tarîkate'l-aliyyete ve kâne âbiden zâhiden mücâhiden ve mazâ umrehu ale'l-ibâdâti ve't-tââti ve sâme müddete ömrihi ve kâne sekruhu yaglebu alâ sahvihi kuddise sırruhu, Zilhicce 1241"

Şerife Hatice Hanım (258:461): Tepesi üç köşeli, şahideli, mistarlı beyaz mermer taş, sülüsle: "Hüve'l-Bâkî - Zekâîzâde Efendi zâdesi es-Seyyid Mustafa Zeki Efendi'nin zevcesi esnâ-i vaz'-ı hamlde şehîden vefat eden Şerife Hatice Hanım'ın rûhuna rızâen lillâhi fâtiha, 16 Şaban 1250"

Seyyid Hasan Kerameddin Efendi (258:464): Başında Mahmudiye fesi, biraz eğrilmiş, mistarlı beyaz mermer taş, talikle: "Yâ Hû - Zekâî Efendizâde zâdesi es-Seyyid Mustafa Zeki Efendi'nin mahdûmu merhûm ve magfûr es-Seyyid Hasan Kerameddin Efendi'nin rûhıyıçun lillâhi fâtiha, 18 Revbiülevvel 63"

Fâzıl Ahmed Bey (258:461): Yerde gömülü, başında küçük Mahmudiye fesi, mistarlı beyaz küçük mermer taş, talikle: "Hüve'l-Hayy - Kabre indirdi ecel oğlunu tâbende-i nûr - Kıldı mahzûn kader mîr-i münîri eyvâh - Gülbün-i cismi olup tıfl iken üftâde-i hâk - Uçtu reng-i gül-i zîbâ gibi rûhu nâgâh - Yazdı târîhini Safvet okuyup eyle niyâz - Fâzıl Ahmed Bey'i bülbül ede adne Allah, 9 Muharrem 1275"

Harbî Mescidi - Kıllı Yusuf Tekkesi

Tekrar Topkapı Caddesi'ne dönüyor, ileride sola dönen Hallaç Hasan Aralığı'ndan Hallaç Hasan Sokağı'na geçiyoruz. Biraz ilerleyip sağa, Aydın Sokak'a giriyoruz. Sokağın sağında 3 numaralı caminin önünde duruyoruz. Burası Harbî Mescidi - Kıllı Yusuf Tekkesi idi. (Topkapı Mahallesi, 1565 ada, 28 parsel)

Bugün de eskiden olduğu gibi çok kimsenin fark etmediği, ara bir yerdedir (32:83):

> Topkapı başında, Beyazıt Ağa Mahallesi'ndeydi. halk arasında "Kıllı Yusuf" yahut "Topkapı Tekkesi" diye meşhurdur, Rifâ'iyye'dendir; mukabele gününe izafeten "Cumartesi Tekkesi" denilmekteydi, "Kanlı Yusuf" da derler. Mescidi yaptıran Fatih'in şâtırlarından Kıllı Yusuf Ağa, cüssesi itibarıyla file benzediğinden "Fîlî Yusuf" da denildiğini ve "Kılî"nin "Fîlî"den bozma olduğunu söylerler.
>
> Merkez Efendi türbesi önünde İhtisap ağası Hüseyin Bey merhumun yıkılan konağının duvarına yakın taraflarda ayrı ayrı ufak parmaklıklar içinde yatan yedi kişinin muhtelif tarihlerde bu tekkenin postnişinliğinde bulundukları söylenilmektedir.

Bu tekkenin içinde yer aldığı caminin *Hadîka*'daki adı Harbî Mescidi'dir. Ayvansarayî'nin bu mescit hakkında verdiği malûmatın ardından mescidin yerini arayan İhtifalci Ziya, bir hayli araştırma yapmış, *İstanbul - Boğaziçi*'nde (I, 129-132) ve 26 Mayıs 1918 tarihli Âtî dergisinde etraflıca anlattığı arama taramaları neticesinde tekkeye dönüşmüş ve harap evler arasında kalmış bu mabedin izini haziredeki mezar kitabelerinden bulmuştu. Bulduğunda burasının vaziyeti şöyleydi: "Yalnız kısmen duvarları kalmış, sakfı yıkılmış, bir tarafı tahta perde ile çevrilmiş, has ü hâşâk ile âlûde bir virane hâlindedir. Mescit semahaneye tahvil edilmiş, ittisaline bir de hane inşa olunmuştur. Şimdi bu haneyi kiraya veriyorlar..."

Tekrar Revnakoğlu'nun notlarına dönelim:

Tekkenin son şeyhi, İstanbul'un birçok hafızını yetiştirmiş büyük kurrâlardan Hafız Cemaleddin Efendi'ydi, Rifâ'îler arasında hususî bir mevkii vardı (32:40-41,46-47):

Şeyh Hacı Cemaleddin Efendi (Reîsü'l-kurrâ), "Topkapı şeyhi" veya "hatibi" diye anılır, "Şeyhü'l-eimme" olarak bilinmişti. Pek kısa boylu olmasından latife yoluyla "Mahşer midillisi" derlerdi. Bezmiâlem Vâlide Sultan Câmi'-i şerîfinin başimamı, Topkapı Gazi Ahmed Paşa Câmi'-i şerîfinin hatibi ve Rüstem Paşa Mektebi'nin hocası bulunan Hacı Mahmud Efendi'nin oğludur.

Hafız Hacı Mahmud Efendi de şeyhü'l-kurrâydı, 14 Zilhicce 1288'de (24 Şubat 1872) göçtü. Topkapı dışında, sağda, etrafı yeni duvarla çevrilen kısımda, arkalara doğru fundalıklar içinde geriye yatmış, başında ince kıvrımlı, muntazam sarılmış huffâz hocası sarığı; güzel bir talikle tek şahide: "Hâze'l-kabrü Yenibahçe'de kâin Guraba Hastanesi ittisalinde Vâlide Sultan Câmi'-i şerîfi imâm-ı evveli ve Topkapı'da Gazi Ahmed Paşa Câmi'-i şerîfi hatibi ve Rüstem Çelebi Mektebi hocası meşâyihü'l-kurrâ el-Hâc es-Seyyid Mahmud Efendi'nin rûhıyıçun ve kâffe-i ehl-i îmân ervâhlarıyıçun rızâen lillâhi taâlâ el-fâtiha, 14 Zilhicce 1288"

(Cemaleddin Efendi), Hüsrev Paşa şeyhi Bahçıvan Şeyh Hacı Mehmed Arif Vasfi b. Şeyh İbrahim Efendi'nin ikinci halifesidir. Hacdan döndükten sonra takriben 1307'de istihlâf olunmuştur; Şerbetdar şeyhi Mehmed Efendi ile birlikte hilâfet almışlardır.

Aynı zamanda Sultan Mahmud Türbesi'nde devrhânbaşı bulunan Şeyh Cemal Efendi, Guraba Hastanesi'nin yanındaki Bezmiâlem Valide Sultan Câmi'-i şerîfinin başimamı, Topkapı'da Şehid Ahmed Paşa Câmi'-i şerîfinin hatibi ve hastane karşısındaki Rüstem Çelebi Mektebi'nin de muallimiydi. Gerek mektepte talebe olarak gerekse hususî surette kendisinden pek çok hafız ve talebe yetişmiştir. Bütün bu vazifeler kendisine babasından geçmişti.

Reîs-i kurrâ bulunması dolayısıyla bazen fes üzerine beyaz sarık sarardı, fakat ilmiye veya hafız sarığı şeklinde değildi, tâc-ı şerîf destarına benzerdi. Fakat hafız cemiyetlerine başında tâcıyla gelir ve koyu lacivert bir ferace giyerdi.

Fatih Câmi'-i şerîfinin müezzinbaşısı, Sultan Selim Camii'nde devrhânbaşı ve reîsü'l-kurrâ bulunan Esîrîzâde Hafız İsmail Hakkı Efendi'den sonra reîsü'l-kurrâ olmuş (Esîrîzâde Hafız İsmail Hakkı Efendi'den önce Sultan Selim başimamı Sultanselimli Hafız İsmail Efendi reîs-i kurrâ idi), fakat pek kuvvetli veya kıdemli bir hafız olduğundan değil de kıraat ilmindeki kudretinden ve zamanında bu hususta üstadane bir şahsiyet taşıdığından bu makama getirilmişti. Kendisinden sonra Mahmud Paşa imamı Hafız Bekir Efendi, sonra Eyüp başimamı Hafız Sakıp Efendi, sonra da Zekâîzâde Hafız Ahmed İlhamî Efendi merhumlar sırasıyla reîsü'l-kurrâ olmuşlardı.

Şeyh Cemal Efendi ihtiyarlığı hasebiyle vazifesine son zamanlarda muntazaman devam edemez olmuştu. Topkapı Câmi'-i şerîfindeki hatiplik vazifesine Nuruosmaniye'deki Mengene şeyhi Şerefüddin Efendi ile Sinâniyye hulefâsından Zakir Özbekî Hafız İsmail Efendi merhumlar bir müddet kendisine vekâlet ettiler.

Şeyh Cemaleddin Efendi hakikaten muhterem, fâzıl bir zattı; medrese tahsili görmüştü. Tevhîd-i şerîf esnasında kelime-i tevhîdin "lâ"sını tahiyyette olduğu gibi şehadet parmağıyla uzatarak okuduğunu söylerler. Bununla bera-

ber tarikatın erkânına vâkıf ve gayetle hürmetkârdı. Başında on dokuz terkli Rifâ'î'nin Lehâs tâcıyla gezerdi.

1340'ta ve Ramazân-ı şerîfin birinci pazartesi gecesinde kelime-i tevhîdle yapılan zikr-i şerîf devam ederken sabaha karşı intikal eyledi, huzûr-ı cemâl-i kibriyâda iftar eyledi; yaşı sekseni geçmişti. O akşam rahatsız olmuştu, dervişlerini yanına topladı, hususî surette mukabeleye başladı.

İrtihalinin ertesi salı günü öğle namazı Topkapı Câmi'-i şerîfinde kılındıktan sonra Kıllı Yusuf Dergâh-ı şerîfi haziresine sırlandı.

Halifeleri (32:42-43,48-52):

Küçük oğlu askerî hastane ketebesinden merhum Yüzbaşı Kemal Bey: Sonra Müdâfaa-i Milliye'nin topçu şubesine geçmişti.

Büyük oğlu Ahmed Efendi: Mevleviyye'dendir, Yenikapı şeyhi Celâl Efendi'ye mensuptur. Babasından kalma mektep hocalığında bulunmuş, hatiplik etmiş, babasına vekâlette bulunmuş, tarikat ve tekke ile hiçbir suretle ilgilenmemiştir.

Kemal Bey daima tekkede bulunur, güzel de zikir ederdi. Ekseriya babasının diğer halifesi olan Reis Hilmi'nin yanında kanada girerdi.

Hafız Mehmed Nureddin Efendi merhum (Giresunlu Hafız Mehmed Nureddin Sami b. Hafız Mehmed Hamdi): Topkapı Rüşdiyesi muallimlerinden olmakla beraber Mimar Acem Câmi'-i şerîfinin imam ve hatibiydi, kurrâ hafızlarındandır. 13 Cemaziyelahir 1324'te istihlâf olundu. 10 Şaban 1327 tarihinde Haseki Camii ikinci imamı ve devrhânbaşısı, Bayram Paşa Mektebi muallimi Hafız Abdülhay Efendi'den kıraat icazesi aldı. Hattatlıkla da iştigal ederdi, bir hayli icazetname ve evrâd-ı şerîfeler yazmıştır, meselâ Şeyh İzzî Bey'in icazeleri ve Sa'dî fütüvvesi onun kaleminden çıkmıştır. Şeyh Cemal Efendi'nin 12. halifesidir. 3 Kânûn-ı sânî 1927 pazar günü miraç gecesi tedavi altında bulunduğu Guraba Hastanesi'nde meflûcen irtihal eyledi. Yaşı altmışı geçmişti. Ertesi günü Merkez Efendi haziresine sırlandı. Kapıdan girince sağda ve duvar boyu sonuna yakın yerde kayınvalidesi Hanife Rüşdiye Hanım'ın yanında medfundur. Taş dikilmedi, fakat hanımın taşı vardır.

Saçaklı İbrahim Efendi merhum: Aksaraylıdır.

Şeyh Hafız Salih Efendi: Süvari yüzbaşılarındandı.

Diğer Salih Efendi merhum: Deniz Abdal Câmi'-i şerîfinin ve mahallesinin imamıydı; Mimar Acem imamı Şeyh Hafız Nuri Efendi'nin de ağabeyidir.

Halid Efendi merhum: Belediye memuru. Şeyh Cemal Efendi'nin eski dervişlerindendir. (Şeyh Cemal), Kıllı Yusuf Dergâhı'nın harabiyetinden dolayı mukabele edilemediğinden Bezmiâlem Valide Sultan Câmi'-i şerîfinde bir gece mukabele icra etti ve akabinde iki hoca efendi ile beraber bu Halid Efendi'ye de hilâfet verdi. Rehberleri Hüsrev Paşa şeyhi Abbas Efendi merhumdu.

Revnakoğlu, 1963'te Kıllı Yusuf Tekkesi haziresinde (32:68)

Şeyh Hasan Efendi (Dedetürk): "Müderris Hasan Efendi" de derlerdi, Şebinkarahisarlıdır, ilmiyedendir. Memleketinden hoca olarak İstanbul'a gelmiş, Topkapı şeyhi Cemal Efendi'ye nisbet ve hizmet ettikten sonra ondan istihlâf olunmuştu. Eyüp'te Baba Haydar Tekkesi'nde Nakşî - Rifâ'î usulleriyle son zamanlara kadar zikir ettiriyordu, burasının imamlığı da üzerindeydi. Bir müddet sonra yine Eyüp'te Kurukavak'taki Sofular Câmi'-i şerîfine, oradan da Etyemez'deki Şah Sultan Câmi'-i şerîfi imamlığına geçmişti. 1947'de Konya'da göçtü.

Şeyh Hüseyin Hilmi el-Aşkî er-Rifâ'î Efendi: "Reis Hilmi" diye maruftur. İmzaları üstünde asıl adı ve künyesi "Bende-i hâk-i kadem-i âl-i abâ - Reîsü'l-halka-i tekâyâ - ed-Dâ'î es-Seyyid Hüseyin Hilmi Aşkî er-Rifâ'î"dir. Velâdeti H.1289. Hırka-i şerîf civarında dünyaya gelmişti. Kıllı Yusuf Tekkesi'nin şeyhi Süleyman Niyazi Efendi'nin kızı Latife Hanım, Reis Hilmi'nin annesidir. Babası Şeyh Ali Rıza Efendi, onun da babası yine meşâyihten Şeyh Hüsnü Efendi'dir ki bu dergâhın hulefâsındandı, bahçede gömülüdür.

Kendi zamanında kıyam reisliğinde, kanatta, zakirbaşılıkta, peyrevlikte şöhret yapmış şahsiyetleri üç kısma taksim ederek meslekî değerlerini tahlil ve teşhis eder mahiyette kaleme aldığı kıymetli notları bu sahada küçük bir risale olabilir.

İlk defa Kâdiriyye'ye nisbet ederek civarında bulunan Hırka-i şerîf Tekkesi'nin son şeyhi merhum Hayrullah Bey'e derviş olmuştu. Sonradan Topkapı hatibi Şeyh Cemaleddin Efendi'ye intisap ederek H.1319'da şeyhzâdesi

Hafız Mehmed Nureddin Efendi (32:45)

Yüzbaşı Kemal Bey'le birlikte ve aynı gecede Rifâ'iyye'den hilâfet almaya nail oldu. Hilmi'nin rehberi Kara Baba şeyhi merhum Haydar Efendi'ydi; Kemal Efendi'nin rehberi ise yine babasının halifelerinden Yüzbaşı Hafız Salih Efendi merhumdu; yağmurlu bir hızırilyas gecesindeydi. Kemal Efendi aynı gecede iclâs edilmiştir. Âsitâne-i Rifâ'iyye şeyhi Ziya Efendi ile Müftü Hamamı şeyhi Râşid Efendi merhum sağ - sol rehberliği yaparak posta çektiler.

Kıyam reisliğini Üsküdar'da Toygar Tekkesi şeyhi Hâzım Efendi'den öğrenmiş, meşhur Mahyacı Aziz Efendi'den de mezuniyet Fâtihası almıştır.

Reis Hilmi yan tevhîdde olduğu kadar düz tevhîdde de mahirdi. Daima zikrin üstünde yüzen bas bariton sesiyle yanında usta zikirci olmadığı zamanlarda bile zikri mükemmelen idare ederdi. Hilmi'de takım diye bir şey yoktu, herkesle zikir eder, herkesle zikre uyar, zikri yürütürdü. Hilmi'nin her hâli zamanın diğer reislerinin üstündeydi.

Hilmi'nin yanında zikir etmek hem şerefti hem de mühim bir liyakat ve iktidar meselesiydi. Hilmi'nin zikri en aşağı iki saat sürerdi. Zakirlikte de muvaffakiyet göstermiş adamdı. Durmadan, aksatmadan buna tahammül etmek lâzımdı, bunun için hemen daima sağında Kalas Hasan, solunda Üsküdarlı Kemal bulunurdu. Bir reisin müstesna değerini anlatmak için "Hilmi'nin yanında kanada yahut kanadında zikir etmiş" derlerdi. Devrin yine maruf bir kıyam reisi bulunan Sancakdar şeyhi Rifat Efendi bile Hilmi'nin bulunduğu yerde katiyen riyaset etmez, onun yanında kanat olarak zikre girerdi.

Kalın, kaba, çok tok bir sesi vardı. Dem verişleri, perde göstermesi Feshane düdüğüne benzerdi. Bilmediği bir ilâhî de olunsa bozmadan yine zikri yürütürdü. Nereye gitse zikri ve meydanı ona bırakırlardı. Boylu poslu bir adamdı, salli tevhîdde servi ağacı gibi bir sola bir sağa kalkardı. Çok hâkim sesi zikrin üstünde yüzerdi.

Vefatında şeyhinin ve kendi ceddinin yattığı Kıllı Yusuf Dergâhı haziresine gömülmek istediği, kendisi de bunu arzu ettiğini hayatında söylediği hâlde şeyhi Cemal Efendi tarafından tekkesine defnedilmesine nedense müsaade olunmamıştı. Zakir Şeyh Cevad Bey ile diğer zevatın Şeyh Müfid'e müracaatları üzerine Hekimoğlu Ali Paşa haziresine sırlanması telâş içinde ancak mümkün olabildi ve sonra taşını Şeyh Müfid Efendi yaptırdı.

Hekimoğlu Ali Paşa Câmi'-i şerîfi haziresi, Silivrikapı Caddesi'ne bakan parmaklıklı pencere önünde kitabesi siyaha boyalı, mistarlı, mermer taş. Göğsünde Rifâ'î tâc-ı şerîfi, talik ile: "Yâ Hû - Tarîkat-ı aliyye-i Rifâ'iyye hulefâsından, bilcümle tekâyâda esnâ-yı zikrde riyaset etmekle maruf merhûm eş-Şeyh Mehmed Hilmi Efendi'nin rûhıyıçun el-fâtiha, 27 Kânûn-ı evvel 1336."

Asıl adı Hüseyin Hilmi'dir, taşına yanlış yazılmıştır. Taşı diktiren, Aktör Şadi merhumdu.

Reis Hilmi'nin reislik Fâtihası Mahyacı Aziz Efendi'dendir. Bir gece Topkapı Dergâhı'nda onu riyasete mezun etmişti.

Reis Hilmi'den mezun olanlar: Arap Ali merhum, Cevad Bey merhum, Mahmud Efendi merhum (Kocamustafapaşalı), Yaşar Baba.

Not düşelim, İstanbul'un zakirlerine dair Reis Hilmi'nin vücut verdiği defteri Revnakoğlu'nun dosyalar boyunca zakirleri, zakirbaşıları ve peyrevleri kıymetlendirirken hep yanındadır, bu defterden daima istifade eder.

Kıllı Yusuf Tekkesi'nin son postnişini Hafız Cemaleddin Efendi de dahil posta oturan şeyhleri şu şahsiyetlerdi (32:55-61):

Şeyh Ahmed Efendi: Kubbe Tekkesi'nde ikinci postnişin Hacı Mehmed Efendi'nin yaşlı ve eski halifelerindendir. Kâdiriyye ve Rifâ'iyye'den istihlâf edilmişti. Uzun zaman boş kalan bu dergâhı yeniden uyandırıp postnişin olarak bulunduktan sonra Mevlanakapı'da kale boyunda bir başka zaviye açıp oraya geçti. Orada Kâdirî usulüyle zikir ettirmekte ve canlar uyandırmaktayken 1198 Rebiülahirinde bir hayli yaşlanmış bulunduğu hâlde göç etti.

Her hafta mukabeleden sonra tekkenin kapısı önünde mahallenin kedilerini başına toplar, onlara eliyle ciğer doğrayıp yedirdiği için kendisine "Ciğerci Baba" demişlerdi. Mevlanakapı'daki ikinci tekkesinin şimdi boş arsası içinde kalan toprak mezarı "Ciğerim Baba Türbesi" diye hürmetle ziyaret olunur.

Şeyh Hacı Osman Efendi: Berberler şeyhiydi İstanbul Rifâ'î şeyhleri içinde şöhret yapmıştı, zamanında hepsinin eskisi ve yaşlısı bilinirdi. Rifâ'iyye'den hilâfet alacakların çoğunu Berberler şeyhi Osman Efendi posta oturtmuş ve tâcına fâtiha etmiştir. Eski Rifâ'î şeyhleri bu sebeple Hacı Osman Efendi'den fâtiha almayı mübarek bir mazhariyet sayarlar ve "Osman Efendi'den fâtihalıdır!" değerlendirirlerdi. 8 Cemaziyelahir 1237'de göçtü, tekkenin haziresinde yatıyor:

Şeyh Hafız Mustafa Efendi: H.1241 yılında göçtü.

Şeyh Ali Rıza Efendi: 23 Zilkade 1264'te göçtü.

Oğlu ve halifesi Şeyh Süleyman Niyazi Efendi: Şerbetdar Tekkesi'nde de postnişindi. 7 Cemaziyelevvel 1310'da (15 Teşrîn-i sânî 1308 Pazar) - 27 Kasım 1892 intikal eyledi

Şeyh Cemal Efendi (Hacı Hafız Mehmed Cemaleddin Fahrî er-Rifâ'î): Yenibahçe'de Bezmiâlem Vâlide Sultan Camii imamı ve mektebinin hocası Hafız Mahmud Efendi'nin oğludur. Babasının vefatından sonra kendisi de bu hizmetlerde bulundu, ayrıca Topkapı'da Ahmed Paşa Câmi'-i şerîfini hatipliğini ifa etti. Cami dersleri görmüştü. Eski kurrâ hafızlarındandı. Fatih Câmi'-i şerîfi başmüezzini Hafız İsmail Hakkı Efendi'nin vefatı dolayısıyla reîs-i kurrâ oldu. Tekkelerin sırlandığı tarihe kadar tekkenin şeyhliğinde bulundu.

Revnakoğlu'nun tekke-cami haziresi önündeki fotoğrafında elindeki deftere kaydettiği mezar kitabeleri şunlardı (32:53-54):

> Topkapı "Kanlı" veya "Kıllı Yusuf Tekkesi" haziresi, başında gayet cesîm Rifâ'î tâc-ı şerîfi, yazısı sülüs, beyaz, mistarlı mermer taş (yerdedir): "Hüve'l-Bâkî - Vedâ'-ı âlem-i fânî eden tarîkat-ı Rifâ'iyye'den Berberler şeyhi vekili Fîlî Yusuf Zaviyedârı postnişîni merhûm ve magfûr el-muhtâc ilâ rahmeti rabbihi'l-gafûr eş-şehîr el-Hâc Osman Efendi'nin rûhıyıçun el-fâtiha, 8 Cemaziyelahir 1237"
>
> Bu taşın yanında ve yerde, uzunca tâc-ı şerîfli, kısmen erimiş eski köfeki taşında sülüs ile: "Yâ Hû - Tarîk-i Rifâ'î'den Şeyhzâde merhûm Seyyid Derviş Mehmed Said rûhıyıçun el-fâtiha, 1239"
>
> Topkapı "Kanlı" veya "Kıllı Yusuf Tekkesi" haziresi, başında Rifâ'î tâc-ı şerîfi, eskice köfeki taşında, bir kısmı erimiş sülüsle yazılı, mistarlı, kısa boyda beyaz mermer taş: "Hüve'l-Bâkî - Ziyaretten murâd bir duâdır, bugün bana ise yarın sanadır. Süleyman Efendi b. Abdullah er-Rifâ'î rûhıyıçun fâtiha, 1264"
>
> Başında Rifâ'î tâc-ı şerîfi, talik yazılı, mistarlı beyaz mermer taş: "Hüve'l-Bâkî - Kutb-ı râbi' geldi Tıflî söyledi târîhini - Hû çekip göçtü niyâzla Şeyh Süleyman Efendi. Kırk yedi sene Topkapı Dergâhı ile Şerbetdar Dergâh-ı şerîfin postnişini tarîk-i Rifâ'î-i aliyyeden el-Hâc eş-Şeyh es-Seyyid Süleyman Niyazi Efendi'nin rûhıyıçun fâtiha, 1310"

Tekkenin Rifâ'iyye'den olması ve bu tarikatın burhanla meşhur olması sebebiyle Revnakoğlu, bu dosyaya burhan yasağıyla ilgili bir not ekler. Burhanın Osmanlı'da yasaklanması Abdülaziz devrine rastlar. Meclis-i Meşâyih reisi Muhyiddin Efendi, neşir yüzü görmeyen *Mâ-Hasal-ı Ömrüm* (s.226) adlı eserinde yasağa konu olan hadiseye yer verir, Revnakoğlu da bu yazmadan ilgili kısmı istinsah eder (32:66):

> Tarîkat-i aliyye-i Rifâ'iyye tekkelerinde gerek bayram ve gerek zikr-i şerîf günlerinde âlet-i harb kullanılmak mine'l-kadîm âdet üzere iken tarîk-i Rifâ'iyye meşayihinden Topkapı'da tekkesi olan, "Asker imamı" denmekle şehîr Osman Efendi hulefâsından Karamürsel'de bir şeyh efendi, tekkesinde alet kullanıldığı esnasında şişi karnına vurmuş, diğeriyle de topuzunu arkası üzere yatıp dövermiş. Meğer karnına vurduğu topuzun ucu öbür taraftan geçip yattığı yerin tahta üzerinde çivi varmış, topuzun sivri ucu çivinin başına tesadüf etmiş. Diğer topuzla üzerine vurdukça çiviye isabet eden topuzun ucu eğrilip tîg gibi kancalanmış. Farkına varmayıp tutup birden çektiği anda bağırsaklarını da beraber alıp çıkarmıştır, o anda vefat eylemiş.
>
> İş buraya akseder. Sultan Azîz zamanında bâ-irâde-i şâhâne bilcümle tekâyâdan alet istimalini meneyerler, sebebi budur.

İstanbul'da Burhanla Meşhur Ayni Ali Baba Tekkesi ve Mazhar Osman

İstanbul'da burhan yapmakla en meşhur sima Aynî Ali Baba Tekkesi şeyhi Muhammed el-Ensârî'ydi.

II. Beyazıt döneminde Aynî Ali Baba'nın tesis ettiği ve kesintisiz devam eden bu tekkenin son şeyhinin çocuksuz vefatıyla harabeye dönen ve zamanla dağılıp arsaya dönüşen tekke arazisine Erzincan'dan gelip 1903'te Abdülhamid'in yardımıyla Rifâ'î - Kâdirî dergâhı inşa eden Muhammed el-Ensârî ile tekkenin ikinci safhası başlar. Soyu elindeki silsileyle İstanbul'un manevî mimarı sahabeden Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye bağlanan Rifâ'î şeyhin bir cephesi de Kâdirî'dir. Tekkesinde esas hususiyet, ayrı ayrı sahnelerden teşekkül eden ve her biri izleyenleri hayrete düşüren heyecan yüklü burhan merasimiydi. Hakikaten Revnakoğlu'nun bütün bir safahatını tasvir ettiği Muhammed el-Ensârî'nin burhan ayini, tahmin edilenin fevkindeydi. Bu tekkeye devam eden Musevî ve Ermeni unsurların şeyhten bu merasimde kendilerini uzuvlarından duvara mıhlamalarını talep etmeleri işi başka türlü görenlerin de olduğunu gösteriyordu. İstanbul'un kalabalık Rifâ'î tekkeleri arasında burhan merasimini fevkalâde seviyeye çıkarıp icra eden merkezî tekkeydi.

İstanbul'da burhan, devs, nefes gibi nefsî aklın kolay kaldıramayacağı bu tür şeylerin şifasına, tedavide lüzumuna inanan zümreler hiç eksik olmadı. Tekke de bu hayret verici sahneye tanık olmak isteyen ecnebî tarihçi, muharrir, seyyah ve müsteşriklerle dolup boşaldı. Şeyhin oğlu Muhittin el-Ensârî, babası Muhammed el-Ensârî'nin icra ettiği bu merasimin teferruatını kendi el yazısıyla bir defterde tasvir ederek Revnakoğlu'na teslim eder. Metin, tatbik edilen bir burhan merasiminin etraflı tasvirini ilk elden anlatan yegâne vesikadır (128:443-53):

Dergâhımızın ve burhân-ı Rifâ'î göstermek hukukundaki hususlarını kısaca arz ediyorum:

Dergâh, pederim merhum tarafından yapılmıştır; hiçbir taraftan maddi yardım görmemiştir, nafakalarımızdan arttırılarak bugünkü hâle getirilmiştir. Kendisi ve annem ve biz ayrıca iki kardeş ameleliklerini yaptık.

11 ayın haftaları ve her zaman için vakitli vakitsiz gelen fukaraya taam verilirdi.

İlk küşadında cuma geceleri başlayan ayin, son zamanlarda cuma gününe çevrilmiştir.

Dergâhta en şâyân-ı dikkat olan, diğer dergâhlardan farklı olarak yapılan burhân-ı Rifâ'î ki eski harp aletlerine benzer madenî kılıç, şiş, topuz, hançer, gül, tiğ vesaireyi vücudun rast geldiği yerlerine ve şişler vücudundan çekilmeden, hiçbir maddi korku geçirmeden, sürat ve şiddetle tatbik ediliyordu.

Ezcümle:

Subayların kullandığı kılıcı ayakta kuvvetle şiddetle başa keskin yerini 20 defaya kadar vurur, darbeler ve umulmuş lâzım gelen hiçbir şekilde kan çıkmazdı.

Enli ve keskin kılıçlardan birinin üstüne olanca kuvvetle yatar ve iki uçtan iki eliyle tutarak hızar biçer gibi gidip gelerek bir düziye sürter. Böyle bir hayli müddet devam ettikten sonra iki kuvvetli dervişin yardımıyla birer ucundan tutarak üstüne yatan şeyh gezdirilir ve bir müddet sonra ve ancak zorla kabzasından bir derviş tutarak yandan çıkarır.

Diğer bir kılıcını sivrilen karnına sokar, tokmak veya kalın derili mazharların kasnak tarafıyla şiddetle ve defeatle vurmak suretiyle ittikçe iter, kılıcın kabzasını yere getirerek ellerini kaldırıp olanca ağırlığıyla üstüne yatar, ayrıca kuvvetli bir dervişi üstüne çıkartır ve üstten tazyik ettirmek suretiyle tahminî bir karıştan ziyade karnına girer ve derviş indikten sonra yere, iki derviş üstüne oturtur, karşısına geçen kuvvetli bir derviş kabzasından iki eliyle tutarak o kılıcı karnından var kuvvetiyle geri çıkartır.

İki sivri uçlu hançeri karnına harakiri yaparak sonra yine bir tokmakla kabzalarından vurmak suretiyle karnına batırır, bir müddet sonra kendisi çıkartır.

Uzun saplı, büyük başlı şiş bir topuzu elinde sallayarak gözünün pınarına batırır ve tokmakla vurur, halka teşhir ettikten sonra kendi eliyle çıkartır. Kezâ gırtlağın çukur yerine aynı vaziyette vurur ve çıkartır.

Dervişlerinden birinin başına büyük, başı uzun ve sivri uçlu bir topuzu tokmakla var kuvvetle vurur, onun başında oturur, on defa hiçbir yere isnat etmeksizin kalır, bir müddet sonra derviş yüzü koyun yere yatar, omuzlarına şeyh efendi iki ayaklarını dayanarak elleriyle güçlükle topuzu çıkartır. Topuz çıktığı zaman ucu muhakkak çengel hâline gelerek kıvrılmıştır. Bir defasında dervişin başında topuzu çıkartırken başta şişin mukavemet göstermesi yüzünden şeyh efendi yere yuvarlanmıştır. Diğer dervişlerine yine aynı şekilde yüzlerine avurtlarının içinden batırdığı bir topuzun çıkan ucunu herhangi bir direğe dervişle beraber çakar, derviş bir müddet orada çakılı kaldıktan sonra çıkardığı zaman ekseri şişlerin ucu kırılmış çıkar, bir zerre kan görünmez.

Ateşte kızdırılan el şeklinde gül tabir edilen, ucu yassıca bir demiri nar ateşte kızdırarak herhangi bir dervişin eline verir, nar gibi olan bu demir kararıncaya kadar o derviş ağzında yalayarak söndürür.

Kundağı çözülmemiş küçücük yavrulardan itibaren hasta olan her çocuğu esnâ-yı zikrde ayaklarının altına yatırırlar. Üstüne çıkar ve bütün kuvvetle üstünde zikir yaparak çiğnenir; uyku hâlinde bulunan çocuklar zerer kadar bundan müteessir olmaz.

Dergâhta yapılan bütün burhan ve ayinlerin Avrupa, Asya, Afrika, Amerika'da mevcut ecnebî devletlere mensup seyyahlar hasseten bunları görmek üzere gelir ve hayranı idiler. Ve hatta bir gün cüret ve taaccübünü yenemeyerek, kısmen de denemek maksadıyla bir ecnebî zabiti kendisini sustalı, ucu sivri ve yağlı kasaturasını şeyhe verdi ve aldığı gibi karnına bütün kuvvetiyle batırdı. Bir müddet sonra bütün ahali o hâlde gördükten sonra tekrar kasaturayı çıkararak kendilerine iade etti. Bu hâle hayran olan Birinci Cihan Harbi'nde bir pastör, iki üniversite profesörü ve bir doktor müslüman ve derviş oldular.

Dergâhın kadın kafesleri altına gelen bir köşesine hususî mahiyette konulan sağlam bir meşe direği, tevhîdhanenin kadın kafeslerinin altındaki mesnet direklerinin arasında hususî şekilde konulmuş, diğerlerinden ebat itibarıyla

farklıca olan dört köşe, kalınca meşe direk müstakillen baş vurma burhanına tahsis edilmiştir. Esnâ-yı zikrde "Hayy" ismini ortalayan kısımlarında şeyhin lüzum gördüğü bir andaki hususî işaretiyle kalkan herhangi bir derviş yeri öperek ve şeyhten izin almasından sonra niyaz ederek geriye doğru açılır ve baştan başa vecd ve heyecan kesilmiş hâliyle ve bütün cezbe şiddetiyle hamle yaparak o direği sarsacak kudrette baş darbeleriyle ve şiddetle döğer ve bu hâl dakikalarca devam ederdi.

Muhammed el-Ensârî tekkedeki burhan ayini dışında da yılanlarla temas kuruyor, şehrin korktuğu, evlerde gördüğü yılanların yakalanması ona havale ediliyordu. Tekke şeyhinin yılanlarla alakası ve kızgın saç ve korlarla ayini ikmali, yıllar sonra babası Muhammed el-Ensârî'nin vefatından sonra posta oturan Muhittin el-Ensârî'nin Revnakoğlu'na yazdığı mektupta da tasvir edilir (202:39-40):

Peder-i azîzim, İstanbul'da en büyük yılanı tutmakla şöhret bulmuştur; akrepleri de elle tutar. İstanbul'da herhangi bir kimseden evlerinde büyük yılan görüldüğü takdirde kendisini alır götürüler; o yılanı tutar, mendiline kor ve bir sahraya bırakırdı.

Dergâhımızın ilk küşadı aylarında başına müjgânlı Kâdirî tâc-ı şerîfi giyerdi. Âyin-i şerîf günleri semahaneye getirilen bir mangalın içinde mevcut yanmış ateşlerden eliyle tâca doldurur, tevhîdhanede esnâ-yı zikrde bunu her dervişe sıra ile ayakta cehrî ism-i celâlde birer ateş verir ve ateşi alanlar ağızlarına götürür, iki dişleri aralarında zikr-i şerîf ile söndürürler ve tekrar kömür olan ateşleri meydan nakibi toplar ve mangala bırakırdı.

Yine yanmış dolu bir mangala konan büyük ekmek sacı nar gibi kızdırılır ve kızan sacı iki eliyle alarak açık olan başına saçlarının üstüne kor ve semahaneyi gezer, bir devir yaptıktan sonra aynı sacı halkada mahdut ve mevcut olan on iki derviş arasında elden baştan başa alır, bir miktar kıyamda ism-i Hayy'a devamdan sonra diğerine o da öyle on iki dervişin başında dolaşan saç kararak soğuduktan sonra mihrabın meydan nakibine teslim edilirdi.

22 Nisan 1953
Hû
Muhittin

Bu iki burhan büyük şeyh Abdullâh el-Hâşimî'nin İstanbul'a dergâha teşrifinde yapılırdı.

Mazhar Osman, Şeyh Muhammed el-Ensârî'yle temas kurmuştu. Revnakoğlu (202:402) "Yazılası, anlatılası pek kabil olmayan bir manevî nüfuzun tesiriyle yapılan tedavilerin ve defalarca denenmiş, şifalı, tesirli okuyuşlarının en azı yüzde seksen olarak daima iyi sonuç verdiği görüldüğünden meşhur deli doktoru Mazhar Osman Bey merhum tedavisinde usandığı, baş edemediği delilerden bazılarını kendi kartı ve ricanamesi ile şeyhin tekkesine gönderir yahut daha azgınlar için araba gönderip şeyhi hastahaneye çağırırdı..." diye kaydeder

Bu mutantan burhan merasimi nihayet Meclis-i Meşâyih'e bir şikâyet mevzuu olarak intikal eder. Bir süreden beri aldığı kararlarla bu tür hareketlerin tekkelerde tatbikini meneden Meclis-i Meşâyih, burhana son verilmesini ihtar ederek vaziyeti görüşmek üzere Şeyh Muhammed Ensârî'yi davet eder ve kendisi uyarılır. Hakikatte daha önce çağırılıp yüz yüze uyarılmıştı da (202:120):

Reşâdetli Efendim Hazretleri,

Dergâh-ı âlîleri mülhakatından tarîkat-i aliyye-i Rifâ'iyye'den Aynî Ali Baba Tekkesi şeyhi Muhammed el-Ensârî Efendi dergâhın

eyyâm-ı mahsûsasında tarîkat-i aliyyenin burhanını göstermek dolayısıyla âlât-ı câriha vesâire istimal eylemekte olduğu istihbar kılınmakta olup evvelce bu bâbda mûmâileyh meclise celp edilip dergâh-ı mezkûrun eyyâm-ı mahsûsasında zikrullâh ifasından gayrı bir şey yapmaması kendisine tenbih olunduğu hâlde isga etmediği anlaşıldığından ba'dema mûmâileyhin bu gibi ahvalden tevakki ve mücanebet eylemesi hususunda ber-mûceb-i ta'lîmât ikinci defa olarak mûmâileyhe ihtar buyurulması himmet-i mürşidânelerinden niyaz olunur efendim. 19 Nisan 1338 (19 Nisan 1922)

Muhammed Ensârî bu ikazı dinlemeyecektir. Yazışmalar hazretin tekkesinin bağlı bulunduğu Kasımpaşa Uşşâkî Asitanesi üzerinden yürütülür ve şeyhin tamamıyla şer'î addettiği, aslâ vazgeçmeyi düşünmediği burhanın yasaklanmasına matuf ilk yazılı resmî tebliğe tepkisi sert olur. Şeyh itikat ettiği burhanın Meclis-i Meşâyih tarafından yasaklanmasına her ne pahasına olursa olsun karşı koyacaktır (202:450):

Fakirleri tarîkat-i aliyye-i Rifâ'iyye'den müstahlefim. Erkân ve âdâb-ı Rifâ'iyye'nin burhanı müstagnî-i arz u îzâh bulunduğundan min-gayri haddin âdâb-ı mahsûsa-i Hazret-i Pîr'e imtisalen sebk eden hıdemâtın şöyle veya böyle yapılması gibi ta'dîl-i burhân ve nevâkıs-ı erkân-ı aliyyeye tevessül olunmasının ve esta'îzü billah "Kul hâtû burhânekum in küntüm sâdıkîn" fermân-ı subhânîsiyle mükellef olduğumuz evâmir-i 'azîm-i burhândan bilâ-vech men' edilmek suretiyle dûçâr-ı ihtâr olmaklığımın her hâlde tevlîd-i nifâka bâdî olacağı cihetle Meclis-i Meşâyih'ten böyle bir ihtar sudûrunu tarikat namına ve siyyemâ kutb-ı dâire-i kevneyne ve mukbil-i sa'âdet-i Resûlü's-sakaleyn imâmu'l-âşıkîn, rehber-i hâss-ı vâsılîn Cenâb-ı Pîr Ahmed el-Kebir er-Rifâ'î kaddesallâhu sırrahu'l-âlî efendi hazretlerinin burhânına müdahaleyi şâyân-ı esef gördüğümün ve burhân-ı Rifâ'î erkân ve adabını icra etmek hasebiyle ez-her cihet dîn-i mübîn-i Ahmediye mûrâne ve naçizane ve dervişane ve müftehirane hizmet etmekle tevkîr olunacağımıza mukabil dûçâr-ı hakârât bulunmaklığımın bilmem ne derecelere kadar icrâ-yı te'sîr edeceği ve burhân-ı mezkûrdan velev cüz'î olsun bilâ-ma'zeret terk ve tehir fakirlerince gayr-i mümkin bulunduğunun cevaben arzına delâlet-i reşâdet-penâhileri niyaz eylerim efendim. 21 Nisan 1338 (21 Nisan 1922)

Meclis-i Meşâyih'in, bir tarikatin umdesi addettiği erkânlardan bir rüknü aklî, insanî veya şer'î bulmadığı takdirde nasıl bir vaziyet takip ettiğine dair Osmanlı tatbikatında Kıllı Yusuf Tekkesi hadisesinden sonra yegâne ikinci alenî tavır budur. Doğrudan esasa müteallik olan bir hususta müdahil olan ve Rifâ'î dergâhları arasında münhasıran Aynî Ali Baba Dergâhı şeyhini tedip eder bir tavra giren heyetin azaları ve reisi, tarikat şeyhlerinden müteşekkildir. Herhâlde meclis bu kararıyla tarikatın bir rüknü addedilen burhanı mülâhazalarınca İslâm'ın vakarını ve dinin canı muhafaza etmek düsturunu merkeze alarak yasaklıyordu.

Şeyhin 21 Nisan 1338 (21 Nisan 1922) tarihli mektubuna Meclis-i Meşâyih'ce verilen cevapta "merâret-i ref'i tattırmak" (tekkeyi kapatma acısını tatırmak) tehdidi ve Muhammed el-Ensârî Efendi'nin ileri sürdüğü delillerin şer'an geçersizliğinden bahsedilir (202:448):

Reşadetli efendim,

2 Kânûn-ı sânî 1338 tarihli ve üç adetli tezkire-i fâzılânelerine melfûf Aynî Ali Baba Dergâhı postnişin Muhammed Ensârî Efendi'nin makâm-ı riyâsetten yazılan ihtarnameye karşı cevapnamesi kıraat olundu.

Meclis-i Meşâyih bilcümle tekâyâ ve ashâb-ı turuk-ı aliyyenin şan ve şerefini muhafaza ve

şer' ve tarike muhalif ahvali men' ile mükellef olduğu ganiyyü'l-beyândır. Aynî Ali Baba Dergâh-ı şerîfinde yâr ve agyara karşı usûl-i tarikat namına ifa edilen yolsuzluklardan sarf-ı nazar edilmesini meclisin hasbe'l-vazîfe tenbih ve ihtarı ne postnişinin hulefâdan olmasını ne de Ebü'l-alemeyn Seyyid Ahmed er-Rifâ'î efendimizin kadr-i celîlini inkâr etmek olamaz. Meşâyih-i Rifâ'iyye ve saireden hiçbir mümin o suretle izhâr-ı burhân ile mükellef de değildir. Muhammed Ensârî Efendi tezkire-i cevâbiyyesinde "Kul hâtû burhânekum" emr-i subhânîsinden izhâr-ı burhân ile mükellef olduğuna dair bir mana istinbat etmek istiyorsa da âyet-i mezkûrede ityân-ı burhân ile Yehûd ve Nasârâ muhatap bulunduğunu dikkatle mütalaa mülâhaza ederek surette, manada müstevcib-i muahaze ve ikâb olacak bu gibi cüretkârlıktan tevakki etmesinin mumaileyh Muhammed Ensârî Efendi'ye merâret-i ref'i tattırmamak arzusuyla son defa olmak üzere tebliğine himmet ve isga edilmediği takdirde hakkında ahkâm-ı nizâmiyyenin tamamen tatbiki icap edeceğinin meclis kararıyla mumaileyhe tefhim buyurulması siyakında tezkiresi terkim kılındı efendim. 10 Ramazan 1340 - 8 Mayıs 1338 (8 Mayıs 1922).

Tekke, sıkıntılı zamanlar yaşayacak, tekke kapatılacak ve şeyh efendi milli davaya aleyhtar olmakla suçlanacaktır: 5 Ağustos 1923 tarihli Vakit'te çıkan "Seciye Tedkiki" başlıklı bir yazıda "Kasımpaşa'da sâdâttan Muhammed Ensârî Efendi'nin da'vâ-yı millîye karşı muhalefet etmiş olduğu yapılan tahkikat neticesinde anlaşıldığından Evkaf idaresi bu zatın tekkesinde ayin icra etmesini muvafık bulmamış ve kendisine tebligat yapmıştır" haberi yer alır.

Şeyh bu karara karşı koyacak, aleyhindeki kararın düzeltilmesini isteyerek, "kimsenin kimseyi "lisânullâhı telaffuzdan men' edemeyeceğini", "hakkında tekrar yapılmakta olan tahkikatın pek yakında kendisine iâde-i haysiyet ettireceğini" söyleyecektir.

Bu vakalar manzumesi gazeteler üzerinde cereyan eder. Bunlardan 6 Ağustos 1923 tarihli Vakit'te okuyucu mektupları köşesinde "Tahkiksiz Hükümlerden Şikâyet" başlığıyla; 8 Ağustos 1923 tarihli Tevhîd-i Efkâr'da "Aynî Ali Baba Dergâhı Şeyhinin Cevabı" başlığıyla Muhammed el-Ensârî'nin isyanını duyarız (128:38):

Muhterem gazetenizin dünkü nüshasında bir "Seciye Tetkiki" serlevhalı bendi görür görmez öteden beri içimi yakıp kavuran bir iki derdimi dökmek ihtiyacıyla yandım. Bundan yirmi iki sene evvel dünyanın ezelî payitahtına geldiğim zaman cebimde yüz param vardı. Üzerinde çaylakların yuva kurduğu harap bir tekke arsasını Evkaf'tan alarak üzerine bir tekke kurmak ve kendi azim ve himmetimi kendim görerek dervişane bir zevk ile tehlîl ve tevhîde devam etmek gayretiyle çalıştım. Çektiğim mihen ve meşâkkı ancak ben bilirim. Ne çare ki hiç kimse tarafından bu azim ve cesaretim takdir edilmemiştir. Ben şeyh olduğum hâlde bütün tekkeyi kendi elimle yaptım, sırtımda geceleri bile taş ve toprak taşıyarak tamam altı sene kadar bir müddette ancak bir kat kadar bir bina kurdum. Maksadım dervişlik idi, gösteriş değil. Ne çare ki yirmi iki seneden beri zaviyemde belki yirmi milyondan fazla tevhîd ve duâ-yı İslâm'dan başka asla bir meşgale olmadığı ve dâimiyyü'l-evkât soframda aceze ve bîçaregân bulunduğu ve bugüne kadar şahsımdan müşteki hiçbir fert olmadığı hâlde son zamanlarda pek adî vesilelerle şahsıma karşı ve haset besleyen birkaç müzevvirin eser-i fesâdı neticesi olarak cihet-i meşîhatim ref' edildi. İşin asıl garibi başka şahısların yaptığı fenalıkları üzerime yamamışlar. Esasen dimağı ile mi nuhâ'-ı şevkîsi ile mi hareket eylediği bilinmeyen zavallı safdil halk da buna

derhâl kandılar. Bunların ne kadar saçma olduğunu anlamak için şahs-ı hakîrânemle tenezzülen bir kerecik görüşmek kâfi iken en umulmadık makamlar baştan başa bir harâbezâra dönen zavallı memlekette yatan evler, yıkılan ailelerin yekûnu bu şerîrleri korkutmuyor mu ki hâlâ masum ocakları söndürmeye çalışıyorlar.

Adâlet-i beşeriyyenin erişemediği yere adâlet-i ilâhiyye vâsıl olur. Bir milletin azim ve imanı bâzû-yı kuvvetinden ziyade salâbet-i ahlâkiyyesiyle ölçülür. Hükûmet hakikî mücrim ile mağduru birbirinden katiyen ayırmalı ve erbâb-ı fesâdı artık yaşatmamalıdır. İslâmiyet tefrika ile değil, ittihat ile kaimdir. Şahsımı müdafaa için katiyen bir şey söylemeyeceğim, yalnız şu kadar diyebilirim ki bizler ne dünyaya ne dünya ziynetine ârzû-keşiz. Emelimiz rızâ-yı Hak'tır, binaenaleyh hırkamızı pislemek isteyenlere bir hû çekerek eyvallâh deriz.

Aynî Ali Baba Dergâhı Şeyhi Muhammed el-Ensârî

Birkaç gün sonra Tevhîd-i Efkâr'da ve Vakit'te "Berat" başlığıyla Muhammed el-Ensârî'nin "Hıyânet-i vataniyye ve fezâhat-i lisâniyye maddelerinden dolayı" Beyoğlu Birinci Ceza Mahkemesi'nde vicahen cereyan eden muhakemesinde oy birliğiyle beraat ettiği yazar.

Revnakoğlu Muhammed Ensârî'nin şeyhi olduğu Aynî Ali Baba Tekkesi'ni ve bu tekkenin kadrosunu anlatır (169:151-162):

Aynî Ali Baba Tekkesi

Kasımpaşa'da Bedreddin Mahallesi'nde Bedreddin Câmi'-i şerîfinin karşısında Çürüklük de denilen yerdedir. Çevre halk "Çürüklük Tekkesi" dediği gibi "Gerdek Tekkesi" de diyor. Esasında Bektaşî tekkesi olarak yaptırılmıştı; Horasan erenlerinden Ali Baba tarafından uyandırılmıştır. Tayin edemediğimiz bir zamanın sayılı savaşçılarından biri bulunan Ali Baba rivayete göre yüzü İmam Ali'ye benzediğinden Aynî Ali Baba (tıpkı Ali Baba) demişlerdir. Çevresindeki Aynalıkavak'a da evvelce bu sebeple Aynî Ali Kavağı derlerdi.

Sultan Mahmud'un Bektaşî kıtalinde dergâh yıktırılmış, Ali Aynî Baba'nın mezarı da bu patırtıda kaybolmuştur. Bugünkü yeri tahminî ve itibarîdir. Boş arsa uzun zaman kendi hâline bırakılmış, sür süre de namazgâh olarak kullanılmıştır.

Yıllarca sonra Sivaslı Arap Şeyh'in halifelerinden ve Ensârîzâdelerden Bağdatlı Şeyh Muhammed el-Hüseynî buraya kendi kesesinden bir dergâh yaptırıyor: H. 1319-1322 (1903) Zamanın padişahı Sultan II. Abdülhamîd de dergâhın kuruluşu ile ilgilenmiştir. Sarayına bilhassa çağırıp üç gün misafir ettiği Şeyh Muhammed Şevkî el-Ensârî'ye saygı göstermiş ve dergâhın yapılışında kullanılmak üzere ceyb-i hümâyûndan kendisine bir kese altın vermiştir.

İki katlı ahşap tekkenin cümle kapısı üzerinde sülüsle yazılmış şu levha okunuyordu: "Tarîkat-i Aliyye-i Kâdiriyye ve Rifâ'iyye'den Aynî Ali Baba Dergâh-ı şerîfi"

Kasımpaşa ilkokullarında hüsn-i hat muallimi (güzel yazı öğretmeni) Topal İhsan Bey'in elinden çıkan bu yazının en üstünde ve orta yerinde tâc-ı şerîf şeklinde istiflenmiş pîr ismi görülür. İki yanına çaprazlama iki alem (tarikat bayrağı) ve Rifâ'îlere mahsus burhan aletlerinden tîg, topuz, güllerle bir çeşit tarikat arması işlenmişti. İçeride alt kattaki tevhîdhanenin kapısı üzerinde talik yazı ile şunları okuyorduk: "Seyyid Ahmed Dergehi'dir bu makâm-ı müstetâb - Yüz sürsen dergâhına sıdkla olur kâm-yâb, H. 1322. İsmail Abdüllatif er-Rifâ'î"

Şeyh Muhammed Şevkî el-Ensârî'nin halifelerinden Yaşar Bey, dergâhın kuruluşuna şu manzumeyi karalamıştır:

Hû
Bu dergâh-ı Kâdirî'ye kim girer ihlâs ile
Neş'e-mend-i feyz olurlar himmet-i pîrân ile

Nâm-ı pâkidir Muhammed şeyhinin âlî-neseb
Hem-nişîn-i bezm-i sohbet dâimâ Geylân ile

Câlis-i taht-ı hilâfet hem Rifâ'i Kâdirî
Zü'l-cenâheyn eylemiş şâhım onu meremmât ile

Hazret-i Hâlid Ebâ Eyyûb'a nesli müntehî
Asitâna yüz sürenler haşr olur îmân ile

Hâk-i pây-ı ehl-i beytiz çâker-i şîr-i Hudâ
Darb urup dîvâna geldik cânımız kurbân ile

Ayrıca şu tarih beytini söylemiş:

Cedd-i pâki olup mürîdîne imdâd-ı rûhânî

Yaptırdı dergâhını bin üç yüz on dokuz târîh-i Rûmî

Tekkenin ayin günü ilk zamanlarda perşembe akşamı cuma gecesiydi, sonra cuma günü olmuştu. İkindiye yakın bir saatte tevhîdhaneye girilirdi. Ayda iki yüz kuruştan ibaret taamiyesi vardı, o da yıllarca verilmemişti. Şeyhülislâm Musa Kâzım Efendi bununla meşgul olarak taamiyesini ortaya çıkarttı ve kendi zamanında beş yüz kuruşa yükseltti, şeyhine de aylık bağlattı.

Bu tekkenin mukabele şekli hiçbir mazbut usule tabi değildi. Dervişler arasında nücebâ, reis, zakirbaşı gibi rütbe ve vazifeler olmadığı gibi kıdem farkları dolayısıyla bir ayrılış da yapılmadığı için zikir çok çok intizamsız, gelişi güzel olurdu. Meselâ evrâd-ı şerîfenin okunması bile hiç âdet olmamıştı, pek seyrek ve usulsüz okunan Salât-ı Kemâliyye'nin de İstanbul tekkelerinde bilinen tarza hiç uymayan acayip ayrı bir tavrı vardı ve tuhaftır ki bu da Kürt şivesi ile okunurdu. Buna karşılık her hafta burhan gösterilmesi, aletlerle oynanması âdet hâlini almıştı.

İstanbul'daki diğer tarikat mensupları hatta Meclis-i Meşâyih bu hâlin devamından hoşlanmıyor, haklı ve tabii olarak üzülüyorlardı. Beri taraftan yabancı turistler, etüdyenler her hafta tekkeyi dolduruyorlardı. Evkaf'tan resmî bir geliri yoktur diye şeyh efendi tekkeye gelen yabancılardan duhuliye şeklinde para almaya da başlamıştı. Turistler kendi aralarında tekkeye "teatre musulman" diyorlardı. Meclis-i Meşâyih'in gönderdiği resmî ihtarlara da kulak verilmeyince tekke bir süre için kapatıldı. Uzun süren mahkeme safhalarından ve incelemelerden sonra bazı şartlar ve kayıtlar altında tekrar açılmasına izin verildi. Fakat kısa bir zaman sonra burhan panayırı yeniden başladı, inkılâbın yetişmesi ile de iş kökünden halloldu.

Netice şudur:

Bütün çalışmalara, didinmelere rağmen bu dergâhta gaye bilinen sadece hizmet ve himmet ifasıydı, mensuplarının en çoğunu maarifsiz adamlar teşkil ediyordu, bundan dolayı içerisine ilmin başını uzatmadığı bir tekke olarak kalmıştır. Tekkede evrâd ve ezkârdan ve manevî zevkten ziyade burhan göstermeye önem verildiğinden maksat ve gaye de sanki bundan ibaretmiş gibi tekkeden hilâfet alacakların esastan olmadığı hâlde esastan gösterilen şu şartları mutlaka yerine getirmesi zarureti vardı: Ateş yiyecek, gül yalayacak, darp oynatacak yani vücudun her yerine şiş sokabilecek, ejderha, yılan, akrep tutacak, yine vücudun rast gelen yerine kılıç, kama saplayacak ve yeni bilenmiş kılıcın üstüne boylu boyuna uzanacak. Hilâfet alacağı gün bunların hepsini kendi şeyhinin ve kalabalığın önünde birer birer noksansız olarak yapıp gösterecek. Başarı ile bu şekildeki bir imtihanı geçtikten sonra istihlâf edilebilirdi..

Revnakoğlu'nun İstanbul'u

ON BİRİNCİ GÜZERGÂH

Bu güzergâh, Fındıkzade - Samatya arasında ve etrafında Kızılelma Caddesi, Cevdet Paşa Caddesi, Hekimoğlu Alipaşa Caddesi, Haseki Caddesi, Kocamustafapaşa Caddesi ve Org. Abdurrahman Nafiz Gürman Caddesi'ni içine alır. Bu caddelere bağlanan sokaklarla Haseki Sultan Mahallesi, Seyyid Ömer Mahallesi ve Cerrahpaşa Mahalleleri güzergâhın üzerinde kısmen veya tamamen bulunur.

Güzergah üzerindeki mekanları, başlıkların altında verilen **Mahalle, ada ve parsel** bilgilerini Fatih Belediyesi coğrafi bilgi sistemleri web sayfasında ilgili bölüme girerek harita üzerindeki yerini tespit edebilirsiniz.
https://gis.fatih.bel.tr/webgis/

Şerbetdar Tekkesi

Turgut Özal Millet Caddesi'nden Kızılelma Caddesi'ne dönüp ilerliyoruz. Caddenin sağ tarafındaki 22 ve 24 numaralı binalarla sol tarafındaki 19 numaralı binaların ortasında, şimdi Kızılelma Caddesi'nin tam orta yerine düşen yerde Şerbetdar Tekkesi vardı.

Tekkenin yanmadan ve büsbütün ortadan kalkmadan önceki mimarî cepheleriyle tekkenin işleyişi hem Hulvî hem de Şerbetdar Tekkesi şeyhi Mehmed Arif Efendi'nin oğlu Fevzi Arif Ataman'ın kaleminde hayat bulmuş ve Revnakoğlu dosyalarına bu metin dahil olmuştu (130:501-505)

Cümle kapısından girilince 5 x 3,5 metre tertibinde toprak bir hol ve sonra bir kahve ocağı ve dervîşân odası karşınıza gelir. Bu odanın kahve pişirilen yerden gelen zevat ve züvvârı görmeye mahsus bir penceresi vardı ki kahve nakibi orada otururdu. Cuma günleri paşmak nakibi ayakkabılarını numara mukabilinde teslim eder ve o holün sol tarafına dervîşân odası hizasına sırasıyla dizer ve muhafaza ederdi.

Sağ tarafta üç sandukalı bir türbe vardı. Şerbetdar Mehmed Efendi ortada, sol yanında Şeyh Abdullah Efendi, sağ taraftaki zatın ismini hatırlamıyorum, medfundu.

Bu türbenin sokak kısmı kârgirdi ve büyük bir penceresi vardı ve iki kanadı da cuma günleri ziyaretçiler için açık bulundurulurdu. Cümle kapısından girilince hol boyu ahşap fakat eski usulde tuğla ile örülmüş ve üstüne de kalın sıva vurulmuştu. Bu kısım geçilince murabba türbenin üçüncü zıl'ı türbe kapısıyla başlar ve iki ayak taş merdivenle içeri girilirdi. Ve bu kapı daima siperli (kapalı) bulundurulur. Ve sonra sokak kısmıyla mütenazır bir penceresi vardı. Bu zıl' tamamlanmadan üç taş basamak ve bu basamaklar karşısına iki kapı gelirdi ki bunlar tevhîdhane kapıları yani medhaliydi. Bura da bir buçuk, iki metre ebadında tahta kaplıydı. Sol tarafta yukarı katın merdiveni başlardı.

Dervîşân ve kahve odasının kapısı iki zıl'ın birleştiği yerde köşeleme idi, hem türbe-i şerîfeye hem de semahaneye bakardı ve bir taş merdiveni vardı.

Bu odanın kapıdan sonraki zıl'ında pencere yoktu. Bahçeye nazır kısmında ise üç sürme penceresi vardı ki etrafı bir metre duvarla çevrili ve duvarın üstü malta taşıyla döşeli bir hazireye ve arkasında geniş bir bahçeye nazırdı. Ve kahve ocağı penceresiyle kapı arasında yüksekçe yerde tek kanatlı ayrıca bir pencere vardı ki ayağa kalkmayınca hol ve türbe görülmezdi.

Yukarıda bahsettiğim yukarı kata çıkılan merdiven altında semahanenin alt yani toprak kısmına inilen basamaklı bir medhaldi. Ve bu medhal bahçeye çıkılacak kısımdan başlardı. Ön taraf çapraz surette bölme bölmeydi. Eyyâm-ı âdiyede ve hafta günleri medhal, kalas tahta ile kapalı bulundurulur, ancak mevlid-i şerîf ve Muharremde aş günleri ve ilbâs-ı tâc ve hırka gibi büyük ayinlerde açılır.

Ve iki paşmakçı semahanenin altından istifade ederek numaralı markalar mukabilinde ayakkabıları, baston ve şemsiyeleri, fenerleri saklarlar ve avdet zamanı ashabına teslim ve tevdi ederlerdi. Bu iş çok mühimdir, çok intizamperest ve kabiliyetli dervişlerin, paşmak nakiplerinin başarabilecekleri işlerdendir. Meşâyih-i kirâmı ve dervîşânını med'uv veya gayr-i med'uv zevât-ı kirâmı hizmetlerinden memnun bırakmak, dualarını almak, niyaz etmek ve verilecek atiyeleri kabul eylemek esaslı vazifelerindendir. Aksi hâlde intizamın kaybolmasını, istenilen mevdûatın süratle bulunamaması münakaşaları, münazaaları müeddi olacağına şüphe etmemelidir. Velhâsıl bu işin dahi âdâb-ı mahsûsu vardı. Faraza münferiden paşmağını teslim veya tesellüm eden şeyhin elini o sırada öpmek, niyâz-ı dervîşânede bulunmak gereklidir.

Türbe-i şerîfe, tevhîdhane ve dervîşân odası müsellesinin ve merdiven altının temadisini teşkil eden koridorun müntehası bahçe kapısıdır. Babam merhum Şeyh Mehmed Arif Efendi'nin bu dergâh-ı şerîfi küşat ettiği zaman bu bahçe kapısının sol tarafında tecdîd-i vuzû yani abdest almak için üç musluklu, yekpare taştan, küfeki taştan yapılmış bir su haznesi vardı, zahirdi ki bahçe kapısı sağında ve harem kısmı arasında içerlek dört köşeli yerdeki kuyudan su çekip doldurulmasını kolaylaştırmak için orası münasip görülmüş olacaktı. Ancak eyyâm-ı mahsûsada yani haftanın cuma günleri gelen hanım ve kadınların da dergâhın cümle kapısından girerek bu holü ve koridoru takiben bahçe kapısına geçerek harem kapısına ve dairesine girmeye mecbur olmaları sebebiyle babam mahzurlu gördü ve cümle kapısından girince sağ tarafta sokak kısmına, eni türbeye mülâsık olmak üzere yerleştirdi. Fakirleri de bilâhare öte beri yetiştirmek üzere bahçede yaptırdığı kirizmalar sırasında çıkan taşlarla bütün o meydanı ve koridoru kaldırımla döşedim; semahane ve türbe cümle kapıları boyunca ve hassaten türbe penceresi önü yüksekçe olmak üzere kaldırımla kapladım.

Harem kısmıyla hazire arası esasen kaldırımlıydı, fakat bahçenin müntehasına naklettirdiği helâ kısmına yağmurlu ve çamurlu zamanlarda takunyalarla gidip gelmek çok müşkül olduğundan oraya kadar da bir metre yirmi santimetre genişliğinde balık sırtı şeklinde kaldırım yaptım. O zamanlar harem dairesine mülâsık bir mutfak ve onun bitişiğinde de helâ vardı. Sırası gelince bildireceğim, muhterem ve merhum babam tamire muhtaç mutfağı harem dairesinin alt kısmına naklettirmiş, helâ dipte ve münferit kalmıştı.

Semahane kapısının nerede olduğunu yukarıda bildirmiştim. Bu iki kanatlı kapı açılınca tam karşısına mihrap gelirdi. Üç taraf maksure ile çevriliydi. Sol

taraf, parmaklıklı türbe-i şerîfin dördüncü zıl'ını teşkil ederdi, türbe ve sandukalar tamamen görünürdü. Kapının önüne tesadüf eden iki direk arasındaki kısmı hizmet zamanları ve it'âm-ı taâm ve aşure ikramı sırasında açık bulunur, âyîn-i tarîkat icrasına başlanmadan ve tevhîdhane kapısı açılmadan kapanmış bulunurdu. Maksurelerin köşelerini geçince her iki tarafta mütenazır olarak erenler meydana girmek için iki açık bir yer bırakılmıştı.

Mihrap Rifâ'î tarikatına münhasır teçhizatla bezenmiş bulunurdu. İki canibinde büyük mumlu iki büyük şamdan, diğer altı daha ufarak şamdanlardan üçü mihrabın yemîn ve yesârında bulunur, ancak geceleri yapılan büyük ayinlerde kıyamî zikre başlanacağı sıralarda mütevazi iki sıra zakir postları arasındaki boşluğa, yekdiğerlerine müvazi ve mütenazır olarak dizilir ve daha evvel de zâkirân-ı hoş-elhân ahz-ı mevki' eylemiş bulunurdu.

Halileler, askerî muzıkalarda kullanılan ziller, balta şeklindeki asalar, topuzlar, tığlar (muhtelif kalınlıkta ucu sivri ve tutulacak yeri halka şeklinde kıvrımlı uzunca demirler, daha doğrusu şişler), kılıçlar, binlik, beş yüzlük ve daha küçük öd ağacından ve sair tesbih yapılmaya elverişli muhtelif cins ve nev tesbihler, gül denilen ve ateşte kızdırılıp ateş rengini iktisap ettikten sonra ağıza alınan ve dil ile söndürülen uç kısımları uzunca ve yassıcak demirler, hançerler, birkaç kudüm bulunur. Mihrabın iki tarafındaki şamdanların arkasında siyah kenarları sırmalı ve üzerleri Hazret-i Pîr'in nutuklarıyla, kelâm-ı kibârlarıyla süslenmiş mihrabın üst kısmını örten iki çatal perde ve yine mihrabın cânibeynini büyük ve yüksekte tamamen küşade Ebü'l-alemeyn Hazret-i Seyyid Ahmed er-Rifâ'î'nin sancak-ı şerîfleri kaplar vaziyetteydi. O azamet ve haşmet cidden haşyet-âverdi.

Tevhîdhanenin sokağa nazır kısmında ikişer kanatlı demir parmaklıklı üç bölük penceresi ve türbe-i şerîfenin karşılığı pencereler olmasına ve semahane kapıları küşade bulunmasına rağmen meydân-ı erenlerde kıyamda bulunulduğu ve maksurelerin züvvâr ile lebâlep olduğu sıralardaki derin loşluk ve hassaten geceleri birçok çıraların, kandillerin aydınlanabildiği mertebedeki hâl ve vaziyet, huşu, murakabe ve teslimiyet menbaı ve masdarı olur, ruhaniyet tecelli ederdi.

Maksurelerin üstü kafesle kaplı kadınların âyîn-i subhâniyye ve âyîn-i tarîkatı görecekleri mahall-i mahsûsaları, bu kafeslerin altına müsadif tahta kısımlar, mihrabın tarafeynindeki iki alemlerin altına gelen mahaller Hazret-i Ali ve Fâtımatu'z-Zehrâ ve İmam Hasan ve Hüseyin radıyallahu anhüm hazeratının ve muhtelif pîrân-ı tarîkatın ism-i âlîlerini, ehâdîs-i nebeviyyeden bazılarını, yine Hazret-i Pîr'in murabba ve musarra' ebyâtını havi levhalarla tezyin edilmiş ve daha altlarına çepeçevre mazharlar (bayram ayinlerinde çalınan zilsiz büyük def şeklindeki ayin aletleri) ve mihrabın duvarlarıyla telâsuk eden kısımlarına yine kudümler ve halileler talik olunmuştu.

Şimdi on dört basamaklı merdivenden üst kata çıkıyoruz, karşıda iki büyük sürme pencere ve alt kısımdaki koridor ebadında sofa başlar. Bu sofanın sağ tarafında ufak bir kapı vardır ki harem kısmına açılır ve ayin günleri harem tarafından daima sürmeli ve kapalı bulundurulur ve bu koridor sofanın merdivene müsadif kısmı parmaklıklı ve müntehasında da eski evlerde olduğu gibi birazı tahta kaplıdır yani kepenk üstü denilen mahaldir. Bu sofa türbenin üst kısmına kadar uzanır ve oradaki çifte kanatlı yukarlak tek pencereden ancak ayaktayken türbenin damı görünür. Kepenkin yakınında bir kapı vardır, kadınlara mahsus kafese açılır ve ayin günleri içeriden sürmeli ve kapalı bulundurulur.

Koridorun sol tarafına isabet eden kısmı dergâhın postnişin odasıdır, meşâyih-i kirâm ve züvvâr-ı zevi'l-ihtirâm bu odaya alınır. Bu odanın kapısı da köşelemedir; üç sürgülü penceresi vardır, üç sedirli ve döşelidir. Kapıdan girince yerde uzunca bir ot minder ve yerli dokuma örtülü, cânibeyni yastık... O ebat yani minder ebadında bir halı ve Ankara'nın çok tüylü kırmızı bir postu üzerinde rahmetli babam ve şeyhim oturur, kapıdan girenleri ayağa kalkıp minderden inerek karşılar ve musafahadan ve icabına göre ellerin takbîli suretiyle bu râsimenin ifasından sonra yer gösterir ve tabiî yine icabı veçhile şâyân-ı ihtirâm zevatı bütün odadakiler kıyam ederek karşılardı.

Kapı eşiğine basmayarak atlamak âdâb-ı dervîşânedendi. Ve kapı önünde hizmete ve o şeyhe amade, dest ber-sîne-i ta'zîm bir dervişi veya dedenin bulunması mutattı. Gelen dervîşân ve muhibbân oturduğu yerde şeyhin destini bûs ederek arka arka kapıdan çıkarlar ve kendilerine mahsus yerlere dervişlerin delâletiyle gidip otururlardı. (Muhterem babamın her cuma Molla Güranî Camii'nde namaz kılmak mutadıydı.)

Yanında hemen kapıları bitişik denilebilecek bir oda daha vardı, bu her iki oda da oldukça genişçeydi ve yerli tek kerevet üzerine sokağa nazır olarak döşeli ve diğer kısmı tamamıyla kilim üzerine post serili olarak bulundurulurdu. İcrâ-yı tehlîl edilecek hafta günleri bu odaya ve koridorda bulunacaklara bir derviş hizmet görür, büyük cemiyetli ayin günlerinde üç derviş bu katta hizmete ve semahane kapısı önünde yukarı alınacakları karşılamaya amade bir hâlde bulundurulurdu.

Yukarıda sırasıyla bildirdiğim gibi harem dairesine hem yukarıki katta iki kapıdan, alt katta da kuyunun bulunduğu yerdeki kapıdan girilirdi. Tabiî hafta günleri alt kapıdan yalnız hanımlar kabul olunur. Ve harem kısmıyla inde'l-îcâb irtibatı nücebâ bulunmadığı zaman nukabâdan birinin ayıracağı bir kıdemli derviş temin ederdi. Kadın ve erkeklerin cümle kapısından girip aynı koridoru takip mecburiyeti dolayısıyla intizam temini gerekli ve buna da müstemirren riayet edilmekteydi.

Harem kısmı: Alt kapıdan girilince malta genişçe bir taşlık, sağ tarafı toprak

avlu ve avlu ortasında mutfakla teması temin eden ayrı bir kapı vardı. Taşlıktan bir merdivenle yukarı kata çıkılır. Ve merdivene karşı yine odanın iki zıl'ı telâkisinde açılmış bir harem odası vardı ve bahçeye nazır üç penceresi bulunuyordu. Büyükçe odadan daha geniş merdivenden başlayan büyük bir sofası, kafes kısmına açılan büyükçe bir kapı, müntehasında da selâmlığa açılan küçük bir kapı vardı. Bu kapının Hüsrev Paşa Dergâhı şeyhi Bahçıvan Şeyh Arif Efendi'nin Şerbetdar Dergâhı'nda icrâ-yı meşîhat ettiği sırada açık olduğu yeniliğinden belli.

Not: Cemiyetlerde hanımların çok kalabalık olduğu zamanlar odadan başka bu geniş sofadan ve tevhîdhanenin üç taraflı kafesinden ve kapıdan girince taşlık kısmından faydalanmak suretiyle alâ-merâtibihim oturtulur, izaz ve ikramda bulunulurdu. Hanımların yemek sinileri bu sofada kurulur ve orada yemek yedirilirdi

Bu sofaya amûd olarak darca bir koridorla helâ ve mutfağın üstündeki harabîsinden dolayı kiremitleri ve çatısı alınmış bir tahtapuş vardı, bu kısımdan istifade edilmemekteydi. (130:505) Merdiven başından itibaren harap olan bu kısım duvarları ve helâ yeniden merhum ve magfûr babam tarafından yaptırıldı ve yenilendi. Küfeki helâ taşı yerine mermer taş kondu ve yine mermer taştan el yıkamak ve abdest almak üzere musluk, hem helânın hem bu yerin suyunu temin için çukurdan bir depo yapıldı. Kapı açılınca bu musluk taşını havi aralığa ve sağ taraftaki ayrı bir kapı ile de helâya girilirdi. Gerek aralık ve gerek helâda insan boyundan yukarı açılır kapanır bir genişçe pencereler yapılmıştı.

Not: Eski mutfak kısmı yıkıldı. Harem dairesinin kapıdan girilince son zıl'ı müntehasına tuğladan bina dışında uzun bir baca ile geniş ocak yapıldı. Mutfağın eski işe yaramaz tahtaları da söküldü ve bahçeye kalbedildi.

Yaz ve baharda buraya tente gerilmek suretiyle mevlid-i şerîf ve aşure vesair büyük helva sohbetlerinde yemekler burada yenilir, aşure için bahçenin münasip kısmında kazılan mahalle büyük aş kazanı konur ve orada pişirilirdi.

Sanırım ki Şerbetdar Dergâhı'nın babamın zamanındaki hâlini etrafıyla tasvir ettim.

Bu dergâh-ı şerîf babamdan sonra gelen ve Bahçıvan Şeyh'in halifesi Şeyh Mehmed Efendi zamanında Haliç'ten Kumkapı sahillerini çevreleyen büyük harîk-i hâilde yanmıştı.

Fevzi Arif Ataman, babasından sonra tekkenin vaziyetini "Muhterem babam Hulvî ve Şerbetdar Dergâh-ı şerîfleri şeyhi Şeyh Mehmed Arif Hulvî er-Rifâ'î Efendi'nin Şerbetdar Dergâhı'nda irtihalinden sonraki ahvâl" başlığı altında anlatır. Bu kısım babasının vefatıyla Şeyh Mehmed Efendi'nin Şerbetdar postuna kati olarak oturmasına kadar cereyan eden hadiselere dairdir. (130:468):

Şerbetdar Mehmed Efendi Dergâhı tarîkat-i aliyye-i Rifâ'iyye'nin Lehâsiyye kolu meşayihinin asitanesi makamındaydı. Evlâttan evlâda değil, şart-ı vâkıf mucebince o kolun akdem-i meşâyihine tevcih olunurdu.

Aziz babamın rıhleti üzerine Sultan Hamîd-i Sânî zamanının son Meclis-i Meşâyih reisi Tophane'de Kâdiriyye Dergâh-ı şerîfi şeyhi Şeyh Ahmed Efendi ile Merkez Efendi Hânkâh-ı şerîfi şeyhi, Meclis-i Meşâyih a'zâ-yı kirâmından Şeyh Ahmed Efendiler ki diğer Meclis-i Meşâyih azaları gibi babama fart-ı muhabbetleri vardı, fakirleri Kâdirîhane Dergâhı'na çağırarak Şerbetdar Dergâhı'nı uhdeme tevcih ettireceklerini, buna mukabil Hulvî Mahmud Efendi Dergâhı'nı uhdemden alıp aheri ikame edeceklerini tebşir ettiler. Fakat fakîr-i pür-taksîr şart-ı vâkıfa muhalif olacağını, ekber-i meşâyih Hüsrev Paşa Dergâh-ı şerîfi şeyhi merhum Bahçıvan Arif Efendi'nin halifesi Şeyh Mehmed Efendi'ye intikal eylemesi lâzım geleceğini, binaenaleyh babamın Hulvî Dergâhı'nda defîn-i hâk-i ıtır-nâk olmasından orada kalmama müsaade buyurulmasını ve ileride müşrif-i harâb olan dergâhı himmet-i âlîleriyle ihya ederek seyr ü sülûka devam edeceğimi arz ettim. "Biz böyle münasip gördük, sakın dergâhı terk etme!" buyurdular. Başkaca itirazda bulunmak imkânını göremedim, meyusen ellerinden öperek arz-ı niyâzla yanlarından ayrıldım. Ve babamın halifesi Şeyh Rızaeddin Remzi er-Rifâ'î Efendi'ye ve ihvân-ı bâ-safâ-ya vaziyeti mahrem olarak bildirdim ve bittabi muhterem validem Fatma Fethiye Hanım'ı da keyfiyetten haberdar ettim. Babama fart-ı muhabbetle bağlı bulunan validem de göz yaşlarını isar etti ve Hulvî Mahmud Efendi Tekkesi'ni tercih etmem ve esbabına tevessül eylememi arzu ve ibramda bulundu.

Şu arada bir hadiseyi hikâyeden kendimi alamayacağım. Babamın üfûlünü müteakip günlerde Şeyh Mehmed Efendi seyr ü sülûku itmamla ilbâs-ı tâc ve hırkayı tamim ettiklerini bilvesile müteaddit defalar ihsas değil, tezkâr ettiler ve fakiri yanlarına alarak Kâdirîhane Asitanesi'ne Meclis-i Meşâyih reisi Şeyh Ahmed Muhyiddin Efendi'ye götürdüler. Hem kendilerinin vaziyetini tarsîn, dest-i şerîat ü irşâdlarına aldıklarını ihsas eylemek istediler... Ancak bu arada dergâhın bir an evvel tahliyesi lüzumunu kavlen anlatmaktan fariğ olmadılar.

Babamın vefatından sonra müteakip iki hafta Şeyh Mehmed Efendi gelerek icrâ-yı âyîn-i tarîkat eylediler ve her hâlde Meclis-i Meşâyih riyasetinden yapıldığına şüphe olmayan şifahî veya tahrirî bir tebliğ üzerine olacak ki bundan sonra gelmediler ve fakire de mumaileyh ile temasta bulunmamam emrolunmasından keyfiyeti istidlâl etmiştim.

Pederimin irtihali olan 18 Şubat 1317 tarihinden 4 Teşrîn-i evvel 1318 tarihine kadar yedi buçuk ay zarfında yalnızca dergâha ilk iki hafta Şeyh Mehmed Efendi'nin geldiği ve asıl dergâhı 4 Teşrîn-i evvel 1318'de bilfiil küşat eylediği nazar-ı dikkate alınırsa müddeamda hakikat olduğu söz götürmez.

Şeyh Mehmed Efendi'nin mecburen gelemediği haftalar zarfında ezkâr-ı su-

bhâniyye 19 Temmuz 1318 tarihine kadar pederimin halifesi Şeyh Rıza Efendi tarafından idare edilmiş ve ancak o gün evrâd-ı şerîfin bu müddet zarfındaki mutad hilâfına tamamen "Ellezî tekaddeset anhü'l-eşbâhi zâtehu" kısmının okunmasına canı sıkılarak ayrılmıştır. Bilâhare isti'fâ-yı kusûr eylemem üzerine barışılmış ve 20 Eylül 1318 tarihinden itibaren de devama başlamıştır. Gelmediği haftalar Topkapı'da Kıllı Yusuf Efendi Dergâı şeyhi ve Gureba Hastahanesi yakınındaki Valide Camii imam ve hatibi, Hüsrev Paşa Dergâhı şeyhi Bahçıvan Arif Efendi hulefasından Şeyh Cemal Efendi âyîn-i tarîkatı idare etmişlerdir. Ancak bu gün de teberrüken bu hizmet-i müstahseneyi ifa ederlerken tevhîd-i şerîfe başka bir usul ile başlaması ve ism-i celâlde de kıyam etmemek üzere işarette bulunduğu hâlde zâkirân ve dervîşân kalabalığı ve istekleri üzere kıyamen zikre başlanmasından muğber olmuş ve Nuruosmaniye civarındaki Mengene Dergâhı şeyhi Şerefüddin Efendi'nin mahdumu Ali Efendi'yle münakaşada bulunmuşlardır.

Bittabi keyfiyet Meclis-i Meşâyih riyaset ve azasına aksi dolayısıyla 27 Eylül 1318 tarihine müsadif cuma günü Hazret-i Merkez Muslihuddin Hânkâh-ı şerîfi postnişini Şeyh Ahmed ve Topkapı Kıllı Yusuf Dergâhı şeyhi Şeyh Cemal Efendi gelmişler ve Şeyh Cemal Efendi evrâd-ı şerîfeye başlamış ve Merkez şeyhi efendi de kıyamen ism-i tevhîd ve ism-i celâle bed' eylemiştir. Bilâhare semahaneden çıkıldıktan sonra Merkez Efendi Asitanesi şeyhi Ahmed Efendi, Şeyh Şerefüddin Efendi ile iki oğlunu bir hafta evvelki hadiseden dolayı tazir ve tekdirde bulunmuşlardır. Bugün birçok dervîşân miyanında Merkez Efendi Dergâhı'na mensup Zakir Şefik Dede ile dervîşân ve muhibbân da gelmişlerdi.

İşte her iki hadisenin inzımamı üzerinedir ki Şeyh Mehmed Efendi 4 Teşrîn-i evvel 1318'de telakki ettiği emir üzerine bilfiil idareyi almıştır. Fakir de ahass-ı emelim olan Celâleddin Mahmud Hulvî Efendi Dergâhı'na hafta içinde kavuşabildim.

Şeyh Mehmed Efendi bu ikinci defa gelişlerinde hakk-ı âcizîde büyük bir iğbirar taşımaktaydılar ve bunu fiilen gösterdiler. Bir daha görüşülememesinin yegâne sebebi de bu oldu. Şeyh Mehmed Efendi ebü'l-kelâm bir zattı, bu sebepten kendilerine muhabbetim vardı ve bu mütekabil muhabbet işte bu suretle tarafeynin infial ve inkisarını müeddi oldu, Mevlâ rahmet eyleye, amin.

Not düşelim, Revnakoğlu yukarıda ismi geçen ve bu tekkede bir süre vekil olarak bulunan Şeyh Rıza için bir başka yerde şu bilgiyi verir (168:41):

Şeyh Rızaeddin Remzi Efendi: Topkapı Şehremini ve çevresinde pek tanınmış duâhân Rıza Efendi'dir. Molla Gürani taraflarındaki Şerbetdar Tekkesi'nde, Şehremini'deki Hulvî Dergâhı'nda vekâleten postnişinlikte bulundu. Üsküdar Rifâ'î Asitanesi'nin şeyhliği de kendisine teveccüh edilmişti. O ta-

rihlerde İstanbul Rifâ'î şeyhleri içinde en yaşlısı kendisi bulunuyordu. Resmi muamele tamamıyla bittiği hâlde hazretin ömrü yetmedi, asitanede icrâ-yı meşîhat edemedi.

Tekkeye bu tarihten sonra ikinci Şeyh Mehmed Arif Efendi (b. Hasan) postnişin olur. Revnakoğlu bu şeyh için (130:479) "Şerbetdar şeyhi Mehmed Efendi, İstanbul Rifâ'î şeyhleri içinde kıdem itibarıyla ikinci geliyordu. Birincisi Odabaşı şeyhi Ahmed Muhtar Efendi, üçüncüsü Müftü Hamamı şeyhi Râşid Efendi'ydi" der ve şunları ilâve eder (199:29,41):

> Tarikatın adap ve erkânına fevkalâde riayet etmesi ve ettirmesi ile maruftu. Güzel de destar sarardı. Civar tekkelerdeki türbe sarıklarını, bilhassa hilâfet cemiyetlerinde giydirilecek tâçları sardırmak üzere Şeyh Arif Efendi'ye getirirlerdi. Adap ve erkânda vaki olan bir kusur ve noksanı zikirde bile düzeltmek ve alâkadarları ikaz etmek isterdi, bu hususta kendisine gelip mesele sorarlardı ve kendisinden de pek çekinirlerdi. Herkese noksanını söylemesini telmih için kendisine "Şeyh Akrep" adını vermişlerdi. "Asker imamı" diye de şöhreti olan Şeyh Mehmed Arif Efendi, Sultanahmet'te yazıcılık yapmıştı.

Revnakoğlu dosyalarında yer alan bir başka notta Mehmed Arif Efendi'nin oğlu Fevzi Arif Ataman, Hulvî Tekkesi'nde medfun olan babası ve ailesinin mezarlarını Hulvî Tekkesi bahsinde tafsilatıyla verir. Fevzi Efendi, Hulvî Tekkesi'nin son şeyhiydi. Bugün bu tekke ve mezarlar kayıptır.

Şeyh Mehmed Efendi'nin halifeleri (130:481):

> Hacı Ali Efendi b. Mustafa Tâhir merhum (130:492-97): Aslen Dağıstan Türklerindendir. İstanbul'a kırk yaşında gelmişti. İstanbul Cevahir Bedesteni'nin ser-münâdîsiydi, muhamminliği de vardı, iki sene bu hizmette bulundu. On iki memleketi gezdiğini söylerdi. 6 Ağustos 1917'de 118 yaşındayken göçtü. Edirnekapı'da Bayrampaşa Mezarlığı başlarında yatar, taşı yoktur. Şerbetdar şeyhi Mehmed Efendi gasletmişti.
>
> "Deliler şeyhi" derlerdi, aklını oynatmış olanları ve çocukları getirirler, bir seferde iyi ederdi.
>
> Rami'deki evinin üstünü tevhîdhane yapmıştı. Tekâyâmızdan, dini fıkıh, felsefe, tasavvuf, ulûm-ı müsbete ve mevzûâtta huzurunda ulema âciz kalırdı, hatta Malkaralı Hoca'yı iskat etmişti. Sulehâdan, asfiyâdan, duası alınacak bir insandı. Sigara içmezdi. Ekseriya süt ve çorba içerdi. Arakiye üzerine abanî sarardı. Nüktedan, meclis-ârâ bir insandı. Türkçeden maada Farsça, Arapça, Ermenice, Musevîce, Gürcüce, Hintçe, Rumca dilllere de bihakkın vukufu vardı. Konuştuğu Ermeniceyi bir Ermeni konuşamazdı.
>
> Sabahları bedesten kapısı önünde çarşı açılmadan önce dua ederdi. Dua evvelâ Arapça başlar, sonra mevcut esnafın çeşitli dilleriyle dua tekrar edilir,

çarşı kapısı besmele ile açılırdı. Ermeni esnafına Ermenice dua ederdi. 118 yaşında olmasına rağmen eğilmemişti, tâmmü's-sıhha idi. Ömründe doktora gitmemişti. Vefatından birkaç yıl önce yeni dişleri çıkmıştı. Eyüp İskelesi'nden kendinin kırk sene önce yaptırdığı eşek arabasıyla Rami'ye çıkardı; sabahları da onunla iskeleye inerdi.

Oğlu Elektrikçi Alaaddin Bey (Onaran), Rami'de Cuma Mahallesi, Reşadiye Caddesi, 6 numarada.

İstanbul Belediye reis muavini Mehmed Şerif Ferid Bey merhum (130:506-512): Aslında Germiyanoğulları'ndandır. Şerbetdar ve Hulvî Mahmud Efendi Tekkeleri şeyhi Mehmed Arif Efendi'nin biatlı dervişlerinden ve şeyhinin halifesi Rıza Efendi'nin hulefasındandır. Şeyhi Arif Efendi'nin irtihaline birkaç tarih manzumesi ve diğer tasavvufî şiirleri elimizdedir. Manzumelerinde mahlası "Râzî" idi.

Şerif Bey merhum, Düyûn-ı Umûmiye'nin umûr-ı hukûkiyye müdür muaviniydi, sonra Babıali memurîn müdürlüğüne geçti. Harb-i umûmîden sonra şehremanetine nakil ile yine memurîn müdürlüğüne getirildi. Operatör Emin Bey zamanında şehremini muavini oldu ve Muhyiddin Bey zamanında da bulundu. Vefatında tekaüt edilmişti. 16 Kânûn-ı sânî 1945'te göçtü. Karacaahmet'te ceddü'l-ceddi Halil Hamîd Paşa'nın yanında yatıyor. (Paşa'nın evlâd ve ahfâdı *Tuhfe-i Vehbî*'nin mukaddimesinde yazılıdır.)

Not: Şerif Bey aynı zamanda klasik bir ressam olup Gazanfer Ağa Medresesi'ndeki Belediye Müzesi'nde yağlı boya birkaç eseri vardır.

Oğlu Dr. İsmail Nazif Seçkin de 1947'de İstanbul Belediyesi reis muaviniyken Bursa sıhhiye işleri müdürlüğüne tayin edildi, oradan da Zonguldak'a gitti. Hâlen Kadıköy'de Mühürdar Rıza Paşa arsasında Doktor Şakir Paşa Sokağı'nda Devrim Apartmanı'nda 14-3 numarada oturuyor. Ehl-i dil, efendi bir zattır. Kâdiriyye'den istihlâf olunmuştur. (Tesbit 12 Şubat 1957)

Şerif Bey'in babası Taşkasaplı Ferid Bey, Düyûn-ı Umûmiye zamanında "damga nazırı" unvanıyla Damga Matbaası'nın müdürlüğünü uzun yıllar pek güzel bir şekilde idare etmiş ve irtihaline kadar bu vazifede bulunmuştur. Daha önce İzmir vilâyetinin birkaç kazasında kaymakam olarak vazife görmüş, sonra İstanbul'a gelmiş ve o zaman iki üç avukattan biri olan meşhur Şehrî Efendi ile beraber avukatlık yapmış, bilâhare 1303 tarihinde Düyûn-ı Umûmiye'ye intisap ve 1312'de irtihal eylemiştir. Şiir ve besteleri vardır.

Şerif Bey'in pederleri Ferid Bey pek nâtıka-perdâz bir zattı. Hakikaten darb-ı nutk ona vergiydi. Musikide de zengin vukufu ve malzemesi vardı. Meşhur Asariye Hatibi'nden (Bestekâr meşhur Mahmud Celâleddin Paşa ile birlikte) devamlı olarak usul meşk etmişti. Güfte ve beste kendisinin olarak meydana getirdiği şarkıları kıymetli eserlerdi. Bunlardan "Yüceldikçe yüceldi yüce

Şerif Bey (Ayaktakilerden sağ baştaki) (130:319)

> dağlar - Cemâl-i yârî görmez dîdem ağlar" şarkısı bir zamanlar halkın ağzından düşmez olmuştu. Arkadaşlarından Hacı Kirâmî Efendi, Ferid Bey'den bazı eserler geçmiştir. Meşhur Musullu Ama Hafız Osman da kâr, nâtık meşk etmişti.
>
> Ferid Bey'in cenazesinin bir ucu Beyazıt'tan Aksaray'a kadar uzamıştı. Kalabalık caddelere sığmayacak şekildeydi. Üsküdar'da yatıyor.

Revnakoğlu bir başka notunda, Asariye Camii'nin Beşiktaş Kılıç Ali'de olduğunu, yanındaki sokakta Eğri Çınar Çeşmesi'nin ve onun da yanında Beşiktaş Müftülüğü'nün olduğunu kaydettikten sonra Ferid Bey'in musiki meşk ettiği Asariye Hatibi'nden müstakil, ama hemen hemen yukarıdaki bilgileri tekrar ederek bahseder (182:76):

> Asariye Hatibi İbrahim Efendi merhum: Zamanında büyük şöhret yapmış kudretli zakir, bestekâr ve musiki hocasıydı. Maruf bestekârımız Mahmud Celâleddin Paşa merhum, Asariye Hatibi'nin çıraklarındandır. Şehremini muavini Kambur Şerif Bey'in babası şair ve bestekâr Ferid Bey de Asariye Hatibi'nden esaslı surette meşk edenler arasında hatırı sayılır.

Şeyhi Mehmed Efendi'nin bir halifesi de Hüsrev Paşa Tekkesi'nin son şeyhi Hafız Hızır Abbas Efendi'ydi (86:277). Abbas Efendi, pederlerinin vefatı üzerine ancak on beş yaşlarında yetim kaldığından hilâfetleri Molla Gürani'de âsitâne-i Rifâ'iyye'den madud Şerbetdar Dergâhı'nın son şeyhi Mehmed Arif Efendi merhumdandı; hilâfet tarihi 15 Şaban 1318 (8 Aralık 1900).

Erzurumlu Ali Dede (130:481): "Bedestenli Ali Baba" derlerdi. Uzun kara sakallı, saçlı, gayet halim selim, nur yüzlü bir zattı. 1320'de Erzurum'da bir dergâha şeyh olarak gitmiş ve orada göçmüştür.

Hacı Hafız Zeynel Bey (Zeynelabidin): İstanbul Postahanesi memurlarındandır. Sonra Şehremaneti idare memurluğu ve Beyoğlu Altıncı Daire muhasebe şefliğinde bulundu. Kendisi Bahçıvan Şeyh Arif Efendi'nin kızından torunudur. Doğumu H.1293. Hacı Zeynel Bey'in babası Giritli Hasan Efendi de Bahçıvan Şeyh Arif Efendi'nin halifelerindendir, iki kerimesini almak suretiyle damadı olmuştur.

Soğanî Şeyh İsmail Zühdü b. Ali (İsmail Ağa): Esnaftan olup soğan sattığından bu nam ile anılırdı. Kesmekaya Mahallesi ahalisindendir. Evvelâ Derviş Ali Mescid-i şerîfinde Rifâ'iyye'den usul icra eden Şeyh Beşir Efendi'ye derviş olmuş, bir müddet onun hizmetinde bulunmuş vefatıyla Bahçıvan Şeyh Arif Efendi'ye, onun da irtihalinden sonra Şerbetdar şeyhi Mehmed Efendi'ye yeniden intisap ederek H.1302'de ondan hilâfet almıştır; birinci halifesidir. Pazarlarda tâçla soğan, salata satmaktan hoşlanacak derecede safiyeti vardı.

Hırka-i şerîf başkayyımı Abdülaziz (b. Mustafa) Efendi merhum: Zakir Ali Bey merhumun söylediğine göre bu zat, Hüsrev Paşa şeyhi Bahçıvan Şeyh Arif Efendi'nin dervişi ve onun oğlu Şeyh Abbas Efendi'nin de halifesidir denilmişse de mevsukan tahakkuk etmemiştir.

Ahmed Rıza Efendi (199:29): Tekaüt sandığı memurlarındandı. Şeyhi Mehmed Efendi'nin vefatından sonra bir süre şeyhinin oğlu Fevzi Efendi'ye niyabeti de vardı.

Şeyh Mehmed Arif Efendi'nin vefatından sonra bir süre vekâleten idare edilen Şerbetdar Tekkesi'ne yine Bahçıvan Arif Efendi'nin halifelerinden ikinci Mehmed Arif Efendi posta oturur. Revnakoğlu bir notunda bu şeyhin biyografisini verir ((130:480):

> Şeyh Mehmed Arif Efendi b. Hasan b. Ahmed, (velâdeti 1264), Rumeli'nin Servi ahalisinden olup Davutpaşa'da Esekapı Medresesi'nden yetişmiş bir hocanın oğludur. Babası Bali Paşa Câmi'-i şerîfinin imam ve hatibi, aynı zamanda kayyımı olduğu için kendisi de bu hizmetlerde bulundu. Hilâfeti Hüsrev Paşa şeyhi Bahçıvan Şeyh Hacı Mehmed Arif Vasfi Efendi'dendir. "Şerbetdar şeyhi Mehmed Efendi" diye maruftur. Duâgû Şeyh Rıza Efendi ile birlikte Koca Mustafa Paşa Hankahı'ndan teberrüken Sünbülî dallısı giymişlerdir.
>
> Urfalı Yekçeşm Mehmed Efendi'den okuyup icazet alan Şeyh Mehmed Efendi, İstanbul nüfus dairesi irsâlât memuru olarak da vazife görmüş, 10 Kânûn-ı sânî 1336 cuma akşamı - cumartesi gecesi Beylerbeyi'nde Abdullah Ağa Mahallesi'nde Baba Nakkaş Caddesi'nde berây-ı tebdîl-i havâ misafir bulunduğu müteallikatından Boşnak Süleyman Halil Bey'in yalısında göçmüştür. Beylerbeyi'nde Settâriyye Dergâhı'nda medfun bulunan Şeyh Mehmed Efendi 1946'da 1500 lira sarf edilerek tekrar Nakkaş Baba Mezarlığı'na nakledilmiştir.

Revnakoğlu bu tekkede (130:487) cuma günleri öğleden sonra Rifâ'iyye evrâd, ezkâr ve ayini yapılırken geceleri de dergâhın yalnız dedegân ve dervîşânı ile Gülşenî tarikinin âyîn-i şerîfi icra edildiğini kaydeder ve bu merasimin Hulvî Tekkesi şeyhi

Mehmed Arif b. Ahmed Arif Efendi'nin vefatı tarihine kadar devam ettiğini ilâve eder. Yine onun notlarında tekkenin cümle kapısının bitişiğindeki türbenin müvacehe penceresi üstüne talik ve zırnıh ile yazılmış müstatil mermer kitabede "Yaka dilde mâsivâyı sûziş-i tevhîd-i Hak - Gel Rifâ'î âsitânında ol âteşbâz-ı aşk, 1199" yazıyordu. Revnakoğlu'nun 1943'te tesbit ettiği bu kitabe o sırada parçalanmıştı.

Tekke, Bahçıvan Şeyh Arif Efendi'nin halifesi Şeyh Mehmed Arif Efendi'nin zamanında Haliç'ten Kumkapı sahillerini çevreleyen büyük yangında yandı ve Kızılelma Caddesi'nin üzerinden geçmesiyle büsbütün yok oldu.

En başa dönersek, Revnakoğlu notlarında tekkenin şeyhler silsilesi şöyleydi:

Tekke, Ramazan Mahfî'nin halifelerinden Şerbetdar Şeyh Mehmed Efendi'nin şeyhliğiyle uyandırıldı ve açılış Ramazâniyye'den oldu ve H. 1052 (M.1642-43) tarihinde vefat eden bu ilk şeyhin adıyla da tekke "Şerbetdar Tekkesi" adını aldı. "Âşıklara şerbet sunan" anlamında "şerbetdâr-ı âşıkîn" sıfatıyla maruf bu şeyh vefat etttiğinde gömüldüğü tekkenin haziresinde mezarı üzerine türbe yapıldı.

Şerbetdar Şeyh Mehmed Efendi'nin ardından posta geçen Mekkeli Seyyid Mustafa Efendi (ö.H.1201, M.1786-87) ile tekke Rifâ'iyye'ye bağlandı ve uzun bir zaman burası bu şeyhin soyundan gelenlerce idare edildi.

Mekkeli'nin vefatından sonra oğlu Seyyid Abdullah ile tekke Rifâ'iyye'nin Lehâs koluna bağlandı. Kendisi Rifâ'iyye'nin bu kolunu kuran Ahmed el-Lehâs'ın halifesiydi. H.1190 (M.1776-77)de şeyhinden hilâfet almış, "Küpeli" denmekle de şöhret bulmuştu. Önceleri Şerbetdar Mehmed Dede'nin türbedarıyken türbe bitişiğinde sahip olduğu arsayı tekkeyi dönüştürmüş, 1209 Recebinde (Ocak-Şubat 1795) vefat ettiğinde de tekkenin haziresine gömülmüştü. İlk zamanlar Ramazâniyye'den olan tekke bu şeyhle beraber Rifâ'iyye'ye geçince Rifâ'iyye'nin Lehâsiyye kolunun İstanbul'da asitanesi burası oldu.

Şerbetdar Tekkesi'ne bu sefer Mekkeli Seyyid Mustafa'nın halifesi Kadı Şeyh Salih er-Rifâ'î postnişin oldu. Üsküp Rifâ'î şeyhlerinin icazetnamelerinde ismi geçen bu şeyh vefatında Remlî Tekkesi'ne defnedildi. Her hâlde Mekkeli Seyyid Mustafa Efendi'nin oğlu Süleyman Ulvân Efendi'nin (d. H.1194, M.1780) postnişinliğinin gecikmesinin sebebi, babası öldüğünde yaşının küçüklüğüydü.

Kadı Şeyh Salih er-Rifâ'î'nin halifelerinden Şeyh Abdullah'ın oğlu Süleyman Ulvân Efendi H.1217 (M.1802-03)te posta geçirildi. 15 Zilhicce 1249'de (25 Nisan 1834)te vefat edince tekkeye defnedildi. Bu tekkeye daha sonra bir başka Süleyman Ulvân Efendi daha postnişin olacaktır.

Birinci Süleyman Ulvân Efendi'den sonra kardeşi, Şeyh Veysi Efendi geldi, o da 14 Cemaziyelevvel 1273 (10 Ocak 1857) vefat ettiğinde tekkeye defnedildi.

Bu sefer tekkeye Şeyh Hafız Mehmed Sadık Efendi b. İbrahim Sabri geldi. Şerbetdar şeyhi Mehmed Sadık, H.1219 (M.1804-05) tarihinde Alaca Mescit Dergâhı şeyhi Sadık

Efendi'den sülûka başlamış, H.1237 (M.1821-22) tarihinde şeyhinin vefatıyla sülûkunu onun yerine postnişin olan Şeyh Mehmed Sabri Efendi'den tamamlayarak H. 1244 (M.1828-29)da hilâfet almıştı. Şeyh Veys Efendi'den boşalan tekkede şeyhliği ancak bir sene sürmüş, 19 Zilhicce 1274'te (31 Temmuz 1858) ölünce Şehzade Camii haziresine defnedilmişti. Kendisi aynı zamanda Şehzadebaşı Mektebi muallimlerindendi.

Tekkede Ali Hulûsî Efendi (ö. H.1281, M.1864-65) ve pek kısa bir müddet şeyhlik yapan ve üzerinden bu şeyhlik alınan oğlu Hafız Mustafa postnişin oldular.

Bu defa önce vekâleten, daha sonra asaleten Osman Hilmi Efendi (ö.22 Şevval 1291, 2 Aralık 1874) şeyh oldu. "Asker imamı" diye maruf olan bu zatın Revnakoğlu iki halifesini kaydeder:

Şeyh Ahmed Efendi (Kaşıkçı): Bekâr Bey Tekkesi'nde vekâleti vardı.

Osmanpazarlı Şeyh Efendi: İsmi kullanılmaz, H.1313 (M.1895-96)da göçmüş, Silivrikapı dışında Seyyid Nizam çevresine sırlanmıştı.

Osman Hilmi Efendi bir süre Matrak Tekkesi'nde de şeyhlikte bulunmuştu.

Kâdiriyye'den Remlî Tekkesi şeyhi Rıza Efendi'nin dervişi ve Şerbetdar Tekkesi'nin paşmakçısı Tersaneli Derviş İbrahim (183:213)

Osman Hilmi Efendi'nin oğlu ikinci Şeyh Ulvan Efendi'nin (ö.H.1297, M.1879-80) şeyhliğinden sonra "Topkapı şeyhi" denmekle maruf Süleyman Niyazi Efendi (ö. 7 Cemaziyelevvel 1310, 27 Kasım 1892) posta geçirildi. Kıllı Yusuf Tekkesi'nin şeyhliği de bu zatın uhdesindeydi. Niyazi Efendi'nin mezarı, Kıllı Yusuf Tekkesi haziresindedir.

Şeyh Süleyman Niyazi'nin vefatından sonra tekke şeyhliği bu kolun en büyük halifesine şart koşulduğu için Hulvî Tekkesi şeyhi Mehmed Arif Efendi'ye tevcih olunmuş, ancak yaşlı olduğunu söylemesi üzerine tekkeye Hüsrev Paşa Tekkesi şeyhi Bahçıvan Arif Efendi gelmişti. Bahçıvan Arif Efendi'nin (12 Ramazân-ı şerîf 1314, 14 Şubat 1897) vefatıyla tekke Hulvî şeyhi Mehmed Arif Efendi'nin üzerinde kaldı.

Bundan sonrası yukarıda anlatılmıştı.

Fenâî Baba - Fenâî Dede Türbesi

1918'de yanan ve haziresi de kaybolan, ancak 2009'da betonarme olarak yaptırılan Akbaba Mehmed Efendi Camii'nin yanındaydı.

Şöhretinden ötürü, Akbaba Mehmed Efendi Camii, "Fenâî Mescidi" diye maruf olmuştu. Türbenin yeri Türkçü Sokağı ile Kızılelma Caddesi'nin kesiştiği yerde bulunan Akbaba Camii'nin karşısında, Kızılelma Caddesi'nde, 35 numaralı binanın önünde, cadde üzerindeydi. Fenâî Baba, Revnakoğlu dosyalarında şöyle yer alır (188:145):

> Fenâî Baba - Fenâî Dede Türbesi, Molla Gürani'de Taşkasap'ta Çukurbostan'a yakın taraflardadır. Kurbünde vaki mescid-i şerîfi yaptıran, Akbaba Mehmed Efendi'dir, mahallesi vardır. *Hadîka*'da (I, 156-57) yazdığına göre bu zatın merkadi nâ-malûmdur. Mukabilinde Şeyh Mehmed Fenâî el-Halvetî medfun olmakla bu isimle şöhret bulmuştur.
>
> Fenâî Dede, Ümmî Sinanzâde Ced Hasan Efendi'nin hulefasındandır. *Melâmîlik*'te (s.43) merhum Sadık Vicdanî'nin yazdığına göre Gülşeniyye-i Halvetiyye eâzımındandır ve meşhur La'lîzâde Abdülbaki'nin babasıdır, bu münasebetle kendisine de "La'lîzâde" denilmektedir.
>
> Not: Bu sülâleden Ahsen Bey, tapu kâtipliğinden emekli olup Yorgancılar Çarşısı'nda bulunur. Samatya'da Hacı Hüseyin Ağa Mahallesi, Büyük Kuleli Sokağı'nda 68 numaradadır.
>
> Şeyh Mehmed Fenâî el-Halvetî, İmam Suyûtî'nin *Keşfü'l-Gumme min Hâzihi'l-Ümme* adındaki kitabını H.1095'te nazmen tercüme eylemiştir. Bu kitap Koca Mustafa Paşa Hânkâh-ı şerîfi'nin avlusunda medfun bulunan "sultânân efendilerimiz"den bahseder.
>
> Şeyh Mehmed Fenâî'nin İbrahim Gülşenî'nin tercüme-i hâline ve mektûbâtına dair büyük bir kitabı, Gülşeniyye dosyasındadır.

İstanbul Arkeoloji Müdürlüğü'nden Tapu sicil muhafızlığı kayıt kalemi tetkik memuru Ahsen Şendoğan'a yazılan 1-3-1946 tarihli cevapta şu husus yer alır (188:146):

> Ceddiniz Fenâî Mehmed Dede'nin Molla Gürani'de namını verdiği mahalledeki türbesinin yol üzerinde kalacağı yapılan incelemeden anlaşılmış ve arzuları veçhile oradan kaldırılması zarurî görülmüştür. Ancak merhumun bakiye-i izâmıyla üzerindeki tesisatın vaziyeti müşkül olan Pirî Mehmed Paşa Camii haremine nakli münasip görülmemiştir. Keyfiyet Belediye Mezarlıklar Müdürlüğü'ne yazılmış olup mezkûr müdürlükle görüşülerek mutabık kalınacak iyi bir yere nakli muvafık olacağını 1945 tarihli dilekçenize cevaben bildiririm.
>
> İstanbul Arkeoloji Müzeleri müdürü ve Eski Eserleri Koruma Encümeni reisi.

Şeyh Taha Tekkesi

Kızılelma Caddesi'nde ilerliyoruz, biraz ileride bu caddenin sağına ve soluna doğru açılan Cevdet Paşa Caddesi'nin sol kısmına dönüyoruz. Şimdi Betav Fırat Kara Kız Öğrenci Yurdu'nun bulunduğu yerin arsasında ve kısmen Cevdetpaşa Caddesi üzerinde eskiden Şeyh Taha Tekkesi vardı. (Haseki Sultan Mahallesi, 1803 ada, 29 parsel)

Arsası üzerinde şimdi kız öğrenci yurdu bulunan tekkenin bir kısmı sonradan açılan Cevdet Paşa Caddesi'ne de sarkıyordu. Bağdat'tan gelen ve buradaki hanesini zaviyeyeye çeviren Taha Efendi, ilk şeyh olarak tekkesinin başına geçmişti; kendisi Kâdiriyye'nin Rezzâkiyye kolundandı. Muhyiddin Efendi tomarında onun 130 yıl yaşadığını, henüz 17 yaşındayken Edirne'de Sezaî Gülşenî ile görüştüğünü söyler. Babası Yasin Efendi, Bağdat'ta türbedardı.

Taha Efendi hayattayken oğlu Eşref Efendi vefat edince, Taha Efendi'nin kızını veya kızkardeşini alan İzmirli Tatar Şeyh Ahmed posta geçti. Tatar Şeyh H.1272 (1855-56) de vefat ettiğinde oğlu Mehmed Salih Efendi henüz küçük yaşta bulunduğundan Kadızâde Tekkesi şeyhi Nureddin Efendi bir süre bu tekkeye vekil şeyh olarak devam etmiş (ö.H.1282, M.1865-66), Tatar Şeyh'in küçük oğlu Mehmed Salih'i yetiştirerek ona hilâfet vermişti. Tatar Şeyh'in büyük oğlu subay olduğundan tekke şeyhliğinden feragat etmişti.

Artık tekke böylelikle Kâdiriyye'nin Rezzâkiyye kolundan Eşrefiyye koluna geçer.

21 Receb 1310 - 8 Şubat 1893 tarihinde Mehmed Salih vefat edince küçük oğlu ve tekkenin son asil şeyhi Taha Efendi posta oturur, ancak o da babası öldüğünde yaşı olgunluğa erişmediğinden Hekimoğlu Ali Paşa Tekkesi şeyhi Sadeddin Efendi'nin vekilliğinde tekke bir süre idare edilir. Taha Efendi, Sadeddin Efendi'nin yanında yetişip ondan hilâfet alarak R. 1323 (M.1907-08)de posta geçmiş, tekkelerin kapanış tarihine kadar şeyhliği devam etmişti.

Tekke R.1334 (M. 1918) Fatih yangınında yanmış, önünde bulunan türbede medfun olan şeyhlerin kemikleri de Cevdet Paşa Caddesi açılırken türbe yol üzerinde kaldığı için ailenin son temsilcisi Raciye Salman tarafından Merkez Efendi Mezarlığı'na taşınmıştı. 1957'de cadde açılırken yıkılan bu tekkeye dair Revnakoğlu dosyalarında şunları anlatır (175:431-33):

> Kâdiriyye'nin Rezzâkıyye kolundandır, perşembe günü zikredilirdi. 1334'teki büyük Fatih yangınında yanan bu tekke Haseki'de Nevbahar Mahallesi'nde Biber Ağa Sokağı'nda idi, "Biber Ağa Tekkesi" de diyorlar. İlk zamanlar perşembe günü akşamları mukabele olurdu, sonradan yalnız perşembe gününe

bırakıldı, bundan dolayı "Perşembe Tekkesi" diye de maruftur. Şimdi Cevdet Paşa Caddesi üzerinde Nilgün Sineması bahçesiyle 84 numaralı küçük kârgir evin arasındadır. Etrafı duvarla çevrili tekke arsasında söğüt ağaçları vardır.

Tekkeyi yaptıran Şeyh Seyyid Taha, Hazret-i Gavs'ın evlâdından bilinir; Bağdat'tan gelerek tekkeyi uyandırmış ve buraya şeyh olmuştur.

H.1261'de (M.1845) vefat ettiği zaman biricik oğlu Seyyid Eşref Efendi daha önce göçmüştü, bu sebeple tekkenin şeyhliği Seyyid Taha'nın damadı ve halifesi İzmirli Tatar Şeyh Ahmed Efendi'ye verildi. Onun da H.1272 (1855-56) tarihinde vefatıyla ikinci oğlu Mehmed Salih Efendi'ye geçti. Büyük oğlu subay olduğundan keff-i yed etmişti. Küçük yaşta idi, büyüyünceye kadar Kâdîzâde Tekkesi şeyhi Nureddin Efendi vekâlet eyledi. Şârih-i Dimyâtî denilmekle anılan bu Şeyh Nureddin Efendi, Mehmed Salih Efendi'ye vekillik ettiği gibi hilâfet de vermiş ve tâc giydirmiştir.

Fatih dersiamlarından olan Mehmed Sâlih Efendi iyi Arapça bilirdi, şiir de yazardı, mütalaası genişti, bazı zevata *Fusûs* dersleri vermiş, Arapça okutmuştur. Şehremini'nde Sa'diyye'den İnâdiye Tekkesi son [şeyhi] Akif Efendi talebesi arasındadır. 21 Receb 1310 (8 Şubat 1893) tarihinde vefatıyla oğlu Hasan Taha Arca şeyhliğe gelip bu da küçük olduğundan Hekimoğlu Ali Paşa Şeyhi Sadeddin Efendi kendisine niyabet eyledi.

Tekkenin son şeyhi olan Taha Bey, babası gibi iyi tahsil görmüştü. Beyazıt dersiamlarından Nevşehirli Hasan Fehmi Efendi'den icaze almış, Maliyeye girmiş ve uzun zaman burada çalıştıktan sonra 1936 tarihinde emekliye ayrılmıştı. Hilafetnamesi kendisine vekâlet eden Hekimoğlu Ali Paşa şeyhi Sadeddin Efendi'dendir. Tekke şeyhliği kendisine Rumî 1323'te (M.1907-08) verilmişti.

Şeyh Hasan Taha Bey (175:403), Şeyh Mehmed Salih Efendi merhumun oğludur ve tekkenin son şeyhidir. Velâdeti 1300. 1949 Martında göçtü, Merkez Efendi haziresinde aile kabrinde medfundur. 30 Mart 1949 tarihinde gece saat 23'te tedavi edilmekte bulunduğu Guraba Hastahanesi'nde şifâ-hâne-i ebediyyete iltica ve intikal eylemiş ve ancak iki gün sonra defni kabil olabildiğinden 1 Nisan 1949'da gömülmüştür. Merkez Efendi'de yatıyor. Gayet terbiyeli, müeddep, kibar, efendi bir zattı. İstanbul meşayihi arasında eski Babıali terbiye ve muaşeretine vâkıf birini daha uçurmuş bulunuyoruz.

Teyzesi Raciye Hanım, Aksaray Kâtip Muslihuddin Mahallesi Küçük Langa - Tramvay Caddesi, 34 numarada oturuyor.

Revnakoğlu bu tekkenin zakirlerinin dördünün de ismini verir (175:434):

Odabaşı Sıbyan Mektebi hocası Sünbüliyye'den Yazmacı Hafız Mehmed Efendi merhum (zakirbaşıdır; Balat Şeyhi Hafız Kemaleddin Efendi merhu-

mun halifelerinden olan Zâkir Hafız Mehmed Efendi merhum Şehremini'nde Sa'diyye'den İnâdiye Tekkesi'nde medfundur, başında cesim Sünbülî tacı vardır), yine Odabaşı Mahallesi'nden Ârif Efendi merhum, Haydarîhâne Şeyhi Hafız Ahmed Refik merhum, Kabakulak'ın Ali Bey (Gerçek).

Raciye (Salman) Hanım, tekkenin türbesindeki ecdadının mezarlarıyla alâkalı 1957'de İstanbul Mezarlıklar Müdürlüğüne resmi müracaatta bulunur. Tekkenin son vaziyetini takip için yazılanları Revnakoğlu'ndan aktarıyorum: (175:402):

İstanbul Mezarlıklar Müdürlüğüne,

Haseki Biber Ağa Sokak, Cevdet Paşa Caddesi'ndeki dergâh kabristanında bütün aile efradımın mezarlığı orada olduğundan ve belediyece yol açılması hasebiyle bir kısım ölülerin kemikleri çıkarılmış ve alıp Merkez Efendi Kabristanı'na koyduk. Bu kere büyük babalarımız, büyük annelerimizin orada mezarlığı olduğundan bunların da mezardan çıkarıldığı zaman aşağıda yazılı adresime bildirilip onların da kemiklerini alıp Merkez Efendi Kabristanı'na götüreceğimden bu hususta tarafıma malûmat verilmesini saygı ilerica ederim.

Raciye Salman

Aksaray Küçük Langa Kâtip Muslihuddin Sokak, no 32 mukim.

Türbe içinde bulunan silsile-i taallukatımızdır:
Büyük babalarımız ve büyük validelerimiz:
Şeyh Taha Baba hazretleri - Şerife Hanım
Şeyh Eşref Efendi - Hacer Hanım
Şeyh Ahmet - Fatma Hanım
Şeyh Salih - Ayşe Hanım
Hafız Salim Efendi - Maide Hanım
Muhiddin - Merzuka Hanım
... - Fahriye Hanım

Mezarlıklar müdürlüğü bu yazıyı Başkontrolör Mehmet Telman'a sevk eder. Telman'ın cevabî yazısı hem Şeyh Taha Tekkesi haziresine hem de Başçı Mahmud Tekkesi haziresine dairdir. Yazıdaki altını çizdiğim kitabe okuma sıkıntıları Revnakoğlu'nun Başçı Hacı Mahmud Tekkesi notlarında doğru şekilleriyle yer alacaktır (175:401):

Müdüriyet Yüksek Makamına,

Kızılelma Caddesi'ne amut ve Silivrikapı sitikametine hâl-i inşâda bulunan Cevdet Paşa Caddesi üzerinde çıkan lahitin tahkiki hakkında telakki edilen emr-i şifâhîleri üzerine mahallen yapılan tetkikatta:

Yol üzerinde çıkan lahidin mezkûr mahalde harap olan Perşembe Tekkesi'nin

haziresine defnedilen adı geçen Şeyh Fettah Efendi'nin mahdumu Şeyh Salih'in türbesi olduğu ve civar halk tarafından kemikleri bir torba içine konularak lahidin içinde hıfzedildiği görülmüştür. Perşembe Tekkesi şeyhinin oğlu olan Şeyh Salih'e ait kemik bakiyelerinin hangi mezarlığa defninin münasip olacağı hakkında Uzman Cemaleddin Server'den sorulmasına müsaadeleri.

Tetkikatım esnasında yine Cevdet Paşa Caddesi üzerinde Gülşenî Tekkesi haziresinde mezar taşının üzerinde "Mefâhir-i Ebü'l-Feth Sultan Mehmed Han Gazi tamir-ül-behşan merhum ve magfur sahibü'l-hayrât Başçı el-Hâc Mahmud b. Sina, sene 900", yine bu hazirede bir mezar daha "Mümtaz silsile-i buşi piri tarikatı gülşeni eş-şeyh Hasan Sezai eş-Şeyh Hafız Mustafa Efendi halifesi merhum piri Ruşti Zamir eş-Şeyh Mehmet Sait Efendi'nin ruhuna 1217" yazılıdır.

Esasen tekke harap ve yok olmuştur. Bu mezarlık yol ortasında ve perişan bir haldedir. Tarihî kıymetleri haiz bu mezarların tetkik ve kıymetlendirilmesi için uzmanların mütalaalarının alınmasına müsaadelerini saygı ile arz ederim, 28-5-1955.

Yazı bu sefer Cemaleddin Server'e değil, Mesut Koman'a intikal eder. Onun tetkiki ve cevabı da Revnakoğlu dosyalarına girer (175:400):

Müdüriyet Yüksek Makamına,

17-5-1957 tarih ve 5792 sayı ile Raciye Salman'ın havale buyurulan istidası üzerine mahallinde soruşturma ve incelemede:

Burada vaktiyle bir tekke ile bir türbenin bulunduğu ve bunların büyük Fatih yangınında 40 küsur sene evvel yandığı ve buraların harabe hâlinde iken 1947 yılında bugün mevcut bir katlı evin temelleri kazılırken bir lahdin çıktığı, bunun üzerine de evin temelinin geriye alındığı ve elyevm evin bahçesinde kalan bu lahdin mevcut bulunduğu, son aylarda da adı geçen evin önündeki yolun genişletilmesi münasebetiyle kazı yapılırken yolun ortasında bir mezarın çıktığı, bu mezara ait kemiklerin de bir torbaya konularak istida sahibinin huzuru ile Merkez Efendi Kabristanı'na nakil olunduğu ve istidanın altında isimleri yazılı zevata ait ne bir mezar taşının ve ne de bunlara ait diğer bir emarenin mevcut olmadığı anlaşılmıştır.

Bu hususta mahallenin eskilerinden Şükriye Bitigen, Münevver Şenduran, Cahide Tokdemir ve Müşerref Güleç'in malûmatına müracaat olunduğunu saygılarımla arz ederim.

Eski Eserler Uzmanı M. Mesud Koman

Revnakoğlu Dosyalarında Halil Nihat Boztepe Biyografileri

Revnakoğlu dosyalarında iki yeni Halil Nihat Boztepe (ö.1949) biyografisi yer alır. Bilhassa *Ağaç Kasidesi* ile edebî şahsiyetini ortaya koyan yazar, mizah ve hiciv vadisinde son devrin mühim kalemlerindendi. Kendisiyle yaptığı mülâkattan parçalar da aktararak yazılan dosyalardaki ilk biyografi muhtemelen Revnakoğlu'na aittir.

Cemalettin Server Revnakoğlu'ndan (168:99-105):

Halil Nihat

1299'da Trabzon'da tevellüt etmiştir. İbtidaî tahsili Tekke Mahallesi yerli lehçesiyle "Fârsî Hocası" dedikleri, sıbyan mektebinde Hâfıze Nâdire Hatun'dan, mahall-i mezkûr camiindeki mektepte Hoca Hüsnü Efendi'den ikmal ettikten sonra 1304'te iki sene "ıslâhhane" namı verdikleri ibtidaiyye ve bir müddet de rüşdiye-i askerîye ve iki sene idadî mektebine devam etmiş ve bilâhare Trabzon Düyûn-ı Umûmiye idaresine mülâzemeten intisap ederek bir taraftan da beyne'l-avâm "Cızcız" namıyla maruf olan Frerler Mektebi'ne Fransızca tahsil ve Türkçe tedris etmek üzere müdavemete başlamıştır.

Müşarünileyhin edebiyat merakını âsâr-ı garbiyyeyi mütalaa dolayısıyla hasıl olmakla Türkçede vukuf ve malûmatını tezyit etmek arzusuna tabi olarak Müftü Camii'nde Tarakçızâde Zühdü Efendi'den *Gülistân* ve merhum Tayyibzâde Hâfız Zühdü Efendi'den de Câmi'-i Ebü'l-Feth'te bir miktar *Bostân* okumuştur. Bu suretle Türkçe âsâr-ı edebiyyenin mütalaasına başlayarak kemâl-i dikkatle edebiyât-ı cedîde neşriyatını takip etmiş, bilhassa Halid Ziya Bey'e karşı derin bir muhabbet hissetmeye başlamıştır. Hatta müşarünileyhin İstanbul idâre-i merkeziyyesine nakl-i me'mûriyet etmesi bu derin takdirin ihzar ettiği bir tesadüf dolayısıyla Halid Ziya Bey'in delâletiyle vaki olmuştur. Bizzat Halil Nihat Bey bu vakayı şu suretle bize nakletmiştir:

"Halit Ziya Bey'in eserlerini büyük bir zevkle okuyordum. Bu büyük hikâye müellifi benim üzerimde pek derin bir tesir icra etmişti. O kadar meshûr olmuştum ki yavaş yavaş kalbimde Halit Ziya Bey'i görmek, yakından tanımak arzuları peyda olmaya başladı. Ben Trabzon'da edebiyat meraklısı en küçük bir memurdum, Halit Ziya Bey ise İstanbul'un pek meşhur bir muharriri, o zamanda da reji düyûn-ı umûmiye tahrîrât-ı Türkiyye müfettişi idi. Ne suretle Halit Ziya Bey'le tanışabilirdim, bunu bilmiyordum İstanbul'a gelmek hatırımdan bile geçmiyordu. O esnada memuriyette terfi etmek mümkün değil. Bir yeis içinde idim. İstikbal bana pek karanlık görünürdü. Bu yeis saikasıyla Akçaabat kazası kâtipliğine talip oldum, fakat validem sûret-i kat'iyede buna mani oldu.

Bir gün Trabzon'a düyûn-ı umûmiye müfettişlerinden Halit Ziya Bey'in gelmekte olduğuna dair bir haber aldım. Bu haber beni pek müteheyyiç etti. Hangi vapurla geleceğini tahakkuk ettim. Halit Ziya Bey'i getirecek vapurun muvasalat günü iskeleye giderek çıkan yolcuları tetkike başladım. Zannediyordum ki resmini gördüğüm ve eserlerini bu kadar severek okuduğum bu meşhur muharriri görür görmez tanıyacağım. Yolcular arasında Halit Ziya Bey olduğuna hükmedeceğim hiç kimse çıkmadı. Meyusen avdet ettim. Sonra haber aldım ki Halit Ziya Bey filhakika aynı vapurla Trabzon'a muvasalat etmiş, fakat ben kendisini tanıyamamışım. İlk işim bir mektup yazarak hürmet ve muhabbetimi bildirmek, öteden beri kendisini görmek için kalbimde hasıl olan iştiyakı nakletmek oldu. Bana cevap vereceğini bile ümit etmiyordum.

Bir gün kalemde oturuken odacı, bana Müfettiş Halit Bey'in beni görmek üzere dışarıda beklemekte olduğunu söyledi. Tarif edilemeyecek kadar büyük bir heyecana kapılarak Halit Ziya'nın yanına gittim. Pek temiz, kibar giyinmiş, büyük bir nezaket ve talâkatle konuşuyordu. Halit Ziya Bey'i hayalimde verdiğim şekle muvafık buldum. Memuriyetimi sordu, burada rahat edemeyeceğimi, İstanbul'a nakl-i me'mûriyetim için tavassutta bulunacağını söyledi.

Aylardan sonra İstanbul'da dâire-i merkezde 300 kuruşluk münhal bir memuriyet bulunduğu, bunu kabul edersem istikbalim için hayırlı olacağına dair bir tezkire aldım. İşte bu suretle Halit Ziya Bey'i tanıdım, onun tavassutuyla nakl-i me'mûriyet ederek Trabzon'dan İstanbul'a geldim."

Halil Nihat Bey bidayette Trabzon gazetesine "Cemil Hikmet" [müstearıyla] şürûh ve tafsil tarzında değerli eserler yazmaya başlamış, İstanbul'a geldikten sonra İkbal ceridesine Charles Îagner'den nakil ve iktibas suretiyle "Hayat Hakkında Musahabeler", "Büyükler Küçükler İçin" serlevhalarıyla tehzîb-i ahlâka dair makaleler göndermiştir. Bilâhare Alfonce Daudet'nin *Değirmenimden Mektuplar* ismindeki eserinden küçük hikâyeler tercüme ederek Şehbal gazetesinde neşreylemiştir. Daha sonra yine aynı müellifin *Küçük Efendi* ve *Taraskonlu Tartaren* unvanlı eserlerini tercüme ederek bunlardan ikincisini ber-sûret-i nefîse tab' ettirmiştir.

Halil Nihat mukaddemâ nazım ile meşgul olur ki harp esnasında Nedim, Fuzulî gibi eskiden beri pek sevdiği kudemâ-yı şuarayı âşıkane saiklerle tahmise başlamıştır. Gerek Nedim gerek Fuzuli'den tahmis ettiği gazellerde cidden muvaffak olmuştur. Esasen hassas bir gönül sahibi olan müşarünileyh bu iki büyük şairin divanlarından en güzel gazelleri intihap ederek asıllarına revnak verecek bir şekilde biraz terennüm havası altında üstadane tahmisler vücuda getirmiştir.,

Bu sırada Mütareke'nin vukuu harp esnasında icra edilen birçok seyyiattan kısmen olsun bahse imkân vermekle harbin meşâkka ve mesâibinden azade kalamayan şair, maziye ve hâle ait olan tenkîdâtını mizaha meylederek Nedim, Fuzulî ve diğer şairlerin gazel ve kasidelerini tanzir etmek suretiyle izhar etmiştir. Tab'an zarif ve latîfe-gû olan şair bu vadide büyük bir muvaffakiyet ihraz ederek iktisâb-ı şöhret etmiştir. Bilhassa Fuzulî'nin "dedim - dedi" matlalı meşhur terciibendine nazire olan manzumesi o esnada sulh konferansına azimet ederek tıflâne müddeiyât serd etmek suretiyle düvel-i mü'telife murahhasları tarafıyla müzakereye girilmeksizin avdeti esbabı ihzar edilen Sadrazam Damat Ferid Paşa ve tarafdârânın tarz-ı siyâsetiyle epeyce ve cüretkârâne

istihzaları şamil olmak dolayısıyla nazar-ı dikkati ve takdiri cezbeylemiştir.

Gariptir ki bugün emsaline faik ücretler vererek şairin yazdığı manzumelerin kendileri tarafından neşredilmesini bizzat rica eden gazete sahipleri vaktiyle büyük bir lâkaydî ibraz etmişler, müşarünileyhin gönderdiği manzumeleri bilâ-bedel derc-i sütun etmekte ihmal ve istigna göstermişlerdir.

Halil Nihat Bey mizahî eserleri Mütareke'yi müteakip Süleyman Nazif Beyefendi riyâset-i tahrîriyesinde intişar eden Hâdisât ismindeki yevmî ceride ile o yıllarda "Sihâm-ı İlhâm" unvanı altında muntazaman neşre başlamıştır. Süleyman Nazif Beyefendi, şairi şahsen tanıdığı ve takdir ettiği için bu kıymettar eserlere sayfalarını daima açık bulundurmuş, mamafih hakk-ı tahrîr vermemiştir. Halil Nihat Bey buna: "Güldürürsün âlemi bâd-ı havâ isem Nihâd!" mısraıyla zarif bir tarzda ima eylemiştir.

Hâdisât'ın ta'tîl-i neşriyât etmesi üzerine o sırada İstiklâl ismiyle sâha-i intişâra çıkan diğer yevmî bir ceridede Halil Nihat Bey manzum ve mensur eserlerini neşretmeye başlamıştır. Şairlerin mensur eserleri, münhasıran "Zafername" bazı garip ve şâyân-ı dikkat manzumelerini tenkit ve tehzil vadisinde yazılmış makalelerden ibarettir ki bunlara "Şerh-i Mezâmîn" unvanı verilmiştir.

İstiklâl ceridesi şaire her eserine mukabil muayyen bir hakk-ı tahrîr vermeyi deruhte ve kabul etmiş ise de taahhüdünü kısmen ifa ederek ta'tîl-i neşriyât etmiştir: "Nihat istermiş İstiklâl'den yetmiş lira derler."

Bilâhare Halil Nihat Bey, Sabah gazetesi tarafından vaki olan davet üzerine manzum ve mensur âsârını mezkûr gazete ile neşretmekte bulunmuştur.

Müşarünileyh matbu olan Alphonse Daudet'den mütercem *Taraskonlu Tartaren* unvanlı bir hikâyesi vardır. *Sihâm-ı İlhâm* unvanı altında toplamış olduğu mizahî manzumeleri de derdest-i tab'dır. Bunlardan başka Alphonse Daudet'den mütercem *Küçük Efendi* isminde büyük bir romanı, aynı muharririn *Değirmenden Mektuplar* unvanlı tercümesi kuvve-i haberiyyeye gelmiş, küçük hikâyelerden müteşekkil diğer bir eseri telif olmak üzere de *Sihâm-ı İlhâm*'dan maada *Şerh-i Mezâmîn* ve *Berâber-i Nedîm* isimlerini verdiği iki cilt âsârı daha mevcuttur ki bunlar muharrir-i âdil nazar-ı mütâlaasından geçmiştir.

Halil Nihat Bey'in şahsiyet-i edebiyyesini teşkil eden, mizahî şiirleridir. Bu manzumelerde şair üslûp itibarıyla son derece kuvvetli olup divan edebiyatının ruhuna nüfuz ettiğini ispat eylemiştir. Bu itibar ile aynı vadide büyük bir şöhret iktisap eden Fazıl Ahmed Bey'e müreccahtır. Malûmdur ki edebiyât-ı kadîmede kelimât ile ahengin nükte ve mazmun derecesinde kıymet-i ehemmiyeti vardır. Vezni üstadane bir tarzda kullanamayan, münâsebet-i elfâzı idare edemeyerek söyleyeceğini rekik bir lisanla söyleyen şair iyi mazmunlar, nâ-şenîde nükteler bulsa da o derece makbul olamaz. Halil Nihat Bey bu noktada cidden ibrâz-ı mükemmelliyet etmiştir.

Ciddi manzûmâtına gelince, bunların biraz evvel söylediğimiz veçhile kısm-ı küllîsi tahmislerden ibarettir. Halil Nihat Bey bu tahmislerinde pek ziyade muvaffak olmuştur. Fuzulî'nin "Bilüpdür-bilürem" redifli gazeline yazdığı tahmis ile aynı şairin aynı gazeline Şeyh Galip'in yazdığı tahmis yan yana getirilecek olursa Halil Nihat'ın bunda daha muvaffak olduğunu tasdik etmek icap eder. Misal olarak her iki tahmisi derc ediyoruz:

Halil Nihat'ın Tahmisi:

(Bu kısım metinde boş bırakılmış, metnin kendisi de bulunamamıştır!)

Şeyh Galip'in Tahmisi:

Beni ol mâh giriftâr bilüpdür bilürem
Fikr-i zülfiyle şebim târ bilüpdür bilürem
Nicedir hâtır-ı bîmâr bilüpdir bilürem
Yâr hâl-i dilimi zâr bilüpdür bilürem
Dil-i zârımda ne kim var bilüpdür bilürem

Bu degil tavr-ı vefâ neyleyim izhâr olmaz
Hâ ha sen bende-nüvâz ol deyü âzâr olmaz
Demezem ki niçin uşşâka vefâ-dar olmaz
Yâri agyâr bilüpdür ki bana yâr olmaz
Ben dahı anı ki agyâr bilüpdür bilürem

Uyhuyu dîde-i uşşâka harâm eyleyeli
Günlerin vâdî-i hicranda şâm eyleyeli
Tâ bu sevdâya düşüp kasdı tamâm eyleyeli
Zülfünü ehl-i vefâ saydına dâm eyleyeli
Beni ol dâma giriftâr bilüpdür bilürem

Keşf-i râz eyler iken dîde-i ter âh u figân
Sırr-ı aşk olmaz o fettân-ı cihândan pinhân
Çeşm-i gûyâsi bana söyledi bî-harf-i zebân
Ben ne hâcet ki kılam derd-i dilim yâre ayân
Kamu derd-i dilimi yâr bilüpdür bilürem

Es'adâ eyleyemem togrusu ben terk-i edeb
Demezem söyle nedendir bu tecâhül bu gazâb
Her işi hikmet ü her tavrı kerâmetdir hep
Yâr hem sohbetim olmasa Fuzûli ne aceb
Özüne sohbetimi âr bilüpdür bilürem

Görülüyor ki Halil Nihat Bey gazelin ruhuna daha nüfuz etmiş, ilâve ettiği mısralarda âdeta Fuzuli'nin eksik bıraktığı tarafları itmam etmiştir.

Halil Nihat Bey tercümelerini büyük bir dikkat ve itina ile vücuda getirmiştir. Fransız lisanına vukuf-ı tammı bu muvaffakiyette mühim

Halil Nihat Boztepe

bir âmil olmakla beraber asıl şâyân-ı takdîr olan cihet, bu mütercem eserlerde Türkçenin şivesini ihlâl etmeksizin aslına mutabık kalışıdır.

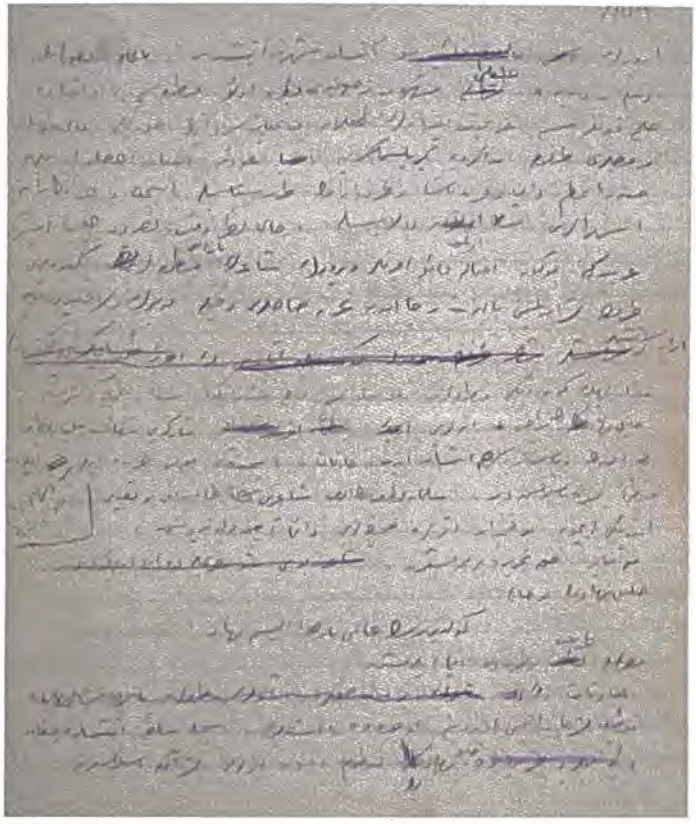
Halil Nihat Bey'in şâyân-ı muâhaze olan, tarz-ı hayâtıdır. Muttarit ve yeknesak bir hayat geçirmektedir. Mahremine dahil olanlar için latîfe-gû, nüktedan, hoşsohbet bir zat olan Halil Nihat, zahiren fazla sükûtî ve ciddi görünür, herkesle ülfetten hazer eder, merdümgiriz denilecek bir surette yaşar, bilhassa kadınlardan müctenibdir. Ekseri evkatını kahvehanelerde bir iki dostuyla tavla ve iskambil gibi basit oyunlar oynamakla geçer. Şüphesiz ki şair maceralı bir hayat içinde yaşasaydı ufk-ı ilhâmı daha geniş, âsârı daha hararetli ve mütenevvi olacaktı.

Halil Nihat Bey vazîfe-i resmiyyesinde son derece dikkatlidir. Dikkat ve ehliyetin mükâfâtı olarak süratle terakki etmiştir. Elyevm düyûn-ı umûmiyye kalemi müdür muavinidir.

Aşağıdaki metin, Halil Nihat'ın modern dönem bir yazarın eski nesrin âlî üslûbuyla, Âşık Çelebi tarzına yaklaşan bir edayla kaleme alınan biyografisidir. Biyografinin hiçbir

yerinde metnin Hamamîzâde İhsan tarafından meydana getirildiği yazmıyorsa da eski nesir ve nazım tarzını seven Hamamîzâde'nin Revnakoğlu dosyalarında kendi el yazısı olduğu açıkça belirtilen "Fatih haziresi" notlarındaki hattıyla (153:72,74...) bu biyografinin hattı aynıdır. Metin içinde Trabzonluluk ve Halil Nihat'la olan hukuk da diğer karinelerdir.

Hamamîzâde İhsan'dan (168:94-98):

Revnakoğlu'nun Halil Nihat biyografisinden (168:101)

Terceme-i Hâl-i Halil Nihat

Ol bûstân-ı vefâ-perverdesinin nihâl-i vücûdu sene tis'a ve tis'în ve mieteyn ve elf (1299)de sevâhil-i Bahr-i Siyâh'tan şehr-i Trabzon'da kâmet-nümûn olmuştur. İbtidâ-yı tahsîli mahalle-i Tekke'de yerli lehcesince "Fârsî hocası" dedikleri, sıbyan mektebinde Hafıze Nâdire Hatun nâm muhaddere-i sâlihadan ve mezkûr mahal câmiindeki mektebde Hoca Hüsnü Efendi'den vukû' bulmuştur. 1303'te iki sâl mikdârı "Islâhhâne" nâmın verdikleri ibtidâiyyede ve çend sâl rüşdiye-i askeriyyede ve iki yıl dahi i'dâdî mektebinde tederrüsle çıkıp yine ol havâlîde beyne'l-avâm "Cızcız" nâmıyla arîf olan Efrencden Frerler Mektebi'ne hem Türkî dilin ta'lîm ve hem de ta'allüm mukayyediyle dehâlet ve bir cânibden dahi Trabzon'un düyûn-ı umûmiye a'nî rüsûm-ı sitte nezâretine mülâzemet ve müdâvemet kılmıştır. O yine bu hînde kefereden Forniye nâm Efrenc hocasıyla hatunundan Françalı dilin ta'allüme ikdâm ve sa'y ve ihtimâmla hakkâ ki gavrına yetişmiştir. Ve hâkezâ şehr-i mezkûrun Müftü Câmii'nde hâce-i âzâde Tarakçızâde Zühdü Efendi'den Fârsîden *Gülistân* ve garîk-i rahmet, ulemâ ve şu'arânın dil-pesendi Tayyibzâde Hafız Zühdü Efendi'den Câmi'-i Ebü'l-Feth'te bir mikdâr *Bostân* kitâblarını okumuştur. Maa-hâzâ memuriyetinin terfî'i inhâ edilmişken aradan zamân güzerân edip bu yoldaki âmâl-i mâ fi'l-bâli inkıtâ' bulıcak Akçaabat kazâsı kâtibliğini isteyip fakat vâlide-i mâcidesi mâni'a olmağın ol sûret-i peyker mir'ât-ı husûl ü takdîrde cilveger olmamıştır.

Ba'de-zamânin üç yüz kuruş ma'âş yolunda Âsitâne-i aliyye rüsûm-ı sittesi şu'be-i müskirât mübeyyizliği kendüye teklîf olundukta kabûl edip müceddeden mahmiye-i Kostantiniyye'ye

mevsûl olmak akîbinde umûr-ı mevdû'asında verziş ü gûşiş nümâyân ve pesendîde-i emâsil ü akrân olmağın süllem-i me'mûriyette zamân zamân terakkiyât ve zamîmâtla müfettişlik kalemi kitâbeti ve tuz şu'besi mübeyyizliği ve komiserlik mübeyyiz ve müsevvidliği ve ba'dehu mümeyyizliği derecelerin kat' edip 334'te 2.500 kuruş akçe ile ol kalem müdîr mu'âvinliği mertebesin ihrâza kesb-i liyâkat etmiştir. Fi-yevminâ hâzihi ma'a-âile Bâb-ı Çarşı kurbünde mahalle-i Hüseyin Ağa'da ikâmet üzeredir.

Ve fi'l-cümle kendüsi kâbil kimesne bulunmağın dem-i şebâbda cevher-i isti'dâdı nümâyân ve âyîne-i kâbiliyyeti çün mihr-i tâbân olıcak Trabzon nâm cerîde ile gâh bîgâh lü'lü'-i güftâr ve makâlât-ı dürer-bârların sahne-i intişâra koymuştur. Ve bidâyet-i hâlinde kendüye nesir vâdîsin ve Efrenc dilinden tercüme tarîkin ihtiyâr ve ol cihetten sarf-ı para vü iktidâr birle ba'de'l-Meşrûtiyet mevlid-i aslîsinde Kehkeşan ve İkbal ve mavtın-ı ihtiyârîsinde Hıyaban ve Şehbal risâlelerin âsâr-ı tercümesiyle zeyn eylemiştir.

Ez-ân cümle França müelliflerinden Charles Îagner'in "Hayat Hakkında Musahabeler" adıyla ve yine ol zümre edîblerinden sühan-âzmûde Alphonse Daudet'nin *Tartaren ve Taraskon, Değirmenden Mektuplar, Küçük Hikâyeler* ve *Petit Chose* [Bacaksız] hikâyelerini tercüme birle hakkâ ki birer hoş kitâb ettiği misilli zükûr-ı millet-i İseviyye üdebâsı ser-efrâzından Victor Hugo nâm şâirin dahi ba'zı manzûmâtını lehce-i Türkîye çevirmiştir.

Fe-ammâ mevlânâ-yı mezkûr fi'l-asl tabî'atında meknûz ve matmûr olan cevâhir-i kâbiliyyet-i şi'riyye ve zevâhir-i bizâ'at-i mizâhiyyesin sene 1333'ten beri izhâra başlayıp eslâf-ı sühan-âferînden vâfir muhabbet peydâ ettiği Fuzûlî ve Nedîm gibi şuarâ-yı i'câz-âyînin ba'zı gazeliyyâtını cidd ve hakîkatinde ve ba'zıların dahi çün kim garâîb-i şü'ûn-ı gûn-â-gûn müsâ'id olmağın ma'riz-i mizâh-kârîde tanzîr ve tehzîl birle bî-adîl bir defter-i nefîs eylemiştir. Mine'l-cümle vasf-ı Der-i aliyye'deki kasîde-i Nedîm'e nazîre kılıklı bir matbû'ât-nâme nazm eyleyip ekser-i cerâid-i mahalliye isimlerin mizâh yönünden mezkûr ve ol eser-i hoşterîni le'âlî-i letâif ü zarâif yüzünden hak bu kim mânend-i dürr-i mensûrdur.

Eğerçi bu devr içinde Âsitâne-i aliyye'de Fâzıl Ahmed nâm şâ'ir vâdî-i hezl ü zarâfette kendüden evvel ve kaziyye-i müsâbakat "el-Fazlu li'l-mütekaddim" fehvâsı üzere evveldir, ammâ çâşnî-sencân-ı şu'arâ ve nükte-bînân-ı üdebâ vü zurefâ ki hurdegân-ı eş'âra vukûfla ma'rûftur, mezbûrun nevâle-i güftârı lezzetinden hulvü'l-mezâk oldukdan mâ'adâ selâset-i beyân ve de'b-i dîrîn-i şu'arâya iktizâen isti'mâl-i lisân i'tibârıyla mezbûrdan üstün olmadığı, fâzıl-ı sâbıku'l-emâsilden kalır yeri olmadığı bahsinde müttefiktirler.

Kendüsi mensûrâtın Arabî ve Fârsî kâ'ideli terâkîbden ârî ve sâde bir üslûbda tahrîr kılıp ekser-i eş'ârın vezn-i arûzdan ve kemîne mikdârın dahi hisâbu'l-benân üzere silk-i nazma çekmiştir. Ve memleketi cânibinde "Halîl" ve Der-i Aliyye'de "Nihâd" mahlasıyla anılıp ba'zen eş'ârında dahi izhâr eder.

Ve o merd-i zarîf cismen tavîl ve nahîf ve rûhen hulku latîf olup bezm-i üns ü musâhabette ekser-i evkât sükût ve i'tidâli ilzâm ve gâhî bir harf ve nükte sarfıyla kendüye hâs tarz üzere arz-ı hande vü tebessüm etmek âdetidir husûsan Efrenc diline kemâ-yenbagî iyiden iyi vâkıf iken tevâzu' yönünden ilmini mahfî kılıp bir sohbet meclisinde ve nâ-âşinâlar katında ol lisânda kendüye suâl ve istîzâh vârid olmayıcak bir harf u nesne sarf etmez, a'nî ba'zı hod-fürûş ve şarlatan kimesneler misilli halt-ı kelâm eylemeyip "Kellimû'n-nâse alâ-kadri ukûlihim" fehvâsında hâric-i semte gitmez. Velâkin

tezkiremizde mevzû'-ı bahs ü beyân olan şu'arâ gürûhunun eyi fenâ ahvâlini ketm ü ihfâ etmeyip alâ-vechi's-sıhha olduğu gibi ma'lûm kılmak tarîkin ihtiyâr ettiğimizden ötürü kendüsin şol cihetten tahtie vü tenkîd ederiz:

Niçin ki vakt-i me'mûriyetinden özge eyyâm-ı ta'tîliyye ve cümle evkât-ı azîzesin tavla nâm nerde ve iskambil dedikleri sûretli kâğıdın ve poker misilli envâ'-ı lu'be sarf etmekten hâli değildir ve tab'-ı şerîfi isti'dâd-ı Hudâ-dâd ile ser-âmed, hayırlı ve fâideli işlere nâmzed iken bu gûne lehviyâtta ifrât cihetine gidişi hakkâ ki tahdîs-i ni'meti nisyân edici bir sû'-i şugldür.

Eğerçi râkımu'l-hurûf zevk meselesinin nisbî olduğunu idrâkten ve i'tiyâda vukûftan gâfil ve ve sıfat-ı mebhasinde ahlâk gâyesini gözetenlerden olmayıp bunun misilli husûsâtın bahsine mâil değilsem de beynehümâdaki hakîkatiyle ihlâs ve meveddet bu mikdâr bast u beyâna cür'et vermiştir.

Mevlânâ-yı mezbûrun hüsn-i hattı hûb yazılarıyla bâhirdir, nerdde ve bilardo dedikleri Frenkçe bir nev' top u çevgân oyununda dahi mahâreti zâhirdir. Ve her ne ki hakk-ı mezbûrda beyân kılarım, hod mertebe-i sübûttadır; ne ân ki hukûk-ı refâkat birle hemşehrîlik gayretin güdüp nâmın bu gûne mezkûr edem veyâ ol bâ'isten için bu denlü senâ vü ıttırâ semtine gidem.

Fi'l-vâki' kendüsiyle şebâb âvânında ve gâhî memlekete sıla-i rahim ettiği ezmânda maskat-ı re'simiz olan medîne-i Trabzon'da vâfir sohbetler etmişizdir husûsan ol ân ki diyâr-ı umrân-zârımız Moskoflu küffâr -demmerallâhu ilâ-yevmi'l-kıyâme- cânibinden istîlâya dûçâr olup beliyye-i muhâceretle merkez-i hilâfet ü saltanata muvâsalat ettik, bu hengâme hengâmında dahi katı vâfir sohbetlerimiz vâki' olmuştur. O yoldaki gâh mülâhaza-i galâ-yı es'ârda "Tabl pür-âvâze, bâtın tehî" fehvâsı üzere mi'deler hâlî ve pür-feryâd iken zihî müsâhare kim alâ-tarîki'l-kitâbe ma'îşet bolluğın yâd ve gûyâ hânelerimizde müddehar revgan, asel ve erz misilli resm ü şekillerin dahi nisyân ettiğimiz erzâkın mikdârın ta'dâd eylerdik, bitevî hâdisât ve tabî'ata rîş-hand-ı istihfâf u tesliyet olarak yekdîğere mübâhât-gûne hasbihâl îrâd ederek ve gâhî mülâtafe-i semen-izârân ve sâde-rûyân yüzünden miyânede nice şîrîn-zebânlıklar ve nükte-dânlıklar geçip "Geçmiş zamân olur ki hayâli cihân değer" mantûkunca sâbıkan kesret-i hûbân demlerin ve ayş u nûş âlemlerin ve ol serî'ü'z-zevâl dem ü âlemlerin el-hâletü hâzihi safâlı beytin karîn ü mahremlerin vird-i zebân kılardık ve mâ-sebaktaki helvâ sohbetlerine bedel bu telh-kâm eyyâmda helvânın sohbetlerin etmeği sofra-i câna azîm ni'met ü minnet bilirdik.

İstitrâd: Ol şâ'ir-i zarâfet-makâl hasbe'l-hâl âlem-i tecerrüdde imrâr-ı mâh u sâl edip emr-i teehhülde ile'l-ân vakt-i merhûna mütekarrib ve gûyâ ki bu deyr-i nakş-ârâda müslümân-lakab bir râhibdir, a'nî ömr-i latîfi bahârında visâl-i meşrû' gülistânından henüz bir şemme kokumamış ve ol semt-i mülistândan bir cur'a nûş etmemiştir ve o merd-i meydân beyne'l-akrân bu gûne şeyâ' ve iştihâr bulmuştur kim zen tâifesine kat'â nazar-ı ragbeti ve husûsan ümmü'l-habâis duhter-i rez misilli ma'nâ mülâhazadan nâşî bintü'l-ineb meşrebine çendân meyl ü muhabbeti yoktur ve hattâ Fuzûlî dîvânın bir an elinden komayıp ol sûhte-i rûzgâr ile gam-güsâr iken derûnunda müennes lafz olmaktan ötürüdür ki murabba'-ı meşhûrın ve Leylî vü Mecnûn kıssasın henüz okumamıştır.

Mâ-hasal zülâl-i selsebîl-i eş'ârı "Şâ'iriz şeyn verir şânımıza - Giremez fâhişe dîvânımıza" vâdîsinde cârî ve avret makûlesine dâir sözler ol dâire-i merdâneden ârîdir.

Hamamîzâde İhsan'ın Halîl Nihat biyografisinden (168:98)

Fe-ammâ şâ'ir-i mezbûrun "Misâfirperverlik" adlı bir şâbb çoban cânibinden bir râ'iye duhtere ehl ü ayâl ü helâl olmak teklîfin eder, a'nî hatun lafzın anar bir pâre şiir yazdığı iddiâsı vârid ü vâki' ve beyânât-ı sâlifemize mu'ânid ü mâni' olıcak şöyle def' olunur ki ol nazm-ı nahîf fi'l-asl kendünün zâde-i tab'-ı şerîfi olmayıp Efrenc diyârı herze-gûyânından Fabre d'Eglantine nâm kimseden hasbe'z-zühûl tercüme ettiği sühan-ı nâ-makbûldür.

Ol eclden vebâli asl sâhibine âid ve illâ tab'-ı nezâhet-menba'ının bunun misilli güftâr-ı herze-âsârdan berî idüği ma'nâ erleri katında âzâde-i şevâhiddir veyâ ki def'-i müdde'i sadedinde bunculayın demek dahi kâbildir ki ol güfte-i bî-meâl bir hayz-ı ricâl olmak aceb değildir.

Mâ-hasal bu hod zâhir ü ayândır ki ni'met-i aşktan vâfir hazz u nasîbi olmağın ol sirişt-i hûb u zarîf seyr-i cemâl-i nev-hattân ve nezâret-i sâde-rûyânı rûzân u şeban kendüye yâr u harîf edinmiştir ol denlü kim gûyâ bezm-i meh-cebînân semtine pür-sûhte bir pervâne ve encümen-i gül-izârânda feryâd u zârî kılur bir hezâr-ı her dem terânedir ve heme ân lu'bet-gâh-ı gûy-ı etfâl olan meydân-ı aşkta ser-i şûrîdesin misâl-i çevgân endâhte-i deşt ü beyâbân kılmıştır.

Hülâsatü'l-müfâd "Her kanda kim tele'lü' ede pertev-i cemâl - Terk-i perestiş eyleyemem âdetim budur" misdâkınca her ân u mekân içre hüsn-perestî meslekin kendüye pişe vü hû ve ol sahrâ-yı vesî'ü'l-enhâda üftân u hîzân tek ü pû yolunda sayd-ı çeşmân-ı âhû ile Ferhâd ve fikr ü endîşesin Şîrîn-sıfat ve hûb sûretliler kûhunda hemîşe tîşe edinmiştir. (Zâdallâhu muhibbehu)

Başçı Hacı Mahmud Tekkesi

Cevdet Paşa Caddesi'nde solumuza Nevbahar Mescidi'nin arsasına alarak ilerliyoruz, caddenin Özbek Süleyman Efendi Sokağı'na dönen köşesinde Başçı Mahmut Camii önünde duruyoruz. Burası eskiden Başçı Hacı Mahmud Tekkesi'ydi. (Haseki Sultan Mahallesi, 1804 ada, 7 parsel)

Burası H.900 (1494-94) tarihinde yapılmış mescitti. Daha sonra Gülşeniyye asitanesi de olan bu mescidin 1914'teki yangından geriye kalıntıları kalmış, 1950'lerde büsbütün minare bakiyesi de ortadan kaldırılan cami betonarme olarak yeniden yapıldı. Revnakoğlu, tekkenin ilk safhası ve umumî vaziyeti için şu notları düşer (71:137):

> Haseki'de Zindanarkası'nda Biber Ağa Sokağı'nda Fatih'in başçıbaşısı Hacı Mahmud b. Sinan'ın yaptırdığı Başçı Câmi'-i şerîfinin içindedir. Gülşeniyye'de Pîr-i sânî Edirneli Hasan Sezâî'nin damadının halifesi Mehmed Said Efendi burada medfun olduğu için İstanbul'da Gülşenî asitanesi sayılır. Çarşamba günleri öğleden sonra ve akşamı perşembe gecesi Gülşeniyye-i Sezâiyye ve Sinâniyye usulleriyle mukabele olurdu, çünkü Hazret-i Sezaî, Sinâniyye'de kol sahibi bulunan Ahmed Zehrî el-Kayserî'yi ziyaret etmek için bilhassa Kayseri'ye kadar gitmiş ve ondan teberrüken icazetname almış, ona da Gülşeniyye'den icazetname vermişti.
>
> Burada icrâ-yı meşîhat eden şeyh efendiler Said Efendi'nin neslinden gelmişlerdir. Halk arasında yanlış olarak Hazret-i Sezaî evlâdından bilinir. Gülşenîzâdeler, Silivrikapı'da İbrahim Paşa Câmi'-i şerîfinin avlusunda medfundur.
>
> Taamiyyesi zengin dergâhlardan biriydi; fukarası, misafiri, gelen gideni pek çoktu; bol sofra çıkar, cemiyetli zikirler olurdu.

Tekkenin ilk şeyhi Edirneli Hasan Sezâî'nin "Kirâ Mustafa Efendi" de denilen damadı Hafız Mustafa Efendi'ydi. Kendisinden sonra bu şeyhin halifesi Edirneli Mehmed Said Efendi posta oturdu. Babası Edirne'nin maruf ulemasından ve muhaddisîninden olan bu şeyh 14 Zilhicce 1256 - 6 Şubat 1841'de vefat ettiğinde oğlu Mustafa Rifat Efendi posta çekildi. 15 Rebiülevvel 1271 - 6 Aralık 1854'te Mustafa Rifat'ın vefatıyla bu sefer posta oğlu Mehmed Eşref Efendi oturdu. 10 Safer 1296 - 3 Şubat 1879'da bu şeyhin de ölümüyle tekkeye tiyatro tarihimizin ilginç şahsiyetlerinden Hafız Şeyh İsmail Hakkı Efendi (İmam Hakkı - Kavuklu Hakkı) geldi. Ona dair Revnakoğlu şu notları kaydeder (71:142-49)

> Hubyar Camii'nin imamıdır. Cerrahpaşa hatibi Kâdiriyye'den Şeyh Arif Efendi'nin de damadıdır. Üsküdar'da Bandırmalı şeyhi Gâlib Efendi'den de Celvetiyye icazesi almıştı. Gençliğinde "Hafız Hakkı", "İmam Hakkı", "Hacı Hakkı",

sonra da "Komik Hakkı", "Kavuklu Hakkı" ve nihayet "Yağcı Hakkı" gibi müteaddit isimlerle bilinen İsmail Hakkı Efendi'nin hayatı sonraları ne yazık ki pek karışık ve maceralar ile geçmiştir.

Pek küçük yaşta hafız olmuş; babasından intikal eden ve şimdi Cerrahpaşa Hastanesi'ne kalbedilen Hubyar Mescidi ve mahallesi imamlığında bulunmuş, Merkez Efendi Câmi'-i şerîfinde resmen vazifedar olarak, Koca Mustafa Paşa Hankahı'nda da fahrî ve hususî mahiyette yıllarca hutbeler okumuştur. Gayet zeki, bilgili, dirayetli, nüktedan, hazırcevap bir zattı.

Babasının irtihalinde pek küçük yaşta bulunduğundan kendisine geçen bu vazifeler için bir müddet vekil (Vekil Şeyh Halil Efendi, Şeyh Hakkı Efendi pek genç yaşta hacca gittiği zaman avdetine kadar kendisine vekâlet etmiştir. Ayasofya'da Erdebil Tekkesi'nin son şeyhidir ve meşayihin yüksek tahsil görmüş hakiki manada münevverlerindendir) kullanmış ve yine pek genç yaşta evlenmiş, fakat sevişerek aldığı Keşfiye Hanım'ı sonradan boşayarak hacca gitmiştir.

Uzun siyah kirpikleri, gayet güzel gözleriyle yakışıklı, cazip bir delikanlı olan Hakkı Efendi yaratılış itibarıyla artist ruhlu ve çapkınca olduğundan hacdan döndükten sonra zaten vekâletle idare edilmekte olan tekke şeyhliğini bırakarak zevk ü safaya dalmıştır.

Gayet güzel devran ettiren, hele çifte ism-i Hayy zikrini idarede büyük iktidar gösteren Şeyh Hakkı Efendi sonradan kendini idare edemeyip zamanın meşhur şantörlerinden Marika'nın kardeşi Tireje'ye gönlünü kaptırmış ve bu yüzden meşihatı 150 liraya satıp simsiyah sakalını da kestirdikten sonra 25 yaşında tüvana bir delikanlı hâlinde tulûat sahnesine intisap etmiştir. Zaten malûmatlı, nükteye kabil müstait bir genç olduğundan derhâl tutulmuş, sevilmiş, kısa bir zamanda bu işte şöhret yapmaya muvaffak olmuştur.

İlk defa Abdi'de sirar oynamış, sonra Yenibahçe'de Kehhalin Bağı'nda temsiller veren Küçük İsmail'in kumpanyasında uşağa soyunmuş, komik oynamıştır. Zamanın polis müdürü Agâh Bey, oyunda Hakkı Efendi'yi görünce hayret ve hiddetten fena hâlde sinirlenmiş:

- Hakkı, seni bir defa daha burada bu şekilde görürsem doğru sürgün ederim! diye bağırmıştır.

Bu tehdidin Hakkı Efendi'nin üzerinde yaptığı tesir şundan da anlaşılıyor ki hemen sonra ayrı bir kumpanya kurarak Girit'e, oradan Anadolu'ya geçtiğini ve seyahatini köylere kadar götürerek uzun zaman turnede kaldığını görüyoruz.

Türk Yurdu, (1928, s.11) ise pek kısa ve yanlış olarak şu malûmat verilmektedir: "Hakkı Efendi, Aksaray'da Yüksekkaldırım Mahallesi'nin imamı ve Rifâ'î tekkesinin şeyhiydi. Küçük İsmail Efendi kumpanyasında Virjil isminde bir kadını sevdi. İmameti ve şeyhliği para ile başkasına sattı, Virjil'i aldı. Kumpanyaya girdi. Vücudu müşekkel olduğu için güldürdü."

Merhum Sürurî'den nakledilen bu yanlış sözlerden sonra biraz da doğru olarak şöyle deniliyor: "İmam Hakkı Efendi, Abdi'nin saraya intisabından sonra Küçük İsmail Efendi ile birlikte Edirne'ye gitti, bir Ramazân-ı şerîf orada oynadı ve sonra tekrar İstanbul'a avdet ettiler, Şehzadebaşı'nda oyunlara başladılar."

Bu mesleğin büyük değerlerinden biri olan çok kıymetli ve rahmetli dostumuz Naşid de Son Posta'ya [21 Şubat 1939] hayatını anlatır iken bu hususa temas ederek diyor ki: "İmam Hakkı Efendi üzerinde durulacak bir tiptir..."

Naşid'in de söylediği gibi zavallı Hakkı Efendi'nin son günleri hakikaten pek perişan bir hâlde geçmiştir. Uzun süren bir basur hastalığına yakalanmış, sonra yine Kadıköy'de bir bahriye binbaşısının kızıyla evlenmiş, fakat hayatını yeniden kazanmak zorunda kaldığından Üsküdar'da Nuhkuyusu civarında Garp Meydanı denilen yerde mahkeme-i şer'iye binasının karşısında Yağcı Mahmud Efendi'nin yağhanesinde tezgâhtarlık yapmıştır. Fakat Mahmud Efendi fezâilperver, hayırhah bir insan olduğundan sabık şeyhinin mesbûk ilmine, fazlına daima hürmet etmiş, onu yağhanesinde bir müdür, bir dahiliye şefi mevkiinde kullanmıştır. Hakkı Efendi'nin nargile tiryakiliği olduğunu da bildiği için tönbekinin en alâsını gönderir, bizzat hizmetinde bulunur, "İşte şeyhim, istediğin kadar da kahve mangırı, ye, iç, yat..." dermiş.

Şeyh İsmail Hakkı'nın ilk eşi Keşfiye Didar Hanım (*Şahende Hanım'ın Sûzişli Hatıraları*'ndan)

Vefatı seferberlikten bir sene kadar sonradır.

Şeyh Hakkı Efendi sabık Diyanet reisi fâzıl dostumuz merhum Şerefüddin Efendi hocanın hem eniştesi hem de süt babasıdır. Hakkı Efendi'nin ilk refikası Keşfiye Hanım, Şerefüddin Efendi'nin ablası oluyordu. Hakkı Efendi'nin kızı Şahende Hanım, onun da kızı Fahrünnisa Hanım hâlen Bursa Adliyesi'nde icra memurudur.

Revnakoğlu, Şahende Hanım'dan babasının fotoğrafını ister. Babasına öfke dolu kızın, dayısı Şerefüddin Yaltkaya üzerinden Revnakoğlu'na cevabı dosyalarda yer alır (71:2):

Şeyh İsmail Hakkı'nın kızı Şahende Hanım (*Şahende Hanım'ın Sûzişli Hatıraları*'ndan)

Çok kıymettar dayıcığım,

Lutfettiğiniz kartı kemâl-i memnûniyetle aldım. Cümleten hürmetle ellerinizden öperiz. Nahide Hanım'ın, sevimli yavrunun gözlerinden sevgilerle öperiz.

Babama gelince, küçükten beri benim kalbimi yaralayan o lekeli ismin bunca seneden sonra teşhir edileceğine son derece müteessir oldum. Bununla beraber emrettiğiniz için resmi yanımda olsaydı gönderirdim.

Anneciğim orada ise ellerinden binlerce öperim, artık Bursa'ya bekliyoruz.

Bugün Safi Bey'in validesi bize teşrif ettiler. Çok memnun olduk. Cümlenizden hayır haberler aldım. Tekrar tekrar hürmetler eder, fahrettiğimiz vücudunuz sıhhatte daim olmasına daima duacı olduğumuzu arz ederim.

Hemşirezadeniz Şahende, 18-2-1939

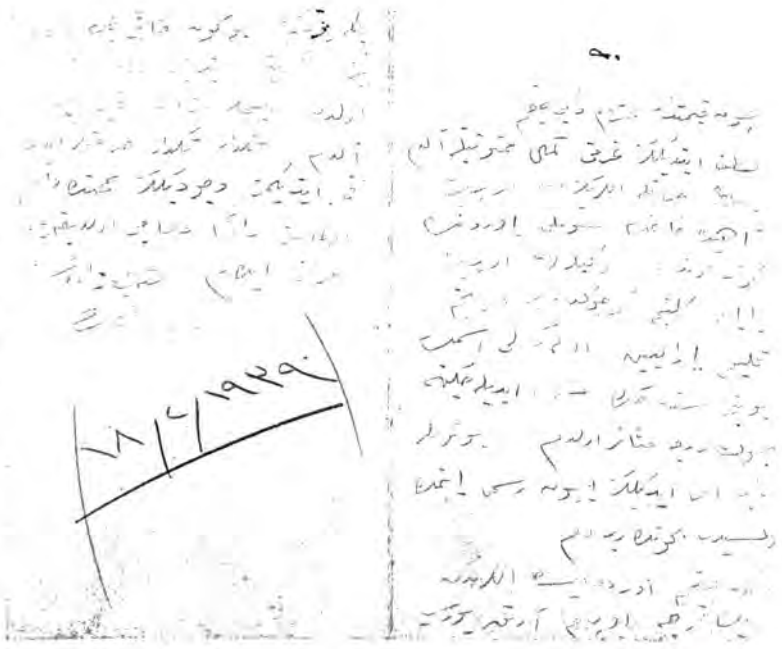
Revnakoğlu'nda son olarak tekkeye İsmail Hakkı'dan sonra gelen Arnavut Şeyh Hafız İbrahim Efendi'ye dair bilgi yer alır (71:151-52):

Arnavut Şeyh Hafız İbrahim Efendi: Rumeli taraflarından olduğu için bu nam ile tanınmıştır. Meşhur Hacı İbrahim Efendi'nin Dârüttaliminde talim heyeti azasından iken rekabet maksadıyla Dârüttedrîs adında bir başka mektep açmış ve burada tedrise başlamıştır. Şeyh Hakkı Efendi'den evvelâ Hubyar Câmi'-i şerîfi ve mahallesinin imamlığını, sonra da tekkenin şeyhliğini 150 altına satın almış, Meclis-i Meşâyih kararıyla da postnişin olmuştur. Hakkı Efendi bu zata üzerindeki bütün cihetleri vermiş, hem başına taç giydirmiş hem de posta çekmişti. R.1315 (28 Ocak 1900)de göçmüş, Merkez Efendi'ye sırlanmıştır. Merkez Efendi haziresi 11. adada Bursa eşrafından Havlucu Hacı Kurt Ahmed Efendi'nin muntazam mermer kabri ile Salih kızı Meryem Korur'un beton mozayikle çevrili mezarının arasında talik yazılı sağlam, mistarlı beyaz mermer şahide, başında cesim Gülşenî tacı:

Haseki'de Başçı Mahmud
Efendi Mahallesi imamı ve mahalle-i
mezbûrede kâin Gülşenî
Dergâhı postnişîni
tarîk-i Gülşeni'nin berûmendi
ârif billâh Şeyh Hâfız
İbrâhîm Efendi'nin
rûhıyıçun fâtiha
Fî 26 Ramazan 1317, Fi 17 Kânûn-ı sânî 1315

Son olarak Meclis-i Meşâyih kayıtlarına göre İbrahim Efendi, ardından İbrahim Efendi'nin oğlu Sezai Efendi'ye intikali, Sezai Efendi'ye Mehmed Şevket Efendi'nin vekâletinden bahsedilir.

Revnakoğlu tekkenin hemen karşısında bugün de yerinde bulunan Zindan Çeşmesi'nin tamir kitabesini tavsif ederek verir (71:133): "Tekkenin karşı köşesinde, eski Zindan Sokağı'nın başında, Zindan Çeşmesi'nin tâkında uzunca müstatil mermer üstünde tek satırdan ibaret sülüs kitabe, tamir kitabesidir: "Ve sekâhum rabbuhum şarâben tahûrâ - Başçı Hacı Mahmud Efendi b. Sinan çeşmesi, sene 1218"

Şahende Hanım'ın mektubu (71:2)

Bu çeşmenin karşısında tekkede postnişin olmuş üç şeyhin mezarını tesbit eden Revnakoğlu, "Son istimlâkler dolayısıyla bu taşlar Topkapı dışına, Ferailer Mezarlığı'nın karşısına getirilip atılmıştır" notunu düşerek kitabelerine yer verir (71:135):

> Haseki Eski Zindanarkası'nda yeni tamir edilen imaret arkasındaki eski Zindan Çeşmesi Sokağı'nın başında çeşme karşısında, yeni Cevdet Paşa Caddesi üzerinde, başında gayet cesim Halvetî tâc-ı şerîfi, mistarlı beyaz mermer taş, yazı talik:
>
> *Yâ Hû*
> *Mümtâz-ı silsile-i Rûşenî ve pîr-i tarîkat-i*
> *Gülşenî eş-Şeyh Hasan Sezâî*
> *eş-Şeyh Hafız Mustafa Efendi*
> *halîfesi merhûm pîr-i rûşen-zamîr*
> *eş-Şeyh Mehmed Said Efendi'nin*
> *rûh-ı şerîfi için*
> *el-fâtiha*
> *3 Şaban 1217*

Başında büyük Halvetî tâc-ı şerîfi, mistarlı beyaz mermer kitabe, yazısı talik:

Yâ Allah Hû
Bu dergâhta seccâde-nişîn-i
irşâd reh-nümây-ı sâlikîn
pîşvây-ı ehl-i yakîn
merhûm ve magfûr eş-Şeyh
Mustafa Rifat Efendi'nin
rûhıyıçun el-fâtiha
14 Zilhicce 1256

Başında Halvetî tâc-ı şerîfi, mistarlı beyaz mermer taş, yazısı talik:

Yâ Hû
Bu hânkâhta seccâde-
nişîn-i irşâd olan
ve Koca Mustafa Paşa
Hânkâhı'nda pîş-kadem iken
irtihâl-i dâr-ı bekâ
eden es-Seyyid eş-Şeyh Hafız
Mehmed Şerefüddin Efendi
rûhuna fâtiha.
12 Rebiülevvel 1271

Not: Revnakoğlu, bu tekkenin şeyhlerinden Edirneli Mehmed Said Efendi'ye ait olup Şerefüddin Yaltkaya'nın elinde bulunan bir mecmuadan birkaç sayfa istinsah edip dosyasına koyar. Dercedilen sayfalarda Edirneli Mehmed Said Efendi ile Müstakimzâde Süleyman arasındaki hukuk, Edirneli Mehmed Said Efendi ağzından aktarılır. 18 Eylül 1941'de bu mecmuayı gören Revnakoğlu (71:134) ilâve ettiği istinsahın sonuna "Şeyh Said Efendi, Müstakimzâde ile muasırdır, aralarında çok sıkı bir dostluk ve sevgi vardır" notunu da düşer.

Başçı Mahmud Ağa Çeşmesi (Belediye arşivi)

Kadızâde Tekkesi

Kızılelma Caddesi'ne geri dönüyoruz. Bu sefer Kızılelma Caddesi'nin sağ cephesine uzanan Cevdet Paşa Caddesi'ne sapıyoruz. Bir miktar gittikten sonra bu caddede Seyyid Ömer Camii'nin karşısında bulunan ve dış kapısında "Şeyh Ahmed Haffaf Efendi hazretlerinin türbesi" yazan yerde duruyoruz, burası Kadızâde Tekkesi'ydi. (Seyyid Ömer Mahallesi, 1748 ada, 4 parsel)

Birkaç defa yapılan tekkenin kuruluş tarihine ve tekkenin kendi dönemindeki vaziyetine temas eden Revnakoğlu, notlarına şunları kaydeder (173:75-77):

> Küçük Hamam'da Yayla civarındadır. Kâdiriyye'nin Eşrefiyye kolundandır. Eski adı "Şeyh Haffâf Tekkesi"dir, "Şeyh Nuri Efendi Tekkesi" de denilmiştir. Âyîn-i şerîf cumartesi günü öğleden sonra ve gecesi yatsıdan sonra yapılırdı. Molla Gürani Küçük Hamam'da eski Balcı Yokuşu, yeni Cevdet Paşa Caddesi'nde, şimdi yıkık bulunan Seyyid Ömer Câmi'-i şerîfinin karşısındadır. Câmi'-i şerîf son zamanlarda yeniden yaptırıldı.
>
> İlk defa yaptıran, Haffâf Süleymanzâde Ahmed Efendi'dir. Tarihte "harîk-i kebîr" adı verilen İstanbul'un büyük bir yangınında yanan tekke uzun müddet arsa hâlinde kalmıştır.
>
> H.1251 (1835-36) tarihinde ikinci defa yaptıran Şebinkarahisarlı Şeyhülislâm Kadızâde Mehmed Tâhir Efendi'dir. Sultan Mahmud-ı Adlî zamanında yeniçerilerin ilgasına fetva veren şeyhülislâmdır ki Sahhâflar Şeyhizâde'nin *Üss-i Zafer*'iyle *İlmiye Sâlnâme*'si bahseder; vefatı H.1254 (M.1838).
>
> Büyük bir câmi'-i şerîfle türbeden ve geniş bahçeden ibaret bugünkü şekli bir emr-i ma'nevî üzerine bu zat tarafından yaptırılmış ve meşihatı da Kastamonu meşâhîrinden Fatih dersiamlarından, Kâdiriyye ve Nakşibendiyye şeyhlerinden Benlizâde İbrahim Nureddin er-Rumî Efendi'ye verilmiştir.

Geriye şimdi sadece türbesi kalan tekkenin ikinci safhasında öne çıkan iki şahsiyet, tekkenin şeyhi Benlizade Nureddin ve Şeyhülislâm Kadızâde Tâhir Efendi bir manevî buluşma ile burasını ihya eder. Buluşma ve tekkenin yapılış hikâyesi şöyle cereyan eder:

Yangın sonrası arsaya dönen tekkenin yanında Dîvân-ı hümâyûnda vazifeli Firdevsî Efendi'nin konağı vardı. Daha sonra bu tekkeye şeyh olacak olan Kastamonulu İbrahim Nureddin Efendi, Firdevsî'nin kızı Rukiye Hanım'la evlenip bu konağa içgüveyi gelmişti. Şair olan ve ilmiyeye mensup bulunan olan İbrahim Nureddin, *Kasîde-i*

Dimyâtiyye'yi Türkçeye şerh etmişti. 1257 Muharrem ayının son on gününde şerh ettiği *Kasîde-i Dimyâtiyye* bir sene sonra İstanbul'da 1258 (M.1842) bastırılmıştır (173:77):

> H.1282 tarihinde göçen İbrahim Nureddin Efendi b. Mehmed Sâlih, "Sâhibî" mahlası ile birtakım şiirler vücuda getirmiştir. Şeyh Muhammed Nureddin Dimyatî'nin esmâ-ı hüsnâyı havi *Kasîde-i Dimyâtiyye*'sini şerh eden kitabı H.1258'de bastırılmıştır.
>
> Tekkenin ikinci yapılışı rivayete göre şöyle olmuştur: Âmedî-i dîvân-ı hümâyûn Firdevsî İbrahim Beyefendi bu yanan tekke arsasının yanındaki konakta oturmaktadır. Yukarıda adı geçen Şeyh İbrahim Nureddin Efendi de Firdevsî'nin kızı Rukiye Hanım'la evlenip bu konağa içgüvey olarak girmiştir.

Not düşelim, Şeyh Muhammed Nureddin Dimyatî'nin (ö.1515) 70 beyitlik eserinde şair, Allah'a doksan dokuz ismiyle münacatta bulunmuş, eser, Kadızâde Tekkesi şeyhi Nureddin Efendi devrinde, Osmanlı sahasında Mehmed Emin Paşa (ö.1818) tarafından *Mirkât-ı Münâcât* adıyla, Mehmed Said tarafından da *Dürr-i Müntehabât-ı Safâ* adıyla şerh edildi. Metin sevilmiş, daha sonra da tercüme ve şerhi yapılmıştı. Bu şerhlerden biri de Kadızâde şeyhi Nureddin Efendi'nin *Ferâidü'l-Leâlî Fî Beyâni Esmâi'l-Müteâlî* adlı şerhiydi.

Tekkenin ikinci defa inşasını gerçekleştiren Kadızâde Mehmed Tâhir Efendi (ö.1838) ise, Kâdiriyye tarikatına mensup şeyhülislâmlardandı. II. Mahmud'un 1826'da yeniçeri ocağını kaldırırken bu teşebbüsün arkasında duran oydu. Kâdiriyye adap ve erkânını, seyr ü sülûk usulünü ve şahsî tecrübelerini anlattığı *Nûriyye* (Taksim Atatürk Ktp., Muallim Cevdet, no. 576) adlı eserinde Kâdirî olduğunu, hilâfetname aldığını, başına tâç giydirildiğini söyler. Revnakoğlu, tekke etrafında ve tekkenin şeyhlerinden (her hâlde Naci Siral'dan) topladığı malûmata göre, tekkenin ikinci yapılışı Kadızâde Mehmed Tâhir Efendi'nin gördüğü bir rüyanın tecellisiydi (173:65,69):

> Bu sırada Şeyhülislâm Tâhir Efendi, manasında müntesibi bulunduğu tarîkat-ı Kâdiriyye'nin pîr ü pîşvâsı Sultan Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerini görerek Nureddin Efendi'yi işaretle "Bu zatın evinin yanında bir tekke arsası vardır, orasını ihya et!" emrini telakki etmiş. Rivayete göre bir sene kadar gezerek Nureddin Efendi'yi rüyada gördüğü simasına nazaran aramış ve nihayet Fatih Câmi'-i şerîfinde ders okuturken bulup filhakika evinin yanında tekke arsası bulunduğunu öğrendikten sonra konağına dönünce kahyası sabık Hasankale askerî kumandanı Ali Rıza Bey'in babası Ahmed Bey'e rüyada aldığı emir mucebince o yanmış arsanın üzerine bir tekke bina etmesini emretmiş. Ve kahya gelip keşfedip bu arsanın yalnız bir tarafı İslâm mahallesi olup üç tarafının Hıristiyan mahalleleriyle muhat bulunduğunu görünce tereddüde düşerek şeyhülislâma gidip oraya bir mabet yapılmak icap ediyorsa bir kilise binasının münasip olacağını, çünkü bu arsanın üç tarafının Hıristiyan

evleriyle muhat bulunduğunu beyan ve ifade etmesi üzerine şeyhülislâm da emrinden vazgeçecek olmuşsa da o akşam tekrar Hazret-i Pîr'i rüyasında görerek emrini tekit ettiğinden yatağından fırlayıp ve kahyası Ahmed Efendi'yi de yatağından kaldırarak "Hemen şimdi gidip kereste götürecek ve binaya başlayacaksın!" emrini vermiş ve o gün sabahleyin binanın inşasına başlandığı tevatürle işitilmekten bulunmuştur.

Tekkenin bu ikinci yapılışına İbrahim Nureddin er-Rumî es-Sâhibî şu tamiyeli tarihi vücuda getirmiştir. Manzume, yukarıdaki rüya vakasına da işaret eder (173:79):

Menba'-ı kân-ı inâyet Hazret-i Mahmûd Hân
Sâyesinde oldu bâlâ Kâdiriyye tekkesi

Bendesi Tâhir Efendi sâbıkan fetvâ-penâh
Eyledi bünyâd-ı vâlâ Kâdiriyye tekkesi

Emr-i Abdülkâdir ile yaptı dergâh-ı güzîn
Oldı âlî cây-ı zîbâ Kâdiriyye tekkesi

Hâlet-i aşk-ı ilâhî ile tevhîd etmeğe
Oldu şâyeste bu ra'nâ Kâdiriyye tekkesi

Hak mu'ammer eylesin sıhhat ile bânîsini
Kıldı Hak yolunda ihyâ Kâdiriyye tekkesi

Bir ziyâde şevkle Nuri dedi târîhini
Yaptı ol Tâhir Efendi Kâdiriyye tekkesi

Sene H. 1251 (1835-36)

Revnakoğlu, hem müderris hem şeyh olan Nureddin Efendi için şu bilgileri de ilâve eder (173:80):

Şeyh İbrahim Nureddin Efendi, Sultan Mecîd'in şeyhi ve şehzadelerin de hocasıydı. Sultan Hamîd'e kadar bütün şehzadeler Nureddin Efendi'den okumuşlardır.

Nureddin Efendi kendi tekkesinde de her gün medrese müfredatına göre şer'î ilimler, haftada bir gün de tasavvuf okuturdu. Altı çilehanenin hemen hepsinde erbain çıkarılır, devlet erkânı, ilim adamları, seyyahlar eksik olmazdı. Buraya mahsus olan hususiyetlerden biri de kelime-i tevhîd bitince bir kişi tarafından na't-ı Mevlânâ tarzında gavsiyye okunmasıdır. Bu vazifeyi de daima tekkenin eski mensuplarından Rüsûmât muhasebecisi Rüşdü Bey yapardı.

H. 1286'da (1869-70) vefat eden Nureddin Efendi'nin türbede sandukası önünde talik yazılı camlı levhadaki manzumeyi de tesbit eder Revnakoğlu. Metin tekkenin ikinci ihyasının ardından bir yenilemenin de Abdülmecîd tarafından yaptırıldığını ifade eder (173:78):

Hû

Kâdızâde nâm bir müfti'l-enâm
Mazhar olmuştu ulüvv-i himmete

Bu makâm için delîl-i hayr olup
Vâlide Sultân kân-ı ismete

Himmet-i Abdülmecîd Hân ile de
Girdi bu dergeh mükemmel sûrete

Kalb-i âşıklar gibi oldu küşâd
Bendegân-ı evliyâ-ı izzete

Oldu tefvîz emr-i irşâdı dahi
İşbu merhûm-ı kerâmet-haslete

Nûr-ı cism-i Şeyh Nûreddîn'den
Bu mahal dönmüştü sahn-ı cennete

Râh-ı ilme ceddi-veş edip sülûk
Nâil idi feyz-i şânu rif'ate

Neşr-i ilm ile vatanda nice sâl
Hidmet etti şer'e dîne millete

Kastamonu maskat-ı re'si iken
Kıldı hicret pây-ı taht-ı devlete

Câmi'-i Fâtih'te de tedrîs edip
Çend bâr olmuş muvaffak ruhsata

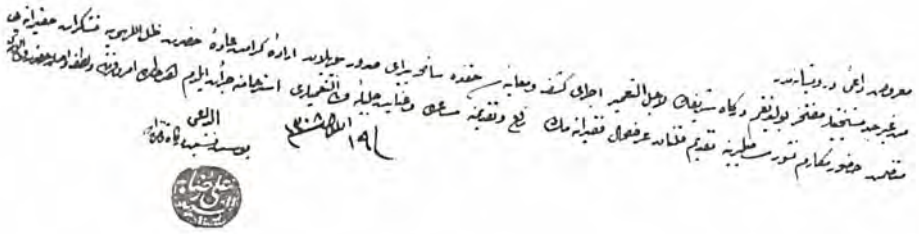
Oldu hâdim şerh ü te'lîf ile de
Fıkh u tefsîr ü kelâm u hikmete

Zü'l-cenâheyn ârif-i billâh iken
Uçtu âhir rûhu sûy-i rahmete

Çıktı üçler söyledi târîhini
Girdi Nûreddîn sarây-ı vahdete

Sene H.1286

Tekkenin ihya tarihinin H.1265 olduğu, Zîver'in bu dergâhın tecdidi için düştüğü tarihte açıkça görülür (173:76):

Kadızâde Tekkesi şeyhi Ali Rıza Efendi'nin bir teşekkür yazısı (173:73)

Hazret-i Abdülmecîd Hân-ı velâyet-iktirân
Şeyhülislâm Hânkâhı'n eyledi ihyâ rasîn
Âşıkâne vecd geldikçe o sultâna Hudâ
Rûh-ı Abdülkâdir'in imdâdını kılsın muîn
Cevherîn târîh-i Zîver hâl-bahş olsun dile
Kutb-ı devrân kıldı tecdîd Kâdiriyye tekkesin
Sene H. 1265 (1848-49).

Hattat Mehmed Rifat elinden çıkma "dergâh-ı şerîfin cümle kapısı tâkında talik yazı ile yazılı"ydı. Bu hat dışındaki tekkedeki diğer yazıların hattatı 1896'da vefat eden Abdülfettah Efendi'ydi (173:76).

Nureddin Efendi'den sonra bu tekkenin şeyhliği oğlu Altıpatlar Ali Rıza Efendi'ye geçti (173:68-69):

> Vefatıyla yerine büyük oğlu Ali Rızaeddin Efendi şeyh oldu. Ali Rıza Efendi askerî kaymakamlardan iken pederinin irtihali üzerine kalbindeki bir aşk-ı manevînin sevk-i mütevâlîsiyle askerlikten istifaen ayrılmış ve pederinin makamına geçerek 1318'e kadar meşihat etmiştir. 1318 Zilhiccesinde göçtü, türbede saklıdır. Kendisi bir cezbe-i lâhûtînin incizabına kapılmış ve bu suretle Altıpatlar Rıza Efendi denilen bu zat günün yirmi dört saatinin on sekiz saatini münhasıran zikir ve tevhîde vermişti. Kabrinde hâlâ duran şu tarih çok sarih bir surette beyan etmektedir, teberrüken buraya yazıldı...
>
> Meşihata geçtikten sonra bütün zamanını zikir ve fikre hasretmiş olan bu zat, hayır ve hasenatı çok sever ve daima müracaat edenlerin işlerini yapışın hazzını duyardı. Kendisi iyi bir münşi olup tek oğlu Naci Bey'in sünnet düğününde beş hususî kâtibe irticalen yazdırdığı binlerce davet tezkirelerinin selika ve ibare cihetinden bir diğerine aslâ benzemediği tevatüren söylenmektedir.
>
> Ekâbir indinde sözü ve hatırı nafiz olduğundan devlet dairelerinde işi olanlardan birkaç kişi hemen her gün kendisine gelir ve onlara yardım için zaman bularak işlerini yaptırmaya çalışırdı.

Kadızâde Tekkesi
(173:73)

Zikir halkasına girdiği zaman başka bir huzur husule gelirdi. Saatlerce devran ettirdiği meşhurdur. Sohbeti daima mutasavvifane olup avam - havas kendisinden müstefit ve mütelezziz olurlardı.

Şeyh Rıza Efendi'ye gümbür gümbür devran ettirdiğinden ve çok ayak vurmasından dolayı "Altıpatlar" denirdi. Revnakoğlu onun bu lakabı hak edişine işaretle şu anekdota yer verir (173:84):

> Mazbut ve muteber usulüyle devran ettirmekte şöhret yapmış, gayetle celâlli bir Kâdirî şeyhiydi. Ağzında Fâtiha-i şerîfe eksik olmazdı. Yaşı yetmişi bulduğu hâlde beş saat kutbhaneden çıkmadan devran ettirir, yorulduğu görülmezdi. Devranda o kadar kendinden geçerdi ki bir gece İğciler imamı şeyh Mehmed Efendi'nin meşihatı zamanında Beşikçi Tekkesi'nde devran ettiriyordu. Devranın ve durmadan ayak vuruşların gittikçe artan şiddetinden eski ahşap tevhîdhanenin harap duvarları sarsıntı geçiriyordu, nihayet çatısı çatırdadı. Farkında bile değildi. Bir fırsatını bulup kendisine söylediler. Hiç oralı olmadı, ayağını daha çok vurdu, devranı hızlandırdı. Zikrin sonundaki gülbanktan sonra dışarı çıktılar. Aşağıya olduğu gibi tavan bekliyormuş gibi indi.

Revnakoğlu, 1318 Zilhiccesinde (Mart-Nisan 1901) vefat eden Ali Rıza Efendi'ye dair notlarına şu ifadeyi de ekler: "Hemen bütün günlerini oruçlu geçiren Altıpatlar Rıza Efendi'ye hayran ve hürmetkâr bulunan eski Diyanet İşleri reisi merhum Şerefüddin Yaltkaya dostumuz, Rıza Efendi'nin irtihalinde uzun bir mersiye söylemiş" demiş, manzumenin son kıtasına da yer vermişti..."

Ali Rıza Efendi'den sonra posta oğlu Naci Siral geçti. Son şeyhti. Revnakoğlu "Tekke Şeyhi ve Müellif - Bir Erzurum Defterdarı Mehmed Naci Siral - "Şeyh Naci Bey" başlıklı bir yazısında Naci Siral'i anlatır (214:118-21):

> Şehremini Yayla'da Seyyid Ömer Câmi'-i şerîfi karşısında Kâdiriyye'den Kadızâde Tekkesi şeyhi Ali Rıza Efendi'nin ilk ve son oğludur. 1296 Muharreminde babasının tekkesinde doğdu. Annesi, Tophane dairesi istihkâm reisi Mehmed Paşa'nın kızı Fatma Şemsî Hanım'dır. İlk tahsilini ve manevî bilgileri tekkede babasından ve hususî hocalardan öğrendikten sonra tekkenin çevresindeki Yolgeçen İlkokulu'na girdi. Sırasıyla Davutpaşa Rüşdiyesi'nde, Vefa

İdadisi'nde okuduktan sonra İstanbul Darülfünun hukuk mektebine devam etti ve bitirdi. Ayrıca cami derslerine devam ederek Fatih dersiamlarından eski Canik mebusu Canikli Ahmed Efendi'nin 480 talebesi ile birlikte icazetname aldı. Mardinîzâde merhum Ebululâ Bey de bunlar arasında idi.

Yine Fatih Câmi'-i şerîfinde Mesnevîhân Mehmed Esad Dedeefendi'nin *Mesnevî-i şerîf* derslerine devam etti. Eski Ayan reisi Nasuhzâde Mustafa Asım Efendi'den de tasdîkât ve tasavvurât okudu. Kelâmî şeyhi Erbilî Esad Efendi'den hadîs-i şerîf ve sonra şeyhülislâm olan Tortumlu Musa Kâzım Efendi'den de kelâm, beyân, bedî', belâgat bilgilerini öğrendi.

O tarihlerde İstanbul'da bulunan ve Kocamustafapaşa Sünbül Sinan Hankahı'nda, Nuruosmaniye Câmi'-i şerîfinde *Mesnevî* dersleri veren Erzurumlu Nakîbü'l-eşrâf Seyyid Abdürrezzak Efendi'den yeniden *Pend-i Attâr*, *Gülistân* ve *Mesnevî* okudu.

Kadızâde Tekkesi son şeyhi Naci Siral'ın kitabı

İlk resmî vazifesi, ilk memurluğu mektûbî-i mâliye mümeyyizliğidir, sonra vâridât başmümeyyizi oldu. Daha sonra yine maliyenin pul müfettişi olarak Ankara'ya geldi, oradan Çorum defterdarlığına getirildi. Tekrar İstanbul'a dönerek Beyoğlu tahsil başmüdürü (şimdiki gelir vergisi müdürlüğü) oldu.

Buradan Erzurum defterdarlığına naklolundu, burada üç buçuk sene kaldı. Valilerden Hâşim İşcan bulunuyordu. Bir senesi de ondan öncedir. Dokuz ay kadar da Hâşim İşcan'a vekâlet etti. İlâve-i me'mûriyet olarak Erzurum imar birliği reisliği de üzerinde idi. Bu vazifelerde kaldığı müddetçe yaptığı hayırlı işler arasında en önemlisi şehrin en meşhur ve en iyi suyu olan Cennet Pınarı Çeşmesi'nin su yollarını tamir ettirmiş olmasıdır. O tarihe kadar kaynağından toprak künkler içerisinde şehre getirilen bu suyu demir borular içine aldırarak toz ve topraktan kurtarmıştı. Erzurum halkını çok sevindiren bu birliğinin parasıyla sağlanmış olmakla beraber Naci Bey'in himmet ve teşebbüsü ile meydana getirilmiş bulunduğundan Erzurumluların defterdara karşı duydukları sevgi ve teşekkür hisleri büyüktür. Şehrin malî gelir ve kazancı üzerinde yaptığı ıslâhat sayesinde o tarihe kadar gelir yüzde elli iken yüzde doksan sekiz nisbetinde yükseltmiştir. Bunu takdir için üçüncü umumî müfettişi Tahsin Özer kendisine bir takdirname göndermiş, Naci Bey'in başarısını överek "Bu güzel icraatınız sizden sonra geleceklere vesîle-i ibret ve nümûne-i gayret olacaktır" demiştir.

Naci Bey, Erzurum'dan sonra Aydın defterdarlığına, oradan Siirt defterdarlığına verildi, en sonra Bilecik defterdarlığına getirildi. Buradan Karaköse defterdarlığına geçerken kendi isteği ile 1945 yılında emekliye ayrıldı.

Revnakoğlu, son olarak Naci Bey'e dair şu bilgilere yer verir (173:80-83)

Son şeyh Mehmed Naci (Siral) de her hafta mukabeleden önce Hazret-i Gavs'ın *Feth-i Rabbânî*'si ile *Hikem-i Atâyî* okuturdu. Doktor Süheyl Bey, Naci Bey'in biatlı dervişlerindendir.

Şeyh Naci Bey, babasından 17 yaşında iken yetim kaldığı için teslik ve terbiyesi Ebülhüdâ'nın damadı bulunan Kâdiriyye meşâyihinden ve Cem'iyet-i Rüsûmiyye azasından Seyyid Seyfeddin Efendi'dendir. Hâlen Hama'da bulunan Şeyh Seyfeddin Hamevî Efendi, Hamevîzâdeler'den Seyyid Murtazâ Efendi'nin oğludur.

Naci Bey, babası tarafından on beş yaşında iken teslike başlatılmıştı. Babasının göçüşünde 17 yaşında bulunduğundan nüfus kâğıdındaki yaşı üç sene büyütülmek suretiyle yirmi yaşında icazetname verildi, aynı zamanda iclâs olundu. İclâsında rehberi askerî doktor kaymakamlarından ve Kâdiriyye hulefâsından Şeyh Fuad Bey merhum idi.

Sırât-ı Müstakîm'de Afifî imzasıyla tarihî, edebî, tasavvufî makaleler neşreden Naci Bey, Ali el-Hemedânî'nin *Kitâbu'l-Fütüvve*'sini de şerh ve tercüme etmiştir. Cerîde-i Sûfiyye'deki şu yazılar da onundur: Mevize, 14 Teşrîn-i evvel 1334; İşretin Men'i, 26 Teşrîn-i evvel 1334; Tekâyâda Ders, 9 Teşrîn-i sânî 1334.

Son şeyh Mehmed Naci Bey'in "Afrodit" hakkında manzumesi "Gamlı" mahlası ile 1940'ta Cumhuriyet'te çıkmıştır. Peyami Safa çok beğenerek

Kadızâde Tekkesi son şeyhi Naci Siral'a yazılan mektuplardan (173:71)

tenkit ve tahlilini yapmış, hatta bestelenip Afrodit Marşı olmasını teklifte bulunmuştur:

Şarkta bir güneştin eşsiz, ridasız
Aşk ufuklarında battın Afrodit
Bilmem kaç senedir sessiz sedasız
Tarihin koynunda yattın Afrodit

Yıllarca ecelin tacını koydun
Sanmıştım şu fani dünyaya doydun
Sonradan nasıl şeytana uydun
Hortlayıp belâya çattın Afrodit

İşiten uzaktan adına mecnun
Sevenler mahkeme katında maznun
Satanlar isminin kârıyla memnun
Kişiyi kişiye kattın Afrodit

Kimi doğuşuna nesepsiz dedi
Kimi şöhretine edepsiz dedi
Kimi bühtana sebepsiz dedi
Ne acı zehirler tattın Afrodit

Lebinden içenler aşk kevserini
Hürmetle selâmlar nur efserini
Hakkın o eşsiz şaheserini
Yazık ki çamura attın Afrodit

Gazabına gelmesin sanat-ı ilâhi
Gamlı'nın boynuna atma günahı
Diyorlar acip bir Konya külâhı
İçinde kendini sattın Afrodit

Şeyh Tavîl Mahmud Efendi Tekkesi

Kadızâde Tekkesi'nin karşısında bulunan Seyyid Ömer Camii etrafında Şeyh Tavîl Mahmud Efendi Tekkesi vardı.

Bayramî tekkeler içinde yer alan tekkenin tam yerini tesbit edemiyoruz, ancak Hadîka, tekkeyi Seyyid Ömer Camii yakınında gösterir. Tekkeye dair kısa not Revnakoğlu'nda şöyledir (169:40):

> Şehremini civarındaydı, Altımermer'dedir. Bayramiyye ve Halvetiyye'dendir. Salı günleri icrâ-yı âyîn edilirdi. Eski bir yangında yandı, 1256'dan beri arsadır. Tekkenin meşihatı 1307'de Hurremüddin Efendi'ye verilmişti.

Hadika'da (I,123) Seyyid Ömer Câmi'-i şerîfi maddesinde şu küçük malûmata rastlıyoruz: "Civarında vaki zaviye, Tavîl Şeyh Mahmud Halvetî için Sadrazam Tekfurdağlı Mustafa Paşa'nın binasıdır ki bade'l-azl Malkara'da vefat eylemiştir. Azil tarihi 1101'dedir."

Şeyh Mahmud Tavîl Efendi'nin oğlu Şeyh Mustafa Huffî Efendi'nin İmrahor, Haffâf ve Kurşunlu Tekkelerinde meşihatı vardır (264:494):

> Menteşeli İbrahim Efendi'nin parmaklığının yanında sülüs kitabeli, mistarlı tek şahide, başında büyükçe Şemsî tâçlı kitabesi: "Hüve'l-Hayyu'l-Bâkî - Merhûm ve magfûr el-muhtâc ilâ rahmeti rabbihi'l-gafûr sâbıkan Mirahur Hankahı'nda seccâde-nişîn iken hırâmân-ı ravza-i rıdvân olan tarîk-i Şemsiyye'den Mustafa b. eş-Şeyh Mehmed el-Halvetî Efendi'nin rûh-ı pür-fütûhlarıyıçın rızâen lillâhi el-fâtiha, 22 Cemaziyelevvel 1173"

Revnakoğlu, İstavroz Bedevî Tekkesi son şeyhi Mahmud Râtib Bey'le (Taha Toros arşivinden)

Takvimci Ziya – Ahmed Ziya Akbulut

Ahmed Ziya Akbulut, "Takvimci Ziya" diye meşhur olsa da birçok cepheli münevverlerimizdendi. Matematik, astronomi sahasında kendini göstermiş, resim sanatında peyzajlarıyla dikkat çekmişti. Oğlu Necmeddin Akbulut'un Reşad Ekrem Koçu'nun hazırladığı *İstanbul Ansiklopedisi*'ndeki kıymetli malûmatı tamamlayan bilgiler Akbulut'un 1938'deki vefatının ardından Revnakoğlu'nun tuttuğu notlarda yer alır. Beyazıt Medresesi, İnkılâp Müzesi olduğunda orasının ilk müdürüydü. II. Beyazıt külliyesine ait Beyazıt Medresesi, Ahmed Ziya'nın riyasetiyle 1934'te Belediye İnkılap Müzesi olmuş, bu müze 1943'te Gazanfer Ağa Medresesi'ne taşınmıştır. En son, Akbulut'un envanteri buradan Atatürk Kütüphanesi'ne intikal etti, birkaç sene önce de Ramazan Minder'in müdürlüğü zamanında tasnifi yapıldı.

Revnakoğlu, Akbulut'un vefatının ardından birisine yazığı mektupta şunları diyordu (130:14):

Beyefendi, şâyân-ı hayret bulacaksınız, bendeniz bu küçük hürmetnameyi karalayıp bitirdikten sonra gönderecektim. Bir tesadüf bendenizi dersime geç bıraktı. Talebemden olan bu genç de derste bulunacağı için ders saatine kadar yazdığım yanımda kaldı.

Akşam gazetenizi aldım, "Ahmed Ziya" başlıklı yazınızı okuduğum gibi, çıkacağına o kadar ihtimal vermek istememiştim ki yek nazarda "Ahmed Ziya"yı "Nazmi Ziya" gördüm.

Ahmed Ziya Akbulut

Şüphem zail olunca bu defa da bizim meşhur maruf Takvîm-i Ziyâ müellifi olacağını ise hiç hatırlamadığım, hatırıma bile getirmediğim için yazınız, okuyarak geldiğim kısımda bitse idi bu Ahmed Ziya'nın kim olduğunu sizden istizah edecektim.

Çok sevdiğim bu çok mübarek, muhterem, enfes ve mühim adamla Beyazıt'taki o küçücük kahvede nargile tokurdatarak görüşüşümüz haftayı geçmedi. Bu son mu olacaktı? Fizyolojisini ne güzel tersim etmişsiniz. Fakat içim yandı beyefendi, "İlim dünyamız Ziyasız kaldı" buyurmuşsunuz, ya insanlık âlemi? Bu eşsiz mahviyet, fazilet ve ferahatinde de, meclisârâlığı, şuhluğu, zarafet ve hoşsohbetliği gibi müteferrid adamın bir ay kadar evvel de üstadım Ahmed Avni ile bir iki gün farkla bacanağı Mehmed Emin Bey intikal etti idi. Mehmed Emin Bey topçu kaymakamı, maarifçi, ashâb-ı te'lîften şair, edip ve bugünkü

Ahmed Ziya Akbulut'un İnkılâp Müzesi'ndeki teşhir malzemeleri (Encümen arşivinden)

memleket hocalarına Ali Nazima ve Ahmed Naim gibi hocalık etmiş yarım asırlık bir irfan hadimi idi. Her ikisinin de mufassal tercüme-i hâllerini *Güzideler Kafilesi* için senelerce evvel yazmıştım. Emin Bey'in pek gecikti, ama Ziya Bey'inkini hemen takdim edeyim.

Bakınız ne eserler, ne hizmet ve ne himmet, sonra da hudutsuz bir mahviyet, meyvedâr dırahtın hâke meyli gibi. Ne oluyor beyefendi? İstanbul'dan sefer mi başladı? Bir göçüş kafilesi durmayıp gidiyor! Korkarım bu gidişle dünyamız bomboş, dımdızlak kalacak!

Benim bir kanaatim var. Şimdiki nesil parçalansa, paralansa, ilmen demiyorum, o hiç yok, fakat malûmat ve bilhassa ahlâk, fazilet ve edep ve irfan itibarıyla katiyen bu adamlara halef olamaz. Allah onu ziyâ-yı a'zam, kâinatın ziyâ-yı uzmâ-yı ma'nevîsi ile ziyâ-sâz etsin.

Ona ait notlarımı bir iki güne kadar takdim ederim.

19 Nisan 1938.

Bir hayli karışık ve okunaksız notlarında Revnakoğlu, Ahmed Ziya'nın vefatının ardından cemiyetin alâkasızlığına sitem ediyor ve şöyle diyordu (130:35-42):

Reîsü'l-Muvakkitîn Takvimci Ziya

Bilinmez kıymeti rûşen-dilânın vakt-i feyzinde
Güneş tâ batmadıkça zulmet-i leyl âşikâr olmaz

Lâ-edrîye atfedilen bu beyti onun ölümü üzerine yazıma başlık yapıyorum. Fırçasının sanatkâr kudreti kadar kalem sanatında da değerli bir şahsiyet olan Elif Naci, onun insanı yakan ölümünden bahsederken "Onun gazete sütunlarında sık sık ismi geçen bir şöhreti yoktu, sağlığında bir fıkra muharririne mevzu bile olmadı" diyor.

Bu maatteessüf böyledir.

Kendinden biraz evvel vefat eden bacanağı Bay Mehmet Emin de bugünkü nesli okutan edebiyat hocalarına hocalık etmiş, rahlesinde Yusuf Akçura ve Ahmed Refik gibi adamlar yetiştirmiş, şair, edip, veli, mütefekkir, basılmamış birçok tarihî teliflere sahip, 50 küsur senelik bu maarif adamı, gazeteci ve Türk zabiti olan Emin'in ölümünü gazetelerin ilân sayfalarında okuduk.

Ali Nazima 60 küsur senelik hayatında defalarca nazırlık, mebusluk, müdürlük ve muallimlik yapmış, Amme cüzlerinden

Sadî'nin *Gülistan*'ına, Şeyh Feridüddin Attar'a, Zemahşerî ve Ebü'l-Ulâ el-Maarrî'ye kadar yazmış, Türkçeden Fransızcaya, Fransızcadan Türkçeye küçük büyük, nev' nev' "miftah"larla, "lügat"ler, gramer ve lekturlar neşretmiş bir adamdı. Ölümünü yalnız kadirşinas ve bilgi sever talebesi Burhan Felek bir yazısı ile Cumhuriyet gazetesindeki küçük bir fıkrası olmasaydı duyamayacaktık. Kucak dolusu eserlerinden dünkü, bugünkü ve yarınki neslin doya doya istifade ettiği ve edeceği bu konuşan kütüphane sustuğu zaman etrafını saranlar kaç kişi idik. Hangimiz Fransızca öğrenmek veya öğretmek istedik de onun sükût içinde ders veren muallim mahiyetindeki "muallim"lerinden "tekellüm"e başlamamış olduk.

Şark ve garp felsefesini çok geniş bir ihtisasla nefsinde cem' etmiş, Hacı Zihni'nin en sahih varisi, hakim ve filozofumuz bir Galatasaray evlâdı ve bilhassa İslâm maarifinde en son muhaddis ve siyerci olan Hoca Naim dâr-ı naîme giderken onu bize ona yakışan bir lisanla yalnız "Zaman" anlatabilmişti.

Salih Arif, Galatasaray'ın en değerli müdürlerininin en muktedir müdürü; sefarethaneye yazdığı bir mektupla Galatasaray'ı işgalden kurtaran, Fransız akademisini hayrete düşüren Fransızcasıyla garp edebiyatının İstanbul'da ilk mürevviçliğini yapan adam. Hayatı ve mematı hakkında hangi esaslı malûmata sahibiz?

Ahmed Avni, Mevlâna felsefesini, şark musikisini bütün ruhiyat ve irfanıyla temsil eden; hukuk, tasavvuf ve edebiyat hocası, şair, bestekâr, *Mesnevî*'nin Ankaralı İsmail'den sonra ilk muhaşşisi ve mütercimi, *Fusûs* şarihi, Darüşşafaka'nın en kibar ve efendi çocuğu Ahmed Avni. Hangi edebiyat ve bibliyografi hocası onu mevzu edindi de iki satır bir şey yazdı?

Röportajiyyûna mevzu olamayan, ansiklopedi müelliflerinin maatteessüf gafil kaldığı, "meşhur adamlar"ın da yazmadığı bu yarım asırlık hoca, hattat, ressam, müneccim, muvakkit, heyetşinas, riyaziyeci, Fransızca, coğrafya ve kozmografya hocası, âlim, müellif, ciltler ve tezler sahibi sanatkâr Ziya'yı hangi ciltler anlatacaktır bilmiyorum

Onu İstanbul, "Takvimci Ziya" diye tanırdı. Günün her saatinde , bilhassa kudemâ arasında elden gezen en meşhur eseri *Takvim*'i olduğu için "Takvim sahibi", "Takvîm-i Ziyâ müellifi" dendiği gibi, doğrudan doğruya galat olarak "Takvim Ziya" diyenler de vardı. Hocalık hayatında müstesna fazileti ile "baba" diye tanınan Ahmed Ziya'yı ilk defa kendi eserlerinin de teşhir edildiği Medresetü'l-Hattâtîn'de üstadı Hafız Hulûsî Efendi'nin nefis bir talik ile yazdığı "Ali" isminin önünde Hattat Hamdi ve rahmetli Kemal Emin'le beraber hayranlık izhar ederken görmüştüm.

Sergileri gezer, tiyatrodan anlar, sanatkârı benimser, sazı sözü sever, dershane talebesi gibi her konferansı, her hatibi, hatta her meddahı dinler, Ahmed Hâşim, İbni Sina, Sinan'dan Kemal ihtifaline kadar her türlü sergileri gezer, ilmî, edebî her törende bulunur; hiçbir şeyi istib'âd etmeyen, her şeyde bir istifade zevki arayan müstesna tevazulu bir adamdı. Kemal ihtifalinde bir ricam ile derhâl harekete geçmiş, "kadı"nın ilbası için istediğim yeşil biniş ile kallâviyi bizzat kendi eliyle getirip lutfetmek büyüklüğünü göstermişti.

En son eseri de müdürlüğünden ziyade müessisliğini yaptığı İnkılâp Müzesi'dir. Bilhassa kendi sanatkâr elinden çıkan bir "Bism-i Şah Ali" gibi hat sanatında da iktidarını gösteren nefis taliklerle süslenmiş Bektaşî hücresi görülecek bir köşedir.

19 NİSAN — 1938

Ahmet Ziya ebedî istirahatgâhına götürülürken

Memleketin kaybettiği değerli riyaziyeci ve sanatkâr

Rahmetli Ahmet Ziya

Dün ölümünü teessürle bildirdiğimiz Ahmet Ziya Akbulut 1288 de İstanbulda doğmuştu. Tahsilini sırasile Saraçhane deki iptidaiye mektebinde, Fatih ve Koca Mustafa paşa askerî rüştiyelerinde yapmış Harbiyeden piyade mülâzimi sanisi olarak 1305 de diploma almıştır. Merhum 1308 de Güzel sanatlar akademisine girerek beş sene tahsilden sonra birinci mükâfatla ressamlık diploması almış, ayni zamanda ilminücum ve heyet tahsil etmiştir. Fransızca, ingilizce ve almanca bilirdi. 1329 a kadar muhtelif mekteplerde hocalıklarda bulunduktan sonra istediğile binbaşılıktan tekaüde sevkedildi. 1341 de akademiye riyaziye ve manazır muallimi olarak yerleşti. Kendisi inkılâp müzesinin tesisindenberi müdürü bulunuyordu.

Ahmet Ziyanın münteşir ve gayri münteşir birçok eserleri vardır. Kendisi ayni zamanda iyi bir ressamdı. Peyzajlarından bir kısmı Dolmabahçedeki müzede bulunmaktadır.

Ahmed Ziya Akbulut'un vefatı ardından çıkan gazete haberlerinden

Bektaşî babalarından hayatta olan ve yaşayan ne varsa hepsini topladım, "oda"larını gösterdim. Ben eksikleri söylemelerini istiyordum, onlar parmak ısırdılar. Kırşehir'deki hazret-i pîrin türbedar dedesi de "Bu kadar çeyizler, imanım dirilir!" dedi.

"Çeyizlemek", mutasavvıf dilinde ilbas ve tezyin manasınadır.

Reîsü'l-hattâtîn Hoca Kâmil'in alâkasını tahrik için elinden bırakmadığı otuz üçlü tesbihi ile omuzunu dürtüyor, "Şu Ali'nin aynına, şu yâ'nın kâsesine bak! Minkale ile ölçsen bedir gibi zaviyeler açıklıkta..."

Eski taş mekteplerle medrese odalarındaki softa, çömez, molla hücrelerini ihtiva eden tarihî dekorlar kurmak teşebbüsünde olduğunu söylemişti. Ne yazık ki temeli onunla atılan bu binanın da üfûlüyle üfûl eden sanat ve kudretin resm-i küşâdı yapılamayacaktır...

Ahmed Ziya Akbulut'un Revnakoğlu'nun sorularına verdiği cevaplar ve kendi eliyle yazdığı biyografisi şöyleydi (17-24,28-30)

Takvimci Ziya

1285 senesi Haziranının 15. günü ve 1286 senesi Rebîülevvelinin 17. günü pazar günü sabah saat 2,25 dakikada Dersaadet'te Kıztaşı'nda dünyaya gelmişim.

1292 senesinde Saraçhane'deki ibtidaiyye mektebine devamla 1295 senesinde şehadetname ahz ederek sene-i mezkûre Ağustosunda Fatih Rüşdiye-i Askeriyesi'ne tedrisine bi'l-imtihân kayıt ve kabul bulundum. 1298 senesinde Koca Mustafa Paşa Rüşdiye-i Askeriyesi'nin münteha sınıfına naklederek o sene icra kılınan imtihân-ı umûmîde dördüncülükle şehadetname ahz eyledim.

1299 senesi Ağustosunda Kuleli İdâdî-i Askerîsi'nin birinci senesine kayıt ve kabul olundum. Üç sene tahsilden sonra 1302 senesi Temmuzunun beşinci günü Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye-i Şâhâne'ye naklettim. Orada da üç sene fünûn-ı askeriyye tahsilinden sonra 1305 senesinin 16 Mayısında ba-diploma piyade mülâzım-ı sânîliğiyle neşet ve Edirne'de ârâmsâz Piyade 9. Alayının 4. Taburunun 4. Bölük mülâzım-ı sânîliğine tayin olundum.

Bir müddet îfâ-yı vazîfeden sonra redif teşkilâtı için ordu-yı mezkûr erkân-ı harbiye riyasetinin talebi üzerine sene-i mezkûre Teşrîn-i sânîsinde erkân-ı harbiye dairesine devamla teşkilâta ait ikinci ordu mıntıkasının haritalarını tersim ettim. O esnada Edirne Mekteb-i İdâdî-i Mülkiyesi'nin resim muallimliğine maarif müdürünün talebi ve erkân-ı harbiye dairesinin tensibiyle tayin olundum.

1306 senesi Haziranında mezuniyetle Dersaadet'e gelerek o sırada münhal bulunan Koca Mustafa Paşa Rüşdiye-i Askeriyesi Fransızca muallimliğine bi'l-müsâbaka nakil ve tayin edildim. Bir sene sonra Gülhane Rüşdiye-i Askeriyesi'nin de lisan muallimliği uhdeme inzimam ederek her iki mektebi idare eyledim. 1308 senesinde Koca Mustafa Paşa Rüşdiye-i Askeriyesi'ni terk ederek Gülhane'ye asaleten tahvîl-i me'mûriyet ettim.

Aynı senede Sanâyi'-i Nefîse Mektebi'nin ressam sınıfına bi'l-imtihân dahil olarak dört sene tahsilden sonra 1313 senesi Teşrîn-i evvelinde ikinci derece birinci mükâfata nail olarak ba-diploma ressamlıkla neşet eyledim. Sanâyi'-i Nefîse Mektebi'nde esnâ-yı tahsîlde mekteb-i mezkûr ulûm-ı riyâziye ve menâzır derslerini vekâleten tedris ederdim.

1310 senesinde Sultan Selim Muvakkithanesi'ne de ayrıca devam ederek elyevm müneccimbaşı bulunan faziletli Hüseyin Hilmi Efendi'den ilm-i hey'et ve ilm-i nücûmun esasını tederrüs ettikten sonra üdebâ-yı Osmâniyye'den [Namık] Kemal Bey merhumun pederi esbak müneccimbaşı merhum ve magfur Mustafa Asım Bey'den de ilm-i zîc tahsil ettim.

1303 senesinde hattât-ı şehîr üstat Mehmed Hulûsî Efendi'ye devamla yedi senede sülüs ve nesihten icazet ahzinden sonra da meşâhîr-i hattâtînden Sami Efendi merhuma devamla

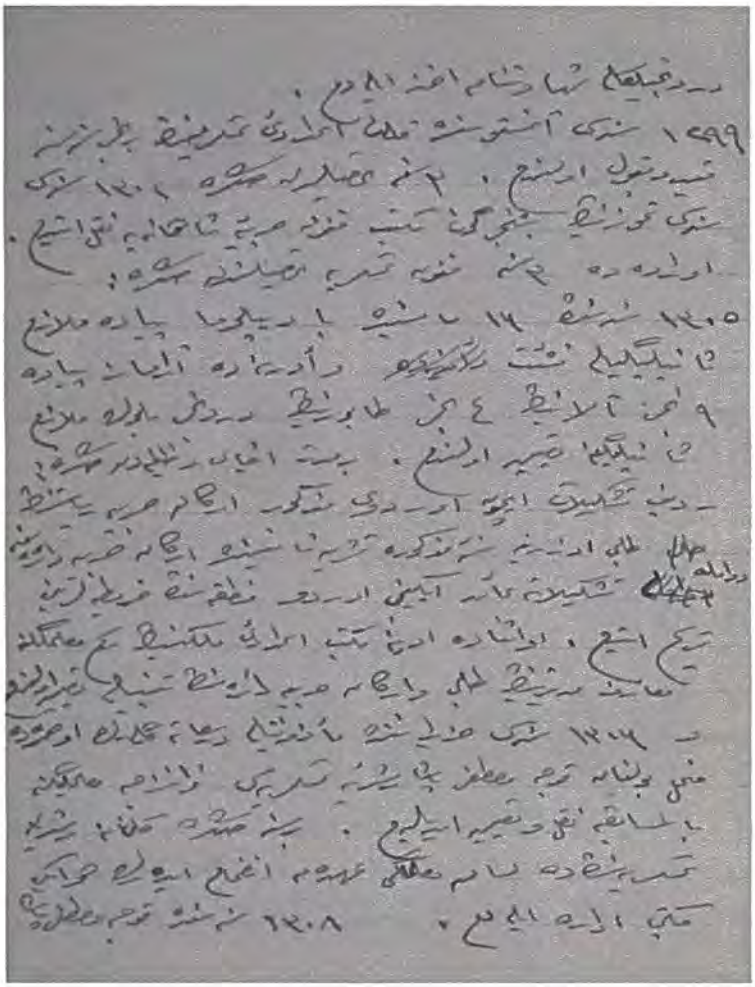

Fotoğrafta sarıklı kişi, Ahmed Ziya'nın da hocası olan son müneccimbaşı Hüseyin Hilmi Efendi'dir. Sırtı dönük fesli şahıs, Beylerbeyi muvakkiti ve saatçi Tevfik Bey (154:614)

hatt-ı talik ve sülüs celîsi temeşşuk ettim.

Erbâb-ı sanâyi'den bulunan pederimin iştigal eylediği sanatlardan ağaç oymacılığı, tornacılık ve dekupaj, leğimcilik, hatta kunduracılık sanatlarını da hususî surette öğrendim.

1310 senesinde Kuleli İdâdî-i Askeriye resim muallimliğine nakil eyledim. 1311 senesinde resim muallimliğine ilâveten mekteb-i mezkûr hendese-i musattaha muallimliğini ifa ettim. 1313'te yine mekteb-i mezkûrda inhilâl eden kozmografya muallimliğini hoca bulununcaya kadar vekâleten ifa ve 1314'te Kuleli İdâdî-i Tıbbiye'sinin de münhal kalan kozmografya muallimliği de uhde-i âcizîye ilâve edilerek iki sene müddetle her iki mektebi kemâ-hiye hakkuhâ idare ve vazîfe-i tedrîsiyyeyi ifa eyledim.

Ahmed Ziya Akbulut'un kendi el yazısıyla biyografisi (130:18)

1310 senesi Haziranında Kuleli İdadisi ders nezaretinin inhası ve Meclis-i Maârif-i Askeriyye'nin kararıyla idâdî-i askeriyyenin kozmografya muallimliğine kaydımın tebdili icra edildi.

1316 senesinde Sanâyi'-i Nefîse Mektebi'nin 300 kuruş maaşla menâzır ve riyaziye muallimliğine resmen kaydolundum.

1305 senesinden 1316 senesine kadar Darüşşafaka'da da fahriyen muhtelif sınıflara Fransızca, hendese-i musattaha ve mücesseme, ilm-i hey'et, resim dersleri tedris ettim.

1318 senesinde Sadr-ı esbak Mahmud Şevket Paşa merhumun Tophane-i âmire tecrübe ve muayene dairesi riyaseti esnasında mâbeyn-i hümâyûnda tesis edeceği Esliha-i Muhtelife Müzesi azalığına, ilâve-i me'mûriyet olarak 1320 senesinde mâbeyn-i hümâyûn ser-fotografî; 1320 senesinde Mekteb-i Harbiye Matbaası müdüriyetine ilâve-i me'mûriyet olarak tayin olundum. İdâdî-i Askeriye'deki kozmografya muallimliği uhdemde kalmak üzere 1324 senesi evahirinde kadro mucebince gerek muallimlik gerekse matbaa müdüriyetinden infisal ile Beykoz Tabakhanesi'ndeki debbağ taburu binbaşılığına ve bir buçuk ay sonra da erkân-ı harbiye-i umûmiye dairesi yedinci harita şubesinde nirengi memurluğuna nakl-i me'mûriyet eyledimse de bir ay sonra matbaa-i askeriyenin ıslâh ve tertibi için mezkûr matbaanın müdüriyetine tayin olundum.

1326'da ilâve-i me'mûriyet olarak Harbiye Mektebi'nin tesis müdüriyetine memur edildim. Sene-i mezkûre evâhirinde matbaa müdüriyetinden bi'l-infisâl asaleten mektep müdüriyetine tayin olundu isem de harita şubesince görülen ihtiyaç üzerine Anadolu

aksâm-ı şarkiyye inkişaf haritalarının tayîn-i nukâtı için Erzurum, Van ve havalisine seyahat eyledim. 6 ay sonra Dersaadet'e avdet ve 1328'de umum nirengi postalarıyla birlikte tekrar Erzurum'a seyahatle 3,5 kilometre kare bir esası iki buçuk milimetre ile ölçmeye heyetçe muvaffak olunduktan sonra aynı zamanda esasın her iki başlarının tûl ve arz coğrafyalarını rasadât-ı felekiyye icrasıyla tayin edilmiştir.

1329 senesi Kânûn-ı evvelinin 15. gününden itibaren kendi istidam üzerine tekaütlüğüm icra edilmiştir.

1330 senesinde müceddeden küşat edilen İnas Sanâyi'-i Nefise Mektebi'nin fennî menâzır muallimliğini deruhte ederek bir buçuk sene sonra 600 kuruş maaşla tavzif olundum.

Seferberlik ilânını müteakip 1331 senesi Haziranının birinci günü imâlât-ı harbiye merkez resimhanesi amirliği ile tekrar sanata alındım.

1333 senesinde Medîne-i münevvere'den harita komisyonu riyasetine mevrut tahriratla talep olunan muntazam bir basîtanın imalatı için mezkûr komisyon riyasetinden davet olunarak taleb-i vâki' iltimas edilmiş ve bunun üzerine 120 x 90 x 10 ebadında sert bir litografi taşı üzerine ortası 5,10 dakikalık gurubu ve kenarları zevali 2,5 dakikalık olmak üzere Medîne-i münevvere arzına göre bir basîta hesap ve taraf-ı âcizânemeye hakk edilmiştir. Basîtaya ilâveten bir de pirinç maden üzerine bir tarafı rubu', diğeri [boş bırakılmış bir alan] olmak üzere bir rubu'-ı dâire hesap ve hakk edildiği gibi usûl-i istimâlini havi Arap ve nesih hatla yine rubu'-ı dâire şeklinde bir risale tahrir edilerek her üçünü birlikte Teşrîn-i sânî 1333'te Haydarpaşa'dan trene râkiben Şâm-ı şerîf'e doğru hareket eyledim. Şam'a muvasalatımda urbânın şimendiferi tecavüz eyledikleri ve o sıralarda gitmek tehlikeye badi olacağı beyanıyla kolordu erkân-ı harbiyesi tarafından müsaade olunmayıp şu kadar var ki emânât-ı vezâifin mahalline veazını havi Şam'da yazdığım mufassal bir risale Medine'ye kafile ile sevk edilmiş ve bir sene sonra makbuzları alınmıştır.

Telifatım:

Reh-nümây-ı Kırâat-i Franseviye, Ef'âl-i Semâiyye-i Franseviyye, Fen Defteri, Kozmografya, Amelî Menâzır, Fenn-i Menâzır, Takvîm-i Şems, Takvîm-i Ziya, Haftalık Takvim, Hendese-i Resmiyye, 1928'de basılan *Garâib-i Hesâbiyye yahut Miftâh-ı A'dâd, Şifre Muallimi.*

Basîtalar (en basîtası, parsel arzına göre): Kuleli İdadîsi'nde, Kuleli Hastahanesi'nde, Kavak'ta, Paşakapısı'nda, Erzurum'da, Van'da, Yemen'de, Şam'da, Halep'te, Medîne-i münevvere'de, Ankara'da.

Şeyh Abdullah Efendi Tekkesi - Odabaşı Tekkesi - Koruk Mahmud Tekkesi

Cevdetpaşa Caddesi'nden Ondalıkçı Sokak ve devamı olan Keşkekçi Sokağı'na geçiyoruz. Keşkekçi Sokağı'nda solda Koruk Çeşmesi ve yanındaki 6 ve 8 numaralı binaların önünde duruyoruz. Burası Şeyh Abdullah Efendi Tekkesi - Odabaşı Tekkesi - Koruk Mahmud Tekkesi'ydi. (Seyyid Ömer Mahallesi, 1754 ada, 30 parsel)

Tekke, Koruk Çeşmesi'nin arkasındaydı. Aşağıda fotoğrafı Encümen arşivinden tesbit edilebilen çeşme, şimdi Keşkekçi Sokağı'yla Alay Müftüsü Sokağı'nın buluştuğu yerde bulunuyor. Alman Mavileri'nde tekkenin yeri çeşmeye çok yakın olan Keşkekçi Sokak'ta 6 numaralı binanın yeri olarak görülür. Tekke 1918'de yanmıştı (111:73):

> Rifâ'iyye'den Odabaşı'nda Koruk Mahmud Sokağı'nda Abdullah Efendi Tekkesi, bu sokakta bulunması münasebetiyle "Koruk Tekkesi" de derler. İlk zamanlar mukabele günleri çarşamba öğle namazından sonradır. Ahmed Muhtar Efendi zamanında bir müddet cumaya çevrilmiş, sonra yine çarşamba olmuştur. Dergâh büyük Fatih yangınında yanmıştır.

Revnakoğlu, tekkenin kuruluş hikâyesi ve vaziyetini de kayda geçirir (111:72,23):

> Odabaşı Tekkesi, Odabaşı Mahallesi'nin yerlilerinden Fatma Hanım namında bir hatunun verdiği kendi evinin arsası üzerine yaptırılmıştır. Bu hanım sonradan Abdullah Vehbi Efendi'ye zevce olmuştur. Abdullah Vehbi Efendi, birinci haremi Hafıza Hanım'ın vefatından sonra bu Fatma Hanım'ı almış, o da bütün mülkünü tekke yaptırılmasına vakfetmiştir. Ahşap bir kat üzerine iki oda, bir taşlık, tevhîdhane ve türbeden ibaretti. Arkasında genişçe bir de bahçesi vardı. Tevhîdhane dahilindeki çilehane Ahmed Muhtar Efendi tarafından türbe hâline getirilmiştir. Taamiyyesi yoktu, yalnız Kassâm Tevfik Efendi Muharremde aş pişmesi ve mevlid ayında da mevlid okutulmasını vakfetmişti. Taamiyyesi olmadığından lokma yapılmamıştır.
>
> Çapa'da Behruz Ağa civarında Odabaşı Çarşısı'nda Rifâ'iyye'nin Ulvâniyye kolundandır. Evvelâ bu tekkenin icrâ-yı âyîn günü çarşamba iken tekkenin mûmâileyh şeyhi Abdullah Efendi'nin mahdumu Ahmed Efendi gümrük ketebesinden bulunmakla işlerinin kesretine mebni amiri tarafından cuma gününden maada müsaade eylemediğinden naçar olarak tekkenin gününü cumaya tahvil eylemiştir. Bol şam fıstıklı aşuresiyle meşhurdu. Tekke meşhur Çırçır yangınında yanmıştır.

1936'da Koruk Çeşmesi, arkasındaki ve sağındaki arsa Koruk Tekkesi'nin alanıydı (Encümen arşivinden)

Aslı Odabaşı Dergâhı'dır. Koruk Mahmud Mahallesi'nde hâlen mevcut Koruk Çeşmesi'ne bitişik bulunmasından "Koruk Mahmud Tekkesi" adıyla da şöhret almıştır. Bu çeşmenin suyu daima dergâh-ı şerîften verilirdi. Dergâh-ı şerîfin hiç kadın dervişi yoktur.

Tekkenin ilk şeyhi "Berber Şeyh Abdullah Efendi" diye maruf olan Abdullah Vehbi Efendi'ydi (111:26):

Şeyh Hacı Abdullah Vehbi Efendi, Berber Şeyh Abdullah Efendi" diye maruftur. Fatih'te Saraçhanebaşı'ndaki kendi emlâkinden olan dükkânında uzun müddet berberlik etmiştir. İstanbul meşayihinin ekseri tıraşa kendisine gelirlerdi. Başında tâc-ı şerîfle gezer, güzel yüzlü, nuranî, terbiyeli, zevkli bir adamdı. Üç haccı vardır.

18-19 yaşlarında İstanbul'a gelmiş; okuma yazması yokmuş, sonradan tahsil etmiş ve ilk refikası Hafıza Hanım'dan hıfza çalışarak hafız olmuştur. Biraz daha sonra hattatlığa merak edip bunu da elde etmiş ve saraydan atiyeler karşılığında takdir görecek derecede Kelâm-ı kadîmler yazmaya muvaffak olmuştur. Bir müddet hattatlıkla geçinmiş, sonra saraya alınmış, sarayın hattatı olarak sultan ve şehzadelerin hüsn-i hat muallimliğini de yapmıştır. Tekkesinin tevhîdhanesindeki ism-i pîr levhalarıyla oğlu (torunu olmalı!) Abdünnâfi' Efendi'ye verdiği icazetname kendi hattıyladır.

Revnakoğlu bir başka notunda yukarıyı kısmen tekrar eder (111:63): "Berber Şeyh Hacı Abdullah Vehbi er-Rifâ'î (b. Yunus), "*Kemâliyye* şarihi Üsküdarlı Kutb Nuri Efendi" denilen Şeyh Mehmed Nuri Efendi'nin halifelerindendir. Ankara'nın Haymana Ovası civarında yerleşmiş Eşrefiye aşireti Türkmenlerindendir. 1288'de göçtü. İki defa? hacca gitmiştir. Hattatlık ve berberlikle geçinirdi; daima zikrullah ile meşgul olurdu. Vefatında 77 yaşında idi."

Odabaşı Şeyhi Abdullah Vehbi Efendi'nin halifeleri (111:65):

> Kozyatağı Şeyhi Tanburî Halim Efendi.
>
> Şeyh Mahmud Rumî Efendi: Sultan Hamîd'in saraçbaşısı Ahmed Efendi'nin babasıdır. Oğlu gibi kendisi de saraçtı, Kocamustafapaşalıdır.
>
> Komik Abdi Efendi merhum: Abdullah Vehbi Efendi'nin dervişlerinden idi. Abdi Efendi bir gün tekkenin kapısı eşiğine uzanmış yatıyormuş. Sormuşlar:
>
> - Orada ne yapıyorsun?
>
> - Hakk'a şükürler olsun, erenlerin sayesinde aman kapısını paşmakçılığını yapıyorum!
>
> Abdi Efendi, "Bugün Nuri imâm oldu uyan gelsin bu meydane" menkabesini dinlerken boğulacak derecede ağlarmış. Beyazıt yangın kulesinin ağası başköşklü de Ahmed Muhtar Efendi'nin dervişi olduğundan dost imişler. Ramazanda kulede beraberce iftar ederler, oradan oyuna giderlermiş.

Komik Abdi (Abdürrezzak) Efendi'nin vefatından yıllar sonra 12 Eylül 1953'te Feridun Fazıl Tülbentçi'nin Vatan gazetesinde çıkan yazısının başlığı "Komik Abdürrezzak'ın Ölümü"ydü:

> 39 yıl evvel bugün 12 Eylül 1914'te meşhur Türk komedi artistlerinden Abdürrezzak ölmüştü. Halk arasında sadece "Abdi" adıyla anılan ve halk tarafından pek sevilmiş olan bu sanatkâr, muntazam bir tahsil ve terbiye görmemesine rağmen doğuşundaki kabiliyet sayesinde uzun yıllar büyük bir tulûat artisti olarak alkışlanmıştır. İkinci Abdülhamit onu saraya almıştı. 1908 Meşrutiyet inkılâbından sonra yine İstanbul'da Şehzadebaşı'ndaki tiyatrosuna dönmüş ve ölünceye kadar çalışmıştır. Meşhur Kel Hasan, Abdi Efendi'nin çırağıdır.
>
> Kantolardan sonra çıngıraklar çalar, derme çatma bir dekor içinde evvelâ Küçük İsmail Efendi görünür, kantolarını tamamladıktan sonra piyeste rol olan Şamram veyahut Peruz ya Küçük İsmail Efendi'nin kızı veya karısı rolünde sahneye dahil olurlardı. Mürettep ufak bir mukaddimeden sonra "Şaplak, şaplak oğlum!" diye Köçek İsmail Efendi'nin sesi duyulur, bir üçüncü şaplaktan sonra da tamamıyla başına geçmiş kırmızı ve yırtık bir fes, kazan kulplu kaşlar, şişman bir gövdenin üzerine allı dallı bir mintan, ayakta uzun beyaz

bir don, belde kuşak Abdi Efendi sahneye girerdi. Halk müthiş bir alkışla kendisini karşılar sonra oyun başlardı.

Abdürrezzak - Komik Abdi (249:63)

Meclis-i Meşâyih reisi Muhyiddin Efendi'nin tomarında Şeyh Abdullah Vehbi şöyle yer alıyordu (111:25):

Şeyh Abdullah Efendi er-Rifâ'î (eş-Şeyh Abdullah b. Yunus. B. İsmail b. Topal Ali): Konya kazalarından Aksaray sancağından şarklı Türkmeninden Kırevi'nden Yeniköy karyesindendir. Bunların büyük cedleri kendi lakabıyla iştihar bulup "Topaloğulları" denmekle meşhurdurlar.

Aslen Koçhisarlıdır ve Şerefli aşiretine mensup Türkmenlerdendir. Önceden Ankara'ya, oradan da İstanbul'a göç etmişlerdir.

"1239 tarihinde Asitane'ye gelip 1254 tarihinde Üsküdarî Şeyh Mehmed Nuri Efendi'den bi'l-intisâb 1266 tarihinde istihlâf eylemişlerdir. 1275 senesi muharreminin beşinci günü Yeşil Tulumba şeyhi Abdülhalim Efendi iclâs ettirmiştir. Lâkin inde ehl-i tarîk Muharremde iclâs vâki olmadığı muhakkaktır." (Nakl-i Şeyh Sırrı Kıztaşı)

Mumaileyh Şeyh Abdullah Efendi kendi mülk hânesine 1274 senesi Muharremin on dokuzuncu salı günü mumaileyh Odabaşı kurbünde Korucu Mehmed Efendi Mahallesi'nde kendi hanesine vaz'-ı meşîhat edip irtihalinde tevhîdhanesi derununda defnolunmuştur.

Üsküdarî Çarşamba Tekkesi şeyhi, tarîk-i Rifâ'iyye'den Mehmed Nuri Efendi'nin halifesidir. Kendisinin dahi halifesi merhum Saraç Mahmud Efendi, kademi ucunda medfundur. Şeyh Abdullah Efendi'nin irtihali 18 Cemaziyelevvel 1288 cumartesi. Velâdeti 1216.

Tekkenin ikinci ve son şeyhi, Abdullah Vehbi Efendi'nin oğlu Ahmed Muhtar Efendi'ydi (111:28,64,68):

Şeyh Ahmed Muhtar Efendi H.1265'te İstanbul'da doğdu. Pederleri tarafından 1287 tarihinde taç ve hırka-i Rifâ'î'nin iksâsına muvaffak olmuş ve babasının irtihalinden sonra 1288 senesinde de dergâh-ı mezkûra şeyh olmuştur. Koca Mustafa Paşa Hânkâh-ı şerîfinden de teberrüken Sünbülî dallısı giymiştir. Abdünnâfi' adında bir erkek evlâdı, Tâhire Hamidiye, Fatma Şeh Nurbanu isimleriyle de iki kız çocuğu olmuştur. Fatma Feride Hanım namında bir de zevcesi vardı.

15 yaşında Maliyede hizmete başlamış, istatistik kalemi hulefâsından iken Meşrutiyet başlarında 65 yaşında ikramiye alarak tekaüde sevk edilmiştir.

Ahmed Muhtar Efendi 18 yaşında evlenmiş, babasının irtihalinden sonra da 20 yaşında posta geçmiştir. Babasını fevkalâde sayarmış, elinde süpürge her sabah türbe-i şerîfeyi süpürür ve babasının sandukasının ayak ucunu öpmeden süpürgeyi elinden bırakmazmış.

Gayet rint olduğundan sazı sözü sever, Yenikapı şeyhi Bakır Dedeefendi ve Merkez şeyhi Ahmed Efendi ile birlikte sinemaya giderler imiş.

65 yaşında iken İstanbul gümrüğü istatistik memurluğundan tekaüde ayrılmıştır.

Ahmed Muhtar Efendi, İstanbul Rifâ'î şeyhleri içinde o zaman en yaşlı ve kıdemli olduğu gibi iyi alet kullananlardan sayılırdı. Her sene bayram haftalarında mazharın üzerine çıkar, zikrin sonuna kadar derinin üzerinde durur ve ayağını vurarak zikri idare ederdi.

Matrak Tekkesi zakirlerinden Câbî Ahmed Muhlis Efendi de Ahmed Muhtar Efendi'nin halifesidir. Merhum şeyh Abdünnâfi' Efendi de rehberliğini ifa eylemiştir.

Ahmed Muhtar Efendi'nin bir hususiyeti de hilâfet cemiyetlerinde halife mezat edilirken herkesten fazla arttırmasıdır; en aşağı yetmiş bin kelime-i tevhîd verirdi.

Fukarayı o kadar çok severdi ki "Benim tekkeme yakası yağlı fukara gelmiş!" derdi.

Üsküdar'da Karacaahmet'te Mısırlıoğlu tarafında, *Salât-ı Kemâliyye* şarihi Üsküdarî Şeyh Mehmed Nuri Efendi hulefasından Şeyh Musa Kâzım Efendi'nin yanında sırlıdır. *Merâkıd-ı Mu'tebere-i Üsküdar*'ın tesbit ettiği kitabe şöyledir: "Odabaşı şeyhi Ahmed Muhtar Efendi, rahmetullâhi aleyhi, sene H. 1347 (18 Şubat 1928)"

Vakit Gazetesi'nden: İstanbul'da Odabaşı'nda mülga Rifâ'î tekkesi meşihatinde bulunup altmış sene şeyhlik eden Ahmed Muhtar Efendi 90 yaşını mütecaviz olduğu hâlde irtihal eylemiştir. (Vefatında 77 yaşında idi, gazeteye yanlış yazılmıştır.) Cenazesi bugün Kuşdili'ndeki hanesinden kaldırılacaktır. Merhum hayırsever ve âşık bir zat idi. Mevlâ, ruhunu takdis etsin. 19 Şubat 1928 Pazar.

Revnakoğlu, tomarında Ahmed Muhtar Efendi için "pisbıyık bir heriftir" diyen Muhyiddin Efendi'ye karşı şeyh için şu bilgileri dosyalarına katar (111:63,69,74):

Şeyh Ahmed Muhtar Efendi merhum pek kısa boylu, gümrah biter sakallı, bembeyaz, tertemiz bıyıklarıyla dudakları daima mühürlüydü. Herkese güler

yüz gösterir, latife eder. Gıyabında kendisi hakkında "posbıyık" yerine "pisbıyık" diyenleri bile hoş görür, kendisine tariz de edilse sükût ve zarafetle cevap verir, hülâsa tam manasıyla ve bütün hâliyle kalender ruhlu derviş bir adamdı. "Haktır, gerçektir" sözünü çokça kullanırdı. Mevlevî tekkelerinde bulunduğu zaman mukabele sırasında mutat olduğu üzere teberrüken sikke giymeyip tâcıyla otururdu.

Ahmed Muhtar Efendi turuk-ı aliyye-i kıyâmiyyenin en küçük gavâmızına ve erkân-ı Rifâ'iyye'nin bütün inceliklerine vâkıf bir zattı. Alet kullanmakta, hatta göz pınarı üstüne topuz vurmakta yekta idi. Fevkalâde hâkîmeşrep ve nüktedandı. Memuriyeti olan İstanbul gümrüğü muhasebe kalemine (istatistik) Odabaşı'ndan yayan olarak gelir ve her gün muntazaman devam ederdi.

Şeyh Ahmed Muhtar Efendi merhumun kızı Tahire Hanım ve damadı Mehmed Ali Bey (Demirdöğen), Kadıköy'de Söğütlüçeşme'de 342 numarada oturmaktadırlar.

Odabaşı Şeyhi Hafız Ahmed Muhtar Efendi'nin halifeleri (111:66,71-72):

Büyük Oğlu Abdünnâfi' Efendi (Hoşgör): Beylerbeyi Settâriyye Tekkesi son şeyhi Hattat Rami Bey'den de Bedeviyye icazesi almış, Rami Bey'e de Rifâ'iyye'den hilâfetname vermiştir. Ahmed Muhtar Efendi'nin büyük oğlu Abdünnâfi' Efendi 1931'de göçüp Silivrikapı'ya sırlanmıştır. Hilâfeti babası Ahmed Muhtar Efendi'dendir. *Mecmû'a-ı Nâfi'a*'sı vardır.

Şeyh Abdünnâfi' Efendi güzel rika yazan, müdekkik, mütetebbi, tarihşinas bir zat olduğu kadar gayet güzel, lezzetli yemek pişirmesini de bilirdi, bilhassa zerde ve aşure yapması fevkalâdeydi. Biraz hımhımdı. Dergâhların seddinden sonra Divanyolu'nda Köprülü Kütüphanesi'nin yanında Hoşgör Lokantası'nı açmıştı. Burada Şeyh Nidâ Efendi de turşucu dükkânı açmıştı. Bektaşiyye'den nasiplenmiş, babalık almıştı, bundan dolayı "Nâfi' Baba" da derlerdi; Dedebaba'dan terbiye görmüştü.

Şeyh Ahmed Hulûsî b. Osman (Nuruosmaniye müezzini): Maruf zakirbaşı. 1309'da ilbâs olunmuştur. Rehberi Karasarıklı şeyhi Safvet Efendi'ydi.

Kozyatağı Tekkesi Son Şeyhi Ali Rıza Efendi merhum.

Bülbül Ahmed: Zakir; Abdullah Vehbi'nin dervişlerindendi.

Saraç Ahmed Efendi merhum: Doğumu 1263. Saraç Şeyh Mahmud Rumî Efendi'nin oğludur. 1309'da kendisine ilbâs-ı tâc ve hırka olunmuş, Karasarıklı şeyhi Hafız Hasan Safvet Efendi de rehberlik vazifesini görmüştür.

Şeyh Hafız Mustafa Nuri Yakıtal: Şimdi Kozyatağı Tekke ve Câmi'-i şerîfi imam ve hatibidir.

Dergâhta türbede medfun olanlar (111:73):

Abdürrezzak
- Komik Abdi
(249:63)

Ahmed Muhtar Efendi'nin refikası Fatma Feride Hanım: 1911'de göçmüştür, vefatında 63 yaşında idi.

Şeyh Abdullah Vehbi'nin ikinci refikası ve tekkeye arsa veren Fatma Hanım: Zevci Abdullah Efendi'den 10 yıl sonra vefat etmiştir.

Kassâm kâtibi Hacı Tevfik Efendi: Civarın sakinlerinden ve Ahmed Muhtar Efendi'nin yakın ehibbasındandır. Bu tarihten (1 Mayıs 1948) tam 58 yıl önce vefat etmiştir.

Ahmed Muhtar Efendi'nin torunlarından Mehmed Mureddin ile Fatma Zehra Hanım da arsayı veren Fatma Hanım'ın koynunda yatmaktadırlar. Mehmed Nureddin Efendi 15 yaşında ve bundan 38 sene önce vefat etti. Fatma Zehra Hanım da 15 yaşında olarak ve bundan 35 sene evvel vefat eylemiştir.

Not düşelim, Komik Abdi'nin kızı Feride Dağoğlu Hanım'ın Revnakoğlu'na babasına dair yazdığı mektuplar dosyalarda yer alır: 63:47-48; 249:7,60-62;

Saatçi Tekkesi

Kızılelma Caddesi'nden bu sefer geri gelip Emrullah Efendi Sokağı'na dönüyoruz. Hacı Timur Camii arsasının önünde tam yol ortasındaki mezar görülür. Bu mezarın önünde, Kocamustafapaşa İtfaiye İstasyonu'nun karşısında, Emrullah Efendi Sokağı'nın tam ortasında Hacı Timur Camii vardı (Seyyid Ömer Mahallesi, 1735 ada, 69 parsel). Bu camiye bitişik konak, Saatçi Tekkesi'ydi. Her hâlde bu tekke şimdi 50 numaralı binanın olduğu yerdi. (Seyyid Ömer Mahallesi, 1735 ada, 58 parsel)

Birkaç kayıtta sade ismi bulunan bu tekkeye dair geniş malûmatı Revnakoğlu'ndan aynen aktarıyorum (181:148-52)

Kâdiriyye'nin Rezzâkiyye kolundan olan bu dergâh, Molla Gürani civarında Küçük Hamam'da Hacı Timur Mahallesi'nde Câmi'-i şerîf Sokağı'nda camiye muttasıl 15 numaralı konaktaydı. Büyük Fatih yangınında yandı. Pazartesi günü akşamı salı gecesi yatsıdan sonra mukabele olurdu.

Çevre halkı arasında "Saatçi Hafız'ın Tekkesi" diye isim yapmış olan bu dergâh aynı zamanda saki taneli aşuresiyle de meşhurdu.

Harem ve selâmlık 9 büyük odadan ibaret bulunan bu konağı tekke olarak halka açan aynı mahallenin yerlilerinden Saatçi Hafız Ahmed Nailî Efendi'dir ki civar halkı kendisine "Saatçi Ahmed Efendi" yahut "Saatçi Hafız Efendi", "Saatçi Şeyh" derler. Tanınmış usta bir saatçiydi. Kapalıçarşı'da Koltukçular Câmi'-i şerîfinin hatibi ve Ayasofya'nın da ikinci kayyımı idi. Tatlı ve gür sesiyle Kur'ân-ı kerîmi gayet güzel okur ve çok defa da zakir postuna oturup zakirlik ederdi ve namazda imamlığı kimseye vermezdi.

Erbilli Şeyh Esad Efendi, İstanbul'a geldiği zaman bu dergâha misafir olmuştur.

Haseki'de Bayram Paşa Tekkesi'nin şeyh vekili ve Cerrah Paşa hatibi Hafız Mehmed Arif Efendi merhumdan istihlâf edilerek kendi tekkesine şeyh oldu. İstavroz Bedevî Tekkesi şeyhi Şeyh Said Efendi merhum posta iclâs etmiştir.

Tekkeyi kendi parasıyla açmış, taamiyyesini temin etmiş, konağı da, tekke kısmını da, arsayı da sonradan Evkaf'a bırakmıştı.

Babası zamanın meşhur ustalarından ve Akbıyık Mahallesi'nden Beşikçi Feyzullah Efendi, sedefli rahle yapar, beşiklere sedef dizerdi.

Ahmed Efendi 9 yaşında babasından yetim kalarak hayatını kendi kazanmaya mecbur olunca dayısının mesleğine yani kayyımlığa girerek Ayasofya Câmi'-i

şerîfinde vazife aldı. Burada bilfiil vazife gören 45 kayyım arasında pek genç kalan Ahmed Efendi sonradan ikinci kayyımlığa geçti.

Sultan Hamîd'in kızı Nâzıme Sultan'ın sarayındaki saatlerin tamir ve ayar edilmesi ona aitti. Ne yazık ki saatçiliğe dair hazırladığı mufassal bir eseri Fatih yangınında kül oldu.

Vezir Hanı'nın altında ayrıca matbaası bulunan Ahmed Efendi *Tefsîr-i Tibyân* ile *Tefsîr-i Mevâkib*'i bir arada bastırmış, ortası *Tibyân*, kenarları *Mevâkib* olarak çıkan bu eserden Sultan Hamîd çok memnun kalarak kendisini bir nişan ile taltif eylemişti. Bu matbaa, Vezir Hanı'nın duvarına bitişik aşağı istikametteki dar sokağın içinde ve hanın tam altındaydı. Ahmed Efendi gecede en fazla üç saat uyur, durmadan çalışır, matbaa makinelerini tamir eder, laternaları söker, yeniden takar, hülâsa çok çalışkan, çok becerikli bir zattı.

Beyazıt'ta Sahaflar içerisinde "Şirket-i Sâfiye Matbaası Müdürlüğü" namıyla idarehanesi vardı. Bu idarehane eski helâlara sapan sokağın içinde, girince birinci dükkândı, Hafız Ahmed daima burada bulunurdu.

Gayet de güzel helva ve aşure pişirirdi, kimseye el sürdürmez, bizzat kendi yapardı.

Fatih yangınından 27 gün önce Mayıs ayında iki yıldan fazla inmeli olarak yattıktan sonra göçtü. İrtihalinde 73 yaşında vardı (1322). Vefatından üç yıl önce hazırladığı tekkesinin bahçesindeki lahdinde gömülüdür. Muharremin onuncu geceleri buraya girer, zikir ederdi.

Bu dergâhın meydan odasında birkaç camlı dolaptan ibaret küçük bir kütüphanesi de vardı.

Saatçi Hafız Ahmed Naili Efendi'nin halifeleri :

Büyük oğlu mahkeme mübaşiri Hüseyin Behzad Efendi merhum (Damadı Berber Mustafa Efendi ile beraber).

Damadı ve halifesi Berber Mustafa Efendi: Beyazıt Câmi'-i şerîfinde ders görmüş, icazet de almıştı; tahsilli, kafalı bir zattı. Koska'daki berber dükkânında ulema ve ketebeyi tıraş ederdi.

Şehremini'de Remlî Baba Tekkesi şeyhi meşhur Zakirbaşı Hafız Hüseyin Halis Efendi merhum.

Tülbentçizâde Muhyiddin Efendi: İlk nisbeti Sa'diyye'den olup Etyemez Tekkesi şeyhi Mustafa Ferid Efendi'nin dervişidir.

Sultan Hamîd'in tütün kıyımcısı Rumelili Mustafa Efendi Hareket ordusunun İstanbul'a girişinde salben idam edildi. İlk halifesidir. Tülbentçi Muhyiddin Bey'le birlikte 1312'de bir gecede istihlâf olunmuşlardır. Bu arada birkaç derviş de arakiye giymiştir. İdamdan sonra sehpadan alınarak tekkeye getirilmiş, şeyhinin yanına gömülmüştür.

Tekkenin Zakirleri: Gümrükçü Mehmed Efendi, Remlî şeyhi Yorgancı Mehmed Râşid Efendi merhum (zakirbaşı), Hacı Şeref merhum (peyreviydi), Hanende Zakir Celal merhum (o zaman gayet mahbup bir gençti), Hafız Kemaleddin Yaltkaya merhum, Rifâiyye'den Hulûsi Efendi'nin zakirbaşılığı vardır. O zaman Küçük Hamam'da oturan Balat şeyhi Hafız Kemal Efendi ile dergâhın hulefasından Remlî şeyhi Hüseyin Halis Efendi de bazen zakirbaşılık ederlerdi. Remlî şeyhinin zakirbaşılığı on yıldan fazla sürmüştür. Zakirlerden biri de Sa'diyye'den Sancakdar Tekkesi son şeyhi Rifat Efendi'nin oğlu Muzıkalı Hafız Yaşar Okur'dur.

Not: Naathan Hafız Kemaleddin ve ağabeyi bulunan eski Diyanet İşleri reisi Şerefüddin Efendi merhumlar Saatçi şeyhi Ahmed Efendi'den 1314-1315 aralarında hıfza çalışmışlardır.

Beşikçizade Tekkesi

Tekrar Kızılelma Caddesi'ne dönüyor ve ilerliyoruz, caddenin hemen soluna, Topçu Emin Bey Çıkmazı'na giriyoruz. Çıkmazın içinde sağdaki 4 numaralı kapı Beşikçizâde Tekkesi'ne açılır. (Haseki Sultan Mahallesi, 1816 ada, 42 parsel)

Tekkenin ilk şeyhi Beşikçizâde Süleyman Efendi, Eyüp'te asitanesi bulunan Abdullah el-Kâşgarî en-Nidâî'nin (7 Safer 1174) halifelerindendi. Burada ilk neşe bu suretle Nakşibendiyye-Müceddidiyye ile başladı.

Şeyh Muhammed Masum Yekdest'in halifelerinden olan Abdullah Kâşgarî üzerinden Beşikçizâde Tekkesi, Nakşibendiyye'nin Müceddidiye kolunun bir şubesi olarak vakfiyesi tarihi 13 Rebiülevvel 1213 - 25 Ağustos 1798 tarihi itibarıyla faaliyete başladı. Tekke, Beşikçizâde Şeyh Hacı Süleyman Efendi'nin beşikçilikten elde ettiği parayla yaptırılmıştı. Revnakoğlu tekkeye Muhyiddin Efendi tomarından ilâvelerle şu girişi yapar (85:60-61):

Hekimoğlu Ali Paşa civarında, Davut Paşa Mahallesi'nde Çavuş Hamamı Sokağı'nda ve hamamın karşısındadır. Mukabele günü perşembeydi. Bitişiğinde çeşme vardır. Hamamın karşısında olduğundan "Çavuş Hamamı Tekkesi" de derlerdi. Hamam seferberlikte harap olduğundan yıktırıldı. Dergâh-ı şerîf 1213'te yaptırılmıştır. Beşik yapmaktan kazandığı para ile yapıldı.

Dergâh-ı şerîf sırasıyla Nakşibendiyye, Şa'bâniyye, Sünbüliyye ve Rifâ'iyye'den olmuş, en sonra tekrar Nakşibendiyye'ye geçmiştir.

Beşikçizâde Tekkesi
(Belediye arşivinden)

Bu şeyhin kısa biyografisi *Tuhfe-i Hattâtîn*'de şöyledir:

> Şeyh Süleyman-ı Şeyhî bin Mehmed [Beşikçizâde]: Şehrîdir. Aksaray'da Beşikçizâde diye şöhret-yâfte ve beher hafta hatm-i Hâcegân eden erenlerden olup İdrîsî Şeyh Abdullâh-ı Kâşgarî'den ahz-ı tarîkat ve Seyyid Hamdî'den hüsn-i hatta sâhib-i icâzet olmuştur. Bizâ'a-i hâli müsellem bir sâlih âdemdir.

Tekkenin bu ilk şeyhinin şeyhlik süresi tekkede ancak bir yıl sürmüştü. 13 Recep 1214 - 11 Aralık 1799 tarihinde vefat ettiğinde tekkenin banisi, ilk şeyhi hazireye defnedildi. Mezar taşını Revnakoğlu şöyle tesbit etmişti (85:80): "Cümle kapısından girince solda ilk taş. Başında cesîm Halvetiyye tâcı, mistarlı, beyaz mermer taştan olup yazısı sülüstür: "Hüve'l-Hallâku'l-Bârî - Merhûm ve magfûr el-muhtâc ilâ rahmeti rabbihi'l-gafûr tarîk-i Nakşibendiyye'den Beşikçizâde eş-Şeyh el-Hâc Süleyman Efendi rûhuna fâtiha, 13 Recep 1214"

Hazirede, Beşikçizâde Şeyh Hacı Süleyman gibi Abdullah Kâşgarî'den hilâfet almış bir başka şahsiyet, Şeyh Hacı Hüseyin Efendi de medfundur (85:80): "Başında elîfî tâç, kitabesi erimiş ve delinmiş, okunmaz hâle gelmiş olan mistarlı, sülüs, küfeki taş: "Kâşgarî eş-Şeyh el-Hâc Abdullah Efendi'nin halifesi merhûm eş-Şeyh Seyyid el-Hâc Hüseyin Efendi'nin rûhuna fâtiha, H.1239"

Tekkenin ikinci ve son Nakşî şeyhi, Hafız Seyyid Mehmed Tâhir Efendi'ydi. Beşikçizâde'nin bu halifesi 17 Cemaziyelevvel 1232 - 4 Nisan 1817'de vefat ettiğinde tekkenin haziresinde defnedilmişti. Revnakoğlu bu şeyhin mezarını da tesbit eder: Beşikçizâde Süleyman Efendi'nin ayak ucunda, kitabesi erimiş ve delinmiş küfeki taş, yazısı sülüs ve mistarlı, başında kallâvî (uzunca): "... kutbu'l-ârifîn Beşikçizâde şeyhi Süleyman Efendi'nin hulefâsından es-Seyyid eş-Şeyh Hafız Mehmed Tâhir Efendi'nin rûhıyıçun el-fâtiha, 17 Cemaziyelevvel 1232."

Beşikçizâde Tekkesi (Belediye arşivinden)

Tekke bundan sonra bir süre Şa'bâniyye tarikatı şeyhlerince idare edildi. Şa'bâniyye'den Çerkeşî Mustafa Efendi'nin iki mühim halifesi, Semerci İbrahim Efendi ve Hacı Ali Efendi sur içinde Şa'bânîlik'in ilk müessisleri olarak yer almışlar, bunlardan Semerci İbrahim Efendi, Zeyrek (Akşemseddin) Tekkesi'nin, Beypazarlı Şeyh Hacı Ali Efendi de Beşikçizâde Tekkesi'nin başına geçmişti. Meşhur Şa'bânî şeyhi Kuşadalı İbrahim, Beypazarlı Hacı Ali'nin halifesidir.

Revnakoğlu, Kuşadalı İbrahim Efendi'nin mürşidi de olan ve 22 Muharrem 1234 - 21 Kasım 1818'de vefat eden Beypazarlı Şeyh Hacı Ali Efendi'nin kitabesini de hazirede tesbit ederek dosyalarına ilâve eder: "Yâ Hû - Lâ ilâhe illallâh Muhammedün reûlullâh - el-Mü'minûne lâ yemûtûne bel yentakilûne min dâri'l-fenâ ilâ dâri'l-bekâ. Tarîk-i Halvetiyye'den kutbu'l-ârifîn gavsü'l-vâsılîn eş-Şeyh el-Hâc Ali Efendi Beypazarî rûh-ı şerîfleriyiçün el-fâtiha, 22 Muharrem 1234"

Tekkeye bundan sonra Büyük Ayasofya Camii hatibi Ahmed Nazif Efendi (ö.H.1253, M.1837-38) ve yine aynı camiin hatibi olan oğlu Ahmed Kâmil Efendi geldi. H.1269 (M.1852-53)te şeyhliği bırakan Ahmed Kâmil (ö.H.1297, M.1879-80) tarihinde göçtü.

Tekke Şeyh Sadeddin Efendi ile Sünbüliyye'ye geçti. 20 Ramazân-ı şerîf 1282 - 6 Şubat 1866'da vefat eden bu şeyh de hazirede medfundur (85:78): Başında Sünbülî tâcı, ayak şahideli, yazısı talik, mistarlı, beyaz mermer şahide: "Hüve'l-hayy - Küllü şey'in yemûtu ve hüve hayyun lâ yemûtu - Tarîkat-i aliyye-i Sünbüliyye'den ve bu dergâhın seccâde-nişînlerinden âlem-i fenâdan âlem-i bekâya intikal eden el-merhûm el-magfûr es-Seyyid eş-Şeyh Sadeddîn Efendi'nin rûhıyıçun ve kâffe-i ehl-i îmân rûhlarıyıçun fâtiha, 20 Ramazan 1282"

Beşikçizâde Tekkesi (Belediye arşivinden)

Şeyh Sadeddin'in ardından Fatih dersiamlarından da olan Râşid Efendi posta geçti, kendisi bu tekkenin ilk şeyhi Beypazarlı Ali Efendi'nin soyundan geliyordu. Üsküdar'da Celvetiyye'den Avnîzâde Tekkesi'nin son şeyhi Hafız Mehmed Eşref Efendi, bu Râşid Efendi'nin oğluydu. Yirmi yıl kadar bu tekkede şeyhlik yapan Râşid Efendi H.1309, M.1891-92'de vefat ettiğinde tekkenin haziresini gömülmüştü. Revnakoğlu aradığı hâlde taşını bulamadığını söyler.

Tekkeye bu sefer, İğciler imamı Hafız Mehmed Efendi geldi. "Kendisi Kumrulu şeyhi Ali Efendi'nin kayınpederinin babasıdır. Sünbüliyye'nin kudemâsından ve çok hatırı sayılan bir zattı; Aksaray'da İğciler Câmi'-i şerîfi imamıydı. 7 Zilkade 1316 - 19 Mart 1899 tarihinde göçtü." Revnakoğlu bu zat için şunları da ilâve eder (85:63):

> Mühtedi olduğu söylenegelmekte olan İğciler imamı Mehmed Efendi uzun boylu, uzunca beyaz sakallı, pek güzel yüzlü bir zattı. Kendisini sevmeyen yoktu. İrtihalinde yaşı sekseni geçmişti. Vasiyeti mucebince tevhîdhanenin eşiğinin altına sırlanmıştır, taşı yoktur, "Orada yatayım da ümmet-i Muhammed beni çiğnesin!" dermiş.

Tekke, Terzi Şeyh Rıza Efendi ile Rifâ'iyye'ye geçti (85:63):

> Alyanak şeyhi Abdülkadir Efendi'nin halifesidir. Şeyh Rıza Efendi, Darbhâne-i âmire memurlarındandı. Tekkenin taamiyyesi olmadığı için buradan aldığı maaşla sofra çıkarır, fukara doyurur, misafir ağırlardı, çok gani kalpli bir zattı. Meşhur klasik komiklerimizden Sepetçi Ali Rıza merhum, bu şeyh Rıza Efendi'nin dervişidir.

Beşikçizâde Tekkesi (Belediye arşivinden)

Beşikçizâde'ye bu sefer "Kitapsız Hoca" da denilen Arapgirli (Arapgir'in Öşmeden köyünden) Hasan Kâmil Efendi postnişin oldu. Defterhanede umûr-ı şer'iyye memurlarındandı. 1 Muharrem 1331 - 11 Aralık 1912'de vefat etti (85:78): "Başında cesîmce Halvetiyye tâcı, yazısı sülüs, mistarlı, beyaz mermer taş: "Yâ Hû - Lâ ilâhe illallâh Muhammedün resûlullâh - Bu dergâh-ı feyz-iktinâhın postnişîni ve bânî-i sânîsi ulemâ-yı âmilîn ve meşâyih-i Nakşibendiyye'den mürşid-i kâmil Arapgirî eş-Şeyh Hasan Kâmil Efendi'nin rûhıyıçun rızâen lillâhi el-fâtiha, 1 Muharrem 1331 Çarşamba"

Hasan Kâmil'in vefatından sonra oğlu Muallim Mehmed Ali Enver (Artun) 14 Rebiülevvel 1333 - 30 Ocak 1915 tarihinde posta geçti. Neccarzâde Tekkesi'nin son şeyhi ve babasının halifesi bulunan merhum Feyzullah Kılıç'tan (ö.1940) hilâfet almıştı. Kendisi hukuk mezunu ve orta mekteplerde Türkçe muallimliğinden emekliydi. "Şeyh Feyzullah Efendi" de denilen Şeyh Feyzullah Kılıç, iki sene kadar Enver Bey'e burada niyabet etmişti.

Tekkede Hacı Kirâmîzâde Karagöz Cemal zakirbaşıydı (85:65), Darüşşafakalı Hayreddin Etyemez de karşısında peyrevlik yapardı.

Tekke 2009'a kadar harap hâliyle dururken çıkan bir yangında büyük bir kısmı yanmış, Fatih Belediyesi tarafından 2012'de restorasyondan geçirilerek Hayat Vakfı'na tahsis edilmiştir.

Tekkenin dış cephesinde cümle kapısının sağında Beşikçizâde Çeşmesi yer alır. Tekkenin restorasyonu sırasında elden geçirilen 1692-93 tarihli çeşmenin tarih beytinde "Kemâl-i şevk ile dedim Azmî itmâmına târîh - Sebil oldu Hüseyn ile Hasan aşkına mâ-i zemzem, H.1104" yazar.

Sinnî Halil Efendi Tekkesi

Tekrar Kızılelma Caddesi'ne çıkıyoruz. Biraz ileride Bekir Paşa Camii'nin önünden geçen Hüseyin Kazım Sokak'a dönüyoruz. Bir süre ilerledikten sonra bu sokakta sağda 35 numaralı binanın yanında, 18 numaralı binanın karşısındaki boş alanda duruyoruz. Burada eskiden Sinnî Halil Efendi Tekkesi (Kürtler Tekkesi) vardı. (Seyyid Ömer Mahallesi, 1746 ada, 30 parsel)

1918'de yanan bu tekke Revnakoğlu'nun verdiği bilgilere göre (93:289):

> Altımermer kurbünde Seyyid Mehmed Mahallesi'nde Sormagir Camii yanındaydı. Büyük Fatih yangınında yanmış olan bu tekkeye "Haydarîhâne" de derler. Gelenlerin çoğunu Siirtli Kürtler ve Araplar teşkil ettiğinden "Kürtler Tekkesi" de denilirdi. Pazar günü hem gece hem gündüz mukabele olurdu. Kâdiriyye-i Rûmiyye'dendir.

Tekkenin ilk şeyhi Şeyh Seyyid Halil Sabri el-Kâdirî (Sinnî Halil Efendi)dir. Revnakoğlu bu zat için "Çok yaşamamış olduğundan bu isim verilmiştir; "Sünnî" demeleri yanlıştır. Şeyh Mehmed Sırrı er-Remlî'nin halifesidir. H.1170 (M.1756-57)de göçtü, Çankırılıdır. Şeyh Hacı Salih Ebü'l-Kâsım el-Çankırî'den de istihlâf olunmuştur" notunu düşer, bu şeyhin sekiz halifesinin adlarını sıralar: Üsküplü Mehmed Nurullah Efendi, Hafız Mustafa Efendi, Üsküplü Mustafa Efendi, Seyyid Mehmed Efendi, Hacı Ahmed Efendi, Ahmed Rumî Efendi, Selman-ı Fârisî Efendi, Hüseyin Efendi (Silivrikapılı).

Posta bundan sonra Sinnî Halil Efendi'nin damadı ve halifesi Seyyid Mehmed Efendi (ö.1179, M.1765-66) geçti. Daha sonra sırasıyla Şeyh Seyyid Numan Efendi (ö.H. 1195, M.1780-81), Şeyh Seyyid Mustafa Efendi (ö.H. 1204, M.1789-90), Şeyh Seyyid Mehmed Dedeefendi el-Kâdirî (ö.H. 1245, M.1829-30), Mevleviyye'den Bursalı Şeyh Mehmed Dedeefendi (yukarıdaki Şeyh Mehmed Dede'nin kızının oğludur, ö.H.1269, M.1852-53), bunun oğlu Şeyh Nizameddin Dedeefendi el-Kâdirî (ö.H.1276, M.1859-60), Şeyh Nizameddin'in oğlu Şeyh Mehmed Şemseddin Dedeefendi posta oturdular. Bu son şeyh Bursa Mevlevîhanesi şeyhiydi ve Sinnî Halîl Efendi'nin neslindendi.

Revnakoğlu, tekkenin en son şeyhi Şeyh Necmeddin Efendi (Saçlı) hakkında daha geniş bilgi verir (93:292-93):

> Tillolu olduğundan "Kürt Necmeddin Efendi" diye maruftur. Hazret-i Fakîrullah'ın torunu Sultan Memduh'un neslinden bilinir. Merhum Hafız Burhan'ın anneanne babası idi.
>
> Şeyh Necmeddin Efendi, "Saçlı Şeyh" diye maruftu. Daima entari giyerdi, hiç pantolon giymemiştir. Üzerinde sof cübbesi, belinde taşlı veya çengelli keme-

ri hiç eksik olmazdı. Başına yeşil şemle sarardı. Göz alan heybetli bir Kâdirî şeyhi idi. Kur'ân-ı kerîm dinlerken hüngür hüngür ağlardı. Devran ettirmesini pek iyi bilmediğinden teklif ettikleri zaman alır, bir iki adımdan sonra başkasına bırakırdı, fakat gayetle iyi mazhar çalardı.

Şeyh Necmeddin Efendi, Yahya Efendi Dergâh-ı şerîfi haziresinde medfundur. Gümrük ketebesinden kibar bir zat olan damadı İhsan Efendi'den başka halifesi yoktur. Siirtli Kürt hamallar kendisine çok bağlı idiler, Şeyh Necmeddin'den kuvvet muskası alırlardı. Mahalledeki hasta çamaşırlarını okur, çoluğu çocuğu nefes ederdi. Kardeşi de Kasımpaşa'da Büyük Piyale yolu üzerinde ve sağda Fatih ulemasından bilinen Sancaktar Baba'nın son zamanlarda türbedarlığını yapıyordu. Dergâhların sırlanmasına yakın kısa bir müddet Beşiktaş'ta Muradiye Câmiî-i şerîfinde mukabele etmişti.

Seyyid Baba Tekkesi

Tekrar Kızılelma Caddesi'ne çıkıyoruz. Bu sefer bu caddeden sağa ve sola uzanan Hekimoğlu Alipaşa Caddesi'yle buluştuğu yere geliyor, bu caddenin Haseki istikametine doğru giden kısmına giriyoruz. Hekimoğlu Alipaşa Caddesi ile Tevfik Fikret Sokağı'nın kesiştiği yerde Seyyid Baba Tekkesi vardı. (Haseki Sultan Mahallesi, 1814 ada, 34 parsel)

Tekkenin yerini ve akıbetini Revnakoğlu (112:86) "Haseki Hamamı'nın bulunduğu köşenin karşısındaydı. 1334'teki Fatih yangınında yandı. Nakşibendiyye'dendir. Mukabele günü pazar öğleden sonraydı, son zamanlarda salı günü akşamı yatsıdan sonra olmuştu" notuyla belirtir.

Zakir Şükrü'nün tomarından Revnakoğlu tarafından nakledilen aşağıdaki şeyh listesine göre tekkenin ilk şeyhi Nakşibendiyye'den Şeyh Seyyid Mustafa (Mustafa Baba)dır. Kendisi (112:86): "Üsküdar'da Kızıl Minare'de Nakşibendiyye'den Hacı Dede Tekkesi'nin banisi Üsküdarlı Şeyh Hacı Hüseyin Dede halifelerindendir." 25 Zilkade 1194'te vefat eden şeyhin Şeyhülislâm Arif Hikmet Bey'in *Mecmûatü't-Terâcim*'inde ölüm tarihi H.1199'dur.

Posta daha sonra Seyyid Mustafa Baba'nın halifesi Türbedar Hafız Mehmed Efendi (ö. Şevval 1228); onun da oğlu Türbedarzâde Seyyid Hafız Ali Efendi (ö. 3 Safer 1247) şeyhlikte bulundular. Türbedarzâde Seyyid Hafız Ali Efendi, Bayramiyye ve Nakşibendiyye'dendi; kendisi Bayramiyye meşayihinden Himmetzâde Şeyh Abdülgafur Efendi'nin halifelerindendi.

Sünbül Sinan Hankahı zakirbaşılarından Hafız Mehmed Şerefüddin Efendi (ö. H.1270), onun oğlu Mehmed Eşref Efendi (ö. 10 Safer 1296), Hurşid Efendi, Hafız Ahmed Efendi ve Şa'bâniyye'den Mehmed Emin Efendi (ö. 5 Rebiülahir 1326) posta geçtiler. Revnakoğlu, Mehmed Emin Efendi için (112:84) "Yahya Efendi Tekkesi halifelerindendir, Haseki İmareti'nde bir vazifesi vardı. Damat Nuri Efendi'den istihlâf edilmiştir. Pek yaşlı bir zattı" notunu düşer.

Tekkenin son şeyhi Hüseyin Zühdü Efendi'ydi (112:4):

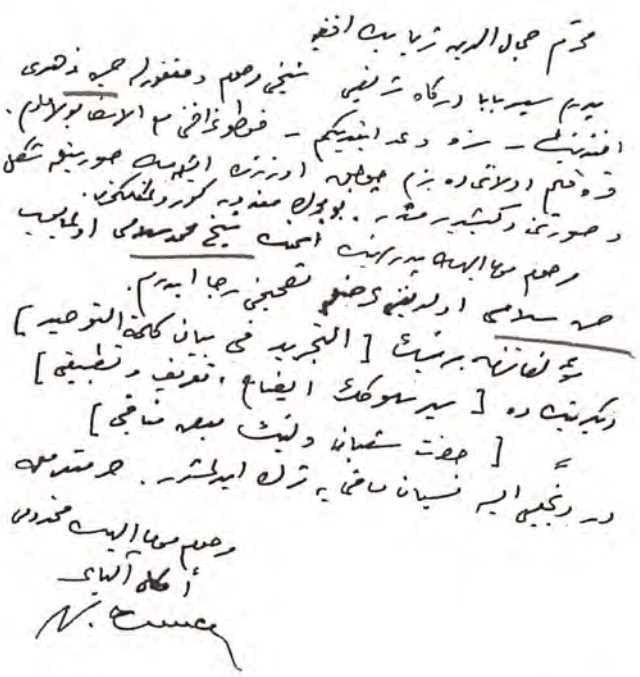
> Dış kapıdan girince karşı duvarın dibinde ve sol tarafa gelen yerde Fatih'in bostancıbaşısı Osman Ağa'nın mezarı vardı, Fatih yangınında taşı kırıldığından yeri belirsiz olmuştur. Fakat dergâhların seddi tarihine kadar buraya şeyh olanlar türbedarlık cihetini de üzerlerine almış bulunuyorlardı, çünkü meşihat ile türbedarlık birlikte veriliyordu.
>
> Şeyh Hüseyin Zühdü Efendi'den önce tekkenin postnişini bulunan Şeyh Mehmed Emin Efendi'nin irtihaliyle tekke şeyhliği oğlu Mehmed Bahaüddin Efendi keff-i yed edince dışarıdan Hüseyin Zühdü Efendi geldi.
>
> Hüseyin Zühdü Efendi, Mevlana Hâlid hulefâsından, Süleymaniye'nin Tavîle kasabasında medfun Şeyh Osman-ı Tavîl'den ikmâl-i sülûk eylemiş, ondan sonra İsmet Efendi Tekkesi şeyhi ve banisi İsmet Efendi hulefâsından Dağıstanlı Musa Kâzım Efendi'den istihlâf olunmuştur.
>
> Son şeyh Hüseyin Zühdü Efendi merhum kendi zamanında tekkenin zemin katına önde ve arkada birer oda ve önüne de genişçe bir sofa ilâve etmiştir. Bu kısım hâlen mevcut olup kızı ve refikası oturmaktadır.
>
> Cerrahpaşa'da Hadîka-i Hidâyet adında hususî bir mektepte bir müddet Fârsî okutmuş bulunan Şeyh Hüseyin Zühdü Efendi merhumun ilm-i tevhîde dair basılmamış bir eseri ile yine tasavvufî mahiyette toplanmamış manzumeleri bulunduğunu, hattatlık ve hakkâklık da etmiş olduğunu oğlu emekli Albay Necmeddin Tuncer'den öğreniyoruz. (25 Nisan 1948)

Revnakoğlu, tekkenin son şeyhi Hüseyin Zühdü'ye dair şu notları da ilâve eder (112:84-85):

> Şeyh Hüseyin Zühdü b. Şeyh Hasan Selâmî Efendi merhum, Şehremini'de Saray Meydanı'ndaki Cafer Ağa Câmi'-i şerîfi ve Tekkesi'nin şeyhi Sükûtî Efendi'den de istihlâf olunmuştur.
>
> Tekkenin son şeyhi bulunan Hâlidiyye'den Hüseyin Zühdü Efendi, 17 Mart 1930 pazartesi günü saat 16'da eceliyle göçmüş, Merkez Efendi'de Şeyh Sükûtîzâde'nin köşkünün duvarı önüne cadde kenarına defnolunmuştur; taşı yoktur. Vefatında 84 yaşındaydı. H.1269 tarihinde Süleymaniye'de Şehrpazar kasabasında doğmuştu. Nakşibendiyye'den olan hilâfeti Çarşamba'da

İsmet Efendi Tekkesi şeyhi ve banisi Şeyh İsmet Yanyavî hulefâsından Dağıstanî Şeyh Musa Kâzım Efendi'dendir. Babası Şeyh Hasan Selâmî Efendi de meşâyih-i Nakşibendiyye-i Hâlidiyye'dendir, İstanbul'da büyük kolerada vefat etmiştir.

Tekkenin son şeyhi Hüseyin Zühdü Efendi merhum gayetle mutekit, müteşerri', ahlâk ve fazilete malik, fakat fakir olduğundan bir sofra dahi çıkaramazdı; pek yaşlıydı. Kemerlere taş işlemek ve mühür kazımak ile geçinirdi. Bektaşilere mahsus balgam taşlarından ham olarak alır, habbe yapar satardı. Biraz da cami dersleri görmüştü. İsmet Efendi şeyhi ve eski Gümüşhane mebusu Tokatlı Şeyh Hacı Mustafa Hâkî Efendi'ye Nakşibendiyye'den teberrüken mezuniyet vermiştir.

Şeyh Hüseyin Zühdü Efendi'nin oğlu Albay Necmeddin Tuncer'den Revnakoğlu'na (112:5)

Hattat Hamid Bey bu tekkede zakirlik etmiştir, bilhassa şuulleri daima kendisi okurdu.

Şeyh Hüseyin Zühdü'nün oğlu Albay Nureddin Tuncer'den babasının fotoğrafını isteyen Revnakoğlu, şu cevabı alır (112:4):

12 Mayıs 1948

Muhterem Cemaleddin Süreyya Beyefendi,

Pederim Seyyid Baba Dergâh-ı şerîfi şeyhi merhum ve magfûrun leh Hüseyin Zühdü Efendi'nin size vadettiğim fotoğrafını maalesef bulamadım. Kara kalem olanı da bizim çocuk üzerine işemek suretiyle şekil ve suretini değiştirmiştir, bu yolda mazur görülmekliğimizi.

Merhum mumaileyhin pederlerinin isminin Şeyh Mehmed Selâmî olmayıp Hasan Selâmî olduğunu arz ve tashihini rica ederim.

Müellefâtından birisinin *et-Tecrîd Fî Beyâni Kelimeti't-Tevhîd*, diğerinin de *Seyr ü Sülûkun İzah, Tarif ve Tatbiki*, diğerinin Hazret-i Şaban-ı Velî'nin Bazı Menakıbı, dördüncüsü ise nisyân-ı mâziye terk edilmiştir. Hürmetlerimle.

Merhum mumaileyhin mahdumu emekli Albay N. Tuncer

Revnakoğlu, son olarak Seyyid Baba Tekkesi haziresinde iki şeyhin mezarını tesbit eder (113:5)

> Dış kapıdan girince sağda, set üstünde, incir ağacı altında, başında yedi kat burmalı Nakşî sikkesi, aşağı doğru kısmen erimiş, mistarlı köfeki taş, yazısı sülüs: "Yâ Hû - Hâcegân-ı Nakşibendiyye'den Üsküdarî kutbu'l-ârifîn el-Hâc Hüseyin Dede kuddise sırruhu hulefâsından Seyyid Mustafa Baba kaddesallâhu esrârehüm, el-fâtiha, 1194." (Tesbit tarihi 18 Nisan 1948)
>
> Tekke bahçesinin sonradan açılan küçük arka kapısının duvarı üstünde ve örülü taşlar arasında, başında büyük Kâdirî tâcı, kitabesi sülüs, mistarlı beyaz mermer taş (Duvar arasında kalan birinci mistar arasındaki yazıdan sonra: "Reh-nümây-ı sâlikîn, pîşvâ-yı ehl-i yakîn Türbedarzâde es-Seyyid eş-Şeyh Hafız Ali el-Bayramî en-Nakşibendî rûhıyıçun lillâhi el-fâtiha, 3 Muharrem 1247." (Tekkenin üçüncü şeyhidir)

Bayram Paşa Tekkesi ve şadırvanı
(Encümen arşivinden) →

Bayram Paşa Tekkesi

Hekimoğlu Alipaşa Caddesi'nin Aksaray istikametine uzanan kısım daha sonra Haseki Caddesi adını alır. Haseki Caddesi üzerinde Haseki Sultan Camii'ni geçince sağda bugün bir vakfın elinde olan Bayram Paşa Tekkesi önünde duruyoruz. (Haseki Sultan Mahallesi, 1132 ada, 53 parsel)

Bayram Paşa (ö.1638) tarafından yaptırılan külliyenin bir parçası olan tekkenin diğer kullanılan isimleri "Paşmak-ı şerîf Tekkesi", bu terkipten bozma "Basma-i şerîf Tekkesi", son zamanlarda halkın ağzında "Baba Efendi Tekkesi"ydi. Ali Rıza Bey, bu tekkede Kabe'nin anahtarı, Hz. Peygamberin arakiyesi ile ayak izinin resmi olduğu rivayetini nakleder, her hâlde "Paşmak-ı şerîf Tekkesi" adı bu resimden ileri geliyordu.

Revnakoğlu, yukarıdaki bilgilere ilâve olarak umumî bir giriş yapar (86:381-97):

> Tekke ilk zamanlar Zeyniyye'dendi, sonra sırasıyla Gülşeniyye ve Bayramiyye'ye geçti, kısa bir süre Sünbüliyye'den oldu, son zamanlarda Kâdiriyye'nin Eşrefiyye usulüyle ayin icra ediliyordu. Dergâhların sırlanmasına yakın en son yıllarda Kâdiriyye'nin Rezzâkiyye koluna girmişti. Pazar günleri öğleden sonra mukabele oluyordu. Mukâbele-i şerîften önce postnişin efendi tarafından tarikatın adabına, pîrânın hayat ve menkıbelerine ve diğer dinî konulara dair vaaz ve nasihat edilirdi, bundan dolayı bu dergâha şeyh olacak kimselerin her şeyden önce ilim sahibi olmaları mutlaka şarttı, bu şart son günlere kadar tatbik edilmekteydi.
>
> Tekkeyi yaptırmış olan Bayram Paşa, avludan içeriye girince kapının solundaki taş türbede yatıyor.
>
> Tevhîdhanesi de sekiz köşeli taş türbe şeklinde olup avlunun sonunda ve avluya giren cümle kapısının karşısına rastlayan yerdir, hâlen bakımsız bir şekilde duruyor.

Bayram Paşa Türbesi ve haziresi (Encümen arşivinden)

Bayram Paşa Tekkesi sebil ve çeşmesi (Encümen arşivinden)

Dergâh-ı şerîf H.1311 tarihinde Müşir Asaf Paşa tarafından yenilenmişti. Paşa aynı yılın içinde kendisinin müntesip bulunduğu Hırka-i şerîf Perşembe Tekkesi'ni de büyük çapta tamir ettirmişti.

Şair Mehmet Akif Bey merhumun babası ulemadan İpekli Tâhir Efendi Hoca bu dergâha mensuptu; dergâh-ı şerîfin son şeyh vekili Cerrah Paşa hatibi Arif Efendi'den tarikat almış ve onun teslikine girmişti...

İlk şeyhleri sırasıyla Malatyalı Hamza Efendi, Mehdi Efendi, Mehmed Efendi (Uryânî), Mustafa Efendi (Ahlatlı, Haseki Camii avlusunda yatıyor, taşında tarih yoktur), İsa Efendi, İsazâde Efendi, Mehmed Emin Efendi (Himmetzâde, Bayramiyye'den; Üsküdar'da Himmetzâde Dergâhı'nda yatıyor) ve Seyyid Said Efendi (Himmetzâde Mehmed Emin Efendi'nin oğlu).

Bundan sonra gelen şeyhleri doğrudan Revnakoğlu'ndan aktarıyorum (86:357-65):

Şeyh Mustafa Fedaî Efendi (Kalecik müftüsü - Müftü Baba): Çok halife yetiştirmiştir. "Nûr-ı meşâyih" terkibinin gösterdiği 17 Cemaziyelevvel 1206 - 12 Ocak 1792'de Hakk'a yürüdü, tekke haziresinde yatıyor.

Şeyh Mehmed Nureddin Efendi (Müftüzâde): Kalecik müftüsünün oğlu ve halifesidir. Hazret-i Sünbül Sinan türbedarıydı. 17 Muharrem 1210 - 3 Ağustos 1795 pazartesi günü irtihal eyledi.

Şeyh Mustafa Efendi (Türbedarzâde): Sünbül Sinan türbedarı Mehmed Nureddin Efendi'nin büyük oğludur. H.1227 (M.1812-13)te göçtü.

Şeyh Mehmed Hilmi Efendi (Türbedarzâde): Hafız ve hattattır, şeyhü'l-kurrâ olmuştur. Hazret-i Merkez'in sülâlesindendi. Sünbül Sinan türbedarı Mehmed Nureddin Efendi'nin küçük oğludur. 12 Cemaziyelahir 1253 - 14 Ağustos 1837 tarihinde göçtü. Tekkenin haziresinde sokağa bakan pencere önünde yatıyor. Bayram Paşa Tekkesi haziresi, arka tarafta, sokağa bakan pencerenin önünde sülüs kitabeli, mistarlı, beyaz mermer taş, başında Sünbülî tâc-ı şerîfi: "Yâ Allah Hû - fenâdan bekâya eyledi rıhlet - Hak ede kabrini ravza-i cennet - Sülâle-i Hazret-i Merkez'den Bayram Paşa Hankahı'nda postnişîn-i irşâd olan tarîk-i Sünbüliyye'den şeyhü'l-kurrâ merhum Hafız Hattat Mehmed Hilmi Efendi'nin rûhıyıçun rızâen lillâhi taâlâ fâtiha, 27 Cemaziyelevvel 1253."

Şeyh İbrahim Efendi (Mücellit): Sünbüliyye'dendir. 13 Rebiülevvel 1271 - 4 Aralık 1854 tarihinde göç eyledi. Eski mücellit ustalarındandır. Koca Mustafa Paşa Hankahı haziresinde yatıyor. Kahveler kapısından girilince solda demir parmaklık içinde ilkokul binasının arkasına yakın kısımlarda başında küçük Sünbülî tâcı, sülüs kitabesi, kısmen erimiş, tek şahidedir: "Yâ Hû - Bayram Paşa Tekkesi şeyhi tarîk-i Sünbüliyye'den merhûm ve magfûr ilâ rahmeti rabbihi'l-gafûr es-Seyyd eş-Şeyh İbrahim Efendi rûhıyıçun el-fâtiha 13 Rebiülevvel 1271."

Şeyh Hüseyin Rûhî Efendi (b. Hasan Basri): Erzurum ulemasındandır. Kendisine büyük teveccüh ve merbutiyeti bulunan Âdile Sultan'ın arzu ve iltimasıyla burasının şeyhliğine getirilmişti. Kısa bir müddet bulunduktan sonra yerini Baba Efendi'ye bıraktı. Baba Efendi önceleri vekil olarak aldı, Hüseyin Rûhî Efendi tamamıyla çekilince asil oldu ve uzun yıllar bu vazifede kaldı. "Baba Efendi" diye herkesten hürmet gördü.

Şeyh Ahmed Müştak Efendi: "Baba Efendi" ismiyle tanınmıştı. Musulludur, Alûsîzâdelerdendir. Bedirhan Bey'in çocuklarını okuturdu. H. 1297 (1879-90) tarihinde göçtü. Önce vekil olarak bulunmuş, Hüseyin Rûhî Efendi'nin fergatinden sonra asil olmuştu. Arif, zarif bir zat olan Baba Efendi'ye sormuşlar:

- Ehlullahı görmek istiyoruz.

- Kolay demiş, Allah'a mahrem olun, ehlini görürsünüz.

Baba Efendi son derece sehavetliydi, sırtından cübbesini çıkarıp bir fakire giydirecek derecede yoksulu korurdu. Elinin açıklığı tarife sığmaz bir insandı.

Hırka-i şerîf Tekkesi postnişini Mehmed Muhyiddin Efendi'ye de aile büyükleri arasında "Baba Efendi" denilirdi.

Baba Efendi halifeleri:

Lâmekânîzâde Ali Rıza Efendi: Habeşimsi olduğundan "Siyahî Rıza Efendi" derlerdi. Tekkenin karşısında merdivenle çıkılan sıbyan mektebinde muallimlik ederdi. Hattattı, rika ve nesih yazısı pek güzeldi, başkaca bir geliri yoktu. Fukarâ-yı sâbirînden sayılacak bir hayatı vardı, fakat pek ganiyyü'l-kalb bir insandı. Cebinde on para bulunmaz, neşesinden de durulmazdı. Baba Efendi'nin torunu Ahmed Müştak Efendi'ye icazetname vermişti. 1339 Ramazân-ı şerîfinde (Mayıs-Haziran 1921) göçtü. Bayram Paşa Tekkesi haziresinde yatıyor.

Ağabeyi Lâmekânîzâde Mustafa Efendi zamanının iyi durak okuyanları arasındaydı.

Şeyh Mehmed Ali Müştak Efendi: "Baba Efendizâde Mehmed Ali Efendi" derler. Babasının halifesidir. Koca Mustafa Paşa Hankahı şeyhi Rızaeddin Efendi'den teberrüken tomak giymişti. Babasının yolunda bir insandı; tarikat adap ve erkânına hakkıyla vâkıftı. 7 Rebiülevvel 1309 - 11 Ekim 1891 tarihinde vefat eyledi. Tekkenin haziresinde yatıyorsa da taşı yoktur.

Şeyh Mehmed Ali Efendi'nin halifeleri:

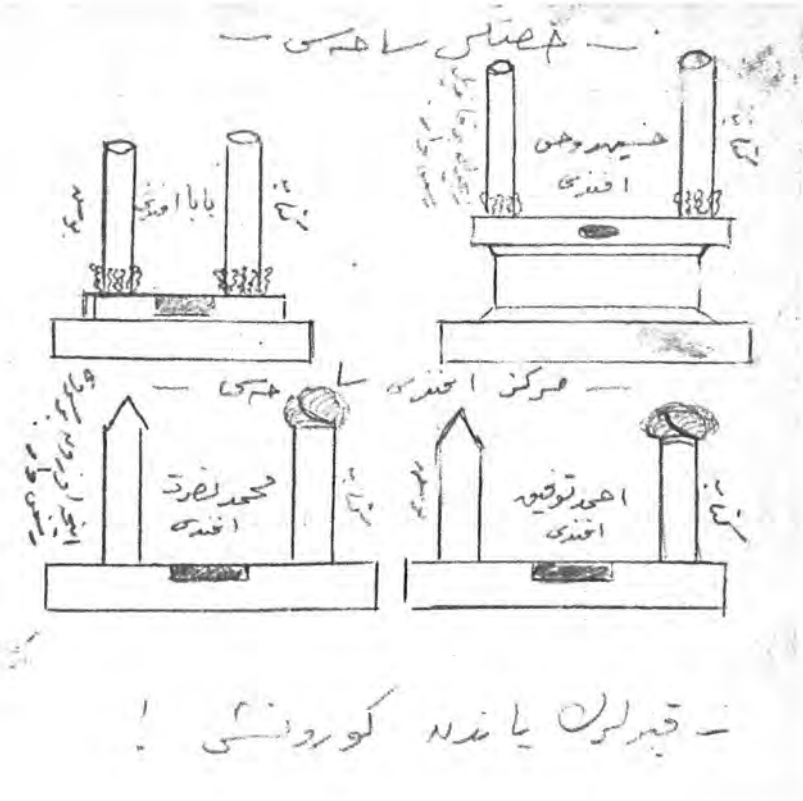
Hacı Ahmed Şakir Efendi: Baba Efendi'nin kıdemli dervişlerindendir. İstanbul belediyesi memurlarındandı. Hama nakibüleşrafı Seyyid Murtaza Efendi'den ayrıca teberrüken icazetname almıştı. Memuriyetten emekliye ayrıldıktan sonra tekkede yatar kalkar olmuştu. H.1330 (1911-12) tarihinde tekkedeki odasında göçtü. Tekkenin haziresinde Bayram Paşa Mektebi hocasının kabrinin yanında yatıyor, toprak mezardır. Gasli sırasında icazetnamesini eline aldığını görmüşlerdir.

Ahmed Şakir Efendi de oğlu Mehmed Saim Erel'e icazet vermişti. Saim Bey Harbiye Nezareti mümeyyizliğinden emeklidir, H.1294 doğumludur, hayatta ve sıhhattedir.

Şeyh Arap Beşir Efendi (Paçavracı): Üsküdar'da Divitçilerde Kâdiriyye'den Avnizâde Tekkesi postnişiniydi. Üsküdar ve çevresinde müstesna hâlleri ile şöhret toplamış şeyhlerdendi. Kâdiriyyyeden hilâfeti Baba Efendizâde Şeyh Mehmed Ali Efendi'dendi. Bağdatlıdır.

Şeyh Arif Efendi: Cerrah Paşa hatibi Hafız Mehmed Arif Efendi'dir, "Cerrah Paşa hatibi" diye tanınmıştır; "Şeyh Hatip", "Hacı Hatip" de derlerdi. Burada niyabeten bulundu. 10 Zilhicce 1325 - 14 Ocak 1908 tarihinde vefat etti. Cerrah Paşa Camii haziresine gömüldü, taş konulmasını istemedi. Yerine kendi halifelerinden Taştekneler postnişini Kemaleddin Efendi yine vekil olarak geldi.

Eski Diyanet reisi, (Çifte Uskur - Hila Uskur) Hafız Mehmed Şemseddin ile eski Romanya imamı ayinhân Hafız Kemaleddin merhumlar, Arif Efendi'nin oğullarıdır.

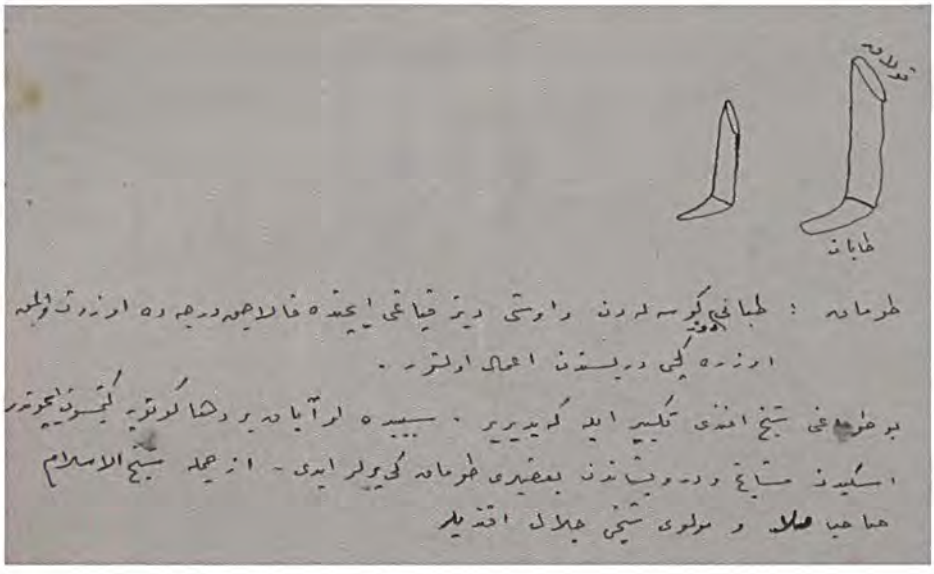

Bayram Paşa Tekkesi ve Merkez Efendi'de medfun birkaç kişinin mezar çizimleri (229:11)

Doktor Şükrü Kâmil Talimcioğlu: Öküz Mehmed Paşa torunlarındandır. Bayram Paşa Tekkesi son şeyh vekili, Cerrahpaşa hatibi Mehmed Arif Efendi'den istihlâf olunmuştu. Melâmiyye'den feyizlenmişti. İstanbul Sıhhiye Müdürlüğü umumî müfettişliğinden emekliye ayrıldıktan sonra Şişli Fransız Hastahanesi'nde doktor olarak vazife gördü. 14 Şubat 1946'da göçtü. Merkez Efendi haziresinde beşinci adada yatıyor. Baş ucunda dört köşeli beyaz mermer kitabede yeni harflerle: "D. 1286. Ö. 14-2-1946. Şükrü Kâmil Talimcioğlu vasiyeti mucebince bu kabir verem savaş derneği tarafından yaptırıldı" yazıyordu. Şükrü Kâmil'in evvelce Babıali'de "Tabâbet-i Hâzıra" isminde yalnız tıbbî eserler basan ve yayan bir kütüphanesi vardı. Kitapçı Hafız Ahmed Hamdi (Kör Ahmed) ile Hasan Amca buranın idarî işlerine bakarlar, Mazhar Osman da tıbbî eserler yazardı.

Şeyh Kemaleddin Efendi (Taştekneler şeyhi): Baba Efendizâde Mehmed Ali Efendi'nin vefatından sonra oğlu Ahmed Müştak pek küçük yaşta kaldığından bu (yukarıdaki) iki zat, çocuk büyüyünceye kadar sırasıyla niyabet ettiler.

Şeyh Ahmed Müştak Efendi: Baba Efendizâde Mehmed Ali Efendi'nin oğludur. Medrese tahsilini bitirdikten sonra 20 yaşlarında posta geçti. Lâ-

Tomak (119:223)

mekânîzâde Rıza Efendi icazet vermiş hem de posta çekmişti. Çok sürmedi, tekkeler sırlandı, teessüründen şuurunda rahatsızlık hâsıl oldu. Pek kısa bir zaman sonra zaruret ve perişanlık içinde cami köşelerinde ebediyete göçüp gitti. 25 yaşına gelmemişti. Tekkenin bahçesinde babasının yanında yatıyor.

Yukarıda "Şeyh Mehmed Ali Müştak Efendi'nin Koca Mustafa Paşa Hankahı şeyhi Rızaeddin Efendi'den teberrüken tomak giymişti" cümlesinde geçen tomak üzerine Revnakoğlu şu notları kaydeder (119:221-230):

Tomak

Halvetîlere mahsustur, bilhassa Sünbülî ve Cerrâhîlerin kuûd zikrinde dizlerine çektikleri laçin şeklinde uzunca konçlu, içinden dikişli, yumuşak bir dizliktir; entari altına giyilir, vaktiyle askerlikte "serhatlik" de denilirdi. Tabanı ince terlik köselesindendir, tabansız da olabilir. Boyu diz kapağını dört beş parmak geçer. Konçu yekpare olduğundan bir yerinde eklenmiş parçası yoktur. Konçun yukarı ucuna "kulak" denilir.

Umumiyetle siyah sahtiyandan yapılır. İyisi ve makbul olanı keçinin sırt derisinden yapılanıdır. Futbolda kaleci dizliklerinde ve kilot şeklinde, gri renkte eski asker pantolonlarında görüldüğü gibi tomağın diz kapağının önüne gelen yerinde ayrı bir parça konulmuştur. Bu, uzun süren kuûd zikrinde dizlerin dayanması ve ezilmemesi içindir.

Tomak dervişe şeyh efendi tarafından verilir ve tekbirle giydirilir. Rehber, dervişi usulü üzere şeyhin önüne getirir; derviş, şeyhin tam karşısına oturur. Şeyh efendi, tomağın sağ tekini eline alır, tekbire başlar. Tomağın kulağını

(konçun yukarı ucunun iç kenarını) önce kendisi niyaz eder (öper), dış kenarını dervişe öptürür ve ona sağ dizini dikmesini işaret eder, tomağın tekini kendisine verir. Derviş, tomağı alır ve giyer. Şeyh efendi tomağın öbür tekini verir. Derviş onu da alıp giyer, tekrar niyaz ederek (yeri öperek) kalkıp yerine geçer.

Tomak kuûd zikrine mahsus olmakla beraber isterse onunla devrana da girebilir, icabında üzerine mesh verir.

Tekbir ile giydirilmesinin sebep ve hikmeti, dervişin ayağı bir daha kötü işlere gitmesin diyedir. Eslâf, ulema ve şeyhülislâmlardan bazıları bu maksat ve niyet ile giyerlerdi. Padişahların da birkaçı harbe giderken ayaklarına tomak çekmişlerdir.

Tomağın pîrler, veliler arasında birbirlerine hatıra olarak hediye edildiğini de görüyoruz.

Tarikat erkânından bahseden yazma eserlerde rastlandığına göre Cenâb-ı Sünbül Sinan, Hazret-i Mevlana ile ruhen şey'-i vâhid oldukları gibi zevken de öyledirler. Aralarındaki meveddet ve muhabbet (sevgi ve kardeşlik) çok ileriye gitmişti. Bunun icaplarından olarak Sünbül Sinan zamanında Konya'da Hazret-i Mevlana makamında postnişin bulunan çelebi efendi, Mevlevî dervişlerinin âyîn-i şerîf sırasında giydikleri "tennure" denilen katmerli entariyi bir teberrük hatırası (manevî değeri çok yüksek bir hediye) olarak Cenâb-ı Sünbül Sinan'a takdim eylemiştir. Pîr hazretleri de buna karşılık çelebi efendiye Sünbülîlere mahsus bir tomak armağan etmişlerdir.

Zamanımıza kadar İstanbul Mevlevî şeyhleri bu teberruları bir usul ve anane hâlinde devam ettirirler, dervişlerine tekbir ile tomak giydirirler.

Kezâ Merkez Efendi Türbesi damının üstündeki Mevlevî sikkesi, bu yakın münasebetin bir güzel ifadesi olarak duruyor, göze güzel görünen bir manzarası vardı. 1962 yılında yapılan tamir sırasında hiç lüzumu yokken yerinden çıkartılıp bir köşeye atıldı ve çok yazık oldu. Aynı zamanda ustalıklı yapılmış bir sanat eseriydi, ince kıvrımları ta uzaktan görünürdü. Bunun gibi Yenikapı Mevlevîhanesi'nin Hazret-i Merkez Türbesi yanında yaptırılması ve Eyüp Bahariye Mevlevîhanesi'nin Merkez Efendi'nin ilk tekkesi olan Şah Sultan Tekkesi'ne en yakın yerde uyandırılması bu iki veli arasında asırlarca devam edegelmiş ve ananeleşmiş sevgi tezahürlerinin en kuvvetli belirtilerinden biridir.

Tomak, şeyh efendi tarafından başka tarikat mensuplarına da hediye edilebilir, şeyhin bir iltifatıdır, alan ve giyeni sevindirir.

Keyci Hatun Camii ve Tekkesi

Bayram Paşa Tekkesi'ni geçince Haseki Caddesi üzerinde sağda Keyci Hatun Camii ve Tekkesi önündeyiz.
(Haseki Sultan Mahallesi, 1103 ada, 10 parsel)

Neşriyatta bir türlü ismi tam tesbit edilememiş bu mescidin banisi çok defa "Kiçi Hatun", "Keyci Hatun", "Geyci Hatun" şekillerinde telaffuz edilir. "Kiçi - keyci" kelimelerinden ilki "küçük" anlamına gelen "kiçi"dir, diğeri dağlayıcı manasında "keyci"dir. Mescidin banisinin şöhretinin bu sıfatlardan hangisinden ileri geldiği meçhuldür. Revnakoğlu bir notunda "kiçi"yi öne çıkararak (111:39) "Kiçi Hatun", Çağataycada "küçük hatun" manasınadır ve "gücü hatun" da denilmiştir der, Yunus'un divanından bu mana için örnek getirir. "Geyci" şekli bu camiye yapılan atıflarda kullanılır, zaman zaman "Keçe Hatun" ifadesine de rastlanır. Şimdi resmî olarak adı Keyci Hatun Camii'dir.

Daha sonra tekke de olacak mescidin Revnakoğlu notlarında *Hadîka*'dan naklen tarifi (111:16) "Haseki'de Avrat Pazarı kurbündedir, "Taş Tekneler" de denilir. Banisi mihrap önünde medfundur. Bayram Paşa Türbesi'yle Hacı Bayram-ı Haftanî Mescidi ortasında, Kasım Ağa Mektebi'nin karşısındadır. Mahallesi vardır" şeklindedir.

Tekkenin diğer meşhur olmuş adları "Taş Tekneler" ve "Çifte Kemaller"di.

Haseki Hastahanesi'nin karşısına düşen bu cami - tekke, 1952'de Cami ve Hayrat Derneği tarafından tamir edilmiş, 1969'da yeniden elden geçirilmiştir.

Mescit aynı zamanda sonradan Kâdiriyye'nin Bursa Eşrefiyye şubesine mensup olarak ilk açılışından itibaren, birkaç zatın vekâleti istisna edilirse, sonuna kadar dede - baba - torun - oğul dört şeyhin posta oturduğu bir tekkeydi. Tekke adını bu hanedandan sonra gelen son şeyh Kemaleddin Efendi'yle duyurdu.

Kemaleddin Efendi'ye kadar olan şeyhlerin kısa tarihi Revnakoğlu dosyalarında Muhyiddin Efendi'nin tomarından naklen şöyledir (111:17-19):

> Bursalı Eşrefiyye'den merhum Safiyyüddin Efendi hazretlerinin halifesi Halepli Şeyh Ahmed Efendi: Meşihat koymuştur. Tekkesi derununda medfundur. Haleplidir. Sulehadan bir zat imiş.
>
> Oğlu Şeyh Mehmed Çelebi Efendi: Pederinin vefatında mezara defni vaktinde tabutundaki tâcı Bitlisli Şeyh İbrahim Efendi alıp başına geçirmiştir, hilâfeti ve şeyhliği bundan ibarettir. İrtihali 129?. Tekkesi derununda medfundur.
>
> Küçük oğlu Ahmed Hulûsî Efendi (Çelebizâde): Bayram Paşa hulefâsından Lâmekânîzâde vekâleti ile icra olunmuştur.

Dördüncü ve son şeyh Kemaleddin (Alperen) Efendi, Halepli Şeyh Ahmed Efendi'nin diğer oğlu Meczup Said'in oğludur. Posta asil olarak geçmeden önce kendisine bu

tekkede Çoban Çavuş Câmi'-i şerîfi imamı Hacı Hafız Efendi vekâlet etmişti.

Muhyiddin Efendi'nin kaleminde zaman zaman görülen sert dilden tekkenin ikinci şeyhi Mehmed Çelebi gibi son şeyh Kemaleddin Efendi de nasibini alır (111:18):

> Bu kere 22 Teşrîn-i sânî 1307 - 4 Aralık 1891 cumartesi gecesi Baba Efendi'nin tekkesinde mumaileyh Kemaleddin Efendi, Cerrah Paşa hatibi Hafız Arif Efendi'den istihlâf edilmiştir. Mumaileyh Hafız Arif Efendi henüz Baba Efendi Tekkesi'ne vekil nasp olunmamışken ve Eşrefiyye'den aslâ münasebeti yokken Merkez şeyhinin işgüzarlığı ve şeyh olan Kemaleddin'in tarik ve tarikat ne olduğunu farkına varamadığından alayişe bir kuru unvandır! Bilâhare Eşrefiyye'den mücaz olmuştur.

Keyci Hatun Camii (Belediye arşivinden)

Revnakoğlu ilk icazesi Bayram Paşa Tekkesi şeyh vekili ve Cerrah Paşa hatibi Arif Efendi'den ve Rezzâkıyye'den olan, sonra Lâmekânîzâde Ali Rıza Efendi'den yine Rezzâkıyye icazetname alan ve nihayet Kâdirîhane postnişini Ahmed Muhyiddin Efendi'den de ayrıca kendisine Eşrefiyye'den icazetname verilen Kemaleddin Efendi için yukarıdaki paragrafı açan şu bilgileri verir (111:37):

> Haseki'de son zamanlara kadar Kâdiriyye'nin Rezzâkıyye kolundan olan ve "Küçük Hatun" manasına "Kiçi Hatun" yahut Taştekneler Tekkesi son şeyhi Mehmed Kemaleddin Bey yine Haseki'de Bayram Paşa Tekkesi postnişini Baba Efendizâde Şeyh Mehmed Ali Efendi merhumun dervişlerinden olup hilâfeti Mehmed Ali Efendi'nin halifesi ve tekke vekili Cerrah Paşa hatibi Hafız Mehmed Ârif Efendi'dendir, ayrıca Kâdirîhâne şeyhi Ahmed Muhyiddin Efendi merhumdan da teberrüken Eşrefiyye hilâfeti almış, Yenikapı Mevlevîhânesi seccâde-nişîni Celâleddin Dede Efendi'nin şeyhliği zamanında Yenikapı Mevlevîhânesi'nde sema çıkarmıştı.
>
> Aslında mescit olan Kiçi Hatun'a Kâdiriyye meşihati koyan zat, Halepli Kemal Bey'in büyük babasıdır. Kendi babası Mehmed Said Efendi'nin şeyhliği yoktur.

Keyci Tekkesi şeyhi Mehmed Kemaleddin Efendi (111:2)

Mehmed Kemaleddin Bey 21 Mart 1938 pazartesi sabahı saat 8,45'te göçmüş, Merkez Efendi haziresine sırlanmıştır. H.1286 [1869-70] doğumlu idi. Posta - Telgraf memuru iken tekaüde çıkmış, sonra Laleli Harikzedegân Apartmanlarının muhasibi olmuştu.

Revnakoğlu, Kâdirîlik yazı dizisinde "Son devrin en büyük Mevlid üstadı Hafız Kemâl'in ve değerli bestekârımız Hafız Sadeddin Kaynak'ın uzun zaman zakirliğinde bulundukları Haseki'de Eşrefiyye'den Keyci Hatun yahut Taş Tekneler Tekkesi'nin son şeyhi merhum Mehmed Kemaleddin Efendi'nin hilâfet alarak taç giydiği (şeyhliğe izin aldığı) ilk senelerde çekilmiş bir resmi" notuyla aşağıdaki fotoğrafı da vermişti:

Kemaleddin Efendi'nin vefat ilânı Cumhuriyet gazetesinin 22 Mart 1938, Salı nüshasında şöyleydi: "Ölüm - Tayyare Cemiyeti Laleli Harikzedegân apartmanları muhasebeciliğinden mütekait Mehmed Kemal Alperen vefat etmiştir. Merhumun cenazesi bugün öğleyi müteakip Cerrah Paşa Camii ittisalindeki 105 numaralı hanesinden kaldırılarak Koca Mustafa Paşa Câmi'-i şerîfinde kılındıktan sonra Merkez Efendi'de aile kabristanına defnedilecektir."

Revnakoğlu, bu tekkenin son şeyhinin vefatına Tâhirü'l-Mevlevî'nin söylediği tarih manzumesini de dosyalarına ilâve eder (111:32):

Şeyh-i irfân-meşrebi Taş Tekneler Dergâhı'nın
Âkıbet terk eyleyip gitti şu kevn-i zâhiri

İsmi elhak zâtına olmuştu ma'nâ-yı kemâl
Herkese ma'lûm idi zühd ü salâh-ı bâhiri

Hüsn-i ahlâkı idi timsâl-i insâniyyetin
Şîme-i pâkile kalmıştı cihânın nâdiri

Ey benim hâl-âşinâ rûhum, azîzim, kardeşim
Rıhletinle kimsesiz öksüz bıraktın Tâhir'i

Mehbit-i envâr-ı rahmet eyleyip de kabrini
Rûhunu i'zâz ede Hakk'ın cemâl-i gâfiri

Heşt cennet çıktı istikbâline târîhinin
Kurb-ı Hakk'ı cây kıldı Şeyh Kemâl-i Kâdirî

Sene 1357 Muharrem (Merhum Tâhirü'l-Mevlevî'nindir)

Bu tekkenin bir diğer adı olan "Çifte Kemaller" ise, son şeyh Kemaleddin Bey ve onun halifelerinden Hakim Kemal Bey'den kaynaklanır. Revnakoğlu şeyhin bu halifesi için şunları söyler (111:29-30):

Keyci Hatun Tekkesi son şeyhi Kemaleddin Efendi'nin halifelerinden Hakim Kemal Bey (111:20)

> Hâkim Kemal Bey (Kemal Molla, Kadı Kemal Bey): Dersiamdan Alanyalı Yağcı Mahmud Hamdi Efendi Hoca'nın büyük oğludur, babasına Deli Mahmud derler. Mahmud Efendi, Alanyalıdır. Mekteb-i Nüvvâb'da talebe iken kendisine "müzellef" derlerdi; bu adı kendisine Ateş Hoca vermişti derlerdi. Kemal Bey, İstanbullu ve 1299 tevellütlüdür, Kadı Kemal derler, soyadı Öğen'dir. Vefatı 18 Aralık 1960 Pazar günü akşamı. İdadiden ve 1320'de Mekteb-i Nüvvâb'dan mezundur. Asıl ismi Ahmed Kemaleddin'dir. Müteaddit niyabetlerde, fetvahanede, mahkeme-i Evkâf ve Galata kadılıklarında, kassâm-ı umûmîlikte, Şûrâ-yı Evkâf riyasetinde ve sekizinci mahkeme-i asliye riyasetinde bulunmuştur. 1336 tarihinde cemiyet-i tedrîsiyyeye dâhil olmuştur, yedi seneden beri hey'et-i idâredeydi. Edirnekapı - Şehitlik'in karşısında Fıstık Ağacı denilen yerde etrafı mermerle çevrili, üstü açık toprak mezar; baş ucunda dört köşeli beyaz mermerde yeni harflerle: "Hüve'l-Bâkî, Fatih dersiamlarından Aksekili merhum Mahmud Efendi'nin oğlu, temyiz azalığından mütekait Kemal Bey'in aile kabridir." Tarihi yoktur.

İlâve notta şunlar da yer alır: "Sabık Şûrâ-yı Evkâf Reisi Kemal Bey (Ahmed Kemaleddin), İstanbul müftülüğü için 17 Kânûn-ı sânî 1340 tarihinde yapılan intihapta 80 rey alarak ikinci gelmiştir. Meşihat Müsteşarı Şeyh Râşid Efendi'nin yakın adamlarındandı."

Son şeyh Kemaleddin Efendi'nin diğer halifeleri şu zevattı (111:30):

> Huzur mukarrirlerinden Ispartalı Hacı Kerîm Efendizâde Hâkim Muhtâr (Molla Bey) merhum: Vezirköprü Ağır Ceza hâkimliğinden emekliydi. Galata Mahkemesi kadısı müşavirliğinde bulunmuştu. Rütbesi mahreç mevalisiydi. Pek sevimli güzel yüzü, altın gözlüğü ve zarafeti ile müştehir bir şahsiyetti; gayetle kibar, nazik, necip, latif bir zattı, çok yakışıklıydı.
>
> Sekbanbaşı Yakup Ağa Mahallesi ve Câmi'-i şerîfi imamı Tokatlı Mustafa Sabrî Efendi merhum.
>
> Hacı Mehmed Tâhir Efendi merhum: Temyiz mahkemesi azalığından mütekait, eski Şûrâ-yı Evkâf ve Altıncı Hukuk Reisi. 12 Zilhicce 1342'de istihlâf olundu.
>
> Hasan Fakih ahfâdından Dersiam ve Kütüphaneci Hacı Ahmed Rıfat İzgi (Ayaklı Kütüphane): Ahmed Rıfat İzgi Hoca 8 Haziran 1964 pazartesi günü 76 yaşında iken göçtü. Gümüşpala'nın defnine rastlayan ertesi salı günü Feriköy Mezarlığı'nın arka taraflarındaki yeni kısımda İzgi ailesine mahsus makbereye bırakıldı. Babası: Bayezid Dersiamlarından ve Şûrâ-yı Evkâf azasından Hacı Hasan Sabrî Efendi merhum (onun babası Hacı Abdülbaki, onun babası "Sarı Hafız" denilen Hacı Mehmed Efendi b. Hasan Fakih.)

Hekimoğlu Ali Paşa Tekkesi - Abdal Yakup Tekkesi

Tekrar Kızılelma Caddesi'ne dönüyoruz. Bu sefer bu caddenin sağa giden istikametine giriyor, solda Hekimoğlu Ali Paşa Tekkesi - Abdal Yakup Tekkesi önünde duruyoruz. (Cerrahpaşa Mahallesi, 1159 ada, 5 parsel)

Hekimoğlu Ali Paşa (ö.1758) tarafından yaptırılan caminin şadırvanın bulunduğu yerde daha önce iki katlı Abdal Yakup Zaviyesi vardı.

Zaviyenin ilk banisi Abdal Yakup Dede ve caminin büyük kapısı karşısında yatan halifesi Şeyh Üveys hakkında metinlerde ilâve bilgi yer almaz.

Şeyh Üveys'ten sonra Abdal Yakup Zaviyesi'nde İbrahim Nakşî-i Sünbülî postnişin oldu (63:90):

> Şeyh İbrahim Nakşî-i Sünbülî, Seyyid Nureddin Efendi'nin halifesidir. Vefatı 26 Safer 1114 - 22 Temmuz 1702. Koca Mustafa Paşa Hankahı'nın Hamam Meydanı'na çıkan kapısı tarafında kendi adını taşıyan yıkık medresenin karşısındaki yüksek hazirede medfundur, kitabesi vardır. Küçük Hüseyin Efendi merhumla Ayaklı Kütüphane Şükrü merhum efendi pek uzun yıllar bu medresede oturmuş ve çalışmışlardır.

Hekimoğlu Ali Paşa, bir külliye mahiyetinde olan cami, kütüphane, türbe ve sebili yaptırmaya karar verdiğinde kendisinden çok önce yaşayıp ölmüş olan Abdal Yakup'la dolaylı manevî teması vardı. Paşanın yakınında bulunan Nevres-i Kadîm'in bir mecmuasında anlatılan bu husus, Revnakoğlu'nun dosyalarına girer (63:132,135,137,139):

> Abdürrezzak Nevres Efendi'nin (Nevres-i Kadîm), Hekimoğlu Ali Paşa'ya çok yakın bir nisbeti vardı. Ali Paşa, Nevres'in bir velinimetiydi, her zaman ve her yerde onu himaye etmiştir. Nevres, paşaya yazdığı müteaddit kasidelerinde bunu nimetşinâsâne bir surette teyit eder. Paşanın Bosna valiliğine de beraber gitmiş ve orada bulunduğu müddetçe paşanın yanından ayrılmamıştır.
>
> Şair Nevres'in hatt-ı destiyle yazılmış bir mecmuada şu hadise okunmuştur: Ali Paşa, camiini yaptıktan sonra kendisine orada bir de türbe yaptırmak istemiş, şimdiki türbenin olduğu yerde mazinneden Abdal Yakup isminde biri medfun imiş ki hâlen de orada yatmaktadır. Paşanın, Abdal Yakup'un yattığı yere türbe inşasında küçük bir tereddüdü olmuş. Rüyasında Yakup'u görerek müsaade istemiş, "Beni de türbe içine alırsan kabul ederim" cevabını almış ve türbeyi yaptırmış.
>
> Paşa, Kütahya valiliğindeyken ağır bir hastalığa tutulmuş. Ehibbâ ve eviddâsı ölümünü beklerken ve paşa da büyük bir buhran geçirirken eliyle menfi işareti vererek "Korkmayın, ölmeyeceğim!" demiştir ve hakikaten bu hastalıktan

şifa bulmuştur. Buhran esnasındayken dostlarına verdiği verdiği teminatın mûceb-i sebebi olarak: "Ben Abdal Yakup'un yanına defnedileceğim, binaenaleyh burada kalmayacağım!" demiştir.

Aradan bir müddet geçtikten sonra paşa yine hastalanıyor ve vefat ediyor, Kütahya'da defnediliyor. Vefat haberi İstanbul'a gelince padişah üzülüyor, Ali Paşa'nın cesedinin İstanbul'a nakliyle türbesine defnedilmesini irade ediyor ve ceset de tekrar mezarından çıkarılarak İstanbul'a gönderiliyor, Abdal Yakup'un türbesine defnediliyor. Abdal Yakup'un keramet ve tasarrufu da bu şekilde tezahür ediyor, paşanın büyük bir imanla kalbinde sakladığı ümidi de bu tarzda tahakkuk ederek yerine getirilmiş oluyor.

Ali Paşa, câmi'-i şerîfi yaptırdıktan sonra dostlarıyla caminin hey'et-i mecmûasını gözden geçirirlerken bir dostu:

- Paşam, cami zarif, amma metin değildir, Allah hareket-i arzdan saklasın demiş.

Paşa mukabele ederek:

- Ben bu camii helâl parayla yaptırdım, hiçbir şey olmaz, daima mamur kalır. Yalnız minarenin külâhından biraz şüphem var, kazaya uğrarsa orası uğrar demiş.

Hakikaten birkaç yangında hatta İstanbul'un en büyük yangınlarından biri olan 1325 harîk-i kebîrinde minarenin külâhı tutuşmuş ve yalnız orası yanmıştır.

Ali Paşa'nın bu devlete en büyük hizmeti, Bosna valiliğindeyken Avusturyalıları çok ağır bir mağlûbiyete duçar edişidir.

Abdürrezzak Nevres'in mecmuasında Hekimoğlu Ali Paşa'nın manzum ilâhîleri bulunduğu da zikredilmektedir.

Muhyiddin Efendi'nin tomarına göre henüz Ali Paşa, külliyesini inşa ettirmeden önce buradaki zaviye iki katlıydı ve Abdal Yakup'un zaviye yanında mezarı vardı. Ali Paşa, zaviyeyi yenilemiş, Abdal Yakup'un bulunduğu mezarın üzerine bir türbe yaptırmış, kendisi de öldüğünde bu türbeye defnedilmişti.

Türbede medfun bulunan zevat (63:91): "Hekimoğlu Ali Paşa, onun damadı ve mahdumu; Şeyh Enfî İbrahim Vehbi Efendi (Şeyh Enfî), Abdal Yakup Efendi (bânî-i zâviye), Azize Fatma Hatun (mütevelliye)."

Türbede medfun bir başka şahsiyet Çinicizâde'ydi, Revnakoğlu onu *Tuhfe-i Hattâtîn*'den aktarır (63:92):

Hafız Osman'ın son demlerinde kalemlerini açan Çinicizâde Abdurrahman Efendi, Ramazan Efendi'nin talebesindendir. 100 kadar Kelâm-ı kadîm yazmıştır. Padişahın mevlidhânı olduğundan musikiden de anlardı. Vefatı H.1137, M.1724'te olup Ali Paşa (Hekimoğlu) Câmi'-i şerîfinin büyük kapısının karşısındaki köşede, kendi evinin altında, Abdal Yakup'un şeyhi Üveys Dede türbesinde medfundur.

Hekimoğlu Ali Paşa Türbesi, solda şadırvan (Salt arşivinden)

Revnakoğlu, *Hadîka*'dan ve Muhyiddin Efendi'nin tomarından tekke kısmını aktarır (63:87-88):

> Banisi üç kere sadrazam olup badehu Kütahya valisiyken vefat eden Hekimbaşı Nuh Efendizâde Ali Paşa'dır. H.1147'de yaptırdığı câmi'-i şerîfin şadırvan olduğu mahalde mukaddemâ Abdal Yakup Zaviyesi denilmekle mütearif fevkanî bir tekke vardı, paşa-yı müşarünileyh bu câmi'-i şerîfi bina ve mukabilinde müstakil bir zaviye inşa ve kendiye de bir müstakil türbe imar eylemiştir. Zaviyede şeyh olanlara cuma va'ziyyesi şart etmekle ibtidaki vaizi Enfîzâde İbrahim Vehbi Efendizâde Şeyh Mehmed Rıza Efendi'dir ve Hazret-i Cihangirî'nin halifesinin halifesidir.

Ali Paşa'nın yaptırdığı tekke ile cami arasından Esekapı Sokağı geçer. Esasen tekke binası, harem, selâmlık ve derviş hücrelerinden ibaretti; zikir halkası Hekimoğlu Ali Paşa Camisi'nde kuruluyor, ayin orada icra ediliyordu. Tekke bahçesi üzerinde bugün Tomarzalılar Kültür ve Yardımlaşma Vakfı (Hekimoğlu Kültür Merkezi) faaliyet gösteriyor.

Abdal Yakup Zaviyesi'nden sonra Hekimoğlu Ali Paşa'nın yaptırdığı ve artık onun ismiyle

anılacak olan tekkenin ilk şeyhi Enfî İbrahim Vehbi Efendi'ydi (63:90). Cihangirî Şeyh Hasan Efendi'nin halifesinin halifesi olmak itibarıyla bu tekkenin yeni neşesi Halvetiyye'nin Cihangiriyye şubesidir. Şeyh Enfî, H.1122 (M.1710-11)de göçtüğünde türbede Abdal Yakup'un yanında gömüldü.

Hekimoğlu Ali Paşa Tekkesi - Abdal Yakup Tekkesi (Konyalı arşivinden)

Şeyh Enfî'nin oğlunun mensup olduğu tarikata istinaden Eşrefiyye'nin İstanbul'da ilk tekkesi olduğuna dair rivayetler için Revnakoğlu, "İstanbul'da Eşrefî asitanesi bilinirse de yanlıştır, zira dergâh bidayette Cihangiriyye'dendir" notunu düşer. Bu not, daha önce Muhyiddin Efendi'nin tomarında da ifade edilmişti.

Enfî İbrahim Efendi'den sonra oğlu Enfîzâde Mehmed Rıza posta geçti. Kendisinin Halvetiyye-Cihangiriyye, Kâdiriyye-Rezzâkiyye ve Kâdiriyye-Eşrefiyye'den aldığı hilâfetlerle tekke birçok rengi bünyesinde toplar (63:90-91):

> Şeyh Mehmed Rıza Efendi el-Kâdirî (Enfîzâde): Enfî Şeyh İbrahim Vehbi Efendi'nin oğludur. H.1163 (M.1749-50)de rıhlet etti, türbede babasının yanında medfundur. Tekkenin haziresinde medfun bulunan ricâl-i Kâdiriyye'den Ahmed b. Muhammed Akîl-i Mekkî'den müstahleftir. Müstakimzâde'nin *Tâc Risalesi*'nde yazdığına göre Bursalı Eşrefzâde Şeyh Ahmed İzzeddin Efendi'den tâc-ı Eşrefiyye giymiştir ve tâcının terklerini keçe yerine çuhadan yaptırmaya mezun edilmiştir. Şeyh Rıza Efendi ayrıca Cihangirî'nin halifesinin halifesi Şeyh Mustafa Kelâmî Efendi'den de müstahleftir; Bursa'da Eşrefzâde Tekkesi şeyhi Büyük Safiyyüddin Efendi'den de müstahleftir.

Revnakoğlu'nun bahsine göre, Enfîzâde'nin Kâdiriyye teması Hekimoğlu Ali Paşa Camii haziresinde medfun bulunan Ahmed b. Muhammed Akîl-i Mekkî'dendir, ancak bu Kâdirî şeyhin adı "Muhammed b. Ahmed Akîle el-Mekkî"dir. H.1150, M.1737'de vefat eden, tefsir, hadis, tarih, siyer, tasavvuf, kelâm sahasında doksan kadar eserin sahibi bu Kâdirî şeyhi İstanbul'a da gelmişti. Her hâlde bu ziyaretinde Enfîzâde Mehmed Rıza, kendisinden hilâfet aldı. Mezarı, Revnakoğlu'nun kaydının aksine Mekke'dedir.

Artık dergâh Abdal Yakup'tan Enfîzâde Rıza'ya kadar üç tarikata merkezlik etmiş olur (63:88):

> Dergâh-ı şerîf ilk zamanlarda Cihangiriyye'den ve Sünbüliyye'den olmuş, sonra Kâdiriyye'nin Rezzâkiyye, daha sonra Eşrefiyye koluna geçmiştir. Bundan dolayı buranın şeyhleri Sünbül Efendi Hânkâhı meşayihinden teberrüken arakiye veya tomak giyerlerdi. Bunların zamanına kadar Sünbüliyye usulü icra ediliyordu.

Mehmed Rıza Efendi'nin vefatıyla posta oğlu İbrahim Efendi geçti. 1206'da vefat ettiğinde türbede pederinin yanına defnedildi. İbrahim Efendi'den sonra oğlu Nasrüddin Efendi posta oturdu, yalnız yaşı küçük olduğu için bir süre kendisine Şeyh Mehmed Rıza Efendi'nin hulefâsından Şeyh Abdülkadir Efendi vekil nasb olunmuştur.

Nasrüddin Efendi'nin asalet devresinde oğlu olmadı. H.1272'de vefat ettiğinde şeyhlik iki zata müşterek verildi (63:86):

> Şeyh Nasrüddin Efendi'nin bilâ-veled vefatından sonra damadı Şeyh Hamdullah Hamdi Efendizâde Şeyh Sadeddin (İsmail) Efendi ile Mevleviyye'den bir zata tekkenin şeyhliği ve imamlığı beraberce verilmişti. Bu iki zat birer hafta nöbetleşe olarak icrâ-yı meşîhat eylediler. Mevlevî zatın vefatıyla hissesi Rıza Efendi adında oğluna kaldı, fakat yine Sadeddin Efendi zikir ettiriyor; Rıza Efendi de imamlık vazifesini görüyordu, çünkü Mevlevî'nin oğlu olan Rıza Efendi, Şeyh İsmail Sadeddin Efendi'nin dervişiydi.

Şeyh Nasrüddin Efendi'den sonra posta iki damadının sırasıyla oturduğunu söyleyen Muhyiddin Efendi, Mevlevî olan damadın adının Seyyid Yahya Efendi olduğunu kaydeder. Diğer damadı İsmail Sadeddin Efendi içinse şunları söyler (63:82):

> Şeyh İsmail Sadeddin Efendi (b. Ahmed): "Vâlide şeyhi" derler. Velâdeti 1241. Şeyh Nasrüddin Efendi'nin irtihalinde Yahya Efendi ile müştereken tevcih olunup badehu Yahya Efendi dahi irtihal etmekle hissesini oğlu Molla Rıza Efendi'ye verilip mezbur Rıza Efendi dahi irtihalinde Sadeddin Efendi zi'l-yed olmakla Rıza Efendi'nin uhdesinde bulunan nısf-ı meşîhat dahi mezbur Sadeddin Efendi'ye tevcih olunmuştur (Şevval 1310).

İsmail Sadeddin'in "Vâlide şeyhi" diye anılmasına sebepse (63:80): "Abbas Hilmi Paşa'nın validesinin şeyhi olduğundan "Vâlide Paşa şeyhi" derlerdi. 1331 Rebiülevvelinde 93 yaşındayken vefat etti." Mezarı caminin avlusundadır (63:78):

> Hekimoğlu Ali Paşa Câmi'-i şerîfi avlusu, ortada, etrafı parmaklıkla çevrili, yüksek şebeke içinde, parmaklığa tutturulmuş dört köşeli, mistarlı, büyükçe mermer levhanın câmi'-i şerîfe bakan yüzünde güzel istifli bir sülüsle, üst ortasında kabartma Kâdirî tâcı:
>
> "Yâ Hû - Bu hânkâh-ı âlîde altmış bir sene seccâde-nişîn-i irşâd olan ve mülâzemet-i ezkâr u evrâd iken dergâh-ı Hakk'a intikal eyleyen, vâlide-i Cenâb-ı Hazret-i Hıdîvî'nin şeyhi hâdimü'l-fukarâ es-Seyyid eş-Şeyh İsmail Sadeddin b. Eş-Şeyh Hamdullah Efendi'nin rûhuna fâtiha."

Revnakoğlu bir başka notunda "Vâlide Paşa"yı açar (63:82):

Mısırlı Abbas Hilmi Paşa'nın validesine "Vâlide Paşa - Vâlide-i Hıdivî" derler. Bebek'teki yalısında otururdu. Şeyh İsmail Sadeddin Efendi'nin dervişiydi. Şeyhinin parmaklıklı kabrini Vâlide Paşa yaptırmıştır.

İsmail Sadedin Efendi'nin mezarındaki kabartma tâç (63:78)

Not düşelim, Şeyh İsmail Sadeddin Efendi'nin babası Zakir Şeyh Hamdullah Efendi'ydi (63:78-79):

Şeyh Hamdullah Efendi: Değerli zakirlerden biri de Şeyh Hamdullah Efendi'dir. Hekimoğlu Ali Paşa Tekkesi şeyhi Sadeddin Efendi'nin babasıdır. Sünbül Efendi türbedarıyken 1281 – 1864'te vefat etti. Koca Mustafa Paşa haziresinde medfundur, tâc-ı şerîfli taşı vardır (*Türk Musikisi Antolojisi*, II, 484).

Şeyh Hamdullah Efendi'nin üç oğlu vardır, üçü de tekkenin haziresinde yatıyor.

Şeyh Rıza: Babasının halifesidir, Maliye ketebesindendir, meşihatı yoktur.

Şeyh İsmail Sadeddin Efendi (Vâlide şeyhi).

Şeyh Hasan Muhyiddin Efendi: Bir yerde icrâ-yı meşîhat etmedi, 1291 yılında göçtü, tekkenin haziresinde yatıyor (63:92):

Hekimoğlu Ali Paşa Câmi'-i şerîfi haziresi, türbeye bitişik, caddeye bakan hazirede, orta taraflarda beyaz mermer taş, başında fes, yazısı sülüs: "Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî - Tarîkat-ı aliyye-i Eşrefiyye meşâyihinden eş-Şeyh Hamdi Efendizâde Hasan Muhyiddin Efendi'nin rûhıyıçun fâtiha, 17 Rebiülahir 1291."

Şeyh Sadeddin Efendi'nin halifeleri (63:83-84,86,89):

Oğlu Şeyh Ahmed Eşref Efendi merhum.

Damadı Mehmed Salâhaddin Bey merhum (Gönenç): Rahmetli Şeyh Müfid Bey ile birlikte hilâfet almışlardır. Kendisi Harbiye Nezareti kısm-ı sânî mümeyyizlerindendi. Tekirdağ evlendirme memuru iken 1948'de vefat etti, orada medfundur. Medenî nikâhın kabul edildiği tarihten itibaren bu vazifenin başında bulunuyordu. Şair ve neyzendir. Tekirdağ gazetesinde neşrolunmuş hayli yazıları, manzumeleri vardır.

Bakırköylü Sezai Bey merhum (Gönenç): Eşraftan ve Maliye mümeyyizlerinden idi. Vefatı 19 Eylül 1926. Maliye memuru Rifat Efendi'nin oğluydu. Mülga defter-i hakanî emaneti mahlûlât kalemi mümeyyizliğinden mütekait iken vefat eylemiştir. Bakırköy Kabristanı'nda medfundur. Kartaltepesi'nde 39 numaralı kendi evinde cuma geceleri Kâdiriyye usulü icra ederdi.

Kömürcü Ragıp Bey merhum: Koska'da otururdu. Rumeli'nin eşrafından olup Şiştovlu idi. Dergâhın kömürlerini gönderirdi.

Ali Nuri Bey (Topkapılı): Merkez Efendi'de medfundur, taşı vardır. (63:83: Merkez Efendi haziresi, câmi'-i şerîfin arka duvarı dibinde, parmaklığa da-

Hekimoğlu Ali Paşa Tekkesi'nin son şeyhi Hüseyin Müfid Erencan (192:36)

yalı, mistarlı, beyza mermer taş, başında Eşrefiyye tâc-ı şerîfi, yazısı talik: Lâ ilâhe illallah - Tarîkat-ı aliyye-i Kâdiriyye-i Eşrefiyye'den Hekimoğlu Ali Paşa Hânkâh-ı şerîfi hulefâlarından ve sulehâ-yı ümmetten Topkapılı Münib Efendizâde merhûm ve magfûr eş-Şeyh Ali Nuri Efendi'nin ve kâffe-i ehl-i îmânın ervâhıyıçun el-fâtiha, 8 Şaban 1335)

Mehmed Hamdi Bey merhum b. Rıza: Maliye Nezareti muhâsebât-ı atîka kalemi mümeyyiziydi. Şeyh Sadeddin Efendi'nin biraderzadesidir. Babası Rıza Bey, Sadeddin Efendi'nin ağabeyidir. 5 Mart 1336'da 50 yaşındayken göç eyledi. Hekimoğlu Ali Paşa haziresinde taşı vardır. Reis Hilmi'nin yanında yatıyor. Kanunî Şeref Hanım'ın pederleridir.

Şerefüddin Efendi: Sadeddin Efendi'nin halifelerindendir. Mahmutpaşa'da Abut Hanı'nın bitişiğindeki dükkânında fil dişinden kaşık ve tarak yapardı, bu işte pek usta olduğundan herkesçe tanınmıştı. Saraydan kendisine fil dişi kaşık sipariş ederlerdi. Aynı zamanda pek güzel Kâdirî gülleri işlerdi, bunda da meşhur olmuştu. Tekkelerin seddinden sonra göçtü.

İsmail Sadeddin'in ölümüyle Hekimoğlu Ali Paşa Tekkesi şeyhliğine (63:80) "oğlu ve halifesi Şeyh Ahmed Eşref Efendi (geçti.) 1913'te 52 yaşında olduğu hâlde göçtü. Babasının parmaklı kabri içinde yatıyor, ayrıca konulmadı."

Tekkenin son şeyhi, Ahmed Eşref'in oğlu ve halifesi Hüseyin Müfid Erencan'dı (63:81):

> Şeyh Hüseyin Müfid Erencan, tekkenin son postnişiniydi. Dergâhların sırlanmasından sonra inhisarlar idaresine girmişti, orada veznedarlık vazifesinde bulunuyordu. Dünyanın en sevimli, gayetle kibar, nazik insanlarından biri olan Müfid Bey'in kıyam zikrinde ve devranda iktidarı vardı. Zakirliği de güzeldi. Dergâhta ve geldiği yerlerde en büyük zevki zikre girmek, bizzat hizmete soyunmaktı. Matem ayında aşure pişirmek için civar tekkelerde hep onu beklerlerdi. Zekâî Efendi Tekkesi'nin tarihî iftarı ve büyük iftar sofraları onun elinden geçerdi. 3 Teşrîn-i evvel 1942'de şeker bayramının ikinci pazartesi günü Üsküdar iskelesinde ani bir kriz sonunda göçüverdi. Vefatında 55 yaşındaydı. Rumelihisarı'nda Durmuş Dede Tekkesi'nin haziresinde Şeyh Said Efendi ile yan yana yatıyorlar.

Revnakoğlu, Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi ve tekkede okunan miraciye için şu notları kaydeder (63:91):

> Kocamustafapaşalı rahmetli Recep Peker'in başvekilliği zamanında onun himmeti ile câmi'-i şerîf önündeki tarihî sebil, Ramazan Efendi Dergâh-ı şerîfindeki şadırvanla beraber müzeler idaresince tamir ve tecdit edilmiştir.
>
> Dergâh-ı şerîfte okunan miraciyeyi Askerî Müze müdürü Topçu Ferik Ahmed Muhtar Paşa vakf eylemiştir. Miraciyenin okunması sırasında bakır güğümler dolusu kırmızı şerbetler ve soğuk sütler dağıtılırdı.

Yolgeçen Mescidi ve Tekkesi

Hekimoğlu Ali Paşa Camii önünden geçen caddede ilerliyoruz, caddenin sonuna varmadan, Altımermer Caddesi'nden önce 156 numaralı bina ile 166 numaralı binanın arasında küçük parkın önünde duruyoruz. Burası eskiden Yolgeçen Mescidi ve Tekkesi'ydi. (Seyyid Ömer Mahallesi, 1743 ada, 9 parsel)

İstanbul'un çok eskiden arsaya dönen tekkelerindendi. Revnakoğlu aşağıdaki notları aldığı sırada yüz yıldır yerinde yoktu (522-525):

> Tekkenin yeri Silivrikapı civarında Altımermer yakınlarında Hekimoğlu Ali Paşa'dan Altımermer'e gelirken biraz ilerideydi, daha ilerisi Körükçü Tekkesi'ne gider. Câmi'-i şerîfin bulunduğu Yolgeçen tarafı, gecekondularla kapandı. Üst taraftaki eski Araplar Sokağı, Küçük Hamam'a, Seyyid Ömer Câmi'-i şerîfi karşısındaki Kadızâde Tekkesi'ne iner.
>
> Hekimoğlu Câmi'-i şerîfinin önünden Körükçü Tekkesi istikametinde sağdaydı. Hâlen arsasına gecekondular kondurulmuştur. Karşısında tetimmatından olan mektep binası da yangın yerine karışmıştır. Ortada göze görünen yanındaki çeşmedir ki o da su deposu hâline getirilmiş.
>
> Bereket versin *Hadîka*'dan şu kadar bir malûmat bulabiliyoruz:
>
> "Yolgeçen Mescidi der-kurb-ı Altımermer: Banisi Defter emini Ömer Efendi'dir. Merkadi nâ-malûmdur. Tâk-ı dergâhında itmâm-ı binâsının tarihi budur: "Dendi bu dâr-ı rahmete târîh - Beyt-i Rahmân u ma'bed-i sulehâ 961" (Ali Emiri Kütüphanesi'ndeki yazma *Hadîka*'da bu tarih 991 gösterilmiştir.) Minberini Hacı Efendi denmekle maruf müderrisînden ve İzzet Paşa'nın hocası Hacı Mehmed İsmet Efendi mütevelli iken usûl-i vakfından vazife tayin ederek vaz' eylemiştir ki Merkez Efendi Câmi'-i şerîfi etrafında medfundur. Mahallesi yoktur." (*Hadîka*, I, 220.)
>
> Uzun zamandan beri mevcut olmayan, yüz yıl önceye kadar yalnız harabesi ve birkaç duvar parçası görülen bu camiye meşihatın kaç tarihinde konulduğunu bilemiyoruz.
>
> Silivrikapı haricinde Hacı Bayram Dede Çeşmesi'nden Seyyid Nizam'a giden iki mezarlık arasındaki caddenin sağında ve yüksekte "Nakşîler Tarlası" denilen sahanın arkasında bu tekkede icrâ-yı meşîhat etmiş İbrahim Efendi'nin ki tekkenin ikinci şeyhidir, bir hayli eski olan kitabesini görüyoruz.

Yolgeçen Tekkesi Şeyhleri:

Şeyh Osman Efendi (Halvetiyye'den): Yayla'da Haffâf - Kadızâde ve Kurşunlu Tekkelerinin şeyhidir. Meşhur Hüseyin Evhadî'nin halifelerindendir. Silivrikapı haricinde yatıyor, taşı duruyor.

Silivrikapı dışında Seyyid Nizam yolunda Nakşî Tarlası arkasında ince uzun dar yüzlü mistarsız mermer şahide (çift şahidelidir), başında Cüneydî destarlı cesîm Halvetî tâcı, yıpranmış güzel ince bir nesihle: "Hû - Merhûm ve magfûr eş-Şeyh Osman Efendi rûhıyıçun el-fâtiha, 2 Safer 1123, yevmü'l-hamîs"

Şeyh İbrahim Efendi: Draman şeyhi İsa el-Mahvî'nin halifesidir. 1171'de göç.

Not: Bu zat, Yayla'daki Haffâf - Kadızâde Tekkesi'nin de şeyhidir ve Draman şeyhi İsa el-Mahvî'nin halifesidir (*Hülâsatü'l-Hediyye*'den):

Silivrikapı dışında Nakşî Tarlası, arkasında, Şeyh Osman Efendi'nin ayak ucu tarafındadır. Başında cesîm Halvetî tâc-ı şerîfi, yazısı kısmen erimiş olup nesih ile yazılmıştır: "Hüve'l-Bâkî- Merhûm ve magfûr el-muhtâc ilâ rahmeti rabbihi'l-gafûr Yolgeçen Tekkesi şeyhi eş-Şeyh İbrahim Efendi b. eş-Şeyh Halil Efendi rûhıyıçun el-fâtiha, 5 Cemaziyelevvel 1171"

Şeyh Revvas Tekkesi

Bu sefer Kızılelma Caddesi'nin sonuna varıp Cerrahpaşa Hastanesi'ne dönen Kocamustafapaşa Caddesi'ne giriyoruz, sağda Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'ni görüyoruz, otobüs durağının arkasında bu fakültenin cerrahî kliniği-dekanlık binası bulunduğu yerde Şeyh Revvâs Tekkesi vardı.

Bu tekkeye dair Revnakoğlu'nun ve Osman Ergin'in notlarında bilgi yer alır. Revnakoğlu'nda şu kısa nota rastlanır (228:3-4):

Cerrahpaşa'da Cerrahpaşa Hastanesi'nin bahçesi içinde şimdiki cerrahî kliniğinin bulunduğu yerdeydi. Şeyhülislâm Cemaleddin Efendi tarafından Şeyh Revvâs Efendi adına yaptırılmıştı. Tekke Kâdiriyye'dendi, sonra yandı.

Şeyh Revvâs Efendi: Bağdatlıdır. Kâdirî şeyhi olarak İstanbul'a gelmişti. İlm-i cifrle uğraşır, baş suyu ile çorba yapar, satar, kimseden bir şey almazdı, kendi kazancı ile geçinirdi. Kendisine karşı büyük hürmet ve meclûbiyeti olan Şeyhülislâm Cemaleddin Efendi ona bu tekkeyi yaptırmıştı. Sık sık şeyhi ziyarete

gelir ve uzun bir zaman yanında kalırdı. Şeyh Revvâs Efendi İkinci Meşrutiyet'ten sonra göçtü, biraz yaşlıcaydı.

Revnakoğlu'nun bu tekke ve tekkenin şeyhine dair anlattıklarını Osman Ergin'in *Maarif Tarihi*'nde (III-IV, 1077-1078) yazdıklarıyla tamamlıyorum:

... Şu rivayete göre Ebülhüdâ'nın İstanbul'a gelip Abdülhamid'e çatmasının asıl sebebi şudur: Ebülhüdâ daha genç yaşında iken Bağdat'ta mazinneden Revvâs adında birisine mülâki olur ve ondan Abdülhamîd'e intisap edeceğini ve onun sarayında ve yanında hizmet göreceği müjdesini alır. Bu müjdeyle kalkar İstanbul'a gelir ve Süleyman Tevfik'in uzun uzadıya yazdığı gibi Nuruosmaniye Caddesi'nde bir dükkân açarak okumak, üflemek, muska yazmak ve remil dökmek gibi o zaman revaçta olan işlerle meşgul olur ve az zaman içinde "Arap Hoca" adıyla şöhret bulur.

Revvâs, Ebülhüdâ'ya ileride Abdülhamîd ile birlikte çalışacağını ve o zaman 18 yaşında ve Medine'de babasının yanında bulunan Cemaleddin adında bir gencin de ileride Abdülhamîd'e şeyhülislâm olacağını ve sarayda bu zatla evvelâ darılacağını fakat sonra bağdaşacağını söylemiş ve Cemaleddin'e verilmek üzere bir de risale yazıp Ebülhüdâ'ya tevdi etmiştir. Bu risalede Cemaleddin'in başından geçecek hadiseler yazılmış ve yaşadığı müddetçe sıkıntı görmeyeceği ve ömrü refah ve saadet içinde geçeceği gösterilmiştir. Bu zat, Şeyhülislâm Cemaleddin Efendi'dir. Bu eseri umumî harp içinde İskenderiye'de bulunduğu sırada orada Cemaleddin Efendi'nin elinde görüp okuyan ve şu satırların basıldığı 1941 senesi Ağustosunun 26-27. çarşamba gecesi rahmet-i Rahmân'a kavuşmuş olan üstadım Abdülaziz Mecdi Efendi şimdi veresesinin onu muhafaza ettiğini ümit ve tahmin eylediğini bana söylemişti.

Cemaleddin Efendi kendisine mev'ud olan refah ve saadete nail olunca o zaman rahmet-i Rahmân'a kavuşmuş olan Revvâs için Bağdat'ta bir türbe yaptırmış ve İstanbul'da da bunun adına bir tekke yaptırmak istemiştir. Bu tekke inşası keyfiyetini otuz sene önce bizzat Cemaleddin Efendi'nin ağzından işitmiş olduğum için onu da burada kayda mecbur oldum.

1908 inkılâbını müteakip Müessesât-ı Hayriye-i Sıhhiye adında bir müessese kurulmuş ve İstanbul'daki hastahane, darülaceze ve bimarhane gibi belediyenin bütün sıhhî ve içtimaî müesseselerinin idaresi buraya verilmişti. Bu müessese bir müdür ile yirmi azadan mürekkep bir meclis tarafından idare olunurdu, ben de burada kâtib-i umûmî bulunuyordum. Şimdiki Cerrahpaşa Hastanesi'nin yerinde tahta yapılı bir konak vardı ve muvakkaten hastahane ittihaz olunmuştu. Onu yıkıp yerine kâgir bir hastahane yapılmak istenildiği sırada yeri kâfi görülmeyerek etrafındaki bina ve arsaların da hastahaneye eklenmesi lâzım gelmişti. Bu arsalardan birisinin Şeyhülislâm Cemaleddin Efendi'ye ait olduğu anlaşılınca bunu parasız olarak hastahaneye terk etmesi

için müşarünileyhe müracaata karar verildi ve bir mazbata yazılarak keyfiyetin kendilerinden ricası istenildi, bu mazbatada hastahanenin faydası ve inşası zarureti anlatıldı. Sonunda arsayı vermek suretiyle bu hayırlı ve faydalı işe yardımda bulunulması Cemaleddin Efendi'den rica edildi ve mazbatanın da benim tarafımdan şeyhülislâma takdimi kararlaştırıldı. Mazbatayı götürdüm, takdim ettim. Bir müddet sonra beni huzurlarına kabul ettiler. Son derecede nazik ve hakimane bir ifade ile:

- Mazbatayı okudum, yazdıklarınız çok doğrudur ve yerindedir. Evet, bu asırda yapılacak hayırlı ve faydalı eserler mektep gibi, hastahane gibi hatta yol gibi, köprü gibi şeylerdir. Fakat bu görüş, bu düşünüş diğer içtimaî müesseselerin yapılmamasını icap ettirmez. Meselâ ben maneviyata çok bağlı bir kimseyim ve böyle olduğumdan dolayı da beni muaheze etmemelisiniz. Kimsenin vicdanına, kanaatine müdahale edilemez, bilakis hürmet olunur değil mi? İşte ben de son derecede iyiliğini gördüğüm bir zatın ruhunu şâd etmek için bir hankah yaptırmak istedim, sırf mülk olan bu arsayı aradım, buldurdum. Şimdi mademki orası hastahaneye münasip görülüyor, heyetin arzusu veçhile onu bedelsiz olarak belediyeye terk ve teberru ediyorum. Fakat ben de belediyeden bir ricada bulunacağım. İstanbul'un münhasıran İslâmlarla meskûn olan semtlerinde sırf mülk olan bir arsa bulup bana haber verirse onu satın alıp yine bu manevî arzumu yerine getirmek isterim. Benim bu ricamı is'afa Müessesât-ı Hayriye-i Sıhhiye idaresi delâlet buyurursa çok memnun ve müteşekkir kalırım ve hepsine selâmlarımın iblâğını rica ederim dediler.

Dönüşte hadiseyi böylece anlattım. Hastahane bitişiğindeki arsaya derhal el konarak cerrahî pavyonu inşa edilmeğe başlandı. İşte Cemaleddin Efendi bu arsaya Revvâs için bir hankah yaptıracaktı. Cemaleddin Efendi'nin İstanbul'un başka semtlerinde aranmasını istediği arsa da bulunamadı. Nihayet 1336 (1920)de damadı Operatör Cemil Paşa ikinci defa şehremini olunca usûl-i dâiresinde istimlâk muameleleri tatbik olunarak bedeli Cemaleddin Efendi'nin vârislerine verildi.

Hâsılı Ebülhüdâ ile Cemaleddin Efendi arasındaki münasebet ve Ebülhüdâ'nın İstanbul'a gelip Abdülhamîd II'ye intisap etmesinde Süleyman Tevfik'in biraz da uydurmaya benzeyen rüya hadisesinden ziyade Revvâs'ın tebşiri müessirdir sanırım. Bahsi geçen risale ortaya çıksa bu mevzuun aydınlanmasına daha ziyade hizmet edilmiş olur.

Bekâr Bey Tekkesi

Cerrahpaşa Hastanesi'ni geçer geçmez sağa sarkan Yokuş Çeşmesi Sokağı'na giriyoruz. Bu sokaktan Kürkçübaşı Sokağı'na girmeden sokağın ortasına ve hastahane bahçesine giden yerde Bekâr Bey Tekkesi vardı.

Tekke 1894 İstanbul depreminde yıkılmış, uzun süre sadece temelleriyle kalmıştı. 1950'lerde (179-2:459) "Burada Bekâr Bey ve evlâdına ait kabirler görülmekte ise de sanduka ve levhaları kaldırılmış olduğundan kimlere ait olduğu bilinememekte"ydi. 1980 sonrası Cerrahpaşa Hastanesi'nin istilâsıyla tekke-mescidin büsbütün izleri kayboldu.

Tekkenin yeri (229:96) "Avratpazarı civarında Çukurçeşme karşısında Yokuş Çeşme Sokağı'ndadır" şeklinde tarif edilir. Tekke Rifâ'iyye'nin Sebsebî kolundandı, mukabele günü cumartesiydi. Buraya meşihat H.1240'ta konmuştu.

İlk şeyhinin Alemdar Mustafa Paşa'yla alâkası bu tekkenin hariçten ve dahilden söylenegelen hatırasıydı. "Bekâr Bey" lakaplı Mehmed Kâmil Efendi, III. Selim'in öldürülmesinden sonra geldiği İstanbul'da bir süre sadrazamlık yapan Alemdar'ın (ö.1808) oğluydu. Muhyiddin Efendi tomarında tekkenin bu ilk şeyhi için açıkça "Bayraktar Mustafa Paşa'nın oğludur" der ve yine Muhyiddin Efendi, Şeyh Mehmed Kâmil Efendi için "Diğer bir söylentiye göre de Bayraktar Mustafa Paşa'nın mutfak cariyesinden hasıl olmuştur. Cariye hamile olunca şayi olup o vakit paşa dahi havfından inkâr etmiş ve bu madde yirmi otuz sene sonra Bekâr Bey mezbur paşaya vâris olduğunu isbat eylediği mesmû' olmuştur, hatta "bey" tabiri paşanın sulbünden nikâhsız doğduğu ecildendir" notunu da tomarına ilâve eder.

Revnakoğlu ikinci bir rivayeti aktarır (229:85): "Alemdar Mustafa Paşa'nın sulbî oğlu değildir, evlâtlığıdır; "Bekârım" diye çağırmasından adı Bekâr Bey kalmıştır."

A. Cemal Erksan, *Selim III ve Alemdar Mustafa Paşa* adlı eserinde (İstanbul, 1950), "Alemdar'ın Evlât ve Çocukları" başlıklı kısımda şöyle denilir:

> Alemdar'ın oğlu diye maruf olan Mehmed Bekâr Bey, 1250 tarihinde ya maaşının tezyidi veya borcunun fazlalığı dolayısıyla başka suretle taltifi hakkında bizzat kendisinin sadarete takdim ettiği istidasında Alemdar'ın mahzenden kadınları yeniçeri odabaşısına teslim ederken kendisinin de beraber olduğunu ve iki buçuk sene Rüşdü Paşa Konağı'nda oturduklarını yazmaktadır. 1253 Safer tarihli (1837) bir Maliye vesikasında da (14440 numaralı) Bekâr Bey'in Alemdar'ın evlâtlığı olduğu yazılıdır...

Bekâr Bey - Mehmed Kâmil Efendi, *Tomar*'a göre II. Mahmud'un tahta çıktığı 1808'de kargaşalar sırasında Babıali'de bulunuyordu ve şeyhine sığınarak bu facialardan kurtulmuştu: "Sultan Mahmud'un bidâyet-i cülûsunda vuku bulan faciada Babıali'de bulunup

Bekâr Bey Tekkesi - Abacı Mescidi'nin büsbütün Cerrahpaşa Hastanesi'nde kaybolmadan önceki harap hâli (Belediye arşivinden)

kendisini duvardan atarak firar eyler. İhtiyarıyla şeyhine iltica ve badehu damat ve istihlâf eder. Pederine hürmeten kendisine taraf-ı devletten maaş tahsis olunur."

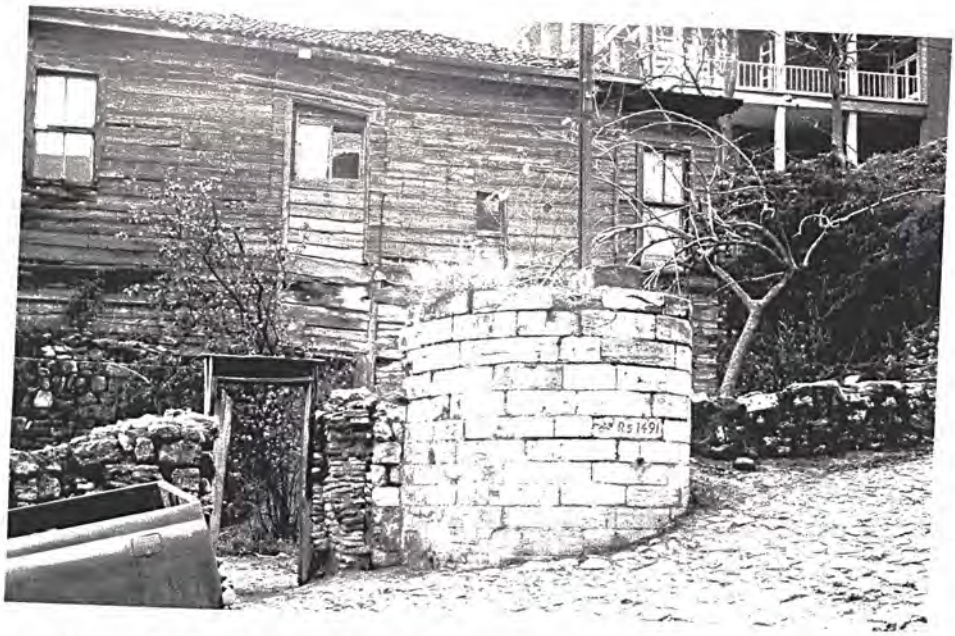
Bekâr Bey - Mehmed Kâmil Efendi'nin tarikat cephesi ve şeyhi *Tomar*'da yer alır: "Tarsus Tekkesi'nin şeyhi Ahmed Hilmi Efendi'den Rifâ'iyye'den müstahleftir, damadı dahi olmuştur." Revnakoğlu, şeyhin mezar yerini tesbit eder, hilâfeti kimden aldığında dair başka rivayetleri de aktarır (229:85-86):

> Edirnekapı'da Hazret-i Nureddin Cerrahî'nin babası Abdullah Efendi'nin yanında ve duvar dibinde medfundur. Hilâfeti 1232 tarihinde ve Tarsus Tekkesi'ndedir. İrtihali 25 Rebiülahir 1279.
>
> Not: Bekâr Bey'in hilâfetinin de Kılıççı Efendi'den olduğu söylenmektedir.
>
> Bir rivayete nazaran da Bekâr Bey, Müftü Hamamı'nda oturan İskender Paşa'nın da yakınlarındandır; uzun zaman hususî hizmetinde bulunmuştur. Kendisi Çırakçı Tekkesi şeyhi Ahmed Efendi'nin dervişidir. Bu Ahmed Efendi de Sultanahmet'teki Sancakdar Tekkesi şeyhi Raşid Efendi'nin halifelerindendir. Kılıççı şeyhi Süleyman Efendi ile beraber istihlâf olunmuşlardır.

Bekâr Bey'in tekke ittihaz ettiği yer Abacı Mescidi'ydi (229:96): "Mescidi şerîfin banisi Abacızâde Ali Efendi, tekkenin karşısındaki bahçede medfun olup türbesinin sokağa bakan tek penceresi vardı."

Revnakoğlu, Bekâr Bey'in tekkedeki şeyhliğinden önceki vaziyetine dair aşağıdaki menkıbeyi nakleder (229:548-50):

> Bekâr Bey, Abacı Camii'ne meşihat koymadan önce yine o çevredeki Hubyar Camii'nde bir müddet imam ve hatiplik etmişti. Yatsı namazını kıldırdıktan sonra mihraptan kalkmadan "Fa'lem ennehu lâ ilâhe illallâh!" diye tevhîd-i şerîfe başlar, ism-i celâl, ism-i hû ve gülbank çekilerek camiden çıkılırmış. İsteyenler zikirde bulunur, bilhassa Ramazan geceleri sahura kadar sürermiş. Bu manevî âlem uzun zaman bu şekilde devam etmiş. Mahalle halkından ve cemaatten herkes istidadı nisbetinde feyizleniyormuş. Lâkin bir ara bazıları bu hâli hoş görmemeye başlamışlar; şeyhe söz geçiremediklerinden ellerinde koca bir mazbata ile vaktin şeyhülislâmına gitmişler:

Bekâr Bey Tekkesi, arkasında Cerrahpaşa Hastanesi (Konyalı arşivinden)

- Namazdan sonra caminin içinde uzun müddet kalıyor, halkı başına topluyor, tepiniyor. Mihrabın içini bir görseniz, birtakım acayip yapılı, resimli bayraklar, kılıçlar, tîg ve teberlerle çilingir dükkânına çevirdi. Biz böyle imam istemiyoruz! diye şikâyette bulunmuşlar.

Şeyhülislâm, Bekâr Bey'i çağırtıp sormuş:

- Söyledikleri doğru mudur?

- Evet!

- Öyleyse onları indir!

- Fakir, onu yapamam, zira bizler indirmeye değil, asmaya memuruz!

Şeyhülislâm hiç beklemediği bu sert cevap karşısında canı çok sıkılmış ve hemen hiddetle:

- İmamlığı üzerinden alıyorum! demiş.

Bekâr Bey bunun üzerine derhâl diz üzerine çökerek cezbelenmiş bir hâlde:

-Ben orada "Fa'lem ennehu lâ ilâhe illallâh" demeyeyim mi? demesi üzerine şeyhülislâm kendisini kaybetmiş.

Bir müddet baygın ve hâlsiz kaldıktan sonra yine şeyhin nazarıyla kendisine gelmiş, başında toplanmış bulunanlara ilk söz olarak:

- Geçirdiğim hâli görmeliydiniz demiş. Bekâr Bey'i göstererek, bu zat biraz önce karşımda bir arslan şeklindeydi. Hiçbir şey yapmadı, fakat bir bakışı beni yere serdi, ciğerimi koparıp gitti sandım! Aman sakın hazrete bir şey demeyin! Ben de meşihatı şartsız kayıtsız kendisine verdim. Ne isterse öyle yapsın, erenlerin işine karışılmaz!

Yıkık Bekâr Bey Tekkesi ve arkasında harem binası (Belediye arşivinden)

Bu Rifâ'î Tekkesi ve şeyhi Mehmed Kâmil Efendi, Rifâ'îlerin burhanıyla da meşhurdu (229:86):

> Bekâr Bey'in fesleğen saksısının üstüne çıkıp zikri idare ettiği meşhurdur.
>
> Yine bir gün Bekâr Bey ism-i celâl sırasında kılıç kullanıyormuş. Maksurede oturan iki subay birbirlerini "Kör kılıçları kim olsa vurur!" demişler. Bekâr Bey'in kulağına gitmiş, hemen meydan nakibini çağırıp "Şu zabitlerin kılıçlarını getir!" demiş ve niyaz edip getiren nakibin karnına "Destûr yâ pîr!" diye vurmasıyla karnını ikiye ayırmış. Zabitler bu hâli görünce hayret ve dehşetten donakalmışlar, şeyhin ayaklarına kapanıp itizar ve hemen intisap etmişler. Uzun müddet dergâhın hizmetinde bulunduktan sonra vefatlarında tekkenin bahçesine sırlanmışlardır.

Mehmed Kâmil Efendi'nin vefatından sonra posta oğlu ve halifesi Ahmed Fuad Efendi geçti. *Tomar*'daki sadece "Pederinin halifesidir"den ibaret bilgiyi Revnakoğlu genişletir, Ahmed Fuad zamanında vekâleten burada Kaşıkçı Şeyh Ahmed Efendi'nin bulunduğunu yazar (229:90):

> Oğlu Ahmed Fuad Efendi: Pederinin halifesidir. Davutpaşa'da Kasap İlyas Mahallesi'ndeki Gümüş Dede Tekkesi'nde de bir müddet icrâ-yı meşîhat etmiş ve 1279'da burasını kasr-ı yed eylemiştir.
>
> Şeyh Ahmed Efendi (Kaşıkçı) niyabeten vekil olarak bulunmuştur. Asker imamı Osman Efendi'nin halifesiydi.

Yıkık Bekâr Bey Tekkesi ve arkasında harem binası (Belediye arşivinden)

> Kaşıkçı Şeyh Ahmed Efendi'nin alttan kırılmış talik yazılı kitabesi şöyledir: "Hû - Tarîkat-ı aliyye-i Rifâ'iyye'den Bekâr Bey Dergâh-ı şerîfi vekili Kaşıkçı eş-Şeyh Ahmed Efendi'nin rûhıyıçun fâtiha..." (kırıktır).

Tekkenin üçüncü şeyhi Ahmed Fuad Efendi'nin oğlu İhsan Efendi'ydi (229:90,92):

> Oğlu Mehmed İhsan Efendi merhum: Velâdeti 1274'tür. Asker imamı halifesi Kaşıkçı Şeyh Ahmed Efendi niyabetiyle 1287 tarihinde Bekâr Bey hafidi İhsan Efendi'nin uhdesine verilmiştir. Bayram Paşa Tekkesi şeyhi Mehmed Ali Efendi'nin damadı ve Maliye ketebesindendir. Gayet genç ve pek hûb olduğu hâlde câ-nişîn-i peder olmuştur. Kasîrü'l-kâme, nahîfü'l-vücûddur (Hakikaten çok yakışıklı ve güzeldi.) İclâsıyla velîmesi 10 Recep 1297 tarihiyle perşembe günü, velîmesi cumartesi günü dahi Karasarıklı Tekkesi şeyhi Saraç Ali Efendi'den de hilâfet ve gündüzü dahi iclâsı icra olunmuştur.

Revnakoğlu, *Tomar*'dan naklettiği yukarıdaki bilgilere (229:90) "Ayrıca Kubbe şeyhi Molla Efendi'den de istihlâf edilmiştir. Rıhleti 7 Muharrem 1324. Maliyede hesâbât-ı atîka kaleminde mümeyyizdi" cümlelerini de ilâve eder.

Tekkenin dördüncü şeyhi, Mehmed İhsan Efendi'nin oğlu Alemdarzâde Ahmed Kâmil Efendi ve son şeyhi Mehmed İhsan Efendi'nin küçük kardeşi Fuad Bey'di. Aşağıdaki notlar tamamıyla Revnakoğlu'na aittir (229:92):

> Ahmed Kâmil Efendi (Alemdarzâde): Annesi Fethiye Hanım'dır. Eyüp - Selâmî şeyhi Selâmî Efendi'ye nücebâlığa kadar hizmet etmiş, onun vefatıy-

Bekâr Bey Tekkesi'nin son şeyhi Alemdarzâde Şeyh Kâmil Efendi. Şeyhin elini dayadığı sehpada Alemdar Mustafa Paşa'nın fotoğrafı yer alır (229:54)

4 Mayıs 1911 tarihli İkdam'da çıkan Bekâr Bey Tekkesi'nin son şeyhi Fuad Bey'in posta oturma merasimi haberi

la Şeyh Selâmî Efendi'nin oğlu bulunan yine Selâmî Tekkesi şeyhi Mehmed Kâzım Efendi merhumdan istihlâf olunmuştur.

İbrahim Efendi'nin Darüttalim'inde okumuş ve hukuk tahsili yapmıştı. Arapça ve Farsça, biraz da Fransızca bilirdi. Fevkalâde dürüst itikatlı ve tab'an nezih ve âbid insandı.

Fevkalâde güzelliğine rağmen hiçbir şeyle müttehem olmamıştır. Bayram Paşa Tekkesi şeyhi Baba Efendizâde Mehmed Ali Efendi'nin kızı olan annesi Safiye Hanım da pek salih, afîfe bir hatundu, pek çok günlerini oruçla geçiridi.

Küçük kardeşi Şeyh Fuad Bey merhum, hâlen Yunanistan'da Gümülcine'dedir; Mevlanakapı'daki Kılıççı Tekkesi'nin son şeyhi Arif Bey merhumdam 1327 Nisanında hilâfet almıştır.

Tekkeye ait bir notta Alemdarzâde Ahmed Bey'in diğer bazı tekke şeyhi çocuklarıyla icra edilen sünnet merasimine temas edilir (229:92-93):

Bayram Paşa şeyhi Ahmed Efendi, Üsküdar'da Nalçacı şeyhi Tayyar Efendi'nin oğlu Enver Bey ve Hafız Kemal Yaltkaya (Mevleviyye'den) beraber sünnet olmuşlardır. Âdile Sultan tarafından tertiplenen bu sünnet düğünü çok ihtişamlı olmuş ve günlerce devam etmiştir. Sünnetleri Aksaraylı meşhur Halil Usta Efendi tarafından yapılmıştı.

Çocukluğu el üstünde çok iyi geçen Ahmed Kâmil Efendi, sonraları dünyasından hiç murat almamış bir masum fıtrat olarak yaşadı ve son derece içli oluşundan teverrüm ederek vefat eyledi. Bu aile hep veremdem gitmişlerdir ve hepsi de yakışıklı, güzel insanlardı.

Gümüş Dede Tekkesi - Taşçı Tekkesi - Hasan Halife Zaviyesi

Yokuş Çeşmesi Sokağı'ndan Org. Abdurrahman Nafiz Gürman Caddesi'ne iniyor, sağa dönüyoruz. Cadde boyunca Samatya Hastahanesi'ne doğru ilerliyoruz. Solda, 45 numaralı bina ve tren yolu geçen arka tarafı, Gümüş Dede Tekkesi - Taşçı Tekkesi - Hasan Halife Zaviyesi'ydi. (Cerrahpaşa Mahallesi, 1145 ada, 5S parsel)

Tekkenin bulunduğu yerin eskiden Çelebi Şeyh Süleyman Efendi Mescidi olduğunu söyleyen Meclis-i Meşâyih reisi Muhyiddin Efendi (234:23), kendi döneminde tekkenin yandığını, daha sonra üzerinden tren yolu geçtiğini, zaviye kısmının harap hâliyle hâlâ mevcut olduğunu tomarında kaydeder. Yine onun notlarında tekkenin asıl adının ve Evkaf'taki kaydının "Hasan Halife Zaviyesi" olduğu, meşhur olan "Taşçı Zaviyesi" isminin tekkenin ikinci banisinden kaynaklandığı, ayin gününün pazartesi olduğu da belirtilir. *Tomar*'a göre zaviye, Hekimoğlu vakfından yevmî otuz akçe vazife ile Kâdiriyye'ye meşrûttur; H.1022'de vefat eden Gümüş Dede'nin yaptırdığı tekke, daha sonra Hasan Halife tarafından imar edilmiştir. Gümüş Dede'nin vefatına Esad Galip Dede şu tarih söylemiştir: "Târîh-i rıhletini mevâlîd okur ayân - Kâl eyledi Gümüş Dede nakd-i hayâtını", H.1022.

Revnakoğlu, tekkenin tarihini içeriden yazar ve Muhyiddin Efendi'nin bazı hükümlerine itiraz eder (234:27-31):

> Gümüş Baba Türbe ve Tekkesi
>
> Kâdiriyye'nin Eşrefiyye kolundandır. Tren yolu yapılmadan önce Davutpaşa İskelesi'nde hattın arkasındaydı, sonradan yani 1288'de Etyemez'de, köşedeki Kadem Tekkesi'ne gitmeden Samatya istikametinde, solda şimdiki bulunduğu yerde yaptırılmıştır.
>
> Sultan Hamîd-i Sânî zamanında hazîne-i hâssadan 10.741 kuruş verilerek tamir edilmiş ve 18 Zilkade 1309 pazartesi günü de küşat resmi yaptırılmıştı.
>
> Eski bir ziyaret olan Gümüş Baba'nın tekke ile ilgisi yoktur, örfen ve teberrüken tevhîdhane içinde bir makamı mevcut bulunan Gümüş Baba'nın kendi türbesi demiryolu yapılırken Küçük Langa denilen Yusuf Paşa Bostanlarına karışmış ve kaybolmuştur.
>
> Tekkeyi yaptıran Bitlisli Şeyh Mustafa Müştak Efendi halifelerinden Bitlisli İbrahim Hurrem Efendi'dir. Babası Şeyh Sadullah Baba, babası Şeyh Ali Baba, onun da babası Şeyh İbrahim Efendi olup hepsi Kâdiriyye meşâyihindendirler.

Gönüllü olarak 93 harbine iştirak eden Şeyh İbrahim Hurrem Efendi, 15 Cemaziyelevvel 1305 tarihinde göçmüş, Haseki'de Bayram Paşa Tekkesi haziresine sırlanmıştır, yazılı taşı vardır:

Bayram Paşa haziresinde, Erzurumî Şeyh Hüseyin Ruhî Efendi'nin yanında, güzel talik yazılı, mistarlı muntazam beyaz mermer şahide. Başında işlemeli Kâdirî tâc-ı şerîfi: "Hû - İlâhî ente maksûdî ve rızâuke matlûbî. Gayret-i dîniyye ve hamiyyet-i milliyyesi sevkiyle külliyetli asâkir-i muâvine cem' ve celble evvel ve âhir bi'd-defaât Rusya maherebelerinde ibrâz-ı şecâat eden Bitlisli Gümüş Baba Dergâh-ı şerîfi postnişini ârif billâh, müştâk-ı cemâlullâh es-Seyyid eş-Şeyh el-Hâc İbrahim Hurrem Efendi rûhuna el-fâtiha, 25 Cemaziyelevvel 1305 yevm-i sebt."

Cenazesini yıkayan Kubbe Tekkesi şeyhi Molla Efendi ile Cerrah Paşa hatibi Şeyh Mehmed Arif Efendi'dir. Bu iki zatın rivayet ettiğine göre, Şeyh İbrahim Efendi'nin gasli esnasında sağ elinin şehadet parmağını kaldırdığını söylerler.

İbrahim Hurrem Efendi'den sonra şeyh olan oğlu ve halifesi Hacı Mehmed İzzet Efendi (doğumu 1269) 1307'de ve 1318'de tekkeyi iki defa yeniden tevsi suretiyle tamir ettirmiş ve bazı vakıflar bırakmıştır.

İstanbul dahiliye gümrüğü muhasebe mümeyyizliğinde ve kontrol kalemi başkâtipliğinde bulunan Şeyh Mehmed İzzet Efendi'nin hilâfeti babasından, icazetnamesi Fatih'te Haydarîhane şeyhi Hafız Ahmed Efendi'dendir.

Çok kibar, nazik, malûmatlı ve güzel yüzlü mübarek bir zat olan Şeyh Mehmed İzzet Efendi, tekkenin son şeyhidir. Ağır hastalığında kendisine Salâhaddin Bey vekâlet etmişti. 26 Zilhicce 1341 - 9 Ağustos 1923 tarihinde tekkesinin günü olan pazartesi sabahı göçmüş, şeyhinin postnişin bulunduğu Haydarîhane'de tevhîdhane içindeki türbede gömülmüştür. Sandukası vardı.

Hacı İzzet Efendi'nin halifeleri:

Ferid Bey merhum (Kasımpaşalı, duâgû): Aslında Kasımpaşa - Ciğerim Dede Tekkesi'nden müstahleftir, Sa'dî halifesidir. İzzet Efendi'den aldığı Kâdirî icazetnamesi teberrüken verilmiştir.

İrfan Efendi merhum: Haydarîhane Tekkesi son şeyhi. Kabakulak'ın damadı Zakir Ali Bey merhum rehberlik etmişti.

Şeyh Cemal Efendi: Küçük Piyale şeyhi, zakirbaşı. Kâdiriyye'den teberrüken icazet verilmiştir.

Tekkenin zakirleri: Şeyh Abdülaziz Efendi (Aşık Baba halifesi), Şeyh Ahmed Hulûsî Efendi (Zakirbaşı), Merkezli Hayri Efendizâde İbrahim Efendi, Ebülhamis ve kardeşi Kambur Cemil merhumlar.

Revnakoğlu, yukarıda bu tekkenin ilk şeyhinin İbrahim Hurrem Efendi olduğunu söylemekle beraber, kasdı her hâlde tekkeyi yeniden yaptırarak Kâdiriyye'den meşihat koyan olması itibarıyladır, yoksa Bekâr Bey Tekkesi bahsinde, Bekâr Bey Tekkesi şeyhi Ahmed Kâmil Efendi'nin oğlu Ahmed Fuad Efendi için "Davutpaşa'da Kasap İlyas Mahallesi'ndeki Gümüş Dede Tekkesi'nde de bir müddet icrâ-yı meşîhat etmiş ve 1279'da burasını kasr-ı yed eylemiştir" demişti. Ahmed Fuad Efendi, Rifâ'î şeyhiydi. Muhyiddin Efendi de Gümüş Dede Tekkesi'nin ilk şeyhinin Ahmed Fuad Efendi olduğunu söyler. Tekkenin şeyhlerini bir de Muhyiddin Efendi'den naklediyoruz (234:24):

Gümüş Dede Tekkesi Şeyhleri

Şeyh Ahmed Fuad Efendi: "Bekâr Bey" denmekle maruf Rifâ'î şeyhinin oğludur. 1279 tarihinde kasr-ı yedinden İbrahim Efendi'ye tevcih olunmuştur.

Şeyh el-Hâc İbrahim Bitlisî (b. Sadullah): Vefatından birkaç sene evvel Yalova kaplıcaları civarında köyler ahalisini kendiye bent ve bu münasebetle orada bir câmi'-i şerîf uyandırıp kışın İstanbul'da, yazın orada cerr ve şeyhlik etmekteyken külliyetli miktarda İstanbul'a getirdiği bir mağara dolusu soğanın ortasına girip yerleştirmek üzere iken her nasılsa soğanlar üzerine yıkılıp altında kalır. Biraz vakit sonra çıkarılır ise de vefatına sebebiyet vermiştir.

Oğlu el-Hâc Mehmed İzzet Efendi: Pederinin vefatında Cidde gümrük memuru iken bu vesile ile bu tarafa gelmiştir. Maaşı bin kuruştan mütecaviz olmakla artık derviş silkine sülûka hacet kalmayıp tekkenin biraz mahalli şimendifer tarikine katıldığından ön tarafından giden mahalle ilâve olunmuştur. Mülk, bostan cihetinden ilâvedir.

Meclis-i Meşâyih'in uydurma nizamlarından biri de bazen kâtiplere cihet tevcihine mümanaat eder, bazen de müsaade eder. Her ne suretle ise bu da müsaade olunan güruhtan bulunmuştur. 1307 senesinde Cidde memuriyetinden Dersaadet gümrüğüne nakil ve oradan da Galata gümrüğünde icrâ-yı me'mûriyet eylemektedir. Hilâfeti ise Bağdat nakibi Seyyid Süleyman Efendi, Dersaadet'i teşriflerinde pederinin vesatatı ile Kabataş'taki konağında bir icaze temhir ettirmiştir.

Kadem-i şerîf Tekkesi

Org. Abdurrahman Nafiz Gürman Caddesi'nde ilerliyoruz, sağda 16 numarada Kadem-i şerîf Tekkesi önündeyiz. (Cerrahpaşa Mahallesi, 1149 ada, 1 parsel)

2018'de restorasyonu tamamlanan ve bugün bir vakfın faaliyet merkezi olan Kadem-i şerîf Tekkesi, Halil Paşa'nın konağıydı (197:296):

> Kadem-i Şerîf Tekkesi
>
> Dergâh-ı şerîf aslında Sadrazam Halil Hamid Paşa'nın konağıdır, vakfiyesinde "Halil Hamid Paşa Tekkesi" diye yazar, paşa kendi konağını tekke yapmıştır. Bidayette perşembe günleri mukabele olurdu, sonra salıya çevrildi.
>
> Dergâha Şam'dan getirilen kadem-i saâdet münasebeti ile sonradan Kadem-i şerîf Tekkesi denilmiştir. Halil Hamid Paşa'nın katlinden sonra kadem-i şerîf, eski yeri olan I. Sultan Hamîd'in türbesine nakledildi.
>
> Sırasıyla gelen meşâyih:
>
> Şeyh Muhammed Ziyad Efendi merhum, irtihali H.1205.
>
> Büyük oğlu Seyyid Mehmed Efendi merhum, vefatı H.1261.
>
> Kardeşi Hacı Abdüllatif Efendi merhum, H.1267.
>
> Onun oğlu Ahmed Agâh Efendi merhum, H.1313.
>
> Onun oğlu Bedreddin Efendi merhum, 1332.
>
> Kardeşi Gümrük başkâtibi Abdüllatif Salâhaddin Uyanık Bey merhum: Salâhaddin Bey merhumu Beylerbeyi İstavroz şeyhi Seyyid Said Efendi merhum posta iclâs etmişti. İrtihali 8 Ağustos 1936. Merkez Efendi haziresinde medfundur.

Kadem-i şerîf Tekkesi (Encümen arşivinden)

Tekkenin tesis tarihi ve neşesi için Revnakoğlu yazdığı (197:282) "Davutpaşa İskelesi kurbünde olup

H.1199 - M.1784-85 tarihinde Sadrazam Halil Hamid Paşa tarafından kendi konağında uyandırılmıştır. Nakşibendiyye ve Sa'diyye'dendir. Meşihatı tevliyet hâlinde olup Kadem-i şerîf şeyhlerine meşrûttur" notunu (197:295) "Vakfiyesinde Şeyh Ziyad'ın vefatından sonra Nakşibendiyye'den bir salih kimseye verile diye yazılıdır, bundan dolayı dergâh-ı şerîfte gündüzleri Sa'diyye, geceleri Nakşibendiyye usulü yapılırdı" ve (228:35) "Aslında Nakşibendiyye'dendir, sonradan Sa'diyye'ye geçmiştir. Şöhret yapmış olması da Sa'diyye tarikatına girdikten sonradır" şeklindeki notlarıyla ikmal eder.

Not düşelim, Kadem-i şerîf Tekkesi'nin ilk şeyhi Revnakoğlu notlarında iki şekilde de imlâ edilmiştir: Ziyad, Ziyade.

Tekkedeki kitabe, tekkenin uyandırılış tarihi de verir (197:301):

> "Hazirenin dış kapısından girince hemen karşıda, duvara gömülü, geniş dört köşeli, talik yazılı, mistarlı, zemini yeşil, kenarları sarıya boyalı büyük mermer taş:
>
> *Tâc-bahşende-i şâhân-ı cihân*
> *Ya'ni Sultân Hamîd ol Cem-câ*
> *Görmeye devleti bünyânı halel*
> *Ede müstâhkem esâsın Mevlâ*
> *Sadr-ı âlîsi Halil Paşa kim*
> *O şehe etmek için celb-i duâ*
> *Nice âsâra muvaffak oldu*
> *O hamidü'ş-şiyem-i Âsaf-râ*
> *Yaptı bu mesken-i dervîşânı*
> *Niyyetiyle ola makbûl-i Hudâ*
> *Bunda evrâd edeler şâm u seher*
> *Çeke gülbank duâsın fukarâ*
> *Tâ be-mahşer bu çerâg-ı hayra*
> *Nûr-ı tevhîd vere ferr ü ziyâ*
> *Beyt-i târihini ashâb-ı kulûb*
> *Dedi kim nokta konulmaz aslâ*
> *Dergeh-i Hazret-i Sadeddin bu*
> *Beyt-i ebrâr metâf-ı su'adâ, 1199.*
> *H. 1199 - M. 1784-85*

Revnakoğlu, tekkenin kitabesini kaydettiği sayfaya Yakup Efendi'nin şahidesini de resmini çizerek kaydeder: "Bu kitabenin yanında abdest musluğu üzerinde evvelce bulunan dört köşeli, mistarlı sülüs yazılı, tek satırlı Mehûm el-Hâc Yakup Efendi'nin rûhuna fâtiha, 1234."

Tekkenin ilk şeyhleri Muhammed Ziyad Efendi ve sırasıyla posta oturan dört oğluydu. Her hâlde Ziyad'ın oğulları Seyyid Ahmed Efendi ve Seyyid Abdurrahman Efendi, Zakir

Kadem-i şerîf Tekkesi kitabe metni (197:301)

Şükrü'nün tomarı esas alındığından listeye eklenmişti (197:300-305):

Şeyh Seyyid Hacı Muhammed Ziyad Efendi: Evlâd-ı pîrden Şamlı Şeyh İbrahim Ebü'l-Vefa'nın halifesidir. H.1164 tarihinde icazetname almıştır. 1205'te (1790-91) rıhlet. Şam'da kadem-i şerîf mahallinin muhafızı imiş. Harap olmuş türbesi, Sultan II. Hamid zamanında hazîne-i hâssadan yaptırılmış ve etrafına parmaklık çevrilmiştir.

Kadem Tekkesi, haziresi, köşe başında, yüksekte, hususî parmaklık içinde (üstü tel örgü ile kapalı), muntazam kabir, başında cesîm Sa'dî tâcı vardır. Baş şahidesi mistarlı, talik yazılıdır: "Hüve'l-Bâkî - Kadem-i şerîfi Şam'dan âsitâne-i aliyyeye nakil hizmetiyle şeref-yâb olan sülâle-i Sa'diyye'den kutbu'l-ârifîn ve gavsü'l-vâsılîn merhûm ve magfûrun leh eş-Şeyh el-Hâc es-Seyyid Muhammed Ziyad hazretlerinin rûh-ı pür-fütûhlarına rızâen lillâhi el-fâtiha, 1205."

Oğlu Şeyh Seyyid Ahmed Efendi.

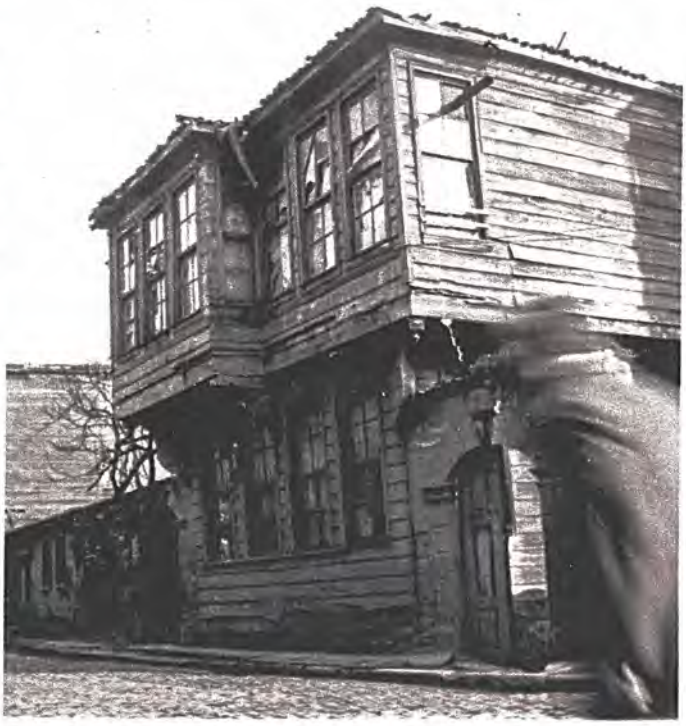
Şeyh Seyyid Abdurrahman Efendi: Bu zat da Şeyh Ziyad'ın oğludur, Mevleviyye'dendir.

Şeyh Seyyid Mehmed Efendi: Bu da Şeyh Ziyad'ın oğludur, H.1261'de göçtü.

Şeyh Ziyad Efendi'nin parmaklığının arkasında, ayak şahidesi mevcut kabir. Başında cesîm cesîm Sa'dî tâcı düğmelidir. Yazısı sülüs, mistarlı mermer kitabe: "Yâ Hû - Kadem-i şerîf hizmetiyle şeref-yâb olan eş-Şeyh es-Seyyid el-Hâc Muhammed Ziyad'ın oğlu merhûm es-Seyyid Mehmed Efendi'nin rûhıyıçun el-fâtiha, 18 Cemaziyelahir 1261."

Şeyh Seyyid Hacı Abdüllatif Efendi: Bu dahi Şeyh Ziyad'ın oğludur. Vefatı 1267'dedir. Taşında böyle yazıyorsa da muhterem Zahid Bey'in söylediğine göre Ahmed Buharî şeyhi Rıfkı Efendi'nin evlâtlığıdır, istihlâfı da Nakşibendiyye'den olup yine ondandır.

Başında cesîm Sa'diyye tâcı, mistarlı, talik yazılı mermer kitabe: "Hüve'l-Bâkî - Kadem-i şerîf hizmetiyle şeref-yâb olan cennet-mekân es-Seyyid Muhammed Ziyad Efendi hazretlerinin oğlu tarîk-i Sa'diyye'den hâdimü'l-fukarâ merhûm ve magfûr es-Seyyid eş-Şeyh el-Hâc Abdüllatif Efendi'nin rûhıyıçun rızâen lillâhi taâlâ el-fâtiha, gurre-i Muharrem 1267."

Kadem-i şerîf Tekkesi (Belediye arşivinden)

Not (197:295): "Kadem-i şerîf, Şam'dan İstanbul'a 5 Recep 1198'de getirilmiştir. Bahçekapı civarında Sultan Hamîd-i evvel'in türbesinde kapıdan girince sol taraftaki duvarın içindedir. Ziyaret esnasında içerisine su dökülüp teberrüken yüze, göze sürülür ve istenilirse içilir."

Tekkenin postuna bu sefer Abdüllatif Efendi'nin oğlu Ahmed Agâh Efendi geçer (197:283, 303):

Şeyh Hacı Ahmed Agâh Efendi: Şeyh Abdüllatif Efendi'nin oğludur. Velâdeti 1237, irtihali gurre-i Rebüilahir 1313. İlk biatı ve hilâfeyi Unkapanı Ahmed el-Buharî şeyhi Şair Mehmed Rıfkı Efendi'dendir, sonradan Sütlüce Tekkesi şeyhi Hasırîzâde Ahmed Muhtar Efendi'den Sa'diyye icazetnamesi almıştır.

Baş şahidesinin göğsünde yine kabartma gayet güzel bir Sa'dî tâcı "Allah Hû - Tarîkat-ı aliyye ve sülâle-i Sa'diyye'den işbu hânkâh-ı şerîf postnişini mürşid-i âgâh es-Seyyid eş-Şeyh el-Hâc Ahmed Agâh Efendi'nin rûh-ı pür-fütûhlarıyıçun fâtiha, Velâdeti 1239, vefatı 1 Rebiülahir 1313.

Kendisi şu zevata hilâfet vermiştir (228:40): Büyük oğlu Bedreddin Efendi, küçük oğlu Salâhaddin Efendi, Ahmed Canib Efendi. Hepsinin rehberi Bekâr Bey Tekkesi şeyhi İhsan Efendi idi.

Halifesi Ahmed Canip Efendi, Murat Paşa Camii haziresinde yatıyor (197:295): Murad Paşa Câmi'-i şerîfi haziresi, Vatan Caddesi tarafında, girerken baş taraflarda ve önde, çift şahideli, talik yazılı, mistarlı beyaz mermer taş. Aynasında sehpaya konulmuş Sa'dî tâc-ı şerîfi: "Yâ Hû - Tarîkat-ı aliyye-i nesl-i Sa'diyye'den Kadem-i şerîf postnişîni merhûm eş-Şeyh Ahmed Agâh Efendi hazretlerinin hulefâlarından ve Şehremini kurbünde Simkeş Mahal-

lesi imamı olup dergâh-ı Hakk'a intikal eyleyen eş-Şeyh Ahmed Canib Efendi'nin rûhıyıçun fâtiha. Târîh-i velâdeti 1266, târîh-i vefâtı 133?.

Ahmed Agâh Efendi'den sonra posta sırasıyla iki oğlu oturdu (197:283,303):

Şeyh İsmail Bedreddin Efendi: 18 Şevval 1332'de göçtü.

Arka hazirede, ön cephede muntazam lahit, iki taraf şahidesi aynı boyda, kalınca ustuvane şeklinde başlıksız beyaz mermer taş. Baş şahidesinin göğsünde kabartma Sa'dî tâcı, yazısı sülüs istifiyle: "Allah Hû - Tarîkat-ı aliyye ve sülâle-i Sa'diyye'den mürşid-i âgâh es-Seyyid eş-Şeyh Ahmed Agâh Efendi'nin mahdûmu, işbu hânkâh-ı şerîf postnişini es-Seyyid eş-Şeyh İsmail Bedreddin Efendi'nin rûhuna fâtiha, Velâdeti 9 Zilhicce 1269, vefatı 18 Şevval 1332.

Kardeşi Şeyh Abdüllatif Salâhaddin (Uyanık) Bey (197:283,296): Gümrük başkâtibiydi. 8 Ağustos 1936'da göçtü, Merkez Efendi'de sırlı. Salâhaddin Bey merhumu Beylerbeyi İstavroz şeyhi Seyyid Said Efendi merhum posta iclâs etmişti.

Revnakoğlu bir başka yerde Abdüllatif Salâhaddin için şu tekrarî bilgiyi verir (228:27) "Kadem şeyhi Salâhaddin Bey, İstanbul'da ihracat gümrüğünde muhasebe başkâtibiydi, sonra emekliye çıktı. Kardeşinin vefatıyla onun yerine tekkeye postnişin oldu."

Salâhaddin Bey'in halifeleri (197:284):

Halid Dede merhum: Kayınpederi Şeyh Mehmed Cemil Efendi'nin nücebâsındandır. Fakir ve kimsesiz olduğundan Darülaceze'de göçtü.

Hakkı Bey merhum: Ahmed Agâh Efendi'nin dervişidir. Gümrükte muayene memuruydu.

Hazire (yukarıda kitabe metinleri verilenler dışındakiler):

Hatice Hanım (197:302): Şeyh Abdüllatif Efendi'nin sonuna bitişik küçük toprak mezar, çift şahideli, mistarlı, talik yazılı, göğsünde kabartma küçük Sa'dî tâcı, etrafı şemseli: "Hüve'l-Bâkî - Şeyh-i Dergâh-ı Kadem Ahmed Efendi'nin - Göçtü ukbâya kızı rahmet ede Yezdânım - Ağlayıp vâlide-i müşfikası böyle desin - Altı yaşında iken soldu reşîdem cânım - Eşk-i mâtem ile târîhini yazdım Safvet - Ola tûtî-i irem rûh-ı Hatice Hanım, 1273."

Şeyh Muhyiddin Efendi (197:302): Başında Sa'diyye tâcı, mistarlı beyaz mermer taş, sülüs yazılı: "Yâ Hû - Tarîk-i Sa'diyye'den bu dergâhta postnişîn merhûm ve magfûrun leh es-Seyyid Şeyh Muhyiddin Efendi'nin rûhıyıçun el-fâtiha, 15 Zilkade 1263."

Seyyid Ahmed Şerif Efendi (197:302): Merdivenle çıkılan arka hazirede, sağda, ağaç önünde, başlıksız, ustuvane şeklinde, sülüs yazılı, mistarlı mermer yaş: "Yâ Hû - Tarîkat-i aliyye-i Sa'diyye hulefâlarından Kırımî Şeyh Osman Efendizâde merhûm ve magfûrun leh Fındıkzâde Dergâh-ı şerîfi zakirbaşısı Seyyid Ahmed Şerif Efendi'nin rûhıyıçun el-fâtiha, gurre-i Rebiülevvel 1276."

Emine Vasfiye Hanım (197:303): Tevhîdhanenin arkasında mihraba karşı gelen tarafta sarnıç bileziği beyaz mermerdendir, talik yazı ile olup mistarlı dört satır üzerinedir: "Mesârifât muhasebecisi-i esbak merhûm el-Hâc Hakkı Efendi hazretlerinin hafîdesi şehîde-i merhûme Emine Vasfiye Hanım'ın rûhlarıyıçun fâtiha. Atûfetli Sa'de Efendi hazretlerinin vakfıdır, 1307."

Abdüllatif Efendi (197:304): Yanında, başında cesîm Sa'dî tâcı, mistarlı, talik yazılı mermer kitabe: "Hüve'l-Bâkî - Kadem-i şerîf hizmetiyle şeref-yâb olan cennet-mekân es-Seyyid Muhammed Ziyad Efendi hazretlerinin oğlu tarîk-i Sa'diyye'den hâdimü'l-fukarâ merhûm ve magfûr el-muhtâc ilâ rahmeti rabbihi'l-gafûr es-Seyyid eş-Şeyh el-Hâc Abdüllatif Efendi'nin rûhıyıçun rızâen lillâhi taâlâ el-fâtiha, gurre-i Muharrem 1267"

Seyyid Mehmed Efendi (197:304): Şeyh Ziyade Efendi'nin parmaklığının arkasında, ayak şahidesi mevcut kabir. Başında cesîm Sa'dî tâcı, düğmelidir. Yazısı sülüs, mistarlı mermer kitabe: "Yâ Hû - Kadem-i şerîf hizmetiyle şeref-yâb olan eş-Şeyh es-Seyyid el-Hâc Muhammed Ziyad'ın oğlu merhûm es-Seyyid Mehmed Efendi rûhıyıçun el-fâtiha, 8 Cemaziyelahir 1261."

Etyemez Tekkesi

Org. Abdurrahman Nafiz Gürman Caddesi'nin Etyemez Tekkesi Sokağı'na dönmeden, Samatya Hastahanesi'nin acil servisinin bulunduğu yerde, caddeye bakan kısımda Etyemez Tekkesi vardı.

Tekke, İstanbul'un fethine iştirak eden Mirza Baba'nın medfun olduğu alandaydı. Revnakoğlu notlarında burası için şu kayıt düşülür (143:6):

> Dergâhın aslı Bizans zamanında bir Rum ayazmasıymış; Balıklı panayırı dönüşünde buraya gelip ayin yaparlarmış. İstanbul'un fethinde Fatih'in mirzazâdelerinden Süvari Mirza Dede b. Ömer el-Buhârî hazretleri tarafından mescide tahvil edilmiştir ve Evkaf kaydında "Mirza Dede Mescidi" namıyla mütekayyittir. Şeyhlere ber-vech-i hasebî imamet ve müezzinlik müteveccihti.
>
> Mirzazâde Mescidi'nin dergâh olmasının sebebi: Hâl-i hayâtında o semtte imamet eden Ali Hulûsî Efendi'ye teveccühlerinden dolayı mescitte meşihat ciheti ihdas edilmiş ve ilk şeyh olarak kendileri tayin olunmuştur.

Mirzazâde'nin mezarı, tekke arsası hastahaneye devredilirken mezarı nakli için dosyalardaki bir notta Mirzazâde'nin Merkez Efendi'nin kayınpederi olduğu yer alır. Nurullah Kılıç, bu zatın kemikleri için Mezarlıklar Müdürlüğü'ne müracaat eder (143:3-4):

> Etyemez'de Etyemez Tekkesi denmekle maruf olan tekkede İstanbul'un fethinde Fatih'in ordusuyla gelen Şeyh Mirza Baba b. Ömer el-Buhârî medfundur. Bu tekke yıkılıyor, tabiî oradaki kabirlerdeki kemikler münasip yerlere kaldırılacaktır. Yalnız Mirza Baba, Merkez Efendi'nin de kayınpederi olduğu için bu tarihî zatın bakiyye-i izâmı Merkez Efendi'ye naklini rica ederim. Bu zatın kızı, Merkez Efendi'nin türbesinin içinde ve zevci Merkez Efendi'nin ayak ucunda medfundur. Bunu kızının koynuna koymak yerinde ise de buna benim cesaretim yoktur. Bir de bu tarihî zatın baş ucuna bir taş diktirmek zarureti de vardır. Bunu kızının kabrine konursa kabil olamayacağından dışarıda türbeye bitişik ailemizin kabirlerinden birine koymak istiyorum. Ve esasen türbeye gömülmek için zannediyorsam müzelere de müracaat lâzımdır. Şimdi idareniz bunun bakiyye-i izâmını Merkez Efendi'ye defin için müsaade buyursun, bakiyye-i izâmın bize göndersin. Dışarı gömersek müsaadeniz olmuş olur. İçeri gömülmek tercih edilirse yine müdüriyet-i aliyyenize müracaat ederiz. Nurullah Kılıç, 23 Aralık 1957.

Revnakoğlu, Etyemez Tekkesi'nde Mirza Baba'nın talik yazılı, 233 numaralı mezar kitabesini de tesbit etmişti (143:38): "Hüve'l-Gafûr - Ebü'l-Feth Sultan Mehmed Han Gazi hazretlerinin mirzalarından ve kibâr-ı ehlullahtan ve bu makâm-ı âlînin fatih

Etyemez Tekkesi (Konyalı arşivinden)

ve banisi olan Mehmed Mirzazâde b. Ömer el-Buhârî hazretlerinin kabr-i pür-enverleridir, H. 886"

Tekkenin umumî adı "Etyemez", ilk şeyhi Ali Hulûsî Efendi'nin, gıybet konusundaki hassasiyetinin ifadesiydi ve Hulûsî Efendi'nin meşhur adı da Karabacak Veli'ydi (143:5-6):

> "Etyemez" namıyla tesmiyesinin sebebi: Yine Karabacak Veli'nin zamanında bir mukabele günü perşembe ve cuma gecesi gelen semt ahalisi daima gıybet ile meşgul olmalarından münfail olan şeyh gazaba gelerek "Yahu, biz et yemeyiz!" hitabıyla kendilerini gıybetin mezmûmetini zımnen ihsas etmek istemişler ve bu sebeple tekkenin ve civarının ismi "Etyemez" namıyla şöhret bulmuştur.
>
> Söylenildiğine göre bir ayin gecesi dervîşân tarafından kendisine odun kalmadığı bildiriliyor. Vahdete çekilerek rahat etmelerini emrettikten sonta kendisi postu ve tesbihi ile mutfağa iniyor, ocağın başında postunu sererek tesbihini eline alıyor, bacaklarını aş kazanının altına uzatarak bir müddet zevk-i ma'nevî içinde mest ve müstağrak kalıyor, aş da bu suretle pişmiş oluyor, kalan ateşin islerinden dolayı "Karabacak" adıyla yâd olunur. Vefatı H. 1197'dir.

Ali Hulûsî Efendi - Karabacak Veli (d. 1715, ö. 9 Mayıs 1783), Şamî Şeyh İbrahim Ebü'l-Vefâ'nın halifelerindendi. İbrahim Ebü'l-Vefâ'nın bir diğer halifesi de Eyüp Taşlıburun Tekkesi'ne Sa'dî meşihatı getiren Hüseyin Efendi'ydi.

İstanbul Sa'dîlik'i bir taraftan bu tarikatın banisi Sadeddin-i Cibâvî'nin (ö.1189) soyundan ve tarikat silsilesinden gelen İbrahim Ebü'l-Vefâ (ö. 1756) tarafından İstanbul'da hilâfet verilmiş şeyhlerle Sa'diyyî-Vefâiyye, diğer taraftan yine Sadeddin-i Cibâvî soyundan ve silsilesinden gelen Abdüsselâm Şeybânî'nin (ö. 1751) ziyaret için İstanbul'da tesis ettiği ikinci bir Sa'diyye koluyla yürümüştü.

Biraz daha açarsak, Sa'diyye'nin Vefâiyye şubesinin kurucusu İbrahim Ebü'l-Vefâ, Şam'da Şagûr Mahallesi'ndeki Sa'dî tekkesinin 13. postnişiniydi. Bu şahıstan gelişen kol Sa'diyye'de "Vefâiyye" şubesi olarak bilinir; İstanbul Sa'dîlik'i de birkaç tekke müstesna daha ziyade bu şeyhe bağlanır.

Ali Hulûsî Efendi'nin hilâfet aldığı İbrahim Ebü'l-Vefâ, 1703'te gelip bir süre bulunduğu İstanbul'da birçok kişiye hilâfet vermiş, halifelerinden Gözoğlu Şeyh Hüseyin Efendi (ö.1151-1738) ile Taşlıtarla Tekkesi'nde posta oturmasıyla Eyüp'te, Mustafa Hulûsî ile Etyemez Tekkesi'nde, Hacı Mehmed Ziyade Efendi ile Kadem-i şerîf Tekkesi'nde Sa'dîlik-Vefâîlik müesseseleşmişti.

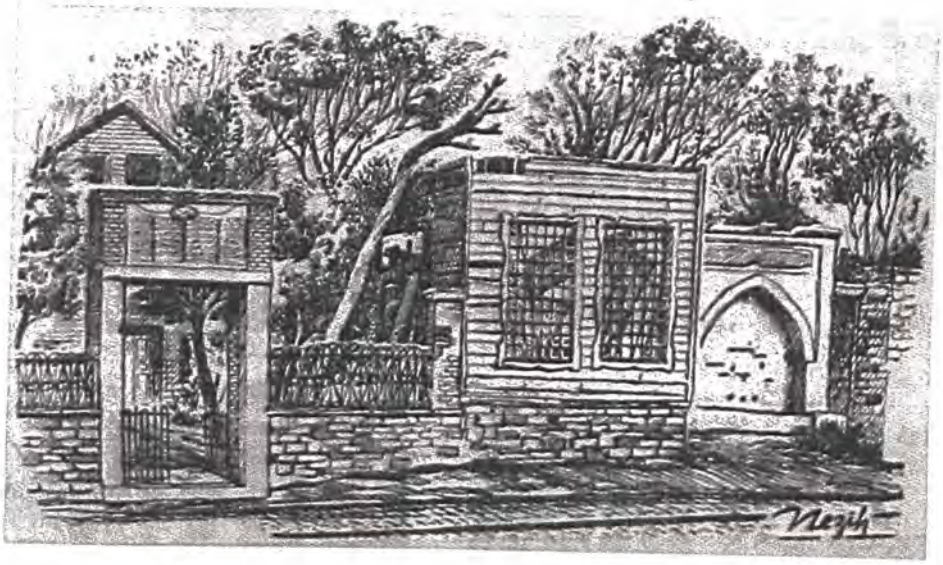
Hulûsî Efendi'nin tekkelerde okunan ilâhîleri meşhurdu. Revnakoğlu bunlardan bazılarına yer verir (252:157):

Tarikatta bir gülüz biz
Bize Sa'diler denilir
Mürşidimiz Fahr-i âlem
Bize Sa'diler denilir

Râh-ı Hakk'a mahremiz biz
Hakk'a niyâz eyleriz biz
Cezbe-i Rahmân'a mâlik
Bize Sa'diler denilir

Münkir olma gir tarike
Bende ol gel Sadeddin'e
Muhlis sâdıklarız biz
Bize Sa'diler denilir

Şeriata et riâyet
Tarikatta olur izzet
Hakikat ilmin okurlar
Bize Sa'diler denilir

Refii Cevad Ulunay'ın yazısında Nezih'in kaleminden çizilen Etyemez Dergâhı'nın 1957'deki hâli

Salâtıla selâm ederler
Hakk'ın ismin yâd ederler
Kıyâm kuûd zikr ederler
Bize Sa'dîler denilir

Kırâat et Kur'ân'ı sen
Mustafa'nın rûhuna sen
Bu Hulûsî senin benden
Bize Sa'dîler denilir

Mustafa Hulûsî'nin ilk şeyhi olduğu bu tekkenin harap hâli üzerine inşası 1960'da biten Samatya İşçi Sigortaları Kurumu Hastahanesi yapılmış, tekkenin yeri büsbütün işgal edilmişti. Tekkenin hastahanenin inşa sürecindeki vaziyeti ve son hâli Refii Cevad Ulunay'ın 27 Nisan 1957'de Milliyet'te çıkan yazısında yer almıştı:

> Sa'dî meşâyihinin büyüklerinden olan Şeyh Ali Hulûsî, Etyemez Dergâhı'nda medfundur. Tramvay yolu üzerinde bulunan bu dergâh bugünkü hâliyle bir harabedir. Semahanenin damı çökmüş, dergâha mensup olan aileler zaman ile tuz gibi eriyen bu evliya ve irşat mahfilinden dağılmışlar ve elyevm kira evlerinde sürünmekte bulunmuşlardır. Yol üzerinde bulunan türbenin türbe denecek hâli kalmamıştır. Damı yıkıldığı için içeride hiçbir şey yoktur ve çürük tahta parçaları ile bir yıkıcı deposu hâline gelmiştir, türbe parmakla dokunulsa yıkılacak gibidir, sandukalar erimiş, bir kenarda sanduka kapağına benzeyen bir şey kalmış.
>
> Şamdanlar çalınmış, sanduka örtüleri aparılmış, kitabeler aşırılmış, nadide yazı levhaları kapanın elinde kalmış.

Diğer taraftan İşçi Sigortaları Hastahanesi beton bir kitle hâlinde bu harabeye abanmış.

Dergâhın mezarlığında kavuklu taşlar mukadderatını bekleyen felekzedeler gibi birbirlerine dayanmışlar, türbenin sol tarafını taflanlar kaplamış, damsız sakafsız dört duvarın üzerinden kurumuş bir incir ağacı mezardakileri görmek isteyen meraklı bir iskelet gibi içeriye eğilmiş.

Kapının yanındaki çeşmenin lüleleri sökülüp leblebicilere satıldığı için senelerce mahalleye su temin eden muslukların yerinde gözbebekleri oyulmuş üç kuru göz kalmış, bunlarda nemden eser yok, ağlamak isteseler kuru kuruya hüngürdeyecekler.

Etyemez Dergâhı, Fatih'in İstanbul'u fethettiği sırada bir Hıristiyan mabedinden tekke hâline getirdiği ilk dergâhtır.

İşte bir vakitler Ramazanlarda ardına kadar açık kapılardan yüzlerce talibin ve salikin girip çıktığı dergâh bugün böyledir.

Şeyh Ali Hulûsî hazretleri 1712 senesinde İstanbul'da doğdu. Asrının ulemasından zahirî ilimleri tahsil ettikten sonra muhabbet erbabının sohbetlerine devam etti ve ilm-i ledün için Şam'a gitti. Orada Şeyh Ebü'l-Vefa ile görüştü ve Sadeddin Cibâvî hazretlerinin ruhaniyetinden feyiz aldı. Bir müddet sonra İstanbul'a döndü, Mirza Dede'nin dergâhında postnişin oldu. Müritleri irşat ve onları kemale erdirmek için büyük himmet ederlerdi. Harameyn'i ziyaret arzusuyla Mekke ve Medine'ye azimet etti ve İstanbul'a döndükten kısa bir müddet sonra 1783 tarihinde irtihal eyledi...

Tekkenin kitabesi ve bir kısım mezarları tekke yıkılınca yakınlarında bulunan "Etyemez Mescidi" diye de bilinen Beyazıd-ı Cedîd Camii'ne taşındı.

Etyemez Tekkesi cümle kapısı tâkında (143:14,29) 1309 tarihinde yaptırılan tamire dair talik kitabe (Kitabe bugün yakınlarındaki Kadem-i şerîf Tekkesi bitişiğinde bulunan Beyazıt-ı Cedid Camii avlusundadır):

Kutb-ı âlem pâdişâh-ı bü'l-kerem Sultân Hamîd
Her işi ayn-ı kerâmet nutku ilhâm-ı Mecîd

Hâmi-i şer' ü tarîkat vâkıf-ı hayrü'l-umûr
Bi-şümâr eltâfı hem çün mevce-i Bahr-i Sefîd

Zâtını kılmış halîfe yer yüzünde Kirdigâr
Asdıkâ dergâh-ı alîsinde olmuşdur mürîd

Etyemez Dergâhı'nı müstagrak-ı ni'met edip
Kıldı inşâ dil-güşâ surette bir tarz-ı cedîd

Rûh-ı Sadeddin'i takdîs etdi ol zıll-ı Hudâ
Pür-sürûr olsun dil-i şâhânesi ömri mezîd

Etyemez Tekkesi (Encümen arşivinden)

Şeyh-i zü'l-fermân Ferîdüddin Efendi kim müdâm
Emr-i hayra bezl-i himmet eyler ol merd-i sa'îd

Bunda fasl u gıybet olmaz hânkâh-ı feyzdir
Etyemez denmiş bu dergâha anunçün ey vahîd

İzdiyâd-ı ömr ü iclâl-i şehenşâha du'â
Etmede ez-cân u dil hep zâkirân şeyh ü mürîd

Şevket ü ikbâlini müzdâd kıl yâ Rabbenâ
Kalb-i vâlâsın gam u ekdârdan eyle ba'îd

Düştü hû ismi dile Râşid dedim târîhini
Dil-nişîn yapdırdı Sa'dî dergehin Sultân Hamîd, 1309.

el-Hakîr es-Seyyid Ahmed Rifat es-Sünbülî gufire lehu.

Tekkenin son şeyhi Mustafa Feridüddin Efendi'nin oğlu Hüseyin Hüsnü (Bayrasal) Efendi'ydi (143:34-35):

> Giyiniş ve yaşayış itibarıyla tam bir kalem efendisi ve kibarlığını her hâliyle temsil ettiğinden "Molla Bey" diye maruf olan bu zat, Hasırîzâde torunların-

Etyemez Tekkesi cümle kapısı (Revnakoğlu arşivinden, 143:7)

dandır. Velâdeti 1280. "Bayrasal", hasırcı demektir. Tekkenin son şeyhi olan bu zat yedinci postnişindi. Bâb-ı meşîhat memurîn memurluğundan emekliye ayrılmıştı. Harameyn payesini almıştı. Güzel sesi ile mevlid ve mersiye okumakla iştihar etmişti; kanun ve tanbur da çalardı. Ö. 25 Muharrem 1346, 25 Temmuz 1927.

Damadı ve halifesi fuzalâdan ve ehl-i dânişten Talat Hicabi Talay Bey 22 Şubat 1946'da göçtü. İrtika'nın 15 Cumadelahire 1337, 7 Teşrîn-i evvel 1315-1899 tarihli nüshasında "Öksüz" başlıklı mensuresi vardır. Oğlu Taceddin (Bayrasal) Bey, paket postahanesinde servis şefidir.

Revnakoğlu, tekkenin bu son şeyhinin mezarını Merkez Efendi'de tesbit eder (143:32): Merkez Efendi haziresi duvarına bakan 11. adada câmi'-i şerîf baş ucunda demir çerçeveli, mistarlı, beyaz mermer kitabede talik yazı ile (yazının üstünde sehpalı Sa'dî tâc-ı şerîfi resmi): "Mülga Etyemez Hânkâh-ı şerîfi postnişini ve Meşîhat memurîn müdürü, Hasırîzâde ahfâdından es-Seyyid eş-Şeyh Hüseyin Hüsnü el-Fevzi es-Sa'dî Efendi'nin rûh-ı magfûruna lillâhi el-fâtiha. Vefatı 25 Temmuz 1927, 25 Muharrem 1346"

Tekrar başa dönersek, Ali Hulûsî Efendi'nin 9 Mayıs 1783'te (6 Cemaziyelevvel 1197) vefatından bir süre sonra posta Mehmed Sadullah Efendi geçti. Revnakoğlu'nun dosyalarında yer alan bir silsilenamede (143:24) Mehmed Sadullah'ın postnişin olduğu tarih 5 Muharrem 1207 - 23 Ağustos 1792'dir. Kendisi, Ali Hulûsî'nin halifelerinden ve Koska'daki Kovacı Tekkesi'nin şeyhlerinden Kolancı İbrahim Sabri Efendi'nin (ö.11 Muharrem 1221-31 Mart 1806) halifesiydi.

Mehmed Sadullah Efendi H.1216'da vefat etti. Muhyiddin Efendi'nin tomarındaki (*Mahşer-i Meşâyih*) "Topkapı haricinde bir taşı görülmüştür, mezarcı kulübesinin sol tarafındadır. Vefatı H.1228'dir" kaydını (143:44) tenkit eden Revnakoğlu, şeyhin vefat tarihinin H.1216 (M.1801-02) olduğunu söyler. Her hâlde Muhyiddin Efendi, Mehmed Said Efendi'nin ölüm tarihini sehven buraya koymuştu!

Revnakoğlu bu şeyhin mezar kitabesini de kaydeder (143:46): Topkapı dışında eski Takkeci yolunun cenûb-ı şarkîsine rastlayan çam koruluğunun garp kenarında yatıyor, sülüs yazılı kitabesi var: "Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî - Merhûm ve magfûr el-muhtâc ilâ rahmeti rabbihi'l-gafûr tarîkat-i Sa'diyye'den Etyemez Tekkesi'nin şeyhi es-Seyyid Sadullah Efendi rûhıyıçun el-fâtiha, H. 1216"

Etyemez Tekkesi (Revnakoğlu arşivinden, 143:8)

Mehmed Sadullah Efendi'nin vefatından sonra Koska'da Sa'diyye'den Abdüsselâm Tekkesi'nin şeyhi olan Kovacı Şeyh Hacı Mehmed Emin Efendi ilâve olarak postnişinliğini de yürüttüğü Etyemez'i, H.1222 (1807-08)de bıraktı. Bu sefer tekkeye ilk postnişin Ali Hulûsî Efendi'nin halifelerinden Fındıkzâde Şeyh Seyyid Ahmed Râşid Efendi (ö.23 Safer 1231 - 24 Ocak 1816) geldi, iki yıl kadar postnişinlikte bulunup H.1226 (M.1811)de ayrılarak tekkeyi halifesi Çorbacızâde Şeyh Hacı Mehmed Sadeddin es-Said el-Enverî'ye (ö.26 Şevval 1228-22 Ekim 1813) bıraktı. Çorbacızâde Mehmed Sadeddin'den sonra oğlu Çorbacızâde Ahmed Râşid Efendi (ö.2 Safer 1231 - 3 Ocak 1816), Hacı İsmail Sıdkı Efendi (ö.H.1246, M.1830-31), Mustafa Vehbi Efendi (ö.18 Ramazan 1274 - 2 Mayıs 1858), Mustafa Vehbî Efendi'nin oğlu Ahmed Muhtar Kesbî Efendi (Sarhoş) (ö.16 Şevval 1298 - 11 Eylül 1881), Sütlüce şeyhi Şeyh Sülün'ün halifelerinden Mustafa Feridüddin Efendi ve son olarak Mustafa Feridüddin Efendi'nin oğlu Şeyh Hafız Hüseyin Hüsnü (Bayrasal) Efendi bu tekkenin şeyhliğini yürüttüler.

Revnakoğlu Mehmed Sadullah Efendi ve Hüseyin Hüsnü Bayrasal dışında da bu tekkenin şeyhlerden Çorbacızâde Mehmed Sadeddin'in (143:32), Ahmed Muhtar Kesbî'nin (143:34) mezar kitabelerini de tesbit eder.

Revnakoğlu, bu tekkenin son şeyhinin babası ve yine bu tekkenin şeyhlerinden Feridüddün Sa'dî'nin halifelerinden 27 Haziran 1918'de vefat eden Muhallebicizâde Ramiz Efendi'den de bahseder (143:47-49):

> Şeyh Hacı Ramiz Efendi (Muhallebicizâde): Bidayette nisbeti Bursa'dandır, sonra Şeyh Ferid Efendi'den istihlâf edilmiştir. Sesi güzel, usule aşina bir zattı. İstanbul ve Bursa tekkelerinde uzun yıllar zakirlik etmiştir. Bursa'da Siyahî Dede Tekkesi'nin şeyhi iken 1336 Ramazanına göçtü. Vefatında yaşı yetmişe

yetmişti. Bursa miraciyecilerindendir... Bütün ilâhîleri bilirdi. Çok memleket görmüştü, Hindistan'a kadar gitmiş, Hicaz mıntıkalarını dolaşmış ve uzun zaman oralarda kalmıştı. Malûmatı da vardı. Bursa zakirlerinin çoğu Şeyh Ramiz Efendi'den meşk etmişlerdir. Tarikatın erkânını, bilhassa usûl-i Sa'diyye'yi iyi bilenlerdendi. Kütahya'daki tekkesinde vefat eyledi. Oğlu Faik Bey, Karameşeler'de oturuyor, meflûçtur, Maliyeden emeklidir.

Not düşelim, Kadem-i şerîf Tekkesi yanındaki Beyazıt-ı Cedid Camii, "Etyemez Camii" diye de bilinir.

Revnakoğlu dosyalarında Sa'dîyye tarikatı ve adabına dair aşağıdaki notları buraya ilâve edelim:

Donma (252:226,249-50): Sa'dîlere mahsus hususiyetlerden biri de "donma"dır. Zikir esnasında celâllenir, bir müddet ölü gibi durur, sonra yine agâh olur (kendine gelir.) Sa'dîlerde donma zikir esnasında kendinden geçme suretiyle olur, buna "sallanma" da derler. Donan, kendini bilmez bir hâlde sırt üstü yatar, hareketsiz kalır. Bu zatı kendisine getirmek için ilk vazife meydan nakibinindir. Efendiden destur alarak donan zatın yanına gider, vücudunu baştan aşağıya ovmaya başlar. Biraz kendisine getirip ayağa kaldırır, sağ kulağına esmâ-i ilâhiyyeden bazı isimleri okur. Okumak devam ettikçe donmuş olan zat yavaş yavaş kendisini idrak etmeye başlar. Okunacak esmâyı bilen bulunmazsa kendisinin her zaman kullanıdığı tesbihini veya sağ avucunun içini kendisine koklatırlar, bu suretle de sahva gelir (uyanıp kendisini bilir), fakat bunu mezun olmayan yapamaz. Kulağına okunan şunlardır: "Kul estagfirullah (üç defa), "Kul lâ ilâhe illlallâh (üç defa), "Kum bi-hakki berekâtihi Seyyidinâ Sadeddin el-Cibâvî"

Sa'dî asitanesi (252:226): Şam'da Câddetü'l-Yehûd Mahallesi'nde Hamidiye Çarşısı da denilen çarşı-yı kebîrin sonunda Kameriye denilen yerde ve Câmi'-i Emeviyye'nin arkasındadır. Büyük bir asitanedir, misafirhaneleri vardır. Son postnişin Seyyid İbrahim Efendi'dir. Kendisinden sonra büyük oğlu Necmeddin Efendi şeyh oldu.

Sa'dîler (252:2): Sa'dîler, Rifâ'îlerin süt kardeşidir, sağında gezer. Bedevîler, kan kardeşidir, solunda gezer; cümlesi bir vücuttur.

Şeybâniyye (252:273): Şeybâniyye'ye "Şeybe" de denilir. Sa'diyye'nin bir kolu sayılırsa da böyle olmayıp Hazret-i Sadeddin'in kardeşi Şeyh Hilâl eş-Şeybânî'nin kurduğu müstakil bir tarikattır, yalnız Şam'da vardır. Bunu kardeşi Sadeddin'den değil, babası Şeyh Yunus Kebîr-eş-Şeybânî'den almıştır. İstanbul'da Sütlüce Tekkesi şeyhi Elîf Efendi ile onun oğlu Zahir Bey'den başka kimseye verilmemiştir. Beyaz sikke giyerler, üzerine beyaz yün şemle sararlar, destarın şekli kafesîdir.

Sa'dîlerde sofra gülbangı (252:113-17):

Gülbanktan önce: Fa'lem innehu lâ ilâhe illallâh (12), yâ Allah (12), ism-i hû (12). Allâhümme salli ve sellim ve bârik alâ eşrefi ve es'adi nûri cemî'i'l-enbiyâi ve'l-evliyâi... Ve'l-hamdü lillâhi rabbi'l-âlemîn bi-sırrı seyyidinâ Sadeddin el-Cibâvî eş-Şeybânî şey'en lillâhi lehüm el-fâtiha!

Ba'de't-taâm sofra gülbangı: Allah Allah, bir Allah! Vakitler hayr ola, şerler def' ola, istekler feth ola, münkir ve münafık mât ola (yahut kahr ola), kılıcımız keskin ola, adedimiz kesîr ola, dostlarımız aziz ola, hanelerimiz şen ola, kalplerimiz mamur ola. Hâzırîn, gâibîn, mukîmîn, müsâfirîn, huccâc-ı zevi'l-ihtirâm ve kâffe-i mü'minîn ve mü'minât daima sıhhat ve selâmette ola. Meskûnu bulunduğumuz belde ile cemî' bilâd-ı müslimîn kâffe-i âfât-ı semâviyye ve arazînden ve şemâtet-i a'dâdan mahfuz ve ma'sûn ola. Üçler yediler kırklar, gülbang-ı Muhammedî, envâr-ı peygamberî (yahut nûr-ı nebî), kerem-i hazret-i şâh-ı velâyet İmam Ali. Ni'met-i celîl, berekât-ı İbrahim Halîl, alâ berekâti Şeyh Seyyidinâ Sadeddin el-Cibâvî eş-Şeybânî kaddesallâhu sırrahu'l-âl. Tekabbil minnâ bismike yâ Allah hû!

Sa'dîlerde hurma ve cevher (252:178): Tarîk-i Sa'diyye'de mübtedi olan salike hurma ekl ettirmek sırrı odur ki hazret-i Pîr Sadeddin-i Cibâvî manada Cenâb-ı Resûl-i kibriyâ kendilerine zuhur edip taltifen hurma ihsan buyurmuşlardır. O dahi ibtida kendi bendelerine hurma ekl ettirmeyi erkân-ı tarîkattan olarak kabul ve terviç etmişlerdir. Badehu cevher nûş ettirirler ki Hazret-i Pîr'in merkad-i mübâreklerinden alınan türâbdır (*Fütüvvetnâme-i Esrâr-ı Tâc-ı Edeb*, s. 248-49, nakl-i Şeyh Galib Efendi, Abdüsselâm şeyhi)

Cibâ Sa'dîleri (252:272): Sofu ve sünnîdir, o kadar ki Alevîleri sevmezler. Rumeli Sa'dîleri ise aksine olarak Alevî ve Bektaşîdirler, oralarda bunlara "Harâbâtî" denilir. Rumeli Sa'dîleri, gizli Bektaşîdir; "Edhemî" denilen dört terkli Bektaşî tâcı giyerler.

Harâbâtîler (252:218): Sa'dîlerin Rumeli taraflarına yayılmış kollarından birine "Harâbâtîler" derler. Üsküp'ün Kilan kazasına bağlı Maravi köyünde büyük tekkeleri vardır, "Harâbâtî Tekkesi" denilir. Cübbe, şalvar, tâç ve destar bütün giydikleri abadandır, yaz kış aba giyerler.

Sa'dî tâcı (252:220): Tarîk-i Sa'diyye'nin Şeyh İbrahim Ebü'l-Vefâ'dan inşi'âb eden Vefâiyye kolunun meşayıh tâçları on iki terklidir. Abdüsselâm kolunun ise arakiyeleri üzerindeki güller etvâr-ı seb'alı yani yedi renk ham ibrişim (haram olmasın diye) işlenmiştir, ortasına mühr-i Süleyman, onun ortasında ism-i celâl bulunup altı ism-i celâl de etrafında çevrilidir. Şeyh tâçları dokuz terklidir, ortasına sırma düğme dikilir.

Aslında dokuz terklidir. Karabacak kolu on iki terklidir. Dokuz terklinin düğmesi beyazdır. İnce ve hafif olduklarından ekseriya yazın giyilen kalıplı beyaz arakiyelerin ortasındaki düğme de beyazdır.

Sancakdar Hayreddin Baba Mescit ve Tekkesi

Etyemez Tekkesi Sokağı'na çıkarken solda Sancaktar Tekkesi Sokağı'na giriyoruz. Bu sokaktan Teberdar Sokağı'na giriyoruz, sağda Sancakdar Hayreddin Baba Mescit ve Tekkesi önünde duruyoruz.
(Kocamustafapaşa Mahallesi, 955 ada, 17 parsel)

Fetihten sonra kiliseden mescide çevrilen mabet, 1920'lerdeki son tamirden sonra harabeye dönmüş, 1976'daki ihyasına kadar perişan vaziyette kalmıştı. Bünyesinde tekke de uyandırılan mescide dair umumî malûmat Revnakoğlu dosyalarında şöyledir (201:412-13, 416):

> "Sancaktar Tekkesi" diye meşhurdur, "Alemdar Tekkesi" de denilirdi. Kocamustafapaşa'da Çınar Karakolu yakınlarında kendi adını taşıyan sokağın içindedir. Eski kayıtlarda Davutpaşa İskelesi'nde gösterilir. *Hadîkatü'l-Cevâmi*"de "der-kurb-ı Çınar" yazılıdır. (İstanbul Boğaziçi, I, 47)
>
> Aslında türbe olup Sa'diyye'dendir. Pazar günleri icrâ-yı âyîn edilirdi. Sancaktar Câmi'-i şerîfi aslında Gastria Manastırı'dır.
>
> Tekke 1301'de Şekerci Hüseyin Efendi (bu zat eski muzika-i hümâyûn orkestra şefi meşhur Zeki Bey'in büyük babasıdır) tarafından tamir görmüştür. Sonra ikinci olarak imar eden de cami kurşunları müteahhidi Fatihli Hasan Efendi'dir. Üçüncü defa yaptırılan son bir tamir de 1315 yılındadır ki tekkenin son şeyhi merhum Sadeddin Efendi'nin zamanına rastlar.

Sancakdar Hayreddin Baba Tekkesi'nin haremi (Belediye arşivinden)

Ayda seksen kuruş taamiyyesi ve Topkapı Sarayı'ndan verilen senelik dört kurbanı vardı.

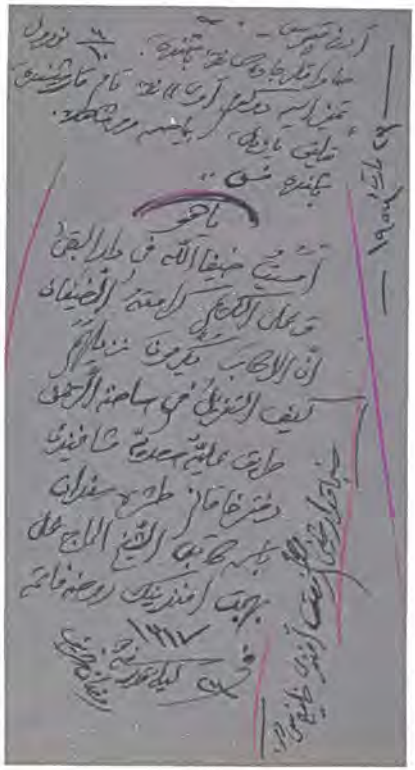
Bugün tamamıyla yıkılarak enkazı dahi kalmamış bulunan türbede medfun ve halk arasında meşhur zevattan biri de Akkuzu Baba'dır ki padişah tebdîl-i kıyâfet etmiş olarak oradan geçerken önüne çıkıp tekkeye dört çift tayin ekmeği vakıf bağlatmıştır. Mecâzipten bir zat imiş. Tekkenin harem kısmını Şeyh Rifat Efendi yaptırmıştır.

Sancaktar Veli, rivayete göre kilisenin bulunduğu yerde şehit olmuş, Hazret-i Fatih eliyle işaret ederek "Senin makamın burasıdır" demiş ve sancağı şimdi medfun bulunduğu yere dikilmiştir derler.

Tekkenin ilk şeyhleri, biyografileri meçhul isimlerdi (201:410-11): "*Hadîkatü'l-Cevâmi'* müellifi Hafız İsmail Ayvansarayî ile muasır" Şeyh Mustafa Efendi, ardından Şeyh İsmail Efendi, oğlu Şeyh Hafız Efendi ve Hafız Efendi'nin büyük kardeşi Şeyh Hamdi Efendi. Revnakoğlu, Şeyh Hamdi Efendi için (201:408) "Türbede medfun. Etyemez şeyhi Ferid Efendi ile Bursa'da medfun Maliye veznedarlarından Şeyh Cemil Efendi yıkamışlardır" bilgisine yer verir.

Tekkenin son iki şeyhi, Revnakoğlu'nun biyografilerine ve çevrelerine aşina olduğu şahsiyetlerdi. İlki, Şeyh Hamdi Efendi'nin küçük kardeşi Şeyh Mehmed Rifat Efendi'ydi (201:404-407,411):

> Şeyh Mehmed Rifat Efendi, Şerbetdar şeyhi Şeyh Süleyman Ulvan Efendi'nin damadıdır. İkinci refikası Ayşe Zişan Hanım da yine Şerbetdar Tekkesi şeyhlerinden Coşkun Efendi'nin kızı olduğundan Şeyh Rifat Efendi bu ikinci evlenişinde Şeyh Coşkun Efendi'ye damat olmuştur. Gayet iyi tevhîd ederdi, Reis Hilmi yanında dayanamazdı.
>
> Kıyam reisliğinde büyük şöhret ve kudret sahibi bulunan Şeyh Rifat Efendi'nin zikir idaresinde "kadem-bend" denilen ayak mühürlü bir şekilde belden yukarı fevkalâde denilecek emsalsiz bir tavırda zikir etmesi hâlâ dillerde dolaşan ona ait rivayetlerin en meşhurlarındandır ki bu mükemmel tarz kendisiyle beraber gitmiştir.

Ali Behcet'in Revnakoğlu tarafından tesbit edilen mezar kitabesi (201:405)

Kısa boylu, zayıf, ela gözlü ve esmer ve seyrek sakallıydı. Kendisine "Şeyh Makine" derlerdi.

Tekkenin ayda 80 kuruştan başka taamiyyesi olmadığı hâlde gayet derviş-meşrep ve söylenildiği gibi hakikaten fukara babası bir zat olduğundan her hafta fukaraya on sofra yemek çıkarırdı. Koska'da Sa'diyye'den Abdüsselâm Tekkesi, Unkapanı'ndaki Yeşil Tulumba Tekkesi, kezâ Bekâr Bey, Karasarıklı, Hüsrev Paşa, Etyemez, Kadem, Müftü Hamamı ve Kubbe Tekkelerinde uzun müddet kıyam reisliği vardır. Buradan aldığı ile fukara doyurur, tekkede yatıp kalkan beş dedeye de kendi bakardı.

1307 kışında zatürreden rahatsızlanarak 15 gün kadar yattıktan sonra "Yâ Allah Hû!" diyerek göçmüştür. Kendisini Kubbe şeyhi Molla Bey gasletmiş, cenazesini Âdile Sultan kaldırmış ve bir torba mecidiye göndermiştir.

Anlatıldığına göre Şeyh Rifat Efendi göçüşünden biraz önce dergâhın kahve nakibi Hayri Dede'yi çağırmış, yarın mukabele günü yine fatiha ile kapıyı açar, parmaklığı koyar, akşam tekrar fatiha ile içeriye alırsın, hiçbir şeyi noksan yapma! Ben ne buldumsa fakir ile fukaradan buldum. Yâ Allah hû" demiş, başı sağa düşmüştür.

Sancakdar Hayreddin Baba Tekkesi'nin haziresi (Belediye arşivinden)

> Meşhur Hafız Mustafa Yaşar Okur, sekiz evlâdının sonuncusudur; babasının posta iclâs olunduğu günde zikir esnasında dünyaya gelmiştir.
>
> Namazı Koca Mustafa Paşa Hankahı'nda eda olunduktan sonra tekkesine getirilmiş, türbenin hemen yanına defnedilmiştir.

Revnakoğlu, Şeyh Mehmed Rifat Efendi'nin halifelerinden "Defter-i Hakanî taşra senedât başkâtibi eş-Şeyh el-Hâc Ali Behcet"in Savaklar Caddesi'nin başındaki mezar taşını tesbit eder:

Tekkenin son şeyhi, Şeyh Mehmed Rifat Efendi'nin büyük oğlu Hacı Sadeddin Efendi'ydi (201:403-404):

> Şeyh Sadeddin Efendi, Harbiye nezareti hâssa levazım kalemi birinci şube muhasipliğinden mütekaitti. Bir müddet de seyr-i sefâinde çalıştı. Validesi Hacı Nazira Hanım, Şerbetdar şeyhi Süleyman Ulvan Efendi'nin kızıdır. Tekkenin son şeyhi olan Hacı Sadeddin Efendi'nin hilâfeti Etyemez Tekkesi postnişini Şeyh Ferid Efendi'dendir. 1929 yılında göçtüğü zaman 59 yaşında bulunuyordu. Merkez Efendi haziresinde mihrabın arkasında kürsü şeyhlerinden Coşkun Efendi'nin biraz üst tarafında yatıyor, henüz taş dikilemedi.
>
> Şeyh Rifat Efendi'nin ikinci oğlu ise meşhur Muzıkalı Hafız Mustafa Yaşar Okur'dur ki Rifat Efendi'nin refikası olan Ayşe Zişan Hanım'dan 1301'de dünyaya gelmiştir. Ayşe Zişan Hanım da Şerbetdar şeyhi Coşkun Efendi'nin kızıdır.

Dergâh-ı şerîfin türbesinde ve bahçesinde medfun olanlar (201:413,417):

Sancakdar Hayreddin Baba Tekkesi'nin haziresi (Belediye arşivinden)

Paşa Baba (Arapgirli): Şûrâ-yı Devlet başkâtibi İsmet Bey'dir ki Hafız Aşir merhumun kayınpederiydi.

Dergâhın bahçesinde büyük şimşir ağacının altında yaz ve kış çıplak dolaştığı rivayet edilen Paşa Baba medfundur, *Hadîka*'nın "Şahbaz Baba" diye yazdığı zattır.

Türbede medfun bulunan zevat:

Sancakdar Veli (soldaki büyük sandukadır), iki yanındaki çavuşlarıdır. Yanında sırayla Şeyh Hafız Vehbi ve kardeşi Şeyh Hamdi Efendiler, küçük kardeşi Şeyh Rifat Efendi. Şeyh Rifat'ın torunu Süleyman (altı aylık).

Bu zevatın yanında büyükçe bir lahdin içinde üç kadın yatmaktadır: Ayşe Zişan Hanım (Şeyh Rifat Efendi'nin ikinci haremidir), Fatma Hanım (Şeyh Hamdi Efendi'nin ilk haremi), Safinaz Hanım (akrabadan), tekkeye fodla ve tayin ekmeği bağlattıran Akkuzu Baba.

Tekkenin son zakirleri (201:413):

Şeyh Hulûsî, Üsküdar'da Toygarlı Şeyh Arif, Remlî şeyhi Hafız Hüseyin Hâlis, Üsküdarlı Arap Ahmed, en sonralarda merhum Terlikçi Mehmed. Şeyh Rifat Efendi'nin çıraklarından Şeyh Hilmi ile Kabakulak'ın Ali Bey de reislik ederlerdi.

Revnakoğlu dosyalarında 7-5-1938'de tesbit edilmiş Sancakdar Hayreddin Tekkesi haziresinde (234 numaralı mezarlık) medfun olanlar şu şekilde listelenir (497-98):

- Ebü'l-Feth Sultan Mehmed Han Gazi hazretlerinin sancakdarı Hayreddin Efendi hazretlerinin merkad-i şerîfleri (harap türbe derununda).

- Sancakdar Hayreddin Efendi merhumun çavuşlarından (harap türbe derununda).

- Sancakdar Hayreddin Efendi merhumun çavuşlarından (harap türbe derununda).

- İşbu hankahın postnişinlerinden (harap türbe derununda).

- İşbu hankahın postnişinlerinden (harap türbe derununda).

- İşbu hankahın postnişinlerinden merhûm magfûr Şeyh Ahmed Gazi Efendi merkadi (harap türbe derununda).

- İşbu hankahın postnişinlerinden merhûm ve magfûr Şeyh Rifat Efendi'nin merkadi (harap türbe derununda).

- İşbu hankahın postnişinlerinden merhûm Şeyh Süleyman Efendi merkadi (harap türbe derununda).

- "Paşa" namıyla maruf, ismi meçhul, kitabesinde yazı yoktur, türbe bahçesinde.

- Yâ Hû - Bâb-ı Seraskerî birinci şubesi redif masası mümeyyizânından tarîk-i aliyye-i Sa'diyye'den ve işbu dergâh-ı şerîfin hulefâlarından pîşkadem merhûm ve magfûr Şeyh Zühdü Efendi'nin rûhıyıçun el-fâtiha, 1311.

- Yâ Allah - Tarîkat-ı aliyye-i Halvetiyye'den merhûm es-Seyyid eş- Şeyh el-Hâc Hüseyin Efendi'nin rûhıyıçun rızâen lillâhi taâlâ el-fâtiha, 8 Recep 1272...

22 Ocak 1932'de Ayasofya yakınındaki Yerebatan Camii'nde cuma namazından sonra ilk defa halka açık olarak Türkçe Kur'an, Hafız Yaşar tarafından okunmuştu.

201:272 "Hafız Yaşar Bey eskiden olduğu gibi son yıllara kadar Beyazıt Câmi'-i şerîfinde kapıdan girince sol maksurede saatin önünde mukabele okumuştur. Hafız Aşir de burada okurdu. İkindiye yakın okurlardı."

201:371 "Samatyalı", "Etyemezli", "Muzıkalı", "Tekkeli" yahut "Sancakdar'ın Hafız Yaşar" demekle, Aksaraylı diğer Hafız Yaşar'dan ayrılırdı.

Hafız Yaşar Okur'un ilk oğlu Rifat Şinasi Okur (tevellüdü 1319), ikinci oğlu Hüseyin Ferruh Okur (yedi yaş küçüktür).

Merkez Efendi hazretleri haziresinde dergâh-ı şerîfin mihrap önü tarafında Hazret-i Merkez hulefâsından Köse Şeyh Muhyiddin Efendi çevresinde yatıyor, kabir numarası 7745.

Revnakoğlu, Sancakdar Hayreddin Baba Tekkesi son şeyhi Sadeddin Efendi'nin oğlu Hafız Yaşar Okur'un biyografisini Ali Rıza Sağman'dan alır (201:370-71):

Mevlidhân Hafız Yaşar Okur'un Tercüme-i Hâli

İstanbul'da Kocamustafapaşa civarında tarîkat-ı Sa'diyye'den Sancakdar Dergâh-ı şerîfi postnişini merhum reis-i meşâyihten Rifat Efendi'nin mahdumu olup 28 Kânûn-ı sânî 1301 tarihinde İstanbul'da doğmuştur. İlk tahsilini beş yaşında iken Kocamustafapaşa Sıbyan Mektebi'nde Küçük Hüseyin Efen-

di'den besmele çekip ve sekiz yaşında iken Etymez'de ilk mektebe devamla Hafız Kurrâ Hakkı Efendi'den hıfza çalışmış, 13 yaşında iken hıfzını ikmal ederek Koca Mustafa Paşa Câmi'-i şerîfinde hıfz cemiyeti icra kılınmıştır.

15 yaşında iken dinî musikiyi dergâh-ı şerîfin zakirbaşısı Aksaraylı meşhur Âmâ Hafız Hasan Efendi'den tevşih, ilâhî, şuul ve durak meşk etmiştir. Mersiyeyi Etyemez şeyhi Hafız Hüseyin Hüsnü Molla Bey'den geçmişti.

16 yaşında iken klasik musikide Harbiye Nezareti veznedarı ve Sünbül Efendi Dergâhı zakirbaşısı Nakşî Efendi'den ilk defa olmak üzere hicaz faslını meşk etmiştir. 17 yaşında iken Enderunlu Hafız Hasan Efendi'den Süleyman Çelebi'nin mevlidini meşk ederek ve hocasının mezuniyetiyle ilk mevlidini Beylerbeyi Seyyid Efendi Dergâhı'nda okumuştur.

19 yaşında iken Defter-i Hakanî Nezâret-i celîlesi mektubî kalemine mülâzemeten devam etmiş ve Nezâret-i müşârünileyhâ mektupçuluğunun mülâhazasına atıf ile mumaileyhin devamı tasdik kılınmış, müceddeden teşkil olunan mektubî mühimme kalemine maaşla terfi etmiştir ve Defter-i Hakanî

Ali Rıza Sağman'ın Hafız Yaşar Okur biyografisi (201:370)

Ziya Paşa'nın teveccühlerini kazanmış ve Ziya Paşa'dan nişaburek ve neva fasıllarını meşk etmiştir.

21 yaşında iken hânendegân-ı hazret-i şehriyârîden Muallim İsmail Hakkı Bey'in Şehzadebaşı'nda Mûsikî-i Osmânî Cemiyeti'ni teşkil ederek Hafız Yaşar Okur'u Musiki Cemiyeti a'zâ-yı dâimîliğine kaydetmiştir. İlân-ı Meşrutiyet'ten sonra bir heyet ile İttihat ve Terakki merkezi olan Selanik'e davet edilmiş ve orada müteaddit konserler verip ve Hafız Yaşar Okur'un yorulmaz sesiyle konserlere ihrâz-ı muvaffakiyet etmiş ve sanâyi'-i nefîse madalyasıyla taltif edilmiştir. Muallim İsmail Bey'den yirmi kadar fasıl meşk etmiş ve Hakkı Bey'in en güzide talebesiydi.

Ve Hafız Yaşar Okur herkesçe müsellem olan ahlâkı ve mütevazı ve merhameti ve okuyuşu ve tavır ve edası beynelmilel plak fabrikaları olan Favorit, Lirfon, Odeon, Victor fabrikasıyla mukavele yapıp iki yüzü mücaviz plak okumuş ve son defa olarak Orfeon fabrikasıyla mukavele yapıp iki yüzü mütecaviz plak okumuştur.

1 Nisan 1330 tarihinde hademe-i hümâyûna merbut hânendegân-ı şehriyârî kısmına bi'l-imtihân mülâzım-ı evvel rütbesiyle kaydedilmiş ve 1332 senesinde Sultan Reşad merhumun tensibiyle bâ-irâde-i seniyye müezzinân-ı hazret-i şehriyârî sınıfına nakledilmiştir.

1340 senesinde hilâfetin mülgasıyla Ankara'da tesis olunan riyâset-i cumhûr musiki heyetine yüzbaşı rütbesiyle terfi etmiş ve Atatürk, Hafız Yaşar Okur'un güzel okuyuşundan mütehassis olarak 28 Nisanda bi'l-imtihân Atatürk'ün iradeleriyle binbaşı rütbesine terakki ederek riyâset-i cumhûr fasıl heyeti şefliğine tayin edilmiştir.

4.1.1930 tarihinde ahvâl-i sıhhiyesine binaen ve talebi üzerine Atatürk'ün müsaadeleriyle tekaüt edilmiş ve Atatürk'ün vefatına kadar hususî olarak maiyetlerinde bulunmuştur ve Atatürk'ün emirleriyle Vali Muhyiddin Bey'in delâletiyle 1930 tarihinde İstanbul Belediyesi Konservatuvarı icra heyetinde bulunmuş, 1931 senesinde icra vekilleri heyeti kararıyla mütehassıs unvanı verilmiş ve konservatuvar müzesinde hıfzedilmek üzere dinî ve klasik parçalardan mürekkep 10 adet plak okumuştur. Ve konservatuvar tasnif heyeti azalığına üstat Doktor Subhi Bey tarafından Hafız Yaşar Okur'dan ilâhî ve salâ ve meşhur Yazıcıoğlu mevlidini notaya alarak konservatuvar musiki risalesine derç edilmiştir.

1941 senesinde konservatuvar icra heyetinden ahvâl-i sıhhiyesi dolayısıyla Hafız Yaşar Okur istifa etmiştir. Ve Hafız Yaşar Okur tarafından bestelenmiş yüz kadar şarkıları notaya alınmış ve piyasaya verilmemiştir. Bugün memleketimizin eski mevlid üstatlarından olup ve ihtiyarlığı hasebiyle ... muhafaza etmektedir. Ve kendisine sıhhat ve afiyette olmaklığını temenni ederiz.

Muallim Sultanselimli Hafız Ali Rıza.

Çınar Tekkesi ve Mescidi

Sancaktar Tekkesi Sokak'tan Kocamustafapaşa Caddesi'ne çıkıyor, sola dönüyoruz. Caddenin Marmara Caddesi'ne dönen köşesinde 85 numaralı binanın önünde duruyoruz. Burası Çınar Tekkesi ve Mescidi'ydi.
(Kocamustafapaşa Mahallesi, 481 ada, 79 parsel)

Mescidin bulunduğu arsada sinema binası vardı, bugün Kocamustafapaşa Çocukevleri Sitesi Müdürlüğü binası bulunuyor. Revnakoğlu, mescit-tekkenin kendi dönemine kadarki tarihini hülâsa eder (185:93):

> Kocamustafapaşa - Çınar mevkiindedir. Karakoldan biraz yukarıda, köşe başında ve sol tarafta halkevi binasının bulunduğu yerdeydi; Çınar Mescidi'ne meşihat konulmuştu. Şa'bâniyye'den küçük bir zaviye hâlinde iken harap olup yıkıldığından uzun müddet muattal kalmıştı. Son zamanlara kadar haziresi duruyordu. 1947 Eylülünde boş arsası üstüne halkevi yaptırıldı.
>
> Mescidi ilk önce meydana getiren Davut Bey'dir. Uzun bir zaman sonra sipahi ocağı çavuşlarından ocak kethüdası Hacı Müstedâm Ağa büyülterek yeniden yaptırmış ve minber ilâve eylemişti (*Hadîka*, c. 1, s. 72). En sonra 1196 yılında vefat eden Seyyid Mehmed Efendi b. Halil tekrar yaptırmış ve Şa'bâniyye'den meşihat da bu tarihlerde konulmuştur.
>
> Hazire kapısı üstünde ortadan tek mistarlı müstatil, düz beyaz mermerde sülüs ile: "Hû Mevlâm Hû - Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât ilâhî murâdât-ı dünyevî vü uhrevî - es-Seyyid Mehmed b. Halil ve Hatice Ayşe rûhuna el-fâtiha, H. 1196."

Revnakoğlu, tekkenin iki şeyhini de şimdi tekkenin haziresinde şimdi bulunmayan iki mezar şahidesinden tesbit etmişti (185:91-92):

> Şeyh Veliyyüddin Efendi: Hazirenin Çınar Karakolu'na bakan penceresi önünde yatıyordu. Başında gösterişli, cesîm Şa'bânî tâc-ı şerîfi, sülüsle istifli güzel bir kitabesi vardı ve şöyleydi:
>
> *Hüve'l-Hayy*
> *Kutb-ı âlem Şeyh Şa'bân-ı Velî'nin muhlisi*
> *Sâhib-i irşâd tarîk-i Hakk'a bezl etmişti cân*
> *Zâhid ü âbid dahi sâhib-nefes hem ehl-i dil*
> *Hem imâm-ı câmi'-i el-Hâc Hüsrev Bezrigân*
> *Ola mahşerde şefî'i hem Muhammed Mustafâ*
> *Olduğıçun ol sülâl-i tâhire ehl-i îmân*

Bin iki yüz sâl yetmiş birde azm-i râh edip
Şeyh Veliyyüddin-i Hilmi oldu firdevs-âşiyân
Safer 1271

Ayntâbî Şeyh Mehmed Efendi: Bu dergâhın imamlığını da yaptığı için "Çınar imamı" derlerdi. Şa'bânî şeyhlerinin fuzalâsından kâmil bir insandı. Büyük bir liyakatle uzun zaman makâm-ı irşâdda bulunduğu hâlde kemâl-i mahviyetinden "derviş" unvanını kullanır ve kendisine "Derviş Mehmed" dedirtirdi. Sülüs yazılı kabir kitabesine de aynı şekilde yazmışlardır: "Yâ Hû - Tarîkat-ı Şa'bâniyye'den kutbu'l-ârifîn Kuşadalı el-Hâc es-Seyyid İbrahim Efendi'nin dervişlerinden kudvetü's-sâlikîn Çınar Câmi'-i şerîfi imamı merhûm ve magfûrun leh Ayntâbî es-Seyyid Mehmed Efendi'nin rûhıyıçun el-fâtiha, 27 Ramazan 1272."

Güzel insanların hemen birçoğu tarihe karıştı, beraberlerinde bir daha hayatımıza karışmayacak olan maziye ait zarafet, hikmet, güzel ahlâk da. Zevke, ruhaniyete bürünmüştü İstanbul, şimdi bütün bunlardan soyundu. Kitap, Cumhuriyet'le beraber yeni bir kisveye bürünen İstanbul'da Osmanlı'dan hâlâ taşabilen kıymetlerin, iki devir arasında kalan zamanın, sokak sokak mekânlarının, meşrep meşrep insanlarının Revnakoğlu cephesinden tespitidir. Bu eserde iki devri idrak etmiş müstesna bir kalemden iki İstanbul'un hafızası vesika vesika yer alır. Birçok meçhulü malûm eden Revnakoğlu, bu İstanbul'un defnini, telkinini yapan adamdı. Edipler, sufiler, müderrisler, tulumbacılar, tulûatçılar, musikişinaslar, hattatlar... O, bütün bu kadroyla yüz yüze gelmiş, onları duymuş ve yazmıştı. Neşredemedi...

Önce Fatih. Şimdi gün yüzüne çıkıyor...

